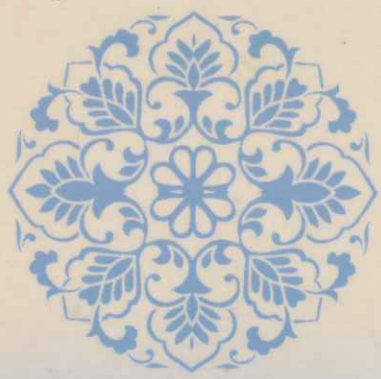

ئېمىل لۇدۋىگ (گېرمانىيە)

ئاپولېئون

1

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئاپتور ھەققىدە

ئېمىل لۇدۋىگ، 20 - ئەسىردە ئۆتكەن گېرمانىيەلىك ئەڭ ئۇلۇغ يازغۇچى. 1881 - يىلى گېرمانىيەنىڭ بىرسلاۋ شەھىرىدە (ھازىر پولشاغا تەۋە) تۇغۇلغان. خايدبورگ ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتكۈزگەن، قانۇنشۇناسلىق بويىچە باكلاۋۇر بولغان. ئوقۇغان كەسپى قانۇنشۇناسلىق بولسىمۇ، ئەمما يازغۇچىلىق ۋە مۇخبىرلىق كەسپىنى تاللىغان. 1906 - يىلى شۋېيتسارىيەگە كۆچمەن بولۇپ بارغان ھەمدە 1932 - يىلى شۋېيتسارىيەنىڭ دۆلەت تەۋەلىكىگە ئۆتكەن. دەسلەپكى چاغلاردا ئاساسەن شېئىر ۋە سېنارىيە ئىجادىيىتى بىلەن، كېيىن تەرجىمىھال يېزىقچىلىقى بىلەن شۇغۇللىنىپ، تەرجىمىھال يېزىقچىلىقىدا يېڭى ئېقىم ياراتقان. ئۇچ توملۇق «گېوتېننىڭ تەرجىمىھالى — بىر شەخس ھەققىدە ھېكايە»، «گىوتې» ۋە «ناپولېئون» نەشر قىلىنىپ دۇنياۋى شۆھرەت قازانغان. رېئاللىق بىلەن پىسخىك تەسۋىر جانلىق بىرلەشتۈرۈلگەن كۈچلۈك بەدىئىيلىككە ئىگە «ناپولېئون» ناملىق بۇ ئەسىرى ھازىرغا قەدەر نەشر قىلىنغان تۈرلۈك نۇسخىدىكى ناپولېئون تەرجىمىھاللىرى ئىچىدىكى ئەڭ نوپۇزلۇق كلاسسىك ئەسەر ھېسابلىنىدۇ.

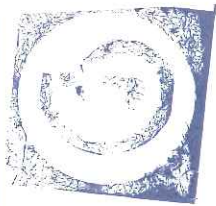
ئېمىل لۇدۋىگنىڭ ۋەكىللىك تەرجىمىھال ئەسەرلىرىدىن «ناپولېئون»، «بىسمارك»، «لىنكولىن»، «فرانكلىن»، «رورۇبېلت»، «موزارت»، شۇنداقلا گېرمانىيەنىڭ مىلادىيە 800 - يىلىدىن 1941 - يىلى 2 - دۇنيا ئۇرۇشىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى تارىخى تەسۋىرلەنگەن «گېرمانلار» قاتارلىق مەشھۇر ئەسەرلىرى بار.

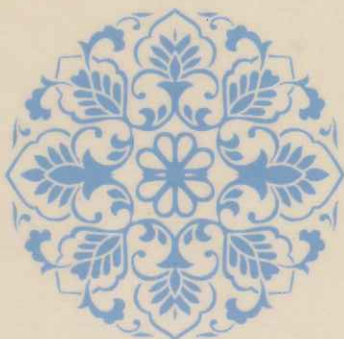

تەرجىمان ھەققىدە

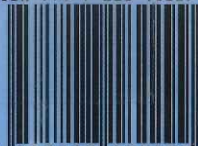
بۇيۇن ھەسەن، 1959 - يىلى قاراشەھەر ناھىيەسىدە
 ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1983 - يىلى شىنجاڭ
 ئىستېتىكا ئىنستىتۇتىنىڭ جۇڭگو تىللىرى فاكۇلتېتى خەنزۇ تىلى
 ئىنسانلىق) كەسپىنى پۈتكۈزگەن. 1983 - يىلىدىن
 ئىچە كورلا شاھەرلىك ھۆكۈمەت تەرجىمە بۆلۈمىدە
 ئىشلىگەن. ئالىي تەرجىمان، شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ
 ئەزىزى.

1985 - يىلىدىن بۇيان «تارىم»، «مىللەتلەر ئەدەبىياتى»،
 «ئىلىيا ئەدەبىياتى»، «ئەدەبىي تەرجىمىلەر»، «شىنجاڭ
 گېزىتى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە
 نۇرغۇن ئىجادىيە ۋە تەرجىمە ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنغان.
 3 - نۆۋەتلىك «خاتىجى ئەدەبىيات مۇكاپاتى» قاتارلىق
 ئەدەبىيات مۇكاپاتلىرىغا ئېرىشكەن. ئۇ تەرجىمە قىلغان
 «دۇنياغا تەسىر كۆرسەتكەن يۈز ئۇرۇش»، «مۇسۇلمانلارنىڭ
 ھەج پائالىيىتى»، «سەندەل قوزۇق جازاسى»، «پامىردىكى
 قار»، «ئاشۇ كۈنلەر»، «ئايىم قىزلار»، «روزۋېلىت»،
 «تەبىئەت دالاسىدىكى تاڭغۇت تايغىنى»، «يۈز يىل
 غەربلىق» قاتارلىق ئوتتۇز پارچىگە يېقىن كىتاب نەشر
 قىلىنغان.

ISBN 978-7-228-18229-9

9 787228 182299 >

定价：77.00元（上、下）

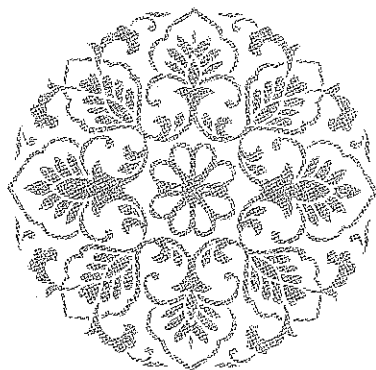

ئېمىل لۇدوڭ (گېرمانىيە)

ئاپپون

1

تەرجىمە قىلغۇچى: باۋۇدۇن ھەسەن

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

بۇ كىتاب خۇاچېڭ نەشرىياتىنىڭ 1998 - يىلى 4 - ئاي 1 - نەشرى، 1998 - يىلى 4 - ئاي 1 - باسمىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据花城出版社1998年4月第1版，1998年4月第1次印刷本翻译出版。

ناپولېتون

ئاپتورى: ئېمىل لۇدۋىگ (گېرمانىيە)

تەرجىمە قىلغۇچى: باۋۇدۇن ھەسەن

مەسئۇل مۇھەررىرلىرى: گۈلشەھەر نېغمەت، مېھرىگۈل ئوبۇلقاسىم

مەسئۇل كوررېكتورلىرى: ئايگۈل سابىت، ئايگۈل ھاشىم

مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: ۋاڭ يانگ

مۇقاۋا خېتىنى يازغۇچى: مەمەت نەۋبەت

نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

تېلېفون: 0991 - 2827472

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - نومۇر

پوچتا نومۇرى: 830001

باسقۇچى: شىنجاڭ ئۈمىد باسما زاۋۇتى

تارقاقچى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى

فورماتى: 880 × 1230 مىللىمېتىر 1/32

باسما تاۋىقى: 29.75

خەت سانى: 524 مىڭ

نەشرى: 2015 - يىلى 1 - ئاي 1 - نەشرى

باسمىسى: 2015 - يىلى 1 - ئاي 1 - بېسىلىشى

تىراژى: 1 - 12200

كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 228 - 18229 - 9

باھاسى: 77.00 يۈەن (ئىككى قىسىم)

كىرىش سۆز

شىنجاڭنىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە گۈللەندۈرۈش، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ ئىجادىي ئەسەرلىرى ئاساس قىلىنغان ھەر مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەر ئىجادىيىتىگە مەدەت ۋە ئىلھام بېرىش، ھەر مىللەت يازغۇچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرى ئوتتۇرىسىدىكى تەرجىمە ۋە ئالاقىنى كۈچەيتىش، ئىدىيەۋىلىكى، ئىلمىيلىكى، بەدىئىيلىكى ۋە ھۈزۈرلۈقلۈقى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلگەن نادىر ئەسەرلەرنى كۆپلەپ يورۇقلۇققا چىقىرىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنى بېيىتىش ۋە مەدەنىيەت ئىپتىخارىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى 2011 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا «شىنجاڭ يازغۇچىلىرىنىڭ ئىجادىي ئەسەرلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەت، خەنزۇ يېزىقىدىكى ئەسەرلەرنى ئۆزئارا تەرجىمە - نەشر قىلىش قۇرۇلۇشى» نى يولغا قويۇپ، ھەر يىلى ھەر مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ ئىجادىي ئەدەبىي ئەسەرلىرى ۋە تەرجىمە ئەسەرلىرىنى كەڭ كۆلەمدە توپلىدى ھەم «ياخشىسىنىڭ ياخشىسىنى تاللاش» تىن ئىبارەت باھالاش ئۆلچىمى بويىچە نۇقتىلىق يۆلدى ۋە ئۇلارنى نەشر قىلىشقا ماددىي ياردەم بەردى. يېڭى دەۋر، يېڭى باسقۇچتا، شىنجاڭدىكى ئومۇميۈزلۈك قۇرۇش، كەڭ ئېچىۋېتىش، زور تەرەققىي قىلدۇرۇش قىزغىن ئەمەلىيىتى بەدىئىي ئىجادىيەت ئۈچۈن پۈتمەس - تۈگىمەس مەنبە بولدى. شىنجاڭدىكى كەڭ يازغۇچى، سەنئەتكارلار زامانىۋى

مەدەنىيەتنىڭ يېتەكچىلىكىدە، دەۋر روھى ئەۋج ئالدۇرۇلغان، ئىدىيەۋى مەزمۇنى چوڭقۇر، بەدىئىي جەلىپكارلىقى كۈچلۈك، مىللىي ئالاھىدىلىك ۋە شىنجاڭچە ئالاھىدىلىك گەۋدىلەندۈرۈلگەن، ھەر مىللەت ئاممىسى ياقتۇرىدىغان مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەرنى تىرىشىپ ياراتتى. «شىنجاڭ يازغۇچىلىرىنىڭ ئىجادىي ئەسەرلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەت، خەنزۇ يېزىقىدىكى ئەسەرلەرنى ئۆزئارا تەرجىمە - نەشر قىلىش قۇرۇلۇشى» نىڭ يولغا قويۇلۇشى «بىر گەۋدە كۆپ مەنبەلىك» زامانىۋى مەدەنىيەتنى يېتىلدۈرۈش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئەدەبىي ئىجادىيەتكە يېتەكچىلىك قىلىش، «ئادىر ئەسەرلەرنى يارىتىش، ئىختىساسلىقلارنى يېتىشتۈرۈش، ئاساسىي قاتلامغا مۇلازىمەت قىلىش» خىزمەت نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر مەدەنىيىتىنى زور كۈچ بىلەن ئەۋج ئالدۇرۇش، رايون ئالاھىدىلىكىگە ئىگە مەدەنىيەتنى تارقىتىش، ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىش ۋە دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈش، ۋەتەنپەرۋەرلىك يادرو قىلىنغان مىللىي روھ ۋە ئىسلاھات - يېڭىلىق يارىتىش يادرو قىلىنغان دەۋر روھىنى جانلاندۇرۇش، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئېجىل - ئىناق ئۆتۈپ، بىر نىيەتتە ئىناق تەرەققىي قىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، گۈزەل يۇرت - ماكاننى ئورتاق قۇرۇپ چىقىشتا مۇھىم رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە.

«شىنجاڭ يازغۇچىلىرىنىڭ ئىجادىي ئەسەرلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەت، خەنزۇ يېزىقىدىكى ئەسەرلەرنى ئۆزئارا تەرجىمە - نەشر قىلىش قۇرۇلۇشى» مەجمۇئەسى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت يازغۇچىلىرى ئىجاد قىلغان دەۋر ئۆزگىرىشى ئەكس ئەتكۈزۈلگەن، شىنجاڭچە روھ گەۋدىلەندۈرۈلگەن، مىللىي مەدەنىيەت ئەۋج ئالدۇرۇلغان، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ قايىنام - تاشقىنلىق رېئال تۇرمۇشى نامايان قىلىنغان ئادىر ئەسەرلەر بولۇپ، ئۇلار ھېكايە، شېئىر، نەسر،

ئوبزور، ئەدەبىي ئاخبارات، بالىلار ئەدەبىياتى قاتارلىق تۈرلۈك ئەدەبىي ژانىرلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھەر يىلى مۇتەخەسسسلەرنىڭ تەكشۈرۈپ باھالىشىدىن ئۆتكەن بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئىجادىي ۋە تەرجىمە ئەسەرلەر ياردەم مەبلىغى بىلەن نەشر قىلىنغاندىن كېيىن، جامائەت پاراۋانلىقى خاراكتېرىدىكى مەدەنىيەت خەلق تۇرمۇشى قۇرۇلۇشى سۈپىتىدە، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرقايسى ئالىي، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە ۋە ئاساسىي قاتلام مەدەنىيەت ئورۇنلىرىغا تەقدىم قىلىندى ھەمدە شىنخۇا كىتابخانىسى ئارقىلىق پۈتۈن مەملىكەتكە تارقىتىلىپ، ھەر مىللەت يازغۇچىلىرى، ئوقۇرمەنلىرى ۋە ئاساسىي قاتلام ئاممىسىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

«شىنجاڭ يازغۇچىلىرىنىڭ ئىجادىي ئەسەرلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەت، خەنزۇ يېزىقىدىكى ئەسەرلەرنى ئۆز ئارا تەرجىمە - نەشر قىلىش قۇرۇلۇشى» نىڭ يولغا قويۇلۇشى شىنجاڭنىڭ كۆپ مىللەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەت باغچىسىنى تېخىمۇ كۆركەم تۈسكە كىرگۈزۈپ، شىنجاڭنىڭ ھالقىما تەرەققىياتى ۋە ئۇزاق ئەمىنلىكىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان كۈچلۈك مەنبەسى كۈچكە ئايلانغۇسى. بۇنىڭدىن كېيىنكى يۆلەش ۋە تۈزۈش - تاللاش خىزمىتىدە، بىز ئاشكارا، ئادىل، لىيلا بولۇش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، ئۇزاق ئۈنۈملۈك خىزمەت مېخانىزمى شەكىللەندۈرۈپ، سۈپەت ئۆتكىلىنى يەنىمۇ چىڭ تۇتۇپ، دۆلەت ئىچىدە مەشھۇر بولغان بىرىنچى قاتاردىكى داڭلىق ئەدەبىيات ماركىسىنى يارىتىش، ئىدىيەۋىلىكى، ئىلمىيلىكى، بەدىئىيلىكى، ھۈزۈرلۈقلۈكى يۇقىرى بولغان بىر تۈركۈم نادىر ئىجادىي ئەسەر ۋە تەرجىمە ئەسەرلەرنى يارىتىشقا كۈچ سەرپ قىلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ كۆپ تەرەپلىك، كۆپ قاتلاملىق، كۆپ خىل مەنبەسى مەدەنىيەت ئېھتىياجىنى ئۈزۈكسىز قاندۇرىمىز، دەۋرىنى

كۈيلەپ، خەلقنى مەدەھىيەلەپ، قەھرىمانلارغا ئابدە تىكلەپ، ھەر مىللەت ئاممىسى جۇشقۇن يۇقىرى ئۆرلەۋاتقان گۈزەل داستاننى بىرلىكتە يېزىپ چىقىپ، مەدەنىيەتنىڭ سېھرىي كۈچىنى ئاشۇرۇش، شىنجاڭنىڭ ئوبرازىنى تىكلەش، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن پائال تۆھپە قوشىمىز.

«شىنجاڭ يازغۇچىلىرىنىڭ ئىجادىي ئەسەرلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەت، خەنزۇ يېزىقىدىكى ئەسەرلەرنى ئۆز ئارا تەرجىمە - نەشر قىلىش قۇرۇلۇشى» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئىشخانىسى

2014 - يىلى 12 - ئاي -

مۇندەرىجە

- 1 ..... بىرىنچى باب ئارال
- 1 ..... بىرىنچى، تىز پۈكمەس كورسكا
- 4 ..... ئىككىنچى، قىساسچى دۇنياغا كەلدى
- ..... ئۈچىنچى، خورازنىڭ تاجى بولۇشقا رازمەنكى، كالىنىڭ
- 6 ..... قۇيرۇقى بولمايمەن !
- 8 ..... تۆتىنچى، غايە
- 14 ..... بەشىنچى، بۈيۈك فىرانسىيە ئىنقىلابىدىن تۇتاشقان ئوت ...
- 18 ..... ئالتىنچى، لېيتېنانت بوناپارت
- 22 ..... يەتتىنچى، كۈچلۈكلەر ئەزىز
- 24 ..... سەككىزىنچى، كورسكادا سايلام
- 29 ..... توققۇزىنچى، خەير - خوش، كورسكا !
- 34 ..... ئونىنچى، تولون جېڭىدە كۆتۈرۈلگەن يېڭى يۇلتۇز
- 39 ..... ئون بىرىنچى، تۆھمەتنىڭ كاساپىتىدە
- 43 ..... ئون ئىككىنچى، مۇرادغا يېتەلمىگەن گېنېرال
- 46 ..... ئون ئۈچىنچى، تۇنجى نۇسرەت خەۋىرى
- 54 ..... ئون تۆتىنچى، ئوتلۇق مۇھەببەت
- 64 ..... ئىككىنچى باب ئېقىن
- 64 ..... بىرىنچى، ئىتالىيەنى بويسۇندۇرۇش يولىدا
- 71 ..... ئىككىنچى، مۇۋەپپەقىيەت ئامىللىرى
- 80 ..... ئۈچىنچى، ئۇلۇغۋار ئىشلار مېنى چاقىرىۋاتىدۇ!
- 88 ..... تۆتىنچى، بىۋاپا جانان
- 93 ..... بەشىنچى، جەڭگاھتا يېزىلغان ئوتلۇق خەتلەر
- 102 ..... ئالتىنچى، قاتتىق قول باش قوماندان

- 111 ..... يەتتىنچى، بۈيۈك ئىرادە
- 121 ..... سەككىزىنچى، تۇغما ھۆكۈمران
- 129 ..... توققۇزىنچى، ياۋروپانىڭ تارازىسى بىزنىڭ قولىمىزدا ...
- 134 ..... ئونىنچى، بۈيۈك پىلان
- 140 ..... ئون بىرىنچى، پارىژدا
- 146 ..... ئون ئىككىنچى، يەنە بىر ئىسكەندەر
- 153 ..... ئون ئۈچىنچى، مىسىرغا سەپەر
- 158 ..... ئون تۆتىنچى، شەرقنىڭ غوجايىنى
- 165 ..... ئون بەشىنچى، مىسىردا ئۆتكەن غەربىيە كۈنلەر
- 172 ..... ئون ئالتىنچى، قورغان جېڭى
- 185 ..... ئون يەتتىنچى، پارىژغا قايتقان غالىب سەردار
- 193 ..... ئون سەككىزىنچى، سىياسىي ئۆزگىرىش تەييارلىقى
- 205 ..... ئون توققۇزىنچى، تۇمان ئېيىدىكى سىياسىي ئۆزگىرىش ...
- 212 ..... يىگىرمىنچى، پارلامېنتتىكى ماجىرا
- 224 ..... ئۈچىنچى باب دەريا
- 224 ..... بىرىنچى، روھ ۋە شەمشەر
- 241 ..... ئىككىنچى، مارىنگو ئۇرۇشى
- 254 ..... ئۈچىنچى، ھاكىمىيەتنى يالغۇز ئىگىلىۋالغان ھۆكۈمران ...
تۆتىنچى، مىلاد كېچىسىدىكى پارتلاش ۋە قەسىدىن
- 266 ..... كېيىن
- 271 ..... بەشىنچى، جەمەت خاپىلىقى
- 281 ..... ئالتىنچى، ئۆلۈم جازاسىنى تاللىۋالغان كىنەز
- 290 ..... يەتتىنچى، فىرانسىيە ئىمپېراتورى ناپولېئون
- 299 ..... سەككىزىنچى، ناپولېئونچە يېڭى ئاقسۆڭەكلەر
- 312 ..... توققۇزىنچى، ئۆزىگە ئۆزى تاج كىيدۈرگەن ئىمپېراتور ...
- 319 ..... ئونىنچى، بۈيۈك سىياسىي ئىدىيە
- 333 ..... ئون بىرىنچى، تۈگمەندىكى رىۋايەتتەك ئۇچرىشىش
- 344 ..... ئون ئىككىنچى، تەرەپلەر

- 353 ..... ئون ئۈچىنچى، بېرىلغا كىرگەن غالب
- 368 ..... ئون تۆتىنچى، ناپولېئوننىڭ پۈلك مەشۇقى
- 383 ..... ئون بەشىنچى، تىلىست تىنچلىق سۆھبىتى
- 389 ..... ئون ئالتىنچى، قانائەتسىز ئىمپېراتور
- 402 ..... ئون يەتتىنچى، ۋارس ئىستىكىدە
- 409 ..... ئون سەككىزىنچى، ئىنسىننىڭ نەزىرىدىكى ناپولېئون
- 430 ..... ئون توققۇزىنچى، ئېرفۇرتتا كاتتا مەرىكە
- 446 ..... يىگىرمىنچى، گىوتېننىڭ نەزىرىدىكى ناپولېئون
- 455 ..... يىگىرمە بىرىنچى، ئۆلۈمگە پىسەنت قىلمايدىغان قاتىل
- 476 ..... يىگىرمە ئىككىنچى، ۋارس
- 491 ..... تۆتىنچى باب دېڭىز
- 491 ..... بىرىنچى، ساناقلىقلا كۈنى قالدى
- ..... ئىككىنچى، ياۋروپا قوشما ئىشتاتلىرى توغرىسىدىكى
- 510 ..... بۈيۈك تەسەۋۋۇر
- 521 ..... ئۈچىنچى، رۇسىيەگە يۈرۈش قىلىش تەييارلىقى
- 530 ..... تۆتىنچى، قاقاس رۇسىيە دالاسىدا
- 550 ..... بەشىنچى، يانغىن قاپلىغان ساراي
- 559 ..... ئالتىنچى، تالانت ئىگىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش
- ..... يەتتىنچى، ئادەمنىڭ ئۇلۇغلۇقتىن كۈلكىلىك ھالەتكە
- 567 ..... چۈشۈپ قالمىقى بىردەملىك ئىش
- 579 ..... سەككىزىنچى، تىراگېدىيە خاتىمىسىنىڭ مۇقەددىمىسى
- 585 ..... توققۇزىنچى، ئىلاھقا خىرىس
- 593 ..... ئونىنچى، شاھمات ئۇرۇقلىرىم قالايمىقانلىشىپ كەتتى
- 613 ..... ئون بىرىنچى، لېپىزىگ ئۇرۇشى
- 621 ..... ئون ئىككىنچى، مەغلۇبىيەت كۈپىنىڭ مۇقەددىمىسى
- 630 ..... ئون ئۈچىنچى، قورشاش ئىچىدە
- 643 ..... ئون تۆتىنچى، بوناپارت مەجبۇرىي تەختتىن چۈشتى
- 669 ..... ئون بەشىنچى، ئېلبا ئارىلىغا سۈرگۈن

- 693 ئون ئالتىنچى، قايتا باش كۆتۈرۈپ چىققان قەھرىمان ...
- 709 ئون يەتتىنچى، يۈز كۈنلۈك سۇلالە .....
- 726 ئون سەككىزىنچى، ۋاتىپىرلۇدا مەغلۇبىيەت .....
- 736 ئون توققۇزىنچى، خاراكتېر پاجىئەسى .....
- 755 يىگىرمىنچى، ئۇلۇغ رىۋايەتنىڭ خاتىمىسى .....
- 763 بەشىنچى باب قىيا .....
- 763 بىرىنچى، سۈرگۈندى ئىمپېراتور .....
- 767 ئىككىنچى، ئىشەنچ، زېھنىي كۈچ ۋە تەسەۋۋۇر .....
- 779 ئۈچىنچى، «قەيسەر» نىڭ پۇشتى .....
- 792 تۆتىنچى، چارچاشنى بىلمەسلىك، مەڭگۈ بوشاشماسلىق ...
- 803 بەشىنچى، قوماندانلىق سەنئىتى .....
- ئالتىنچى، ئادەمنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى كۆرۈپ يېتىشكە
- 812 ماھىر پىسخولوگ .....
- 826 يەتتىنچى، ياۋروپا قوشما ئىشتاتلىرى .....
- 829 سەككىزىنچى، مېھىر - شەپقەت ئىگىسى .....
- 834 توققۇزىنچى، تەڭرىدىن قورقماس ئادەم .....
- 842 ئونىنچى، ئارالدىكى ھەمراھلىرى .....
- 852 ئون بىرىنچى، تاغدىن چۈشكەن يىرتقۇچ .....
- 861 ئون ئىككىنچى، سۈرگۈندە ئۆتكەن كۈنلەر .....
- 875 ئون ئۈچىنچى، ئانا مېھرى .....
- 884 ئون تۆتىنچى، خاپىلىقتىن شادلىق .....
- 891 ئون بەشىنچى، ئەڭ چوڭ دۈشمىنىم ئۆزۈم .....
- 898 ئون ئالتىنچى، داستاندەك ھايات .....
- 906 ئون يەتتىنچى، جان ھەلقۇمغا يەتكەندە .....
- 914 ئون سەككىزىنچى، ۋەسىيەنامە .....
- 925 ئون توققۇزىنچى، گىگانىت يۇلتۇز ئېقىپ چۈشتى .....
- 935 يىگىرمىنچى، ئىمپېراتور پارىژغا قايتىپ كەلدى .....

بىرىنچى باب

ئارال

ناپولېئون ھەققىدىكى ھېكايەتلەر مەن ئۈچۈن
ئېيتقاندا، ئىچىگە نېمىلەرنىڭدۇر يوشۇرۇنغانلىقىنى
ھەركىم ھېس قىلىپ يېتىدىغان، ئەمما زادى نېمىلەر
ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان ساينىت جون
ۋە ھىيلىرىگە ئوخشايدۇ.

— گىوتې

بىرىنچى، تىز پۈكەس كورسكا

كەپە ئىچىدە يوتقانغا ئورنىنىۋېلىپ ئولتۇرغان جۇۋان
بالىسىنى ئېمىتكەچ، يىراقتىن كېلىۋاتقان گۈلدۈرلىگەن
ئاۋازلارغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى. «كۈن ئولتۇرۇپ
كەتكەندىمۇ بولدى قىلماي ھۇجۇم قىلىشىۋاتقانمىدۇ ياكى قاقاس
تاغدىن كېلىۋاتقان گۈلدۈرمامامىدۇ ۋە ياكى تۈلكە - قاۋانلار
ماكان تۇتقان ئىپتىدائىي ئورمانلىقتىكى قارىغايلىرىنىڭ
سۈرەنلىرىمىدۇ؟...» بىر قاراشتا سىگانلارغا ئوخشاپ
كېتىدىغان، ئاپپاق كۆكسى ئۇچسىدىكى يوتقان بىلەن يېرىم

يېپىلىپ تۇرغان بۇ جۇۋان خىرە كەپىدە ئولتۇرۇپ، «بۈگۈن جەڭ قانداق بولۇۋاتقاندۇ» دېگەندەك ئويلارغا پانتاندى. شۇ ئەسنادا يىراقتىن ئاتنىڭ تۇپاق ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلدى! «شۇمىدۇ؟ ئۆزىڭمۇ كېلىمەن دېگەندى، بىراق جەڭگاھ بۇ يەردىن يىراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىرتتا توختىماي يامغۇر يېغىۋاتىدۇ.»

ئىشك ئېچىلىپ، سىرتنىڭ ساپ ھاۋاسى بىلەن تەڭ بىر ئەر كىرىپ كەلدى. پەر قالدالغان ئالسىچىپار ھەربىيچە كىيىم كىيگەن، ئۆزى جۈدەڭگۈ، ئىش - ھەرىكىتى چاقماقتەك چاققان بۇ ئوفىتسېر ئەللىك ئىككى ياش چامىسىدىكى ياش بىر ئاقسۆڭەك ئىدى. ئۇ ئەر كەپىدىكى جۇۋانغا قىزغىن سالام - سەھەت قىلدى، جۇۋان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، بوۋىقىنى چۆرىسىگە تۇتقۇزۇپ، داستىخان تەييارلاپ شاراب كەلتۈردى. ياغلىقىنى يېشىۋېتىپ، ئەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاراپ تۇردى. ئۇنىڭ قوڭۇر رەڭ بۈدۈر چاچلىرى سۈزۈك پېشانىسىنى يېپىپ تۇراتتى، جەلپىكار لەۋلىرى نېمىلەرنىدۇر سوراشقا تەييار ئىدى، ئۇزۇن بويىدىن ياشلىق جىلۋىسى بالقىپ تۇراتتى، قاڭشارلىق بۇرنى مەغرۇرانە كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى، تاغدا تۇرغان چاغلاردا ھېچقاچان يېنىدىن ئايرىمايدىغان بېلىدىكى شەمشىرى چاقىناپ تۇراتتى. جەڭچى سۈپەت بۇ ساھىب گويا كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ قەيسەر، كەسكىن قەدىمىي قەبىلىدىن ئىكەنلىكىنى نامايان قىلماقچى بولۇۋاتقاندەك بىر قىياپەتتە ئىدى. بۇ جۇۋاننىڭ ئاتا - بوۋىسى بىرقانچە ئەسىر مۇقەددەم ئىتالىيەدە ياشايتتى، كېيىن كورسىكا دەپ ئاتىلىدىغان بۇ ئارالغا كۆچۈپ كەلگەن ھەمدە بۇ ئارالنىڭ جەڭچىلىرى ۋە رەھبەرلىرىدىن بولۇپ قالغانىدى.

ھازىر بۇ ئارالدىكى ئاھالە زىچ ئىتتىپاقلىشىپ،

دۈشمەنلىرىنى — فىرانسىيە تاجاۋۇزچىلىرىنى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن جەڭگە ئاتلانغانىدى. ئەمدىلا ئون توققۇز ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ جۇۋانمۇ ئېرىگە ئەگىشىپ ئالدىنقى سەپكە — ئۇرۇش بولۇۋاتقان بۇ قاقاس جىلغىغا كەلگەنىدى. سۆلەتۋاز شەھەر ئاقسۆڭەكلىرى بۇ ئارالدا كىشىلەرنىڭ كۆزىگە سىغمايتتى. چۈنكى، بۇ يەردە ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئاقسۆڭەكلەرگە خاس قىممىتى پەقەت شان — شۆھرىتى ۋە باتۇرلۇقى بىلەنلا ئۆز ئىپادىسىنى تاپاتتى. شۇڭا، ئارال ئەھلى بۇ جۇۋاننىڭ گۈزەللىكىگە ئانچە ئېتىبار بىلەن قاراپ كەتمەيتتى.

تېتىك، جۇشقۇن كۆرۈنىدىغان بۇ ئەر رەپىقىسىگە ئالدىنقى سەپ خەۋەرلىرىنى ئۈجۈر — بۇجۈرگىچە ئېيتىپ بەردى: «دۈشمەن يېڭىلدى ھەمدە دېڭىز بويىغىچە چېكىندى، ئەمدى قېچىپ بارغۇدەك يېرىمۇ قالمايدى. ئۇلار بۈگۈن پاۋلغا ئەلچى ئەۋەتىپ سۈلھى تەلەپ قىلدى، ئەتە ئۇرۇش توختايدىغان بولدى، لاتىسيە! بىز غەلبە قىلدۇق! كورسكا ھۆرلۈككە چىقتى!»

ھەرقانداق بىر كورسكالىق كۆپ پەرزەنتلىك بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. چۈنكى، بۇ يەردە كىمكى ھاقارەتكە ئۇچرىغۇدەك بولسا، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا شەمشىرىنى سۇغۇرۇپ ئۆچ ئالىدىغان ئادەت ھۆكۈم سۈرۈپ كەلگەنىدى. قەبىلىلەر ئارا ئۆچ — ئاداۋەت بەزى ھاللاردا نەچچە ئون يىل، ھەتتا نەچچە يۈز يىل داۋاملىشاتتى. شۇڭا، بۇ ئەر مۇ كۆپرەك پەرزەنتلىك بولۇپ، ئاتا — بوۋىسىنىڭ ئوتىنى ئەۋلادمۇئەۋلاد ئۆچۈرمەسلىكىنىڭ كويىدا ئىدى. رەپىقىسىمۇ بۇرۇنلا ئاپىسى ھەم مومىسىدىن پەرزەنتىنىڭ ئەجداد ئۈچۈن شان — شۆھرەت ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتكەنىدى. ئون بەش يېشىدا تۇنجى بالىسىنى تۇغقان، ئەمما ئۇ بالىسى تۇغۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا چاچراپ كەتكەچكە، ھازىر قۇچقىدىكى مۇشۇ بىرلا بالىسى بار ئىدى.

جۇۋاننىڭ ۋۇجۇددا ھۆرلۈك تۇيغۇسى قايتا ئويغاندى.
چۈنكى، ئېرى ئوفتسېر، پاۋلنىڭ كانۇيى، يەنى داھىيىنىڭ
ياردەمچىسى ئىدى.

— شۇنداق، — دېيىشتى ئۇلار، — بالىمىز ئەمدى
فىرانسۇزلارنىڭ قولى بولمايدۇ!

ئىككىنچى، قىساسچى دۇنياغا كەلدى

ئەتىياز يېتىپ كەلگەندە كىشىلەرنىڭ بېشىغا يەنە كۈن
چۈشتى. دۈشمەن يېڭى ياردەمچى قوشۇنلىرىنى ئەۋەتكەچكە، ئارال
ئوغلانلىرى يەنە بىر قېتىم قوللىرىغا قورال ئېلىپ جەڭگە
ئاتلاندى. شۇلارنىڭ قاتارىدا بايقى جۇۋانمۇ ئېرىنىڭ كەينىدىن
جەڭگاھقا ئاتلانغانىدى.

جەڭدە يېڭىلىپ قالغان ئاراللىقلار بەشىنچى ئايلاردا قېلىن
ئورمانلىقلارنى كېزىپ، تىك تاغ قىياللىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ
چېكىنىپ ماڭدى. قورسىقى پومپىيىپ چىققاندىن باشقا
قۇچقىدا بىر ياشتىن ئاشقان بالىسىمۇ بار لاتسىيەمۇ ئاشۇ
بېھساب كىشىلەر توپى ئىچىدە كېتىۋاتاتتى. ئاراللىقلار شۇ
چېكىنگىنىچە دېڭىز بويىغا يېتىپ باردى. پاۋل ئالتىنچى ئايدا
بىرقانچە ھەقەمسايسى بىلەن ئىتالىيەگە قېچىپ باردى.
يەتتىنچى ئايدا پاۋلنىڭ قول - قانىتى، لاتسىيەنىڭ ئېرى بىر
تۈركۈم ئەلچىنى باشلاپ تاجاۋۇزچىلارغا تەسلىم بولدى. بۇ ھال
ئارال ئەھلىنىڭ قاتتىق نومۇسىغا ۋە غۇرۇرىغا تەگدى. بىراق،
لاتسىيە سەككىزىنچى ئايدا قىساسچى ئوغلىنى تۇغدى، ئانا بۇ
ئوغلىغا قىساسچى دېگەن مەنىدە ئىتالىيانچە «ناپولېئون» دەپ ئات
قويدى.

جەڭگاھلاردا ئەرەنلەردەك باتۇر ۋە قەيسەر لاتسىيە

ئەمدىلىكتە دېڭىز بويىغا جايلاشقان بۇ كەڭتاشا ئۆيدە ئەقىللىك، تىرىشچان ۋە ئىقتىسادچان ئائىلە ئايالى بولۇپ قالدى. ئېرى بولسا مىراس كويىدا چۆچۈرسىنى خام ساتاپ، قۇرۇق خىياللارغا بېرىلىپ يۈرەتتى.

فىرانسىيەلىكلەر كورسكا ئارىلىدا ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى مۇستەھكەملەپ، مەھكەم پۇت تىرەپ تۇرۇش غەرىزىدە ئۇ يەرلىك ئاقسۆڭەكلەرنىمۇ ھەر خىل ئىمتىيازىدىن بەھرىمەن قىلغانىدى. شۇڭا، ئۇ ياق ئۇزاق ئۆتمەيلا يېڭى سوت مەھكىمىسىنىڭ زاسىداتىلى، بىر كۆچەتزارلىقنىڭ مۇپەتتىشېبىگى بولۇشقا مۇۋەپپەقىيەت بولدى. فىرانسىيە پادىشاھى ئاشۇ كۆچەتزاردىن پايدىلىنىپ كورسكا ئارىلىدا ئۈزۈم ئۆستۈرۈش كويىدا ئىدى. شۇڭا، يېڭى فىرانسۇز ۋالىي بۇ ئارالغا يېتىپ كەلگىنىدە، ئۇ ياق بەدەل تۆلەشتىن باش تارماي ھە دەپ ئۈزۈم ئۆستۈرۈشكە كىرىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ تاغدا قويى، دېڭىز بويىدا ئۈزۈمىزى بار ئىدى.

چىرايلىق، مەغرۇر رەبىقىسى ئوتتۇز ياشقا كىرگىنىدە بەش ئوغۇل، ئۈچ قىزنىڭ ئايىسى بولۇپ قالغانىدى. بۇ ئەلەم كۈرىشىنى ئۇلۇغلايدىغان ئارال ئەھلىنىڭ ئەنئەنىسىگە تازا ئۇيغۇن كېلىدىغان ئامەت ھېسابلانسىمۇ، سەككىز بالىنى ئاز خىراجەت بىلەن بېقىپ قاتارغا قوشقىلى بولمايتتى. بالىلىرى ھەمىشە ئاتا - ئانىسىنىڭ يۇل غېمىدە قىلىشىۋاتقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ تۇراتتى. بالىلارنىڭ دادىسى ئەڭ ئاخىرىدا بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى تېپىپ چىقتى - دە، ئون بىر ياشلىق ۋە ئون ياشلىق ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ فىرانسىيەگە قاراپ يولغا چىقىپ، دېڭىزدىن ئۆتۈپ، تولىندا قۇرۇقلۇققا چىققاندىن كېيىن ۋېرسالغا يېتىپ باردى.

شۇ چاغدا فىرانسىيە كورسكاغا ئەۋەتكەن ۋالىيىنىڭ

مەكتۇپىنى ئېلىپ بارغاندى، ئېتىراپ مەھكىمىسى ئۇياقنىڭ ئىتالىيان ئاقسۆڭەكلىرىدىن ئىكەنلىكىنى تەھقىقلىگەندىن كېيىن، فىرانسىيە پادىشاھى لۇئىس ئىككى مىڭ فىرانك ئىنئام قىلدى ھەمدە ئىككى ئوغلى بىلەن بىر قىزىنىڭ ئاقسۆڭەكلىرى مەكتىپىدە ھەقسىز ئوقۇشىغا ئىجازەت بەردى.

ئۈچىنچى، خورازنىڭ تاجى بولۇشقا رازىمەنكى، كالنىڭ قۇيرۇقى بولمايمەن !

كەم سۆز، ئۇياتچان ھەمدە ۋىجىككىنە جىمغۇر بىر بالا مەكتەپ قورۇسىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇراتتى، بۇررىئان مەكتىپى ئۆزىگە بۆلۈپ بەرگەن ئاشۇ بىر پارچە زېمىننى قوغداش ئۈچۈن ئەتراپىنى قاشادۋالغانىدى، يەنە كېلىپ باشقا ئىككى قوشنىسىنىڭ يېرىنىمۇ قوشۇۋالغان تۇرۇقلۇق، باشقىلارنىڭ ئۆزىگە دەخلى - تەرۈز قىلىشىغا ھەرگىز يول قويمىتتى، كىمكى دەخلى - تەرۈز قىلغۇدەك بولسا، شىددەتلىك قايتۇرما زەربە بىرەتتى. يېقىندا بىر قانچە ئوقۇغۇچى پوجاڭزىدىن قېچىپ ئۇ بالىنىڭ تەۋەلىكىگە كىرىۋېلىۋىدى، ئوتغۇچ بىلەن قوغلاپ چىقىرىلدى.

— بۇ بالغا جازا كار قىلمايدۇ، — دەيتتى ئوقۇتقۇچىلىرى باش چاپقىشىپ، — بۇ شۈمەتك گىرانت تېشىدىن ئاپىرىدە بولغاندەك شۇنداقمۇ قاتتىق. ئەمما، ئىچىدە يانار تاغ يوشۇرۇنغان. «خورازنىڭ تاجى بولۇشقا رازىمەنكى، كالنىڭ قۇيرۇقى بولمايمەن !» دەپ يازىدۇ بالا دادىسىغا ئەۋەتكەن بىر پارچە خېتىدە.

بالا ئۆز ساۋاقداشلىرىنىڭ نەزىرىدە چالا كۆنگەن يېرىم ياۋايى، غەلىتە بىر تائىپىدىن ئىدى. فىرانسۇزچىنى بىلمەيدۇ،

دېيەرلىك ئىدى، بۇنداق دۈشمەن تىلىنى ئۆگىنىشىنىمۇ خالمايتتى. ئۇ شۇنداق بىر بالا ئىدىكى، ئىسمىلا غەلىتە بولۇپ قالماي، ئۇچىسىدىكى چاپىنىمۇ شۇنداق غەلىتە ئىدى، يانچۇقىنىڭ قۇيقۇرۇق بولۇشىغا باقماي، تېخى ھەممىدىن ئېسىل ئاقسۆڭەكمەن دەپ يۈرەتتى. ئاقسۆڭەكلەرنىڭ بالىلىرى:

— ھەي كورسكالىق ئاقسۆڭەك، سىلەر راست شۇنداق باتۇر بولساڭلار، نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ يېڭىلىمەس ئازمىيەمىزگە يېڭىلىدىڭلار؟ — دەپ مازاق قىلىشاتتى.

— بىرىمىز ئونىڭلارغا توغرا كەلگەنمىز! قاراپ تۇرۇش، چوڭ بولسام سەنلەرنىڭ ئەدىپىنى قانداق بېرىمەنكى، قېنى! — دەپ جاۋاب بېرەتتى بالا غەزەپلىك ھۆركىرەپ.

— داداڭ ناھايىتى بىر كىچىككىنە ئوفىتسېر ئىكەندۇققۇ! — دېيىشەتتى كىچىك ئاقسۆڭەكلەر.

بۇ گەپتىن غەزەپكە كەلگەن ناپولېئون ئۆزىنى مەسخىرە قىلغۇچىلارغا تاشلانغان، نەتىجىدە جازاغا تارتىلىپ سىنىپقا قامالغانىدى. «مەن ئەمدى ھەرگىزمۇ نامراتلىقىمنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرىمەن دەپ چەت ئەللىك ھاراملىقلارنىڭ مەسخىرىسىگە قېلىپ ئولتۇرمايمەن — دېگەندى ئۇ دادىسىغا يازغان بىر پارچە خېتىدە، — ئۇلارنىڭ پۇلىدىن باشقا نېمىسى بولاتتى، مېنىڭ بولسا ئاقسۆڭەكلەرگە خاس ئالىجاناب پەزىلىتىم بار، ئاشۇ بايۋەچچىلەرگە باش ئېگەتتىممۇ؟» دادىسى جاۋابەن ئەۋەتكەن خېتىدە: «بىزنىڭ پۇلىمىز يوق، شۇ مەكتەپتە تۇرىۋەرمىسەڭ بولمايدۇ» دەپ يازغانىدى. ناپولېئون ئۇ يەردە شۇ تەرزىدە بەش يىل تۇردى، ھەر قېتىم كەمسىتىلگەندە ئىنقىلابىي ئىرادىسى تېخىمۇ كۈچىيىپ باراتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ھاقارەتكە قانچە ئۇچرىغانسېرى، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى شۇنچە ئاشاتتى. پوپ سۈپەت ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ باھاسى ھەرھالدا يامان ئەمەس ئىدى.

باشقا دەرسلەردە نەتىجىسى ئادەتتىكىدەكلا بولسىمۇ، ماتېماتىكا، تارىخ ۋە جۇغراپىيە دەرسلىرىدە ياخشى ئىدى. بۇ پەنلەر چوڭقۇر پىكىرلىك، كۆزى ئۆتكۈر ھەمدە قەلبى ئۆچمەنلىك بىلەن تولغان ئىزدەنگۈچى ئۈچۈن تولىمۇ كېرەك ئىدى.

كورسكا ئارىلى ناپولىئوننىڭ خىيالىدىن نېرى بولماي كەلدى، ئۆز كۆڭلىدە دادىسىنى شۇ چاغدا فىرانسۇزلارغا قوشۇلۇپ كەتمەسلىكى كېرەك ئىدى، دەپ ئەيىبلەيتتى. ئۆزىنى ئوقۇتۇۋاتقان فىرانسىيە پادىشاھىدىن ئۆزىگە كېرەكلىك جىمى نەرسىنى ئىمكانىيىتىنىڭ بارىچە ئۆگىنىۋېلىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە فىرانسىيە پادىشاھىغا ياندۇرۇپ مۇشت ئېتىشقا بەل باغلىغانىدى. ئۆزىنىڭ ھامان بىر كۈنى كورسكىنى ئازاد قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. تارىخ يارىتىدىغان كىشى جەزمەن ئاۋۋال تارىخنى تەتقىق قىلىشى كېرەك. ھالبۇكى، ئون تۆت ياشلىق بىر بالىنىڭ قولىدىن كېلىدىغىنى ئەل - يۇرتى ھەققىدە يېزىلغان كىتاب، ماقالىلەرنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىقىشتىنلا ئىبارەت ئىدى.

غېرىب، ئىسيانكار، گۇمانخور، مەغرۇر بۇ يىگىتچاق قانداق ئادەم بولۇپ چىقار - ھە؟ بالدۇر يېتىلگەن، ئىنساننىڭ ماھىيىتىنى چوڭقۇر تەھلىل يۈرگۈزۈپ كۆرۈپ يېتەلەيدىغان، ئادەتتىكى قۇرداشلىرى ئەقىل - ئىدراكتا قولغا سۇمۇ قويۇپ بېرەلمەيدىغان بۇ بالا - ناپولىئون ئاتىسىنىڭ تەسەۋۋۇر ئىقتىدارىغا ۋە پەم - پاراستىگە، ئاپىسىنىڭ مەغرۇر، باتۇر ۋە زىل خاراكىتىرىگە، شۇنداقلا ئاتا - ئانىسىغا ئورتاق كۈچلۈك نەسەب قارىشىغا ۋارىسلىق قىلغانىدى.

تۆتىنچى، غايە

«شەمشەرنىڭ دەستىسى فىرانسىيەگە، بىسى ماڭا مەنسۇپ»

دەپ ئويلىغانىدى ناپولېئون تۇنجى رەت شەمسەر ئاسقىنىدا. ئون ئالتە ياشقا كىرگىنىدە پارىژ ئوفىتسېرلار مەكتىپىدە بىر يىل ئوقۇغانلىقى ئۈچۈن لېيتېنانت ئۇنۋانى ئېلىش نېسىپ بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆمرىدە ئۈچىسىدىن ھەربىي فورما چۈشمىدى. پارىژ ئوفىتسېرلار مەكتىپىدىمۇ بۇررىئاندىكى چاغلىرىدىكىدەكلا ۋاقتىنى پۈتۈنلەي كىتابقىلا سەرپ قىلدى. سىپارتالىقلارغا خاس خاراكىتىرگە ئىگە بۇ يىگىت فىرانسىيەنىڭ قائىدىلىرىدىن، شۇنداقلا فىرانسىيە ئاقسۆڭەكلىرى پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەن ھەشەمەتخورلۇقىدىن بىزار ئىدى. ۋۇجۇدىدا تۇغۇلۇشىدىنلا ئۆزىنى دۇنيانىڭ مەركىزى دەپ قارايدىغان تەبىئىي تۇيغۇ بولغاچقا، باياشات تۇرمۇشتا كېلەچەكنىڭ جەڭچىسى مەيدانغا كەلمەيدۇ، دېگەن قاراش ئاساسىدا ئۆزى ئۈچۈن بىر پىرىنسىپ تۈزۈۋالغانىدى. ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇشى غورىگىل ئۆتەتتى، يەنە كېلىپ دادىسىمۇ ۋاپات بولغانىدى، شۇ ۋەجىدىنمۇ ئىتالىيان بالىسىغا خاس ئائىلە قارىشى تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتكەنىدى.

نەتىجىسى تازا ياخشى بولۇپ كەتمىسىمۇ ھەرھالدا ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ ئوقۇشنى تاماملىغان بۇ ياش لېيتېنانت يېڭى ھەربىي فورمىسىنى كىيىپ، ئارمىيەگە كىرىش ئۈچۈن ۋالېنسقا يول ئالدى. پۇلنى تېجەپ قېلىش ئۈچۈن يولنىڭ يېرىمىنى پىيادە باشتى. ئۆزى يوقسۇز بولسىمۇ، كۆڭلىدە شۇنداق بىر ئوي ھۆكۈم سۈرەتتىكى، قورسىقىدا ئۈمىچى يوق بولغىنىغا قارىماي ئۆزىنى قالىتس چاغلایدىغانلاردىن پايدىلانماقچى؛ نامراتلىققا بوي بەرمەي، تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالماقچى، شۇ ئارقىلىق باشقىلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلماقچى. بۇ سەپىرىدە كۆزلىگەن نىشانىمۇ ئارالدىكى كۈرەش ئەھلىنىڭ داھىيسى بولۇش، ئاندىن پۈتكۈل ئارالنىڭ غوجايىنى

بولۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

قىسىم تۇرۇشلۇق جايىنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن زېرىكىشلىك ئىدى، ھەشەمەتلىك تۇرمۇشقا يۈزلىنىش ئۈچۈن تانسا ئۆگەنمەي بولمايتتى. ناپولېئون تانسا ئۆگىنىشكە ئۇرۇنۇپ باقتى - يۇ، تېزلا يالتايدى. چۈنكى، نامراتلىقنى چاندۇرۇپ قويۇشنى خالىمايتتى. ھالبۇكى، ئادۋوكات ۋە سودىگەرلەر بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتكەندە ياش پارىژ ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ چۈشىدىمۇ يوق نۇرغۇن يېڭىلىقلاردىن خەۋەردار بولغىلى بولاتتى.

بۇ چاغدا تەرەپ - تەرەپتە چىقىدىغان گېزىت - ژۇرناللار ئىنقىلاب شوئارىنى توۋلاپ چۇقان كۆتۈرۈۋاتاتتى. كۈتۈپخانىدىن ئارىيەت ئالغىلى بولىدىغانلىكى كىتابلارنى ئالا قويماي كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن بىر - ئىككى فىرانك خەجلەپ بىرەر يېڭى كىتابمۇ سېتىۋالاتتى. بۇ يىگىتنىڭ تۇرالغۇسى بىر قەھۋەخانىدا ئىدى، تۇرالغۇسىنىڭ يېنىدا بىلىارتخانا بولۇپ، بىلىارت ئويۇنىنىڭ تاراق - تۇرۇقلىرى كىشىنىڭ چېنىغا تېگەتتى. ئەمما، كۆچۈپ يۈرۈش تېخىمۇ جانغا تېگىدىغان ئىش بولغاچقا كۆچمەي ئولتۇرىۋەردى. يىگىت خۇسۇسىي تۇرمۇشتا ئەنە شۇنداق قانائەتچان ئىدى.

يىگىت زامانداشلىرىغا ئوخشاشلا دۆلەت ۋە جەمئىيەتكە يېقىندىن كۆڭۈل بۆلەتتى. ھەقىمەسايلىرى قىسقىغىنا ھەربىي مەشغۇلات ۋاقتىنى توشقۇزۇپلا ئويۇن - تاماشىغا كېتىشەتتى، بۇ نامرات لېيپتېنانت بولسا بىلىارتخانىنىڭ يېنىدىكى ئاشۇ دىمىق غەربىيەنە ھۇجرىسىدا جىممىدە ئولتۇرۇپ، كەلگۈسىگە كېرەك بولغان - زەمبىرەكنىڭ پىرىنسىپى ۋە تارىخى، ھۇجۇم پىرىنسىپى، ئەپلاتوننىڭ «غايىۋى دۆلەت» ناملىق ئەسىرى، پىرسىيە، ئافىنا ۋە سىپارتالارنىڭ ئاساسىي قانۇنلىرى، ئەنگىلىيە تارىخى، بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىڭ ئەھلىسەلىپ تارىخى،

فرانسىيەنىڭ مالىيەسى، تاتارلار ۋە تۈركلەرنىڭ دۆلىتى ۋە ئۆرپ - ئادەتلىرى، مىسىر ۋە كارفاگىن تارىخى، ھىندىستان تەسۋىرلەنگەن كىتابلار، ئەنگلىيەلىكلەرنىڭ ھازىرقى زاماندىكى فرانسىيە توغرىسىدا يازغان كىتابلىرى، مىرابو، بۇففون ۋە ماكيئاۋېللىلارنىڭ ئەسەرلىرى، شىۋېتسىيە، جۇڭگو، ھىندىستان، ئىنكا پادىشاھلىقى قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ تارىخى ۋە قانۇنلىرى؛ ئاقسۆڭەكلەرنىڭ تارىخى ۋە جىنايەتلىرى؛ ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە ۋە مېتېئورولوگىيە؛ ئىنسانلارنىڭ ئاينىش، ھالاك بولۇش قانۇنىيىتى ۋە ئىستاتىستىكىسى قاتارلىق تۈرلۈك ساھەدىكى كىتابلارنى تەشنىلىق ئىلىكىدە پۈتۈن زېھنى بىلەن بېرىلىپ ئوقۇپ، كىتابنىڭ ئىچىگە كىرىپلا كېتەتتى.

بۇ ئوقۇرمەن ئۇ كىتابلارنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ ۋاراقلاپلا ئۆتۈپ كەتمەستىن، ئىنتايىن ئەستايىدىللىق بىلەن ئىنچىكىلەپ ئوقۇيتتى ھەمدە كۆپلەپ تەپسىلىي خاتىرە يازاتتى. يازغان خاتىرىسىنىڭ ھازىرقى فوتو كۆچۈرۈلمىسى تۆت يۈز بەتچە كېلىدۇ، بىز بۇ قول يازمىلاردىن ئەنگلىيە تەۋەلىكىدىكى يەتتە ساكىن پادىشاھلىقىنىڭ خەرىتىسى، خەرىتىگە قوشۇمچە قىلىنغان بۇ يەتتە پادىشاھلىقنىڭ يىلنامىسى؛ قەدىمكى كىرىت ئارىلىدىكى بەيگە تۈرلىرى؛ گىرېتسىيەنىڭ كىچىك ئاسىيادىكى قورغانلىرىنىڭ يەشمە خەرىتىسى؛ يىگىرمە يەتتە خەلىپىنىڭ تۇغۇلغان ۋە ئالەمدىن ئۆتكەن ۋاقتى، سەرۋازلىرىنىڭ سانى، خانىش - توقاللىرىنىڭ ۋاپاسزلىقلىرىغا دائىر مەلۇماتلارنى ئۇچرىتىمىز.

ئەڭ تەپسىلىي بولغىنى مىسىر ۋە ھىندىستان توغرىسىدىكى خاتىرىلەر بولۇپ، ئۇنىڭدا ھەتتا ئەلئېھرامنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى ۋە بىراخمان دىنىنىڭ مەزھەپلىرىمۇ ئالا قالماي خاتىرىلەنگەن. ناپولېئون يەنە رېينانىڭ: «مىسىر ئىككى

دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىغا، شەرق بىلەن غەربنىڭ ئارىلىقىغا جايلاشقان. پادىشاھ ئالېكساندىر ئۆز ئىلكىدىكى دۇنياۋى ئىمپېرىيەنىڭ پايتەختىنى مىسىرغا قۇرماقچى ۋە شۇ ئارقىلىق مىسىرنى دۇنيانىڭ سودا مەركىزىگە ئايلاندۇرماقچى بولغان. بۇ بۈيۈك ئىستېلاچى جىمى ئىشغالىيەتچى بىر دۆلەت قىلىپ بىرلەشتۈرمەكچى بولىدىكەنمەن، ئافرىقا، ئاسىيا، ياۋروپالارنى بىر - بىرىگە تۇتاشتۇرىدىغان مىسىرنى ئەڭ ياخشى سۈپىتىدە تاللىشىمغا توغرا كېلىدۇ دېگەن» دەپ يازغان ئابزاسلىرىنى قايتا - قايتا ئوقۇغان بولۇپ، ئوتتۇز يىلىدىن كېيىنمۇ سۈدەك يادقا ئېيتىپ بېرەلەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۆزۈمۇ زەمبىرەكنىڭ جايلىشىدىغان ئورنى توغرىسىدا، ئۆلۈۋېلىش توغرىسىدا، پانىيىدىكى تەڭسىزلىك توغرىسىدا، ئەڭ مۇھىم قىلىپ كورسىكا توغرىسىدا ئونلاپ ماقالە يازدى ۋە پىلانلىرىنى تۈزدى.

ناپولېئوننىڭ نەزىرى ئانا يۇرتى كورسىكاغا ئاغدۇرۇلدى. بۇ چاغدا كالىسىدا يېڭىچە بىر دۆلەت قارىشى شەكىللەنگەن بوناپارت ناپولېئون مۇنداق يازىدۇ:

زوراۋانلارنىڭ ئۆز قىلمىشىنى تەڭرىنىڭ ئىرادىسى دەپ كىشىلەرنىڭ زۇلۇمغا قارشىلىق كۆرسىتىشىنى مەنى قىلىشتىنمۇ ئارتۇق بىمەنلىك بولماس! ئەگەر راستلا شۇنداق بولىدىغان ئىش بولسا، خانلىق تەختىگە چىققان ھەربىر ھۆكۈمران شۇ زامان تەڭرىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشكەن، مەغلۇپ بولغۇچىلارنىڭ كالىسى ئېلىنغان بولار ئىدى. تاجاۋۇزچىلىققا ئۇچرىغان مىللەتنىڭ تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن بەگلەرنى قوغلاپ چىقىرىشى ئۈچۈن نەقەدەر كۆپ بەدەل تۆلىشىگە توغرا كېلىدۇ - ھە! بۇ سۆزلەرنى كورسىكالىقلار ئۈچۈن ئېيتىۋاتىمەن... شۇڭا، بىز خۇددى ژېنوۋالىقلارنىڭ قۇل

قىلىپ سالغان كىشەنلىرىنى پاچاقلاپ تاشلىغىنىمىزدەك،
فىرانسۇزلارنىڭ بىزگە سالغان كىشىدىنمۇ قۇتۇلۇپ چىققايمىز.
ئامىن!

ناپولېئون زەمبىرەك ۋە ئوق - دورا ھەققىدىكى بىلىملەرنى
ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، كۈنلىرىنى سان - سېپىرلار بىلەن
ھەپىلىشىپ ئۆتكۈزەتتى، كىشىلەرمۇ ناپولېئوننى تۇغما تالانتلىق
ماتېماتىك ئىكەن، دەپ تەرىپلىشەتتى. ئۇ بىر تەرەپتىن
مۇكەممەل پىلان تۈزسە، بىر تەرەپتىن كورسكا خەرىتىسىگە
نۇرغۇن چېكىتلەرنى سىزىپ، قانداق يەرگە زەمبىرەك سۈپىسى
ياسىلىدىغانلىقى، خەندەك كولىنىدىغانلىقى، قوشۇن
تۇرغۇزۇلىدىغانلىقىنى بەلگىلەپ چىقاتتى. ئەگەر قولىدا شۇنىڭغا
مۇناسىپ ھوقۇقلا بولغىنىدا، بۇ پىلانلارنىڭ ھەممىسىنى
ئىشقا ئاشۇرغان بولاتتى.

كورسكا مەسىلىسى ئۈستىدە ئەتراپلىق مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش
بىلەن بىر ۋاقىتتا نەزىرىنى تېخىمۇ يىراق - يىراقلارغا
ئاغدۇرۇشقا باشلىغان ناپولېئون دۇنيا خەرىتىسىگە زەمبىرەكنىڭ
بەلگىسى سۈپىتىدە كىرىپتىلارنى سىزىپ قويايتتى. خەرىتىلەر
بارغانسېرى كۆپەيدى، ئۇ قەھۋەخانىنىڭ يېنىدىكى ھۇجرىسىدا
خىيالىغا كەلگەنلىكى نەرسىلەرنى يېڭىباشتىن تەتقىق قىلىشقا
كىرىشتى، ئەنگىلىيە پارلامېنتىنىڭ نەشر ئەپكارىغا بېسىلغان
نۇتۇقلارنى تولۇق تېكىستى بىلەن ئابزاسمۇ ئابزاس كۆچۈرۈپ
چىقتى ھەمدە يەر شارىدىكى ئەڭ يىراق خىلوۋەت جايلارنىمۇ
ئۆزىنىڭ خەرىتىسىگە چۈشۈرۈۋالدى. خاتىرە دەپتىرىنىڭ ئەڭ
ئاخىرقى بېتىگە: «ساينىت خېلىنا، ئاتلاننىڭ ئوكياندىكى
كىچىك ئارال. ئەنگىلىيەنىڭ مۇستەملىكىسى» دەپ يازدى.

ئاپسىدىن تاپشۇرۇۋالغان بىر پارچە خەتتە: «ھۆرمەتكە

سازاۋەر جانابىي گېنېرال ۋالىي ئالەمدىن ئۆتتى، بىز ئەمدى يۆلەكسىز قالدۇق، مەن ئۈزۈمزاردىن ئىستېپا بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم، يوسىغۇمۇ مەرتىۋىسىدىن قالدۇرۇلدى» دەپ يېزىلغانىدى. دېمەك، ئاپىسى بۇ كىچىك ئوغلىنىڭ ياردىمىگە موھتاج ئىدى، شۇنىڭ بىلەن دەرھال رۇخسەت سوراپ يۇرتىغا قايتتى.

بەشىنچى ، بۈيۈك فىرانسىيە ئىنقىلابىدىن تۇتاشقان ئوت

ناپولېئون كورسىكادا تۇرغان بىر يىل داۋامىدا كۈنلىرى پۇل ۋە ئائىلىسىنىڭ ھەلەكچىلىكىدە تولىمۇ كۆڭۈلسىز ئۆتتى. رۇخسەت ۋاقتى توشۇپ قالغاچقا قىسىمغا قايتمىسا بولمايتتى. بۇ قېتىم ۋالېنسىقا ئەمەس، ئوكسائېغا باردى. بۇنداق ئۆزگىرىشنىڭ نېمە پايدىسى تېگەر؟

تەڭرىگە شۈكۈر ! ئاخىرقى ھېسابتا ئۇنىڭ بىلىمى ۋە تالانتىغا نەزىرى چۈشىدىغان ئادەم چىقتى. يېڭىلا مەرتىۋىگە ئولتۇرغان گېنېرال ئەمدىلا ئون توققۇز ياشقا كىرگەن بۇ لېيىتېنانتنى مەشىق مەيدانىدىكى بىر قانچە ھەربىي مۇئەسسەسە قۇرۇلۇشىغا مەسئۇل قىلىپ تەيىنلىدى. «مۇرەككەپ ۋە قىيىن ھېسابلارنى ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى، ئون نەچچە كۈندىن بېرى ئەتىدىن كەچكىچە يۈزلەپ كىشىگە باش بولۇپ ئىشلىدىم. بۇ پەۋقۇلئاددە ۋەزىپىنىڭ ماڭا تاپشۇرۇلغانلىقى تۈپەيلىدىن ھەقەمساپلىرىم بىلەن، بولۇپمۇ باشلىقلىرىم بىلەن دۈشمەنلىك بولۇپ قالدىم، ئۇلار ئۆزلىرى قىلىشقا تېگىشلىك بۇ مۇھىم ئىشنىڭ ئۆزلىرىگە ئەمەس، مېنىڭدەك بىر لېيىتېنانتقا تاپشۇرۇلغانلىقىدىن نارازى بولۇپ تىل ياغدۇرۇشتى» دەپ يازغانىدى ئۇ.

ناپولېئون يەنە چەتكە قېقىلدى. قارىغاندا ئاستا - ئاستا

ئۆسۈپ، ئاران كاپىتانلىق بىلەنلا ھەربىيلىكتىن بوشىنىدىغان ئوخشايدۇ. فىرانسۇزلار بەرگەن پېنسىيە مائاشىنى ئېلىپ جاھاندارچىلىق قىلىدىغان بولسا، كورسىكالىقلارنىڭ مەسخىرىسىگە قالىدىغان گەپ. ھالبۇكى، ئۆلگىنىدىن كېيىن ھەرھالدا ئەل - يۇرتىنىڭ تۇپرىقىدا ياتىدۇ، بۇ كورسىكالىقلارنىڭ ھەرقانداق كىشى، ھەتتا فىرانسۇزلارمۇ مەھرۇم قىلالمايدىغان بىردىنبىر ھوقۇقى ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئارزۇ - ئارمانلىرى قاراپ تۇرۇپ يوققا چىقارمۇ؟ ئەگەر قۇدرەتلىك فىرانسىيە زالىم، خىيانەتچى، پارخور ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئىسكەنجىدىن قۇتۇلۇپ چىقالمايدىغان بولسا، كىچىككىنە كورسىكا قانداقمۇ فىرانسىيەنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ ھۆرلۈككە چىقار؟

بۇ قارام يىگىت خاتىرە دەپتىرىنى يېڭى - يېڭى پىلانلىرى بىلەن تولدۇرۇۋەتتى. ناۋادا بۇ خاتىرە دەپتەر باشلىقىنىڭ قولغا چۈشۈپ قالسا، بالانىڭ چوڭى تېرىلاتتى. «پادىشاھلىق ھوقۇقى توغرىسىدا يازماقچى بولۇۋاتقان بىر ئەسىرىم ئۈستىدە ئويلىنىۋاتمەن، بۇ ئەسەردە ياۋروپادىكى ئون ئىككى دۆلەت ھۆكۈمرانلىرىنىڭ پادىشاھلىق ھوقۇقىنى تارتىۋېلىپ تەختكە چىققانلىقى تەسۋىرلىنىدۇ. بۇلاردىن تەختكە لايىقلىرى كەمدىن - كەمدۇر» دەپ يازغانىدى ئۇ خاتىرىسىگە. گەرچە خاتىرىسىگە شۇنداق ئىنقىلابىي سۆز - جۈملىلەرنى يازسىمۇ، ئەمما ھەر قېتىم پادىشاھنىڭ مەۋلۇتىنى تەبرىكلەش پائالىيەتلىرىدە ھەشەمەتلىك مۇراسىم كىيىملىرىنى كىيىپ، توپقا قوشۇلۇپ ئۈنلۈك شوئار توۋلايتتى: «ياشىسۇن پادىشاھىمىز!»

ناپولېئوننىڭ ياشلىق دەۋرىدىكى يەنە بىر يىلىمۇ زېرىكىشلىك ھۆكۈمەت ئىشلىرى بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. ئاساسىي

زېھونىنى يېزىقچىلىق ۋە ماتېماتىكىغا سەرپ قىلىپ، جىممىدە پۇرسەت كۈتتى.

ناپولېئوننىڭ تەقدىرىدە بۇرىلىش ھاسىل بولىدىغان چاغ ئاخىر يېتىپ كەلدى. جەڭ دۈمبىقى پۈتكۈل دۆلەتتىكى غەپلەتتە ياتقان ئۆلكىلەرنىڭ خىلۋەت رايونلىرىدا تېخى چېلىنىمىغان بولسىمۇ، ئەمما ھامان چېلىناتتى. 1789 - يىلى 6 - ئاي غەمكىن لېيپتېنانتنىڭ ئەل قىساسىنى ئالىدىغان پەيتى يېتىپ كەلگەن چاغ ئىدى. ئۇزاقتىن بۇيان ئۆزلىرىنى چوڭ تۇتۇپ، ناپولېئوننى خورلاپ كەلگەن ئاقسۆڭەكلەرنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرى ئەمدى ئۆز بېشىغا چىقىدۇ. مىليونلاپ كىشىنىڭ چۇقانلىرى دەل كورسكانىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن جەڭگە چاقىرىغان نەرە ئەمەسمۇ؟ ناپولېئون ئۆزىنىڭ كورسكا ھەققىدىكى يازمىلىرىنى سۈرگۈندە تۇرۇۋاتقان قەھرىمانى پاۋلغا ئەۋەتىپ بەردى، يازمىلىرى بىلەن قوشۇپ ئەۋەتكەن مەكتۇپىدا مۇنداق دەپ يازغانىدى:

سالام، گېنېرال! مېنىڭ بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان ۋاقتىم دەل ۋەتەننىڭ مۇنقەرز بولغان ۋاقتىغا توغرا كەلگەنىكەن، بۆشۈكۈمنىڭ ئەتراپىنى ۋەتەنداشلارنىڭ جان ئۇزۇش ئالدىدىكى ئېغىر ھاسىراشلىرى ۋە ھەسرەتلىك، ئۈمىدسىز كۆزلىرى بىر ئالغان... قۇل بولۇش بەدىلىگە ئەل بولدۇق. خائىنلار ئۆزلىرىنى ئاقلاش كويىدا سىزگە بولۇشچە تۆھمەت ياغدۇرۇشۇپتۇ... بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقىنىمدا قانلىرىم قايناپ تاشتى ھەمدە شۇ قاغا - قۇزغۇنلارنى تازىلاشقا بەل باغلىدىم. ھازىر ئاشۇ خائىنلارغا ئىكەك سېلىۋاتىمەن... ھوقۇقدارلارنى ئاشكارا سۆكۈپ، چاۋىسىنى چىتقا يېيىۋاتىمەن... ئەگەر مەن پايتەختتە تۇرمىغان بولسام، باشقا چارىسىنىمۇ تاپقان بولار ئىدىم... بەلكىم گۈدەك بولغىنىم ئۈچۈن نەنتەكلىك قىلىۋاتقاندىمەن. بىراق، ھەقىقەتكە بولغان ئىشتىياقم،

ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتىمنىڭ ياردىمىگە ئائىل بولماي قالمايمەن. گېنېرال، ئەگەر كۆز ئالدىڭىزدا تۇغۇلغان مەندەك بىر ياشنى رىغبەتلەندۈرۈپ قويغان بولسىڭىز، ئىشەنچىم كامىل بولار ئىدى... ئاپام لاتىسىيە ماڭا سىزنىڭ ئۆكورتتا ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىڭلارنى ئەسكە ئېلىپ قويۇشىڭىزنى تەۋسىيە قىلىشىمنى چېكىلىگەندى.

ناپولېئوننىڭ بۇ مەكتۇپىدا شۇنداق بىر ئۆزگىچە يېڭىلىق بار ئىدىكى، مەكتۇپنىڭ مۇقەددىمىسى كەسكىنلىك بىلەن «مەن»دىن باشلانغان. ھالبۇكى، بۇ «مەن» دۇنياغا توغرىدىن - توغرا يۈزلەنگەن چوڭ تېما ئىدى. ناپولېئون ئۆزىگە بولغان چەكسىز ئىشەنچى بىلەن تۇنجى رەت ئۆزىگە ئۆزى يول ئاچقاندى. يېڭى دەۋرنىڭ چۇقانى سېلىندى. غالىبىيەت ئېسىل زادىلەرگىلا ئەمەس، ئۇنۇق قازانغان جىمى كىشىگە مەنسۇپ ئىدى، شۇندىلا باتۇرلارنىڭ يولىدىكى جىمى توسۇق ئېلىپ تاشلىناتتى. بۇنىڭ بىلەن ئىلگىرى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ باقمىغان بىر سوئال ئوتتۇرىغا قويۇلدى، بۇ سوئال بۈگۈندىن باشلاپ ئۈزۈكسىز تەكرارلىنىپ بارغۇسى. ناپولېئون مەكتۇپىنىڭ خاتىمىسىدە تەلەپپۇزىنى بىردىنلا ئۆزگەرتىپ، ئۆتكەن كۈنلەردىكى دوستلۇقىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن تىلغا ئېلىپ، پاۋلنىڭ ھىمايىسىدە بولۇش ئارزۇسىنى پۇرىتىپ ئۆتكەندى.

باشقا بىر دەۋرگە مەنسۇپ پاۋل بولسا ناپولېئوننىڭ يۈكسەك غايىسىنى، جەسۇرانە ئىرادىسىنى ياقتۇرماي، ئەدەپ بىلەن رەددىيە بېرىپ: «ياشلار تارىخ يارىتىشقا ئۇرۇنماسلىقى كېرەك» دەپ جاۋاب خەت يازدى.

ئەمما، ياشلار تۆت ھەپتىدىن كېيىن راستلا تارىخ يارىتىشقا باشلىدى. بۇ ئېھتىمال ئەسىرلەردىن بېرى تۇنجى قېتىملىقى بولسا كېرەك: ئۇلار ئىسيان كۆتۈرۈپ پارىژدىكى باستىلىقى

تۈرمىسىگە بېسىپ كىردى، بۇنىڭ بىلەن ئىنىقلاپ سىڭىنالى
 چېلىنىپ، فىرانسىيە يېغىلىق ئىچىدە قالدى. ياش لېيتېنانت
 مۇھاپىزەت قىلىپ تۇرغان شەھەردىمۇ توپىلاڭ كۆتۈرۈلدى ۋە بۇ
 توپىلاڭ تاكى مۈلۈكدارلار بىلەن ھەربىي قوشۇن بىرلىشىپ
 باستۇرغانغا قەدەر داۋاملاشتى. كوچىدىكى زەمبىرەكلەرنىڭ
 يېنىدا تۇرغانلار سېپىدە لېيتېنانتىمۇ بار ئىدى، ئۇ كىشىلەر
 توپىغا شىددەتلىك ئوق ئۈزەتتى. بۇ بوناپارتنىڭ ئۆمرىدە تۇنجى
 قېتىم ئادەمگە قارىتىپ ئوق ئۈزۈشى، شۇنداقلا ھەم
 كوماندىرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن، ھەم ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن
 ئوق ئۈزۈشى ئىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ پۇقراغا بولغان ئۆچمەنلىكى
 ئاقسۆڭەكلەرگە بولغان ئۆچمەنلىكىدىن قېلىشمايتتى.

كۆڭلىدە بۇ ۋەقەنى پەقەت چەت ئەللىكلەر ئارىسىكى تالاش -
 تارتىشتىنلا ئىبارەت دەپ بىلەتتى. فىرانسۇزلار ئۆزئارا
 ئۇرۇشسا، ئەلۋەتتە ئۇ خۇش بولاتتى! كالىسىدا شۇنداق بىر ئوي
 ھۆكۈم سۈرەتتىكى، كورسكانى ئازاد قىلىدىغان پەيت يېتىپ
 كەلدى! بۇ بىر ئەسەبىيلىكىمدۇ ياكى شۇنچىكى بىر
 قىزغىنلىقىمدۇ، بىر خىل ئىدىيەمدۇ، ياكى شۇنداقلا بىر
 شوئارمدۇ؟ نېمە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئىنىقلاپنىڭ ئوتىنى
 كورسكاغا تۇتاشتۇرۇش كېرەك! دەرھال رۇخسەت سوراپ
 يۇرتىغا بېرىشى ھەمدە بۇ ھەرىكەتتە باش بولۇشى كېرەك!

ئالتىنچى، لېيتېنانت بوناپارت

لېيتېنانت بوناپارت خۇددى يېڭى دىنىي ئەقىدىلەرنى ئېلىپ
 كەلگەن پەيغەمبەرنىڭ چەت ئەل دېڭىز قىرغىقى ئارقىلىق
 قۇرۇقلۇققا چىققىنىدەك كورسكا ئارىلىغا يېتىپ كېلىپ
 قۇرۇقلۇققا چىقتى - دە، ھۆرلۈك، باراۋەرلىك ۋە مۇھەببەتنىڭ

نشانى سۇپىتىدىكى قىزىل كاكار (ئىنقىلابنىڭ بەلگىسى)نى بىرىنچى بولۇپ كورسكا ئارىلىغا ئېلىپ چىققان كىشى بولۇپ قالدى. ئاراللىقلار ئىلگىرى ھۆر تاغلىق خەلق بولۇپ، ئاپتونومىيە ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولۇپ كەلگەندى. بىراق، يىگىرمە يىلدىن بۇيان تاجاۋۇزچىلارنىڭ زۇلمىغا دۇچار بولۇپ كەلدى، تاجاۋۇزچىلار خەلقنى قىلچە چۈشەنمەي تۇرۇپمۇ مىسسىيونېرلار ۋە ئاقسۆڭەكلەر ئارقىلىق ئۇلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كېلىۋاتاتتى.

ناپولېئون تۇنۇگۈنگە قەدەر ئۇلۇغ بوۋىسىنىڭ ئاقسۆڭەكلىك سالاھىيىتىنىڭ ھىماتى بىلەن ياشاپ كەلگەن ھەمدە شۇنىڭ خاسىيىتىدە فىرانسىيە پادىشاھىنىڭ ئىقتىسادىي ياردىمى بىلەن فىرانسىيەگە بېرىپ ئىلىم تەھسىل قىلىشقا مۇۋەپپەق بولغان. شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ فىرانسىيە پادىشاھى ئۇنىڭ ئۈچۈن نېمىدى؟ ھەرقانداق مىللەت ھامان ئۆزىگە ئۆزى غوجا بولىدۇ، ھامان ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىشقا ئۆتىدۇ. يېڭىلا ئويغانغان فىرانسىيە خەلقى ھۆرلۈك ھوقۇقىغا ئېرىشىشى كېرەك دەپ جاكارلىيالىغانىكەن، كورسكا خەلقىمۇ ئاسارەت كىشەنلىرىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، ھۆرلۈكنى جاكارلىشى كېرەكقۇ؟ ۋەتەنداشلار! ئىنقىلاب قىلىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى! قولغا قورال ئالايلى! پارتىزلىقلاردەك مىللىي قوغدىنىش ئارمىيەسى بولۇپ تەشكىللىنەيلى! فىرانسىيە قوشۇنىنىڭ قوراللىرىنى تارتىۋالايلى! مەن زەمبىرەكنىڭ تىلىنى بىلىمەن، سىلەرگە باش بولۇپ ئاتلىنىمەن!

چىرايى تاتىراڭغۇ، كۆزلىرى كۆكۈچ ۋە تىنىق كەلگەن يىگىرمە ياشلار چامسىدىكى ئاغزى تاتلىق بىر يىگىت تىنىم تاپماستىن كوچا - كويلارنى ئارىلاپ ئالدىراش چېپىپ يۈرەتتى، ئۇ بولسىمۇ ياش ناپولېئون بوناپارت ئىدى، ئارالدا ئۇ يىگىتنى

تونۇمايدىغىنى يوق ئىدى، ھەتتا چەت قىرلاردىكى ئاۋىشىئولارمۇ تونۇپ كەتكەنىدى. بۇ يىگىت مەيداندا ئاممىغا يۈزلىنىپ مەردانىلىك بىلەن نۇتۇق سۆزلەيتتى ھەمدە ئەنە شۇنداق ھەققانىي سۆزلىرى، مەردانە ئىش - ھەرىكەتلىرى بىلەن خەلقنىڭ داھىيسى بولۇپمۇ قالغانىدى.

بىراق، ياش بوناپارت بۇ قېتىم يۇرتىغا قايتىپ بېرىپ قوزغىغان ھەرىكىتىدە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى، تاغدىكىلەر ياردەمگە قوشۇن ئەۋەتمىگەچكە، ناپولېئوننىڭ ئىنقىلابچىلار قوشۇنى مۇنتىزىم ئارمىيە پەيدا بولۇشى بىلەنلا توزۇپ كەتتى ۋە بىرنەچچە سائەت ئىچىدىلا پۈتۈنلەي قورالسىز لاندۇرۇلدى. بىراق، مۇنتىزىم ئارمىيە ئېھتىيات يۈزىسىدىن ھېچكىمنى قولغا ئالمىدى، ناپولېئون يەنە بىر قېتىم ئۈمىدسىزلەندى. چۈنكى، ھەتتا ھەققانىيەت يولىدىكى كۈرەشنىڭ قۇربانىمۇ بولالماستىن، خەلقنىڭ مەغلۇبىيەتچى داھىيسى بولۇپ قالغانىدى، خالاس. ناپولېئوننىڭ تومۇرىدا ھېلىھەم قانىلىرى ئۇرغۇپ تۇراتتى. ھەرقانداق بەدەل تۆلىشىدىن قەتئىينەزەر، بىرەر ئىش قىلمىسا كۆڭلى ئارام تاپمايتتى. شۇنىڭ بىلەن پارىژ مىللىي مەجلىسىگە پاسىق پادىشاھنىڭ گۇماشتىلىرىنى دارغا ئېسىشىنى، كورسكا پۇقرالىرىنى قورالاندۇرۇشنى تەلەپ قىلىپ تازا قاملاشتۇرۇپ شىكايەتنامە يازدى.

پارىژ تەرەپ قانداق جاۋاب بېرەر؟ بىرقانچە ھەپتە زارىقىپ كۈتكەندىن كېيىن ئاخىر جاۋاب كەلدى. جاۋابنامىدە: «كورسكا باشقا ئۆلكىلەرگە ئوخشاشلا باراۋەر ھوقۇققا ئىگە بولىدۇ. مىرابونىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، پاۋل ۋە باشقا بارلىق ھۆرلۈك جەڭچىلىرى يۇرتىغا قايتۇرۇلىدۇ» دېيىلگەنىدى.

لېيتېنانت بوناپارت ھاڭ - تاڭ قالدى. ئۆلكە؟... شورى قۇرۇسۇن شۇنداق يېڭى ئىدىيەلەرنىڭ، كورسكىلىقلار شۇنداق

ئىدىيەنى دەپ داۋاملىق فىرانسىيەلىك بولۇپ ئۆتۈۋەرسۇنمۇ؟
ھۆرلۈكنىڭ شۇنداق يېڭى شەكلىدىن ئۆرگۈلەي ! ئەمما، يەرلىك
ھۆكۈمەت رەھبەرلىكىدىكى نامايىشچىلار قوشۇنى پارىژنىڭ ئاشۇ
بۇيرۇقىغا دۇئا قىلىش ئۈچۈن چېركاۋغا قاراپ سىلجىماقتا
ئىدى، بوناپارت ناپولېئون بولسا توپتوغرا ھۇجۇم نىشانىنى تېزلا
تېپىپ چىقتى - دە، ۋەتەنداشلىرىغا ئۆتكۈر تىل بىلەن
مۇراجىئەتنامە چىقىرىپ، سىياسىيونلار ئىچىدىن مەدەتكار
ئىزدىدى ھەمدە ئاكىسىنى شەھەر پارلامېنتىغا ئەزا قىلىپ
كىرگۈزدى.

تەسەۋۋۇرىدىكى قەھرىمانى پاۋل يىگىرمە يىللىق سۈرگۈنلۈك
ھاياتىغا خاتىمە بېرىپ كورسكاغا قايتىپ كەلگىنىدە
كىشىلەرنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇبەسسەر بولدى. ئەمما،
بوناپارت «بىز تەشنا بولغان ئۇلۇغ پاۋل شۇمىدۇ؟ نۇتقى شۇقەدەر
ئىلمان، كۆزلىرى بەئەينى سىياسىيونلارنىڭكىدەك، ھېچنېمىسى
ھۆرلۈك جەڭچىسىگە ئوخشىمايدۇ» دېگەندەك ئويلاردا بولدى.
بىراق، پاۋل بىلەن بىر سەپتە تۇرماي بولمايتتى. چۈنكى،
مىللىي قوغدىنىش قوشۇنىغا قوماندان بولۇش ئالدىدا تۇراتتى.
بوناپارت تاغدا بىرمەھەل بۇ مىللىي قەھرىمان بىلەن قويۇق
ئالاقىدە بولۇپ ئۆتتى، نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇ ئۆزى تۇغۇلۇشتىن
ئىلگىرىلا دادىسىنىڭ باشلىقى ئىدى.

ھەر ئىشقا جۈرئەتلىك كورسكا بالىسى بېشىدىن نۇرغۇن
ئىسسىق - سوغۇقلارنى ئۆتكۈزگەن ئاشۇ بوۋاي بىلەن بىللە
ئولتۇرغان ياكى ئات مىنىپ بىللە يۈرگەن چاغلىرىدا ھەمىشە
ئۆزىنىڭ قوراللىق ھەرىكەت پىلاننى، قوراللىق كۈرەش
ئارقىلىق كورسكانى يېڭى فىرانسىيەنىڭ قولىدىن ئازاد قىلىش
ئارزۇسىنى ھېس - ھاياجان بىلەن بايان قىلاتتى. شۇنداق
چاغلاردا پاۋل ياش بوناپارتقا ھەيرانلىق ھەم ئىپتىخار تۈسىنى

ئالغان ئاجايىپ بىر خىل نەزەردە مېھرى بىلەن قاراپ كېتەتتى. ئۇ ھېلىقى «كورسكا مەكتۇپلىرى» نىڭ ئاپتورىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ قەلبى كۈچلۈك ئارزۇ - ئارمان بىلەن تولغان غايىلىك يىگىت ئىكەنلىكىنى ئاخىر ھېس قىلىپ يەتكەندى.

— ناپولېئون، سەن ھازىرقى زاماننىڭ ئادىمى ئەمەس، پلۇتارىخنىڭ زامانىدىن كەلگەن ئادەم ئىكەنسەن، — دېدى پاۋل قايللىق بىلەن.

ئاخىر غۇرۇرى قانائەت تاپقۇدەك سۆزنى ئاڭلاشقا مۇيەسسەر بولغان ناپولېئون پاۋلنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن بىر پارچە خىتابنامە يېزىپ چىقتى، ئىمزا سىغا قىلچە ئەيمەنمەستىن «جۇمھۇرىيەت كالىندارى بويىچە 2 - يىلى 1 - ئاينىڭ 23 - كۈنى مىددىلىدىكى كابىنېتىمدىن» دەپ يازدى.

ئەمدى قىسىمغا قايتىمىسا بولمايتتى، ھېلىمۇ دەم ئېلىش ۋاقتىنى تەكرار - تەكرار ئارقىغا سۈرۈۋەردى. قىسىمدىكى پۈت تىرەپ تۇرىدىغان ئورنىدىن قۇرۇق قالسا بولمايدۇ، ئەلۋەتتە.

يەتتىنچى، كۈچلۈكلەر ئەزىز

ناپولېئون ئەمدىلا ئون ئۈچ ياشقا كىرگەن كەنجى ئىنىسى لۇئىسىنى ئېلىپ فىرانسىيەگە كەلدى، ئۇلار ۋالېنسىقا قايتىشىدا يېنىدا ئاران سەكسەن فىرانكلا قالغانىدى. يەيدىغىنى، كىيىدىغىنى ۋە ئىنىسىنىڭ ئوقۇش خىراجىتى ئاشۇ پۇلغىلا قاراشلىق ئىدى. شۇڭا، كىر - قاتلىرىنىمۇ ئۆزلىرى يۇياتتى.

ھەي پۇل! ناپولېئون ھەرگىزمۇ راھەت - پاراغەت ئۈچۈن پۇلغا بېرىلمەيدۇ، ئەيش - ئىشرەتكە كۆز قىرىنىمۇ سالمايدۇ، كىشىلىك تۇرمۇش يولىنى ئېچىش ئۈچۈنلا پۇل كېرەك. لېئون ئىنىستوتىدا مۇكاپاتلىق ماقالە مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇرۇلغان

بولۇپ، بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكات سوممىسى بىر مىڭ ئىككى يۈز فىرانك ئىدى! بۇنچە كۆپ پۇل بىلەن كورسكاننىڭ يېرىمىنى قوراللاندىرغىلى بولاتتى. «قانداق ھەقىقەت ۋە تۇيغۇ بىلەن بەختلىك بولغىلى بولىدۇ؟» لېيتېنانتنىڭ چىرايىدا كۈلكە جىلۋە قىلدى. چۈنكى، بۇ تازا كۆڭلىدىكىدەك تېما ئىدى ھەم ئوبدان جاۋاب بېرەلەيتتى. بۇ تېمىنى چىقارغان لېئون ئىلمىي جەمئىيەتنىڭ ئەزالىرى مەشھۇر مۇتەپەككۈر روسسۇننىڭ مۇرىتلىرى بولغاچقا، لېيتېنانت ناپولېئون ماقالىسىنى شۇلارنىڭ قاياشىغا بېقىپ، ئىنسان شادلىقىنىڭ ئانا تەبىئەت، دوستلۇق ۋە بىكارچىلىقتىن ئىبارەت ئۈچ تۈرلۈك مەنبەسىگە مەدھىيە ئوقۇش بىلەن باشلىدى. ھالبۇكى، بۇ ئۈچ نۇقتىنى چۈشىنىپمۇ كەتمەيتتى ھەم قىزىقىپمۇ كەتمەيتتى. شۇڭا، بىردىنلا سىياسىيغا بۇرىلىپ، ئۆزىنىڭ سىياسىي نوقتىسىنى زەرلىرىنى بايان قىلدى: پادىشاھلىق ھوقۇقىغا قارشى تۇردى، خۇسۇسىي مۈلكىنى قوغداشنى، ھەركىمنى تۈرلۈك ھوقۇقتىن بەھرىمەن قىلىشنى ياقلىدى. ماقالىسىنى بارغانسېرى ئۆتكۈر ۋە ئاچچىق تىل بىلەن داۋاملاشتۇرۇپ: «سىپارتالارنىڭ ھەربىر ھەرىكىتى يىگىتلەرچە كۈچ - قۇدرەتنىڭ نامايەندىسىدۇر. ئۇلار ئۆز تەبىئىتىگە لايىق ياشايدىغانلىقى ئۈچۈن شادىمان. كۈچلۈكلەر ئەزىز، ئاجىزلار رەزىكى كېلىدۇ» دەپ يازدى.

لېئون ئىلمىي جەمئىيەتى بۇ ماقالىنى «بارمايدۇ» دەپ قاراپ قوبۇل كۆرمىدى. ماقالىسىنىڭ تاللانماي قېلىشى بوناپارتقا يېڭى بىر زەربە بولدى. چۈنكى، پۇلدىنمۇ، شۆھرەتتىنمۇ قۇرۇق قالغانىدى. بىراق، ئۇ بۇنىڭلىق بىلەن بەل قويۇۋەتمەستىن، كورسكا ھەققىدە يېزىۋاتقان ھېكايىلىرىنى داۋاملاشتۇردى، مۇھەببەت ھەققىدىمۇ بىر پارچە ھېكايە يازدى تېخى.

پارىژدىن كەلگەن نەرە ساداسى بۇ سىياسىيون ھەم

يازغۇچىنىڭ مۇلاھىزىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. پادىشاھ قاماققا ئېلىنغان بولۇپ، خەلق ئۆز غەلبىسىنى تەبرىكلەمەكتە، كۈرەش كۈنساين ئۆتكۈرلەشمەكتە ئىدى. پارىژدىكى باستىلپى تۈرمىسى ئېلىنغانلىقىنىڭ ئىككى يىللىقى تەبرىكلەنىۋاتقان خاتىرە كۈنى بۇ قىزىل لېيتېنانت ۋەتەنپەرۋەرلەرنىڭ ھۆرمىتىگە قەدەھ كۆتۈردى. كورسكا ئارىلىدىنمۇ ھۆكۈمەتسىزلىكنى تەلەپ قىلىپ غەلىيان كۆتۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر كەلدى. ئەنسىز داۋالغۇپ كۆتۈرۈلگەن دولقۇن پارىژدىن يىراق - يىراقلا غىچە، تاكى يىراق دېڭىز قىرغاقلىرىغىچە كېڭەيگەندى. كورسكادىمۇ ئىچكى يېغىلىق پارتلاش ئالدىدا تۇراتتى. كورسكاغا قايتىپ بېرىپ يېڭىباشتىن ئىنقىلاب قىلىپ، يەنە بىر قېتىم كارامىتىنى كۆرسىتىشى كېرەك!

سەككىزىنچى، كورسكادا سايلام

ناپولىئون ئەمدى قەدىمكى رىمدا ئۆتكە قەھرىمان كورسكىلانىنىڭ رولىنى ئالماقچىدى، بۇنىڭ ئۈچۈن سايلام ئەھلىنىڭ ئاۋازىنى، ئەلنىڭ مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈشىگە توغرا كېلەتتى. نىھايەت، ناپولىئون بىرمۇنچە ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە ئىدى: ئورۇنباىسار ئېپىسكوپ بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئانا جەمەت تاغىسىنىڭ ۋاپات بولۇشى بىلەن ئائىلىسىنىڭ ئىقتىسادىي شارائىتى ياخشىلىنىپ قالغانىدى؛ خىرىستىيانلارنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈشكە يەنە بىر ئانا جەمەت تاغىسى فېرشېل، شەھەرلىك كېڭەشنىڭ مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئاكىسى يوسېف تەق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، كورسكادا زەمبىرەكچىلەر قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلىش ناپولىئوندىن باشقا كىمىنىڭمۇ قولىدىن كېلەتتى؟ قوغدىنىش قوشۇنىغا باش

بولۇشتىنمۇ ئارتۇق كاتتا ئىش بولماس. بىراق، مەسىلە شۇ يەردىكى، سايلامدا يېڭىلىپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق؟ ناپولېئوننىڭ بۇ قېتىمقى ئارام ۋاقتى يىل ئاخىرىغىچەلا ئىدى. شۇڭا، ئېھتىيات يۈزىسىدىن رۇخسەت سوراپ كوماندىرىغا خەت يازدى، چۈنكى ئىسمىنىڭ ئوفىستىرلار رويخېتىدىن ئۆچۈرۈۋېتىلىشىنى خالىمايدۇ، ئەلۋەتتە. بىراق، فىرانسىيەدىن ھېچقانداق ئۆچۈر كەلمىدى، ئەمدى تەۋەككۈل قىلماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى.

قوغدىنىش قوشۇنىنىڭ قوماندانى سايلىنىدىغان كۈن يېتىپ كەلدى. ناپولېئوننىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى تۇشمۇتۇشتا تەق ئىدى. بۇنىڭدىن سىرت، ئاپىسى كۈنبويى ناپولېئوننىڭ مەسلەكداشلىرىغا زىياپەت بېرىش، مېھمان قىلىش بىلەن ئاۋارە ئىدى، شۇنداقلا تاغدىن كەلگەنلەرنىمۇ تۇتۇپ قېلىپ قوندۇراتتى. خۇددى بىر ئىنقىلابىي مەسلەكداشنىڭ يازغىنىدەك ئىدى: «بىرمەھەل ئادەتتىكىدەكلا كەم سۆز، خىيالچان يۈرگەن بولسا، كېيىن ئۆزىنى زىيارەت قىلىپ كەلگەن دوستلىرىغا دوستانە، كەمتىرانە مۇئامىلىدە بولۇپ، ھەر بىر كىشى بىلەن سەمىمىي پاراڭلىشىدىغان بولدى، ئۆزىگە ئەسقىتىپ قېلىش ئېھتىمالى بار كىشىلەرنى زىيارەت قىلىپ بارا تى ھەمدە ھەر بىر كىشىدىن مەدەت ئىزدەيتتى». سايلام كومىتېتىنىڭ ئەزالىرىدىن بىرى ئۆيىگە يوقلاپ كەلگەندى، زورمۇزور ئۆيىدە تۇتۇپ قالدى، سايلام رىقابەتچىسىنىڭ گۇماشتىلىرىنى ئادەم ئەۋەتىپ دۇمبالاتقۇزدى. ناپولېئون كىشىنى ھاپاجانغا سالىدىغان سايلام كۈنى ئاخشىمى پودپولكوۋنىڭ ئونۋانى بىلەن قوغدىنىش قوشۇنىنىڭ ئورۇنباسار قوماندانى بولۇپ سايلىنىپ، ئاخىرى مۇراد - مەقسىتىگە يەتتى.

بۇ كورسكالىق ئەمدى فىرانسىيەدىن ئادا - جۇدا بولارمۇ؟

ئەلۋەتتە، ئېھتىياتچان بولغىنى ئەۋزەل - دە! ئۆزى ئوقۇغان قەھرىمانلار ھەققىدىكى تەرجىمىھاللار ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ ئۆزۈڭنىڭ يولىنى ئۆزۈڭ ئەتكۈچى بولما، دەپ ئۆگەتكەن. ۋالېنتىنكى كوماندىرىغا: «ۋىجدانلىق بىر كورسكالقنىڭ بۈگۈنكى كۈندە مۇشكۈلات ئىچىدە قالغان ۋەتىنى ئۈچۈن خىزمەت قىلىمىقى ھەقتۇر. ۋەتەنداشلىرىمنىڭ مېنى تۇتۇپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ. بىراق، ئۆز خىزمىتىمگە بوشاڭلىق قىلسام بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىمەن. شۇڭا، ئىستېپا بەرمەكچى بولۇۋاتمەن» دەپ خەت يازدى. ئەمەلىيەتتە، ئىستېپا سورىماقتا يوق، مائاش تەلەپ قىلدى ھەمدە خېتىدە فىرانسىيەنى «ۋەتەننىڭلار» دەپ ئاتىدى. فىرانسىيە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بوناپارتنىڭ ئىسمىنى ئوفىتسىپىرلار روپخېتىدىن ئۆچۈرۈپ تاشلىدى.

ناپولېئون شۇنداق قىلىپ ئۆزىنىڭ كۈتكىنىدىنمۇ تېزىرەك زامان قەھرىمانى بولۇپ قالدى. ناپولېئوننىڭ پۈت دەسسەپ تۇرغۇدەك مۇستەھكەم بازىسى يوق، قولىدا بارىمۇ پەقەت ئىنقىلابىي ھوقۇققا ئىگە، ئەمما تېگىپلا قويسا تۈزۈپ كېتىدىغان قاغا - قۇزغۇنلار توپىدەك بوش بىر قوغدىنىش قوشۇنىدىنلا ئىبارەت ئىدى. دېمەك، ئىش ناپولېئوننىڭ كارامىتىگە باغلىق بولۇپ قالغانىدى. شەھەر ئاھالىسى بىلەن قوغدىنىش قوشۇنى ئوتتۇرىسىدا يوشۇرۇن خەۋپلىك بىر زىددىيەت بولۇپ، پارتلاشقا ئاران - ئارانلا تۇراتتى، ناپولېئون بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئوتقۇيرۇقلۇق قىلىش، ئاندىن شۇ قالايمىقانچىلىق ئىچىدە توپىلاڭدىن توقچا ئوغرىلاپ، قوتقۇزغۇچى خۇدا بولۇۋېلىش قارارىغا كەلدى. فىرانسىيە پادىشاھىنىڭ زاپاس ئارمىيەسى قوغداپ تۇرغان قەلئە ئۆزى ئۈچۈن ئەڭ چوڭ تەھدىتتۇ؟ زاپاس ئارمىيە قوماندانىنىڭ ئورنىنى تارتىۋېلىپ، بۇ

كالۋا ئاقسۆڭەكنى قوغلىۋەتسلا، كورسكا ئارىلىنى فرانسىيەنىڭ قولىدىن ئازاد قىلالايتتى. ھازىر فرانسىيە ئىچكى يېغىلىق بىلەن بولۇپ كەتكەچكە، كورسكانى يەنە بىر قېتىم بېسىۋېلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولغاندا، كورسكا ناپولېئوننىڭ قولىدا بولاتتى، قېرى پاۋل رىۋايەتتىكى پېرسوناژ بولۇپ قالاتتى.

پاسخا بايرىمى كۈنى ئۇرۇش پارتلىدى. بۇ ئۇرۇشنى زادى كىمنىڭ قوزغىغانلىقى مەڭگۈ يەشكىلى بولماس كۈلكىلىك بىر سىر بولۇپ قالدى. بىراق، بوناپارتنىڭ قوغدىنىش قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلىپ قەلئەنى زورمۇزور ئېلىشقا ئۇرۇنغانلىقى شۈبھىسىز. بىراق، رەقىبىمۇ قىلچە قورقماي، ناپولېئوننىڭ قوشۇنىنى توپقا تۇتۇپ چېكىنىشكە مەجبۇر قىلدى ھەمدە ناپولېئوننى ئاسىيلىق قىلدى، دېگەن جىنايەت بىلەن ئەيىبلەپ پارىژغا ئەرز قىلدى. ئۇنىڭ ئاسىيلىق جىنايىتى ئۈستىدە سوت ئېچىلىش ئالدىدا تۇراتتى، ئۆزىنى ئاقلاشلىرىغا ھېچكىممۇ ئىنكاس قايتۇرىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. پاۋل قاپ يۈرەك بۇ تەلۋە يۇرتىدىشىغا باشتىلا ئىشەنمەي كەلگەنىدى، ئەمدى ھاپىلا - شاپىلا ئۆزىنىڭ فرانسىيەگە بولغان ساداقەتمەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، قەدىناس دوستىنىڭ ئوغلىنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىدى.

«خەپ، پاۋل! — دەپ ئويلىدى بوناپارت، — مەن بىلەن قارشىلاشماقچى بولغانكەنەنەن، ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ قويمەن ساڭا، قاراپ تۇر! پارىژغا بېرىپ، ئۆز ئىشىمنى ئۇلغايتمەن، ئۇ يەر ئىنقىلابقا تازا باب ماكان!»

ئىسسىق ياز، ھېچبىر ئىشى ۋۇجۇدقا چىقمىغان، پۇلىمۇ، ئورنىمۇ يوق بۇ تەۋەككۈلچىمىز دۇنياۋى مەركىزىي شەھەر پارىژنىڭ ئاۋات كوچىلىرىدا نىشانسىزلا كېتىۋاتاتتى. فرانسىيەدە مەرتىۋىسى لېيتېنانت بولغىنى بىلەن بەربىر

قاچاق لېيتېنانت سانلالتى. كورسكادا بولسا ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇۋېتىلگەندى، ۋەتەن ئاسىيىسى دېگەن ئەڭ سەت نام بىلەن سوتقا تارتىلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى. شۇ تاپتا ئەتە بىرنەرسە ئېلىپ يېگۈدەكمۇ پۇلى يوق ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن جىمى ئۈمىدىنى ياكوبىنچىلارغا باغلاپ، روبىسپېر تەرەپدارلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى. چۈنكى، كونا سۇلالە گۇمران بولۇپ، دۆلەتتە ئاسمان - زېمىن ئۆزگىرىش بولمىغۇچە مۇشكولاتتىن قۇتۇلالمايتتى.

يوقالسۇن تەسەۋۋۇرسىز گالۋاڭلار! ھازىر فىرانسىيە ئەنسىزچىلىك ئىچىدە تۇرۇۋاتىدۇ، كونلارنىڭ ئېيتقىنىدەك، ئەنسىز زاماندا باتۇرلار يېتىلىپ چىقىدۇ. ناپولېئون يات بىر تائىپە — ئىتالىيەلىك تەۋەككۈلچى بولۇش سۈپىتى بىلەن فىرانسىيەلىكلەرنىڭ تەقدىرىنى سوغۇق نەزەردە پەرۋاسىز كۆزىتىپ تۇرماقچى ھەمدە فىرانسىيەلىكلەرنىڭ تەقدىرىنى ئۆزى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرماقچى. ئەنە، ياكوبىنچىلار تارىخ سەھنىسىگە كىرىپ كەلدى!

ئىنقىلابىي ئامما ئوردا كوچىسىغا بۆسۈپ كىرگەندە ناپولېئونمۇ شۇ كىشىلەر توپى ئىچىگە قىسىلىپ كىرىۋالغانىدى. ئۇ موھتاجلىق ۋە مۇشكولاتنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقان كىشى سۈپىتىدە كۆڭلىدە: «خۇداغا شۈكۈر، يەنە بىر قېتىم ھۆرلۈككە چىققۇدەكمىز» دېدى. بىراق، ئوفىتسېر سۈپىتىدە: «ئەسكەرلەرنىڭ پۇقرالار تەرىپىدىن قامىۋېلىنغانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ ھالدىن قاتتىق ھەيران قالدىم... ئەگەر پادىشاھ ئۆزى بىۋاسىتە ئات سېلىپ، توپىلاڭچىلارنى باستۇرغان بولسا، غەلبە ئۆزىنىڭ بولغان بولاتتى» دەپ ئويلىدى. ناپولېئون شۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى پادىشاھنىڭ بېشىغا قىزىل بۆكنى كىيگىنىچە ئاۋامنىڭ ئالدىدا

پەيدا بولۇپ، ئۇلارغا خۇشامەت قىلغانلىقى توغرىسىدا مۇنداق يازىدۇ:

ۋاي ئەخمەق، شۇنداق گەدەنكەش ھارامزادىلەردىن بىرقانچە يۈزىنى پاراسلىتىپ ئوق ئۈزۈپ يەر چىشلەتكەندە، قالغانلىرىمۇ جەزمەن بەدەر تىكىۋەتكەن بولار ئىدى.

ناپولېئون ھەقىقەتەنمۇ ئۆزىنىڭ ئازاد بولغانلىقىنى، دۈشمىنىنىڭ غۇلاپ چۈشكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتكەنىدى. ئۇ ئوردا كوچىسىدا مالىمانچىلىق يۈز بەرگەن كۈننىڭ ئەتىسى تاغىسىغا ئەۋەتكەن خېتىدە مۇنداق يازىدۇ:

جىيەنلىرىڭدىن ئەندىشە قىلما، بىز ئەنسىز زاماندا قانداق جان ساقلاش كېرەكلىكىنى بىلىۋالغانىمىز.

يېڭى ھۆكۈمەت ھەقىقەتەنمۇ ئوڭلۇق چىقتى! بۇ قاچقۇن دەرھاللا ھەربىي خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىشقا مۇۋەپپەق بولۇپلا قالماي، ئىستارشى لېيىتېنانتلىققىمۇ ئۆستۈرۈلدى تېخى. بىراق، بۇيرۇققا بىنائەن تېزدىن فىرانسىيەنىڭ شەرقىدىكى قىسىم ئىشتابىغا بېرىپ ئۆزىنى مەلۇم قىلىشقا ئالدىرايمۇ كەتمىدى. پىرۇسسىيە پادىشاھى لەشكەر تارتىپ موسېل دەرياسى بويىغا يېتىپ كەلگەن بولسا، بۇنىڭ مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى بولسۇن؟! فىرانسىيە ئۇرۇشى بىلەنمۇ كارىم نېمە؟

توققۇزىنچى، خەير - خوش، كورسكا!

سۈزۈك دېڭىز شامىلى، شۇنداقلا ساپ تاغ ھاۋاسىنىڭمۇ جىمى

يېڭى ئىدىيەلەرنى ئۇپرىتىپ بەربات قىلغۇچى تەرەپبازلىق ئىللەتلەرنى ئەسىرلەر بويى تازىلىۋېتەلمەي كەلگىنى نېمىسى - ھە؟ تۆھمەتخورلۇق كورسكا ئارىلىنىڭ كونكرېت تۇرمۇش ئۇسۇلى بولۇپ كەلدى. پارىژ مىللىي پارلامېنتىنىڭ كورسكادا تۇرۇشقا ئەۋەتىلگەن ۋەكىلى سالىيىستاس بولسا پاۋلىنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى بولغاچقا، بوناپارتقا دوستانە مۇئامىلىدە بولدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىسى بىرلىشىپ پاۋلىنىڭ قارشى تەرىپىگە ئۆتتى. ئارالدىكى ياكوبىنچىلار كۈلۈبمۇ ئىناق ئەمەس ئىدى. بىراق، كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى قارماققا ناھايىتى ئىلغار، ئىنقىلابچىل كۆرۈنەتتى. ئارالدىكى بىردىنبىر ساداقەتمەن كىشى پاۋل مۇرەسسە يولىنى تۇتۇپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن ۋەتەن ساتقۇچ دەپ قارىلاندى. كورسكادا ھوقۇق ھەر كىمنىڭ قولىدا دېيىشكىمۇ، ھېچكىمنىڭ قولىدا ئەمەس دېيىشكىمۇ بولىدۇ. كىشىلەر پارىژدا غۇلغۇلا قىلىشتى، پادىشاھنىڭ كاللىسىنى ئېلىشتى، ئەتە كىمنىڭ كاللىسى ئېلىنىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. شۇڭا، ھەر كىمنىڭ ئىچىگە قورقۇنۇچ كىرىپ، بىر - بىرىدىن گۇمانلىنىپ يۈرىدىغان بولۇپ قېلىشتى. كورسكادا تاغلىقلارلا ئەمەس، جىمى كىشى قوراللاندى ھەمدە تاغلىقلار دېڭىز ساھىلىدىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ پەرمانىغا بويسۇنماس بولۇۋېلىشتى. دېمەك، بۇ يەردە ھەر كىم ئۆزى خان، ئۆزى بەگ ھەم بىر - بىرىگە دۈشمەن ئىدى. شۇڭا، بۇ تەۋەككۈلچىمىزنىڭ بىرەر ئىش تەۋرىتىشى ئۈچۈن كورسكا دىنمۇ ئارتۇق نە بولسۇن؟ ناپولېئون كورسكانى ئۈچىنچى قېتىم قولغا ئېلىشقا ئۇرۇنۇپ كۆرمەكچى بولدى.

ئاكىسى يوسېفنىڭ، ئىنىسى لۇسئاننىڭ، شۇنداقلا تەقۋادار خىرىستىيان تاغىسى فېرىشلارنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا گۇماشتىلىرى بار ئىدى. ۋاھالەنكى، ناپولېئونلا بۇ يەردىكى تارقاق كۈچلەرگە

قوماندانلىق قىلالايدىغان ئەڭ ياخشى نامزات ئىدى. پارلامېنت ئەزاسى سالىيىساتىنىڭ قابىل بىر زەمبىرەك مۇتەخەسسسىگە موھتاج ئىكەنلىكىدىن ۋاقتىلانغان ناپولېئون كېلەر قېتىملىق سۈيىقەستلىك ئاغدۇرمىچىلىقىدا بىراقلا غەلبە قازىنىش مەقسىتىدە بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئۇنىڭ ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرۈۋالدى. ياكوبىنچىلارمۇ شۇنىڭغا ئوخشاشلا سەۋەب بىلەن ناپولېئونغا خەيرخاھلىق كۆرسەتتى. پاۋل ئەنگلىيەدە يىگىرمە يىل يۈرۈپ، ئەزىز مېھمان قاتارىدا كۈتۈنگەندى، ئەگەر ھازىر ئۈستىدىن ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلدى، دەپ ئەرز قىلىدىغان بولسا تازا ئوبدان يانپاشقا چىققان بولمامدۇ؟ ئەگەر ئىنسى لۇسئان ماركسىغا بېرىپ، گۇمانىي نۇقتىنى پارلامېنت ئەزىرىنىڭ قۇلىقىغا يەتكۈزىدىغان بولسا، سالىيىساتى جەزمەن ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۈشىدۇ. دەرۋەقە كورسكا ئارىلى گەرچە كىچىك بولسىمۇ، سۈيىقەستچىلەرنىڭ بۆشۈكى ئىدى.

ئۇزاق ئۆتمەيلا خەلق كېڭىشى تەيىنلەپ ئەۋەتكەن ۋەكىل كورسكاغا يېتىپ كەلدى - دە، پاۋلدىن پىكىر ئېلىپ ئولتۇرمايلا بىر تۈركۈم ئەمەلدارلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلىدى ۋە ۋەزىپىدىن قالدۇردى. ناپولېئون زېرەك ۋە قابىل، شۇنداقلا لەشكەرلەرنىڭ ھىمايىسىگە سازاۋەر بولغاچقا، ئەمەلىيەتتە رەھبەرلىك ھوقۇقىنى يەنە بىر قېتىم قولغا ئېلىپ بولغانىدى. شۇنداقلا فىرانسىيەدە يېڭىباشتىن كاپىتان بولۇپ مۇھىم ئىشقا قويۇلغان بوناپارت فىرانسىيەدە تېزلا ئارالدا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ قوماندانى بولدى، بارغانسېرى ئاممىتى ئوڭغا تارتىۋاتاتتى.

پارىزدىن پاۋلنى قولغا ئېلىش توغرىسىدا قورقۇنچلۇق پەرمان كەلدى. بىراق، پاۋلنىڭ ناپولېئون قاتارلىق رەقىبلىرى چەكتىن ئاشۇرۇۋەتكەچكە ئىش تەتۈرگە يېنىپ، ئارال ئەھلىنىڭ رايسى

يېغىباشتىن ئاشۇ كونا قەھرىمانغا مايىلاشتى، ھەممەيلەن ئۇنىڭ ئەتراپىغا يېپىشتى، پاۋل ئۆزىمۇ پەرمانغا قارشىلىق قىلدى.

ياش بوناپارت دەماللىققا نېمە قىلارنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قالدى. ئىلگىرى ئاممىنىڭ ساداسىغا ئاشىق - مەشۇقلاردەك ئەمەس، دوختۇرنىڭ كېسەل كۆرگىنىدەك بىر تەرزىدە قۇلاق سېلىۋىدى، ئەمدى مەسىلىنى ھەل قىلىشقا ئۇرۇنۇپ، ياراشتۇرۇش چارىسىنى قوللىنىپ، تۆھمەتكە قالغان پاۋل تەرەپتە تۇرمەن، دەپ جاكارلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە دانا پارلامېنتنى ھىمايە قىلمەن، دەپمۇ جاكارلىدى. گەرچە ناپولېئون پارلامېنتنىڭ ئىشەنچىسىدىن مەھرۇم قالغان ھەمدە پارلامېنت قولغا ئالماقچى بولۇۋاتقان بولسىمۇ، كونا قەھرىمان پاۋلنى قىلچە ئىشەندۈرەلمىدى. ناپولېئوننىڭ ئىككى كېمىگە تەڭ دەسسەپ تۇرماقچى بولغانلىقىدەك ئويۇنىدىن قاتتىق نەپرەتلەنگەن پاۋل ۋە مەسلەكداشلىرى: «ئاكا - ئۇكا بوناپارتلار پاۋلغا تۆھمەت قىلىشقا قاتناشتى ھەمدە خەلىق كېڭىشى بىلەن تىل بىرىكتۈردى، ئەمدى ئۇلار بىلەن يەنە بېرىش - كېلىش قىلىش كورسىكا خەلقى ئۈچۈن ھاقارەت. ئۇلار قاتتىق توۋا قىلسۇن، جامائەتنىڭ ئاھانتىگە قالسۇن!» دەپ خىتاب قىلىشتى.

ناپولېئوننىڭ رەقىبلىرى تۇرالغۇسىغا بېسىپ كىرىپ بولۇشىچە بۇلاڭ - تالاڭ قىلدى. ئەگەر ئائىلىسىدىكىلەر كومىتېتقا يوشۇرۇنۇۋېلىپ ئامان قالمىغان بولسا، ئۆزلىرىنى جەھەننەمدە كۆرەتتى.

ئېھتىمال، بۇ ئىشلار ناپولېئوننىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولۇپ چىققاندۇ. چۈنكى، مانا ئەمدى پارىژدىكى ھوقۇقدارلارغا ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئېگىلمەس - پۈكۈلمەس ئىنقىلابچى ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ - دە. مۇقەررەركى، ناپولېئون

فرانسىيەنىڭ ئىشەنچسىزگە يەنە بىر قېتىم نائىل بولىدۇ. بوناپارت بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى ھۆكۈمەتنىڭ زەمبىرەكچىلەر قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلغان كورسكا توپىلاڭچىلىرىنىڭ ئاتامانى ئىدى، ئەمدى بولسا كورسكا توپىلاڭچىلىرىنى باستۇرغۇچى ھۆكۈمەت زەمبىرەكچىلەر قوشۇنىنىڭ قوماندانى بولدى. گەرچە ھازىر رەقىبلىرى جۇغراپىيەلىك شارائىتى ئەڭ ياخشى جايىنى ئىگىلەپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، ناپولىئون ئاخىرقى ھېسابتا ھوقۇققا ئىگە بولدى، ھۆكۈمەت بەرگەن خىزمەت ھوقۇقىغا ئېرىشتى، ھەتتا دېڭىز قىرغىقىنى قوغداش توغرىسىدا «يارلىق» مۇئالىدى.

بىراق، پاۋل بوۋاي ئەل - جامائەتنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە جەڭگە ماھىر سەردار بولۇپلا قالماي، يەنە تېخى مۇستەھكەم قورغانغىمۇ ئىگە ئىدى. ياش بوناپارت بۇ مەرتەم فرانسىيەلىك بولۇش سالاھىيىتى بىلەن قەلئەنى ئىككىنچى قېتىم تارتىۋېلىشقا ئۇرۇنغانىدى، يەنە مەغلۇپ بولدى. قەلئەنى دېڭىز تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىپ ئېلىش مەقسىتىدە ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئۇرۇنۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىدى!

كورسكا ئارىلىدا ئەمدى ناپولىئون ۋە ئائىلىسىدىكىلەر سىغىۋەتكەن جاي قالمىغانىدى، ئارال خەلقى ئۇلارنى چېگرادىن قوغلاپ چىقاردى. ئۆز قوۋمىدىن تولىمۇ پەخىرلىنىدىغان لاتسىيە ۋە ئىككى ئوغلى، ئىككى قىزى، شۇنداقلا ئاكىسى مانا ئەمدى ناپولىئوننىڭ مەغلۇبىيەت بىلەن ئاخىرلاشقان سۈيىقەستلىك ھەرىكىتىنىڭ كاساپىتىدىن ئۆي - ماكانسىز قالدى. ئۇلار بىرقانچە سائەت ئىچىدە كورسكا ئارىلىدىن چىقىپ كېتىشى شەرت ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ناپولىئوننىڭ ئاپىسى فرانسىيەلىكلەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە تىمىتاس ئورمانىنى كېزىپ ئۆتۈپ دېڭىز تەرەپكە قاراپ قاچتى. بۇنىڭدىن يىگىرمە ئىككى

يىل مۇقەددەم دەل ئاشۇ ئورمان ئۇنى قوغلاپ كەلگەن
 فىرانسىيەلىكلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلاپ قالغانىدى.
 ئىيۇن كۈنلىرىدىكى قاش قارايدىغان چاغ ئىدى، يىگىرمە
 ئىككى ياشلىق زەمبىرەكچىلەر ئوڧتىسېرى پاراخوت ئۈستىدە
 ئۆزىدىن بار - بارا يىراقلاپ كېتىۋاتقان ھەربىر تۇمشۇققا،
 ھەربىر تاغ تىزمىسىغا، شۇ قەدەر تونۇش كورسكا ئارىلىغا كۆز
 ئۈزمەي قاراپ تۇراتتى. ئازادلىق ئاتا قىلغۇچى سۈپىتىدە بۇ
 ئارالغا ئۈچ قېتىم ھۆكۈمرانلىق قىلماقچى بولۇۋىدى، ئۈچىلا
 قېتىم مەغلۇپ بولدى. ئەمدى بولسا فىرانسىيەلىك بولۇش
 سۈپىتىدە ۋەتەنداشلىرى تەرىپىدىن قوغلاندى. شۇ تاپتا يۈرىكى
 ئۆچمەنلىك ۋە قىساس ئىستىكى بىلەن ئوت بولۇپ يانماقتا
 ئىدى. فىرانسىيەنىڭ غەلبىسى كۈچ - قۇدرىتىنى
 ئۇلغايتقۇسى، ئاخىرقى ھېسابتا كورسكانىڭ غوجايىنى بولۇپ
 قالغۇسى.

ئونىنچى، تولون جېڭىدە كۆتۈرۈلگەن يېڭى يۇلتۇز

ناپولېئوننىڭ ئاپىسى مارسېلدىكى ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن
 بىر ئاقسۆڭەكتىن مۇسادىرە قىلىنىپ ھۆكۈمەت ئىلكىگە
 ئۆتكۈزۈلگەن بىر بىنانىڭ بەشىنچى قەۋىتىدە بالىلىرى بىلەن
 بىللە تۇراتتى. قىرىق ياشلاردىن ئاشقان بۇ ئايالنىڭ ئۈچ بالىسى
 قاتارغا قوشۇلدى، ئەڭ كىچىك ئىككى بالىسى كورسكاندىكى
 تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتاتتى. ناپولېئوننىڭ ئائىلىسى
 «زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچى ئائىلە» سۈپىتىدە مارسېلدىكى
 قومانداندىن بىر ئۇلۇش ئاشلىق تەمىناتقا ئېرىشتى. بىراق، بۇ
 جەسۇر ئايال ھېچقاچان ھېچكىمدىن قاقشىماي بۇرۇنقىدەكلا
 مەغرۇر ياشايتتى.

ناپولېئون ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ئاكسىنىڭ ئارىغا چۈشۈشى ۋە ياردىمى بىلەن ھەربىي ئەشيانلار سودىسىغا كىرىشتى. خىرىستىيان تاغىسىمۇ دىنىي ئىشلارنى قويۇپ، يىپەك سودىسىغا چۈشتى. ئۆزى شۇنداقمۇ كېلىشكەن، دادىسىغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان ئاكسى يوسىق بالىلارنىڭ چوڭى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۆزىنى «كىنەزى بوناپارت» دەپ ئاتاپ، ماركسىلدىكى ئالەمدىن ئۆتكەن بىر ئاقسۆڭەك سودىگەرنىڭ قىزىغا ئۆيلەندى - دە، پۇللۇق بولۇپ قالدى. ناپولېئون بولسا ئاكسىنىڭ قېيىنىسىغا ئۆيلەنۈپ كېلىش كويىغا چۈشتى.

ناپولېئون يازدىن بېرى چېپىپلا يۈردى، ھېلى نايىستىكى قوشۇنىدا بولسا، ھېلى رونىدا بولاتتى، ئاندىن يەنە تولونغا چاپاتتى. بارغانلا يېرىدە ئۆزى ئىشتا بولسىمۇ، ھەربىيگە خاس كۆزى ئىستراتېگىيەلىك جۇغراپىيەۋى يەر شەكلىدە ئىدى، زەمبىرەكچىلەرگە خاس كالىسى بىلەن پىكىر يۈرگۈزۈپ، سوزۇنچاق دېڭىز قىرغىقىدىكى زەمبىرەك قويغىلى بولغۇدەك تەبىئىي نۇقتىلارنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ماڭاتتى. فىرانسىيە شۇ تاپتا دۈشمەننىڭ قورشاۋىدا قالغانىدى. بېلگىيە قولىدىن كەتتى، ئىسپانلار تاغلاردىن ھالقىپ، فىرانسىيە زېمىنىغا ئۇسۇپ كىرىۋاتىدۇ، قالدۇق خانىپەرەسلەرمۇ ئۈستۈنلۈكنى ئېلىشقا باشلىدى. تولونلۇقلار ئۆز فىلوتىنى قۇربان قىلىشتىن ئايانماي كونا دۈشمىنى بولمىش ئەنگىلىيەدىن ياردەم سورىدى! شۇ ۋەجىدىن جۇمھۇرىيەتچىلەر بارلىق ئەر زاتىنى ھەربىيلىككە چاقىردى ھەمدە ئاياللارمۇ سىرتتا قالمىدى، تەجرىبىلىك ھەربىيلەر ھەسسەلەپ قارشى ئېلىناتتى، ئەلۋەتتە. بۇنىڭ بىلەن پۈتكۈل فىرانسىيە چوڭ بىر ھەربىي گازارمىغا ئايلاندى.

خەلق ئەنگىلىيە قوشۇنلىرىنى تولون قەلئەسىدىن قوغلاپ چىقىرىش تەييارلىقىغا ئۆتتى. كونا كىرىت ئىجراسىنى خەلق

پارلامېنتى شۇ جايدا تۇرۇشلۇق گېنېرالغا تاپشۇردى. بۇ قوماندان ئەسلىدە رەسسام بولۇپ، تولۇپ تاشقان ئىنقىلابىي قىزغىنلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيتتى.

بۇ چاغدا ئاۋسئوندىن ئوق - دورا ئېلىپ يېڭىلا قايتىپ كەلگەن ياش بوناپارت يۇرتدىشى سالىسىياتىنى يوقلاپ بارغانىدى. سالىسىياتى بۇ ياش زەمبىرەكچىلەر ئوفىتسېرىنى رەسسام گېنېرالغا تونۇشتۇردى. تاماقتىن كېيىن سەيلىگە چىققان كەسىپ ئەھلى بولمىغان بۇ كىشىلەر دېڭىز قىرغىقىدىن بىرقانچە مىل بېرىدىكى جايغا قويۇلغان يىگىرمە تۆت كالىبرىلىق كالتە ئىستوۋۇلۇق ئېغىر زەمبىرەكنى كۆرۈپ، بۇ زەمبىرەكنىڭ قودرىتىنى ماختاپ كۆز - كۆز قىلىشتى. ئەمما، ناپولېئون بۇ زەمبىرەك بۇ يەرگە قويۇلسا قىلچە كارغا كەلمەيدۇ، دەپ رەددىيە بەردى. ئۆز پىكرىنى ئىسپاتلاپ بېرىش ئۈچۈن تۆت پاي ئېتىۋىدى، دېگىنىدەكلا ئوق دېڭىزغا يېتىپ بارالمىدى. ئۇلار بۇ ھالدىن قاتتىق چۆچۈپ ناپولېئوننى تولوندا ئېلىپ قالدى.

«ئاخىرى ئارقاننىڭ ئۈچىنى تۇتتۇم، قولۇمدىن چىقىپ كەتمسۇن، چىڭ تۇتاي!» دەپ ئويلىدى ناپولېئون. بۇ ئىستارىشى لېيتېنانتىمىز كىشىنى ھەيران قالدۇرۇشقا ئىقتىدارى بىلەن يىراق جايدىكى ئېغىر زەمبىرەكلەرنى دېڭىز ياقىسىغا يۆتكەپ كەلدى. ئالتە ھەپتە ئۆتكەندە بۇ يەرگە يۈزدىن ئارتۇق ئېغىر زەمبىرەك تەق بولدى.

بۇ يىگىت ئەمدى دېڭىز قولىتۇقىنى ئىككى پورتقا بۆلۈپ، ئوتتۇرىسىغا زەمبىرەكچىلەر ئەترىتىنى مۇداپىئەگە قويماقچى بولدى. شۇنداق قىلغاندا دۈشمەن فىلوتىنىڭ يولىنى ئۈزۈپ تاشلىغىلى بولاتتى ھەم ئەنگلىيە قوشۇنلىرى چېكىنىش يولى بولمىغان تولون قەلئەسىدە پاسسىپ ھالەتتە دۇمبا يەپ،

پۈكلىنىپ يېتىشىنى خالىماي، ھەربىي قورال - ياراق زاۋۇتلىرىنى كۆيدۈرۈۋېتىپ چېكىنىپ چىقىپ كېتەتتى. «خىيالغا كەلگەننى جۆيلۈگەنلىكىڭمۇ بۇ!» دەپ مازاق قىلىشتى كەسىپ ئەھلى بولمىغان بۇ ئەمەلدارلار. بىراق، ناپولېئوننىڭمۇ خەلق پارلامېنتىدا دوستلىرى بار ئىدى، ئۇلارغا ھېلىقى گېنېرالنى ئەرز قىلدى ھەمدە پارىژغا تولون قەلئەسىنى بومباردىمان قىلىش توغرىسىدىكى ئۈچ پارچە پىلاننى يوللىدى. پىلاندا يەنە: «بىز باشتىن - ئاخىر مەركەزلىك توپقا تۇتىشىمىز كېرەك. ئەگەر ئېغىر زەمبىرەكلىرىمىز بىلەن قاتتىق توپقا تۇتىدىغان بولساق، دۈشمەن ھولۇقۇش ئىچىدە قالايمىقانلىشىپ كېتىدۇ، قارشىلىق كۆرسەتكىنى بىلەنمۇ بىكار، تولوننى ئاز كۈندىلا قايتۇرۇۋاللىمىز. تۇرمۇشقا ئايرىملىق كېرەك بولسىمۇ، ئۇرۇشقا بىرلىك كېرەك! كوماندا بىرلىكى بولمىسا، ئۇرۇشنىڭ غەلبىسىمۇ بولمايدۇ. ئارمىيەگە چاپسانلىق ئەلا!» دەپ تەكلىپمۇ بەردى. بۇ يىگىرمە تۆت ياشلىق بىر ئىستارشىي لېيتېنانتنىڭ ئەيمىنىپ ئولتۇرماستىن مەركىزىي ھۆكۈمەتكە سۇنغان دوكلاتى ئىدى.

ناپولېئون پارىژدا تونۇشۇپ قالغان روبېسپېر ئىنتايىن ئىستېداتلىق بولۇپ، ناپولېئوننى بەك قەدىرلەيتتى، ئىلگىرى تېخى تېررورچىلارغا ھەربىي مۇھاپىزەتچى بولۇشقا تەكلىپمۇ قىلغان، ئەمما ناپولېئون ئېھتىيات يۈزىسىدىن رەت قىلغان. مانا ئەمدى پىلانى تەستىقلىنىپ، رەسىم گېنېرال ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلدى. ئورنىغا كىم ئولتۇراركىن؟

يېڭى كەلگەن گېنېرال دوختۇر ئىدى، ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن باشلاپلا ۋاقتىنى ئاقسۆڭەكلەر توپىلىشىمنى پايلاش بىلەن زايە قىلىۋەتتى. ھالبۇكى، بۇ مەزگىلدە دۈشمەن ئىنتايىن مۇھىم ئىستراتېگىيەلىك قىممەتكە ئىگە يېرىم ئارالنى ئىشغال قىلدى.

دېمەك، بۇ ئادەمنىڭمۇ ھەربىي ئىشلاردىن خەۋىرى يوق ئىكەن - دە! ناپولېئوننىڭ خاپىلىقتىن چىشىلىرى كىرىشىپ كەتتى. بۇ چاغدا پارىژدىن بىر تۈركۈم روھلۇق، جۇشقۇن سەرخىل سەركەردە - لەشكەر كەلدى، ئۇلار تولوننى كەسكىن ۋە شىددەتلىك جەڭ بىلەن قايتۇرۇۋېلىش قارارىغا كەلگەنىدى. ناپولېئون ئۇلارنى ھېچقانداق مۇداپىئە ئەسلىھەسى يوق زەمبىرەك سۇپىسىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كەلدى. دۈشمەن ئۇلارغا قارىتىپ ئوت ئاچقاندا، ئۇلار ئۆزىنى دالدىغا ئالغۇدەك جاي تاپالماي قالدى. ناپولېئوننىڭ ئەرز بېرىشى بىلەن يەنە بىر قېتىم گېنېرال ئالماشتۇرۇلدى. بۇ قېتىمقى يېڭى گېنېرال تەجرىبىلىك گېنېرال ئىدى، ئۇ دەرھاللا ناپولېئوننى باتالىيون كوماندىرى قىلىپ تەيىنلىدى ھەمدە تولوندىكى دۈشمەننى قەتئىي تۈردە ناپولېئوننىڭ پىلانى بويىچە ئىش تۇتۇپ قوغلاپ چىقىرىشقا ھازىرلاندى.

ناپولېئوننىڭ پىلانى بويىچە ئاخىر قەلئەگە ھۇجۇم باشلاندى. بۇ شىددەتلىك جەڭدە ناپولېئوننىڭ ئېتى ئوق تېگىپ ئۆلدى، ئۆزىنىڭ پاچىقىمۇ ئوق تەگدى. بۇ تۇنجى قېتىم ھەم ئاخىرقى قېتىم يارىلىنىشى ئىدى (شۇنىڭدىن كېيىن زادىلا يارىلىنىپ باقمىدى). ناپولېئون بۇ قېتىم گەرچە بىۋاسىتە قوماندانلىق قىلمىغان بولسىمۇ، بۇ تۇنجى قېتىملىق غەلبىسى ئىدى. ئىشلار ناپولېئوننىڭ پەرز قىلغىنىدەكلا بولۇپ، دۈشمەنلەر ئۆز كېمىلىرىگە قېچىپ چىقىۋېلىپ، قورال - ياراق زاۋۇتىغا ئوت قويۇپ بەدەر قاچتى. ئۇرۇش ئوتى ۋە ئەجەل قاپلىغان، قىرغىنچىلىق ۋە ۋەھىمە بىلەن تولغان بۇ ئەنسىز پورتتا مىڭلىغان - ئونمىڭلىغان خەلق ئۇرۇش ئارقىلىق ئۆتمۈشىدىن قۇتۇلۇپ، نۇرمۇشنى يېڭىدىن باشلاش ئۈچۈن ئۇرۇش سېپىگە ئاتلانغانىدى. زەمبىرەكلەرنىڭ گۈمبۈرلەشلىرى جاھاننى بىر

ئالغان ئاشۇ دىكابىر كېچىسى جەسەتلەر دۆۋىلىنىپ كەتكەن جەڭگاھتىكى قويۇق ئىس - تۈتەكلەرنى، جېنى ھەلقۇمىغا يەتكەن خەلقنىڭ قارغىش سادالىرىنى، توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاپ بۇلاڭ - تالاڭغا چۈشكەن لەشكەرلەرنىڭ سەت كۈلكە شاۋقۇنلىرىنى يېرىپ ئۆتۈپ كۆنۈرۈلگەن يېڭى بىر يۇلتۇز كۆكتە پارلىدى، ئۇ بولسىمۇ ناپولېئون ئىدى.

ئون بىرىنچى، تۆھمەتنىڭ كاساپىتىدە

تولوننىڭ ئازاد قىلىنىغانلىقىنى، شۇنداقلا شىمالىي ۋە شەرقىي سەپلەردە قولغا كەلتۈرۈلگەن يېڭى غەلبىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن پارىژدا داغدۇغىلىق بايرام ئۆتكۈزۈلدى، ئامما ئارىسىدا ناپولېئوننىڭ شۆھرەتلىك نامى ئېغىزدىن - ئېغىزغا تارالدى. ئۇ بېرىگادا گېنېراللىقىغا كۆتۈرۈلدى. تولون جېڭىنىڭ گېنېرالى ناپولېئوننى بۇ جەڭنىڭ پىلانلىغۇچىسى دەپ ئاتىدى ھەمدە يوللىغان دوكلاتىدا قايىللىق ۋە گەندىشە ئارىلىشىپ كەتكەن بىر خىل ھېسسىياتتا: «خەلق پارلامېنتى توسقان تەقدىردىمۇ، ئۇ بەربىر باش كۆتۈرۈپ چىقىۋەرگەن بولاتتى» دېگەن كىشىنى چۆچۈتەرلىك جۈملىنىمۇ قوشۇپ قويدى. دوكلاتتا يوللانغان تارتۇقلىنىدىغانلار ئىسمىلىكىدە ناپولېئون بىلەن بىر قاتاردا نام چىقارغان يەنە بەش نەپەر ياش ئوفىتسېرىمۇ بار ئىدى ئەلۋەتتە. ناپولېئون ھۆكۈمەتنىڭ ئاخباراتىدا ئۆز ئىسمىنىڭ تۇنجى قېتىم بېسىلغانلىقىدىن خۇشال بولۇش تۈگۈل، ئالتەيلەننىڭ بىرى بولۇپ قالغانلىقىدىن كۆڭلى يېرىم بولدى. يۇقىرىغا ياماشماق نەقەدەر قىيىن - ھە !

بىراق، شۇ ئاخشىمى بەزى ياشلار يېڭى كۆتۈرۈلۈپ چىققان بۇ يارقىن يۇلتۇزغا مەپتۇن بولدى. نامى چىقمىغان ياش

ئوفتسىپەرلاردىن مارمېنت بىلەن جۇنپۇ ناپولېئوننىڭ پېشىنى تۇتۇپ، ئۆلۈم - كۆرۈمدە بىللە بولمىز، دەپ قەسەم ئىچىشتى. ناپولېئون ئۇلارنى ئۆزىگە كانۇاي قىلىپ ئېلىپ قالدى، ئون ئالتە ياشلىق ئىنسى لۇئىسمۇ كانۇيى بولدى. شۇنداق قىلىپ ئەتراپىغا بىر بۆلەك ئادەم توپلىۋالدى.

خەلق پارلامېنتى ناپولېئوننى تولوندىن نايىقىچە بولغان پۈتكۈل دېڭىز قىرغىقى فىرونتىنى مۇھاپىزەت قىلىشقا تەيىنلىدى. كورسكادىكى دۈشمەنلىرى بېكىنىۋالغان ژېنوۋا ئاشۇ دېڭىز قىرغىقىدىكى فىرونتتا ئەمەسمۇ؟ ژېنوۋانى ئالسىلا كورسكانىمۇ ئىگىلەيدۇ، دېگەن سۆز. ژېنوۋا دىپلوماتلار ۋە جاسۇسلار بىلەن تولۇپ كەتكەن بىر يۇرت ئىدى. بىراق، ئۇ يەردە بىتەرەپ كەيپىياتمۇ قويۇق بولۇپ، قۇلقى ئۇزۇن، كۆزى ئۆتكۈر بولغانلىكى كىشى نۇرغۇن ئۆچىنى ئاللايىتى. ناپولېئون چېگرانى قوغداشقا ياردىمى تەگسۇن، دېگەن باھانىدە خەلق كومىتېتىنىڭ ۋەكىلى بولۇۋالدى، ئاشۇ ۋەزىپىسى بىلەن ژېنوۋانىڭ يەرلىك رەھبىرىدىنمۇ يۇقىرى مەرتىۋىلىك سانلاتتى.

نەھايەت، بۇ ناپولېئوننىڭ تۇنجى دىپلوماتىك قەدىمى ئىدى. ئۇ خىلمۇخىل جاسۇسلار بىلەن ئالاقە باغلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا شۇ يەردىكى فىرانسىيە ۋەكىللىرىنىڭ ھەقىقىي ياكى ساختا ئىنقىلابچىلاردىن ئىكەنلىكىگە دىققەت قىلدى، شۇنداقلا يەر شەكلىنى كۆڭۈل قويۇپ كۆزىتىپ، نەگە زەمبىرەك قويۇش كېرەكلىكىنى بەلگىلىۋالدى. بىراق، دوكلات يېزىش ئۈچۈن نايىقا قايتىپ بارغىنىدا ئۇشتۇمتۇت قولغا ئېلىندى.

چۈنكى، شۇ ئارىدا روبېسپېر تەختتىن غۇلاپ چۈشكەن ھەمدە كالىسى ئېلىنغانىدى، شۇنىڭ بىلەن ھەممە كىشى روبېسپېردىن چەك - چېگرا ئايرىشنىڭ كويىغا چۈشۈپ، ھەركىم ئۆزىنىڭ بۇ

«زالىم» بىلەن ئارىلىشىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى ئىسپاتلاشقا ئۇرۇنۇپ، ئۆزلىرىنى ئاقلاش ئۈچۈن ئالدىراپ - تېنەپ قۇربانلىق ئىزدەشكە تۇتۇش قىلغانىدى. ئۆزى پارىژدا بولمىغان، باشقىلارنى تۇتۇپ بېرىپ ئۆزىگە قۇربانلىق قىلىشنىڭ ئامالىنى قىلالمىغانلار بولسا، خەقنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك قۇربانلىقىغا ئايلىنىپ قالغانىدى. ھالبۇكى، دۈشمەنلىك نىيىتىدە يۈرگەن ژېنوۋاغا مەخپىي تاپشۇرۇق بىلەن ئەمدىلا بارغان گېنېرال بوناپارتمۇ شۇ قاتاردا باشقىلارنىڭ قۇربانى بولۇپ قالغانىدى.

— بۇ ۋەتەن ساقچۇنى تۇتۇپ قامۇۋېتىڭلار! — سۈرەن سېلىشتى ئۇلار، — ئىلگىرى روبېسپېر بىلەن بىرلىشىپ جەنۇبىي يول قوشۇنىمىزنى يوقىتىش سۈيىقەستىدە بولغان، پارىژغا ئاپىرىپ سوتقا تارتايلى!

شۇنداق قىلىپ ناپولېئون ناپس ئەتراپىدىكى كارىرې قەلئەسىگە نەزەربەند قىلىندى، جىمى ھۆججەت - ئالاقە ئارگىنالىرى، كىنىشكىلىرى مۇسادىرە قىلىندى. «بۈگۈن ساق يىگىرمە بەش ياشقا كىرىپتىمەن!» دەپ ئويلىدى ئۇ بۈگۈن ئۆزىنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىكەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ. ناپولېئون تۆمۈر دېرىزىدىن دېڭىزغا نەزەر تاشلىدى، ئەگەر گەۋدىسىنى دېرىزىدىن چىقىرىپ قاراشقا مۇۋەپپەقىيەت بولالغىنىدا كورسكا ئارىلىنىڭ قىرغاقلىرى كۆرۈنگەن بولار ئىدى، ئاشۇ ئارالدا كۆپ قېتىم كۈرەش قىلىپ ھەممىسىدە مەغلۇپ بولغانىدى. ئەجەب، ھەربىر ئالغا ئىنتىلگۈچىنىڭ ياشلىقى ئەنە شۇنداق مەغلۇبىيەتلەر بىلەن ئۆتمەيدىغاندۇ؟ ئىلگىرى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلغان، سۈرگۈن قىلىنغان، ئۆز يۇرتىدا قانۇنسىز مۇساپىر بولغانىدى، ئەمدى بولسا نۇرغۇن ئۇلۇغۋار پىلانلىرىنى، دانا تەدبىرلىرىنى كۆڭلىگە پۈككىنىچە فىرانسۇزلارغا مەھبۇس بولدى، بىر ھەپتىدىن كېيىن گازارما مەيدانىدا ئېتىپ

تاشلىنىشى مۇمكىن. قانداق قىلغۇلۇق؟

قول ئاستىدىكى ساداقەتمەنلىرى قېچىپ كېتىشكە دەۋەت قىلدى، ناپولېئون بولسا قاتتىق تەسەرلىنىپ مۇنداق جاۋاب خەت يازدى:

چوڭقۇر دوستلۇقۇڭلارغا رەھمەت. كىشىلەر ماڭا ئادالەتسىزلىك قىلسا قىلىۋەرسۇن، بەربىر گۇناھسىزمەن، شۇنىڭ ئۆزىلا كۇپايە. ۋەتەن ئۈچۈن ۋىجدانىمنىڭ ئۆزى سوت، قىلغان - ئەتكەنلىرىمنىڭ ھەممىسى شۇ سوتنىڭ ئالدىدىن ئۆتىدۇ، كۆڭلۈم توق تۇرۇپتۇ. مېنى دەپ بىرەر ئىش قىلىپ سالماڭلار، بولمىسا ئوبرازىمغا نۇقسان يېتىدۇ.

بۇ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىمىزنىڭ ھەقىقىي مۇددىئاسى كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ ئەگەشكۈچىسى جۇنپۇغا يازغان بۇ جاۋابنامىسىنىڭ ئاخىرقى بىر جۈملىسىدىلا ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. چۈنكى، ناپولېئون ئۆزىنىڭ روبېسپېر بىلەن ئالاقىسى يوقلۇقىنى ئىسپاتلاپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلاتتى. ۋاھالەنكى، ئەگەر قاچىدىغان بولسا، ئۆزىنىڭ روبېسپېر بىلەن ئالاقىسى بارلىقىنى ئىسپاتلاپ قوياتتى.

ناپولېئون قاماقتا مەرتىۋىلىك بىر دىپلوماتقا مۇنداق خەت يازدى:

روبېسپېرنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمىدىن قاتتىق چۆچۈدۈم. ئۇ زاتنى سۆيەتتىم، ئىنقىلابىي قىزغىنلىقىمۇ بەك ئىشىنەتتىم. بىراق، خەلقنىڭ شىللىسىگە مىنىپ تۇرۇپ ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان زوراۋان بولماقچى بولغان بولسا، دادام بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئۆز قولۇم بىلەن شەمشىرىمنى تىقىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولار ئىدىم.

خەلق مەجلىسىگە يازغان بىر پارچە خېتىدە تېخىمۇ
ئاقلاڭلىك بىلەن مۇنداق يازدى:

تۆھمەتكە قالغان بولساممۇ، خەلق مەجلىسىنىڭ ھەرقانداق
قارارىدىن قىلچە ئاغرىنمايمەن. مېنى كىشەندىن خالاس قىلىپ،
يۈزۈمنى يورۇق قىلغابىسىلەر! ئەگەر جازاغا لايىق گۇناھكار سانالغان
بولسام، ئۆلۈمگە ھەر ۋاقىت تەييارمەن، ھايات مەن ئۈچۈن ئۈنچە
مۇھىم ئەمەس. چۈنكى، جەڭلەردە نەچچە ئۆلۈپ تىرىلگەنمەن.
ھەرقانداق ئازابقا بەرداشلىق بېرەلەيمەن. چۈنكى، مەندە ۋەتەن ئۈچۈن
قۇربان بېرىشتىن باشقا مۇددەئىيا يوق.

ناپولېئون بىر ھەپتىدىن كېيىن ھۆرلۈككە چىقتى.
ساللىيىساتس — ناپولېئونغا باش بولۇپ تۆھمەت بىلەن ھۇجۇم
قىلغان خەلق مەجلىسىدىكى رەزىل كورسكىلىق ۋەھىملىك
كۈنلەر ئۆتۈپ كېتىپ، ئۆز بېشىنىڭ ئامان قالىدىغانلىقىغا كۆزى
يەتكەندىن كېيىنلا، ناپولېئوننىڭ گۇناھسىزلىقىغا كېپىل بولدى
ۋە كېپىلنامىسىنىڭ ئاخىرىغا: «بۇنىڭدىن باشقا، ئارمىيەمىز
مۇشۇنداق كىشىگىمۇ موھتاج» دەپ قوشۇپ قويدى.

ئون ئىككىنچى، مۇرادىغا يېتەلمىگەن گېنېرال

كورسكىدىن پاۋل بوۋاينىڭ ئىنگىلىزلارنى ياردەمگە
چاقىرغانلىقى توغرىسىدا خەۋەر كەلدى. پۇرسەت غەنىمەت،
فىرانسىيە كورسكا ئارىلىنى قۇتقۇزۇۋېلىشى كېرەك! تېزدىن
پارىژغا بېرىپ ئوت تۇتاشتۇرماي بولمايدۇ.

بىراق، بوناپارت كاساپەت گېنېرالنىڭ دىتسىزلىقىدىن
ئاچچىقىدا غالىلداپ تىترەپ كەتتى. دەرۋەقە، فىرانسىيە فىلوتى
ئىككى ھەپتىدىن كېيىن قاتتىق مات بولۇپ، تولونغا قېچىپ

بېرىۋالدى. «نېمە ئۈچۈن جەڭگە قوماندانلىق قىلىشقا مېنى قويۇشمايدۇ دەيمەن؟ — دەپ ئويلايتتى بەكمۇ ئاتۇمىدەتە قالغان ناپولېئون، — تولونى قايتۇرۇۋالغان، دېڭىز مۇداپىئەسىنى كۈچەيتكەن، كورسكاغا جازا ئۇرۇشى قىلىشنى پىلانلىغان ئادەم مەن ئىدىمغۇ؟»

بىراق، ئەكسىيەتچىل كۈچلەر دەۋر سۈرۈۋاتقان ھازىرقى ۋەزىيەتتە ھۆكۈمەت دائىرىلىرى ئۇنىڭغا ئىشەنچ قىلالماي، گۈللىنىش دەۋرىدە بېرىگادا گېنېرالى بولغان بۇ گۇماندارنى قول ئاستىدىكى ھەقەمسايلىرىدىن ئايرىۋېتىشكە ئۇرۇناتتى. شۇڭا، زەمبىرەكچىلەر ئىچىدىكى ئارتۇقچە خادىم سانىلىپ، پىيادىلەر قوشۇنىغا يۆتكىۋېتىلدى. بۇنداق قىلىش پىشقان بىر زەمبىرەكچى ئۈچۈن ئېيتقاندا، دەرىجىسىنى چۈشۈرگەنلىك بىلەن باراۋەر ئىدى.

بۇ ناتىراڭغۇ يىگىتنىڭ چىرايى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى. بۇنى رەت قىلماقچى بولۇپ، دەرھال ھەربىي كومىتېتقا ئۆز ئاساسىنى بايان قىلماقچى بولۇۋىدى، غەزەز ئۇقمايدىغان بالا دەپ ئاھانەت ئىشتىتى. ناپولېئون جەڭگاھ كۆرمىگەن دەپىرلىك بۇ ھەربىي كومىتېت مۇدىرىنىڭ كۆزىگە قارىلىپ تۇرۇپ: «ئادەم جەڭگاھتا تېزلا پىشىپ يېتىلىدۇ! مەن دەل جەڭگاھتىن كەلگەنمەن!» دېدى.

ناپولېئون ئارتۇقچە ئاغزىنى ئۇپرىتىپمۇ ئولتۇرمىدى، ئەمما بۇيرۇققا ئىتائەت قىلىپمۇ كەتمىدى، ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدىكىدەكلا ھۆكۈمەتنىڭ ئاغدۇرۇلۇشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى.

«ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ئاغرىقمەن دەپسۇنمۇ؟ ئىشىم بار دەپ رۇخسەت سورىسۇنمۇ؟» ئىشىسىز قالغان بۇ گېنېرال ئويلىنماقتا ئىدى. جايدا قالغىنى تۈزۈك. چۈنكى، پارىژ جىمى ئىنقىلابنىڭ بۆشۈكى. گەرچە گېنېرال مارمېنت بىلەن جۇنپۇلار بىر تىمىنگە ئەرزىمەس بولغىنى بىلەن ناپولېئوننى چۆرگۈلەپ، ھەر ۋاقىت خىزمىتىگە تەييار.

ئۆز ۋاقتىدا ناپولېئوننى تۆھمەت بىلەن قامىتىۋەتكەن پۇرتدىشى ساللىياتسىمۇ ئەمدىلىكتە ئېغىر جىنايەت بىلەن ئەيىبلەنگەنلىكتىن كورسكالىق بىر ئاشنىسىنىڭ ئۆيىگە يوشۇرۇنۇۋالغانىدى. «قارىغىنا، سەندىن ئەنتىمنى ئالسام ئېلىۋېرەتتىم، ئۇنداق قىلمىدىم، — دېدى ناپولېئون يازغان خېتىدە، — خاتىرجەم كېتىۋەر، ئۆزۈڭگە ئوبدانراق پاناھگاھ تاپ، ۋەتىنىڭگە قانداق قىلىپ تېخىمۇ ئوبدان مەنپەئەت يەتكۈزۈشۈڭ كېرەكلىكىنى شۇ يەردە ئوبدانراق ئۆگىنىۋالارسەن. سېنى پاش قىلىپ قويمايمەن، قىلغانلىرىڭ ئۈستىدە ئوبدانراق ئويلىنىپ كۆر. ئالىجانابلىقىمنى، مەردانە، كەڭ قورساق ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلىپ يېتىسەن.»

ناپولېئون قەلبىنى غېرىبلىك تۇمانلىرى قاپلىغان ئاشۇ كۈنلەردە ئىنىلىرىغا خەت يېزىش ئارقىلىقلا ئىچىنى بوشتىۋالاتتى. ئىزچىل تۈردە ئىنىسى لۇئىسى تەربىيەلەشكە مەسئۇل بولۇپ كەلگەنىدى، ھازىر تۆتىنچى ئىنىسى ژېرومېنىمۇ پارىژغا ئەكېلىۋېلىش توغرىسىدا ئويلىنىۋاتاتتى. يەنە بىر ئىنىسى لۇئىسى بىلەن بولسا يىرىكلىشىپ قالدى. بۇ تالانتلىق ئىنىسى ناپولېئونغا ھەۋەس قىلاتتى ھەمدە ئاكىسىدىن ئېشىپ كېتىش كويىدا ئىدى. شۇڭا، چوڭ ئاكىسى يوسېفقا يازغان خېتىدە: «مەن ناپولېئوننىڭ ۋۇجۇدىدىن شۇنداق بىر خىل نەپسانىيەتنى بايقىدىمكى، بۇ نەپسانىيەت تامامەن خۇسۇسىي غەزەللىك بولمىسىمۇ، ئىجتىمائىي پاراۋانلىققا بولغان ئىشتىياقتىن ئېشىپ كېتىدۇ. ناپولېئون ئەركىن بىر مەملىكەتتە خەتەرلىك شەخس ھېسابلىنىشى مۇمكىن، ماڭا زوراۋانغا مايىلدەك تۇيۇلىدۇ. ئەگەر پادىشاھ بولغىنىدا، جەزمەن زوراۋان پادىشاھ بولغان، ھېچبولمىسا كېيىنكى ئەۋلادلار ۋەتەنپەرۋەرلەرنى ناپولېئون دېگەن ئىسىمدىن ۋەھىمىگە

سالغۇدەك بىر زوراۋان بولغان بولار ئىدى» دېگەندى.
 ھازىر ناپولېئوننىڭ كوڭلى پەرىشان ئىدى. شۇ كەملەردە
 پۇلدار، خۇشخوي، غەمدىن خالىي ياشاۋاتقان ئاكىسى يوسېفقا
 ھەۋىسى كېلەتتى. شۇنىڭ بىلەن توي قىلىپ ئاكىسى يوسېفتەك
 ئىسسىق بىر ئۆيلۈك بولۇپ قېلىشنى ئىستەيدىغان بولۇپ
 قالدى. يوسېفقا يازغان ھەر بىر پارچە خېتىمدە گۈزەل ھەم باي
 قېيىنىسىنىڭ ئىسمىنى ئۈندەككە كەلتۈرۈشۈپ بېرىش ئۈچۈن
 ھەرىكەت قىلىشقا ئالدىراتتى. ئىلگىرى ناپولېئون ئۇ
 قىزدىنمۇ نۇرغۇن مۇھەببەت خېتى تاپشۇرۇۋالغان، تەنتەك
 ناپولېئون قىز ئوبدانراق ئويلىنىپ ئاخىرقى قاراغا كەلگۈچە
 تاقەت قىلالماي، ئېنىق جاۋاب بېرىشنى تەلەپ قىلىپ
 تۇرۇۋالدى. تەبىئىكى، ناپولېئون چۆچۈرىسىنى خام
 سانغانىدى. مانا ئەمدى، ئۆي - ئوچاقلىق بولغان ئاكىسى ۋە
 بەزى دوستلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ خوتۇندىن بەختى چىقتى.
 بۇلاردىن باشقا، قۇرداش دوست - يارانلىرىمۇ ئىلگىرىكىدەكلا
 يۇقىرى مەرتىۋىدە ئولتۇرۇۋەردى، پەقەت ناپولېئونلا شۇنچە
 ئوي - پىكىرلىك، چارە - تەدبىرلىك تۇرۇقلۇقمۇ، ھېچ ئىشنى
 ۋۇجۇدقا چىقىرالماي تەنھا قالدى.

ئون ئۈچىنچى، تۇنجى نۇسخە خەۋىرى

ناپولېئوننىڭ ئۇشتۇمتۇتلا ئامىتى كېلىپ ئىشى ئوڭغا
 تارتتى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىشتابىنىڭ يېڭى مىنىستىرى پەرمان
 بويىچە ئىشقا كىرىشتى، ئۇ ئىتالىيە ئالدىنقى سېپىنىڭ
 ئەھۋالىنى ياخشىلاشقا ئالدىراتتى. بىراق، ئۇ يەردە كىممۇ
 ئارمىيەگە قوماندانلىق قىلالغۇدەك بىرەر كىشىنى
 كۆرسەتمەي؟ بۇ خەۋەر قۇلاقتىن - قۇلاققا يېتىپ، ئاخىر

بىرەيلەن ناپولېئوننى كۆرسەتتى. شۇنىڭ بىلەن ناپولېئون قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىشتابىغا چاقىرتىلدى. ئۇ شۇنچە يىلدىن بۇيان مۇشۇ سەپنىڭلا كويىدا بولۇپ، نەزىرىنى مۇشۇ سەپكىلا تىكىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن بۇ رايوننىڭ چېگراسى بىلەن پىششىق تونۇش بولۇپ كەتكەنىدى. ئىتالىيەدە ساردىنىيە پادىشاھلىقى ۋە ئاۋستىرىيە بىلەن جەڭ قىلىش توغرىسىدا دەرھاللا تەپسىلىي بىر پىلان تۈزۈپ چىقتى. بۇ پىلان ناپولېئوننىڭ ئالىپ تاغ تىزمىسى بىلەن بەش قولىدەك پىششىق ئىكەنلىكى — ئۇ يەرلەرنىڭ كىلىماتى، قار — يامغۇرى، تېرىم — يىغىم ۋاقتى، مەمۇرىيىتى، ئىچكى ئىجتىمائىي شارائىتى، شۇنداقلا مەملىكەت ۋە مىللەتلەرنىڭ ئالاھىدىلىكىدىن بىلمەيدىغىنى يوق ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىپ بېرەتتى.

— لومباردىنى بويسۇندۇرغاندىن كېيىن بىرىنچى ئاي بىلەن يەتتىنچى ئاي ئارىلىقىدا ئاۋستىرىيەلىكلەرنىڭ قولىدىن مۇھىم ئۆتكەل مانتۇئانى ئالىمىز، — دېدى ناپولېئون پىلانىنى بايان قىلىپ، — ئاندىن شىمالغا يۈرۈش قىلىپ، تىرودا رېيىن تەرەپ قوشۇنلىرىمىز بىلەن ئۇچرىشىمىز. ئەڭ ئاخىرىدا بىرلەشمە ئارمىيەمىز ئۇدۇللا ۋېينىغا قىستاپ بارىدۇ — دە، ئاۋستىرىيە پادىشاھىنى سۈلھى تەلەپ قىلىپ، فىرانسىيەنىڭ شۇنچە يىلدىن بېرى ئويلاشقىمۇ جۈرئەت قىلالىمىغان تەلەپلىرىنى قاندۇرۇشقا مەجبۇر قىلىمىز.

— كارامەت كاتتا پىلان بوپتۇ، گېنېرال! — دېدى ناپولېئوننىڭ ئاغزى — ئاغزىغا تەگمەي ئېيتقان سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران قالغان قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىشتابىنىڭ مىنىستىرى، — بىز چوقۇم ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىمىز، كومىتېتقا دوكلات يېزىڭ، ئالدىرىماي يېزىڭ.

— كۆڭلۈمگە پۈكۈكلۈك، يېرىم سائەتنىڭ ئىچىدىلا

پۈتكۈزمەن.

— كارامەت پىلان بوپتۇ، — دەپىشىتى جامائەت خەپسىزلىكى كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى بۇ پىلان كومىتېتىتا ئوقۇپ ئۆتۈلگەندە، — ئىجرا قىلغىلى بولمايدۇ، دېگەن تەقدىردىمۇ قالىتس پىلان بوپتۇ. قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بۇنداق پاراسەتلىك كىشىنى ئۇرۇش قوماندانلىق ئىشتابىغا يۆتكەپ كېلىشىمىز كېرەك.

ناپولېئون بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئۇرۇش قوماندانلىق ئىشتابىدا خىزمەتكە چۈشتى.

ياش ناپولېئون ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ ھەل قىلغۇچ بىر كۈن، شۇنداقلا ئۆمۈرلۈك بۇرىلىش نۇقتىسى ئىدى. مانا، ئاخىر مۇۋەپپەقىيەت بوسۇغىسىغا قەدەم قويدى. يىگىرمە ئالتە ياشقا كىرىش ئالدىدا تۇرغان ناپولېئون بۈگۈندىن ئېتىبارەن ئۈزۈكسىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، كۆزلىگەن نىشانغا قاراپ جاسارەت بىلەن ئىلگىرىلەيدۇ، ئۇ شۇ ھالەتتە توپتوغرا يىگىرمە يىل كۈرەش قىلدى.

ناپولېئوننىڭ ئەڭ ئاۋۋال ئېرىشمەكچى بولغىنى نېمە؟ قولىنى سوزسلا ئالالايدىغان گۈللىنىش دەۋرىگە خاس باش گېنېراللىق ھوقۇقى ئەمەس، شۇنداقلا رېيىن ئارمىيەسىنىڭ باش گېنېراللىقىمۇ ئەمەس ئىدى. بۇ يەردە — ئالدىنقى سەپ مەركىزىدە ئەڭ دىققىتىنى تارتىدىغىنى ھېچقانداق پۈتلىكاشاڭغا ئۇچرىماي، تامامەن ئۆزىنىڭ تالانت ئىگىسىگە خاس تەسەۋۋۇرى بويىچە قوشۇن باشلاپ كۆڭلىدىكىدەك بىر جەڭگاھتا ئۇرۇش قىلىشتىن ئىبارەت. گەرچە ھازىر ئۇنداق جەڭگاھ مەۋجۇت بولمىسىمۇ، شۇنداق بىر جەڭگاھنى ئاچماقچى. بۇ جەڭگاھ ئاسيادا ئىدى. ناپولېئون ئۇرۇش قوماندانلىق ئىشتابىغا كېلىپلا تۈركىيەنى ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇشنىڭ مۇھىملىقىنى

قەتئىي تەكشۈرۈلۈپ، زەمبىرەكچىلەر قوشۇنى ۋە زامانىۋى ئۇرۇش تەكشۈرۈش بوسفور بوغۇزىغىچە يەتكۈزۈش، كېيىنكى كۈنلەردە شۇ يەرنى بازار قىلىپ، رۇسىيە ۋە ئاۋستىرىيەلەرگە ھۇجۇم قىلىش كېرەك، دەپ كۆرسەتتى. تۈركىيە ھېلىمۇ قاراڭغۇ، قالاق، ھېچقانداق ئەركىنلىك ئىدىيەسىدىن مۇستەسنا ھالەتتە تۇرۇۋاتقان بىر دۆلەت بولۇپ، ئۇ يەردە ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىپ، خالىغىنىنى قىلالايتتى. ناپولېئون ئۆز تەسەۋۋۇرىدا ئۆزىنىڭ سۇلتان بىلەن سۆھبەتلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولدى، بۇ ئىدىيەسى قاتمىلىشىپ كەتكەن جۇمھۇرىيەتچىلەرنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەن دادىل بىر تەسەۋۋۇر ئىدى. ناپولېئون قۇرۇقلۇق ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتابىغا كىرىپ ئون ئۈچىنچى كۈنلا تۈركىيەگە يۆتكىلىشنى ئىلتىماس قىلدى. بىراق، ئىلتىماسى رەت قىلىندى. شۇنداق، كۈچى بار رەقىبلىرى ئۇنىڭدىن قورققانىدى، شۇڭا قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىشتابىدىن قىستاپ چىقىرىۋەتمەكچى ھەمدە ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىۋەتمەكچى بولدى. ناپولېئون بۇ چاغدا باشقىچە بىر خىل تەلەپپۇزدا نارازىلىق بىلدۈردى:

گېنېرال بوناپارت ئەڭ خەۋپلىك ئەھۋالدا زەمبىرەكچىلەرگە قوماندانلىق قىلىپمۇ ئەڭ زور غەلبىنى قولغا كەلتۈرگەنىدى. كومىتېت ئەزالىرى ئادالەتنى ياقلاپ، مەرتىۋىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن بولسا ئىكەن. بولمىسا، ئۇنىڭ ئورنىنى پەردە ئارقىسىغا ئۆتۈۋالغان كىشىلەر ئىگىلەپ كېتىدۇ. ھالقىلىق پەيتتە ئۇرۇشنىڭ ئۆزلىرىگە كەلتۈرىدىغان خېيىم - خەتىردىن ئۆزلىرىنى قاچۇرغان بۇ كىشىلەر بۈگۈنكى كۈندە بىردىنلا ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۇرۇش غەنىمەتلىرىنى جېنىنىڭ بارىچە تارتىۋالماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئەگەر بوناپارت ئاشۇنداق ئاقسۆۋەتنى كۆرىدىغان بولسا، قاتتىق ئازابتا قالىدۇ.

بوناپارتنىڭ رىم تارىخنامىلىرىگە خاس قاتتىق تەلەپپۇز بىلەن رىم ئۇسلۇبىدا يېزىلغان بۇ ئەرزنامىسىنىڭمۇ قىلچە پايدىسى بولمىدى، ئۇلار ناپولېئوننىڭ ئىسمىنى گېنېرال - ئوفتسىرلار روپىيەتىدىن يەنە بىر قېتىم ئۆچۈرۈۋەتتى، شۇنداق قىلىپ يەنە بىر قېتىم بويسۇنماي بولمىدى. بىراق، ناپولېئون ئۆزىگە مەنسۇپ دەۋرنىڭ يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتكەندى، ئەمدى ھېچقانداق نەرسە جەڭگىۋار ئىرادىسىنى تەۋرىتىپ چۈشكۈنلەشتۈرۈۋېتەلمەيتتى. ھۆكۈمەت يەنە يەڭگۈشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى، ناپولېئون ئاكسىغا خەت يېزىپ بۇ خەۋەردىن ۋاقىپلاندى ھەمدە ئۆزىنىڭ يېقىن كەلگۈسىدە ھەربىي ۋەزىپىگە تەيىنلەش - ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش ھوقۇقىنى قولغا ئالدىغان كىشىلەر بىلەن مۇناسىۋىتىنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى. دېمەك، كېلەچىكى پارلاق ئىدى.

ناپولېئون كەلگۈسىنى مەنسىتمىگەنلىكى ئۈچۈن كەلگۈسىدىن پايدىلاندى. شۇنداقلا دەل مۇشۇ سەۋەبتىن، ئەل - جامائەت ئۇنىڭ كەتمىنى چاپتى.

ئىشلار ناپولېئوننىڭ ئويلىغىنىدەك بولۇپ چىقىپ، خانپەرەسلەرنىڭ ھامىيلىقىدىكى مۆتىدىللەر بىلەن ھۆكۈمەت تەرەپ ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش يۈز بېرىپ، ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدىكى توقۇنۇش يەنە تەكرارلاندى. قوغدىنىش قوشۇنى ھۆكۈمەت ئارمىيەسىدىن تۆت ھەسسە كۈچلۈك ئىدى. ئېھتىيات يۈزىسىدىن ياكى قورقۇنچاقلىقى تۈپەيلىدىن بولسا كېرەك، خەلق پارلامېنتىنىڭ گېنېرالى قوغدىنىش قوشۇنىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن ئۆتكۈزۈلىدىغان سۆھبەتكە كەلگەندى، ۋەتەن ساتقۇچ دەپ قارىلىنىپ قولغا ئېلىندى. ھىمايىسىز قالغان خەلق پارلامېنتى

راسا قالايمىقانلاشتى، سولچىلار بىلەن ئوڭچىل ئىنقىلابچىلار بولسا تۈرلۈك سەۋەبلەر نۇپەيلىدىن قول تۇتۇشتى، جامائەتچىلىك بۇ ھالدىن قاتتىق ساراسمىگە چۈشتى.

بوناپارت شۇ ئاخشىمى دەرھال خەلق پارلامېنتىغا باردى، قولغا ئېلىنغان گېنېرالنىڭ ئورنىغا بىرەرسى چىقىمىسا بولمايدۇ - دە. كىمىنىڭ كۆرسىتىلىدىغانلىقىغا قۇلاق سېلىپ تۇردى، كىمىلەردۇر ئۇنىڭ رەقىبىنى كۆرسەتكەندى، رەت قىلىندى. ناپولېئون سۈكۈت قىلىپ جىمىدە ئولتۇرغىنى بىلەن يۈرىكى قاتتىق سېلىپ كېتىۋاتاتتى. بىرەرسى ئۆزىنى كۆرسىتىپ قالارمۇ - ھە؟ ئەگەر كۆرسەتسە روپىسىپېرنىڭ دەۋرىدە رەت قىلغان بۇ ئورۇننى قوبۇل قىلارمۇ - قىلماسمۇ؟ رەھبەرلەرنىڭ ھەرقاندىقى ئۆز غەلبىسى ئۈچۈن ئەل - جامائەتنىڭ نەپىرىتىگە قالارمۇ؟

— بوناپارت تەيىنلەنسۇن! — دەپ كۆرسەتتى بىرەيلىنەن ئاخىر. ناپولېئون بىر قارارغا كېلەلمەي يېرىم سائەتچە ئارىسال بولۇپ تۇرۇپ قالدى. چۈنكى، بۇ ۋەزىپە ئۆزىنى ئاھانەتلىك نامغا قالدۇراتتى. بىراق، ئاخىرقى ھېسابتا بۇ خىرىسنى قوبۇل قىلدى. چۈنكى، بۇ ۋەزىپە ئۆز نۆۋىتىدە ھوقۇقىمۇ ئىگە قىلاتتى. تون نىسپىدىن ئاشقاندى. مۆلچەرلىنىشىچە، سەھەردە خەلق قوزغىلىڭى بولماقچى. شۇڭا، بىرنەچچە سائەت ئىچىدە جىمى تەييارلىقنى پۈتكۈزۈپ تەق بولۇپ تۇرماي بولمايتتى.

بوناپارت بۇنداق ئەھۋالدا ھەرقانداق مۈلكىي ئەمەلدارنىڭ نازارىتىدىن خالىي ئەركىنلىكىنى تەلەپ قىلدى. بۇ تەلەپ ئىنقىلاب ئىدىيەسىگە زىت ئىدى. چۈنكى، يېڭى ئىنقىلابىي ئىدىيەدە مۈلكىي ئەمەلدارلارنىڭ خەتەرلىك ھەربىي ئەمەلدارلار ئۈستىدىن قاتتىق نازارەت قىلىشى تەلەپ قىلىناتتى. «مېنى تەيىنلىگەنكىنەنسىلەر، مەسئۇل بولۇشۇم ھەمدە ئۆز ھوقۇقىمنى

ئەركىن يۈرگۈزۈشۈم كېرەك. ئارمىيەمىز گېنېرالنىڭ خەتەرلىك ئەھۋالدا قېلىشىغا پۈتۈنلەي خەلق پارلامېنتى ئەزالىرى سەۋەبكار، سىلەر خەلقنى ئۆزلىرىنى ئېتىشىمىزغا رۇخسەت قىلىشىنى تەمە قىلامتىڭلار؟» ناپولېئون قوماندانلىق ھوقۇقىدىن بارراس بىلەن ئەڭ بەھرىمەن بولۇشنى ئويلايتتى. چۈنكى، بارراس داھىيلارنىڭ ئەڭ قۇدرەتلىكى بولسىمۇ، ھازىر ناپولېئوننىڭ قولىدا ئىدى.

ۋەزىيەت قىستاپ، ۋاقىت مىنۇت - سېكۇنتلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. ھۆكۈمەتنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ناپولېئونغا تاپشۇرماقتىن باشقا يول يوق ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ناپولېئون ئوفىتسېرلار تىزىملىكىدىن ئۆچۈرۈلۈپ ئىككى ھەپتە ئۆتەر - ئۆتمەيلا بۇ مۇھىم ۋەزىپىگە قويۇلدى.

پارىژ خەلقى يەتتە يىلدىن بۇيان ھەر قېتىم ئىنقىلابىي ھەرىكەت قوللانغاندا ھەمىشە قىلچە تەييارلىقسىز تۇرغان رەقىبلىرىگە دۇچ كېلەتتى، شۇ سەۋەبتىنمۇ ئىنقىلابىي قوشۇن ئۈزۈكسىز زورايدىغانىدى. تۇنجى قېتىم ئوبدان تەييارلىق بىلەن تۇتۇشماقچى بولغان ناپولېئون پارلامېنتنى بىر كېچىدىلا قورغانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى، ھەتتا ئالاقىدە بولۇپ كەتكەن پارلامېنت ئەزالىرىنىمۇ قوراللىنىۋەردى. ئۇرۇشنىڭ گېپى چىقىسىلا، چىرايىدىن قېنى قاچىدىغان بۇ پارلامېنت ئەزالىرى زەمبىرەك يۆتكەپ كېلىنىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، قورققىنىدىن چىرايى ساماندىك تاتىرىپ كەتتى.

بوناپارتقا ئوخشاشلا شۇ ئاخشامدىن ئېتىبارەن ئۇلۇغۋار ئىشقا ئاتلىنىپ پارلاق ئىستىقبال تاپقان مۇرات ئىسمىلىك ياش بىر ئاتلىق قوشۇن ئوفىتسېرغا شەھەر ئەتراپى رايونىدىن قىرىق زەمبىرەك يۆتكەپ كېلىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلغانىدى، مۇرات ئارا يولدا ئۆزلىرىگە ئوخشاشلا زەمبىرەك ئىزدەپ كەلگەن خەلق

بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

پارلامېنتنى زەمبىرەكسىز قوغداپ قالغىلى بولمايتتى. ناپولېئون تەقەززالىق بىلەن ئۆتكەن بىر قانچە سائەت ئىچىدە ئاشۇ ئازغىنا ئادىمنى تەمكىنلىك بىلەن رەتكە سېلىۋالدى. سائەت بەش بولغاندا قەدىناس دوستى ئاخىر زەمبىرەكلەرنى تارقىلىتىپ سۆرەپ كەلدى. مۇرات ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلەر ئاتلىق بولغاچقا، ئاممىدىن چاققان چىقىپ زەمبىرەكلەرنى ئېلىۋالغانىدى. ۋاقىت غەنىمەت، ئىككى سائەت ئىچىدە جىمى تەييارلىقلارنى پۈتكۈزۈپ بولۇش شەرت.

سەرخىل قوراللانغان خەلق قوشۇنى سۈر - ھەيۋە بىلەن قىستاپ كەلمەكتە، پارلامېنت ئىچىدىكى ئادۋوكاتلار، پارلامېنت ئەزالىرى غال - غال تىترەشمەكتە ئىدى. ئۇلار: «سۆھبەتكە ئادەم ئەۋەتىپ باقايلى، قوشۇنلىرىمىزنى چېكىندۈرەيلى» دەپ بەس - بەستە تەلەپ قويۇشاتتى. بۇ مۈلكىي ئەمەلدارلار تاڭ سۈزۈلگەندە ئىشەنچنى تامامەن يوقىتىپ، نېمە قىلارنى بىلەلمەي قالدى. ئەھۋال ئىنتايىن خەۋپلىك ئىدى. چۈش قايرىلغاندا بىر بۆلەك قوشۇن تەسلىم بولدى ۋە قالغان قىسىملارنىمۇ خەلق بىلەن يارىشىپ قېلىشقا دەۋەت قىلدى. كېچە كىردى، ئۇرۇش قىلىش پەيتىمۇ يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا تېگىش قىلماي قاچان تېگىش قىلغۇلۇق! بۇلاڭچىلارنىڭ غەلىبە قازىنىشىغا يول قويغۇلۇقمىدى؟ ناپولېئون كۆپ يىل ئىلگىرى خۇددى مۇشۇنداق ئەھۋالدا پادىشاھ لۇئىسنى قابىلىيەتسىزلىكى ئۈچۈن مەسخىرە قىلغانىدى. ھازىر بولسا زەمبىرەكچىلەرگە ئۆزى قوماندانلىق قىلىۋاتىدۇ، پادىشاھ لۇئىستەك كۈلكىگە قالسۇنمۇ؟

جەڭ باشلىنىپ كەتتى. گەرچە ناپولېئون بۇ جەڭ توغرىسىدىكى دوكلاتىدا ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى قەسىمدە بۇ قېتىم فىرانسىيە خەلقى ئالدىدا ئۆتكۈزگەن جىنايىتىگە

دۈشمەنلىرىنى سەۋەبكار بولدى، دەپ تۇرۇۋالغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بىرىنچى پاي ئوقنى ئۆزى بۇيرۇق بېرىپ ئاتقۇزغان بولۇشى ئېھتىمالغا يېقىن. ئېھتىمال، بارراسنىڭ ھەيدەكچىلىكى بىلەن بۇيرۇق چۈشۈرگەندۇ. بىراق، قانداقلا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئىككى تەرەپ تۇتۇشقاندىن كېيىن ناپولېئون زەمبىرەكلەرنىڭ ياردىمىدە غەلبە قازاندى. كوچا قان بىلەن بويالدى، خەلق قاچتى، ئىككى ساگەتتىن كېيىن پارىژ كوچىلىرىدا ئادەم قالمدى. ناپولېئون شۇ كۈنى ئاخشىمى ئاكىسىغا يازغان خېتىدە: «قوشۇنلىرىمىزنى ئورۇنلاشتۇرۇپ كۈتۈپ تۇردۇق، دۈشمەن ئوردا كوچىسىدىن بىزگە ھۇجۇم قىلىپ كەلگەنىدى، نۇرغۇن ئادەمنى يوقاتتۇق، بىزدىنمۇ ئوتتۇز نەچچە ئادەم قازا قىلدى، ئاتمىش نەچچە ئادەم يارىدار بولدى. قوغدىنىش قوشۇنىنى قورالسىز لاندۇردۇق، شۇنىڭ بىلەن تىنچ تەرتىپ ئەسلىگە كەلدى» دەپ يازدى.

بۇ ناپولېئوننىڭ تۇنجى غەلبىسى ئىدى. دۈشمەن فىرانسۇزلار، جەڭگاھ پارىژ، ئۇرۇش جىنايەتچىسى ئىنقىلابچىلار، قۇربان بولغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى دۈشمەن تەرەپتىكىلەر ئىدى.

ئون تۆتىنچى، ئوتلۇق مۇھەببەت

بوناپارت ۋە قول ئاستىدىكى ئوفىتسېرلىرى پارلامېنت مۇنبىرىدىن ئورۇن ئالغانىدى، پارلامېنت ئەزالىرى بۇ ياش نىجائىكارغا تەنتەنە قىلىشماقتا ئىدى، ئەمما ناپولېئون بۇ چاۋاكىلار ۋە تەنتەنە سادالىرىغا ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمىدى. چۈنكى، بۇنداق ۋاقىتلىق غەلبە شادلىقىدىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدىغان ئادەم ئەمەس ئىدى. زالغا سوغۇق نەزەر تاشلىغىنىچە: «مۇشۇلارنىڭمۇ دۆلەت رەھبىرى بولۇپ قالغىنىدىن ئۆرگۈلەي!»

بۇلار زەمبىرەك چاقىنىڭ گۈلدۈر - قاراسلىرىنى ئاڭلىغىنىدا ئۆزىنى يوقىتىپ تىترىشىپ كەتكەنىدى. سىلەرگە ئېيتىپ قويماي، تىترەپ كەتكەن چېغىڭلاردىكى ئېچىنىشلىق ھالىتىڭلارنى ئۇنتۇپ قالماڭلار! مەن ھازىر قوغدىغۇچىڭلار بولدۇم، سىلەرنى تاكى جىمى كىشى باش ئېگىپ پەرمانبەردار بولغانغا قەدەر داۋاملىق قوغدايمەن» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

ناپالېئون ھەقىلىق يوسۇندا ئىچكى مۇداپىئە ئارمىيەسىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى، ئەگەشكۈچىلىرى تۈركۈملەپ كۆپەيدى، ئىلگىرى ئېتىبارسىز قالغان ئوفىتسىرلار يېقىندىلا ئىسمى ئۆچۈرۈۋېتىلگەن بۇ گېنېرالنىڭ پېشىنى تۇتۇپ ئۆرلەشنى، ئەكسىيەتچىلەردىن قورقۇپ يۈرگەن ئەمەلدارلارمۇ ھىمايىسىدە بولۇشنى ئىستەيتتى. دېمەك، ئۆزلىرىنىڭ قۇتقۇزۇپ قېلىنغانلىقىنى ھېس قىلغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ناپولېئوننىڭ ئەگەشكۈچىسى بولغانىدى. بىراق، خەلقنىڭ ئۆزىدىن نەپەرەتلىنىدىغانلىقى چوقۇم. چۈنكى، شۇ ئاخشىمى قولىدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقىمۇ يوق يۈزلەپ شەھەر پۇقرالىرى، بىر چەتتە قىزىقىپ قاراپ تۇرغانلار ۋە ئاياللارمۇ ئاشۇ بىرقانچە سائەت ئىچىدە بىئەجەل ئۆلتۈرۈلگەنىدى. ئۇنىڭ نېمە كارى، ئۇنىڭ مەقسىتى خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇشىمىدى.

بوناپارت بىردىنلا پۇللۇق، مۇلازىملىق، پەيتونلۇق بولۇپ قالدى. بىراق، ئۆزىگە ھېچ نەرسە ئېلىپ قالغۇسى كەلمەي، جىمى نەرسىنى قوۋم - قېرىنداشلىرىغا بېرىۋەتتى. ئىنىلىرى بىردىنلا مۇھىم ئەمەللەرگە ئولتۇردى، ئاپىسى يەنە راھەت تۇرمۇشقا ئېرىشتى، بانكىغا پۇل ئامانەت قويۇش خۇمارىدىنمۇ چىقتى. ئاكىسى يوسىپ بىر جېنىغا بىرقانچە ۋەزىپىنى تەڭ ئۆتتى، ھەتتا تېرىقتەك تۇغقاندارچىلىقى بار كىشىلەرمۇ

يېرىم - يارتا ئەمەل تۇتتى. بىراق، لۇسئان كەمدىن - كەم
سالام خەت يازىدىغان بولۇۋالدى، ئاكىسى يوسېفنىڭ
پوزىتسىيەسىدە بىردىنلا بىر يۈز سەكسەن گىرادۇس بۇرىلىش
ھاسىل بولدى. ئۇ ناپولېئونغا ئەۋەتكەن بىر پارچە خېتىدە: «ساڭا
ياردىمى تېگىدىغان، بەختىڭ ئۈچۈن تۆھپە قوشقىلى
بولدىغانلىكى ئىش بولسا، ياردىمىمنى ئايمايمەن» دەپ
يازغانىدى. دېمەك، ناپولېئون ئۆيىنىڭ بېشى بولۇپ قالغانىدى.
ئاز - تولا نەتىجە قازانغان ناپولېئوننىڭ قەلبى ئۆز بەختىدىن
تېترەيتتى. مۇشۇ بىر قانچە ھەپتە ئىچىدە ئۆمرىدە بىردىنبىر
ئوتتەك قىزغىن مۇھەببەت قاينىمىغا چۆكتى.

دېسرى خانقىز بولسا پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويغانىدى.
بىرنەچچە ھەپتە ئىلگىرى ناپولېئون قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىشتابى
ئىشخانىسىدا يوسېفىتىن ئارىغا چۈشۈپ، دېسرىدىن دەرھال ئېنىق
جاۋاب ئېلىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلغان ھەمدە «ئۆي -
ئوچاقلىق بولۇشقا تەشنامەن» دېگەنىدى. ئەمدى بولسا يۇقىرى
قاتلام تەبىقىدىكىلەر ئارىسىدىكى تەسىرنىڭ ئېشىپ بېرىشىغا
ئەگىشىپ، ئاياللارنىڭ ياققۇرۇشىغا ئېرىشىپ قېلىش ئۈمىدىمۇ
كۈچەيدى. شۇ كۈنلەردە ھېلىغىچە ئىشقىي ھەۋەستىن قالمىغان
يېشى چوڭ جۇۋانلار بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدى. ئاشۇ
خانملاردىن ئىككىسىگە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ چاقماق
تېزلىكىدە تەلەپ قويدى، ئۇلارنىڭ بىرى كورسىكالىق ئاقسۆڭەك
ئايال بولۇپ، ئاپىسىنىڭ دوستى؛ يەنە بىرى داڭدار جەزىدار
پاھىشە بولۇپ، چېنىرنىڭ ئانىسى ئىدى. يېشى ناپولېئوندىن
ئوبدانلا چوڭ ھەر ئىككىلا ئايال ناپولېئوننىڭ تەلىپىنى رەت
قىلدى.

يېڭىلا تەيىنلەنگەن ئىچكى مۇداپىئە ئارمىيەسىنىڭ بۇ يېڭى
قوماندانى ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئاممىنىڭ قورال

ساقلىشىنى مەنىنى قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئۈزۈل - كېسىل تىنىتىپ، تېپىلغان قوراللارنىڭ ھەممىسىنى مۇسادىرە قىلدى. شۇ چاغدا ئون ئىككى ياشلار چامىسىدىكى بىر بالا ئىشخانىسىدا پەيدا بولدى ھەمدە ئاپىسىدىن مۇسادىرە قىلىپ ئېلىپ كېتىلگەن مەرھۇم دادىسىنىڭ شەمشىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى، بۇ بالا تولىمۇ بىچارە كۆرۈنەتتى. ناپولېئون ئۇنىڭ ئىلتىماسىغا ماقۇل بولدى ھەمدە شۇنىڭدىن كېيىنلا بۇ بالىنىڭ رەھمەت ئېيتقىلى كەلگەن ئاپىسىنى قوبۇل قىلدى. پاھ، نەقەدەر كېلىشكەن، نەقەدەر جەلىپكار ئايال بۇ! ئوتتۇز ياشلار چامىسىدىكى بۇ ئايال ئۇچىسىغا ھىم كېلىدىغان كىيىم كىيىمگەن بولسىمۇ، زىلۋا بويى، نازاكتى بەربىر نامايان بولۇپ تۇراتتى، بېغىر رەڭ ئۆڭىدىن چەت ئەللىك ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. دەرۋەقە، پارىژدا چوڭ بولغان بۇ كىرىپئون جۇۋان مۇشۇ ئەنسىز زاماندا ئەر زاتىنى ئۆز گۈزەللىكى بىلەن قانداق بويسۇندۇرۇشنى ئۆگىنىۋالغانىدى.

گېنېرال بوناپارت بۇ ئايالنىڭ پارىژنىڭ خىلۋەت شەھەر ئەتراپى رايونىغا جايلاشقان ئۆيىگە يوقلاپ بارغىنىدا، ئۆتمۈشتىكى نامراتچىلىقىدا ئۆتكۈرلىشىپ كەتكەن كۆزلىرى بۇ ئايالنىڭ ئۆي بېزەشلىرىدىن يوقسۇللىقىنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇنغانلىقىنى كۆرۈپ يەتتى. بىراق، بۇنىڭدىن ناپولېئوننىڭ پەرۋايى پەلەك ئىدى. بۇ قوماندان تاكى يىگىرمە يەتتە يېشىغىچە باياشات، ئەر كىن ياشاپ باقمىغان بولغاچقا، پۇلنىڭ قەدرىگە يېتەتتى، ئەمما پۇلدارلارنى چوڭ بىلىپمۇ كەتمەيتتى. خۇددى خىزمەتتە ئەرلەرنى ئىستىداتىغا، نەتىجىسىگە قاراپ ياقتۇرغىنىدەك، تۇرمۇشتا ئايال زاتىغىمۇ ئوخشاشلا ئارتۇقچىلىقىغا — چىرايىغا، نازاكتىگە، شۇنداقلا ۋۇجۇدىدا ئاشۇنداق روھنى يېتىلدۈرگەن قابىلىيىتىگە قاراپ كۆڭۈل

بېرەتتى.

بۇ يوقسۇل ئايال ئەيش - ئىشرەتلىك تۇرمۇشقا خۇشتار ئىدى، شۇڭا ئەرلەرنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنمىسە بولمايتتى. ۋاھالەنكى، تۇغۇلۇشىدىن جەزىدار بولغاچقا، ئەرلەرنى ئۆزىگە ئىنتايىن مەھلىيا قىلاتتى، شۇنداقلا ئەرلەرنىڭ خۇشامەتلىرىنىمۇ قوبۇل قىلاتتى ۋە ئاشۇ ئەۋزەللىكى بىلەن ھەرقانداق پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئۆزىنى شاللاق سورۇنلارنىڭ گۈلىگە ئايلاندۇرايىتتى. بۇ ئايالنىڭ — يوسىپنىڭ ساھىبجامال دوستى تالىپ خانىم ئۆزىنىڭ ئاشنىسى بارراسنى يوسىپنىڭغا تونۇشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى باي بىر بانكىر بىلەن تېپىشىۋالغانىدى. ھازىر بارراس يوسىپنىڭ ئاشىقى بولسىمۇ، ھەر ئىككى ئايالنىڭ كونتروللۇقىدا ئىدى. شۇڭا، جامائەت خەۋپسىزلىكى كومىتېتى بۇ ئىككى ساھىبجامالنىڭ ھەربىرىگە بىردىن ئات ۋە پەيتون سەپلەپ بەرگەندى.

ناپولېئون ئەزەلدىن ئىجتىمائىي ئالاقە بىلەن خۇشى يوق بىر بەندە ئىدى، ئايال زاتىنى بولسا تېخىمۇ چۈشەنمەيتتى. بىراق، خۇددى بۇررىئاندىكى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ئېيتقىنىدەك، تىمىتاس قەلبىدە يانار تاغ يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى. جاھاندا مۇشۇنداق بىر ئەرنى ئايال زاتىغا ئاشىق - بىقارار قىلىۋېتىشىنىمۇ ئاسان ئىش بارمىدۇ؟ يوسىپنى ناپولېئون ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ھەقىقىي ئېرىشكەن ئايال زاتى، سېپى ئۆزىدىن مۇھەببەت سەنئەتكارى ئىدى. ناپولېئوننىڭ قەلبى بۇ كىرىپتون ئايالنىڭ ئوتىدا خۇددى پارتلىغان يانار تاغدەك كۆيمەكتە ئىدى. يوسىپنى ئۈچۈن بولسا، بۇ ھەقىقەتنىمۇ ئېيتقۇسىز خۇشاللىق ئىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئايال ناپولېئوننىڭ ئۆزى بىلەن توي قىلىش مۇددىئاسىنى قوبۇل قىلدى، ئەمما قەلبىدە مۇھەببەت دېگەندىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى.

يوسېفن دوستى تالىيېن خانمغا يازغان خېتىدە: «بۇ قومانداننىڭ باتۇرلۇقىغا ۋە بىلىمىگە قايىلمەن... بىراق، شۇنى ئېتىراپ قىلماي تۇرالمايمەنكى، ھەممىنى بويسۇندۇرۇشقا ئۇرۇنۇشتەك قۇدرىتىدىن ۋايىم يەيمەن. كەمدىن - كەم ئۇچرايدىغان، گەپ توغرا كەلمەيدىغان سىرلىق ۋە ئۆتكۈر كۆزلىرى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىمۇ ئەيمەندۈرۈۋېتىدۇ. مېنى ئەڭ تەسىرلەندۈرگىنى، ماڭا بولغان ئوتتەك قىزغىن مۇھەببىتى بولدى. بىراق، دەل يەنە شۇ سەۋەب بىلەن توي قىلىشقا ئىككىلىنىپ تۇرىمەن. ياشلىقىم ئۆتۈپ كەتتى، ئەسەبىيلەرچە قىزغىن مۇھەببىتىنىڭ ئۇزاق داۋاملىشىشىدىن ئۈمىد كۈتەلەيتتىممۇ؟» دېدى.

قانداقتۇر بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى كۆڭلى تۇيۇپ تۇرغان زېرەك، چېچەن بۇ ئايالنىڭ ۋۇجۇدىنى نامەلۇم بىر ۋەھىمە چىرمىۋالغان بولۇپ، بۇ ۋەھىمە كۆڭلىنى ساراسىمىگە سالاتتى، ئىككىلەندۈرەتتى. چۈنكى، ناپولېئون بىر بولسا ھېچنېمىگە كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سالمايدىغان، بىر بولسا ھېچنېمىگە كۆزى تويمايدىغان، يەنە كېلىپ مەقسىتىگە يەتمىگۈچە بولدى قىلمايدىغان ئادەم ئىدى. ھېچقاچان ھېچقانداق ئادەمگە، ھېچقانداق شەيئىگە ئۆزىنى بېغىشلىغان ئەمەس، بەلكى جىمى ئادەمنى، جىمى شەيئىنى ئۆز ئىلكىدە تۇتۇشقا ئىنتىلەتتى. ئەمدى ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم، شۇنداقلا پەقەت ئاشۇ بىرلا قېتىم ئۆزىنى مۇھەببەتكە بېغىشلىدى، بېغىشلىغاندىمۇ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى كۆيگەن كىشىسىگە دو تىكتى. ناپولېئون ئۆز پىلانىنى يوسېفىنغا ئېيتىپ بەرمىدى، ئەمما كۆپ ئىشلارنى ئاشكارىلىدى: «بۇ ئەمەلدارلار مېنى ئۆزلىرىنىڭ ياردىمىسىز غەلبە قازىنالمايدۇ، دەپ ئويلىشىدۇ. بىراق، كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئىشىنىمەنكى، ئۇلار مېنىڭ ھىممىتىمگە

ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن ئۆزلىرىنى بەختلىك ھېس قىلىشىدىغان بولىدۇ. مەن شەمشىرىم ئارقىلىق ئۆزۈمگە يول ئاچمەن!
يوسىپىن بۇ ھەقتە مۇنداق يازىدۇ:

ئۆز مۇۋەپپەقىيىتىگە بولغان مۇنداق ئىشەنچكە قانداق قارايسىز؟
ئۆزىگە بۇنچە ئىشىنىشنىڭ ئاساسى پەرز قىلىپ يەتكۈسىز غايىدىن باشقا نېمە بولسۇن؟ ھەيرانمەن، بىر بېرىگادا گېنېرالى مۇھىم ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى قوغدىماقچىمىش! بىراق، ۋۇجۇدىدىكى ئىنە شۇنداق بىمەنە ئىشەنچى مېنى ھەمىشە بۇ غەلىتە ئادەمنىڭ پۈتكۈزمەكچى بولغان ھەرقانداق ئىشىنى پۈتكۈزۈپ قېلىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىگە ئىشەندۈرۈپ قويىدۇ.

بىز ناپولېئونغا قارىساق، ئۆزىمىزنى خۇددى قىزىق نۇر چېچىپ تۇرغان قەلب ئىشىكىدە تۇرغاندەك، ئاشۇ ئىشىكتىكى قۇلۇپنىڭ تۆشۈكىدىن شۇ يۈرەكتە كۆيۈۋاتقان ئوتنى كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلىمىز.

ناپولېئون ئۆز ئىلىكىگە ئېلىپ بولغان بۇ خانىمنى نېمە ۋەجىدىن يەنە ئەمرىگە ئالماقچى بولىدۇ؟ ناپولېئون دەل يوسىپىننىڭ تېگى ئاقسۆڭەك ئىكەنلىكىدىن پايدىلىنىپ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى ئاشۇرماقچى. شۇنى ئويلىماي قالمىغانكى، كونا سۇلالە بىلەن باردى - كەلدى قىلىشىپ ئۆتكەن بۇ خانىمنى ئەمرىگە ئېلىپ خوتۇن قىلسا، ئۆز ۋۇجۇدىدىكى كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە «تايىنلىقلا بىر كورسكالىق» ئىكەنلىكىدەك ئەڭ ئاخىرقى بىر ئەيىبىدىن جەزمەن خالاس بولاتتى. بىراق، ناپولېئون دەل كورسكالىق — نەسەب — ئەۋلادقا ئەھمىيەت بېرىدىغان ئىتالىيانلارغا خاس ئائىلە قارىشىغا ئىگە كورسكالىق ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تومۇرىدا ئاقسۆڭەكلەرنىڭ قېنى بار توپلاشقۇدەك بىرەر ئايالنى ئىزدەپ يۈرەتتى.

ئەۋلاد قالدۇرۇش ناپولېئون باشقىلارنىڭ ياردىمىسىز ئۆزى يالغۇز پۈتكۈزەلمەيدىغان بىردىنبىر ئىش ئىدى، يەنە كېلىپ ئەۋلادنىڭ تومۇرىدا ئاقىدىغىنى جەزمەن ئېسىلزاڧىلەر قېنى بولۇشى كېرەك ئىدى. ناپولېئوننىڭ ئۆزىمۇ ئاۋام پۇشتىدىن ئەمەس، بەلكى قوش يۇلتۇزلۇق مېدالغا ئىگە ئائىلىدە، قەدىمىي قوۋملار يېغىلىقى ئىچىدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغانىدى. ناپولېئون ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئاۋامغا بولغان يۈزەكى قارىشىنى تۈگىتىش يولىدا زور تۆھپە قوشتى. بىراق، ھەرگىزمۇ ئىنسانپەرۋەر بولغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇرۇشخۇمار بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق قىلدى. ئېھتىيات بىلەن تويلاشقىنىنىڭ نېمە پايدىسى؟ ئاللىقاچان ئۆزىگە مەنسۇپ بولۇپ بولغان، سىزغان سىزىقىدىن چىقمايدىغان بۇ ئايالنى ئەمرىگە ئالماقچى بولۇشىدىكى سەۋەب ئايالنىڭ ئاتا جەمەتمۇ، ئانا جەمەتمۇ ئەجدادىدىن ئەۋلادىغىچە ئاقسۆڭەك بولغانلىقى ئىدى. يوسىپىن ئاتىقى چىقىپ كەتكەن، يەنە كېلىپ گادا ئېلىشىپ كەتكەن تۇرۇقلۇق، يەنە نېمە ئۈچۈن سورۇنلاردا شۇنچە قارشى ئېلىنىدۇ؟ بۇنىڭدىكى سەۋەب ئايال زاتىغا خاس جەزىدارلىققا ئىگە بولغانلىقىدىن باشقا، ئاقسۆڭەك پۇشتىدىن بولغانلىقى ئىدى. ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ئىچىدە ھوقۇقى ئەڭ چوڭ بار راس ئۆتكەن قېتىمقى كوچا ئۇرۇشىدىن بۇيان دەسمايىسىنى ناپولېئونغا دو تىكىپ، ناپولېئوننى بۇ شاللاق ئايال بىلەن تېپىشتۇرۇپ قويۇش، شۇ باھانىدە ياخشىلىقى ئۆتكەن كىشى بولۇۋېلىپ، ئىچكى كابىنېتىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللىشى ئۈچۈن كۈچلۈك يانتاياققا ئىگە بولۇش مەقسىتىدە ناپولېئون بىلەن ئەتەي تونۇشقانىدى. ناپولېئوننىڭ كىشىلەر جىنسىي مۇھەببەت ئەركىنلىكىگە ئىگە بۇ دۆلەتتە بىردىنلا نام - نەسەبكە ئېسىلىۋېلىشى كۈلكىگە قالارلىق ئىش ئىدى. چۈنكى، ھازىر پادىشاھ - بەگ، سەركەردە - سەردار دېگەنلەر

مەۋجۇت ئەمەس، پەقەت ئەر پۇقرا ۋە ئايال پۇقرالا بولۇپ،
 ھەممىسى ئەر كىن بىرىكەتتى، ئەر كىن خوشلىشاتتى.

بارراس ناپولېئوننى ئىتالىيەدە تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنىڭ
 قوماندانلىقىغا قويۇشنى ئاللىبۇرۇن قارار قىلغان ھەمدە بۇنىڭغا
 بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي تۇرغان يوسېفىنغا ئوچۇق لەۋزە
 بەرگەنىدى. بارراس پۈتۈنلەي ناپولېئونغا خۇشامەت قىلىش
 ئۈچۈنلا شۇنداق قىلغانمۇ؟ ياق، ئۇنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا سوققان
 چوتى بار ئىدى، يەنى ئەڭ خەتەرلىك بۇ شەخسنى ئەڭ خەۋپلىك
 ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىش ئىدى.

ناپولېئوننىڭ ئۆزىنى قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىشتابىدىكى
 خىزمىتىگە ئېرىشتۈرگەن بۈيۈك پىلانى نايىسقا يوللانغان بولۇپ،
 نايىستىكى قوشۇنلارنىڭ قوماندانى تەرىپىدىن تەستىق سېلىنىپ
 قايتۇرۇۋېتىلدى. بۇ تەستىقتا: «بۇنى يازغان ئادەم چوقۇم بىر
 ساراڭ، ئۆزى كېلىپ يولغا قويسۇن» دېيىلگەن، ھاكىمىيەت
 بېشىدىكى ئىچكى كابىنېتنىڭ كۈتكىنىمۇ دەل شۇ ئىدى.
 نەتىجىدە تەستىق سالغان قوماندان چېكىندۈرۈلۈپ، ئورنىغا
 «ساراڭ» باردى.

ناپولېئوننىڭ مەرتىۋىسى ئۆسكەن كەن، ئېھتىياتچان
 يوسېفىننىڭ ئىككىلىنىپ ئولتۇرۇشىنىڭ ھاجىتى
 قالمىغانىدى. ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر
 دوستى يوسېفىننى تۇغۇلغان جايى يىراق غەربىي ھىندىستان
 تاقىم ئاراللىرىدا بولغاچقا، چوقۇندۇرۇلغان (تۇغۇلغان) كۈنى
 توغرىسىدىكى ئىسپاتنامىسىنى كۆرسىتىپ بېرەلمەيدۇ، دەپ
 گۇۋاھلىق بەرگەنلىكتىن، كىشىلەر يوسېفىننىڭ ئاغزىغا
 كەلگىنىچە بىلجىرلاشلىرىغا ئىشىنىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ
 ئۆزىنى يىگىرمە سەككىز ياش دېدى، ئەمەلىيەتتە ئوتتۇز ئىككى
 ياش ئىدى. ناپولېئونمۇ كەڭ قورساقلىق قىلىپ، ئۆزىنى بىر ياش
 چوڭايتىپ مەلۇم قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ نىكاھ خاتا ئۈستىگە

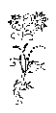

خاتا پېتى پۈتتى. يوسېفنىڭ زىممىسىدىكى بىر تالاي قەرزىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئىدى، ناپولېئون بولسا: «ئادەتتىكى كىيىم - كېچەكلەرم ۋە ھەربىي فورمام بىلەنلا قالدىم» دېدى. ئۇلار شۇنداقتىمۇ ھەركىم ئۆز مۈلكىگە ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا كېلىشىم ئىمزالاشتى. ئەھۋال شۇنداق بولغانىكەن، توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈشنىڭمۇ ھاجىتى بولمايتتى. بىراق، ناپولېئون يوسېفنىڭ ئۆزۈكىگە «تەقدىرنىڭ تەڭرىدىن» دېگەن خەتنى ئويدۇردى.

ناپولېئون ئىككى كۈندىن كېيىن پارىژ بىلەن خوشلىشىپ يېڭى سەپەرگە ئاتلاندى، يوسېف ناپولېئوننىڭ سەپەر ئۈستىدىكى ئون بىر چۈشكۈندىن ئەۋەتكەن ئون بىر پارچە ئوتلۇق مۇھەببەت خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. ناپولېئون نايىستا ئۆزىنىڭ قوشۇنى بىلەن ئۇچرىشىپ ۋە بۇ زەربىدار قوشۇنىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ قومانداڭلىق مەرتىۋىسىگە رەسمىي ئولتۇردى.

بۇ دەل كۈز پەسلى بولۇپ، دېڭىزدا دەھشەتلىك دولقۇنلار كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. ناپولېئون راۋاقتا تىككىدە تۇرۇپ، دۈشمەن جايلاشقان قىرغاققا كۆز ئۆزمەي تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. «ئۇياقتا ھۇجۇم قىلىشنى چۈشۈمدىمۇ ئارزۇلاپ كەلگەن زېمىن تۇرۇپتۇ، — دەپ ئويلايتتى ناپولېئون، — ئارقامدا پارىژ، ئۇ يەردە تاملىرى سىنىئەينەك بىلەن تولغان يوسېفنىڭ ھۇجرىسى — ئىلكىگە ئۆتكەن بەختگاھىم، ئالدىدا تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى دۈشمەن ئىلىدە مەن تەشنا بولۇپ كەلگەن شان - شۆھرەت ۋە سەلتەنەت كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.»

ئۇ ئارقىسىغا بۇرىلىپ قارىدى، چوققىلىرى كۆپكۆك ئاسمانغا تاقاشقان تونۇش تاغ تىزمىسى كۆزىگە تاشلاندى. بىراق، بۇ تاغ ئەمدى ناپولېئوننى ئۇنچىلىك مەھلىيا قىلالمايتتى. ئۇ تەرەپ ناپولېئوننىڭ قولىدىن كەتكەن يۇرتى كورسكا ئارىلى ئىدى.

ئىككىنچى باب

ئېقىن

بۇنچە مۇقەددەس ئەقىل - ئىدراك جۇشقۇن ياشلىق ۋە
ئىجادچان روھ بىلەن باغلىنىشلىق بولىدۇ. ناپولېئون
تارىختا ئۆتكەن ئەنە شۇنداق ئىجادچان روھقا باي گىگانت
ئادەملەرنىڭ بىرى ئىدى.

— گيوتې

بىرىنچى، ئىتالىيەنى بويسۇندۇرۇش يولىدا

ھەيۋەتلىك ئالىپ تاغلىرىنىڭ ئاپپاق قار بىلەن قاپلانغان
چوققىلىرى كۆپكۆك ئاسمان قەرىگە ئۈسۈپ كىرگەنىدى،
پارقىراپ تۇرغان بۇ مۇزلۇق چوققىلار بەئەينى جەسۇر
تەۋەككۈلچى ناپولېئون كەبى ئېتەكلىرىگە مەغرۇر بېقىپ، جىمى
جانلىق ئۈستىدىن كۈلەتتى. پەرۋەردىگار بۇ يەردە ئۆزىنىڭ
يېڭىلىمەس غالىب ئىكەنلىكىنى ئوبرازلىق يوسۇندا نامايان
قىلماقچى بولغاندەك، ئالىپ تاغلىرى ئارقىلىق قوماندان
ناپولېئوننىڭ فىرانسىيەدىن ئاتا - بوۋىسىنىڭ ۋەتىنىگە يۈرۈش
قىلىش يولىنى ئۈزۈپ تاشلىغانىدى.

بىراق، ناپولېئون ئەزەلدىن توسۇقلارنى قارا كۈچ بىلەن

بويۇندۇرۇشقا بېرىلگەن بولماستىن، پەم - پاراسەت ئارقىلىق يېڭىشقا ماھىر بولغاچقا، بۇ قەدىمىي مەسىلە ئۈستىدە يىللاپ - ئايلاپ ئويلىنىپ كېلىۋاتاتتى. قەدىمكى زاماندا ئۆتكەن مەشھۇر سەركەردە خاننىبال ئالىپ تاغلىرىدىن ھالقىپ ئۆتكەنكەن، ناپولېئون بولسا تاغدىن ئايلىنىپ ئۆتۈش خىالىدا ئىدى. ئەگەر دۈشمەن قوشۇنلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا ئەڭ ئاجىز نۇقتىسىنى تېپىپ تېگىش قىلسا، يەنى ئاپپىننىس يېرىم ئارىلىنىڭ ئالىپ تېغىغا يېقىن بۆلىكىدىن ھۇجۇم قىلسا، تەبىئىيىكى، ئەڭ ئاقىلانلىك بولاتتى. بۇ يەر پەس، ھۇجۇم قىلماق ئاسان، ساقلىماق قىيىن بىر جاي ئىدى. شۇنداق ئىكەن، يازنى ساقلاپ ئولتۇرۇش نەھاجەت؟ قانچىكى بالدۇر تۇتۇش قىلسا، قار شۇنچە قاتدۇ، قار كۆچۈشنىڭ خەۋپىمۇ شۇنچە كىچىك بولىدۇ. ئالغا، ئاتا - بوۋامنىڭ ۋەتىنىگە قاراپ ئالغا !

ئىلگىرىلىمەي تۇرىۋېرىش مەغلۇبىيەتتىن دېرەك بېرىدۇ. بىلىش كېرەككى، شۇ تاپتا گازارمىدا ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىش ئۈچۈن ئۇخلاپ ياتقان دۈشمەن ناپولېئونغا ھېچقانداق تەھدىت بولالمايتتى. لومباردىنىڭ شەرقىي تەرىپىدە تۇرۇشلۇق ئاۋستىرىيە قوشۇنى، غەربىي تەرىپىدە تۇرۇشلۇق ساردىنىيە قوشۇنى، شۇنداقلا ئىتالىيەدىن پارچىلىنىپ كەتكەن ئۇلۇغ - ئۇششاق جۇمھۇرىيەتلەر ۋە بەگلىكلەر قار ئېرىشتىن بۇرۇن فىرانسىيە قوشۇنلىرىنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىشىنى كۈتمىگەنىدى. پۇل پاخاللىقى تۈپەيلىدىن ئىقتىسادى يىمىرىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغان پارىژ ھەربىيى - مەمۇرىي ھۆكۈمىتى فىرانسىيە قوشۇنلىرىغا قىلچە قىممىتى يوق قەغەز پۇلدىن باشقا ھېچنېمە بېرەلمەيتتى، يەنە كېلىپ شۇ نەرسىلەرمۇ ھەربىي قورال - ياراغ سودىگەرلىرىنىڭ چۈنتىكىگە كىرىپ كېتىۋاتاتتى. ئەگەر ھەربىي تەمىنات مەسىلىسىنى ھەل قىلغىلى

بولمىسا، بۇ يېڭى قوماندان قانداق قىلاركن؟

— يىگىتلەر! ئاچ ھەم يالاڭ قېلىۋاتىسىلەر، ھۆكۈمەتكە مۇراجىئەت قىلغان بولسامۇ جاۋاب بولمايۋاتىدۇ. بو قاقاس تاغدا نامايان قىلغان باتۇرلۇقۇڭلار ۋە چىدام - غەيرىتىڭلار بىلەن ھۆرمەتكە لايىقتۇرسىلەر. بىراق، بۇنىڭلىق بىلەن شان - شەۋكەت ۋە پايدا - مەنپەئەتكە ئېرىشىشىڭلاردىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايدۇ. مەن سىلەرنى باشلاپ دۇنيا بويىچە ئەڭ باياشات تۈزلەڭلىككە ئاتلىنىمەن، ئۇ يەردە گۈللەنگەن شەھەرلەر، بايلىقى مول يېزا - قىشلاقلار سىلەرنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، سىلەر شۇ يەردە ئوردىغا، راھەت - پاراغەتكە ئېرىشىسىلەر. ئىتالىيە سېپىدىكى يىگىتلەر! سىلەردە شۇنىڭغا لايىق جاسارەت يوقمىدۇ؟

ناپولېئوننىڭ تۇنجى قېتىم قوشۇنىنى كۆرەكتىن ئۆتكۈزگەندە ھاياجان ۋە مەردانلىك بىلەن سۆزلىگەن بۇ نۇتقىغا قايتۇرۇلغان ئىنكاس ساناقلىقلا ئاجىز ئاۋازدىن ئىبارەت بولدى. لەشكەرلەر گازارمىغا قايتىپ باشقىدىن ئۆزىنى تاشلاپ يېتىشتى. — يېڭى كاتتېبېشىمىزنىڭ تاتراڭغۇ چىرايىدىن، جۈدەڭگۈ ئېتىدىن، سىپايە ئەپتىدىن قارىغاندا، ئاغزىدا شەھەر ئېلىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان يېڭىياچىدەك قىلىدۇ، — دېدى لەشكەرلەردىن بىرى يەنە بىرىگە، — بىزنى باياشات ئۆلكە كۈتۈپ تۇرۇپتىمىش. بولدىلا، ئەڭ ياخشىسى بىزگە ئۆتۈك بەرسۇن، بولمىسا ئۇ يەرگە قانداق باراقتۇق؟!

ئەينى زاماندا مۇسا ئەلەيھىسسالام جەننەتتىن ئورۇن ئېلىپ بېرىمەن دەپ ۋەدە قىلغىنىدىمۇ ئىسرائىللار (يەھۇدىيلار) شۇنداق تۇيغۇدا بولمىغانمىدى؟ قومانداننىڭ بۇ يەردە دۇچ كېلىدىغىنى قارشىلىقنى باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى، خالاس.

بۇ چوققىنى ئۈچ يىل ماكان تۇتۇپ ياتقان بۇ قوشۇندا ناپولېئوننى چۈشىنىدىغان كىم بولسۇن؟ بۇ قوشۇندىكىلەرنىڭ

تۆتتىن بىرى دوختۇرخانىدا يېتىۋالغان، يەنە شۇنچىلىك لەشكەر قازا قىلغان، ئەسىرگە چۈشكەن ياكى قېچىپ كەتكەن. ئوفىتسېرلارچۇ؟ ئۇلار بۇ غەلىتە ياش باشلىقىغا جان - دىلى بىلەن بويىسۇنماستىن، بۇنىڭدىن يەتتە يىل بۇرۇن ئوكسىنادىكى ئوفىتسېرلارنىڭ قىلغىنىدەك پاسسىپلىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىۋاتامدۇ نېمە؟ ئالتۇن رەڭ ماڭلاي چېچى كۆزلىرىگىچە، ئارقا چېچى مۇرىسىگىچە ساڭگىلاپ چۈشكەن، ئۈستىبېشىمۇ رەتسىز بۇ ئەجنەبىي ئىشخانىسىدا بىرنېمىلەرنى يازاتتى، ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭاتتى، نۇرلۇك بۇيرۇقلارنى بېرەتتى، فىرانسۇزچىغا چولتلىقنى ھە دېگەندە چاندۇرۇپ ئولتۇراتتى. شۇ تاپتا ئۆزى بىللە ئېلىپ كەلگەن ئۈچ - تۆت ئادىمىدىن باشقا ھېچكىمنىڭمۇ كۆزىگە سىغمايتتى.

ناپولىئون دەرھال پارىژ ھەربىي - مەمۇرىي ھۆكۈمىتىدىكى ھۆكۈمدارلارغا خەت ئەۋەتىپ، خەت - ئالاقە چېڭى قوزغىدى، بۇ جەڭدىمۇ خۇددى زەمبىرەكلىرى ۋە ئاتلىق قوشۇنى ئارقىلىق جەڭگە كىرىشكەندەك قىزغىن كىرىشىپ، ئوخشاشلا غەلىبە قىلدى. «مەندىن مۆجىزە يارىتىشىمنى تەلەپ قىلساڭلار، كەچۈرگەيسىلەر، قولۇمدىن كەلمەيدۇ، - دەپ يازغانىدى بىر پارچە خېتىدە، - بىلىشىڭلار كېرەككى، ئۇلۇغۋار ئىشلار پەم - پاراسەتسىز ۋە يىراقنى كۆرەرلىكسىز ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ. غالىبىيەت بىلەن مەغلۇبىيەتنىڭ ئارىلىقى بىر ماڭداملا كېلىدۇ. مەن چوڭ - چوڭ ۋەقەلەردىن شۇنى بىلىپ يەتتىمكى، ماڭ يول مۇساپە چامدامسىز بېسىلمايدۇ؛ پۈتنىڭ كىچىككىنە بىر بارمىقىدىكى كېسەلمۇ پۈتۈن بەدەننى ھالاك قىلالايدۇ - كۆزگە ئىلىمىغان پۇتقا چوماق بولىدۇ.»

بىراق، بۇ مەشھۇر تەشكىلاتچى كارنوتقا يازغان خۇسۇسىي خېتىدە بولسا ھۆكۈمەت ئالاقىلىرىدە يازغىلى بولمايدىغان

نۇرغۇن گەپلىرىنى قىلىۋالدى:

ئىشەنمەسلىكىڭىز مۇمكىن، مەندە نە بىرەر قۇرۇلۇش كوماندىرى، نە ئۆتكەل ھۇجۇمغا قاتنىشىپ باققان بىرەر كوماندىر بولسۇن! ... توپچىلىرىم ئەسلا يوق، نەقەدەر غەزەپتە ئىكەنلىكىمنى ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلىپ يېتەلمەيسىز.

ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇنىڭ يىگىرمە تۆت زەمبىرىكى، تۆت مىڭ تۇياق ئورۇق ئېتى، ئۈچ يۈز مىڭ كۈمۈش فىرانك ۋە ئوتتۇز مىڭ كىشىلىك قوشۇنغا يېرىم نورما تۈزۈمى بويىچە راسلاپ بېرىلگەن بىر يىللىق ئوزۇق - تۈلۈكى بار ئىدى، پەقەت ئاشۇ قالدى - قاتتىلار بىلەنلا ئىتالىيەنى بويسۇندۇرۇشقا ئاتلىنىش ئالدىدا تۇراتتى!

بىراق، بەل باغلاپ مەيدانغا چۈشكەنمىكەن، شۇ ئاساستا ھەرىكەتنى باشلىمىسا بولمايتتى. كۆڭلى بۆلۈنۈپ كەتكەن، شۇنداقلا مۇستەبىت كونا خانىدانلىققا ساداقەتمەنلىك بىلدۈرۈپ يېڭىباشتىن مەدەھىيە ئوقۇشقا باشلىغان بۇ روھسىز قوشۇننى تېز سۈرئەتتە جۇمھۇرىيەتكە سادىق ئارمىيە قىلىپ ئۆزگەرتىپ چىقىش ئۈچۈن گويا قارا بوراندەك شىددەت بىلەن تۇتۇش قىلدى.

ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپ ئۈچىنچى كۈنى قىلغان ئىشلىرىغا قاراپ باقايلى: بىر يۈز ئون لەشكەرنى يول ياساشقا ئەۋەتتى؛ بىر بېرىگادا لەشكەرنىڭ توپلىغىنى بېسىقتۇردى؛ ئىككى شۆبە زەمبىرەكچىلەر ئەترىتى تەشكىللىدى؛ ئىككى ئوفىتسېرنى ئات ئوغرىلاش دېلوسىنى تەكشۈرۈشكە بۇيرۇدى؛ يەنە ئىككى ئوفىتسېرنىڭ باشقۇرۇش تەۋەلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىش تەلپىگە جاۋاب بەردى؛ تولوندىكى بىر گېنېرالنى قوشۇنىنى

باشلاپ نايىسقا كېلىشكە بۇيرۇدى؛ يەنە بىر گېنېرالنى ئانتىپاترىسقا خەلق قوغدىنىش قوشۇنىنى توپلاشقا بۇيرۇدى؛ يەنە بىر ئوفتسىبىرنى توپىلاڭ كۆتۈرگەن بېرىگادىنىڭ توپىلاڭنى پىلانلىغۇچى كوماندىرىنى تەكشۈرۈپ چىقىشقا بۇيرۇدى؛ باش ئىشتابقا دوكلات يوللىدى؛ قوشۇنلارنىڭ كۆرەكتىن ئۆتۈشى توغرىسىدا بۇيرۇق چىقاردى. دەسلەپكى قىسقىمغا يىگىرمە كۈن ئىچىدە پەقەت قوشۇنلارنىڭ تەمىناتى مەسىلىسى توغرىسىدا بىر يۈز يىگىرمە ئۈچ تۈرلۈك يازما بۇيرۇق ئېلان قىلدى، بۇلارنىڭ ئىچىدىكى نۇرغۇن بۇيرۇقتا خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىق، قاقتى - سوقتىلىق، ناچارلىرىنى ياخشىسىنىڭ ئورنىغا قويۇش قاتارلىق قىلمىشلاردا بولغۇچىلارغا ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلگەندى. مانا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ھەربىي يۈرۈش سەپىرىدە، ئون ئىككى قېتىم ئىشتابنى كۆچۈرۈش ئارىلىقىدا، ئالتە قېتىملىق ئۇششاق ئۇرۇش داۋامىدا ئورۇندالغانىدى.

ناپولېئون تارىخىدا ئاغزىدىن ئۆتۈپلا ئۆزىنىڭ يېڭى ئۇرۇش پىلانى بويىچە دەرھال ھەرىكەت قىلىپ، لەشكىرىي كۈچىنى توپلاپ، بىردىن - بىردىن يېڭىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئىككى قېتىملىق كىچىك ئۇرۇشتىن كېيىن دۈشمەننىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. ئەمەلىيەتتە، بۇ ئاۋانگارت قوشۇنلارنىڭ كىچىك دائىرىدىكى تۇتىشىشىدىنلا ئىبارەت بولۇپ، فىرانسۇزلارنىڭ مىجەز - خاراكتېرىگە ۋە فىرانسىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئادەتتىكى چاغلاردا قىلغان مەشىقلىرىگە تازا ماس كېلەتتى.

گۈمبۈرلەپ ئېتىلىۋاتقان زەمبىرەك سادالىرى ئىچىدە ئات چاپتۇرۇپ تاغ - داۋانلار ئېشىپ، جىلغا - جىرالارنى كېزىپ كېتىۋاتقىنىدا يوسېفىننىڭ رەسمى سېلىنغان سىپتا ئەينەك رامكا قاتتىق سىلكىنىپ چىقىلىپ كەتتى. ناپولېئون بۇ

رەسىمنى يانچۇقىغا سېلىپ ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرگەن،
 مىڭلاپ قېتىم سۆيگەنىدى. بۇ ھالدىن ئوڭسىلى ئۆچكەن
 ناپولېئون ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، بۇررىئېغا قاراپ:
 — ئەينەك سۇنۇپتۇ، رەپىقەم ئاغرىپ قالدى ياكى ماڭا
 ۋاپاسزلىق قىلىپ تالاغا قارىدى، — دېدى.

جىمى ئىش ناپولېئوننىڭ ۋەدىسىنى نەقلەشتۈرۈشىگە باغلىق
 ئىدى. ئۆزىگە ئايانكى، بۇ قېتىم لەۋزىدە تۇرىدىغانلا بولسا،
 قوشۇنىدىكىلەرنىڭ ئىشەنچىگە ئىرىشەتتى؛ ئىشەنچىگە
 ئېرىشىسلا، قايىللىقىغا، ھىمايىسىگە ئېرىشەتتى. راستلا شۇنداق
 بولدى. لەۋزە قىلىپ ئىككى ھەپتە ئۆتكەندە قوشۇن غەلبىلىك
 ئۇرۇش قىلىپ، تاغ قايتىلىنى بېغىرلاپ جەنۇبقا ئىلگىرىلەپ،
 ئەڭ ئاخىرقى بىر چوققىدىن ئۆتكىنىدە، لەشكەرلەر ئىچىدە
 بىردىنلا تەنتەنلىك قىيقاس — چۇقان كۆتۈرۈلدى! بۇ چاغدا
 گۈل — گىياھلاردىن كىمخاب كىيگەندەك ياسانغان بىپايان
 پىدمونت تۈزلەڭلىكى خىلۋەت تاغ ئىچىدە شۇنچە يىل تۇرۇپ
 ھالىدىن كەتكەن بۇ قوشۇننىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولغانىدى. پو
 دەرياسى ۋە باشقا دەريالار يىراق — يىراقلاغا قاراپ شىلدىرلاپ
 ئاقماقتا ئىدى، بۇ قوشۇن قار — مۇز بىلەن قاپلانغان دۇنيانى
 ئاخىرقى ھېسابتا كەينىدە قالدۇرغانىدى.

— ھەممىسى سىلەرنىڭ!

ناپولېئون ئىككى رەقبنىڭ بىرى بولمىش ساردىنىيە
 پادىشاھىنى سۈلھى تەلەپ قىلىپ، زېمىن تەۋەلىكىدىكى جىمى
 بايلىقىنى تۇتۇشقا مەجبۇر قىلدى. بۇ ناپولېئوننىڭ تۇنجى قېتىم
 ھىيلە ئىشلىتىپ تېرە تاراقىتىش ۋاسىتىسى بىلەن قولغا
 كەلتۈرگەن ئەمىنلىك ئىدى. ئەمەلىيەتتە، قۇدرەتلىك قوشۇنغا
 تېرە تاراقىشىپ رەقبنى قورقۇتۇپ يۈرگەن چېغىدا، ئىككى
 تەرىپىدىن قىستاپ كېلىۋاتقان دۈشمەننىڭ قورشاۋىدا قالغان

بولۇپ، ساردىنىيە پادىشاھىنى قورقۇتقىنىدەك جەڭ قىلالشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. لەشكەرلەر بۇ قومانداننىڭ مۇنچە لەۋزىدە تۇرىدىغانلىقىدىن قاتتىق ھەيران قالدى. چۈنكى، ۋەدە بېرىپ ئىككى ھەپتە ئۆتەر - ئۆتمەيلا ۋەدىسىنى راستلا ئەمەلدە كۆرسەتكەنىدى!

لەشكەرلەر شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ناپولېئوننى ھىمايە قىلىشىدىغان بولدى. ناپولېئون ئۇرۇشنىڭ دەسلەپىدە ئىتالىيە فىرانسىيەگە دۈشمەن دۆلەت بولۇپ قالغاچقا، ھۆججەت - ئالاقىلەرگە «بۇ ئونپارتى» دېگەن ئىتالىيانچە ئىسمى بىلەن ئىمزا قويماي، «ئو» ۋە «ئى» ھەرپىنى تاشلىۋېتىپ «بوناپارت» دەپ ئۆزگەرتىپ ئىمزا قويىدىغان بولغانىدى. ئۇزاق ئۆتمەي يەنە بىر قېتىم ئۆزگەرتىپ ئەسلىگە كەلتۈردى.

ئىككىنچى، مۇۋەپپەقىيەت ئامىللىرى

ناپولېئون قانداق يول بىلەن غەلبە قازاندى؟ قانداق قىلىپ ئارقا - ئارقىدىن غەلبە قازاندى؟ بۇنىڭ سىرى نەدە؟ ياش، زېھنى ئۆتكۈر بولغانلىقى بىرىنچى ئامىلدۇر. ئاشۇ ئۇزۇن سەپەرلەر ئۇنىڭغا قىلچە ھاردۇق يەتكۈزەلمىدى. ئۇيقۇسىنىمۇ بىمالال كونترول قىلالايتتى. ئاشقازىنى ساغلام ئىدى، شۇنداقلا ئاچلىقىمۇ بەرداشلىق بېرەتتى، ئىشلارنى جايى - جايىدا، بىمالال ئەپلەشتۈرۈپ كېتەلەيتتى.

ناپولېئون ئۆزىدەك ئىستېداتى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان بىر ياشنى شۇنچە چوڭ ئارمىيە ھوقوقىنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ، مۇستەقىل دەۋران سۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان فىرانسىيە بۈيۈك ئىنقىلابىغا تەشەككۈر ھېيتسا بولىدۇ. چۈنكى، فىرانسىيە ئىنقىلابىنىڭ باراۋەرلىك روھى كىشىلەرنىڭ رەھبەرنى نەسەبىگە

قاراپ ئەمەس، ئاغزىدىن تېخى ئوغۇز سۈتى كەتمىگەن
ئۆسۈرلەرنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلماي ئىقتىدارغا قاراپ
تاللىشىنى تەلەپ قىلاتتى.

ناپولېئوننىڭ رەقىبلىرى قانداق كىشىلەر ئىدى؟ ئاۋستىرىيە
ۋەلىئەھدى چارلىز كېلىشكەن، ئالىي تەربىيە ئالغان مەشھۇر زات
بولغىنى بىلەن ئادەملىرىنى چۈشىنىش، ئىشقا قويۇشقا ماھىر
بولۇش، جاپا - مۇشەققەتكە بەرداشلىق بېرىش جەھەتلەردە
قانداقمۇ ناپولېئونغا تەڭ كېلەلسۇن؟ ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىنىڭ
يەتمىش ئىككى ياشلىق قوماندانى بولسۇنمۇ؟ فرانسىيە
ئارمىيەسىنىڭ يىگىرمە يەتتە ياشلىق قوماندانىغا تەڭ
تۇرالىسۇنمۇ؟ گېنېرال كورلېننىڭ پۈتى رېماتىزم ئاغرىقى بىلەن
دەسسىيەلمەس بولۇپ قالغاچقا، ئۇرۇش مەزگىلىدە كۈنپويى
جىرغىدىن چۈشمەي ياتتى، كىنەز ئارۋىنچى بەگ يېشى
ئاتمىشتىن ئېشىپ كەتكەن بوۋاي ئىدى، ساردىنىيە پادىشاھى
تېخىمۇ قېرى ئىدى. گېنېرال ۋورمىسېر قۇلىقى ئېغىر ھەمدە
گالۋاڭلىشىپ قالغان مۆتۈەر بوۋاي بولۇپ، قوشۇنلىرىنى
يۆتكەشتە ئارتۇقچە ئەندىشىدىن خالىي بولالمايتتى، شۇ ھالى
بىلەن ھەر كۈنى قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ ئورنىنى يۆتكەپ
تۇرىدىغان ناپولېئونغا قانداقمۇ تەڭ كېلەلسۇن؟ يەنە كېلىپ
ناپولېئوننىڭ ھەقىمەسايىلىرىنىڭ ھەممىسى ياشلاردىن بولۇپ،
ئۇلار «ۋاقىت ھەممىنى بەلگىلەيدۇ» دېگەن سۆزنى ئۆزلىرىگە
دەستۇر قىلغانىدى.

ناپولېئوننىڭ يېنىدىكىلەر ئىچىدە يېشى ئەڭ چوڭى قىرىق
ئىككى ياشلىق بىرتخېر ئىدى، ناپولېئون قوشۇنىنى
ئۆتكۈزۈۋالغاندا ئىتالىيەنىڭ ئەھۋالىنى بەش قولىدەك پىششىق
بىلىدىغان بۇ ئادەمنى ۋەزىپىگە تەيىنلەپ يېنىدا ئېلىپ
قالغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇرۇش بىلەن ئۆتكەن يىگىرمە

ئىككى يىللىق ھەربىي ھاياتدا ئىزچىل تۈردە ئىشتاب كوماندىرى بولۇپ ناپولېئونغا قۇللارچە خىزمەت قىلدى. ئۇنىڭدىن قالسا ئوت يۈرەك ماركسپىنا ئىدى، ئىلگىرى ئوكيان پاراخوتىدا پىراكتىكانت ماتروس بولغان، بىرمەھەل يۇرت - يۇرتلاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرگەنىدى. بوربون سۇلالىسى دەۋرىدە ھەربىي قىسىمدا ئون تۆت يىل جاھانساللىق قىلغان بولسىمۇ، باش سېرژانتمۇ بولالمىغان، ئەمدى بولسا بىرنەچچە ھەپتە ئىچىدە بىراقلا گېنېراللىققا ئۆستۈرۈلدى. ئۇنىڭدىن قالسا ئاۋگېرۇ ئىدى. ئۇ ئۈچ قېتىم قاچقۇن بولغان، قاراملىق قىلىپ باققان، جاھانكەزدى ئوغرىمۇ بولغانىدى. ئادەتتە جەمئىيەت داشقاللىرى ھېسابلىنىدىغان بۇ كىشىلەرنى ياش قوماندانى ناپولېئون تېزلا قەھرىمان مارشاللارغا ۋە ئاقسۆڭەكلەرگە ئايلاندۇرغانىدى.

ناپولېئون ھەر قېتىمقى جەڭدىن كېيىنكى باھالاشتا جەڭدە باتۇرلۇق كۆرسەتكەن ئەزىمەتلەرنى تەقدىرلەپ، ئۆستۈرۈشكە نامزات قىلىپ كۆرسىتەتتى. شۇنىڭ بىلەن نامسىز بىر ئاددىي لەشكەرنىڭ ئۈچ قېتىملىق ئۇرۇشتىن كېيىن تېزلا ئۆستۈرۈلۈپ پولكوۋنىك بولۇپ قېلىشى، شۇنداقلا پارلاق ئىستىقبال تېپىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنىڭ ئەكسىچە، ناپولېئون بۇرۇنقى قومانداننىڭ قولىدىن ئۆتكۈزۈۋالغان ئوفىتسېرلارغا بولسا «ئىشخانغا باب، جەڭدە ناباب» دەپ سوغۇقلا باھا يازاتتى. ئەمما، تاسادىپىي جەڭدە مەغلۇپ بولغان ئوفىتسېرلارنى بىرلا تېپىشك بىلەن سۇندۇرۇۋەتمەستىن، كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇپ:

— جەڭ دېگەننىڭ تەقدىرى كۈندە بىر ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، قەدىرلىك ماركسپىنا، كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلىپ كەتمەڭ. بۈگۈن قولىدىن كەتكۈزۈپ قويغانلىرىڭىزنى ئەتە - ئۆگۈنگىچە قايتۇرۇپمۇۋالارىمىز، — دەيتتى.

ئەمما، جەڭدە نەتىجىسى ئىنتايىن ناچار بولغان قوشۇنلارنى بىر يەرگە يىغىپ، سېسىق تىللار بىلەن تىللايتتى ھەمدە ھەربىي تەزكىرىگە ئۇلارغا ئاتاپ مەسخىرىلىك سۆزلەرنى يازماقچى بولاتتى. رەتتە تۇرغان جەڭچىلەر شۇنىڭ بىلەن:

— بىز ئەتە سەپنىڭ ئالدىدا ماڭىمىز! — دەپ مەيدىسىگە ئۇرۇشاتتى.

شۇنداق قىلىپ، قوشۇنىدا مىڭلارچە ئوت يۈرەك باتۇر جەڭچى كۆپىيەتتى. ئۇلار نۇسرەت قۇچۇپ قايتىپ كەلگىنىدە، شۇ كۈنكى ھەربىي تەزكىرىسىدە ئۇلارنى «يولداشلا»، «دوستلار» دەپ ئاتايتتى.

ناپولېئون قوماندانلىق قىلغان قوشۇن خەلقنىڭ پەرزەنت قوشۇنى بولۇپ، بۇ غەلبە قازىنىشىغا سەۋەب بولغان ئىككىنچى ئامىل ئىدى. بۇنى فىرانسىيە بۈيۈك ئىنقىلابىنىڭ ئۆچمەس تۆھپىسىدىنمۇ ئايرىپ قارىغىلى بولمايتتى، فىرانسىيە خەلق قوغدىنىش قوشۇنىمۇ دەل شۇ بۈيۈك ئىنقىلابنىڭ نامايەندىسى بولۇپ ھېسابلىناتتى. ئاۋستىرىيە قوشۇنى يۇقىرى ھەق بىلەن ياللانغان ياللانما ئەسكەرلەردىن تەشكىل تاپقان قوشۇن بولۇپ، كېمىنى تولۇقلىمىقى ئاسان ئەمەس ئىدى. باشقا — باشقا مىللەتلەردىن بولغان ھەربىيلەر سانى ئاۋستىرىيە پادىشاھلىقىنىڭ لەشكەرلىرى سانىدىنمۇ كۆپ ئىدى. شۇڭا، ئاۋستىرىيە قوشۇنىدا خىلمۇخىل تىللار ئارىلاش قوللىنىلغاچقا، تىل ئوقۇش ماسلىق، ئىناقسىزلىق ۋە قالايمىقانچىلىق بولۇپ تۇراتتى، ئۇيۇشماقلىقتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى. فىرانسۇزلار قوشۇنى بولسا پۈتۈن مىللەت ئۇرۇشقا تەڭ ئاتلانغان قوشۇن بولۇپ، جەڭگىۋار، چەبدەس، كەسكىن ھەرىكەت قىلاتتى، يەنە كېلىپ كەلگۈسى يىگىرمە يىلدا ئۈزۈكسىز تولۇقلىنىپ تۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئىدى.

فرانسىيە ئارمىيەسى نېمە ۋەجىدىدىن ئۇرۇشىدۇ؟ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەركىنلىك ئىدىيەسىنى پۈتۈن دۇنياغا تاراتماقچى، بۇنىڭ ئۈچۈن دۇنياۋى ئىنقىلابقا تەشنا، بۇنىڭدىن باشقا يولمۇ يوق ئىدى. بىراق، ھەربىي ھەرىكەت ھەرگىزمۇ پەقەت ئوقۇل غايىۋى نىشان ئەمەس. شۇڭا، ئۇلار ئەركىنلىكىنى قوغداپ، ئەنئەنىۋى مۇستەبىت ئىمپېرىيەنىڭ ھۇجۇمىدىن مۇداپىئە كۆرمىسە بولمايتتى. فرانسىيەنىڭ چۆرىسىدىكى فېئودال ئىمپېرىيەلەرنىڭ پادىشاھلىرى ئىنقىلابچىلار ئاغدۇرۇۋەتكەن بوربون سۇلالىسىنى قوغدايمەن دەپ ئولتۇرغاندىن كۆرە ئۆزلىرىنىڭ ئامانلىقىغا كۆڭۈل بۆلۈشنى ئەۋزەل كۆرەتتى. ئۇلار ئۆز خەلقىنىڭ فرانسىيە بۈيۈك ئىنقىلابىنى دوراپ سېلىشتەك ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ يېڭى ئىدىيەنىڭ بۆشۈكىنى قىيما - چىيما قىلىپ، يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋەتكۈسى كېلىپ كېتەتتى. شۇڭا، فرانسىيەلىكلەر ھەققانىيەتنى ياقلاش ۋە ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن ھۇجۇم ئارقىلىق مۇداپىئە كۆرۈپ باشقىلارنى بويسۇندۇرۇشقا مەجبۇر ئىدى ھەم ئەركىنلىكىنى قوغداش ئۈچۈنلا ئىشغالىيەتچى بولغانىمىز، دەيتتى.

ئۈچىنچى ئامىلغا كەلسەك، ناپولىئون فرانسىيە جۇمھۇرىيىتى ئۈچۈن ئاۋۋال لومباردىغا جازا يۈرۈشى قىلىش، ئاندىن پۈتكۈل ئىتالىيەنى ئېلىش غەرىزىدە تۇنجى كۈندىن باشلاپلا شۇ جايلاردىكى خەلققە سىلەرنى خابىسبۇرگ، ساردېگنا سۇلالىلىرىنىڭ، بەگلەرنىڭ ۋە ئاقسۆڭەكلەرنىڭ زۇلمىدىن ئازاد قىلىش ئۈچۈن كەلدىم، دەپ توختىماي تەشۋىقات - تەرغىبات ئېلىپ باردى. ھازىرقى ھالەتتىن نارازى بولۇپ ئاران تۇرغان كىشىلەر بۇنداق چاقىرىقنى ئاڭلىسا، ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ شىددەتلىك ئېقىمىغا قوشۇلماي تۇرالايتتىمۇ؟ ئىتالىيەنىڭ قايسىبىر يېرى بەگلەرنىڭ، ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ۋە ۋالىيلارنىڭ

ئېزىشىدە بولۇپ كەلمىگەن؟ ! ئىنقىلاب ئۇرۇقى بىرقانچە يىل
 ئىلگىرىلا فىرانسىيە چېگراسىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ئوقۇغۇچىلار
 ۋە شەھەر ئاھالىسى ئىچىدە قاتمۇقات داۋالغۇشلارنى پەيدا
 قىلمىغانىدى؟ گەرچە پۈتكۈل ئىتالىيە ھېلىمۇ ئەنئەنىۋى
 فېئودال تەرتىپ - تۈزۈملەرنىڭ ئاخىرقى ئاسارىتىدە تۇرۇۋاتقان
 بولسىمۇ، بۇ ئاسارەتلەرنى پاچاقلاپ تاشلاش يولىدا ئېيتىلىۋاتقان
 مەردانە ناخشا سادالىرى بەگ - غوجاملارنىڭ بوسۇغىسىدا
 بارغانسېرى ھەيۋەتلىك جاراڭلاپ تۇرۇۋاتامدۇ؟ ناھەقچىلىككە
 چىدىماي تۇرۇۋاتقان بارلىق كىشىلەر بۇ ھەيۋەتلىك قوشۇننى
 كۈتۈۋېلىش تەييارلىقىدا ئىدى ھەمدە بۇ قوشۇننىڭ يۈكسەك
 ئالىجاناپ بۇرچ بىلەن كەلگەنلىكىگە شەكسىز ئىشىنەتتى.

تومۇرىدا ئىتالىيان قېنى بار بۇ قومانداننىڭ ئىسمى
 ئىتالىيانچە، ئانا تىلىمۇ ئىتالىيانچە ئىدى. شۇڭا، يەرلىك
 ئاھالىنىڭ نەزىرىدە ناپولىئون فىرانسىيە قەھرىمانى ئەمەس،
 بەلكى ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك ئەلچىسى ئىدى. بىراق،
 كىشىلەر ئەقلىنى تېپىپ، ئۇنىڭ پەقەت بىر تاجاۋۇزچى،
 ئەزگۈچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتكىنىدە قاتتىق نائۇمىد قالغان
 بولار ئىدى. ئۇ قوشۇنلىرىنى قاتتىق تىزگىنلەپ، خۇددى باياشات
 ماكاندىن كەلگەن قارنى توق قوشۇندەك ئەلنىڭ قىلغىمۇ
 تەگمەيدىغان ئىنتىزامچان قوشۇن قىلىپ چىقالارمۇ؟ بۇ ئالدىغا
 قويۇلغان ئېغىر بىر مەسىلە ئىدى.

«بۇلاڭ - تالاڭ ۋەقەلىرى كۈنساين ئەۋج ئالماقتا، — دەپ
 يازىدۇ ئۇ خەتلەردە، — بۇ يوقسۇل قوشۇننىڭ قارنى ئاخىرقى
 ھېسابتا تويۇپمۇ قالدى. ئالىپ تاغلىرىدا ئۈچ يىل ئاچ - زېرىن
 تۇرۇپ ئەمدىگىنە «جەننەت»كە ئۇلاشقان قارنى ئاچ بۇ گادايلارنى
 ئەپۇ قىلىشقا بولىدۇ... قارنى ئاچ لەشكەرنىڭ ھاياسزلىقلىرىنى
 ئېيتىشقىمۇ تىلى كۆيىدۇ كىشىنىڭ... تەدبىر قوللىنىپ

ئىنتىزام ۋە تەرتىپنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشۈم كېرەك، قاراقچىلار ئاتامانى بولۇپ قالسام بولمايدۇ - دە. مەن بىرقانچە لەشكەرگە ۋە بىر ئىستارشىي سېرژانتما ئۆلۈم جازاسى بېرىمەن، بۇ بىرقانچە ئەبلەخ تەپ تارتماستىن چېركاۋنىڭ ئىئانە غەللىسىدىكى پۇللارنى بۇلاشقا پېتىنىپتۇ. ئارمىيە ئىنتىزامىنى مۇشۇ بىرقانچە كۈن ئىچىدە تەرتىپكە سېلىشىم شەرت، ئىتالىيەلىكلەر ئارمىيەمىزنىڭ ئىنتىزامچانلىقىدىن، باتۇرلۇقىدىن سۆيۈنسۇن.»

ناپولېئون لەشكەرلىرىنىڭ ئۆز نامىنى قەدىرلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى. «ئالدىمدا قەسەم بېرىڭلار، - دەپ يازغاندى دەسلەپ چىقارغان «قارارنامە» سىدە، - ئۆزۈڭلار ئازاد قىلغان ئاۋامنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇڭلار. ئۇنداق قىلىمىساڭلار، داشقال بولغىنىڭلار بولغان! غەلبەڭلەرمۇ، باتۇرلۇقۇڭلارمۇ، قۇربان بولغان قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئاققان ئىسسىق قېنىمۇ بىكار بولىدۇ، نام - شوھرىتىڭلارمۇ تامام سۇنىدۇ! مەنمۇ، سەركەردىلەرمۇ ھەربىي ئىنتىزامدىن ئەسەر يوق قوشۇنغا قوماندانلىق قىلغىنىمىز ئۈچۈن نومۇستىن ئۆزىمىزنى قويدىغان جاي تاپالمىي كېتىمىز!» گەرچە ئىنتىزامنى تەكىتلەپ قايتا - قايتا پەرمان چىقارغان بولسىمۇ، ئۇرۇش مەزگىلىدە بۇلاڭ - تالاڭ ۋەقەلىرى ئىزچىل تۈردە بېشىنى قاتۇرىدىغان مەسىلە بولۇپ كېتىۋەردى. سەردار - سەركەردىلىرىگە: «يىگىرمە تۆت سائەت ئىچىدە ئولجا - غەنىمەتلەرنى (جۈملىدىن ئات - قېچىرلارنىمۇ) تاپشۇرمۇغۇچىلار شۇ جاينىڭ ئۆزىدىلا ئېتىپ تاشلانسۇن، دەپ قايتا - قايتا پەرمان چۈشۈرۈپ تۇردى.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە تەتۈر ھېساب ۋەقەلىرىمۇ يۈز بېرىپ تۇراتتى. پوپلار، ئاقسۆڭەكلەر ۋە بەگ - غوجىلار قالدۇرۇپ كەتكەن پايلاقچىلار شەھەر ئاھالىسىنى قوزغىلىپ قارشىلىق

كۆرسىتىشكە قۇتۇلتاتتى. بىراق، ئىشغالىيەت رايونىدا بۇ يېڭى غوجايىنغا قارشىلىق كۆرسىتىدىغان ھەرقانداق ھەرىكەت شەپقەتسىز باستۇرۇلاتتى. ۋاھالەنكى، بۇنداق قارشىلىق كۈنساين ئازىيىپ باردى. بۇ باش قوماندان شەھەر ئاھالىسىنىڭ ۋۇجۇدىدا ماھىرلىق بىلەن يېڭى تەرتىپ ئېڭىنى ئويغاتتى ھەمدە بۇ خىل ئاڭنى بارغانسېرى كۈچەيتىشكە مۇۋەپپەقىيەت بولدى. ناپولېئون ئىتالىيانلارنىڭ مەجەز - خاراكىتى، تىلى، ماقالى - تەمسىللىرى ۋە ئۇزاق تارىخىنى مۇپەسسەل بىلەتتى، بۇ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالىشىنىڭ يەنە بىر مۇھىم ئامىلى ئىدى. ناپولېئون يەنە ئۇلارغا قانداق ھۆرمەت كۆرسىتىشى كېرەكلىكىنىمۇ بىلەتتى: «ئەي ئىتالىيە خەلقى! فىرانسىيە قوشۇنى سىلەرنى ئازادلىققا چىقىرىش ئۈچۈن كەلدى! بۇ قوشۇن ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ياخشى دوستىدۇر. ماڭا ئىشىنىڭلار! مۈلكۈڭلار، ئۆرپ - ئادىتىڭلار ۋە دىنىي ئېتىقادىڭلار ھۆرمەتسىزلىككە ۋە دەخلى - تەرۇزغا ئۇچرىماي قوغدىلىدۇ!» دەپ خىتاب قىلاتتى جامائەتكە. ئاندىن ئۇلارغا يېقىنلىشىپ، ئافىنا، ئىسپارتا ۋە قەدىمكى رىم توغرىسىدا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي گەپ ساتاتتى.

تارىخ ناپولېئوننى ياراتتى، ناپولېئونغا روھ ۋە قانات بەردى؛ ۋاھالەنكى، ناپولېئون تارىخنىڭ شىددەتلىك ئېقىمىغا قوشۇلۇپ تارىخىي تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈردى، جىددىي سوقۇۋاتقان يۈرىكىمۇ تارىخقا قانات بەردى. بالىلىق چاغلىرىدا، شۇنداقلا كېيىنكى چاغلاردا ئۇلۇغ زاتلارنىڭ ئەسەرلىرىنى، ھەرقايسى زامانغا ئائىت تارىخنامىلەرنى قېتىرقىنىپ ئوقۇپ ئالغان بىلىمى مانا ئەمدى تازا ئەسقاتماقتا ئىدى. ئىلگىرى بۇ دۆلەتنىڭ قايسى رايونلىرىغا كىملىرىنىڭ قانداق ھۆكۈمرانلىق قىلغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، ئۆزى ئاغدۇرۇپ تاشلىغان

ھاكىمىيەتلەرنىڭ تەشكىلى ئالاھىدىلىكى كۆڭلىگە بەش قولىدەك، ئايان ئىدى. شۇڭا، ھەر جاينىڭ شارائىتىغا يارىشا ئىش تۇتۇپ، پەرقلىق مۇئامىلە قىلىشنى بىلەتتى. تارىختا ئۆتكەن ئۇلۇغلارنىڭ ئوبرازى خىيالىدىن نېرى بولمايتتى، شۇلاردەك يۈكسەكلىككە يېتىشكە ھەمدە ئۇلاردىن ئېشىپ كېتىشكە ئىنتىلەتتى. ئۆز ھەرىكىتىنىڭ پاتلا تارىخ بېتىدىن ئورۇن ئالىدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۆز قوشۇنىنى، ئۆزى بويىنىدۇرغان دۆلەتلەرنى (ئۇزاق ئۆتمەي پۈتكۈل ياۋروپانى) ئۆزى بىلەن قەلبىداش، ھەمىنەپەس بولۇشقا قىستىدى. ھالبۇكى، بۇ دەسلەپكى غەلىبىلەر پەقەت ئۆزى بەلگىلىگەن كۆلىمى چوڭراق كىچىك غەلىبىلەردىنلا ئىبارەت ئىدى، خالاس. بىراق، يازغان ماقالىلىرىدە بۇ كىچىك ئۇرۇشلارنى چوڭ ئۇرۇش قىلىپ سۈپەتلەپ تارىخ بەتلىرىگە پۈتكۈزدى. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، ئۇنىڭ تارىخنامىلەردە خاتىرىلەنگەن مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ يېرىمى يازغان ماقالىلىرىنىڭ كارامىتى بىلەن پۈتكەن. ھەممىشە لەشكەرلىرىگە ۋە ئۆزى ئازاد قىلغان رايونلارغا بۇ نەتىجىلەرنى پۈتۈنلەي ئۆزۈڭلار، شۇنداقلا ئۆز مەنپەئەتلىڭلار ئۈچۈن قولغا كەلتۈردۈڭلار، دېگەن مەنىدە نۇتۇق سۆزلەپ رىغبەتلەندۈرۈپ تۇراتتى.

ئۇنىڭ مىلانىدا سۆزلىگەن بىر قېتىملىق نۇتقى مۇنداق ئىدى: — يىگىتلەر! سىلەر ئالىپ تاغلىرىدىن گويا ئۇلۇغ ئېقىندەك گۈلدۈرلەپ ئېقىپ كەلدىڭلار... مىلان قولۇڭلارغا ئۆتتى... بىز ھەر مىللەت خەلقىنىڭ، بولۇپمۇ بىرۈتۈس، ئىسپىيو ۋە باشقا ئۇلۇغلار مۇرىتلىرىنىڭ دوستىدۇرمىز، ئۇ زاتلار شانلىق ئۆلگىمىزدۇر. رىم ئىمپېرىيەسىنى يېڭىباشتىن قۇرۇپ چىقىپ، قەھرىمانلار ئۈچۈن ھەيكەل قوپۇرۇپ، ئەسىرلەر بويى قۇللۇقتا ياتقان رىملىقلارنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىش

سىلەرنىڭ شانلىق نەتىجەڭلەر بولۇپ قالغۇسى، كېيىنكى ئەۋلادلار بۇ نەتىجەڭلەر ئۈچۈن سىلەردىن مەڭگۈ سۆيۈنگۈسى! ياۋروپا بويىچە ئەڭ گۈزەل بۇ دۆلەتنىڭ ھۆسننى يېڭىلاش سىلەرنىڭ ئۆچمەس تۆھپەڭلەردۇر...

ئىلگىرى قايسىبىر قوماندان سەركەردە - لەشكەرلىرىگە، ئەل - جامائەتكە ۋە دۈشمەنلىرىگە مۇنچە تەسىرلىك نۇتۇق سۆزلەپ باققان؟ كىممۇ ناپولېئوندىكى مەجبۇرلاش ۋاسىتىسى بىلەن ئەمەس، تەسىرلەندۈرۈش ۋاسىتىسى بىلەن كىشىلەرنىڭ روھى دۇنياسىغا تەسىر كۆرسىتەلىگەن؟

«پو دەرياسىدىن ئۆتۈپ، يەنە بىر فرونتنى باشلىۋەتتۇق» دەپ يازدى ئۇ ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلارغا دوكلات قىلىپ. ئۇنىڭ پارىژغا يوللىغان ھەربىر پارچە دوكلاتىدا يازغانلىرىنىڭ پاكىتىغا ئۇيغۇن ئىشلار ئىكەنلىكىدە شەك يوق، ئەمما قەلىمىدە نەقىشلەپ جان كىرگۈزۈۋېتەتتى، پارىژ ھۆكۈمىتى ناۋادا جانلىق، تەسىرلىك بۇ ماقالىلەرنى گېزىتلەرگە بەرگۈدەك بولسا، نامى جاھانغا تارقىلاتتى. دېمەككى، ناپولېئوننىڭ قەلىمى شەمشىرنىڭ غەلبىسىگە ئالتۇن ھەل بەرگەندى.

ئۈچىنچى، ئۇلۇغۋار ئىشلار مېنى چاقىرىۋاتىدۇ!

ساردىنىيە بىلەن تۈرۈشكەن تىنچلىق ئەھدىنامەڭلەردىن ۋاقىپلاندىم، ھەربىي تەرەپ بۇ ئەھدىنامىنى تەستىقلايدۇ.

ناپولېئون يوللىغان ئالاقىدىكى بۇ جۈملىلەرنى ئوقۇغان ھەربىي ھۆكۈمەتنىڭ ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلىرى

ساراسمىگە چۈشۈپ، غەلبە بايراقلىرىنى كۆرگەن ۋاقتىدىكى شادلىقى ئاللىقاچانغا تاراپ كەتتى. قايسىبىر گېنېرال ناپولېئونغا ئوخشاش يۈرىكىنى قايتەك قىلىپ ھۆكۈمەتكە مۇشۇنداق ئالاقە يېزىپ ئەۋەتىشكە پېتىنغان؟ «بۇ كاساپەت مۇشۇ خېتى ئۈچۈنلا ئۆلۈمگە لايىق!» دەپ چۇرقىرىشىپ كەتتى. سىياسىي رەقىبلىرى. بىراق، ھەممە يەردە زەپەر مارشى ياڭراپ، شۆھرەتلىك نامى تىللاردا داستان بولۇپ كەتكەن، بولۇپمۇ لومباردىنى بويسۇندۇرغانلىقىدەك غەلبىسى بىلەن خەلقنىڭ قەلبىدىن مۇستەھكەم ئورۇن ئالغان بۇ شۆھرەت ئىگىسىگە ئاشكارا چېقىلىشقا كىممۇ پېتىنالايتتى؟ ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ھۆكۈمەتنىڭ تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى، ناپولېئوننىڭ كورسكالىق يۇرتدىشى سالىسىاتس گازارمىغا يېتىپ بارغانىدى، باش قوماندان ھۆكۈمەت ئەلچىسىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ساردىنىيەلىكلەر بىلەن ئۆزى تىنچلىق توختامى تۈزۈشۋەردى. بۇ قېتىمقى سۆھبەت داۋامىدا دىپلومات بولۇش سۈپىتىدە تىغىنى سىناپ باقتى. ساردىنىيە ۋەكىلى يەنە سۈلھى - سالا قىلماقچى بولۇۋىدى، ناپولېئون قوينىدىن سائىتىنى چىقىرىپ، قارشى تەرەپكە ئۆزىنىڭ بۇ قېتىم ھۇجۇم قىلىدىغان ۋاقتىنى جاكارلىدى ۋە ئۇلارنى ياخشىلىقچە ئىمزا قويۇشقا دەۋەت قىلدى.

— مەغلۇپ بولۇشۇمۇ مۇمكىن، — دېدى ناپولېئون، — بىراق، ئۆزۈمگە زىيادە ئىشىنىپ ۋاقتىنى ئىسراپ قىلىپ باققان ئەمەسمەن.

شۇنداق قىلىپ بۇ قېتىمقى ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئارقىلىق تۇنجى قېتىم بىر پادىشاھنى تەختتىن چۈشۈردى. ئاندىن ئىتالىيەدە بەگلەر ۋە توسكانا ھۆكۈمىتى بىلەن

سۆھبەتلەشتى، كېلەر قېتىم ئۆزى يالغۇزلا رىم پاپاسى بىلەن كېڭىشەرمۇ؟ قاتتىق تەھدىت بولۇۋاتقان بۇ غالىبقا قانداق تاقابىل تۇرۇش كېرەك؟

— بىزگە ھەمكارلاشقۇدەك ئادەمدىن بىرەرنى ئەۋەتسەكلا كۇپايە، — دېيىشتى چۆچۈرىسىنى خام ساناشقان مۇپەتتىشلەر كۈلۈشۈپ، — كېلىپىرماننى ئەۋەتەيلى، ئالىي قوماندانلىق ھوقۇقىنى تەڭ يۈرگۈزسۇن، سالىيساتس ھەربىي — مەمۇرىي ئىشلارنى ئۆتكۈزۈۋالسۇن.

بۇ بۇيرۇق يەتكۈزۈلگەندە ناپولېئون لوردىدا شۇ كۈنى باشلانغان لوردى ئۇرۇشىغا قوماندانلىق قىلىش بىلەن قاتلاڭ ئىدى. ناپولېئون بۇ ئۇرۇشتا دادىلىق بىلەن تېرە تاراقشىتىپ يۈرۈپ ئاددا كۆۋرۈكىگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى، تەمتىرەپ قالغان ئاۋستىرىيە قوشۇنىدىكى لەشكەرلەر بەس — بەستە يېتىراپ قاچتى. بۇ ئۇنىڭ تۇنجى غەلبىسى ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن نۇرغۇن جەڭدە ئارقا — ئارقىدىن تېخىمۇ شانلىق غەلبە قازىنىشى مۇمكىن ئىدى، ئەمما ئۇنىڭ پىسخىك تەرەققىيات مۇساپىسىدە بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمراق جەڭ بولمىسا كېرەك.

ناپولېئون بىرىنچى باسقۇچلۇق بۇ ھەل قىلغۇچ جەڭدە ئازغىنا چىقىم بىلەن مول نەتىجە قازاندى، كۆۋرۈكتىكى بىر سائەتچە داۋاملاشقان شىددەتلىك جەڭدىن كېيىن بۇ زېمىننىڭ غوجايىنى بولۇپ قالدى. ناپولېئون شۇ كۈنى ئاخشىمى ئارزۇ — ئىستەك بىلەن رېئاللىقنىڭ، پىشقان پىلان بىلەن شانلىق جەڭ غەلبىسىنىڭ بىر — بىرىگە زىچ باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلىپ يەتتى. روشەن ھوقۇق ئېڭى تۇغۇلدى، چەكسىز پارلاق ئىستىقبالى كۆز ئالدىدا نامايان بولدى. قول ئاستىدىكى سەركەردىسى مارمېنتقا ئۆزىنىڭ ئۇلۇغۋار غايىسىنى تۇنجى قېتىم ئاشكارىلاپ: «ئۇلۇغۋار ئىشلار

مېنى چاقىرىۋاتىدۇ» دېدى. كېيىنكى چاغلاردا ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسكە ئالغىنىدا: «لوردىدا بولغان جەڭدىن كېيىنكى شۇ ئاخشىمى ئۆزۈمنىڭ ئادەتتىكى ئادەم ئەمەسلىكىمنى ھېس قىلىپ يەتتىم. شۇ چاغدىن باشلاپ ئۇلۇغۋار ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتەك جەسۇرانە ئىرادىگە كەلدىم...» دەيدۇ.

ناپولېئون پارىژدىن كەلگەن پەرماننى ئەنە شۇنداق كەيپىيات ئىچىدە تاپشۇرۇۋالدى. «نېمە؟ كېلىپەرمان بىلەن تەڭ شەمشەر ئوينىتىپ، غەلبە مېۋىسىدىن تەڭ بەھرىمەن بولىدىغان گەپمۇ؟» ئۆز كۆڭلىدىكى ئىچكى قۇرۇقلۇقنى ئېلىش پىلانى بەخش ئەتكەن شادلىقنىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتقان ناپولېئوننىڭ بىردىنلا كەيپى ئۇچتى - دە، قوشۇمىسىنى تۈرگىنىچە ئۆي ئىچىدە بىرپەس ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭدى، ئاندىن كانۇيىغا ئۆزىنىڭ پارىژ ھۆكۈمىتىگە بېرىدىغان جاۋابىنى ئاغزاكى بايان قىلدى:

يولۇمنى توسماقچى، ئۇرۇش پىلانىمنى ئەلچىڭلارنىڭ باھالىشىغا قويغۇزماقچى بولىدىكەنسىلەر، ئۇرۇشتا يەنە غەلبە قىلىشىمدىن ئۈمىد كۈتمەڭلار... باش قوماندانغا تامامەن ئىشىنىشىڭلار كېرەك. بۇنداق ئىشەنچىڭلارغا ئېرىشەلمىسەم، قىلچە ئاغرىنماي ئۆزۈمنى چەتكە ئالىمەن، باشقا بىر دانا قومانداننى تەكلىپ قىلارسىلەر. ھەركىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق قوماندانلىق ئۇسلۇبى بولىدۇ، گېنېرال كېلىپەرمان كۆپىنى كۆرگەن، تەجرىبىلىك، قوماندانلىقنى تېخىمۇ قاملاشتۇرىدۇ. بىراق، بىرگە قوماندانلىق قىلىدىغان بولساق، زىيىنى كۆپ بولىدۇكى، قىلچە پايىدىسى بولمايدۇ. مەن تولۇق ئىشەنچىڭلارسىز ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلالمايمەن. سىلەرگە مۇشۇنداق دەپ خەت يېزىشىم ئۈچۈنمۇ، شۇبھىسىزكى، زور غەيرەت كېرەك. بەزىلەر مېنى مەنەنچى، نەپسانىيەتچى دەپ قارىلاۋاتقاندۇ! بىراق، ئوچۇقنى ئېيتسام، كەچۈرىسىلەر... مەن ئۆزۈمنى ياۋروپادا

بىر دەپ سانايدىغان گېنېرال بىلەن بىللە قوماندانلىق قىلالمايمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىر دۆلەتتە ئىككى پادىشاھ بولمايدۇ، بىر قوشۇندا ئىككى سەردار بولمايدۇ، قوشۇننى ئىدارە قىلىش ئۈچۈن ئىشلارنى ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرغانغا ئوخشاشلا پاراسەت بىلەن يۈرۈشتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

بۇ باش قوماندان جانابلىرىنىڭ قىلچە ھوقۇقىنىمۇ ئۆتۈنۈپ بېرىشكە زادىلا رايى يوقتەك ئىدى، ئەگەر پارىژ ھۆكۈمىتى ھەربىي ھوقۇقۇڭنى بۆلۈپ بەرمىسەڭ بولمايدۇ، دەپ تۇرۇۋالغۇدەك بولسا، ئۇ قوشۇننى باشلاپ خالىغىنىچە ئىلگىرىلەپ، ئۆز تالانتىغا تايىنىپ داۋاملىق تۈردە ئارقا - ئارقىدىن غەلىبە قازىنىپ كېتىۋېرىشى، ئاندىن بىردىنلا ئارقىسىغا بۇرىلىپ فىرانسىيەگە مۇشت ئېتىپ، ئىلگىرىكى زاماندىكى ياللانا قوشۇنلارنىڭ قىلغىنىدەك ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇۋېتىشتىن يانماسلىقى مۇمكىن. دېگىنىمىزنى قىلدۇرماي قويمايمىز دەپ نېمە جاپا؟ ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلار ئاچچىقلانغىنىچە يول قويۇشقا مەجبۇر بولدى. شۇنداق قىلىپ ھۆكۈمەت بىلەن بولغان تۇنجى مەرتەم ئېلىشىش ناپولىئوننىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاخىرلاشتى، بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنى ھەقىقىي ھۆكۈمراندەك ھېس قىلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ھەرقانداق ئىش - ھەرىكەتتە پادىشاھتىن قېلىشقۇسىز ھوقۇق يۈرگۈزدى. ھۆكۈمەتكە خىزمىتىدىن دوكلات بېرىپ يازغان مەلۇماتنامىلىرىدىمۇ ھۆكۈمەتنىڭ قولىدىكى ئەمەلدار بولۇش سالاھىيىتى بىلەن ھۆكۈمەتتىن تەمىنات ۋە ياردەمچى قوشۇن تەلەپ قىلاتتى، تەلەپپۈزىمۇ تەھدىت تۈسىنى ئالغان بولماستىن، سىلىق تەۋسىيە تۈسىدە بولاتتى. ئەمەلىيەتتە بولسا قىلغان - ئەتكەنلىرى شەرق سۇلتانلىرىنىڭكىگە ئوخشاش ئىدى،

تەكەببۇرئانە خاراكىتىرى بىلەنمۇ سۇلتانغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئەلچى ناپولېئوننىڭ ھۆكۈمەتكە بىرىنچى قېتىم «ياق» دەپ يازغان جاۋابنامىسىنى ئېلىپ پارسىغا يول ئالدى. قوشۇن ئەتە مىلان شەھىرىگە ھۇجۇم قىلماقچى، شۇڭا گازارىمدا يەنە بىر ئۇيقۇسىز كېچە باشلاندى.

ناپولېئون قەدىمكى رېمىنىڭ غالىب باش قوماندانىغا تەقلىد قىلىپ، ئەسىرلەرنى ئالدىغا سېلىپ ماڭدى. ئەسىرلەر بۇرۇنقى زاماندىكىدەك كىشەنلەنگەن ئەمەس ئىدى. ئارقىسىدىن داڭلىق بەش يۈز چەۋەنداز ماڭدى. پۇزۇر كىيىنگەن قوشۇنلارنى تولا كۆرۈپ ئادەتلىنىپ كەتكەن مىلان ئاھالىسى ماغدۇرىدىن كەتكەن ئاتلارغا مىنىشىۋالغان، چارچاپ ھالدىن كەتكەن، كىيىملىرى كىرلىشىپ، ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن فىرانسىيە قوشۇنلىرىنى كۆرۈپ تالڭ قالدى؛ كىچىككىنە بىر ئورۇق ئاق ئاتقا مىنىۋالغان، ھارغىنلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرغان قومانداننى كۆرۈپ تېخىمۇ ھەيران بولۇپ ئاغزىنى ئېچىشقىنچە تۇرۇپ قېلىشتى. قۇياش ئىللىق نۇرىنى سېپىپ تۇرغان، مەيىن شامال يۈزلەرنى سىيىپ جانغا راھەت بەخش ئېتىپ تۇرغان باھار كۈنلىرىدە بۇ قوشۇن نەقەدەر خۇنۇك كۆرۈنىدۇ - ھە! ياشانغان ئارخېئېپىسكوپ گىراق، كىنەزلەرنى باشلاپ شەھەر دەرۋازىسىغىچە بېرىپ كۈتۈۋالغىنىدا، ناپولېئون ئېتىدىن سەكرەپ چۈشتى ھەمدە كۈتۈۋېلىش ئۆمىكىنىڭ ئالدىغىراق بېرىپ، ئۆزىنى زومۇزور ئەدەپلىك تۇتۇپ، كىشىلەرنىڭ قارشى ئېلىش مۇناسىۋىتى بىلەن قىلغان سۆزلىرىگە قۇلاق سېلىپ تۇردى. ئاندىن ئۆزىنىڭ جاۋابىن سۆز قىلىشىغا تەلمۈرۈپ تۇرۇشقان كىشىلەرگە قاراپ بىرقانچە سېكۇنت سۈكۈتتە تۇرغاندىن كېيىن پەقەت بىر ئېغىز سۆز قىلىپ:

— فىرانسىيە لومباردىلىقلارنى ئۆزىگە دوست تۇتىدۇ، —

دېدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئېتىغا مىنىپ، كىشىلەرگە سالام بەرگەچ يولىنى داۋام قىلدى.

ئەربابلارمۇ، ئاۋام خەلقىمۇ ئىنتايىن تەسىرلەندى، ئەمما قانلىرى قىزىپ كەتمىدى، بەلكى ھەيرانلىقتىن تاڭلىيىنى چېكىپ قېلىشتى. بۇ ھۆكۈمران ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپ تەكەببۇرلۇق قىلمايتتى، ئەمما كەسكىن بولۇپ، باشقىلارنى ئۆزىگە بويىسۇندۇرۇۋالدىغان كۆرۈنمەس بىر خىسلەتكە ئىگە ئىدى. بېشىدىن بۇنداق ئىش ئۆتۈپ باقمىغان ناپولېئون مۇشۇنداق ئۈنۈمگە ئېرىشىشنى ئالدىنلا كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان بولغىمىدى؟ ئويۇن ئوينىۋاتقاندىمۇ يا؟ ئەگەر راستلا شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ، بۇنىڭدىن ناپولېئوننىڭ خەلقىنىڭ روھىي ھالىتىنى نەقەدەر چۈشىنىدىغانلىقىنى كۆرۈپ يەتكىلى بولىدۇ. دېمەك، خەلقنى ئىدارە قىلىشنىڭ ئېپىنى ئوبدان بىلەتتى.

بىراق، ئۇ كۆڭلى پەرىشاندەك، ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى.

بۇ باش قوماندان ئارخىئېپىسكوپنىڭ ئوردىسىدا بىرپەس دەم ئالدى ۋە يۇيۇنۇۋالدى. ئىسسىق سۇدا يۇيۇنۇش جىددىيلىشىپ كەتكەن نېرۋىلىرىنى بوشتىدىغان ئەڭ ئۈنۈملۈك دەم ئېلىش ئۇسۇلى ئىدى. ئۇ ئۆزى ئۈچۈن ئۆتكۈزۈلگەن كەچكى زىياپەتتە مەردانە نۇتۇق سۆزلىدى:

— سىلەر ھۆر بولسىلەر، شۇنداق، فىرانسۇزلاردىنمۇ بىخەتەر ياشايسىلەر. مىلان بەش مىليون نوپۇسقا ئىگە يېڭى جۇمھۇرىيەتنىڭ پايتەختى بولۇپ قالىدۇ، سىلەر بەش يۈز زەمبىرەككە ۋە فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ دوستلۇقىغا ئېرىشىسىلەر، مەن ئىچىڭلاردىن ئەللىك ئادەم تاللاپ ھۆكۈمەت تەشكىللەيمەن، بۇ ھۆكۈمەت فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ نامىدا بۇ دۆلەتنى ئىدارە قىلىدۇ، فىرانسىيەنىڭ قانۇنىنى ئۆرپ -

ئادىتىڭلارغا بىرلەشتۈرۈپ قوللىنىدۇ، ئۆز ھوقۇقۇڭلارنى يۈرگۈزىدۇ. ئەقلىڭلارنى ئىشلىتىپ ئىتتىپاق ئوتۇڭلار، ھەممە ئىشىڭلار ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، مېنىڭ ئارزۇيۇم شۇ. ئالدىڭلاردا داغدۇغىلىق قەسەم بېرىمەنكى، ئەگەر ئاۋستىرىيەلىكلەر لومباردىغا يەنە بېسىپ كىرىشكە پىتىنىدىغان بولسا، مەن سىلەرنى ھەرگىز تاشلىۋەتمەيمەن، ئېغىر كۈنلەردىمۇ سىلەر بىلەن بىللە بولۇپ، بۇ دىيارنى جان تىكىپ قوغدايمەن! ئەگەر بۇ دىيار مۇتقەرز بولسا، مەنمۇ بۇ ئالەمدە ياشىمايمەن. جاھاندا تارقىمايدىغان زىياپەت بولمايدۇ، سىپارتا بىلەن ئافىناغىمۇ زامان ئاخىر بولغانغۇ؟

بىز بۇ ھۆكۈمراننىڭ نۇتقىدىن شۇنىڭدىن كېيىنكى يىگىرمە يىلدا نۇتۇق سۆزلەش ۋە ئالاقە ئەۋەتىش ۋاسىتىسى ئارقىلىق ياۋروپا روھىغا كۆرسەتكەن تەسىرىنىڭ بارلىق ئامىلىنى بىلىپ يېتەلەيمىز.

ماي ئېيىنىڭ بىر كېچىسى گۈزەل شەھەر مىلاندا تۇنپويى ساليۇت ئېيتىلىپ، تەرەپ - تەرەپتىن نەغمە - ناۋا ياڭراپ تۇراتتى. فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ياشقىنا باش قوماندانى سېربىلئون قەسىرىگە كىرىپ جايلاشتى. شۇ تاپتا دېرىزە ئالدىدا قانداقتۇر ئويلارغا پاتقىنچە يىراقلارغا نەزەر تاشلاپ سۈكۈتتە تۇراتتى. زىياپەت تارقىغان، بالىلىق چاغلىرىدىكى تەختكە ئولتۇرۇشتىن ئىبارەت ئارزۇ - ئارمانلىرى بۈگۈنكى كۈندە ئەمەلگە ئاشقان، تەختكە يېڭى ئولتۇرغان چاغدىكى يېڭىلىق تۇيغۇسى ئەمدىلىكتە غايىب بولغانىدى. ئەمدى نېمىلەرنى ئويلاۋاتقاندۇ؟ مۇراد - مەقسىتى ھاسىل بولغاندىن كېيىن ئەمدى ياقمىغا چىقماقچى بولۇۋاتامدىغاندۇ ياكى باتۇرلۇق بىلەن غەلبىسىرى ئالغا ئىلگىرىلىمەكچى بولۇۋاتامدىغاندۇ؟

— سېنىڭچە، پارىژ بىزگە قانداق قارايدىغاندۇ... ھە؟ —

سورىدى ئۇ كانۇبىدىن، — ئۇلارنىڭ كوڭلى قانائەت تاپقان بولسا، باشقا تەلىپى قالمىغاندىمۇ؟

مارمېنت ئادەتتىكى تەپەككۈر ئوسۇلى بويىچە جاۋاب بەرگىنىدە، باش قوماندان لەپىدە بىر قاراپ قويدى. ئېنىقكى، بۇ جاۋابتىن رازى بولمىغانىدى.

— ھازىرغىچە پارىژ تېخى ھېچنېمىنى كۆرمىدى! — دېدى باش قوماندان سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — كەلگۈسىدە غەلبىمىز كۆپ بولىدۇ، تېخى. ئامەت ئىسلاھى مېنى تويماس، نەپسانىيەتچى ئىكەن دەپ زاڭلىق قىلىپمۇ كەتمەيدۇ، مېنىڭمۇ ئۇنىڭدىن پەرۋايم پەلەك، ئۇنىڭ ماڭا كۆرسەتكەن ئىلتىپاتى قانچىكى كۆپەيسە، مېنىڭ تەلپ قىلىدىغىنىمۇ شۇنچە كۆپىيىۋېرىدۇ. بىز بىرقانچە كۈن ئىچىدە ئادىگې دەرياسىغا يېتىپ بارىمىز. شۇنداق بولغاندا پۈتۈن ئىتالىيە ئايغىمىز ئاستىدا بولىدۇ. ئېھتىمال، ئۇ يەرنىمۇ تاشلاپ ئىلگىرىلەۋېرەرمىز. زامانىمىزدا تېخى ئۇلۇغ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقارغۇدەك ئادەم چىقمىدى، ئۆزۈم ۋۇجۇدقا چىقارمىسام ھېساب ئەمەس.

تۆتىنچى، بىۋاپا جانان

ناپولېئون سېربېللىون قەسىرىدىكى ئېگىز تۆشەكتە ھۇزۇرلىنىپ ياتماقتا ئىدى، ئۇ ئۆمرىدە مۇنچە راھەت ئورۇندا يېتىپ باقمىغانىدى. روشەنكى، بۇ تۆشەك يالغۇز ياتسا بەك كەڭرىلىك قىلاتتى! يوسېفىن شۇ تاپتا نەدىدۇ؟

يوسېفىنسىز تاجۇ تەخت ۋە زەپەرنىڭ، سالىۇت ۋە تۇغ — ئەلەمنىڭ نە كېرىكى؟ كوڭلى بۆلۈنۈپ، ياتقا كوڭۇل بېرىپ يۈرگەنمىدۇ؟ ناپولېئون تەنھالىقتا ئۇ ياققا ئۇرۇلۇپ، بۇ ياققا

ئۆرۈلۈپ زادىلا ئۇخلىيالمىيتتى.

دەسلەپتە ھەتتا نۇرغۇن جەڭلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، نۇرغۇن قېتىم ئوق يامغۇرى ئىچىدىن تىرىك چىققان پىشقەدەم سەردارلارمۇ ناپولېئونغا ھۆرمەت كۆرسىتەتتى. بىراق، ناپولېئون ھۆكۈمەت ئىشى ئۈستىدىكى مۇزاكىرىلەردەمۇ دائىم رەپىقىسىنىڭ سۈرىتىنى كۆتۈرۈۋېلىپ خەققە داملاپ بېرەتتى، بۇ ھال سەردار - سەركەردىلەرنىڭ كۆزىگە پەقەتلا سىغىمىدى. «تېزىرەك كېلىڭ، بولامدۇ؟ - دەيتتى ئۇ يوسېفىنغا كۈندە بىر پارچە دېگۈدەك يازىدىغان خەتلەردە، - كۆكرىكىمگە باش قويۇپ، باغرىمغا چۆكۈپ، مېنى مەھكەم قۇچاقلىشىڭىزغا ئىنتىزارمەن. بولۇڭ، قېشىمغا ئۇچۇپلا كېلىڭ!» ناپولېئون ئۇنىڭ شاختىن - شاخقا قونۇپ يۈرىدىغان ئۈجمە كۆڭۈللۈكىنى بىلەتتى. بىراق، ئۇنىڭ كېلىشىگە توسالغۇ بولۇۋاتقان زادى نېمىدۇ؟ شۇ تاپتا ناپولېئوننىڭ ئۇلۇغۋار ئىرادىسى بوشاپ، كۆڭلى ئىس - تۈتەك قاپلىغان جەڭگاھلاردىن يوسېفىننىڭ يېنىغا ئۇچۇپ باردى. بۇ ھەشەمەتلىك كۆركەم قەسىر ساھىبجامال يوسېفىننىڭ تەۋرىنىپ تۇرغان كۆڭلىنى تۇتۇپ قالالايدۇ، بۇ يەر ئۇلارنىڭ بىر ياستۇققا باش قويۇپ مېھىر - مۇھەببەت بىلەن ئۆتىدىغان ماكانى بولۇشقا يارايدۇ.

بىراق، بۇ ئۇلۇغ قوماندان بارلىق ھىيلە - مېكرىنى ئىشقا سالغان بولسىمۇ، يوسېفىننىڭ ئۆزىدىن شۇنچە يىراقلىشىپ كېتەرنى كۈتمىگەندى. يوسېفىن كۆپ يىلدىن بۇيان خۇپىيانە سالاھىيىتى بىلەن پارىژنىڭ يۇقىرى قاتلام جامائىتىگە قوشۇلۇۋېلىپ ئۆتكەن، ئەمدىلىكتە بولسا قانۇنىي يوسۇندا نامى تىللاردا داستان باش قومانداننىڭ رەپىقىسى بولۇپ قالغانىدى. بۇ پەتەك گېنېرال راستلا چىن مۇھەببىتى بىلەن ماڭا تەگدى دەپ قالغانىمىدۇ؟ ئۆزى قولغا چۈشۈرگەن تۇنجى بايراق پارىژغا

يەتكۈزۈلگەندە، يوسېفىن پەيتوندا ئولتۇرغىنىچە ئادەم قاينىمى ئىچىدە ئۈزۈپ، كىشىلەرنىڭ تەنتەنە سادالىرىنىڭ پەيزىنى سۈردى. شۇڭا، ئۇ پارىژدا تۇرغىنىم يات ئەلدىكى خەقنىڭ شەھرىدە يۈرگىنىمدىن، ھەر كۈنى ئاشۇ پاسكىنا، تومپاي لەشكەرلەر بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگىنىمدىن مېڭا ياخشى، دەپ ئويلايتتى. يوسېفىن ناپولېئونغا پەقەتلا خەت يېزىپ باقمىدى، ناپولېئون بولسا بارغانسېرى كۈچلۈك تەقەززالىق ۋە ئىنتىزارلىق بىلەن يازاتتى. بىر پارچە خېتىدە: «يەنە يېڭى يار تۇتۇۋالغانسىزمۇ؟ ئون توققۇز ياشلىق ئاقچىشمادۇ؟ ئەگەر راستلا شۇنداق بولىدىغان بولسا، ئاتىلانىڭ تۆمۈر مۇشتىدىن ئاگاھ بولۇڭ!» دېگەندى تېخى.

يوسېفىن بۇ گەپكە مېيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، دوستى تالىيېنغا: «بوناپارت تازىمۇ قىزىق ئىكەن» دېدى.

بىراق، يوسېفىن ھەربىي گازارمىنىڭ خەتەرلىك ۋە ئىپلاس ئىكەنلىكىنى باھانە قىلىپ مۇشۇنداق كېتىۋەرسە بولمايتتى. شۇڭا ئاخىر ناپولېئونغا بىر پارچە خەت يازدى. خېتىدە ئاز - تولا ھۈنەر ئىشلىتىپ، بۇيۇمدا قالغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ يالغان ئېيتتى.

ئاغزىڭىزغا ناۋات! ئەجەبا بۇ ئىلاھلارنىڭ ناپولېئونغا مەدەتكار بولۇپ خۇشاللىق ئۈستىگە خۇشاللىق بەخش ئەتكىنىمدۇ؟ ئەۋلادىنىڭ يوقلۇقى ناپولېئوننىڭ كەينى - كەينىدىن نۇسرەت قازىنىپ، زەپەر مارشىنى ياڭراتقىنىدىن كېيىنكى بىردىنبىر يېتەلمىگەن ئارمىنى ئىدى. چۈنكى، تەقدىر يۇقىرى پەللىگە ئىتتىرگەنسېرى، يوسېفىندىن پەرزەنتلىك بولۇشقا شۇنچە تەشنا بولۇپ كەلگەنىدى. بىراق، بۈيۈك ئىستراتېگىيەسى تۈزۈلۈپ بولغىنى بىلەن تامام غەلبىگە ئېرىشكىنى يوق، يېڭى بىر خەۋپ يوشۇرۇنۇپ ياتماقتا.

ناپولېئوننىڭ تېنى شۈركۈنۈپ كەتتى، راستمۇ؟ راستلا مېنىڭ
ئۆز بالاممۇ؟

باش قوماندان مەخسۇس قەغەزگە تونۇغۇسىز قاغا پۇتى
خەتلىرى بىلەن مۇنداق يازدى:

ئەيىبلەيمەن! سىزدىن بىكارلا ئاغرىنىپتەمەن. تاۋىڭىز يوق
ئىكەن ئەمەسمۇ، مۇھەببەت ئەقلىدىن ئاداڭىز بولۇپتۇ. ئەپۇ قىلىڭ،
بېشىم ئايلىنىپ ئاق - قارىنى ئايرىيالماس بولۇپ قالدىم... ھاياتىم
يېشىمى يوق بىر قاپاھەتلىك چۈشكە ئوخشايدۇ، ئەنسىز ئۇيغۇنلار
نەپسىمنى سىقىپ، جېنىمنى ھەلقۇمغا يەتكۈزدى. ماڭا ئون ۋاراق
توشقۇدەك خەت يېزىڭ، خەستە كۆڭلۈمگە تەسەللى بولغۇدەك
بىردىنبىر نەرسە شۇ. مېنى شۇ قەدەر سۆيىدىكەنسىز، تاۋىڭىز يوق،
مەن بولسام يېنىڭىزدا ئەمەس... ئۆزىڭىزدەكلا ئوماققىنا بىر بوۋاق
ۋۇجۇدڭىزدا ياتىدۇ! ئاھ، ئەگەر بىر كۈن بولسىمۇ يېنىڭىزدا
تۇرۇشۇم مۇمكىن بولغان بولسا، نەقەدەر بەختلىك بولغان بولاتتىم
- ھە... ئۆزىڭىزگە مەلۇم، ئىچىمگە ھېچنېمە سىغمايدۇ، باشقا ئەر
بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇشۇپ يۈرگىنىڭىزنى كۆرۈپلا قالدىغان
بولسام، ئاشۇ ئەرنى شۇ ئان قىيما - چىيما قىلىپ كۈلىنى كۆككە
سورۇيمەن!

مۈشكۈلاتتا قالغان يوسىپنىڭ كىممۇ ياردەم بېرەلەر؟ قان
ھامان سۇدىن قويۇق بولىدۇ، مۇشۇنداق چاغلاردا دوستلۇق
ئەمەس، قان - قېرىنداشلىق ئەسقاتىدۇ. «ھازىر مەن قاتتىق
ئۆمىدسىزلىك ئىچىدە قالدىم، - دەپ يازدى ناپولېئون يەنە شۇ
كۈنى ئاكىسى يوسىپقا ئەۋەتمەكچى بولغان خېتىدە، - يوسىپنى
ئاغرىپ قاپتۇ، قويغان - تۇتقنىمنى بىلمەس بولۇپ قالدىم،
چۈشۈم بۇزۇلۇپ كۆڭلۈمنىڭ ئارامى بولمايۋاتىدۇ... يوسىپنىڭ
ياردەمدە بولغىن، خۇددى مەن ياردەمدە بولغاندەكلا... يوسىپنىڭ

نەقەدەر كۆڭلۈم بارلىقىنى ئوبدان بىلىسەن، ئۇنىڭسىز
ياشىيالىمەن... ئۇنى بۇ يەرگە كېلىشكە دەۋەت قىلغىن...»
ناپولېئون يەنە شۇ كۈنى قوشۇنغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ،
بىرتخېرنى ئالېكساندىرىيە ئۆلكىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇدى؛
ھۆكۈمەتنىڭ كاتتېباشلىرىغا جىددىي ياردەم سوراپ خەت يازدى؛
فىرانسىيە لەشكەرلىرىنىڭ قىرغىن قىلىنغانلىقى مۇناسىۋىتى
بىلەن ژېنوۋا سېناتىغا مۇراتنى ئەۋەتىپ ئولتىماتۇم تاپشۇردى؛
ھېلىمۇ ژېنوۋادا تۇرۇۋاتقان بىرقانچە زەمبىرەكنى سېتىش
لايىھەسىنىڭ كوپىيەسىنى يازدى؛ مارسېننى ۋېنتسىيەنىڭ
قورال - ياراغ ئىسكىلاتىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشقا بۇيرۇدى؛ لانېسىنى
ئەمدى ئالغا ئىلگىرىلىمەي توختاشقا بۇيرۇدى؛ بارلىق
گۇماندارلارنى توسكاناغا ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق
چۈشۈردى؛ بىر دىۋىزىيەنى تولونغا ياردەمگە ئاتلىنىشقا بۇيرۇدى؛
گېنېرال كېلېرمانغا پۇل ۋە قوشۇنلارنىڭ يولغا چىققانلىقى
توغرۇلۇق ئالاقە ئەۋەتتى.

ناپولېئون ئاكسىغا يازغان خېتىنىڭ ئۈنۈمىنى كۆردى،
يوسېف يوسېفىنى ئۆزى بىلەن بىللە مىلانغا بېرىشقا دەۋەت
قىلدى. يوسېفىن ئەمدى يەنە بارماسلىققا باھانە تاپالايتتىمۇ! ئۇ
پەقەت ئۇلۇغ - كىچىك تىنغىنىچە تەييارلىق قىلدى.
لىۋكسېمبۇرگ قەسىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇزىتىش زىياپىتىدە
يامغۇردەك ياش تۆكتى، ئاندىن پەيتونغا چۈشۈپ پارىژدىن كۆزى
قىيىمىغان ھالدا ئايرىلدى. يوسېفىنغا مۇنچە قىلىپ
كېتىشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى. چەبدەس جۈنپۇ، شۇنداقلا
«تەقدىر» ئاتلىق پىستە كۈچۈكىمۇ بىللە ئىدى، بۇلاردىن باشقا
يېڭىلا تونۇشقان چارلىز ئىپولتمۇ بار ئىدى. يېرىم - يارتا
بولسىمۇ ئەمەللىك بولۇپ قېلىشنىڭ كويىدىمۇ ياكى مۇھەببەت
پىراقىدىمۇ، ئىشقىلىپ يوسېفىننىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە ئىدى.

ئۇلار ملانغا يېتىپ كەلگەندە ناپولېئون يوق ئىدى، ۋېرونادا يەنە ئۇرۇش بولۇۋاتامدىغاندۇ؟ كېرەك يوق، بۇ ھەشەمەتلىك ئوردىدا يوسېفنىغا ھەرىكىم تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ ھال - ئەھۋال سوراپ تۇراتتى، ئىپولت بۇ ئوردىدا بىمالال، بەھۇزۇر، بەخىرامان بىر ھالدا ئۇياق - بۇياق مېڭىپ يۈرۈۋېرەتتى، مەزمۇت قەدەملىرى بىلەن ماڭغىنىدا يېنىدىكى شەمشىرى شاراقشىپ تۇراتتى. شۇغىنىسى بۇ يەردە پايلاقچى بولۇشى مۇمكىن ئىدى، يەنىلا ئېھتىيات بىلەن ئىش كۆرمىسە بولمايتتى. بىراق، ئىپولت ھېچكىم بىلمەيدىغان خۇپىيانە بىر كىچىك يولنى بىلىۋالغانىدى...

باش قومانداننى ۋېرونادىن قايتىپ كەپتۇ دەپ خەۋەر كەلدى. ئۇلار كۆرۈشتى، يوسېفنى توپتوغرا ئىككى كېچە - كۈندۈز يانار تاغدىن پارتلاپ چىققان ماگما ئىچىگە غەرق بولدى...

بەشىنچى، جەڭگاھتا يېزىلغان ئوتلۇق خەتلەر

ئاۋستىرىيە پادىشاھى فىرانسىس ئۆز ئارمىيەسىنىڭ قوماندانغا ناپولېئون قورشاۋغا ئالغان مۇھىم قەلئە مانتۇئادىن قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىش توغرىسىدا ئۈچ قېتىم پەرمان چۈشۈردى. قېرى قوماندان ۋۇرمىسېر باشچىلىقىدىكى يەنە بىر بۆلەك قوشۇن گاردا كۆلىنى بويلاپ كېلىپ فىرانسىيە قوشۇنىنى چېكىندۈردى. بوناپارت ئومۇمىيلىقنى نەزەردە تۇتۇپ ۋاقتىنچە مانتۇئاغا ھۇجۇم قىلىش پىلانىدىن ۋاز كەچمىسە بولمايتتى. بىراق، بۇ چاغدا دۈشمەن ملانغا چېكىنىش يولىنى قامال قىلىۋالغانىدى. بۇ بىر قېتىملىق خەۋپلىك قايتۇرما ھۇجۇم بولۇپ، فىرانسىيە قوشۇنى خەتەرلىك ئەھۋالدا ئىدى. ملاندىن چاقماق تېزلىكىدە قايتىپ كەلگەن ناپولېئون يەتتىنچى ئاينىڭ

تومۇز ئىسسىقلىقىغا پەرۋا قىلماي تۈزلەڭلىكتىن ئاتلىق ئۆتۈپ،
ئۆز قوشۇنلىرىنى كۆزدىن كەچۈردى ۋە بارلىق ئەسكەرىي
كۈچىنى يىغدى. بۇ ئىنتايىن خەۋپلىك، شۇنداقلا ئىنتايىن
قاتىلاڭ بىر مەزگىل ئىدى.

ناپولېئون شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە يوسېفنىغا خەت يازدى.
«سىزدىن ئايرىلغاندىن بۇيان كۈنلىرىم ھەسرەت ئىچىدە
ئۆتتى، — دەيدى ناپولېئون خېتىدە، — يېنىمدا بولمىسىڭىز
بەخت ماڭا يار بولمايدىكەن. ئىسسىق لەۋلىرىڭىزنى، تۆككەن
ياشلىرىڭىزنى، تاتلىقىمىزغا كۈنلەشلىرىڭىزنى كۈنۈبۈيى ئويلاپ
چىقىمەن. تەڭداشسىز گۈزەللىكىڭىز بىلەن يۈرىكىمگە ئۆچمەس
ئوت سالغانسىز. مەسئۇلىيەت ۋە خىزمەتنىڭ ئىسكەنجىسىدىن
بوشىنىپ، كۈنلىرىمنى يېنىڭىزدا سىزنى سۆيۈشتىن باشقا ھېچ
ئىش قىلماي ئەرەك ئۆتكۈزگۈدەك چاغلىرىمۇ بولار — ھە؟...
سىز بىلەن تونۇشقىنىمىدىن بۇيان سىزگە بولغان ھۆرمىتىم،
مەھلىيالىقىم كۈنساين ئېشىپ باردى... تۆكۈلگەن
ياشلىرىڭىزنى ئويلىسام قانلىرىم قايناپ تاشىدۇ. پاتراق يېنىمغا
كېلىڭ. شۇنداق قىلىسىڭىز، بىز بۇ دۇنيادىن كېتىش ئالدىدا
نۇرغۇن دەلىللىرىمىز شادلىق ئىچىدە ئۆتكەن، دېيەلەيمىز! سىزنى
ۋە ھېلىقى كەپسىز «تەقدىر» ئىزىنى مىڭلارچە سۆيۈپ!»

باش قومانداننىڭ خانىمى يوسېفنى جەڭگاھىنى ئىس — تۈتەك
قاچىلغان مەزگىلدە بىرېشىيەگە ۋاقتىنچە يولغا سېلىپ
قويۇلغانىدى. بىراق، بۇ يەرگە كېلىپلا مىلانغا ئاپىرىپ قويۇلدى.
چۈنكى، ئۇ يەردە يېڭى لەشكەرلەر بىلەن ئەسىرگە چۈشۈپ
قالغىلى تاس قالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ناپولېئوننىڭ تەلپىنى
رەت قىلىشقا ئەمدى ئوبدان باھانە چىققانىدى.

ناپولېئون مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە جاسارىتى ۋە ئىشەنچىنى بىر
نەچچە سائەت بولسىمۇ تۇنجى قېتىم يوقىتىپ قويدى. ئۇ

بىر قارارغا كېلەلمەي، سەركەردىلىرىنى تالڭ قالدۇرۇپ يىغىن ئاچتى. ئۇ بۇنداق خەۋپلىك ئەھۋالدا پو دەرياسىنىڭ قېشىغا چېكىنىپ مۇداپىئەگە ئۆتكەن تۈزۈك دەپ قارايتتى. بىراق، تەنتەك ئاۋگېرو مەيدىسىگە ئۇرۇپ: «شۆھرىتىڭىز ئۈچۈن بولسىمۇ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتمىز» دەپ توۋلىغان پىتى ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. باشقىلارنىڭ پىكىرىمۇ بىردەك ئەمەس ئىدى. ناپولېئون بۇ قارارنى مۇزاكىرىگە قويۇشتىن ۋاقتىنچە يالتايدى.

ناپولېئون ئاخىرقى قارارنى چىقىرىش ئالدىدا كىچىككىنە ھۇجرىسىدا خەرىتىگە قارىلىپ ئولتۇرۇپ ئويلىنىپ ئىدى. شامنى ئايلىنىپ پىلدىرلاپ ئۇچۇپ يۈرگەن بىر پەرۋانە ئاخىر ئۆزىنى ئوتقا تاشلىدى. تومۇز ئايلىرىنىڭ بۇ كېچىسى ھاۋا ناھايىتى دىمىق ئىدى، سىرتتىن نەرسە سادالىرى ۋە ھۇجۇم چۇقانىلىرى كېلىپ تۇراتتى. «ئەتە لومباردىنى ساقلاپ قېلىش - قالالما سلىقىمىز بەلگىلىنىدۇ، - دەپ ئويلىدى ناپولېئون، - ئېھتىمال، شۆھرىتىم ۋە تەقدىرىم بەلگىلىنىدىغان پەيت يېتىپ كەلگەندۇ، بارىمنى دوغا تىكسەم بولارمۇ - بولماسمۇ؟ يوسىپنى شۇ تاپتا ھېلىقى يوغان كارىۋاتتا يېتىپ ئۇخلاۋاتقاندۇ، بەلكىم كۆڭلىنى مەھلىيا قىلىۋالغان بىرەر سۆلەتۋاز بايۋەچچىنىڭ قوينىدا تاتلىق كۈلۈپ ياتقاندۇ.»

ناپولېئون ئاخىر ھۇجۇمنى داۋاملاشتۇرۇش قارارىغا كەلدى. ئەتىسى سىدۇبېي قورغىنى ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىنى قولغا كەلتۈردى.

«ئۈچ كۈن بولدى، سىزدىن ھېچ ئۇچۇر يوق، مەن بولسام سىزگە ھەر كۈنى خەت يېزىۋاتىمەن. ئاھ، ھىجران دەردى، ئۇزاق كېچىلەرنى، مەنىسىز كۈنلەرنى بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە ئۆتكۈزمەكتىمەن» دېدى ئۇ يوسىپنىغا يازغان خېتىدە. بۇ چاغدا

يوسېفنى پارىژدىكى دوستى ئالسېن خانىمغا خەت يېزىپ: «ئىچىم پۇشۇپ ئۆلەي دېدىم» دەپ زارلاندى. ئاپولېئون جەڭ قىلىش ۋە غەلبە قازىنىش ھەلەكچىلىكىدە چېپىپ يۈرەتتى، يوسېفنى بولسا زىياپەتلەرگە بېرىش، كىشىلەرنىڭ ھۆرمەت - ئېھتىراملىرىنى قوبۇل قىلىش ھەلەكچىلىكىدە قاتلاڭ ئىدى. ھەر ئىككىسى ھاياتتىن — ئاپولېئون يوسېفنىدىن بەك يىراق جايدا بولغانلىقى، يوسېفنى بولسا ئاپولېئونغا بەك يېقىن جايدا بولغانلىقى ئۈچۈن بىزار ئىدى. ئاپولېئون ئۈچ كۈندىن كېيىن يوسېفنىغا يەنە خەت يېزىپ: «سۆيۈملۈكۈم، دۈشمەن مەغلۇپ بولدى، ئون سەككىز مىڭ كىشى ئەسىرگە چۈشتى، باشقىلىرىنىڭ ئۆلگىنى ئۆلدى، قالغىنى يارىدار بولدى، ۋورمىسېردا بىز ئالمىغان مانتۇئالا قالدى. ھىچقاچان مۇنچە شانلىق غەلبىنى قولغا كەلتۈرۈپ باقمىغاندۇق: فىرانسىيە ئىتالىيەنى، فىرولېنى، تىرولېنى قوغداپ قالدى. پات ئارىدا ۋىسالىڭىزغا يەتكەيمەن، بۇ مېنىڭ چاپلىق تىرىشچانلىقىم ۋە كۆرسەتكەن خىزمىتىمگە بېرىلگەن ئىنئامدۇر. سىزنى مىڭنى سۆيۈپ!» دېدى.

بۇ باش قوماندان ھەربىر مىنۇت بوش ۋاقتىنىمۇ بىكار ئۆتكۈزۈۋەتمەستىن سىياسىي پائالىيەت بىلەن مەشغۇل بولاتتى. مودېناغا جىمى ئىتتىپاقداش ئەللەرنىڭ ۋەكىللىرىنى، جۈملىدىن، بولۇننا پالاتاسىنىڭ ئەزالىرىنىمۇ چاقىرىپ يىغىن ئاچتى ھەمدە تەبرىكلەش خاراكتېرىدىكى بۇ يىغىندا ئۇلارغا بىر ئاساسىي قانۇن بەلگىلەپ بەردى، ئۇلار بۇ ئاساسىي قانۇنغا ئاساسلىنىپ ئۆز ئالدىغا جۇمھۇرىيەت قۇرسا بولاتتى.

«خېتىڭىز مۇزدەك سوغۇق، — دېدى ئاپولېئون شۇ كۈنى ئەتىگىنى يوسېفنىغا يازغان خېتىمدە، — خېتىڭىزنى خۇددى ئۆي تۇتقىنىمىزغا يېرىم ئەسىر بولغاندەك بىر ۋەزىندە دوستلۇق،

قىش كۈنلىرى دېگەندەك گەپلەر بىلەن تولدۇرۇۋېتىپسىز، بەكمۇ رەھىمسىز ئىكەنسىز! خوش، شۇنداق بولۇشنى تىلەيمەن، قەلبىمدە ئاغرىنىشتىن باشقا ھېسسىيات دېگەندىن ئەسەرمۇ قالمدى. غەمكىن كۆزلىرىمگە، مۇزلىغان يۈرىكىمگە، روھسىز سىياقىمغا بىر قارىۋېتىڭا... بۇرۇنقىدەكلا مۇلايىم قەلبىمدە مېڭىنى سۆيۈپ!

يېڭى بۆھران ناپولېئوننى شىمالغا چاقىرىپ ئېلىپ كەتتى. ناپولېئون شۇ يەردە جەڭگە ئاتلاندى، ئەمما مەغلۇپ بولۇپ چېكىندى. نويابىرنىڭ مۇشەققەتلىك ئاشۇ بىر قانچە ھەپتىسىدە ناپولېئوننىڭ تەقدىرى تېخى بەلگىلەنمىگەنىدى، ئەمما يوسېفىندىن كۆڭلىگە ئارام بەرگۈدەك بىرەر ئېغىز تاتلىق سۆزگىمۇ ئېرىشەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا سادىق دوستلىرىدىن بىرى ناپولېئونغا خانىمىنىڭ مىلانىدا ئېچىلىپ - يېپىلىپ ئويناۋاتقانلىقىنى ئېھتىيات بىلەن پۇرسىتىپ قويدى. ناپولېئون كارتىزىلو چېڭىدە مەغلۇپ بولغان كۈنىنىڭ ئەتىسى پارىژغا ئەمەلگە ئېشىشىدىن ئۈمىد كۈتەلمىسىمۇ ياردەم سوراپ مەكتۇپ ئەۋەتتى.

كىشىلەر داۋالغۇش ئىچىدە جەسۇرلۇقنى يوقىتىپ، بۇ باش قومانداننىڭ بىقىنىغا كىرىۋالغانىدى. ناپولېئون ئاركولا چېڭى باشلىنىش ئالدىدا تۇرغان شۇ كۈنلەردە ئويلىنىدىغان ئىشلارنىڭ توللىقىدىن بىر كالىسىنى ئون قىلالماي قالدى. بىر كۈنى ئاخشىمى يوسېفىنغا ئىنتايىن ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە ھەسرەت بىلەن: «سىزدىن كۆڭلۈم قالدى، لەنەت سىزگە! نەقەدەر سەت، دۆت ۋە قەبىھسىز. ماڭا - سۆيۈملۈك ئېرىڭىزگە خەت يازمىدىڭىز، كۆڭۈلمۇ بەرمىدىڭىز. ئەزىزىم، كۈنپويى نېمە ئىشلار بىلەن بولۇۋاتىسىز؟ قانداق مۇھىم ئىش ۋاقتىڭىزنى - ئېرىڭىزگە خەت يازىدىغان ۋاقتىڭىزنى ئىگىلىۋالدى؟...

ئېرىڭىزگە خەت يازدۇرمايۋاتقان ئاشىقىڭىز كىمدۇ؟ يوسىپنى، پەخەس بولۇڭ، شېرىن كېچىلەرنىڭ بىرىدە ئىشىكىڭىز تاراققىدە ئېچىلىپ، ئالدىڭىزدا ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولۇپ قالماي يەنە. چاقچىقىم ئەمەس بۇ، سۆيۈملۈكۈم، سۆيگۈ بىلەن سۇغرىلغان ساق تۆت ۋاراق خەت يېزىڭ، خەستە كۆڭلۈم شادلىق ۋە بەختكە تولىسۇن. ئاز كۈندە سىزنى باغرىمغا باسىمەن ھەمدە سىزنى ئېكۋاتور قۇياشىدەك قىزىق لەۋلىرىم بىلەن مىليونلاپ سۆيۈشلەرگە كۆمۈۋېتىمەن!»

ناپولېئوننىڭ كۆڭلى بەك پەرىشان ئىدى، يوسىپنىڭ ھېلىمۇ ئۆزىگە سادىق ياكى سادىق ئەمەسلىكى نامەلۇم. ناۋادا ۋاپاسىزلىق قىلغان بولسا، بۇ ئىش ناپولېئون ئۈچۈن شۇ قەدەر بەختسىزلىك ئىدى. ناپولېئون ئىچ - ئىچىدىن شۇنداق بىر ئېغىر خەۋپنى تۇيۇپ تۇراتتىكى، خۇددى جەڭگاھتا تۇرۇۋاتقانداك مەسئۇلىيەت، ئەندىشە ۋە داۋالغۇپ تۇرۇۋاتقان تۇيغۇلىرى گىرەلىشىپ قەلبىنى چىرماپ ئارامىنى بۇزاتتى. ئېھتىمال، بۈگۈن خۇسۇسىي تۇرمۇشىدا ھاقارەتكە قالغاندۇ، ئەتە - ئۆگۈن جەڭگاھتىمۇ ھاقارەتكە ئۇچرىشى مۇمكىن. بىراق، بۇنىڭلىق بىلەن دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئارزۇسىدىن يالتايغىنى يوق. شۇ كۈنلەردە لەشكەرلەر ئىچىدە ئۆلۈۋېلىش ۋەقەلىرى يۈز بېرىپ تۇرۇۋاتاتتى، ناپولېئون شۇ مۇناسىۋەت بىلەن «ھەربىيلەر روھىي ئازاب ۋە ھەسرەت ئۈستىدىن غالب كېلىشى شەرت» دەپ پەرمان چۈشۈردى.

ناپولېئون ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە خېتىنى يېزىپ ئىككى كۈندىن كېيىن ئاركولا ئەتراپىدىكى ئادىگې دەرياسى كۆۋرۈكىدە تۇرۇپ جەڭگە قوماندانلىق قىلىۋاتاتتى. دۈشمەن قوشۇنى بۇ چاغدا كۆۋرۈكنى توپقا تۇتۇشقا باشلىدى، فىرانسىيە قوشۇنى چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. دەريادىن زورمۇزور ئۆتكىلى

بولمايدىغاندەك ئىدى. ناپولېئون ئاخىر لەشكەرلىرىنى
يېڭىباشتىن يىغىلىپ ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە بۇيرۇدى.
— گېنېرال، ئالدىغا ماڭماڭ! پارتلاپ كېتىسىز، بىزمۇ
تۈگىشىمىز! — توۋلاشتى قوشۇندىكىلەر.

ناپولېئوننىڭ يان تەرىپىدە تۇرغان مارمېنت «قوشۇنلىرىم
ئەگىشىپ كېلىۋاتامدۇ - يوق» دېگەن خىيال بىلەن ئارقىسىغا
بۇرىلىپ قارىۋىدى، باش قوماندان يارىلانغان بولسا كېرەك،
كانۇيىي مىپېرلاننىڭ قۇچىقىغا يىقىلدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن
قوشۇن ئىلگىرلەشتىن توختىدى. ھۇجۇمچى قىسىم
توختىغاچقا، باشقىلارمۇ ئارقىغا چېكىنىپ، دەريا قېشىنى توسۇق
قىلىپ مۇداپىئەدە تۇردى. بوناپارت ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن،
ئېھتىياتسىزلىقتىن قاش تۈۋىدىكى ئويماغا چۈشۈپ كەتتى،
ئىنسى لۇئىس بىلەن مارمېنت ئۇنى دەرھال تارتىپ
چىقىرىۋالدى. شۇ ئەسنادا ئوق يامغۇردەك يېغىشقا باشلىدى،
ئەتراپ پاتىپاراق بولۇپ كەتتى، مىپېرلان باش قوماندانغا
تاشلىنىپ ئوقنى بەدىنى بىلەن توسۇۋالدى. ناپولېئون ئاتتىن
بىرنى تۇتۇپلا مىنگىنىچە ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ بەدەر قاچتى.

ناپولېئون شۇ ئاخشىمى گازارىمدا بۇرۇقتۇرما بولۇپ
ئولتۇرۇپ كەتتى. ئەتىسى بولغان جەڭدىمۇ غەلبە قازىنالمىدى.
بۇ كاساپەت دەريادىن ئۆتكىلى بولمايدىغاندەك قىلاتتى. ئۈچىنچى
كۈندىكى ھۇجۇمنىڭ نەتىجىسىمۇ تايىنلىقلا بولدى. ناپولېئون
ئاخىر بىر ھىيلە ئىشلىتىش قارارىغا كەلدى. ئىككى قوشۇن
دەريادا قاتتىق تىركىشىۋاتقان پەيتتە بىر قىسىم دۇمباقچىلار
بىلەن مۇھاپىزەتچىلەرنى يىغىپ دۈشمەننىڭ ئارقا تەرىپىگە
ئايلىنىپ ئۆتۈپ قىسماققا ئالدى. چارچاپ ماجالى قالمىغان بىر
پەيتتە ئارقا تەرىپىدىن فىرانسىيە قوشۇنلىرىنىڭ نەرە - دۇمباق
ئاۋازىنى ۋە ھۇجۇم چۇقانىلىرىنى ئاڭلىغان ئاۋستىرىيە

لەشكەرلىرى قاتتىق ساراسمىگە چۈشتى، بىر دىۋىزىيەسى قارشىلىق كۆرسەتمەيلا چېكىندى. پۈتكۈل ئاۋستىرىيە قوشۇنىنى پېتىراپ قاچتى دەپ ئويلاپ روھلىنىپ كەتكەن فىرانسىيە قوشۇنلىرى بارغانسېرى باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلدى. فىرانسىيە قوشۇنى شۇنداق قىلىپ ئۈمىدسىزلىك پاتىقى ئىچىدە باتۇرلۇققا ۋە ھىيلىگە تايىنىپ تولۇق غەلبىگە ئېرىشتى. فىرانسىيەنىڭ ئىلكىگە ئۆتكەن يەنە بىر يۇرتنىڭ ئىسمى ھەممە يەرگە تارالدى. پارىژ ھۆكۈمىتى ئارکولا چېگىنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن ئىزناك قۇيدۇردى. بىر رەسسام زامانداشلىرىنىڭ ۋە كېيىنكى زاماندىكىلەرنىڭ بۇ دانا قومانداننى مەڭگۈ ياد ئېتىپ تۇرۇشى ئۈچۈن چوڭ بىر پارچە رەسىم سىزدى، رەسىمدە ناپولېئون كۆۋرۈك ئۈستىدە تۇرۇپ، ھىچقاچان كۆتۈرۈپ باقمىغان ئارمىيە تۇغىنى پۇلاڭشىتىپ تۇراتتى.

خەۋپ ۋاقتىنچە ئۆتۈپ كەتتى، ئاۋستىرىيە قوشۇنى مانتۇئا شەھىرىدىن چېكىندى. بىراق، ئۇزاق ئۆتمەي يەنە فىرانسىيە قوشۇنىنىڭ قولىغا چۈشۈشى مۇمكىن ئىدى. ناپولېئون قوشۇنلىرىنى يېڭىسېلىشتىن بىر قانچىگە بۆلۈپ جايلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىشقا ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن مىلانغا كەلدى، مانا ئەمدى ئاخىرقى ھېسابتا مىلان ئارقىلىق بۇ كىچىك جۇمھۇرىيەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان، يوسىپنى تامامەن ئۆز ئىلكىگە ئالىدىغان، قولىدا مەھكەم تۇتىدىغان بولدى.

بىراق، يوسىپنى قېرى ۋورمىسېردىنمۇ قۇۋ ئىدى. «سىزنى باغرىمغا باسارمەن دەپ ھېچنېمىگە قارىماي كەلگەندىم. ھۇجرىڭىزغا يۈگۈرۈپ كىرسەم سىز يوق! شەھەرنىڭ بىرەر يېرىگە زىياپەتكە كەتكەنسىزمۇ؟! منجەزىڭىز سىزنى ئۈجمە كۆڭۈل قىلىۋېتىتۇ. مەن خېيىم - خەتەرگە كۆنۈكمەن، ئاچچىق تەقدىرىم ئالدىدا قانداق قىلىشىمنى ئوبدان بىلىمەن. پەيزىڭىزنى

سۈرۈپىرىڭ. سىزگە كاشلا قىلمىغان بولسام دەيمەن. بەخت دېگەن سىز ئۈچۈنلا يارالغان، ھەممە كىشى كۆڭلىڭىزنى ئالالمىغىنىدىن خوش. پەقەت ئېرىڭىزلا ئاچچىق يۈتۈپ يۈرىدۇ» دەپ يازدى ئۇ.

ئەتىسى ئەتىگىنى يەنە «سىزنى سۆيىدىغان بىر ئەرنىڭ بەختى ياكى ھەسرەتى بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن، سىزگە كۆيۈشۈم پېشانەمگە پۈتۈلگەنكەن... سىز ئۈچۈنلا تۇغۇلغان ئېرىڭىزنىڭ غېمىنى يېيىشنى، سىزگە كۆيگىنىمدەك كۆيۈشۈشۈمنى ئۈمىد قىلسام ئادىللىق بولمايدۇ، جىيەك يىپىنىڭ ئالتۇن يىپتەك بولۇشىنى تەلەپ قىلغۇلۇقمۇ؟... مېنىڭ يىپتەرسىزلىكىم شۇكى، پەرۋەردىگار ماڭا كۆڭلىڭىزنى رام قىلغۇدەك جەلپكارلىق ئاتا قىلمىغانكەن. مەن پەقەت سىزنى ماڭا شۇنچىكى بولسىمۇ نەزەر سېلىپ قويارمىكىن دەپلا جىمى جەبىر - جاپاغا چىدىدىم، شۇنچە شانلىق غەلبىنى قولغا كەلتۈردۈم. چۈنكى، ئىشقىڭىزدا سەۋدايمەن. خەير، سالامەت بولۇڭ، دىلىبىرىم... ئەگەر مەندىن راستلا كۆڭلىڭىز قالغان بولسا، كۆڭلىڭىزنىڭ ئارامى ئۈچۈنلا ھەسرەتتىمىنى ئىچىمگە يۈتۈپ يۈرىۋېرىمەن... سىزنى سۆيۈپ. ئاھ يوسىپىن، يوسىپىن!» دەپ خەت يازدى ئۇ.

نەقەدەر سەمىمىي ئىقرارنامە بۇ! ئىشقى ئوتى ۋە نام - شۆھرەت ئىستىكى ناپولېئوننى نىشانغا ئاتلاندى، دۈشمىنى بولسا غىپىدە تىكىۋېتىشنى ئەۋزەل كۆردى. قانداق قىلغۇلۇق؟ ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندا ھەممىدىن مۇھىمى غەزەپكە كېلىش ۋە تىل سېلىپ ئاھانەت قىلىش ئەمەس، بەلكى ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ئىززىتىنى ساقلاش، سەۋەبىنى ئۆزىدىن سوراشتۇر. خۇشامەتكۈيلۈقنى يوشۇرۇش ئويدا كىچىككەنە چاقچاق قىلىپ قويۇشمۇ ئۈنۈم بېرىشى مۇمكىن. ناپولېئون ئەتىسى يەنە: «يوسىپىننى ئىگىلىمەي قويمايمەن!» دەپ ئويلىدى. بىراق،

كۆڭلىنى ئۆزىگە قانداق قاراتقىلى بولار؟ خۇشامەت ۋە ھۆرمەت كۆرسىتىپمۇ؟ غەربى شۇ ئىدى. بىراق، چۆچۈرسىنى خام سانغانىدى! چۈنكى، چەكسىز جەلپكار يوسىپىن پادىشاھ - كىنەزلەرنى سۈر - توقاي قىلىپ خىزمەت كۆرسەتكەن ناپولېئونغا چوقۇنمىغان تەقدىردىمۇ، قاتتىق ئەيمەنسە بولاتتى. لېكىن، ناپولېئوننىڭ شۇقەدەر ئوچۇق - ئاشكارا ھالدا قىزغىن مۇھەببەت ئىزھار قىلىشلىرى يوسىپىننى ئەنە شۇنداق تىزگىنسز ئايالغا ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى.

ناپولېئوننىڭ خاتالىقى شۇكى، ئۆزىگە بەك تەمەننا قوياتتى. ئەنە شۇنداق مەنمەنلىكى تۈپەيلىدىن ئىشقى ئوتىنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايتتى. بىر تاغار تەسىرلىك سۆزلەرنى يازغاندىن كېيىن، خىزمىتىڭىزدە بولاي، دېگەندەك سۆزلەرنى قوشۇپ قوياتتى. بۇ قېتىممۇ سۆيگۈ دەردىنى تارتىۋاتقان ھاماقەت يىگىتكە خاس روھىي ھالىتى بىلەن كۈنۈپىرتىنى يەنە بىر قېتىم يىرتىپ ئېچىپ، يېزىپ بولغان خېتىگە: «سىزنى يەنە بىر قېتىم سۆيۈپ» دېگەن گەپنى يېزىپ قويدى.

ئالتىنچى، قاتتىق قول باش قوماندان

ناپولېئون ئالدىنقى سەپتە ئارقا - ئارقىدىن غەلبە قازاندى، پارىژ تەرەپ نېمە دەۋانتقاندى؟ پۈتكۈل پارىژ شادلىققا چۆمۈلگەندى. ئۇزاق زامانلار ئۆتۈپ ئاران مەيدانغا كەلگەن بۇ قەھرىمان شەخسنىڭ رەسىملىرى قەدىمكى رىم قەھرىمانلىرىنىڭ رەسىمى بىلەن بىر قاتاردا ماگىزىنلارغا ئېسىتىلغان، مۇبارەك نامى تىللاردا داستان بولغانىدى. ھەر قېتىم يېڭى - يېڭى نۇسرەت خەۋەرلىرى يېتىپ كەلگەندە ناپولېئوننىڭ نامى كىشىلەرنىڭ پارىژغا تېما بولاتتى.

ناپولېئوننىڭ تۇغى لىيۇكسېمبۇرگ ئوردىسىغا ئېسىلدى؛ دوكلاتى ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلارنىڭ ئاز - تولا قەلەم تەڭكۈزۈشى بىلەن ئوردىدا تارقىتىلىدىغان «ھۆكۈمەت ئاخباراتى»دىن ئورۇن ئالدى؛ ئوبرازى شېئىر، ئوردىن ۋە ئەنگىلىيەدىن كىرگەن يېڭى ئۇسلۇبتىكى ھەجۋىي رەسىملەرگە دېتال بولدى؛ ناپولېئون ھەققىدىكى جىمى خەۋەر پارىژنىڭ شۆھرىتىنى ئاشۇردى.

ناپولېئون بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەردار ئىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۆز شۆھرىتىنىڭ ئېشىپ بېرىشى ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارنى قاتتىق چۆچۈتۈۋېتىدىغانلىقىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى. چۈنكى، ئۇ ئۇزاقتىن بۇيان ئۇلارنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنماس بولۇۋالغانىدى. «بۇ كاساپەت يەنە غەلبە قازىنىدىغان بولسا، بىز ئۆلۈمگە مەھكۇم بولىمىز» دەپ ئويلاشقان ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلار ناپولېئوننى قانداق يوقىتىش ئۈستىدە خۇپىيانە باش قوشۇش ئىشلىنىپ، ۋاھالەنكى، باتۇر خەلق قوغدىنىش ئارمىيەسى يېڭىلىمەس قوشۇن ئىدى. نىھايەت، ناپولېئوننىڭ باتۇر سەركەردىلىرىنى تىزگىنلىمەسلىكىمۇ ئىنتايىن خەتەرلىك ئىدى. ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلار باشقۇرۇشقا بويسۇنمىغان سەركەردىلەرنى يەتتە يىلدىن بۇيان مۇپتۇڭزا ئارقىلىق قورقۇتۇپ كەلگەن ئەمەسمىدى؟ «كىمكى بىزنىڭ بۇيرۇقىمىزغا قۇلاق سالمىسا، كىمكى بىز ئەۋەتكەن پەۋقۇلئادە ۋەكىلنى كۆزگە ئېلىمىسا ئەمىلىنى ئېلىپ تاشلاپ، جىنايىتى جاۋابكارلىققا تارتىمىز، ناپولېئونمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس!» سالىسىياتىس بەك ئاجىز كەلدى، يەنە كېلىپ ناپولېئون بىلەن بىر كورسېكالىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىلگىرى ناپولېئونغا ساقۇنلۇق قىلغان. شۇنداق ئىكەن، سالىسىياتىسنىڭ ئورنىغا قاتتىق قولراق بىرەرنى ئەۋەتكەن تۈزۈك. كىلارك بارسۇن، ئۇ

دېگەن ئۆتۈپ كەتكەن قۇۋ، نەپسانىيەتچى نەرسە.

كىلارك سالاپەتلىك، تەكەببۇر گېنېرال ئىدى. مىلانغا قاراپ كېتىۋاتقىنىدىمۇ «ناپولېئونغا تېتىيمەن، ناپولېئون دېگەن ئەينى چاغلاردا ئەسكى ھەربىي فورما كىيىپ يۈرىدىغان پالاكەت بىر پەتەك ئىدىغۇ» دەپ ئسويلىدى. بىراق، سېربىلئون قەسىرىگە كىرگەندىن كېيىن ناپولېئوننىڭ ئالدىدا ساراسمىگە چۈشتى. ناپولېئوننىڭ تۇرقى بۇرۇنقىدەكلا ئىدى، ئەمما ھەممە كىشى تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ قول باغلاپ تۇراتتى. ئۇنى قانداقمۇ بىر قوماندان دېگىلى بولسۇن؟ پادىشاھنىڭ ئۆزىلىغۇ! دەرۋەقە، پارىژنىڭ بۇ ئالاھىدە ۋەكىلى بۇ يەردە ھەرھالدا خېلى يۇقىرى ھۆرمەت - ئېھتىرامغا ئائىل بولدى، ئەمما ناپولېئوننىڭ مەخپىي پىلانىدىن ۋە بۇ پىلانى توغرىسىدا ھاكىمىيەت بېشىدىكى ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلارغا يازغان دوكلاتىدىن بىخەۋەر قالدى. ناپولېئون ئىككى كۈندىن كېيىن ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلارنىڭ جىمى ھىيلە - مىكىرلىرىدىن ۋاقىپ بولدى. چۈنكى، ھىيلىگەر كىلارك شامالغا قاراپ ئىش تۇتۇپ، پارىژدىكىلەردىنمۇ يۇقىرى نوپۇزلۇق ناپولېئوننىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقانىدى. «كېلەچەكنىڭ غوجايىنى مۇشۇ» دەپ ئويلىغان كىلارك دەرھال ناپولېئون تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى. ناپولېئوننىڭ ئىلگىرىكى پەرىزىمۇ ئىسپاتلاندى: ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلار ناپولېئوندىن پەقەت ئىتالىيەنى بويسۇندۇرۇپ، ئاۋستىرىيە بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشنىڭ پېشىكىسى سۈپىتىدە پايدىلانماقچىدى، ئىتالىيەنى ئىشغال قىلىپ تۇرۇۋېرىشكە ئەسلا قىزىقمايتتى، شۇنداقلا بۇ ئىشنى ئىنقىلابىيلاشتۇرۇش ئويىمۇ يوق ئىدى. مانا ئەمدى بۇ ماتېرىياللارغا ئېرىشكەن ناپولېئون بارلىق تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئۇلارنىڭ پىلانىنى مەغلۇپ قىلىش تەييارلىقىغا

كىرىشتى.

شۇغىنىسى، ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج ئىدى.

ياردەم كېرەك، ياردەم! قۇرۇق گەپ ئەمەس، ئىسسىق جېنى بار لەشكەر كېرەك... ئەڭ مۇنەۋۋەر لەشكەرلىرىم ئېغىر يارىلاندى، كوماندىرلىرىمنىڭ جەڭگىۋارلىقى سۇندى. يېڭى كەلگەن لەشكەرلەردە جەڭگىۋارلىقمۇ، ئىشەنچمۇ يوق، قوشۇنلىرىم ئازىيىپ، ساناقلىقلا ھارغىن لەشكەر ۋە ئوفتسىپىرلىرىم بىلەنلا قالدىم. ئىتالىيەنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا تاشلىنىپ قالدۇق، ھايات قالغان ئاشۇ باتۇرلىرىمۇ ھالاكەتكە يۈز تۇتتى. ئېھتىمال، ئۇزاق ئۆتمەي ئۆلۈم قوڭغۇرىقى باتۇرلۇق بىلەن ئۇدا ئۈچ قوشۇننى يەڭگەن ئاۋگېرو، قورقماس باتۇر ماركسېنا، بىرتخېر ۋە مېنى چاقىرىپ چېلىنىشى مۇمكىن. باتۇرلىرىمىز قانداق قىلار؟ بۇ ھال مېنى قاتتىق غەمگە قالدۇردى، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرمىسەم بولمايدۇ، جەبرائىلنى كۆزگە ئىلماي ھەددىم ئەمەس. ناۋادا مەن ئالەمدىن ئۆتسەم، يىگىتلىرىم شۇنىڭدىن ئېتىبارەن قەددىنى رۇسلىيالىمايدۇ.

بۇنىڭدىنمۇ ئۆتە قۇۋلۇق بارمۇ؟

بار، ناپولېئوننىڭ ئۇنىڭدىن ئۆتە كارامەتلىرى بار. ھۆكۈمەتنى قورقۇنۇش ۋاسىتىسى بىلەن ئالدىيالىمىغان ناپولېئون ئەمدى پۇل - مال بىلەن قىزىقتۇرۇشقا، بىخۇدلاشتۇرۇشقا كىرىشتى. فىرانسىيە ھۆكۈمىتى بۇ چاغدا پۇل پاخاللىقى، مالىيە چىقىمىنىڭ كۆپلۈكى تۈپەيلىدىن تولىمۇ تەس كۈنگە قالغانىدى. ناپولېئون ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئارقىلىق ئىتالىيەدىكى پادىشاھ - كىنەزلەردىن ۋە نۇرغۇن ئۇششاق جۇمھۇرىيەتلەردىن يىغقان ئالتۇن - كۈمۈش ۋە تەڭگە پۇللىرى بىلەن ھۆكۈمەتكە ياردەم بەردى. ناپولېئون ھۆكۈمەتكە قول سۇنماستىن، بەلكى

پات - پات ئولپان ئەۋەتىپ تۇرغان تۇنجى سەردار بولۇپ قالدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلارغىمۇ: «لايىقىڭىزدا بولمىسىمۇ ئېسىل ئاتتىن يۈزنى تاللاپ ھەدىيە قىلدىم، ئاز بولسىمۇ كۆڭلۈم» دەپ سوۋغا - سالام ئەۋەتىپ تۇردى.

ناپولېئون فىرانسىيەنىڭ جەنۇبىدىكى ئۆلكىلەرنى مۇھاپىزەت قىلىپ تۇرغان قوشۇنلارنى ياردەمگە ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى، ھۆكۈمەت ئىچكى مۇداپىئە ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ رەت قىلغاندا: «ئىچكى مالىمانچىلىق كۆرۈلمىسۇن دەيدىكەنسىلەر - يۇ، فىرانسىيە ئۈچۈن ئىتالىيەنى ساقلاپ قېلىشىمنى خالىمايدىكەنسىلەر» دەپ رەددىيە قايتۇردى. ھۆكۈمەت دىپلوماتىيە ئىشلىرىنى ھۆكۈمەت ئەۋەتكەن ئالاھىدە ۋەكىلگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلىۋىدى، مۇنداق جاۋاب قايتۇردى:

سىلەر بۇنداق ئىشلار ئۈچۈن بىر گېنېرالنى قويۇشقا موھتاج بولۇپلا قالماستىن، بەلكى گېنېرالنىڭ ھېچقانداق كاشىلىغا ئۇچرىماي ئىشلارنى مۇستەقىل بىر تەرەپ قىلىشىغا موھتاجسىلەر... مېنىڭ ھەربىي ھەرىكىتىم پىلانغا ئوخشاشلا توپتوغرا... زەننىپ قوشۇنغا باش بولۇپ شۇنداق بىر ئىستراتېگىيەلىك نىشانغا يەتمەكچىمەنكى، ئاۋستىرىيە قوشۇنىنى تارمار قىلىپ مۇھىم قورۇقلارنى ئالىمەن، ئارقا سەپنى مۇستەھكەملەپ ژېنوۋا، ۋېنتسىيە، توسكانا، رىم ۋە ناپلېسلارغا خىرىس قىلىمەن، شۇ يول بىلەن دۆلىتىمىزنىڭ قۇدرىتىنى نامايان قىلماقچىمەن. بۇلارنى كۆزدە تۇتقاندا ھەربىي، مەمۇرىي، مالىيە ھوقۇقلىرىنى يۈكسەك دەرىجىدە مەركەزلەشتۈرۈپ بىرتۇتاش رەھبەرلىك قىلىمىسام بولمايدۇ. ئەگەر گېنېرالنى بۇنداق ھوقۇققا ئىگە قىلىمىساڭلار، قانمۇقات خەۋپكە دۇچ كېلىسىلەر، مېنى نەپسانىيەتچىلىك قىلىپ پو ئېتىۋاتىدۇ دەپ قالماڭلار. ماڭا

ئوقۇلۇۋاتقان مەدەھىيەلەرنى كۆنۈرەلمەي قېلىۋاتمەن، جىسمىمغىمۇ، دىلىمغىمۇ ھاردۇق يەتتى، مېنى ئاغرىق ھېسابىدا قايتۇرۇپ ئەكىتىشىڭلار زۆرۈر، ئورنۇمغا باشقا بىر گېنېرالنى تەكلىپ قىلغايىسىلەر. ئات مەنەلمەس بولۇپ قالدىم، غەيرىتىمگە تۇشلۇق دەريمانىم يوق... ئىتالىيەنى ساقلاپ قالايلى دېسەڭلار، تېزدىن ياردەمچى قوشۇن ئەۋەتىڭلار، ياردەمچى قوشۇن كېرەك!

بوناپارت

ئەمەلىيەتتە، ناپولېئون روھلۇق، قاۋۇل بولۇپ، ئات چاپتۇرمايدىغان كۈنى يوق ئىدى، چارچاش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئېتىنى چارچىتىپ ھالىنى قويمىيتتى. كىشىلەرنىڭ كۆڭلى ئۆزىگە مايىل بولغانسىرى، شۇنچە كاجلىق قىلىپ چېكىنىشى تەلەپ قىلاتتى. پارىژدىكى قۇرۇق گەپتىن باشقا ئىش قولدىغان كەلمەيدىغان پارلامېنت ئەزالىرى تەلپىگە ئىجازەت بېرىدىغان بولسا، بېشىغا بالا ياغىدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ ئىدى. ناپولېئون شۇنداق بىر يېڭى تونۇشقا كەلدىكى، فىرانسىيەنىڭ ئىتالىيەدىكى كۈچى ئۇلغىيىدىغانلا بولسا، ئۆزىنىڭ پارىژدىكى سىياسىي كۈچىمۇ زورىياتتى. شۇڭا، ئۆزى گەرچە ئاۋامغا ھۆرلۈك بېرىشىنى خالىمىسىمۇ، شۇنداقلا ئىتالىيەدە شەرت - شارائىتلار پىشپى يېتىلدى دەپ قارىمىسىمۇ، يەنىلا پارىژ ھۆكۈمىتىنىڭ ئىرادىسىگە مۇخالىپ ئىش تۇتۇپ، «سالپىن جۇمھۇرىيىتى»نى قۇراشتۇرۇپ چىقتى.

بۇ ناپولېئوننىڭ پارچىلىنىپ كەتكەن خىلمۇخىل كۈچلەرنى بىرلەشتۈرۈپ قۇرغان تۇنجى سىياسىي ئاپپاراتى ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ بۇنداق ئىجادىي ھەرىكىتىنى قايتا - قايتا تەكرارلاپ، داڭرىسىنى بارغانسېرى كېڭەيتتى. ناپولېئوننىڭ نىشانى بىرلىككە كەلگەن ياۋروپا ئىتتىپاقى

قۇرۇش ئىدى. ھازىر شىمالىي ئىتالىيەدىكى ئۇششاق ئالتە مەملىكەتنى قۇراشتۇرۇپ بىر دۆلەت قۇرۇپ ئاساسىي قانۇن تۈزدى، ئەمەلدارلارنى ۋەزىپىگە قويدى ۋە ۋەزىپىدىن قالدۇردى. ناپولېئون ئاشۇ ئىشلىرى بىلەن بىر مۇستەبىت پادىشاھقا ئوخشاپ قالغانىدى. بىراق، پەقەت ھەر خىل پىرىنسىپلارنىلا بەلگىلەپ بېرەتتى، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارنى بولسا باشقىلارغا قالدۇراتتى. ناپولېئون ئاجايىپ تەسىرلىك بايانات ئېلان قىلىپ، بۇ مەملىكەتنىڭ خالاش - خالىماسلىقىدىن قەتئىينەزەر قايتا ھۆرلۈككە ئېرىشىدىغانلىقىنى، ئەمما ھۆرلۈكى ئۈچۈن بەدەل ھېسابىدا نەق پۇل تۆلىشى كېرەكلىكىنى جاكارلىدى:

فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتى زالىم پادىشاھلارنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قاتتىق نەپرەتلىنىدۇ، مىللەتلەر ئارا قېرىنداشلارچە دوستلۇقنى مەدھىيەلەيدۇ. فىرانسىيە ئاساسىي قانۇنىنىڭ پىرىنسىپى ئارمىيەمىزنىڭمۇ پىرىنسىپىدۇر. لومباردى رايونىنى قۇل قىلىۋالغان زالىم ئاۋستىرىيە پادىشاھى ئۇزاقتىن بۇيان فىرانسىيەنىڭ مەنپەئىتىگە زور زىيان يەتكۈزدى... پادىشاھلىق دۆلەتلەرنىڭ زوراۋانلىقى جەزمەن ئىشغالىيەت رايونلىرىدا ئاق تېررورلۇق پەيدا قىلماي قالمايدۇ. شۇڭا، فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئارمىيەسى فېئودال بەگلىكلەرنىڭ قوشۇنلىرى بىلەن ھايات - ماماتلىق كۈرىشى قىلىشقا مەجبۇر. ئازاد رايونلاردىكى خەلقنىڭ بىزگە كۆرسەتكەن چوڭقۇر دوستانىلىكىگە چىن دىلىمىزدىن ئاپىرىن ئوقۇيمىز. خەلقنىڭ مال - مۈلۈك ھوقۇقىغا، ئىنسانىي ھوقۇقىغا ۋە دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىش ھەمدە بۇ ھوقۇقلىرىنى دەخلى - تەرۇزغا ئۇچراتماسلىق ئارمىيەمىزنىڭ جەڭگىۋارلىقىغا ئىلھام بېرىدىغان شوئار. بىراق، لومباردى خەلقى، سىلەرمۇ قېرىندىشىڭلار، يەنى فىرانسىيە قوشۇنى ئالدىدا قەرزدارسىلەر... تۈرلۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ بىزگە ياردەم بېرىشىڭلار كېرەك. قوشۇنىمىز يىراقتىن

كەلدى، ئوزۇق - تۈلۈك بىلەن ۋاقتىدا، تولۇق تەمىنلىگىلى بولمايۋاتىدۇ، ياردىمىڭلارغا موھتاجمىز. ئۇرۇش مىزانلىرىنى دېمەي قويمايلى، دوستلۇق ۋە مەجبۇرىيەت ئۈچۈن بولسىمۇ، بىزنى خىراجەت بىلەن تەمىنلىشىڭلار كېرەك. بىز بۇ يەردە يىغماقچى بولغان يىگىرمە مىليون فىرانك بۇ باياشات ئۆلكىلەر ئۈچۈن ھېچقانچە سېلىقمۇ بولۇپ كەتمەس.

ناپولېئون شۇنىڭدىن كېيىن باج، غەللە - پاراق، قەرز پۇل، قورال - ياراغ ئىسكىلاتى، خان جەمەتىنىڭ سۈيۈرغاللىق يېرى قاتارلىقلاردىن ئۆزىگە ئېھتىياجلىق جىمى نەرسىنى ھەقىلىق يوسۇندا ئېلىشقا كىرىشتى. ھەر قېتىم ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى تۈزۈشكەندە قارشى تەرەپتىن تۆلەم سۈپىتىدە پۇل، چارۋا ۋە مەشھۇر رەسىملەرنى تەلەپ قىلاتتى. چۈنكى، ئۆزىنىڭ قارىشىچە، مەشھۇر رەسىم ۋە ھەيكەللەر ئارقىلىق پۇلنىڭ قىممىتىنى مۇقىملاشتۇرغىلى بولمىسىمۇ، شۆھرەتپەرەس پارىژ ھۆكۈمىتىنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرغىلى بولاتتى ھەمدە ئۆزىمۇ جامائەتنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشەلەيتتى. پارىژ ھۆكۈمىتى مالىيەسى مۇشكۈل ئەھۋالدا قالغان مەزگىلدە ناپولېئون ئىتالىيەدىن لوۋېر ئوردىسىغا كۆپلەپ بىباھا سەنئەت بۇيۇملىرىنى ھەدىيە قىلىپ ماڭغۇزدى، بۇ تۆھپىسى ئىلگىرى ئۆتكەن ھەرقانداق سەلتەنەتلىك پادىشاھلارنىڭكىدىنمۇ ئېشىپ چۈشتى.

ناپولېئون فىرانسىيە قوشۇنىنىڭ ھىيلىگەر ئارقا سەپ تەمىنات خادىملىرىغا ئىتالىيەدە قارشى تەرەپتىن پۇل - مال ئالغان چېغىدىكىگە ئوخشاشلا زادىلا يۈز - خاتىرە قىلمىدى. «ھەربىي چىقىم نورمال ئېھتىياجنىڭ ئالتە ھەسسىسىگە باراۋەر كېلىۋاتىدۇ، - دەپ يازدى ئۇ مىلانغا كىرگەن دەسلەپكى

چېغدا، — چۈنكى، ھەربىي تەمىناتچىلار ھېساباتتا ساختىلىق ئىشلىتىپ، ئومۇمنىڭ پۇلىنى ئوغرىلىغان... ئىسراپچىلىق، ھەشەمەتخورلۇق، چىرىكلىك، خىيانەتچىلىك، ئۆز نەپسىگە چوغ تارتىش ۋە قەللىرىنىڭ كۆپلۈكى كىشىنى چۆچۈتدۇ. بۇنىڭغا مۇنداق بىرلا ئامالنى قوللانغاندا ئونۇم بېرىشى مۇمكىن: ئۈچ كىشىدىن تەركىب تاپقان بىر كومپىسسسىيە قۇرۇپ، بۇ كومپىسسسىيەگە تولۇق ھوقۇق بىرىپ، چىرىكلەشكەن بارلىق ئارقا سەپ خادىملىرىنى ئۈچ كۈندىن بەش كۈنگىچە ۋاقىت ئىچىدە ئېتىپ تاشلاش كېرەك. ئوت — ساماننى كەم ئۆلچەم بېرىش قىلمىشى تەكشۈرۈلۈپ ئىسپاتلانغاندىن كېيىن، بۇ خۇنپەرلەرنىڭ بىرىنىمۇ توردىن چۈشۈرۈپ قويماسلىق كېرەك. ئارمىيەمىز ۋە دۆلىتىمىز ئۇزاقتىن بۇيان ئۇلارنىڭ زىيىنىغا ئاز ئۇچرىمىدى.» ناپولىئوننىڭ بۇلاڭچىلىق ۋە قەللىرىدە بولغانلارغا زەربە بېرىش توغرىسىدىكى پەرمانلىرىمۇ خېلى كۆپ ئىدى.

ھەربىيلەر بىلەن بىللە يۈرگۈچى ئاياللار كۈنساين كۆپىيىپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ناپولىئون: «بۇ ئېلان جاكارلىنىپ يىگىرمە تۆت سائەتتىن كېيىنمۇ گازارىمدا ئىجازەتسىز تۇرۇپ قالغان ئاياللارنى يۈزىگە قارا سۈرتۈپ، ئىككى سائەت سازايى قىلدۇرۇش كېرەك» دەپ پەرمان چۈشۈردى.

بىراق، بۇ قاتتىق قول باش قوماندان ئادىمىلىكىنىمۇ قولدىن بەرمەيتتى. ئەينى ۋاقىتتىكى ئۇرۇش داۋامىدا يۈز بەرگەن ۋە ھىسيانە ياۋايىلىقنى تۈگىتىش ئۈچۈنمۇ زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى: «قىيىن — قىستاققا ئېلىپ ئىقرار قىلدۇرۇشتەك يامان ئادەتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش شەرت. بولمىسا ئاشۇ بىچارىلەرنىڭ ئاغزىدىن كۆڭلىمىزگە ياقىدىغان گەپلەردىن

باشقىسى چىقماس بولۇپ كېتىدۇ. بۇنداق ۋاسىتىلەرنى مەنىى قىلمەن. چۈنكى، بۇنداق قىلمىش ئىنسانىيلىققىمۇ، ئەقىلگىمۇ پات.»

يەتتىنچى، بۈيۈك ئىرادە

ناپولېئون دىپلومات بولۇش سۈپىتىدە تۈرلۈك دىپلوماتىيە ۋاسىتىلىرىنى كۈچەيتتى. ئالاھىلى، خۇشامەت قىلىش، قورقۇتۇش، يالغان ئېيتىش ۋە ئوچۇق - يورۇق بولۇش قاتارلىق ۋاسىتىلەرنى قوللىنىپ ئۇتۇق قازاندى؛ بەزى ھاللاردا قارام ھەربىيلەرنىڭمۇ رولىنى ئالدى. ۋاتىكاندىكى دىپلوماتىيە سۆھبىتىدە قۇۋلۇقنى تازا قىلماشتۇرۇپ ئەڭ زور مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

پارىژ ھەربىي - مەمۇرىي ھۆكۈمىتىنىڭ ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلىرى سېپى ئۆزىدىن ئىنقىلاپچى بولۇش سۈپىتى بىلەن پاپا دۆلىتىنى يوقىتىۋەتكۈسى، بۇ دىن مەركىزىنى ئەمەلدىن قالدۇرغۇسى كېلەتتى. چۈنكى، روھىيەت ئۈستىدىكى بۇ غەلبە، شۈبھىسىزكى، ۋاتىكاندىن ئېرىشكەن ماددىي بايلىق بىلەن قوشۇلۇپ ئۆزلىرىگە تېخىمۇ كۆپ شان - شۆھرەت بەخش ئېتەتتى. بۇ ناپولېئوننىڭ فىرانسىيە چېگراسىنىڭ ئەتراپىدا قانداقتۇر جۇمھۇرىيەتلەرنى تەشكىللىگىنىگە قارىغاندا كىشىنى تېخىمۇ روھلاندۇرىدىغان ئىش ئىدى. ئۇلار شۇڭا ناپولېئوننىڭ رىمغا ھۇجۇم قىلىشىنى قاتتىق تەلەپ قىلدى. ئەنە، رىم كۆرۈنۈپلا تۇرۇپتۇ، ناپولېئون مانا ئەمدى قەدىمكى زاماندا ئۆتكەن قەيسەرگە ئوخشاش رىم غەلبىسىنىڭ تاجىنى كىيىدۇ، پاپا قوشۇنلىرى بولسا بىر بەشۋاغىمۇ يارمايدۇ.

ۋاھالەنكى، ناپولېئون بۇنچە تەنتەكلىك بىلەن ئىش كۆرمىدى. چۈنكى، پاپا زەمبىرەك بىلەن قوغلىۋەتكىلى بولمايدىغان بىردىنبىر پادىشاھ، ناپولېئون بۇ نۇقتىنى ئېنىق ھېس قىلىپ يەتكەندى. يەنە شۇنمۇ ھېس قىلىپ يەتكەنكى، خىرىستىيان دىنىنىڭ فىرانسىيەگە ۋە ياۋروپاغا مىڭ يىلدىن بۇيان كۆرسەتكەن تەسىرى ناھايىتى چوڭقۇر، شېھىتلەرنىڭ روھىمۇ مەدەتكار ئىدى. شۇڭا، پاپاغا قارشى جەڭ قىلىشنى قەتئىي رەت قىلدى، يامىنى كەلگەندە تېرە تاراقشىتىپ قويۇشقىلا ماقۇل بولدى.

— رىمنىڭ تەسىرىنى مۆلچەرلەش مۇمكىن ئەمەس، پاپانىڭ ھوقۇقىنى بىكار قىلساق، ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولىمىز، رىم شۇ باھانىدە ئۆزىنى ئوڭشىۋالىدۇ.

ناپولېئون جەنۇبقا قوشۇن تارتىپ، لوبىكون دەرياسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن بارگاھ قۇرۇپ جىم يېتىۋالدى. روشەن ھەربىي ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولغاچقا، ئۇرۇش توختىتىش توغرىسىدا كېڭىشىش مەسلىھەتىنى بەردى. بۇ ئۇسۇل شۇنىڭدىن كېيىنكى ھەربىي ھاياتىدا دائىم قوللىنىدىغان تەدبىرى بولۇپ قالدى. ناپولېئون ئاقىلانلىك بىلەن ئىش كۆرۈپ، تۈرلۈك دىنىي ئىختىلاپقا سۈكۈت قىلدى، قېرى پاپا شۇنىڭ بىلەن ناپولېئوننىڭ مەسلىھەتىنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر بولدى ھەمدە بۇ فىرانسىيە ۋەكىلىنىڭ رىمغا بېرىپ داڭلىق رەسىملەر، قەدىمىي ساپال بۇيۇملار ۋە ھەيكەللەردىن يۈزىنى تاللاپ ئېلىۋېلىشىغا ماقۇل بولدى. بىراق، ناپولېئون قەدىمىي جۇبېرت قەسىرىدىكى جۇئاننىس بىرۇتوس بىلەن ماركاس بىرۇتوسنىڭ ھەيكىلىنى ئالمىسام بولمايدۇ دەپ تۇرۇۋالدى. ناپولېئون لەشكەر تارتىپ لوبىكون دەرياسىدىن ئۆتكەن بولسىمۇ، كورسىكادا تۇغۇلغان رىملىق بولغاچقا رىمغا ھۇجۇم قىلمىدى، پەقەت ئەتەي

ئاشۇ ئىككى بىر تۇسنىڭ ھەيكىلىنىلا تەلەپ قىلدى.

رىم پاپاسى پۇل تۆلىمەستىن ئەتەي ئىختىلاپ نۇغدۇرغانىدى، ناپولېئون تىغ ئۇچىنى يەنە بىر قېتىم رىمغا توغرىلىدى، لېكىن رىمنى چوڭ قىر - چاپقا تۇتۇشى بىھاجەت ئىدى، پەقەت شۇنچىكى تېگىش قىلىپ قويسىلا، پاپانى سۇلھى تەلەپ قىلىشقا مەجبۇر قىلالايتتى. بىراق، بەربىر رىمغا تېگىش قىلمىدى. ئۇنداق قىلسا، بىرىنچىدىن، دەرھال شىمالغا لەشكەر تارتىشىغا توغرا كېلەتتى. ئىككىنچىدىن، ئەگەر پاپا مال - دۇنياسىنى ئېلىپ رىمنى تاشلاپ قېچىپ كەتسە، گاداي پارىژ ھۆكۈمرانلىرىغا نېمە پايدا؟ ناپولېئون بۇ چاغدا ھەتتا ئىنقىلابقا دۈشمەنلىك بىلەن قاراپ رىمغا قېچىپ بېرىۋالغان فىرانسىيەلىك پوپنىڭ جىنايىتىنىمۇ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن كەچۈرۈم قىلىۋەتتى. ھەممە جايدا دىنىي زاتلارنى دوست تۇتتى، «پۇقرا باش روھانىي»نى ئەۋلىياغا ئوخشىتىپ مەدھىيەلىدى. يۇقىرى دەرىجىلىك روھانىيلارغا يازغان خېتىدە: «ئىنجىل»، «تەۋرات»، تىكى ئەقىدىلەرنىڭ ئاساسى باراۋەرلىكتۇر. شۇڭا ھەرقانداق جۇمھۇرىيەت ئۈچۈنمۇ مەنپەئەتلىكتۇر» دېدى. كاتولىك دىنىنىڭ كىشىلەرنىڭ مەنۋىيىتىنى كونترول قىلىش ھوقۇقىنى بىكار قىلغان پارىژ مەمۇرلىرى بۇنىڭغا نېمە دەر؟

ئاخىردا ناپولېئون قېچىپ كېتىش خىيالىدا تۇرۇۋاتقان پاپاغا خەت ئەۋەتىپ: «ھودۇقماڭلار، پوپ ئاتىغا يەتكۈزۈپ قويۇڭكى، مەن ئاتىلا ئەمەسمەن، ئاتىلا بولغان تەقدىردىمۇ پوپ ئاتا ئۆزىنىڭ لېئوننىڭ ۋارىسى ئىكەنلىكىنى ئويلاپ يېتىشى كېرەك» دېدى. شۇنداق قىلىپ، ياۋروپادىكى بۇ ئەڭ قەدىمىي سۇلالىگە - ۋاتىكانغا تارىخىي يۈكسەكلىكتە تۇرۇپ مۇئامىلە قىلدى. بىراق، پاپانىڭ ئەلچىسى كېلىشىمگە گۇمانىي تۇيغۇدا ئىمزا قويغاندىن كېيىن، ناپولېئون ئۆزىنىڭ جامائەت ئىچىدىكى

مەشھۇر مۆتىۋەرلىك سالايتىنى بىر چەتكە قايرىپ كېلىشىمنى يىرتىپ ئوتقا تاشلىدى. «بۇنىڭ تىنچلىق بىلەن ئالاقىسى يوق، جانابلىرى، بۇ پەقەت ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمىدىنلا ئىبارەت، خالاس». قارشى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى نېمە قىلارنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قالدى، ناپولېئون بولسا شۇ پۇرسەتتە تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇپ تۆلەم سوممىسىنى بىر قاتلىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ قېتىم مۇراد - مەقسىتىگە يەتكەندى. پاپا تېخى ئۆز قەلىمى بىلەن «سۆيۈملۈك ئوغلۇم» دەپ ئاتاپ تۇرۇپ خەت يېزىپ، بۇ ئىنقىلاب ئوغلانغا بەخت تىلىدى.

ناپولېئون ئىككىنچى قېتىملىق ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن ئۆزىگە ئىشىنىپ ۋە ئۆزىنى سالماق تۇتۇپ راسا كارامىتىنى كۆرسەتتى. ئۈچىنچى ئايدا لەشكەر تارتىپ لومباردىدىن ئاۋستىرىيە قوشۇنلىرىغا ھۇجۇم قوزغىدى، ئاي ئاخىرىدا سىتىلگا شەھىرىنى ئالدى؛ يەنە بىر قانچە كۈن ئىلگىرىلىسىلا ۋېينناغا يېتىپ باراتتى. ئەگەر رېيىن يۆنىلىش ئارمىيەسى شۇنىڭغا ئوخشاشلا شانلىق غەلىبىگە ئېرىشەلگىنىدە، ئۇلار ئاۋستىرىيە پادىشاھىنى تەسلىم بولۇشقا مەجبۇر قىلالايتتى. بىراق، ناپولېئون لەشكەر تارتماستىن، ھىيلىسىنى يەنە بىر قېتىم ئىشقا سېلىپ مەغلۇپلارنى ئۇرۇش توختىتىشقا دالالەت قىلدى. ھالبۇكى، رېيىن يۆنىلىش ئارمىيەسى تېخى يېتىپ كەلمىگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاۋستىرىيە ۋە ۋېنگىرىيەلەر مۇھەرىبى تەييارلىقلىرىنى ئەسەبىيلەرچە كېڭەيتىمەكتە ئىدى. ناپولېئون مۇشۇنداق ئەھۋالدا ھۇجۇم قىلماي تېرە تاراقشىتىپ قويۇپ، ئۆز كۈچىنى ساقلاپ تۇرۇشنى لايىق تاپتى، بۇ ئىستېلاچى ناپولېئوننىڭ مەنتىقىسى ئىدى.

ئەمدى ناپولېئوننىڭ ھەربىي شۇناس بولۇپلا قالماي، تېخىمۇ مۇھىمى سىياسىيون سۈپىتىدە ھاكىمىيەت بېشىدىكى

ئەمەلدارلاردىن پايدىلىنىشىغا توغرا كەلدى. ئومۇمىي سايلام ئالدىدا تۇرغان ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەمەلدارلار بولسا، تىنچ ئىچكى - تاشقى مۇھىتقا موھتاج ئىدى. بىر يىلدىن بۇيان پۈتكۈل ياۋروپانى ساراسىمىگە سالغان بۇ باش قوماندان ئەمدىلىكتە تىنچلىقپەرۋەر قىياپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقتى. چۈنكى، ھازىر ئۇلارنى بۇ يېڭى سىياسىي يولغا ھۆرمەت قىلىشنى ئۆگىتىپ قويدىغان ياخشى پەيت ئىدى. غالىب ناپولېئون بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانىغا، ئاۋستىرىيە پادىشاھىنىڭ ئىنىسى چارلىزغا ئۆزىنى ئۇلار بىلەن باراۋەر تۇتۇپ ئوچۇق - يۇرۇق ۋە سەمىمىيلىك بىلەن مەكتۇپ يازدى.

باش قوماندان جانابلىرى! ئىككى تەرەپ قوشۇنلىرىمىز قەيسەرلىك بىلەن جەڭ قىلدى. بىراق، لەشكەرلىرىمىز تىنچلىققا تەشنا. بۇ ئۇرۇشنىڭ داۋاملاشقىنىغا ئالتە يىل بولدى، بىز ئۆلتۈرگەن ئادەم، بىز زامىن بولغان جان ئازلىق قىلامدۇ؟ ھازىر فىرانسىيە بىلەن ئۇرۇش قىلغان دۆلەتلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۇرۇشتىن يالتمىيىپ سۆلھى قىلدى، پەقەت ئەزىز دۆلىتىڭىزلارلا ھېلىمۇ تىخ ئوينىتىپ تۇرۇپتۇ. پات ئارىدا باشلىنىدىغان يېڭى ئۇرۇش، شۈبھىسىزكى، ئېغىر تالاپەت پەيدا قىلغۇسى. ئۆزئارا قىرغىن قىلىپ، نەچچە مىڭ قاۋۇل سەركەردە - لەشكەرلىرىمىزنىڭ جېنىغا زامىن بولغىنىمىز بىلەن ئۇرۇشنىڭ نەتىجىسى تىنچلىق كېلىشىمى ئىمزالاشتىن باشقىچە بولمايدۇ. چۈنكى، ھەرقانداق ئىشنىڭ ئاخىرلىشىدىغان ۋاقتى بولىدۇ، جاھاندا مەڭگۈ داۋاملىشىدىغان ئىش يوق، چوڭقۇر ئۆچ - ئاداۋەتمۇ شۇنداق... جانابلىرى ئالەمشۇمۇل قابىللاردىن دۇرسىز، ئوي - پىكىرلىك، پەم - پاراسەتلىك ئەزىزلىرىدىن دۇرسىز، دۆلىتىڭىزدىكى ھە دېسىلا ھېسسىياتقا بېرىلىپ ئىش تۇتىدىغان سىياسىيونلاردىن كۆپ ئۈستۈن

تۇرسىز. ئىنسانىيەتنىڭ بەختكارى، گېرمانلارنىڭ ئىجادكارى دېگەن نامغا نائىل بولۇشنى خالىماسسىزمۇ؟ مەن جانابلىرىنىڭ ئەلەم ئارقىلىق ئەلنى قۇتقۇزۇشتەك ئۇلۇغۋار جاسارىتىنى ۋە ئىستىداتىنى ئىنكار قىلماقچى ئەمەسمەن، ئەلۋەتتە. ئەپسۇسكى، مۇقەددەس رىم ئىمپېرىيەسىنى ئاھۇ زار قاپلاپ، ئەل - يۇرتنىڭ ئازاب - ئوقۇبەت ئىچىدە قالدۇرغانلىقىغا ئېچىنمەن. ئەگەر مېنىڭ بۇ چولپا سۆزلىرىم بىلەن بىرەر جان ئىگىسىنى بالايىئاپەتتىن قۇتقۇزۇپ قېلىشقا قادىر بولالغان بولسام، دۆۋە - دۆۋە جەسەتلەر بەدىلىگە چەكسىز نۇسرەتكە ئېرىشكىنىمدىن كۆپ خۇرسەن بولار ئىدىم.

بۇ مەكتۇپ كىنەز - چارلىزنى قاتتىق تەسىرلەندۈرۈۋەتتى. ياخشى تەربىيە كۆرگەن چارلىز ئەسلىدە ھەرقانداق ئۇرۇشنى يامان كۆرەتتى، پەقەت ۋەتەن ئالدىدىكى مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى تۈپەيلىدىنلا ھازىرقى ھەربىي ۋەزىپىسىگە ئولتۇرغانىدى. ئەمدى قولىدىكى ناپولېئوننىڭ مەكتۇپى ئارقىلىق ۋىيېننادىكى ئۇرۇش تەرەپدارلىرى ۋە ئاۋستىرىيە پادىشاھىنى قايىل قىلالايتتى. ئەگەر ئۇلار تىنچلىقنى رەت قىلسا قانداق ئىش يۈز بېرەر؟ شۇنداق بولغىنىدا، ناپولېئون بۇ ئىككى پارچە خەتنى جاھان ئەھلىگە ئاشكارا ئېلان قىلىپ، ھەممە يەردە ئۆزىنىڭ يېڭى جۇمھۇرىيەت قۇرۇشتىن ئىبارەت ئىنسانپەرۋەرلىك ئىدىيەسىنى كۆز - كۆز قىلىپ، مۇقەددەس رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ جاھىلانە مىلتارىستىك ئىدىيەسىنى سۆكەتتى - دە، ھەققانىيەت جەھەتتە ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيتتى، شۇنداق بولغاندا ئۇلارنى جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى دېگەن باھانە لەشكەرلىرىنى ھېچنېمىدىن تەپ تارتماستىن ئوت قويۇش، قىرغىن قىلىش، باسقۇنچىلىق قىلىش، تالان - تاراج قىلىشقا قويۇپ بېرەتتى. بۇ مەكتۇپنى ماڭغۇزغىنىدىن كېيىن لەشكەر ئەۋەتىپ رېيىنىنى ئىشغال قىلغانلىقى شۇنىڭ بېشارىتى ئەمەسمۇ؟

شۇنىڭ بىلەن ئاۋستىرىيە پادىشاھىنىڭ ئەلچىلىرى ناپولېئون بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئالدىغا باردى. ناپولېئون ئوردا راۋىقىدىن چۈشۈپ ئالدىغا چىقتى ھەمدە ئەلچىلەردىن ئاۋستىرىيە پادىشاھىغا ۋە چارلىزغا سالام ئېيتتى. ئەلچىلەر ئون كۈن ئۇرۇش توختىتىش تەكلىپىنى بەردى، بۇ ئارقىلىق ۋېيېننانىڭ شۇ ئارىدا ھەربىي تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈۋېلىشىغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بەرمەكچىدى. ناپولېئون بۇ مەسىلىدىن چەتنەپ ئۆتۈپ ئۇلارنى كەچلىك تاماققا تەكلىپ قىلىپ تۇتۇپ قالدى، زىياپەتتىن كېيىن بەش كۈن ئۇرۇش توختىتىشقا ماقۇل بولدى. ۋېيېننا بۇ چاغدا كۆل سۈيىدەك تىنچىپ قالدى، ئەمما پارىژ ھۆكۈمىتىدىكى مەمۇرلار بولسا ھەرىدەك غىزىلدىشىپ كەتتى. «نېمە؟ بۇ گېنېرال ھۆكۈمەتنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ باشباشتاقلق قىلىپ ۋېيېننا بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈپتىمۇ؟ مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا ئاز كۈندە پارىژغا قايتىپ كەلگىنىدە بىزنى ئاسانلا تەختتىن چۈشۈرۈۋەتمەمدۇ؟» شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ناپولېئونغا «تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن يولغا چىقىش ئالدىدا تۇرغان ھۆكۈمەتنىڭ تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلىنى كۈتۈپ تۇرۇڭ» دېگەن مەزمۇندا سىلىق - سىپايە سۆزلەر بىلەن پەرمان ئەۋەتتى. ناپولېئون بولسا ۋېيېننانى تېزدىن بىر قارارغا كېلىشكە ئالدىراتتى. ناپولېئون پارىژدىكىلەرنىڭ ھازىر ئۆزى توغرىسىدا قانداق خەۋەرلەرنى بېرىپ تەشۋىق قىلىۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارنى قاتتىق قامچىلاپ جاۋاب خەت ئەۋەتتى:

مەن مۇشۇ خېتىم ئارقىلىق ھەربىيلىكتىن چېكىنىشنى ئىلتىماس قىلىمەن، قانچە قېتىملاپ ھەربىي ھەرىكەتلەر داۋامىدا

ھايات - ماماتىم بىلەن قىلچە ھېسابلاشمىغاندىمەن، ئىشەنچىڭلارغا ئېرىشكە تامامەن ھەقىلىق ئىدىم. قولغا كەلتۈرگەن غەلبەم ئۈچۈن ئېرىشكەن شان - شۆھرىتىم مەندەك بىر تەلەي ئىگىسىنىڭ كۈتكىنىدىنمۇ ئېشىپ كەتتى. ھازىر ۋىيېننا كۆز ئالدىمدىلا تۇرۇپتۇ، ئىتالىيە بولسا ئارقامدا قالدى. ئىلگىرى خۇددى ھازىرقىدە كلاسسىلەر ئۈلگۈرتۈپ يەتكۈزۈپ بېرەلمىگەن ئوزۇق - تۈلۈككە ئېرىشىش ئۈچۈن قانچە قېتىملاپ ئۆز ئىختىيارلىقىم بىلەن ھەرىكەت قىلدىم. شۇڭا شەرمەندىلەرچە قارا چاپلاپ، يامان نىيەتتە كۆڭلۈمگە ئازار بېرىمەن دىگۈچىلەر بىكار ئاۋارە بولىدۇ، مېنىڭ يازمىلىرىم خۇددى ھەربىي ئوتۇقلىرىمغا ئوخشاشلا ئۆزگىچە، مېغىزلىق ۋە روشەندۇر.

ناپولېئوننىڭ ۋىيېننا بىلەن بولغان سۆھبىتىنىڭ ئايىغى چىقماي كەتتى. «سىلەر رىم ئىمپېرىيەسى تەۋەسىدە قوغلىۋېتىلگەن پادىشاھ - بەگلەرگە سالغان زىياننىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن بېلگىيە بىلەن لومباردىنى تۆلەم ھېسابىدا بىزگە بېرىڭلار!» بۇ سۆھبەتنىڭ شەرتى ئىدى، خابىسبورگ سۇلالىسى بۇ پىرىنسىپنى ئېتىراپ قىلدى. چۈنكى، ئاۋستىرىيە پادىشاھى بىلەن گېرمانىيە ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ مۇقەددەس رىم ئىمپېرىيەسىدىن تەمەسى يوق، رىم ئىمپېرىيەسى قېرىپ، ئەجلى توشۇپ پۈتى گۆرگە ساڭگىلىدى. بۇ ھال فىرانسىيەگە تولىمۇ پايدىلىق ئىدى. چۈنكى، فىرانسىيە بۇنىڭ بىلەن رېيىن دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىكى رايونلارغا ھەمتاۋاق بولالايتتى. بىراق، خابىسبورگ مەھرۇم قالغان لومباردىنىڭ ئورنىنى قانداق تولدۇرۇۋالار، بۇنىسى نامەلۇم ئىدى. تىنچلىق سۆھبىتىدىكى ئەڭ چوڭ توسالغۇ ئەنە شۇلاردىن ئىبارەت بولدى. دەل شۇ چاغدا ۋېنتسىيەدە توپىلاڭ كۆتۈرۈلۈپ، فىرانسۇزلارنىڭ قىرغىن قىلىنغانلىقى توغرىسىدا خەۋەر يېتىپ

كەلدى. مانا ئەمدى مەسىلە ھەل بولىدىغان بولدى، ئۆچ ئالدىغان پۇرسەت ئاخىر يېتىپ كەلدى! ۋېنتىسىيە مۇزاۋاللىققا يۈز تۇتقاندېغۇ؟ «ئۈمىد تۇمشۇقىدىن ھىندىستانغا بارىدىغان دېڭىز يولى ئېچىلغاندىن بۇيان، دېررېياست بىلەن ئانكونانىڭ گۈللىنىشىگە ئەگىشىپ ۋېنتىسىيە كۈنساين خارابلاشتى — ناپولېئون ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارغا يازغان خېتىدە ئەنە شۇنداق دەپ تەسەللى ئېيتاتتى. يەنى پات ئارىدا قوزغايدىغان ھۇجۇمغا چۈشەنچە بېرەتتى، — ۋېنتىسىيە بىر پەشۋاغىمۇ يارمايدۇ. يەنە كېلىپ بۇ كالۋالارنىڭ زېمىنىمۇ، دېڭىز تەۋەلىكىمۇ يوق، ئۇلار ھۆرلۈك ھوقۇقى ئېلىشقا زادى مۇناسىپ ئەمەس، ۋېنتىسىيەنى خابىسبۇرگ سۇلالىسىگە بېرىۋەتكىنىمىز تۈزۈك. بىز ۋېنتىسىيەنىڭ كېمىلىرىنى ھەيدەپ كېتىمىز، قورال - ياراغ ئىسكىلاتىنى قۇرۇقداپ قويىمىز، زەمبىرەكلىرىنى سۆرەپ ئېلىپ كېتىمىز، بانكىلىرىنى تاقىۋېتىمىز. بىز پەقەت كورق ۋە ئانكونانى ساقلاپ قالساقلا بولىدۇ.» ۋېنتىسىيە ئەنە شۇنداق قۇرۇقداپ قويۇلغاندىن كېيىن خابىسبۇرگ سۇلالىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

ناپولېئون ئىتالىيەنى ئالغاندىن كېيىنكى شۇ ئوتۇقلىرى بىلەن ئەمدىغۇ كۆڭلىمۇ قانائەت تاپقاندۇ؟ جىمى نىشانغا يەتتىغۇ؟

نەپسانىيەتچىنىڭ قارىنى تويماس كېلىدۇ، ناپولېئون ھەربىر قەدەم ئىلگىرلىگىنىدە يېڭى - يېڭى، چەكسىز گۈزەل مەنزىرىلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. ۋېنتىسىيە ناپولېئون ئۈچۈن پەقەت بىر سەكرەتمىدىنلا ئىبارەت بولۇپ، بۇ سەكرەتمىدىن پايدىلىنىپ تېخىمۇ كەڭ دېڭىز - ئوكيانلارغا شۇڭغۇيالايتتى. بۇ ئارالنى ئىشغال قىلغان بۈگۈنكى كۈندە بەھەيۋەت ئادىرياتىك دېڭىزىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، چەكسىز

تەسەۋۋۇرلارغا غەرق بولاتتى. ناپولېئون ئونكونادا رىمنى تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە قىستاۋاتقان مەزگىلدە دېڭىز ساھىلىغا كېلىپ، يىراق - يىراقلارغا نەزەر تاشلاپ تۇرۇپ كېتەتتى، يىراقتا ئىئونىيە تاقىم ئاراللىرى، ئۇنىڭمۇ نېرىسىدا تۈركىيە بار ئىدى. «ماكىدونىيە بىلەن بۇ يەرنىڭ ئارىلىقى يىگىرمە تۆت سائەتلىكلا يول، — دەپ يازدى ناپولېئون، — تۈركىيەنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلىشىمىز ئۈچۈن مۆلچەرلىگۈسىز مۇھىم جاي.» ناپولېئون ئەينى ۋاقىتتا باش ئىشتابتا خىزمەت قىلىپ تۇرغان چاغلىرىدا بۇ جايغا ھەمتاۋاق بولۇشنى كۆڭلىگە پۈكمىگەنمىدى؟ ئونكوناغا لەشكەر تارتىپ بارغىنىدا ۋەكىللىرىنى ئەۋەتىپ، جاننا، سېكوتارى، بوسنىيەلەردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ پاشالىرى بىلەن دوستلاشقاندى. بۈگۈنكى كۈندە ژېئوبىندا ۋېنتسىيەگە قاراشلىق ئاراللاردىكى مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەپ، كورفو ۋە زانتلارنى ئالدى. «شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئادىياتىك دېڭىزى ۋە يىراق شەرقىنى كونترول قىلدۇق، ئەمدى تۈركىيەنى پارچىلىنىشتىن ھىچكىممۇ قۇتقۇزۇپ قالالمايدۇ، ئىئونىيە تاقىم ئاراللىرىنى ئىشغال قىلساق تۈركىيەگىمۇ ياردەم بېرەلەيمىز، ئىشغالىيىتىمىزنىمۇ مۇستەھكەملىيەلەيمىز.»

فىرانسىيەنىڭ ئاساسىي دۆلەت سىياسىتى ئۆزىنىڭ ئوتتۇرا دېڭىزدىكى بازىلىرى ئارقىلىق بۈيۈك ئەنگىلىيە ئىمپېرىيەسى بىلەن ھىندىستاننىڭ ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلاش ئىدى. ناپولېئون ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ سىياسەت ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي ئارزۇسىغا يېتىشى ئۈچۈن تۈرتكە ئىدى. ئەنگىلىيە بىلەن دۈشمەنلىشىپ قېلىشنى خالىمايتتى، پەقەت شەرقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈنلا ئەنگىلىيە بىلەن تۇتۇشماقچىدى. چۈنكى، تەسەۋۋۇرى ئەمەلىي ھەربىي ھەرىكىتىدىن كۆپ ئىلگىرى كەتكەن ئىدى، ئەمدىلا بىر بۇرچىكىنى ئىگىلىگەن ياۋروپا ھازىر

ناپولېئون ئۈچۈن ئېيتقاندا تولىمۇ كىچىك بولۇپ، ئارزۇسىنى قاندۇرالمىتتى.

— پەقەت شەرقتىلا بۈيۈك ئىمپېرىيەلەر ۋە دەۋر بۆلگۈچ ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كېلىدۇ. چۈنكى، ئۇ يەردە ئالتە يۈز مىليون ئاھالە بار. ئۇ يەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ياۋروپا پەقەت سۇغۇر ئۇۋىسىچىلىكلا كېلىدۇ، — دېگەندى ئۇ بۇررىئېنغا.

سەككىزىنچى، تۇغما ھۆكۈمران

ئېگىز گۈمبەزلىك، باروك ئۇسلۇبىدا سېلىنغان ھەشەمەتلىك قەسىرنىڭ ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن تورۇسىغا ئاق رەڭلىك ئاسما چىراغ ئېسىلغان بولۇپ، قەسىرگە زىننەت قوشۇپ تۇراتتى. ئەرگە ھەرەم غىلمانلىرىدەك ئون ئالتە ياشلىق چىرايلىققىنا بىر ئىستارشى لېيتېنانت يېشىل دۇخاۋا يېپىلغان ئۇزۇن سافادا ساھىبجامال ئىككى ئايالنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇراتتى. ئىككى يېنىدىكى ئايالنىڭ بىرى ئىستارشى لېيتېنانتنىڭ ئاپىسى بولۇپ، شۇ تاپتا ئەتراپىدىكى سالاپەتلىك، كېلىشكەن ئوفىتسىپىرلارغا تىنماي كۆز تاشلاپ تۇراتتى. شۇ دەقىقىلەردە كۆڭلى پالىسىدىن كۆرە ئەرگەكلەردە ئىدى. ئايال شۇ تۇرقىدا: «بىز كىرىپتون ئاياللىرى ئەرلەرنىڭ يۈرىكىگە ئوت يېقىۋېتىشكە ھەممىدىن ئۇستا كېلىمىز!» دەپ ئويلاۋاتقان بولۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئارقىسىدا تۇرغان سۈرلۈك گېنېرال ئىشقى — مۇھەببەت ماھىرلىرىدىن ئىدى، بۇ گېنېرال ئالدىدىكى ئايالنىڭ تولغان كۆكسىگە پات — پات ئېگىلىپەرەك تۇرۇپ كۆز تاشلاپ قويايتتى، شۇنداق قىلىش ھەم مودا ئىدى، ھەم شۆھرەتپەرەس ئاياللارنىڭ كۆڭلىگە ياقاتتى. بۇ گېنېرال قىلچە تەربىيە كۆرمىگەن، ئالدىراخغۇ ۋە قارام ماركسېنا بولۇپ،

ئاياللارنى كۆرسە خۇددى مال - دۇنيانى كۆرگەندەك ئاچ كۆزلۈك قىلىپ كېتەتتى، نەدىلا بولسا يېنىدىن ئىككى ئايالنى ئايرمايتتى.

بويى پاكار، بېشى يوغان، ئۆزى سەت، قىلىقى چاكنى بىرتخېر شۇ تاپتا بىر توپ ئايالنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ ھە دەپ گەپ ساتماقتا ئىدى. ۋۇجۇدىدا ماركسپىنادا يوق تۈرلۈك پەزىلەتلەر ھازىرلانغانىدى. شۇ كەملەردە ۋىسكونتى جەمەتىدىكى ساھىبجامال ئاقسۆڭەك بىر ئايالنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالغانلىقىدىن مەستخۇش ئىدى، ئۇ ئايالنى ئۆزىگە قانداق قىلىپ قارىتىۋالغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. چارچاشنى بىلمەيدىغان، ھەمىشە روھلۇق يۈرىدىغان بۇ باش ئىشتاب باشلىقى بەزىدە پىلان ئۈزۈش بىلەن مەشغۇل بولسا، بەزىدە سەپنىڭ ئالدىدا مېڭىپ ھۇجۇمغا ئاتلىناتتى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر خەرىتە مۇتەخەسسسى بولۇپ، ناپولېئوننىڭ ھەربىي نەزەرىيەنى پىششىق بىلىدىغان ساناقلىقلا ئوفىستېرلىرىنىڭ بىرى ئىدى.

شۇ ئەسنادا قورۇدىن پاۋلىننىڭ بۇلبۇلدەك زىل ۋە ياڭراق ئاۋازى ئاڭلاندى، پاۋلىن شۇ تاپتا ئاكىسى ناپولېئون تاللاپ چېتىپ قويغان لايىقى بىلەن توي قىلىش ئالدىدىكى ئەركىن دەملىرىنىڭ پەيزىنى سۈرمەكتە ئىدى، يوسىپىننىڭ تازا ئوغىسى قاينايدىغانلىقىنى بىلگەچكە، كۆڭلى تېخىمۇ ياپراپ كەتكەنىدى.

ناپولېئون پارىژدىن كەلگەن يازغۇچى ئارنوغا ھەمراھ بولۇپ ئىككى سائەت ئۇياق - بۇياقنى ئايلانغاندىن كېيىن، ئۇزۇن كارىدوردا سالماق قەدەم تاشلاپ كېلىۋاتاتتى. ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ يازغۇچىنى تاللىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى: ناپولېئون ئارنونىڭ قوشۇن ۋە ئۇرۇش توغرىسىدا سورىغان سوئاللىرىغا ئۆزىنىڭ ھەربىي يۈرۈش توغرىسىدىكى دوكلاتىغا ئاساسلىنىپ

تەپسلىي جاۋاب بېرەتتى. چۈنكى، ئارنونىڭ كەڭ دائىرىلىك نەشۋىق قىلىدىغانلىقى چوقۇم ئىدى.

ناپولېئون قەسىرنىڭ ئايۋىنىغا كىرگىنىدە ئوفىتسىرلار پاراڭلىرىنى چىپىدە توختىتىپ، يىگىرمە يەتتە ياشلىق بۇ قومانداننىڭ تاپشۇرۇقىنى كۈتۈپ سۈكۈتتە تۇردى، پەقەت ھېلىقى ئەركە ئىستارشى لېيىتېنانتلا سافادىن قوپماي ئولتۇرۇۋەردى.

بۇ مىلاننىڭ ئەتراپىدىكى ۋاقىتلىق ئوردا مونتېبېللودا يۈز بېرۋاتقان ئىشلار ئىدى. ناپولېئون بۇ يەردە بىر كۈز ئۆتكۈچە دېگۈدەك تۇرغانىدى. بۇ چاغدا ئاۋستىرىيە بىلەن ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمىنى ئىمزالىشىپ بولغان بولۇپ، پەقەت ھەقىقىي تىنچلىقنى ئىشقا ئاشۇرۇشلا قالغانىدى. ئەمدى پارىژغا بېرىپ باشقىلارنىڭ كۆككە كۆتۈرۈشلىرىدىن بەھرىمەن بولسا بولاتتى، بۇ ناپولېئوننىڭ بالىلىق چاغلىرىدىكى ئارزۇسى ئىدى. بىراق، ئىتالىيەدە تۇرۇۋىرىشىنى بەكرەك خالاپ قالدى. غالبىيەتنى، شۇنداقلا ئۆزى قۇرغان دۆلەتنى مۇستەھكەملەپ، ئىتالىيەنى ئىتائەتمەن ھالەتكە كەلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن پارىژغا قايتىشنى نىيەت قىلدى. مونتېبېللودا تۇرغان يىگىرمە يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە بۇ يەرنى قوماندانلىق ئىشتابى دېگەندىن كۆرە، كىچىك ئوردا دەپ ئاتىغان تۈزۈك ئىدى.

ناپولېئون ھېچقانداق جەھەتتە بىردىنلا بېيىپ كەتكەن بايۋەچچىگە ئوخشىمايتتى، ياسالمىلىقنى بىلمەيتتى، بەلكى ئۆز سۆزلۈك بولۇپ، ھەر ئىشتا ئىنقىلاب ئوغللىغا، باراۋەرلىك روھىنىڭ تەرغىباتچىسىغا خاس خىسلىتىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى. ئۇ ئاۋامنىڭ پەرزەنتلىرىنى قوشۇن ئىچىدە مۇھىم ۋەزىپىلەرگە قويدى، شىرمەت قولداشلىرىنىڭ ئىجتىمايى ئالاقە سورۇنلىرىدا ئەدەپسىزلىك قىلىپ سېلىپ ئىتالىيە

ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ مەسخىرىلىك نەزىرىگە قېلىشىدىنمۇ قورقمايتتى. بۇ چاغدا فىرانسىيەنىڭ دۆلەت تەۋەلىكىگە قايتىۋاتقان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ تېگى - تەكتىنى يوشۇرۇپمۇ ئولتۇرمىدى، ئەكسىچە جاھان ئەھلىگە ئاشكارا جاكارلىدى.

ناپولېئون ئاپىسىنى يوسېفىن بىلەن ئەپ ئۆتكۈزۈشنىڭ ئامالىنى قىلالمىدى. ئاپىسى لاتسىيە مەغرۇر، قائىدە - يوسۇنلۇق خانىم بولۇپ، يوسېفىننى جەمەتمىزنىڭ ئابىرۇيىغا نۇقسان يەتكۈزدى، دەپ قارايتتى. گەرچە ناپولېئون يوسېفىننىڭ ھەرقانداق تەلىپىنى ئورۇنلاپ توققۇزىنى تەل قىلىپ بەرسىمۇ، يوسېفىندىن ئاپىسىنىڭ ئالدىدا ئەقەللىي ھۆرمەت كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلاتتى. بىراق، شۇ تاپتا لاتسىيە خانىمىنىڭ يوسېفىنغا بولغان ئاچچىقى پەسىيش تۈگۈل، ئۇلغىيىپ بارماقتا ئىدى: بۇ شاللاق كىرىپتون خوتۇن ئەرلەرنىڭ ماختاشلىرىنى، ئاياللارنىڭ خۇشامىتىنى قوبۇل قىلىشنىلا بىلىدۇ، بالا تۇغۇشنى بىلمەيدۇ، دەپ ئاغرىناتتى. ئون ئۈچ پەرزەنت يۈزى كۆرگەن بۇ ئانا بۇنى ئوغلى ۋە جەمەتى ئۈچۈن قاتتىق ھاقارەت دەپ بىلەتتى.

ناپولېئوننىڭ ئۈچ ئىنىسى، ئۈچ سىڭلىسى ۋە تاغىسى فېرشىل مونتېبېللو قەسىرىدە ۋاقتىنى چاغ ئۆتكۈزمەكتە ئىدى. يىگىرمە سەككىز ياشلار چامىسىدىكى جەلىپكار سىڭلىسى پاۋلىنا ئاكىسىنىڭ ئاشىنىسى يوسېفىننى ئويلىسا قاتتىق ئوغىسى قاينايتتى. چۈنكى، يوسېفىن ناپولېئوننىڭ ئارزۇسىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭ توي قىلىش پىلانىنى بەربات قىلدى، مانا ئەمدى گېنېرال كېلىپەرمان بىلەن بىلەن ۋاقتلىق ئوردىنىڭ چېركاۋىدا توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئېلىزا بىلەن ئېرى باخكىنىڭمۇ بۇ رەسمىيەتنى تولۇقلىشىغا توغرا كەلدى. چۈنكى، شۇنداق قىلغاندىلا ۋاتىكانلىقلاردا ياخشى تەسىر قالدۇرغىلى بولاتتى.

ناپولېئوننىڭ بۇ مۇددىئاسىدىن خەۋىرىمۇ يوق ھەم قىزىقىمۇ كەتمەيدىغان لاتسىيە خانىم قىزىنىڭ تويىدىن كېيىن كورسكاغا كەتتى.

«بۇ ئارال، بۇ ئۆلكە.» ناپولېئون ئەنگىلىيەنىڭ قولىدىن قايتۇرۇۋالغان كورسكانى ھەر قېتىم تىلغا ئالغىنىدا خۇددى باشقا رايونلارغا ئوخشاش ئادەتتىكى ئارالدىكى ياكى ئادەتتىكى بىر ئۆلكىدەك ھەمىشە ئاشۇنداق ئاتايدىغان بولۇپ كەتتى. ئەنگىلىيەلىكلەر ئۇرۇش مەزگىلىدە پاۋلنىڭ تەلىپىگە بىنائەن ئارىنى يىراق كۆرمەي ئۇزۇن مۇساپىنى بېسىپ كېلىپ كورسكانى ئىشغال قىلىۋالغانىدى. ناپولېئون ئەۋەتكەن نەچچە ئون كىشى نۇرغۇن پۇل ۋە قورال - ياراقلارنى ئېلىپ، تۇمانلىق بىر كېچىسى بۇ ئارالدا قۇرۇقلۇققا چىقىپ، تەرەپ - تەرەپكە تەشۋىقات ۋە رەقىلىرىنى تارقىتىپ، ۋەتەنپەرۋەرلەرنى قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسىتىشكە رىغبەتلەندۈرگەن. ناپولېئون يەنە ئۆتمۈشتىكى رەقىبى، ھازىرقى دوستى سالىسىياتسىنىمۇ كورسكاغا ئەۋەتكەن. شۇنداق قىلىپ، ئۆزى نەچچە يۈز چاقىرىم يىراقلىقتا تۇرۇپمۇ ئىلگىرى ئۈچ قېتىم ئالالمىغان كورسكا ئارىلىنى ئەنگىلىيەلىكلەرنىڭ قولىدىن تارتىۋالدى.

«ئوڭۇممۇ - چۈشۈممۇ بۇ، ئارىدىن پەقەت تۆت يىللا ئۆتكەندىغۇ؟» دەپ ئويلىدى كورسكاغا قايتا قەدەم باسقان لاتسىيە ئىلگىرى ئۆزىنى پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن قوشۇپ چېگرادىن قوغلاپ چىقارغان كىشىلەرنىڭ ئەمدى ئالدىغا چىقىپ تەنتەنە قىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىدە. ناپولېئوننىڭ چۈشىدىنمۇ چىقمايدىغان، ھەمىشە ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بىخەتەر ماكان شۇغۇ! ھازىر ناپولېئوننىڭ سىڭلىسىنىڭ ئېرى بۇ جاينىڭ باش قوماندانلىقىغا ئولتۇردى، ئىنىسى لۇسىئان ھەربىي تەمىناتقا مەسئۇل باش زاپخوز بولدى. يىراق ئىتالىيەدە

تۇرۇۋاتقان ناپولېئون ئۈچۈن ئېيتقاندا، كورسكا ئارىلى ئۆز جەمەتىنىڭ مۇقەددەس زېمىنىدەك ئىدى. روماننىڭ، گۈزەل، قەدىمىي بۇ ماكاندا ئۇرۇق - تۇغقانلىرى خالىغىنىچە تۇرۇپ قالسا بولۇپمۇ بىرەتتى. ناپولېئون يېقىندا شاھزادە لۇئىسنىڭ ئۆز قەلىمى بىلەن يازغان مەكتۇپىنى مەسخىرىلىك كۈلكە ئىچىدە ئوقۇغانىدى. بۇ مەكتۇپتا: «ئەگەر خانپەرەسلەر پارتىيەسىگە كىرىپ بوربون سۇلالىسىنى تىرىلدۈرۈشمىزگە مەدەتكار بولسىڭىز، سىزگە «كورسكا كىنەزى» ئۇنۋانىنى بېرىمىز، ھەتتا كىنەزلىك ئۇنۋانىڭىزنى ئەۋلادىمۇ ئەۋلاد مىراس قالدۇرسىڭىزمۇ بولىدۇ» دېيىلگەنىدى.

ناپولېئون مونتېپۇردا تۇرغان چاغلىرىدا ئومۇمىي ئىشى بىلەن خۇسۇسىي ئىشنى ئايرىپ بىر تەرەپ قىلىشنى ئۆگىنىشكە باشلىغانىدى، بۇ ئاقسۆڭەكلەر پەرزەنتلىرى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا ئۆگىنىدىغان ساۋاق ئىدى.

كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇكى، ناپولېئون بۇ ۋاقىتلىق ئوردىنىڭ قاراۋۇللىقىغا فىرانسۇز لەشكەرلەرنى ئەمەس، بەلكى يولەك لەشكەرلەرنى قويغانىدى. ئۇرۇش داۋامىدا كۆپ قېتىم خەتەرلىك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغىنىدىن ئىبرەت ئېلىپ، قىسمىدىن ئوتتۇرا قولىدەك قاۋۇل قىرىق لەشكەرنى تاللاپ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتى تەشكىللىگەنىدى.

بۇ ۋاقىتلىق ئوردىدا نۇرغۇن خەۋەرچىلەر ۋە لاۋازىمەتچىلەر بار ئىدى، جاي - جايلاردىن كەلگەن ئەلچىلەرمۇ كۆپ ئىدى - ۋىيېننا، لىۋورنا ۋە ژېنوۋا لار مونتېپۇرغا بەس - بەستە ئەلچىلىرىنى ئەۋەتكەنىدى. بۇ يەردە پاگونىلىرىغا چۈشۈرۈلگەن سايىنت مازك شىرى ۋە سايىنت پېتر ئاچقۇچى پارقىراپ تۇرىدىغان چەت ئەل ئەلچىلىرى كۆزىگە چېلىقىپ تۇراتتى. ناپولېئون يەنە ھەمىشە شۇ يەرنىڭ ئۆرپ - ئادىتى بويىچە كاتتا

زىياپەتلەرنى بېرىپ تۇراتتى، قىزىققۇچىلارنى ئوردا مېھمانخانىسىغا كىرىپ بەھۇزۇر ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلاتتى، شۇنداقلا يەرلىك كىشىلەرگە ئوخشاشلا يەرلىك ھاراقىلارنى ئىچەتتى، بۇنىڭدىن مەقسىتى ئۇلارنىڭ قايتىپ بارغىنىدا ئۆزىنى راسا بېزەكلەپ تەشۋىق قىلىشى ئۈچۈن چوڭقۇر تەسىر قالدۇرۇش ئىدى.

ناپولېئون دەۋرىنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتى بىلەن قانداق قىلىپ شۆھرەت قازىنىش كېرەكلىكىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا تەجرىبىلىك، زېرەك بىر مۇخبىرنى ئالاھىدە تەكلىپ قىلدى. بۇ مۇخبىر كېيىنچە تەشۋىقات ساھەسىنىڭ ئاساسچىسى بولۇپ قالدى. ناپولېئوننىڭ تىلى بولۇپ، ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارنى قاتتىق سۆكتى. ناپولېئون قەدىمدە ئۆتكەن ئۇلۇغ مۇتەپەككۈر پلۇتارىخنىڭ سادىق مۇرىتى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ نامىنى قانداق قىلىپ زاماندىن زامانلارغىچە قالدۇرۇشنى ئوبدان بىلەتتى. كۆپ قېتىم ئىتالىيەدىكى دىراماتورگلار، تارىخشۇناسلار، ئالىملار ۋە سەنئەتكارلارنى فىرانسىيەگە تەكلىپ قىلدى. ئۇ بىر يىلنىڭ ئالدىدا مىلانغا يېڭىلا كىرىپ ئۇزاق ئۆتمەي ئىتالىيەدىكى بىر ئاسترونومغا يازغان خېتىدە كىشىنى زىلزىلىگە سالدىغان مۇنداق سۆزلەرنى قىلغانىدى:

ئىلىم ئىنسانىيەتنىڭ ئىجادىي روھىيىتىنى قايتا نامايان قىلىپ بېرىدۇ، سەنئەت ئەتراپىمىزدىكى دۇنيانى گۈزەللەشتۈرىدۇ ھەمدە ئىنسانىيەتنىڭ شانلىق نەتىجىلىرىنى زاماندىن زامانغا يەتكۈزىدۇ. ئەركىن دۆلەت پەن ۋە سەنئەتنى قوغدىشى ۋە ئۇلارغا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. بارلىق تالانتلىق شەخسلەر، ئىلىم ساھەسىدىكى سەرخىل زاتلار قايسى دۆلەتتە تۇرۇۋاتقان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر،

ھەممىسى فىرانسىيە دۆلەت تەۋەلىكىگە كىرسە بولىدۇ.

ئىلىم ساھەسىدىكى سەرخىل زاتلار شۇنىڭدىن ئىلگىرى ئىزچىل تۈردە تاغ ۋە ئورمانلارغا بېرىۋېلىپ، جاھاندىن مۇستەسنا پىنھان ياشاپ كەلگەنىدى. ئەركىنلىك ئىدىيەسى ئاخىرقى ھېسابتا پۈتكۈل يەر - زېمىندا ئەۋج ئالغان بۈگۈنكى كۈندە ھېچقانداق مەنئى چۈشەك قالمىدى، مۇستەبىتلىك، زوراۋانلىق پاچاقلاپ تاشلاندى، جاھاندىكى ئەزىمەتلەر ناپولېئوننىڭ مۇبارەك نامىنى ئاڭلاپ بىمالال ئالدىغا كېلىپ ئۆز قاراشلىرىنى ئوچۇق - ئاشكارا ئېيتىدىغان بولدى، فىرانسىيەگە بارماقچى بولغان بارلىق زاتلار بۇ يەردە قىزغىن قارشى ئېلىندى ھەمدە شەرەپكە مۇشەررەپ بولدى.

ناپولېئون ئارقىدىنلا تۆۋەن دەرىجىلىك بىر خادىمنى ئىتالىيە مۇزېيىدا ساقلىنىۋاتقان ئېسىل سەنئەت بۇيۇملىرىنى بىر مۇبىر تىزىملاپ رويخەتكە ئېلىشقا بۇيرۇدى. ناپولېئون كېيىنكى كۈنلەردە تىنچلىق شەرتنامىسى ئىمزالاشقاندا ئاشۇ ئېسىل سەنئەت بۇيۇملىرىنى پارىژغا ئەۋەتىپ بەردى.

دەسلەپتە ئادەم ئەۋەتىپ پارىژ مۇزىكا ئاكادېمىيەسى ئۈچۈن مەشھۇر ئىتالىيە مۇزىكىلىرىنىڭ نوتىسىنى كۆچۈرگۈزۈۋالدى. كېيىن شۇ ئاكادېمىيەنىڭ ئاكادېمىكى بولدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئىش قەغىزىنىڭ بېشىغا ئاشۇ «ئاكادېمىك» دېگەن ئۇنۋاننىمۇ باستۇردى.

— بۇنىڭدىن كېيىن فىرانسىيەنىڭ ھەقىقىي كۈچى ئاشۇ زاتلاردىن تەشكىل تېپىشى، ھەرقانداق جايدا ئەۋج ئالغان يېڭى ئىدىيەلەر فىرانسىيەنىڭ مەنئى بايلىقى بولۇپ قېلىشى كېرەك. بۇلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ناپولېئون بىر سىياسىيون بولۇپلا قالماستىن، يەنە تۇغما ھۆكۈمران بولۇشقىمۇ مۇناسىپ

ئىدى. ھەربىر قول ئىشارىسى، ھەربىر ئېغىز سۆزى ياكى ھەر بىر ئىلىك خېتىدە ئۆزىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كىشىلەرنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدۇرۇشقا تىرىشاتتى. ئەينى ۋاقىتتا ئۆتكۈر بىر كۆزەتكۈچى ناپولېئوننى تەسۋىرلەپ مۇنداق يازغانىدى:

خاراكتېرىدە ھەرقانداق كىشىنىڭ كۆڭلىنى مايىل قىلىدىغان بىر خىل سېھرىي كۈچ بار... گەرچە ھەرىكىتى بەزىدە كالانپىراق كۆرۈنسىمۇ، ۋۇجۇدىدا، كۆزلىرىدە ۋە سۆزلىرىدە تاقابىل تۇرۇپ بولمايدىغان بىر خىل سېھرىي كۈچ بولۇپ، ھەرقانداق كىشىنى ئۆز پەرىمانغا ئىتائەت قىلدۇراتتى. جامائەت سورۇنلىرىدا ئۆزىنىڭ ئاشۇنداق تەسىرىنى كېڭەيتىشكە ئورۇنسىمۇ، دوست - يارەنلىرى بىلەن بىللە بولغان چاغلىرىدا مۇلايىم، يېقىملىق بولۇپ كېتەتتى، ھەتتا سەمىمىيلىك بىلەن ئۇلارغا ئىچ سىرىنى ئېيتىپ بېرەتتى. چاقچاق قىلىشقا ئامراق بولسىمۇ، ھەرگىز كىشىلەرنى ھاقارەتلەيدىغان گەپلەرنى قىلمايتتى، ھەمىشە لايىقىدا قىزىقچىلىق قىلىپ تۇراتتى. دائىم بىز بىلەن بىللە كۆڭۈل ئاچاتتى، خىزمەتكە كۈچەپمۇ كەتمەيتتى. ئۇ چاغلاردا خىزمەت ۋاقتىنى ئىنچىكە پىلانلاپ زىچ ئورۇنلاشتۇرۇپمۇ كەتمىگەنىدى. بىكار بولۇپ قالغان چاغلاردا ناھايىتى چىقىشقا بولۇپ كېتەتتى. ئەمما، ئىشخانىسىغا كىردىمۇ، ھەرقانداق كىشىنىڭ، دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئىجازەتسىز ئۇسۇپ كىرىشىنى چەكلەيتتى...

توققۇزىنچى، ياۋروپانىڭ تارازىسى بىزنىڭ قولمىزدا

پارىژنىڭ ۋەزىيىتى زادى قانداق؟
باش كۆتۈرۈشكە يۈزلىنىۋاتقان خانپەرەسلەر بىلەن مىسسىيونېرلارنىڭ كۈچى كۈنساپىن زورىيىپ، جۇمھۇرىيەتنىڭ يېڭى ئاساسىي قانۇنىغا بىۋاسىتە تەھدىت سالماقتا ئىدى.

ناپولېئون ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارنى قوغداشقا ئاۋگېرونى ئەۋەتتى. بۇ چاغدا بوربون ئەۋلادلىرىنىڭ ئىچىدىن بىرەرسى فىرانسىيە تۇپرىقىغا قەدەم بېسىشقا پېتىنىدىغانلا بولسا، بارلىق ئۆكتىچىلەر ناپولېئوننىڭ تۇغى ئاستىغا يىغىلاتتى - دە، ناپولېئوننىڭ ئىمپېراتورلۇق تاجىنى كىيىمكى ئۈچۈن ھېچقانچە كۈچ كەتمەيتتى. بىراق، ھازىر بوربون جەمەتى بىخەتەر پاناھگاھتىن چىقماي يېتىۋالغاچقا، ئۇنداق قىلالمايتتى. ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلار بولسا شۇ پۇرسەتتە كىچىككىنە سىياسىي ئۆزگىرىش قىلىشقا مۇۋەپپەقىيەت بولدى. ھۆكۈمەت ئاپپاراتىنىڭ ئىشتاتى ئۈچ كىشىدىن بەش كىشىگە كۆپەيتىلدى، ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي مۇستەقىللىقى زور دەرىجىدە ئاشتى.

سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن تۇنجى قېتىم تاشقى سىياسەتكە مەسئۇل مۇتەخەسسس تاللىپىران مۇناسىپ ۋەزىپىگە ئولتۇردى. تاللىپىران پارىژدا ئۆزىنىڭ ئالدىنقى سەپتىكى بىردىنبىر رىقابەتچىسىنىڭ كۈچىنى دەڭسەپ كۆردى. گەرچە رىقابەتچىسىنى ھېچقاچان ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ باقمىغان بولسىمۇ، بۇ رىقابەتچىسىنىڭ كەلگۈسىدە جەزمەن ئۈزۈپ چىقىدىغانلىقىغا كۆڭلىدە ھۆكۈم چىقاردى، شۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى قول بولۇشنى ئىختىيار قىلدى ھەمدە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۆزىدىن ئۇلۇغراق بۇ رىقابەتچىسىنىڭ - ناپولېئوننىڭ ئىشەنچىسىگە ئائىل بولدى.

بىراق، تاللىپىران ھەر جەھەتتە ناپولېئوننىڭ ئەكسىچە ئىش تۇتاتتى. ھۆكۈمران بولۇشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايتتى، دىپلوماتىيە ئىشلىرىغا ئەسلا قىزىقمايتتى. ئاچ كۆز، شەپقەتسىز، قۇۋ، ساختىپەز، شامالنىڭ يۈنلىشىگە قاراپ ئىش تۇتىدىغان بۇ پۇرسەتپەرەس ئۆتكۈر بۇرنى بىلەن پۇراپ يۈرۈپ ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىنى كۆزىتىتتى، ئىشنىڭ چاتاقراق

ئىكەنلىكىنى بىلگەن ھامان يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتەتتى. ھازىر جۇمھۇرىيەتنىڭ زەر ياقلىق كىيىمىنى كىيىپ يۈرگىنى بىلەن كەلگۈسىدە مۇستەبىت پادىشاھ تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىشى ياكى پادىشاھنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىشى ۋەياكى دەھرىي پادىشاھنى ئۆزىگە يۆلەنچۈك قىلىشى مۇمكىن ئىدى. قىرىق نەچچە يىلدىن بۇيان ھاكىمىيەت كىمىنىڭ قولىدا بولسا، قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ شۇنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىپ كەلگەنىدى. ئەمما، ئۆزىگە ئىمكانىيەت قالدۇرماي قويغانمۇ ئەمەس، شۇڭا ئاشۇ ھۆكۈمرانلارنىڭ تەقدىرى بىلەن باغلىنىپ قالمىغانىدى. تاللىپىران ئاقساق بولغاچقا ھەربىيلىككە قاتنىشالمىتى، شۇنىڭ ئۈچۈن مىسسىيونېر بولۇشقا مەجبۇر بولغانىدى. ئۇ دەل ئاشۇ تونىنىڭ شاراپىتىدە ئۇتۇق قازىنىپ، فىرانسىيەنىڭ غوجايىنى بولۇپ قالدى. تاللىپىران فىرانسىيەدە بوناپارت بىلەن ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرايلىغان بىردىنبىر ئادەم ئىدى. ناپولىئون شۇنىڭدىن ئېتىبارەن گەرچە تاللىپىرانغا ئۆچ بولسىمۇ، بۇ ھىيلىگەردىن زادىلا قۇتۇلالمىدى. ناپولىئون ئاخىرقى كۈنلەردە يىقىلغان چاغدا تاللىپىران تەختتىن غۇلاپ چۈشكەن غوجايىنىدىن چىرايىغا تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ دىڭگۈسلىغىنىچە يانداپ ئۆتۈپ، ئەسلىدىكى ئۆزىگە دۈشمەن ئىچكى كابىنېتنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى. شۇبھىسىزكى، تاللىپىران ناپولىئوننى ئاغدۇرۇۋەتكەن ئادەم ئىدى. بىراق، تۈپ سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرۈپ كەلسەك، شۇنى بايقايمىزكى، ناپولىئوننى ئاغدۇرغان ئادەم تاللىپىران ئەمەس، دەل ناپولىئوننىڭ ئۆزى.

ۋاھالەنكى، تاللىپىران نەزەر دائىرىسى كەڭ، ھېچنېمىدىن تەپ تارتمايدىغان خاراكتېرى بىلەن يىراقتىكى ناپولىئوندا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى. ناپولىئون ئەتىيازدا باشلانغان تىنچلىق سۆھبىتى نەتىجىسىدە ھاسىل بولغان تىنچلىق شەرتنامىسىگە

ئىمزا قويۇش ئۈچۈن توققۇزىنچى ئايدا لومباردىغا بارغانىدى، شۇ چاغدا بۇ كونا ئاقسۆڭەك ئەۋلادىنىڭ غوجايىنى تونۇۋېلىشقا ماھىر بۇ روكونوچە ئارخىتېكتورنىڭ — بۇ شەپقەتسىز ئىنكارچىنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسىنى كۆرگەنىدى. ئاپولېئون شۇ كەمگە قەدەر ھەربىيلەردىن باشقىسىغا ھاجەتمەن ئەمەس ئىدى، مانا ئەمدى سىياسىيون بولۇپ قالغىنىدا ئۆزى ئېھتىياجلىق بىر سىياسىيوننى تاپتى. شۇنىڭ بىلەن ئاۋستىرىيەلىكلەر بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈۋاتقان مەزگىلدە بۇ دىپلوماتىيە مىنىستىرىغا ئۇزۇن بىر پارچە خەت ياكى دوستلۇق مەكتۇپى ئەۋەتتى. مەكتۇپتا ئۆزىنىڭ پۈتكۈل سىياسىي پىلانىنى ئاشكارىلاپ مۇنداق دېدى:

بىز فىرانسۇزلارنىڭ سىياسىي ھاياتى ئەمدىلا باشلاندى، ئۆزىمىزنى ھەرقانچە ماختىغىنىمىز بىلەن سىياسىي جەھەتتە بەزىبىر يېڭىياچىمىز. چۈنكى، بىز ھەتتا مەمۇرىيەت، قانۇن چىقىرىش، ئەدلىيە دېگەنلەرنىڭ نېمىلىكىنى تېخى بىلمەيمىز. دۆلىتىمىزدەك بارلىق ھوقۇق خەلقىتىن كەلگەن، خەلق ھەممىدىن ئۇلۇغ غوجايىن بولغان بىر دۆلەتتە ھۆكۈمەت جەزمەن خەلق رايىنىڭ ھەقىقىي ۋەكىلى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئاساسىي قانۇنغا بىنائەن مەن بەلگىلىگەن ھوقۇق دائىرىسىدە ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى يۈرگۈزۈشى كېرەك.

«ھەي بوناپارت، سەن راستلا مۇشۇنداق ئوچۇق — يورۇقمۇ؟» دەپ ئويلىدى بىر ھەپتىدىن كېيىن بۇ مەكتۇپنى تاپشۇرۇۋالغان سىرلىق تاللىپىران چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ.

18 - ئەسىردىمۇ دۆلىتىنى قۇتقۇزۇش يولىدا قولغا قورال ئېلىپ كۈرەش قىلىشقا مەجبۇر بولۇش ئوتتۇز مىليون ئاھالىگە

ئەگەر قىلىدىغان ئىشلىرىمىز توغرا سىياسىي نەزەرىيە (پۇرسەت ۋە شارائىتلار بىر تۇتاش نەزەرگە ئېلىنغان نەزەرىيە) ئاساسىدىكى ئىش - ھەرىكەت بولغىنىدا ئۇزاققىچە ياۋروپادىكى قۇدرەتلىك دۆلەت ۋە ياۋروپانىڭ غوجايىنى بولۇپ قالىمىز. ياۋروپانىڭ تارازىسى بىزنىڭ قولىمىزدا، يەنە كېلىپ تەقدىرىمىز كاج كەلمەي قالسىلا، بىرنەچچە يىل ئىچىدە زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىمىز. بۇ مۇۋەپپەقىيەتلەر بۈگۈنكى كۈندە قارماققا تەسەۋۋۇرغا باي غايىپەرەسلەرنىڭ مۇجمەل پەرىزىدەك بىلىنىدۇ. بىراق، ئېغىر - بېسىق، قەتئىي، يىراقنى كۆرەر دانا بىر كىشى بۇ تەسەۋۋۇرنى رېئاللىققا ئايلاندۇرغۇسى.

ئونىنچى، بۈيۈك پىلان

بۇ گېرمان دىپلوماتلار شۇ قەدەر ئېزىلەڭگۈ ئىكەنكى، بۇ يەردە ھەپتە - ھەپتە سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، مۇزاكىرىسىنى ھەمىشە تۈن تەڭگىچە داۋاملاشتۇراتتى. بىراق، سۆھبەتلىشىۋاتقان ئاۋستىرىيە ۋەكىللىرى تىنچلىق شەرتنامىسى ئىمزالاش ئىشىدا تېخىچە بىر قارارغا كېلەلمەي ئىككىلىنىپ ئولتۇرۇۋەردى، ھەرقانداق بىر ئەقلى جايىدا كىشى ئۈچۈن بۇ پەقەت ئىككى سائەتتىلا قارار قىلغىلى بولىدىغان ئىش ئىدى. ئاۋستىرىيە ۋەكىللىرى باشتىن - ئاياغ ئۆزلىرىنىڭ ۋىيېننادىكى ئىمپېراتورنىڭ كۆزىگە قاراپ ئىش تۇتۇپ كەلدى، ھەتتا سۆھبەت ۋاقتىدىمۇ يېنىغا ئىمپېراتورى ئۈچۈن سىمۋول خاراكتېردە قۇرۇق شاھانە ئورۇندۇقتىن بىرنى قويۇپ قويدى.

— سۆھبىتىمىزنى باشلاشتىن ئاۋۋال بۇ ئورۇندۇقنى يۆتكەۋەتكىنىڭلار تۈزۈك، — دېدى باش قوماندان ناپولېئون، — بۇ مۇقەددەس ئالىي ئورۇندۇقۇڭلاردا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي ئولتۇرۇپ سالماي يەنە.

بىر قانچە ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى، سۆھبەتتىن ھېچبىر نەتىجە چىقمىدى. گەرچە تىنچلىق ياۋروپالىقلارنىڭ كۆپ يىلدىن بۇيانقى ئارزۇسى بولسىمۇ، ناپولىئون شۇنچە كۆپ ۋاقىتنىڭ قۇرۇقتىن - قۇرۇق تىنچلىق سۆھبىتى بىلەن زايە بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئويلىسىلا، ئاۋستىرىيەنىڭ ئاشۇ قارمۇتۇق يېڭى دىپلوماتىيە مىنىستىرى بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتقان تىنچلىق سۆھبىتىنىڭ قىزغىن مۇقەددىمىسىدىن شۇنچىلىك بىزار بولاتتى.

— سىلەرگە بەك كەڭچىلىك قىلىپ كەتتىم، — ھۆركىردى سەۋر - تاقىتى توشۇپ كەتكەن بوناپارت ئاۋستىرىيەلىكلەرگە، — ئەسلىدە شەرتنى تېخىمۇ قاتتىق قويسام بولاتتى! ۋاقىتمنى زايە قىلىۋاتىسىلەر. سىلەرگە ئېيتىپ قوياي، پادىشاھلار بىلەن ھەرقانداق ئورۇندا باراۋەر تۇرىمەن. ھىم، ئالدىدا پارلامېنتنىڭ گېپىنى قىلىپ كەتكىنىنى بۇ خەقنىڭ... بىز فىرانسۇزلار شۇنچە زور كۈچىمىز بىلەن ئىككى يىلغا قالمايلا پۈتكۈل ياۋروپانى بويسۇندۇرايلىمىز. ئەمما، ئۇنداق قىلغۇمىز يوق. پۇقرالارغا تىنچلىق بەرمەكچىمىز، بەرگەندىمۇ ئىمكانقەدەر تېزىرەك بەرمەكچىمىز... بىراق، جانابلار، سىلەر مېنىڭ ئالدىدا ئۇنداق كۆرسەتمە ئىدى، بۇنداق بۇيرۇق ئىدى، دەپ تىلىڭلارنى چايناۋاتىسىلەر. ئەگەر كۆرسەتمىدە ھازىر قاراڭغۇ كېچە دېيىلگەن بولسا، سىلەرمۇ ھازىرنى قاراڭغۇ كېچە دەپ تۇرۇۋېلىشىڭلار كېرەكمۇ؟

ناپولىئون ئاخىردا ئۇلارنى قورقۇتۇپ قويۇش ئۈچۈن بىر فار فور لوڭقىنى دەرغەزەپ بىلەن يەرگە ئۇرۇپ چۆل - چۆل قىلىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن تىنچلىق شەرتنامىسى ئاخىرقى ھېسابتا ئىمزالاندى. ھەربىر تەرەپ بۇ تىنچلىق شەرتنامىسىدە ناپولىئون بۇنىڭدىن يېرىم يىل ئىلگىرى رېئوبىندا لەۋزە قىلغان

نەرسىگە ئېرىشتى.

بۇ خەۋەردىن ۋاقىپلانغان ياۋروپالىقلار «ئۇھ» دېيىشتى. بىراق، ناپولېئون كۆڭلىدە يەنە نېمىلەرنى ئويلاۋاتقاندا؛ ئاۋستىرىيە بىلەن فىرانسىيە ئوتتۇرىسىدىكى ئالتە يىللىق ئۇرۇشقا خاتىمە بېرىش توغرىسىدىكى «كامب - فورمىئو شەرتنامىسى» نى يېڭىلا ئىمزالاشىپ بولغان ناپولېئون ئەڭ ئەمەلىي گەپ - سۆزلەر بىلەن ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارغا: «ھۆكۈمىتىمىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، ھازىر قىلمىساق بولمايدىغان يەنە بىرلا ئىش قالدى، ئۇ بولسىمۇ ھېلىمۇ پادىشاھلىق ھاكىمىيىتى يۈرگۈزۈلۈۋاتقان ئەنگىلىيەنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش. ئۇنداق قىلمايدىكەنمىز، جانلىنىۋاتقان بۇ بۈيۈك بېرىتانىيەلىكلەر تەرىپىدىن بەربات بولىمىز. ھازىر پۇرسەت بىزگە پايدىلىق، پەقەت بارلىق ھەربىي كۈچىمىزنى يىغىپ ئەنگىلىيەنى جايلىۋېتىدىغانلا بولساق، ياۋروپا بىزنىڭ ئىلكىمىزگە ئۆتىدۇ» دەپ مەكتۇپ ئەۋەتتى. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن دېڭىز ئارمىيەسىگە شۇنداق بىر خىتابنامىنى جاكارلىدى:

— يىگىتلەر، بىز قۇرۇقلۇقتا تىنچلىق ئورنىتىپ بولدۇق، ئەمدى دېڭىزلارنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن يۈرۈش قىلايلى. شانلىق فىرانسىيە سىلەرنىڭ ياردىمىڭلار بولمىغىنىدا پەقەت ياۋروپانىڭ بىر بۇرجىكىدىلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايدۇ، سىلەرنىڭ ياردىمىڭلارغا ئېرىشكەندە فىرانسىيەنىڭ شۆھرىتى دېڭىز - ئوكيانلاردىن ھالقىپ، دۇنيانىڭ ئەڭ يىراق جايلىرىغىچە تارتىشقا مۇۋەپپەق بولىمىز!

ناپولېئوننىڭ كالىسى ئۇلۇغۋار پىلانلارغا توشۇپ كەتكەنىدى. ئۆزىنىڭ ئۇلۇغۋار ئىشلىرى يولىدا ئات سېلىپ يۈرگىنىدە شان - شۆھرىتى ئېتىنىڭ تۇياقلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ - توزان ئىچىدە غايىب بولاتتى. بىراق، يەنە ئۈزۈكسىز

پەيدا بولۇپ تۇراتتى، ناپولېئون يېڭى پىلانلىرى ئالدىدا كونا پىلانلىرىغا قولىنى پۇلاڭلىتىپمۇ قوياتتى. ناپولېئون مىلاندىكى ئوردىسىغا چاقماق تېزلىكىدە يېتىپ بېرىپ ئىتالىيەگە ئەڭ ئاخىرقى پەرمانىنى چۈشۈردى. چۈنكى، شۇ تاپتا شەرتنامىنى ئېلىپ پارىژغا بارماقچى بولۇپ تۇرۇۋاتاتتى. يېڭى قۇرۇلغان سالپىن جۇمھۇرىيىتى توغرىسىدا خۇددى پادىشاھنىڭ ئۆز پۇقرالىرىغا سۆز قىلغىنىدەك تەلەپپۇزدا نۇتۇق سۆزلىدى:

— سىلەر تارىختا پارتىيە - گۇرۇھلار توقۇنۇشنى، قانلىق ئۇرۇشنى، كەسكىن سۆھبەتنى باشتىن كەچۈرمەيلا ھۆرلۈككە ئېرىشكەن تۇنجى ئەل بولۇپ ھېسابلىنىسىلەر. سىلەرگە ھۆرلۈك بەردۇق، بۇ ھۆرلۈكنى قانداق قوغدىشىڭلارنى بىلىشىڭلار كېرەك! ... ئۆز كۈچۈڭلارنى ۋە ھۆر ئادەملەرگە خاس ئىززەت - ھۆرمىتىڭلارنى چىن قەلبىڭلاردىن تولۇق بىلىپ يېتىشىڭلار كېرەك... رىملىقلار ئۆز ۋاقتىدا بۈگۈنكى فىرانسۇزلارغا ئوخشاش ئۆز ھوقۇقىنى يۈرگۈزگەن بولسا، رىم تۇغى چوقۇم ھازىرمۇ جەۋلان قىلىپ تۇرغان، ئىنسانلارمۇ بىر مىڭ سەككىز يۈز يىل داۋاملاشقان شەرمەندە مۇستەبىت تۈزۈمنىڭ ئاسارىتىدىن مۇقەررەر قۇتۇلغان بولاتتى. مەن ئىزچىل تۈردە ھۆرلۈكۈڭلارنى مۇستەھكەملەپ كەلدىم ھەمدە سىلەرگە بەخت - سائادەت ئاتا قىلىشنى بىردىنبىر مەقسىتىم ۋە بۇرچۇم بىلگەندىم، ئەمدى بۇ ۋەزىپەمنى ئادا قىلىپ بولىدۇم... بىرقانچە كۈندىن كېيىن سىلەر بىلەن خوشلىشىمەن، بەختىڭلارغا ۋە جۇمھۇرىيىتىڭلارنىڭ شۆھرىتىگە مەڭگۈ كۆڭۈل بۆلۈپ تۇرىمەن.

ناپولېئون شۇ كۈنى بۇ دۆلەتتىكى بىر دىپلوماتىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئۆزىنىڭ مونتېبېللودىكى چاھار بېغىدا ئايلىنىپ يۈرگىنىدە ئەس - يادى پۈتۈنلەي پارىژدا ئىدى. ھەمراھ بولۇۋاتقان بۇ دىپلومات ئەقىللىك، چېچەن ھەمدە

مەخپىيەتلىكنى قاتتىق ساقلايدىغان كىشى ئىدى. بۇنداق كىشىنىڭ ئالدىدا ھەرقانچە تالانت ئىگىسىمۇ بەزىدە ئىچ - سىرىنى يوشۇرالمىي قالىدۇ. ناپولىئون ھەمراھىغا سىرىنى ئاشكارىلىدى:

— سىزنىڭچە، مەن ئادۋوكات نەسەبىدىن بولغان ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىتالىيەدە غەلبىگە ئېرىشىپ، شۇنچە ئۇلۇغۋار ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقارغاندىمەنمۇ؟ ياكى مېنى جۇمھۇرىيەتنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن شۇنداق قىلغان دەپ ئويلايمسىز؟ ئوتتۇز مىليون ئاھالىگە ئىگە جۇمھۇرىيەت قۇرۇش، شۇنداقلا كونا ئورپ - ئادەتلىرىمىزنى، ئىللەتلىرىمىزنى ساقلاپ قېلىش نەقەدەر كۈلكىلىك خىيال! فىرانسىيە ئۇزاققا قالمايلا بۇ ئويلارنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ. فىرانسۇزلار شان - شۆھرەت ۋە ھەشەمەتكە موھتاج. بىراق، ئۇلار ئەركىنلىكنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەتتىمۇ؟ قوشۇنلىرىمىزغا قاراپ باقايلى، فىرانسىيە لەشكەرلىرى ئۈزۈكسىز قولغا كەلتۈرگەن غەلبىمىز نەتىجىسىدە ئۆز تەبىئىتىگە قايىتتى، مەن ئۇلارنىڭ مەبۇدىسى بولۇپ قالىدىم. ئەگەر ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئەربابلار مېنى ۋەزىپەمدىن ئېلىپ تاشلىماقچى بولىدىكەن، ھەربىي غوجىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى شۇ ئان بىلىپ قالىدۇ. خەلق ھېچقانداق نەزەرىيە ۋە ھۆكۈمەتكە، شۇنداقلا ھېچقانداق ئىدىئولوگىيەلىك قاتمال ئىبارىلەرگە ۋە نۇتۇققا ئەمەس، بەلكى بىر داھىغا، ئۆزلىرىنى شان - شۆھرىتى ۋە غەلبىسى بىلەن يېتەكلەيدىغان داھىغا موھتاج. ئۇلارغا بىرەر ئويۇنچۇقنى بەرسىڭىز، ئۇلار ۋاقتىنى ئاشۇ ئويۇنچۇقنى ئويناش بىلەن ئۆتكۈزىدۇ ھەمدە ھۆكۈمرانلىقىڭىزنى رازىمەنلىك بىلەن قوبۇل قىلىدۇ. دەرۋەقە، داھى بولغان ئادەم ئۆزىنىڭ ھەقىقىي مەقسىتىنى ئەپچىللىك بىلەن يوشۇرۇپ قېلىشنى

بىلىشى كېرەك. ئىتالىيەدە ھەرھالدا زىيادە ئېھتىياتچان بولۇپ كېتىشنىڭ ھاجىتى يوق... لېكىن، پۇرسەت تېخى پىشىپ يېتىلمىدى، ھازىرچە بىردەملىك قىزغىنلىقتىن ۋاز كېچىشكە توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، بىز بۇ يەردە ئىككىدىن ئۈچكىچە جۇمھۇرىيەتكە ئىگە بولساقلا كۇپايە... تىنچلىق مېنىڭ مەنپەئىتىمگە زىت... ئەگەر بۇ يەردە تىنچلىق بولىدىغان بولسا، ھازىرغىچە ئېرىشكەن ھوقۇقۇم ۋە ئورنۇمدىن ۋاز كېچىشىمگە توغرا كېلىدۇ، شۇنداقلا پارىژ مەھكىمىسىدە ئاشۇ ئادۋوكاتلارغا باش ئېگىپ، قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇشۇمغا توغرا كېلىدۇ. مەن پەقەت فىرانسىيەدە ئاشۇلارغا ئوخشاش رول ئېلىش ئۈچۈنلا ئىتالىيەدىن ئايرىلماقچى بولۇۋاتىمەن. بىراق، كۆزلىگەن مېۋەم تېخى پىشىمىدى. پارىژدىكىلەرنىڭ پىكرى بىردەك ئەمەس، يەنە كېلىپ مېنىڭ كەتمىنىمى چېپىپ جەڭ قىلىشنى خالىمايدىغان خانپەرەسلەرمۇ بار. ھامان بىر كۈنى جۇمھۇرىيەتچىلەرنى ئاجىزلاشتۇرماي قويمايمەن. بىراق، ھەرگىزمۇ كونا سۇلالىگە پايدىلىق بولسۇن دەپ شۇنداق قىلماقچى ئەمەسمەن.

ناپولېئوننىڭ ھەقىقىي پىلانى ئەنە شۇ ئىدى. شۇنداق، خۇددى ئۆزىنىڭ ئېيتقىنىدەك ئىدى: «ھەممە ئىش مېنىڭ پەرىزىمدەك بولۇۋاتىدۇ. دۇنيادا ھېچنەمىدىن ھەيران قالمايدىغان بىردىنبىر كىشى ئىكەنلىكىمگە ئىشەنچىم كامىل. كەلگۈسىدىمۇ مۇقەررەر شۇنداق بولسۇنكى، مەن بارماقچى بولغان يېرىمگە خالىغىنىمچە بىمالال يېتىپ بارالايمەن.»

ئىچىنى ئاشكارىلاپ تۇرغان بۇ دەريا ھەيۋەتلىك گۈلدۈرلەپ ئاقماقتا ئىدى. ئەگەر بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان كىشى ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئۆزىگە ئېيتىپ بېرىدىغان بولسا، مۇقەررەر كىشى، ئىنكار قىلغان بولاتتى. بىراق، ناپولېئون ئۆز مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن قىلچە رازى ئەمەس ئىدى. ئىتالىيەدە ئىككى يىلغا يېقىن تۇرغان ناپولېئون شۇ تاپتا بۇرۇن بىلەن

بىر پەيتوندا ئولتۇرۇپ ئىتالىيەدىن پارىژغا قاراپ كېتىۋاتاتتى.
— ئەگەر مۇشۇنداق جەڭدىن يەنە بىرقانچىسى بولىدىغان
بولسا، مەڭگۈ ئۆچمەس نام قالدۇرغان بولاتتۇق، — دېدى
بوناپارت.

— بۇنىڭغا نائىل بولىڭىز، — دېدى بۇ دوستى.
— گېپىڭىزدىن ئۆرگۈلەي، بۇررىئىن! — دېدى
بوناپارت، — ئەگەر بۈگۈن شۇ ھالىمچە ئۆلۈپ كېتىدىغان
بولسام، نامم ئون ئەسىردىن كېيىن دۇنيا تارىخنامىسىنىڭ
يېرىم بېتىنىمۇ توشقۇزالمىدۇ!

ئون بىرىنچى، پارىژدا

ليۇكسېمبۇرگ ئوردىسى بۈگۈنكى كۈندە ئوچۇق تىياترخانا
بولۇپ قالغانىدى. قورال - ياراغ، بايراق دېگەندەك يېڭى ئولجىلار
ۋە سېرىق يوللۇق ئىنقىلابىي شوئارلار كونا ئوردىنىڭ تېمى
تۈۋىگە رەت - رېتى بىلەن قاتار تىزىۋېتىلگەنىدى. فىرانسىيە
ئاقسۆڭەكلىرى مانا مۇشۇ يەردە خۇددى ئۆز قۇياشنى دەۋر
قىلىپ ئايلىنىۋاتقان تۇرغۇن يۇلتۇزلارغا ئوخشاش فىرانسىيە
پادىشاھى ئەتراپىدا پەرۋانە ئىدى. بۈگۈن بايراملىق تون كىيىشىپ
بۇ يەرگە يىغىلغان ئاقسۆڭەكلەر گويا ماي بايرىمى مۇناسىۋىتى
بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن زىياپەتكە قاتناشماقچى بولغاندەك قىزىپ
كېتىشكەنىدى. بۇ زىمىستان دېكابىر كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى.
چىرايلىق خانىملار — ھوقۇقدارلارنىڭ ئاشنىلىرى ئۇچىسىغا
سېرىق خۇرۇم چاپان كىيگەن بۇ پاكىنەك ئەربابى — زاماننىڭ
قەھرىمانىنى يېقىن يەردىن كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن ئەڭ ئالدىدا
ئولتۇرۇۋالغانىدى.

— نېمە، پارىژغا كەلگىنىگە بىر ھەپتە بوپتۇمۇ؟ ئەجەب
ھېچكىم كۆرمەپتۇغۇ؟ نېمىشقا كەمتەرلىك قىلىپ ئۆز خەلقىنىڭ

قارشى ئېلىشىدىن ئۆزىنى قاچۇرغاندۇ؟

— قارشى ئېلىش مۇراسىمى باشلاندى! قارا، بەش مەمۇر سەھنىگە چىقتى.

ئوركىستىر «مارشېل مارشى» نى ئورۇندىدى، پاۋۇز قىسمىنى سورۇندىكى جامائەت بىرلىكتە خور قىلىپ ئېيتتى. مۇزىكا بىردىنلا چىپپىدە توختاپ، ئىشىك سىرتىدىكى پەلەمپەيدىن ھەربىي قىلىچنىڭ جاراڭلىغان ۋە ئۆتۈك ناھالىنىڭ تاراقشىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. كىشىلەر بەس - بەستە دېرىزىدىن باشلىرىنى چىقىرىپ قاراشتى، ئۆگزىدىكى كىشىلەر بولسا پەسكە ئېڭىشىپ ئۇياق - بۇياققا بويۇنداپ قاراشتى. مۇزىكىنىڭ ۋاقتىنچە توختىغانلىقى ناپولېئوننىڭ كېلىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى.

ئۇچىسىغا جەڭگاھ فورمىسى كىيگەن ناپولېئون جامائەتنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. قارىماققا ئانچە سۆلەتلىك كۆرۈنمەيتتى. قولدا بىر تۈرۈم قەغەزنى تۇتقىنىچە مەزمۇت قەدەملەر بىلەن سالماق ھەم بىمالال ھالدا مۇنبەرگە چىقتى، ئارقىسىدا ئۈچ كانۇپىي بىللە ئىدى. كىشىلەر شۇنىڭغا دىققەت قىلدىكى، ئاددىي كىيىنگەن، ھەربىيگە خاس قەدەم تاشلاپ سەھنىگە چىققان بۇ پاكىنەك ھەربىينىڭ ئارقىسىدىن كىيىملىرى ۋالىلداپ تۇرغان، يىپەك پايپاق كىيگەن بىر كىشىمۇ ئاقسىغىنىچە مۇنبەرگە چىقتى. بۇ چاغدا سىرتتا گۈمبۈرلەپ توپ ئېتىلدى، بۇ توپ كىشىلەرنىڭ ئىلگىرىكى كۈنلەردىكى زەمبىرەكچى سېرژانتىنى مۇناسىپ قورال ئارقىلىق قارشى ئالغىنى ئىدى. گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرى بىرپەس داۋاملاشتى. سەھنە ئەھلى ئارقا - ئارقىدىن ئورۇن ئېلىشتى، سەھنە ئاستىدا شۇ ئان تىمتاسلىق ھۆكۈم سۈردى، نەچچە مىڭ كىشى نەزىرىنى تەشنىلىق بىلەن مۇنبەرگە ئاغدۇردى. تاللىپىران ئالدى بىلەن سۆز ئېلىپ، كىشى كەمدىن - كەم چۈشىنىدىغان مۇجمەل سۆز - ئىبارىلەرنى قوللىنىپ، دۆلەتنىڭ بۇ ئۇلۇغ نىجادكارىنى ئەپچىللىك ۋە

خۇشامەتگۈيلىق بىلەن ئاددىي ئۇسلۇبتا مەدھىيەلەپ،
 ھەشەمەتچىلىكنى ياقىتۇرمايدۇ، ئەركىنلىك مەنۋىيىتىگە
 تەلپۈنىدۇ، دەپ تەرىپلەپ ئۆتتى.

— پۈتكۈل فىرانسىيە ھۆرلۈككە ئېرىشكۈسى، — دەيدى بۇ
 مىنىستىر نۇتقىنى ئاياغلاشتۇرۇش ئالدىدا، — پەقەت ناپولېئونلا
 بۇنىڭ سىرتىدا، پېشانىسىگە پۈتۈلگىنى شۇ بولسا كېرەك.

ئەتراپىنى گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى قاپلىدى. ھالبۇكى،
 ئاشۇ نەچچە ئون مىڭ كىشى ئىچىدە، شۇنداقلا ئىچكى كابىنېت
 ئەزالىرى ئىچىدە بۇ مىنىستىرنىڭ ئاخىرقى سۆزىنىڭ تەكتىگە
 يەتكەنلەر بارمىدۇ؟ بۇ سۆزدىكى ئاچچىق كىنايىنى بايقىغانلار
 بارمىدۇ؟

ناپولېئون بىمالال بىر تەرزىدە مۇنبەرنىڭ ئالدىغا كەلدى. نېمە
 دېمەكچىدۇ؟

— فىرانسىيە خەلقى ھۆرلۈكنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن
 مۇقەررەر يوسۇندا فىرانسىيە پادىشاھ - كىنەزلىرىگە قارشى
 كۈرەش قىلىدۇ... دىن، فېئوداللىق تۈزۈم، مۇستەبىت
 پادىشاھلىق تۈزۈمى ياۋروپاغا ئىككى مىڭ يىل ھۆكۈمرانلىق
 قىلىپ كەلگەنىدى، ئەمدى دېموكراتىك قانۇن دەۋرى باشلاندى.
 سىلەر قۇدرەتلىك فىرانسىيەنىڭ زېمىنىنى ئۆزىگە تەۋە تەبىئىي
 چېگراسىغىچە كېڭەيتتىڭلار، بۇ سىلەرنىڭ غايەت زور
 غەلبەڭلاردۇر. غەلبەڭلار بۇلا ئەمەس، ئەلۋەتتە. ياۋروپادىكى
 ئەزەلدىن پەن - مەدەنىيىتى، سەنئىتى ۋە تالانت ئىگىلىرى بىلەن
 دۇنياغا تونۇلغان ئەڭ سۆيۈملۈك دۆلەتنىڭ ئىگىسى بولۇش
 سۈپىتىڭلار بىلەن ئەركىنلىك مەنۋىيىتىنىڭ ماھىيىتىنى
 چۈشىنىپ يەتتىڭلار، قەلبىڭلار ئەركىنلىككە بولغان ئۈمىد
 بىلەن تولۇپ تاشتى ھەمدە ئاتا - بوۋاڭلارنىڭ خارابە قەبرىسىدىن
 ئويغىنىپ دەس تۇردۇڭلار. ئەركىنلىك ۋە ئۈمىد فىرانسىيە بىلەن
 ئاۋستىرىيەدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ قۇدرەتلىك دۆلەتنى بەرپا

قىلىشنىڭ ئۆلىدۇر. بۈگۈن مەن ئاۋستىرىيە پادىشاھىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكەن «كامب - فورمىئو شەرتنامىسى» نى سىلەرگە سۇنالىغىنىمىدىن تولمۇ ئىپتىخارلانماقتىمەن... فىرانسۇز مىللىتىنىڭ ئامەتلىك تەقدىرى ئەڭ ياخشى، ئەڭ مۇكەممەل ئاساسىي قانۇندا ئېتىراپ قىلىنغاندا، پۈتكۈل ياۋروپا ھۆرلۈككە ئېرىشكۈسى.

بۇ ھەربىينىڭ سۆزى تۈگىگەندە ئەتراپ بىرپەس تىمتاس بولۇپ كەتتى، بىر ئازدىن كېيىن پەلەككە يەتكۈدەك گۈلدۈراس چاۋاك ساداسى كۆتۈرۈلدى. كىشىلەر بۇ نۇتۇقنىڭ مەزمۇنىغا ئاتا چاۋاك چالغانىدۇ؟ بىراق، بۇ نۇتۇقنىڭ كۈچى پارىژ كوچىلىرىنىڭ تاملىرىغا چاپلىنىپ تۇرىدىغان ئاشكارا نۇتۇقلارنىڭكىگىمۇ يەتمەيتتىغۇ؟ بەزىلەر ھەيران قېلىشتى، تېخىمۇ كۆپ كىشى ساراسىمىگە چۈشتى ۋە قورقتى. چاۋاكلار تەبىئىكى نۇتۇققا ئەمەس، بەلكى ناتىققا ئاتالغانىدى. بۇ ناتىق نۇرغۇن جەڭگاھتا نۇرغۇن نۇتۇق سۆزلىگەن، كورسكادىمۇ ئاممىنىڭ ئالدىدا نۇتۇق سۆزلەپ باققان، ئەمما ھېچقاچان ئاممىنىڭ ياكى سىياسىيونلارنىڭ ئالدىدا بۇنداق ئاشكارا نۇتۇق سۆزلەپ باقمىغانىدى.

ناپولېئوننىڭ نۇتقى سىياسىيونلارغا خاس نۇتۇق بولدى. دەسلەپتە بۇ نۇتۇقنىڭ مەنىسىنى تاللىپىراندىن باشقا كىشى چۈشەنمىگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن. ناپولېئوننىڭ دېموكراتىك ئاساسىي قانۇن دەۋرى توغرىسىدىكى بارلىق نۇتۇقلىرى كىشىلەرگە ساختىدەك بىلىنەتتى. ئەنگىلىيە بىلەن ئامېرىكا بۇرۇنلا دېموكراتىك دۆلەت سانالغان، فىرانسىيەمۇ ئون يىلغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان دېموكراتىك دۆلەت دەپ ئېتىراپ قىلىنىشنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا كۈرەش قىلىپ كەلگەنىدى، ئەمدى ئاخىرقى ھېسابتا گېرمان ئىمپېرىيەسىنىڭ تىنچلىق شەرتنامىسىدە ئېتىراپ قىلىندى. قوي تېرىسى بىلەن تاشلانغان

بۇ ھۆججەت ياۋروپا قۇرۇقلۇقى تىنچلىق شەرتنامىسىنىڭ بۇ قوشۇنىنىڭ باش قوماندانىنىڭ قولىغا ئۆتكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. ھېكايىمىز بۇنىڭ بىلەنلا ئاخىرلاشقىنى يوق، نۇتۇقنىڭ ئىچكى قۇدرىتى، شۇنداقلا ئارمىيەدىن كەلگەن بۇ سىياسىيونىڭ نۇتقىدىكى ئاخىرقى سۆزىنىڭ ئىچكى قۇدرىتى ئەنە شۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدى. ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلار ئەمدى چۈشەندىكى، بۇ ناپولېئوننىڭ ئۆزلىرىگە قىلغان پوپوزىسى ئىكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن بارراس سۆز ئالدى. بىراق، بارراس سۆزىنى مەدھىيە ئىبارىلىرى بىلەن تېزلا تۈگەتتى. ئارقىدىن تۇنجى قېتىم، شۇنداقلا ئاخىرقى قېتىم بۇ پاكىنەك گېنېرالنى قۇچاقلىدى ۋە سۆيىدى، ئەمما ھەرگىزمۇ گېنېرال خانىمنى قۇچاقلىغاندەك قىزغىن ئەمەس ئىدى.

بۇ چاغدا يوسېفىن بۇ يەردە ئەمەس، ئىتالىيەدە ئىدى. ناپولېئون كەتكەندىن كېيىن يوسېفىن ئىتالىيەدە يەنە بىر ئاي تۇردى، يوسېفىننىڭ بۇ يەردە مۇنچە ئۇزاق ۋاقىتنى زادى قانداق ئۆتكۈزگەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. يوسېفىن بىر ئايدىن كېيىن پارىژغا قايتىپ كەلدى. بۇ چاغدا ناھايىتى شادىمان، مۇلايىم، شۇنداقلا سەل ھارغىن كۆرۈنەتتى. پارىژغا كېلىپلا كونا ئاشنىلىرى بىلەن تېپىشىپ، بۇرۇنقىدەك تۇرمۇشنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە بىر ئايال ناپولېئونغا يېقىنلىشىشقا باشلىدى. ئۇ ئىنتايىن چىرايلىق، شۇنداقلا ئەس - ھوشى جايىدا، ناھايىتى زېرەك ئايال ئىدى. ناپولېئون شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ ئايالنى ياقتۇرمايتتى. بۇ ئايال ئىستائېل خانىم بىلەن نېسكىرنىڭ قىزى بولۇپ، ناھايىتى نوپۇزلۇق ئايال ئىدى. تاللىپىران دەل ئاشۇ ئايالنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن دىپلوماتىيە مىنىستىرى بولۇشقا مۇۋەپپەق بولغانىدى. ئايال

ئىلگىرى ناپولېئوننى ئۆز ئايىغىغا باش قويدۇرۇش ئۈمىدىدە ناپولېئونغا خەت يازغان، ئەمما ناپولېئون تىرەجەپ تۇرۇۋالغانىدى. ھازىر ناپولېئون بىلەن كۆرۈشتى، ناپولېئون خۇشامەت ۋاستىسىنى قوللىنىپ ئايالنىڭ ھۇجۇمىدىن ئۆزىنى چەتكە ئالدى. ھالبۇكى، بەربىر بۇ ئەقىللىك ئايالنى ئۆزىنىڭ كۆپىنچە ئەرلەر كۆرۈپ يېتەلمەيدىغان يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىنى كۆرۈپ يېتىشىدىن توسۇپ قالالمايتتى.

ئايال ئابستراكت ئەخلاق ۋە ساختا ئىنكارچىلىق بىلەن تولغان دۇنيادا ياشايتتى، بۇنداق دۇنيا بولسا بىر مۇستەبىت بىلەن قىلچە مۇناسىۋەتسىز ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ناپولېئوننىڭ نەپسانىي نىشانىنى پەرز قىلىپ يېتەلمەيتتى، بۇ نىشان پەقەت ئىشلىرى ئاخىرقى نۇقتىغا يېتىپ بېرىش ئالدىدىلا جامائەتچىلىككە ئاشكارا بولاتتى. شۇڭا، ئۇ ئايال بۇ تالانت ئىگىسىنى تونۇيدىغانلىقى بىلەن پەخىرلىنىپ كەلگەنىدى.

«بۇ پاكىز ئەر بابىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ كۆرۈڭ، — دېگەندى ئىينى ۋاقىتتا بىر گېرمانىيەلىك كىشى خۇسۇسىي خېتىدە، — بويى فېرېدېرىخقا ئوخشاش پاكىز، ئىنچىكە، جۈدەڭگۈ، ئەمما ناھايىتى بېجىرىم، يوغان باش، دوقا ماڭلاي، كۆزلىرى قوڭۇر، چېچى قويۇق، گىرېكلارنىڭكىدەك قارچىغا بۇرنىنىڭ ئۇچى لېۋىگە تېگەي دەپ تۇرىدۇ، لەۋلىرىدىن شوخلۇقى تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ، قەتئىيلىكى چىقىپ تۇرغان ئېڭىكى چوقچىيىپ تۇرىدۇ. ئىش — ھەرىكەتلىرى چاققان، سىلىق — سىپايە، شۇنداقلا ناھايىتى سۈرلۈك، ئېگىز پەلەمپەيدىن بەش — ئالتە قەدەم تاشلاپلا چۈشىدۇ، ئەمما چۈشۈپ بولغاندىن كېيىن ئالدىڭىزدا ئادەتتىكى چاغلاردىكىدەك ئۆز سالاپىتى بىلەن تۇرىدۇ. مەلۇم ئالاھىدە شەخس ياكى نەرسىگە تىكىلىپ قارىغاندىن باشقا چاغلاردا كۆزلىرى ھەمىشە دېگۈدەك ئۈستىگە بېقىپ تۇرىدۇ. چىرايلىق، ئويچان، ھېسسىياتقا تولغان، كەسكىن، ئەمما مۇلايىم

ۋە بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان
كۆزلىرىگە قاراپ تۇرۇش مەن ئۈچۈن ھۇزۇرلۇق ۋە زور
خۇشاللىق.»

ئون ئىككىنچى، يەنە بىر ئىسكەندەر

ناپولېئون ئۆزىنىڭ بۇ قېتىم ئوتتۇرىغا چىقىشىنى
مەقسەتلىك ھالدا شۇ قەدەر ئېھتىياتچانلىق بىلەن
ئورۇنلاشتۇرغانىدىكى، پۈتكۈل پارىژلىقلارنى، جۈملىدىن
رەقىبلىرىنى ۋە بارلىق گېزىتلەرنى بىردەك ھەيران قالدۇرۇپ:
«نەقەدەر كەمتەر ئۇلۇغ كىشى بۇ!» دېگۈزمەكچىدى. شۇ ئارىدا
ئىككى سوراۋىدا كۆرۈنۈشكە مەجبۇر بولدى. بىر قېتىم تاللىپىران
ئۆزى ئۈچۈن ئۆتكۈزۈپ بەرگەن زىياپەتتە ئوتتۇرىغا چىقتى.
ناپولېئون سىرلىق سەپىرىنى ئاياغلاشتۇرۇپ پارىژغا قايتىپ
كەلگىنىدىن كېيىن، تاللىپىران بىرىنچى بولۇپ ھاردۇق سوراپ
بارغانىدى. بۇ ئىككىيلەن زىياپەت جەريانىدا بىر - بىرىگە سىر
بېرىشىمدى. بىراق، بوناپارت بۇ ئاقسۆڭەك ئەۋلادى بىلەن
ھەمسۆھبەت بولغىنىدا ئۆز ئەجدادىنىڭ ئېسىل زادىلەر
ئىكەنلىكىنى زاھىر قىلىپ ئۆتۈشنى ئۈنتۈمىدى:

— تاغىڭز بوربون سۇلالىسى مەزگىلىدە لېنىسنىڭ
ئېپىسكوپى ئىكەن، — دېدى بوناپارت زىياپەت باشلىنىپ يېرىم
سائەتچە ئۆتكەندە، — مېنىڭمۇ بىر تاغام بولىدىغان، ئۇ زات
مېنى ئوقۇتقان، ئورۇنباىسار ئېپىسكوپ ئىدى.

بوناپارت شۇ ئۇسۇلدا ئۆزىنىڭ بىردىنلا روناق تاپقان تېگى
نامرات ئاۋام ئەمەسلىكىدىن بېشارەت بېرىپ، شۇ ئارقىلىق
ئاۋۋال قول سېلىپ تىزگىنلەش مەقسىتىگە يەتكەنىدى. بوناپارت
ئەمەلىيەتتە تاللىپىراننىڭ ئۆزىگە رەقىب ئىكەنلىكىنى بىر
كۆرۈپلا بىلگەنىدى.

بوناپارت يوسېفىن ئىلگىرى ئىجارە ئېلىپ ئولتۇرغان كىچىك بىر ئۆيىنى سېتىۋېلىپ، پارىژغا كەلگەن خانىمى بىلەن بەخىرامان تۇرمۇش كەچۈردى. بۇ يەرگە پەقەت ئاكىسى ۋە بىر قانچە قەدىناس دوستلىرىلا كېلىپ - كېتىپ تۇراتتى. بوناپارت ھەمىشە پۇقراچە كىيىنىپ، ئۆزى يالغۇز پەيتونغا ئولتۇرۇپ سىرتلارغا چىقىپ تۇراتتى، بارلىق سىياسىي پارتىيەلەردىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ ۋەزىيەتنى سوغۇققانلىق بىلەن كۆزىتىپ تۇراتتى. تىياتىرخانىلاردا كىشىلەر ئۆزىگە قاراپ تەنتەنە قىلىشىپ ھۆرمەت بىلدۈرگەنلىرىدە دەرھال ئارقىغا يېنىپ ئۆزىنىڭ لوزىسىغا كىرىۋالاتتى. ھالبۇكى، دەل بۇ جاناب تېخى يېقىندىلا مىلاننىڭ شەھەر ئەتراپى رايونىدىكى بىر ماركىزنىڭ قەلئەسىدە پادىشاھلاردەك راھەت - پاراغەت سۈرگەندى.

— كىشىلەر مېنى تىياتىرخانىدا ئۈچ قېتىملا كۆرىدىغان بولسا، ماڭا دىققەت قىلماس بولۇپ قالىدۇ، — دېگەندى بىر سىردىشىغا، — سىزنىڭچە، مەن بۇ قېتىمقى تەنتەندىن شۇنچە خۇشالدۇرمەنمۇ؟ ناۋادا مۇپتۇڭزغا چىقىپ قالسام، كىشىلەر ئوخشاشلا تەنتەنە قىلىشىدۇ.

بوناپارت ئالىملارنى قىزغىن مېھمان قىلىپ تۇراتتى، بەزى ئىنىستىتۇتلارنىڭ كۆپىنچە يىغىنلىرىغا قاتنىشىپمۇ تۇراتتى ھەمدە ئىلمىي ماقالىسىنى ئوقۇپ بېرەتتى، كىشىلەر چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ناپولېئوننىڭ لايلاس بىلەن ماتىماتىكا مەسىلىلىرىنى مۇھاكىمە قىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇراتتى. ناپولېئون بۇ ئاسترونومغا ئىتالىيانلارنىڭ يۇلتۇزلار ئورنىنى يېڭىچە ھېسابلاش ئۇسۇلىنى ئۈلگە قىلىپ كۆرسىتىپ بېرەتتى. بەزىدە چېنىپ بىلەنمۇ شېئىرىيەت سەنئىتى ئۈستىدە پاراڭلىشاتتى، ھەتتا مېتافىزىكا ئۈستىدىمۇ توختىلاتتى. يۈزەكى قارىغاندا، بوناپارت ئىلمىي تەتقىقاتقا مەستانە بولۇپ

يۈرگەندەك كۆرۈنەتتى، ئەمەلىيەتتە بولسا كۈنساين زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ھاكىمىيەت بېشىدىكىلەرنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى ئاستىرتىن كۆزىتىپ باراتتى. بىر تەرەپتىن ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈپ، رەقىبلىرى بىلەن بىۋاسىتە ئۇچرىشىشتىن ساقلىنىشقا تىرىشسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئاكا - ئىنىلىرىنى رەقىبلىرىگە كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرۇشقا قويغانىدى. شۇنىڭ بىلەن پارتىيە - گۇرۇھلارنىڭ كۈچىنى بەش قولىدەك بىلىۋېلىپ، تاقابىل تۇرۇش تەدبىرلىرىنى ئۆز ۋاقتىدا ئويلىنىشقا ئىمكانىيەت ياراتقاندى. «پارتىز ئۇنتۇغاق شەھەر، بۇ يەردە نام - ئابروۋى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ. بۇ يەردە تۇرىۋېرىدىغان بولسام ھېچ ئىش قىلالمايمەن. كىشىلەرمۇ مېنى پاتلا ئۇنتۇپ كېتىدۇ. شۇڭا، بۇ يەردە تۇرىۋەرسەم بولمايدۇ، - ناپولېئون دائىم قولىنى ئارقىسىغا تۇتۇپ، قورۇدا ئۆزى يالغۇز ئايلىناچ ئويلىناتتى، - تېخى بالدۇر. بۇ كىشىلەر تەختتىن غۇلاپ چۈشۈش ئالدىدا تۇرىدۇ. ئىمارەت قىيسىپ ئۆرۈلۈپ چۈشۈش ئالدىدا تۇرغان پەيتتە ئۇلار بىلەن بىر قاتاردا ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي ئەمەلدارى بولۇۋالسام زادىلا قاملاشمايدۇ. ھېلىمۇ ياخشى قانۇندا بەلگىلەنگىنىدەك قىرىق ياشلىق ئادەم بولۇپ قالماپتىمەن... تېخى بالدۇر، پارتىزدىن يەنە بىر قېتىم ئايرىلمىسام بولمايدۇ... ئەنگلىيەگە ھۇجۇم قىلغۇلۇقمۇ؟ بۇ كالۋالار دېڭىز ئارمىيەسىنى مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويمىغان بولسىچۇ كاشكى. ئەنگلىيەگە ھۇجۇم قىلىش پىلانىم ئوبدان پىلان ئىدى. تولون ئۇرۇشىدىن كېيىن يەنە قانداق تۆھپە ياراتتۇق؟ يېقىنقى بەش يىللىق دېڭىز ئۇرۇشى داۋامىدا ئالتە قېتىم مەغلۇپ بولدۇق. ئەنگلىيەگە ھۇجۇم قىلامدۇق؟ غەلبە قازىنىشىمىز مۇمكىنمۇ؟ شۈبھىسىزكى، ئەنگلىيەنى كىم يەڭسە دۇنيانىڭ غوجىسى شۇ بولىدۇ! بىز قىرغاقنى ياقىلاپ دېڭىزدا

سەپەر قىلىپ جىمى ئەھۋالنى ئويلاپ مېڭىشىمىز كېرەك. ئىش ئەپلەشمىگۈدەك بولسا ئوتتۇرا دېڭىزغا قايتىپ كېلىمىز. بۇ يەردە، يەنى شەرقتە بىزگە ھېچقانداق ئاسارەت يوق. پۈتۈن دۇنيا فىرانسىيەنىڭ شۇنداق بىر زېمىنغا ئېرىشكەنلىكىدىن قاتتىق چۆچۈيدۇ، بۇ زېمىن دەل مىسىردۇر. بىز ئىسكەندەرنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ ئۇ يەرگە بارىدىغان بولساق، ئەنگلىيەگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرەلەيمىز.»

بۇ گېنېرال ئۇزاق تەييارلىق كۆرگەندىن كېيىن شىمالدىكى دېڭىز قىرغاقلىرىنى كۆزەتكەچ سەپەر قىلدى. يول بويى توختىماي نېمىلەرنىدۇر ھېسابلايتتى، تەكشۈرەتتى، ھەتتا بېلىقچىلار ۋە قاراڭغۇ بازارچىلاردىنمۇ سۈرۈشتۈرەتتى. تەكشۈرۈشنى ئاياغلاشتۇرۇپ، تىنچلىقنى ئويىغا قايتىپ كەلگەندە ئالاقىزەدە بولۇپ كەتكەن يوسىپنى ئاپولېئونغا تۇيدۇرماستىن بىر كونا ئاشىنىسىنىڭ كاتىپىغا ئىككىلىك خەت ئەۋەتتى، ئاپولېئون بۇ ئىشلاردىن بىخەۋەر ئىدى. ئەگەر جەڭگاھتا ئۆزى ئۈچۈن مەخپىي خەت - خەۋەر توپلايدىغان نەچچە يۈز پايلاقچىسى بار بۇ گېنېرال ئاشۇ خەتنى كۆرۈپ قالغان بولسا قانداق ئويلاردا بولاتتىكىن؟ بۇ خەت مۇنداق يېزىلغانىدى:

بوناپارت بۈگۈن ئاشام قايتىپ كەلدى، بارراسقا يەتكۈزۈپ قويۇڭ، ناماقۇلمەن، كەچلىك غىزادا بىللە بولالمايدىغان بولدۇم. ئېيتىپ قويۇڭ، مېنى ئۇنتۇپ قالمىسۇن. ئەھۋالىمنى سىز ھەممىدىن بەك ئېنىق بىلىسىز.

لا . پاجېئىن . بوناپارت

ئەمدى ئۇلارنىڭ نىكاھلىق تۇرمۇشىدا نۇقسان پەيدا بولغانىدى، ئەمما بوناپارت بۇنىڭدىن بىخەۋەر بولغاچقا، قىلچە

شۈبھىلەنمەيتتى. ھالبۇكى، كۈندىشى — ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرى ئەمەلدار بارئاس قۇدرىتى زور بۇ قوماندانغا قاتتىق ھەسەت قىلاتتى. ناپولېئوننىڭ خانىمى يوسېفىن ئوتۇپ كەتكەن شاللاق بىر ئايال بولۇپ، كۈنلىرىنى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا ئەرلەرنى ئەكىرىۋېلىپ كۆڭۈل خۇشى قىلىش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. گەرچە بەزىدە ئامالنىڭ يوقىدىن بوناپارتنىڭ فامىلىسىنى ئاندا - ساندا قوللىنىپ قويۇشقا مەجبۇر بولسىمۇ، ئەرلەرگە ئىسمىنى يېزىپ بەرگەندە خۇددى ئىپىتى ئېچىلمىغان قىزدەك ئۆزىنىڭ خانىقىز ۋاقتىدىكى ئىسمىنى ھازىرقى ئىسمىنىڭ ئالدىغا قويۇۋالاتتى.

بارئاس شۇ كۈنى ئاخشىمى ناپولېئوننى قارىغان بولسىمۇ، ئەتىسى باشقا ھۆكۈمدارلارغا ئوخشاشلا ناپولېئون سۇنغان دوكلاتقا كۆز يۈگۈرتتى. دوكلات مۇنداق باشلانغانىدى:

بىز بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتكەن تەقدىردىمۇ، بىرقانچە يىلدىن كېيىنلا دېڭىز ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرەلگۈدەكمىز. ئەنگلىيەدە قۇرۇقلۇققا چىقىش ئەڭ دادىل، شۇنداقلا ئەڭ مۈشكۈل تەۋەككۈلچىلىكتۇر، پەقەت تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغىنىمىزدىلا غەلبە قازىنالايمىز... شۇنىڭ ئۈچۈن تۈن ئۇزاق، كۈن قىسقا قىش پەسلىنى كۈتۈپ تۇرۇشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، بۇ يىراق سەپەرگە كېلەر يىلى ئاتلىنىشىمىز مۇمكىن، شۇ ئارىدا ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇقىدا توسالغۇغا ئۇچرىشىمىز ئېھتىمالغا يېقىن. شۇنداق بولغاندا، بۇ تېپىلغۇسىز پۇرسەت مەڭگۈ قولدىن كېتىپ قېلىشى مۇمكىن.

ناپولېئوننىڭ بۇ قېتىم ئەنگلىيەگە ھۇجۇم قىلىش پۇرسىتىدىن ۋاز كەچكەنلىكىگە قاراپ قايىمۇقۇپ قالماڭ، ئۇنىڭ ئەقلىڭىز يەتمەيدىغان باشقا بىر پىلانى — ئوخشىمايدىغان ئۇسۇلدا ئوخشاش بىر مەقسەتكە يەتكۈزىدىغان كارامەت بىر

پىلانى بار ئىدى. نىھايەت، سەككىز قېتىم تۈزۈپ ۋۇجۇدقا چىقارغان بۇ ئۇرۇش پىلانىدا فىرونت ئىسپانىيەدىن گوللاندىيەگىچە سوزۇلغانىدى. بۇ دېڭىز ئۇرۇشى ئۈچۈن زۆرۈر سىياسىي شەرت - شارائىت ۋە ئاخىرقى نەتىجىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلىنمىغانىدى. ھازىر فىرانسىيەدە كېمە ۋە پۇل كەم، ئەڭ ياخشىسى ئەنگىلىيەنىڭ دېڭىزدىكى سودا كېمىلىرىنى نىشانلاپ ئۇرۇش قىلغان تۈزۈك. جەڭگاھ ئۈچۈن مىسىر تاللانغانىدى، شۇنداق بولغاندا، سەككىزىنچى ئايدا فىرانسىيە قوشۇنلىرى ئىنگىلىزلارغا تېتىشقا مىسىرلىقلارنى قالدۇرۇپ، ئۆزلىرى ۋەتەنگە قايتىپ كېلىۋالالايتتى.

ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارنىڭ «مىسىر» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپلا بېشى ئاغرىغىلى تۇردى. ئەمما، ئۇلار ناپولېئونغا قوماندانلىق ھوقۇقىنى بېرىمىز دەپ دەرھال ۋەدە بېرىپ، مەنئۇ ۋە ماددىي جەھەتتىن قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ناپولېئوندىكى بىر خەتەرلىك تەلۋە ئۆزلىرىدىن قانچە يىراق تۇرسا شۇنچە ياخشى، جەڭگاھتا ئۆلسە تېخىمۇ ياخشى ئىدى.

مىسىرغا يۈرۈش قىلىش پىلانى ناپولېئوننىڭ كاللىسىغا ئاددىيلا كېلىپ قالغان خىيال بولماستىن، ئون يىل ئىلگىرىلا ئوتتۇرىغا قويغان تەسەۋۋۇرى ئىدى. تاللىپىرانمۇ بۇ پىلانىنى ناپولېئوننىڭ خېتى بىلەن بىللە ئوتتۇرىغا قويغانىدى، گەرچە «بۇ ئۇرۇشنىڭ قوماندانلىقىغا ئالاھىدە ھەربىي ئىقتىدارمۇ كەتمەيدۇ» دەپ تەستىق سالغان بولسىمۇ، بۇ تەستىقنىڭ ناپولېئوننىڭ فىرانسىيەدە تۇرۇپ قېلىش ئارزۇسىغا قارىتىلغانلىقى ياكى نوقۇل مەسخىرە ئىكەنلىكى نامەلۇم. بىزنىڭ بىردىنبىر بىلىدىغىنىمىز شۇكى، تالانتلىق قوماندان ناپولېئون بىرقانچە يىلدىن كېيىن تەستىقنىڭ بۇ بۆلىكىنى ئوقۇپ بولۇپ،

يان تەرىپىگە «تۇتۇرۇقسىز گەپ» دەپ يېزىپ قويدى. مىسىرغا يۈرۈش قىلىش پىلانىغا كەلسەك، بوناپارت بۇ چاغدا پىلانىنى يېزىپ چىقتى ھەمدە ئۆزىنى شەرق ئەھلىسىلىپ قوشۇنىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەپ، پۈتۈن ھوقۇقنى ئۆز قولىغا ئالدى. مالتا ۋە مىسىرلارنى ئېلىپ، ئىنگىلىزلارنى قىزىل دېڭىزدىن قوغلاپ چىقىرىپ، سۇۋەيش قانىلىنى ئېچىپ، فىرانسىيەنىڭ بۇ دېڭىز تەۋەسىدىكى ھۆكۈمرانلىقىغا كاپالەتلىك قىلىشىغا قولايلىق يارىتىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈردى.

بوناپارت بۇ مەسىلە بىلەن بۇرۇنلا پىششىق تونۇش بولغاچقا، يېڭى ۋەزىپىگە ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن كىرىشىپ كەتتى. ئوتتۇرا دېڭىز بوناپارتنىڭ ئانا يۇرتى بولۇپ، بالىلىق دەۋرىدىلا كورسىكالىقلارنىڭ ئىزىنىگە پېچىنىدەك كىچىككىنە قارا چېكىت قىلىپ چۈشۈرۈلگەن بۇ كىچىك ئەلنى كۆزەتكەندى، ئۇ چاغلاردا ئافرىقىنىڭ دېڭىز قىرغاقلىرىدىن كېمىلەر كېلىپ تۇراتتى. ناپولىئون يەنە ژېنوۋالىقلار ۋە ۋېنتسىيەلىكلەرنىڭ كېمىلىرىنى تارتىۋالغان ھەمدە تۇنىسلىقلار، گىرىتسىيەلىكلەر، ئالبانىيەلىكلەر، بوسنىيەلىكلەر بىلەن ئالاقە باغلىغانىدى. مانا بۇ ھەرىكەتلىرى قەلبىدە چوڭقۇر يىلتىز تارتقان مىسىرنى مەركەز قىلىپ دۇنيا ئىمپېرىيەسى قۇرۇشتىن ئىبارەت ئالېكساندىر روھى بىلەن سۇغىرىلغانىدى.

بوناپارتنىڭ تەقەززا كۆڭلى شۇ كۈنلەردە تۇنجى قېتىم ئەمىن تاپتى. تىنىم تاپماي داۋالغۇپ تۇرىدىغان مېڭىسىدە پەيدا بولغان تەسەۋۋۇرى، كۈچىنىڭ بارىچە قەدىمكى رىم قەھرىمانىغا تەقلىد قىلىش ئاساسىدا پەيدا بولغان تولىمۇ يىراق گۇڭگا ئوي - خىياللىرى مانا ئەمدى ئەقلى تەھلىل يۈرگۈزۈش، ئىنكار قىلىش، ئويلىنىش، دەڭسەپ كۆرۈش نەتىجىسىدە رېئال پىلانغا ئايلاندى. شۇ تاپتا مىسىرغا ئۇچقاندەك تېز يۈرۈش قىلىپ

كېتىۋاتقىنىدا رېئالزمچىلارغا ۋە غايىپەرەسلەرگە خاس خۇسۇسىيەتنى ئۆز ۋۇجۇدىدا تەڭلا مۇجەسسەملەشتۈرۈشكە تىرىشماقتا ئىدى. بىراق، شۇنداق بىر نۇقتىغا سەل قارىغانكى، قەدىمكى قەھرىمانلار دەۋرىگە تەلپۈنۈشى تۈپەيلىدىن ئۆزلىرىنىڭ ھازىر قەدىمكى رىم دەۋرىدە ياشىمايۋاتقانلىقىنى، خەلىپىلەر ۋە ئىستېلاچىلاردەك ئات - ئۇلاغ ئورنىدا مىليونلاپ قۇلغا ئىگە ئەمەسلىكىنى، ھەتتا تېخىچە جاھالەت دەۋرىدە ياشاۋاتقان ئافرىقىلىقلارنىڭمۇ ئويغانغانلىقىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانىدى. بوناپارت خالتا كوچىغا كىرىپ قالغانىدى، ئەمما كاجلىق بىلەن چىقىش يولى ئىزدەپ ئىچكىرىلەپ كىرىپ كېتىۋەردى.

قەدىمكى قەھرىمانلاردىن ئىككى مىڭ يىل كېيىن دۇنياغا كەلگەن بۇ تالانت ئىگىسىنىڭ تىراگېدىيەسى باشلاندى، ئۆزىنىڭ يېرىم ئەۋلىياغا خاس قوللىرى بىلەن ئۆزىگە ئۆزى ئورا كولىماقتا ئىدى.

ئون ئۈچىنچى، مىسىرغا سەپەر

«شەرققە قاراپ كېتىۋاتىمەن، — دېدى بوناپارت ئاكىسىغا يازغان خېتىدە، — ھەر ئامال قىلىپ غەلبە قازىنىشقا كاپالەتلىك قىلىمەن. فىرانسىيە ماڭا موھتاج... ئۇرۇش پارتلاپ قالسا ھەمدە پايدىسىز تەرەپكە يۈزلەنسە، تېز سۈرئەتتە ۋەتەنگە قايتىپ بارىمەن، خەلق شۇ چاغدا مېنى ھازىرقىدىنمۇ بەكرەك قوللايدۇ. ئەگەر ئۇرۇشنىڭ تەرەققىياتى جۇمھۇرىيەتكە پايدىلىق بولسا، يەنە كېلىپ ماڭا ئوخشاش يەنە بىر گېنېرال چىقسا، شەرقتە قېلىپ ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق تۆھپە يارىتىمەن.»

بۇررىئىن ئۇلاردىن قاچان قايتىپ كېلىسىلەر دەپ

سورغاندا، بوناپارت: «ئالتە ئايدا ياكى ئالتە يىلدا» دەپ جاۋاب بەردى.

تەقدىر ئاخىرقى مىنۇتلاردا ناپولېئونغا يەنە بىر قېتىم ئاگاھلاندۇرۇشۇمۇ بەردى. ئاۋستىرىيەلىكلەر راستادتا رېيىن دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىنى بۆلۈپ بېرىشنى رەت قىلدى؛ ۋېيېننادا فىرانسىيە ئەلچىسى بېرنادوتنىڭ تەتۈرلۈكى تۈپەيلىدىن يېڭى بىر مەيدان ئۇرۇشنىڭ پارتلىشى قاش بىلەن كىرىپكىنىڭ ئارىلىقىدا قالغانىدى. ناپولېئون فىرانسىيەدە قالسا تېخىمۇ ياخشى بولماسمىدى؟ بىراق، ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلار: «مىسىرغا ھۇجۇم قىلىش ئىشىدىن ئەمدىلىكتە يېنىۋالغىلى بولمايدۇ» دەپ، ئاتلىنىشقا قايتا - قايتا دەۋەت قىلىپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن مارت ئېيىنىڭ بىر كۈنى، يەنى دەل ناپولېئوننىڭ مىلانغا كىرگەنلىكىنىڭ ئىككى يىللىقى كۈنى تۆت يۈز ئۇرۇش كېمىسى تولىنىدىن قوزغالدى، يوسىپىن قىرغاققا تۇرۇپ ئېرى ۋە ئېرىنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەملىرى بىلەن قولىنى پۇلاڭشىتىپ خوشلاشتى. كۆپچىلىك بۇ قېتىملىق سەپەرنىڭ مەقسىتىنى بارلىق كېمىلەر بۇيرۇققا بىنائەن يولغا چىققاندىلا بىلدى. ھەممە كىشى كېمە ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، ئاستا - ئاستا خىرەلىشىپ غايىب بولۇۋاتقان ياۋروپا قىرغىقىغا كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇرۇشاتتى، پەقەت ناپولېئونلا «شەرق» ناملىق كېمىدىكى سەككىز قاداق كېلىدىغان زەمبىرەك ئوقلىرى ئارىسىدىكى غول ماچتىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، ئارقىغىمۇ قارىماستىن شەرقىي جەنۇب تەرەپكە تىكىلگىنىچە تۇراتتى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، نېلسون ۋە باشقا ئەنگىلىيەلىك ئۈچ نەپەر دېڭىز ئارمىيە گېنېراللىرىمۇ ئۆز ھەربىي كېمىسىدە تۇرۇپ، دۈشمەننىڭ ئىزىنى بايقاش ئۈمىدىدە دۇربۇن ئارقىلىق دېڭىز يۈزىنى ئاقتۇرماقتا ئىدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ھۆكۈمچە،

فرانسىيە ئارمىيەسى سېتىسلىيەگە قاراپ كېتىۋاتاتتى. فرانسىيە ئارمىيەسىنى قەيەردىن تاپقىلى بولار؟ تۈنۈگۈن كۆتۈرۈلگەن يامغۇرلۇق بوران - چاققۇن نېلسوننىڭ فىلوتىنى چېچىۋەتكەن بولۇپ، كېمىلەرنىڭ يېڭىباشتىن توپلىنىشى ئۈچۈن ۋاقىت كېرەك ئىدى. شۇ بوران - چاققۇن ناپولېئوننىمۇ تولوندا بىر كۈن تۇرۇپ قېلىشقا مەجبۇر قىلغان، فرانسىيە فىلوتىمۇ شۇ باھانىدە قۇتۇلۇپ قالغانىدى. ئۇلار مالتاغا ئەنگلىيە قوشۇنىدىن بىر كۈن بۇرۇن يېتىپ بېرىپ، بۇ مۇھىم ئارالنى ئالدى. ئەنگلىيە پاراخوتلىرى يېتىپ كەلگەندە فرانسىيە پاراخوتلىرى ئىز - دېرەكسىز غايىب بولغانىدى. نېلسون پاراخوتلىرىنى بولۇشىچە تېز ھەيدەپ مىسىرغا كەلگەن بولسىمۇ، ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىدى. چۈنكى، فرانسىيە پاراخوتلىرى بۇ يەرگە تېخى يېتىپ كەلمىگەنىدى. قاتتىق تېرىككەن نېلسون شۇ ئاچچىقىدا سۈرىيەگە كېلىۋىدى، بۇ يەردىمۇ ھېچنېمە يوق بولۇپ چىقتى. يەنە سېتىسلىيەگە قايتىپ بارغىنىدا، فرانسىيەلىكلەرنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى.

— شەيتاننىڭ شەيتانچە تەلىيى بولىدىكەن دېسە! — نېلسون دۈشمىنىنى ئەنە شۇنداق دەپ تىللاشتىن باشقا ئامال قىلالمىدى. بوناپارت تۆتىنچى ئايدىكى دېڭىز سەپىرىدە بېشى قېيىپ كۆڭلى ئاينىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن كۆپىنچە ۋاقىتنى كارىۋاتتا يېتىپ ئۆتكۈزدى، ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن بۇررىئېنغا كىتاب ئوقۇتۇپ ئاڭلىدى.

شەرققە قاراپ ماڭغان بۇ فىلوتتا ئىككى يۈز زەمبىرەك ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپلا قالماستىن، راۋرۇس بىر ئۇنىۋېرسىتېتمۇ بار ئىدى، بۇ ئۇنىۋېرسىتېتتا ئاسترونوملار، مىنىرالوگلار، خېمىكارلار، كۆۋرۈك مۇتەخەسسسلرى، يول ئىنژېنېرلىرى، شەرق تىللىرى بويىچە تىلشۇناسلار، سىياسىي -

ئىقتىسادشۇناسلار، رەسساملار، شائىرلار بولۇپ بىر يۈز يەتمىش بەش ئالىم، لىق قاچىلانغان نەچچە يۈز يەشىك ئەسۋاب - ئاپپاراتلار ۋە كىتابلار تەق ئىدى. بوناپارت بۇ سىرلىق ئەللەرنىڭ جىمى نەرسىسىنى تەپسىلىي تەتقىق قىلىپ، دۆلەتنىمۇ، ئۆزىنىمۇ مەنپەئەتدار قىلىش ئارزۇسىدا ئىدى. دۆلەتكە مەنپەئەت يەتكۈزۈش دېگىنىمىز، فىرانسىيە ئۈچۈن بىر پارچە مۇستەملىكە زېمىننى قولغا كەلتۈرۈش؛ ئۆزىگە مەنپەئەت يەتكۈزۈش دېگىنىمىز، ئافرىقىدا ئۆزى ئۈچۈن تۆھپە يارىتىش ئىدى. پاراخوتتىكى نادان لەشكەرلەر ئالىملارنى «ئېشەك» دەپ مەسخىرە قىلىشائتى، بوناپارت بولسا ئالىملارنى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيتتى. ناۋادا بىرەر ئوفىتسىر بۇ «بىكار تەلەپ» لەردىن بىزار بولۇپ ئاغرىنغۇدەك بولسا، بوناپارت شۇ ئوفىتسىرغا قاتتىق ئاچچىقلىناتتى. بۇ ئالىملارنى ناپولېئون ئۆزى تاللىغان بولۇپ، ھەربىرنىڭ بىلىمى ۋاقتى كەلگەندە تازا ئەسقاتتى. ناپولېئون دۆلەت قارمىقىدىكى بىر باسما زاۋۇتىدىن ئاران تەستە بىر ئەرەبچە قۇيما بەت قېلىپنى ئېلىپ ماڭغانىدى. تۇغچىمۇ پاراخوتتا بىر كۈتۈپخانا تەسىس قىلغانىدى، يەنە كېلىپ بۇ كۈتۈپخاننىڭ ئۇلۇغ - ئۇششاق ئىشلىرىنىڭ ھەرقاندىقىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلەتتى. چۈنكى، نەسرىي ئەسەرلەرنىڭ ئوفىتسىرلار ئۈچۈن پايدىلىق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۆزى بولسا «ئۆسمۈر ۋېتتىرنىڭ پەرىشانلىقى» دېگەن كىتابنى ۋە سىئاننىڭ ئەسەرلىرىنى يېنىدىن ئايرىمايتتى. بىراق، بۇ قېتىمقى سەپەردە بۇ ئەسەرلەرنى كەمدىن - كەم ئوقۇدى.

بۇررىننىڭ ئوقۇپ بەرگەنلىرى قانداق كىتابلار؟ رىم ۋە باشقا جايلاردىن توپلانغان مىسىر ھەققىدىكى تۈرلۈك ساياھەت خاتىرىلىرى، پلۇتارىخنىڭ ئەسەرلىرى، ھومېر داستانلىرى، ئارىستوننىڭ «ئىسكەندەرنىڭ ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى» ئىدى.

بۇنىڭدىن باشقا ئۆزىنىڭ نەزىرىدە «ئىنجىل» ۋە مۇنتىسكىيونىڭ ئەسەرلىرىگە ئوخشاشلا سىياسىي ئەسەر ھېسابلىنىدىغان «قۇرئان كەرىم» مۇ بار ئىدى.

بوناپارت چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن «ئىنستىتۇت» يىغىنى چاقىرىشقا خۇشتار ئىدى. گەرچە بۇ ئاتاقنى چاقچاق مەنىسىدە قوللانسىمۇ، مۇزاكىرىگە ئەستايىدىل كىرىشىپ كېتەتتى. ھەمىشە بىرەر مۇھاكىمە تېمىسىنى ئوتتۇرىغا قوياتتى ھەمدە مۇنازىرىلەشكۈچى تەرەپلەرنى بەلگىلەپ بېرەتتى. ماتېماتىكا بىلەن دىن مەسىلىلىرى ھەمىشە مۇزاكىرە تېمىسى بولاتتى. چۈنكى، ناپولېئون دائىم ئۆز ۋۇجۇدىغا ماتېماتىكا ۋە غايىپەرەسكە خاس پەزىلەتنى مۇجەسسەملەشتۈرگەنىدى.

ھاۋا بارغانسېرى ئىسسىشقا باشلىدى، ناپولېئون مەيىن شامالنىڭ پەيزىنى سۈرۈش ئۈچۈن تۈن نىسپىيىگىچە پاراخوت ئۈستىدە ياتاتتى. دوستلىرى چۆرىدەپ يانپاشلىناتتى ھەمدە پاراڭلىرىنىڭ تېمىسىنى سەييارىلەرگە يۆتكەپ، سەييارىلەردە ھاياتلىقنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكى ياكى مەۋجۇت ئەمەسلىكى ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشەتتى. ھەمراھلىرىدىن ھەركىم ئۆز پىكىرىدە چىڭ تۇرۇپ بىر - بىرىنى قايىل قىلالمايتتى، بۇ تېما ئاخىر بېرىپ دۇنيانىڭ مەنبەسى مەسىلىسىگە تاقىلاتتى. بۇ ئىنقىلابچىلار ۋە ۋولتېرنىڭ مۇرىتلىرى گېنېرال بولۇشىدىن ياكى پىروفېسسور بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ھەممىسى «ئالەم ۋە ئالەمنىڭ پەيدا بولۇش مەنبەسىنى پەن ئارقىلىق ئەقىلگە مۇۋاپىق شەرھلەشكە بولىدۇ، تەڭرى پەقەت قۇرۇق قۇم، خالاس» دېگەن پىكىرگە بىردەك قوشۇلاتتى. بوناپارت زۇۋان سۈرمەي تىڭشاپ ياتاتتى. پەقەت بىر قېتىم:

— خالىغىنىڭلارچە بەھۇزۇر پىكىر بايان قىلىۋېرىڭلار. بىراق، بۇلارنى كىم ياراتقاندۇ؟ — دەپ يۇلتۇزنى كۆرسىتىپ قويدى.

ئون تۆتىنچى، شەرقنىڭ غوجايىنى

بوناپارت قۇملۇقنى ناھايىتى ئاستا كېزىپ شىر تەنلىك ئادەم ھەيكىلى ئالدىغا كەلدى. ھاۋا قېتىپ قالغاندەك ئىدى، بوناپارتنىڭ كۆزلىرى تاش ھەيكەلنىڭ شەپقەتسىز كۆزلىرىگە مېختەك قالدغانىدى. بوناپارتمۇ، تاش ھەيكەلمۇ زۇۋان سۈرمەيتتى، ئەمما بىز بوناپارتنىڭ خىيالىنى بىلىپ يېتەلەيمىز:

«ئىسكەندە بۇ يەرگە كەلگەن، قەيسەرمۇ بۇ يەردە تۇرغان، تاش ھەيكەل ئۇلارنى ئىككى مىڭ يىل كۈتكەن. ئالېكساندىر بىلەن قەيسەرمۇ مېنى ئىككى مىڭ يىل كۈتتى. نىل دەرياسىنىڭ بۇ ۋادىسىدا ئىلگىرى قۇياشقا چوقۇنىدىغان نۇرغۇن ئىمپېرىيەلەر بولغان، مىليونلاپ پۇقرا بىرلا كىشىگە ئىتائەت قىلغان، ئۇ نېمىگە ئېھتىياجلىق بولسا قۇللار شۇنى بەرپا قىلىپ بەرگەنىدى. پادىشاھ تەڭرىنىڭ ئوغلى، تۇنجى ئىستېلاچىنىڭ پۇشتى بولغاچقا، بارلىق كىشى پادىشاھقا ئىتائەت قىلغان، ئۆزىنى تەڭرىنىڭ ئوغلى دەپ ئاتىغاچقا، جىمى كىشى ئىشەنگەن. بۇ يەرگە سېلىشتۇرغاندا، ياۋروپا چاشقان تۆشۈكچىلىكلا ماكان.»

ناپولېئون شىر تەنلىك ئادەم ھەيكىلى بىلەن خەيرلىشىپ ئۇزاق ئۆتمەي بىر قېتىملىق ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلدى. سەككىز مىڭدىن ئارتۇق مامبۇلۇك — دۇنيا بويىچە ئەڭ ياخشى چەۋەندازلار — ئالدىنى توستى. مامبۇلۇكلار ئەزەلدىن يېڭىلىگەن ئەمەس، ئەمما بۈگۈن دۇچ كەلگىنى ناپولېئون ئىدى. ناپولېئون ئالدىنقى سەپكە ئات سېلىپ ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ، يىراقتىكى ئەلبېھرامنى كۆرسىتىپ:

— يىگىتلەر، تۆت مىڭ يىللىق تارىخنىڭ كۆزى بىزدە! —
دەپ توۋلىدى.

فرانسىيە قوشۇنى بۇ قومانداننىڭ رىغبەتلەندۈرۈشى بىلەن مامبۇلكلارنىڭ ھۇجۇملىرىنى توپ ئوقلىرى بىلەن بىرمۇبىر بەربات قىلىپ، قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئۇلارنىڭ گازارمىسىنى تېزلا ئالدى. مەغلۇپ قوشۇن نىل دەرياسى تەرەپكە قاراپ قاچتى. ئۇلار ھەمىشە يېنىدا ئالتۇن ئېلىپ يۈرەتتى، شۇڭا قىرغاققا ۋە سۇدا يەنە بىر قېتىم ئالتۇن ئۇرۇشى باشلىنىپ، تاكى ناپولېئون بىر قىسىم ئالتۇننى غەنىمەت ئالغانغا قەدەر بىرقانچە سائەت داۋاملاشتى.

ناپولېئون قاھىرەدە «ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە، سۇغا كىرسەڭ بېلىڭچە» دېگەندەك ئىش تۇتقاچقا ئەرەب ئاقساقاللىرىنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشتى. مۇسۇلمانلارغا ۋە سۇلتانغا ھۆرمەت كۆرسەتتى ھەمدە بىر ئامال قىلىپ ئۇلارنى فرانسىيە قوشۇنى پەقەت مامبۇلكلارغا قوغلاپ زەربە بەرمەكچى، مامبۇلكلار ھەممەيلەننىڭ ئورتاق دۈشمىنى دېگەن سۆزگە ئىشەندۈرۈشكە تىرىشتى ھەمدە يېرىم شەرقلەشكەن بۇ ئوتتۇرا دېڭىزدىكىلەر ئارىسىدا كۈچمەيلا بۇ مەقسەتكە يەتتى. ناپولېئون ئەرەبلەر بىلەن قانداق مۇناسىۋەت قىلىش كېرەكلىكىنى ياۋروپادىكى دىپلوماتلارغا قارىغاندا ئوبدانراق بىلەتتى، شۇڭا مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ھەر خىل ئۇسۇللارنى قوللاندى. «شەرق» ناملىق كېمىسىگە چۈشۈپ قاھىرەگە يېتىپ كەلمەستىلا، مىسىر مۇسۇلمانلىرىنىڭ خەلىپىسىگە تەرجىمان ئارقىلىق بىر پارچە خەت يازدۇرۇپ ئەۋەتكەن بولۇپ، خەت مۇنداق باشلانغانىدى:

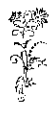
ئەزىز خەلىپە، سىزنىڭ مەرتىۋىڭىز تۈرك بەگلىرىنىڭكىدىن كۆپ
 ئۈستۈن تۇرىدۇ. بىراق، بىلىشىمچە، قاھىرەدە سىزنىڭ ئەمەلىي
 ھوقۇقىڭىزمۇ، ئىناۋىتىڭىزمۇ يوق ئىكەن، نېمىدېگەن
 ئادالەتسىزلىك بۇ! بىز مۇشۇنىڭ ئۈچۈنلا قاھىرەگە كەلدۇق، بىزگە
 ئامەت تىلىگەيسىز. سىزگە مەلۇم، مېنىڭ ھەرگىزمۇ «قۇرئان
 كەرىم» گە مۇخالپ ئىش قىلىش ياكى سۇلتانغا قارشى ئىش تۇتۇش
 نىيىتىم يوق. بىزگە ياردەم قوللىسىڭىز، بىز ئاشۇ ئىمانسىز تۈرك
 بەگلىرىنىڭ رەسۋاسىنى چىقىرىۋېتىمىز!

ناپولېئون ئۆز ئېتىقادىنى ئاللا ئەقىدىسىگە تېخىمۇ
 يېقىنلاشتۇرۇش ئۈچۈن خۇددى سېھىرگەردەك ئۈچ كۈچنى بىر
 گەۋدىگە ئايلاندۇرۇش ئويۇنىنى ئويناشقا باشلىدى. ئالدى بىلەن
 ھەممەيلەننى ئۆزىنىڭ پاپانى ۋە مالتالىقلارنى مەغلۇپ
 قىلغانلىقىغا، «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئالادىدىن نازىل بولغان ۋەھىيى
 ئىكەنلىكىنى ئۆزىنىڭمۇ ئېتىراپ قىلىدىغانلىقىغا ئىشەندۈردى.
 ئاندىن كېيىن ئۆزىنى قوغلاپ كەلگەن دۈشمەن قۇرۇقلۇققا
 چىققاندا: «ئەڭ ئەقىللىك، ئەڭ ئوقۇمۇشلۇق، ئەڭ تەربىيە
 كۆرگەن كىشىنى تاللاپ قاھىرەدىكى دۆلەت مەجلىسىگە ئەۋەتمەك
 كېرەك!» دەپ ۋەز ئېيتتى. ناپولېئوننىڭ بۇ كىشىلەرنى
 قۇرۇقلۇققا چىقارغۇزۇشىدىن مەقسىتى، دۈشمەن قوشۇنىنى
 بىراقلا قىرىپ تاشلاش ئىدى. قاھىرەدە داغدۇغىلىق بىر
 كومېدىيە قويۇلىدىغان بولدى! قۇرۇقلۇققا چىققان تاجاۋۇزچىلار
 ئىچىدە رۇسىيەلىكلەرمۇ بار ئىدى. شۇڭا، بوناپارت يەنە:
 «سىلەرمۇ، بىزمۇ بىرلا خۇداغا ئىشىنىمىز، رۇسلار بولسا ئۈچ
 تەڭرىگە ئېتىقاد قىلىدۇ، ئۇلار بىزنى قىرىپ تۈگىتىۋېتىشكە
 شۇنچىلىك تەقەززا» دەپ تەشۋىق قىلدى.

بۇ دىنىي ئۆلىما ئۆز سۆزىدە يات دىنغا خاس تەلەپپۇزنى

ئاشكارىلاپ سالغانىدى. بۇ ئۆلىمانىڭ نەزىرىدە خىرىستىيان دىنىغا يات فىرانسىيە پەقەت بىر سىياسىي قورالدىنلا ئىبارەت ئىدى. ھەتتا فىرانسىيەنىڭ دىنى ئىسلام دىنىغا ئوخشىشىپ كېتىدۇ، «قۇرئان كەرىم» بولسا مېنىڭ ئىدىيەۋى ئاساسىم، دەيتتى. بۇ كىتابخانلىقى ئۆزى ئۈچۈن تولىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزەتتى.

ئەگەر ناپولىئون تۆت مىڭ يىل بۇرۇن تۇغۇلغان بولسا، پەقەت ئىما - ئىشارىلىرى ئارقىلىقلا نۇسرەت قازانغان بولار ئىدى. بىراق، دەۋر ئۆزگەردى، ھازىر بۇ يەردىكى قوڭۇر تەنلىك يەرلىك ئاھالە گۇمانزىمچىلاردىن بولۇپ قالغانىدى. راستىنى ئېيتقاندا، بوناپارت گەرچە يەرلىك ئاھالىگە خۇشامەت قىلىپ تۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنى ياراتمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا لەشكەرلىرىنى «ئەگەر يەرلىك ئاھالىگە چېقىلساڭلار، ئەڭ قاتتىق جازاغا تارتىلسىلەر» دەپ قورقۇتۇپمۇ تۇراتتى. بوناپارت ئېلان قىلغان داڭمىلىق ئىنتىزامنامىسىدە: «بىز مۇئامىلە قىلىشىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئاياللارغا تۇتقان پوزىتسىيەسى بىزنىڭكىگە ئوخشىمايدۇ. كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئاياللارغا چېقىلىپلا قويسا قەبىھ جىنايەتچى سانلىمىدۇ. بۇلاڭچىلىق ئاز ساندىكى كىشىنىلا بايلىققا ئېرىشتۈرىدۇ، ئەمما ھەممىمىزنى يات قالدۇرىدۇ، بۇنىڭ بىلەن بىز ياردەمسىز قالغىمىز، مەنپەئەت ۋەسۋەسىدە بىز بىلەن دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورناتقانلارمۇ بىزدىن يۈز ئۇرۇپ رەقىبكە ئايلىنىپ كېتىدۇ. ھەرقانداق كىشىنىڭ مەسچىتكە ئۈسۈپ كىرىشى، ھەرقانداق قوشۇننىڭ مەسچىت ئالدىدا توپلىشىۋېلىشى مەنئى قىلىنىدۇ» دەپ يېزىلغانىدى. بوناپارت ئەنە شۇنداق تەرزىدە شاپائەت بىلەن ھەيۋىنى، دەۋەت بىلەن پوپوزىنى، كەڭ قورساقلىق بىلەن

ھىيلە - مىكىرنى، شۇنداقلا شەمشىرنى تەڭ قوللىنىپ، ئاخىر بىرقانچە ھەپتە ئىچىدىلا مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزۈش مەقسىتىگە يەتتى.

ناپولېئون ئاخىرقى ھېسابتا شەرقنىڭ غوجايىنى بولۇپمۇ قالدى، شۇ تاپتا ئۆزىنى ئىلگىرىكىدىن بەختلىكرەك ھېس قىلامدىغاندۇ؟ جۇنپۇ يوسېفن ھەققىدە يېزىلغان بىر پارچە خەتنى تاپشۇرۇۋالغانىدى. ئەگەر بۇ خەت باشقا بىرقانچە يۈز پارچە خەتكە ئوخشاش ئىنگىلىزلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان بولسا ناپولېئوننىڭ ئىشى چاتاق بولاتتى. بىراق، بۇ خەت جۇنپۇنىڭ قولىغا يەتكۈزۈلگەنىدى. جۇنپۇ بۇ خەتتە ئېيتىلغان ئىشنى ئۆزىنىڭ باشلىقى، شۇنداقلا دوستىغا ئەينەن يەتكۈزۈشنى ئۆز مەجبۇرىيىتىم دەپ قارىدى. ناپولېئون ئىپولت بىلەن يوسېفنىڭ ئىشىدىن خەۋەردار بولغاچقا، ئىپولتنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىغانىدى. يوسېفن بولسا خىزمەت تېپىپ بېرىپ قوشۇن تەمىناتچىسى قىلىپ ئورۇنلاشتۇرغان، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئالاقىسى ئۈزۈلگەنىدى. لېكىن، ئۇلار بىر قېتىملىق تانىدا يەنە تېپىشىۋاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن يۈرەكلىرىگە باشقىدىن ئوت تۇتۇشۇپ، بۇرۇنقىدىنمۇ بەكرەك لاۋۇلداپ يېنىشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يوسېفن پارىژنىڭ شەھەر ئەتراپى رايونىدىن بىر ئۆي سېتىۋاپتۇ (گەرچە پۇلىنى نەق بەرمىگەن بولسىمۇ)، ئۇ سۆلەتۈز يىگىت بۇ ئۆينىڭ غوجايىنى بولۇۋاپتۇ.

بۇ ئىشتىن ۋاقىپلانغان بەختسىز ناپولېئوننىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. جۇنپۇ بىلەن بىللە ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭاتتى، نەپسى بارغانسېرى جىددىيلەشكەندى، ھەتتا ئۈمىدىسىزلىك ئىچىدە بىرقانچە قېتىم پېشانىسىنى مۇشتلاپمۇ قويدى.

ناپولېئون چېدىرنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان بۇررىنىڭغا قاراپ
ۋارقىراپ كەتتى:

— ۋاي بىۋاپا! ھەي يوسېفىن! ماڭا بۇرۇنلا ئېيتسىڭىز
بولماسمىدى! جۇنپۇلا مېنىڭ ھەقىقىي دوستۇم! يوسېفىن، مەن
سىزدىن ئىككى مىڭ مىل يىراق جايدا تۇرغىنىم ئۈچۈن ماڭا
مۇشۇنداق خىيانەت قىلدىڭىزمۇ؟! ھەي ئۆلۈمتۈك ئاقپىشمالار،
ھەرقايسىڭىغا كىملىكىمنى تونۇتۇپ قويماي قالمايمەن.
يوسېفىندىن چوقۇم ئاجرىشمەن. شۇنداق، بۇ پۈتۈن پارىژنى
زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان ئىش بولىدۇ! دەرھال خەت يازاي، ماڭا
ھەممە ئىش ئايان، ئەگەر بۇ ئىشلار راست بولۇپ چىقسا، كەشىنى
توغرىلاي! ھەرگىز پارىژ كوچىلىرىدىكى بىكار تەلەپلەرنىڭ
كۈلكىسىگە دەستەك بولۇپ بەرمەيمەن.

بۇررىنىڭ ناپولېئونغا تەسەللى بېرىشكە ئۇرۇنۇپ:

— نام — شۆھرىتىڭىز ئائىلىۋى بەخت — سائادەتتىن
مۇھىمراق، — دېدى.

— ئوھۇي! نام — شۆھرەت دېدىڭىزمۇ؟ نام — شۆھرەتنىڭ
نەرقى قانچىلىك بولماقچىدى! — دەپ توۋلاپ كەتتى
ناپولېئون، — بۇ خەۋەر توغرىلا بولىدىكەن، ھەرقانداق بەدەل
تۆلىسەممۇ مەيلى!

ناپولېئون ئاكىسى يوسېفىغا بۇ ھەقتە خەت ئەۋەتتى، ئەمما
ئىنگىلىزلارنىڭ بۇ خەتنى قولغا چۈشۈرۈۋېلىپ جاھانغا
ئاشكارىلىۋېتىشىدىن ئەندىشە قىلىپ، ئۆز بەختسىزلىكىنى
ئىنتايىن يېپىق سۆز — ئىبارىلەر بايان قىلدى. بۇ خەت شۇنداق
ئۇسۇلدا يېزىلغاچقا، تېخىمۇ ئالاھىدە سېھرىي كۈچكە ئىگە
بولغانىدى. ناپولېئون بۇ خېتىنى ئۆز غەلبىسىنى جۇشقۇن
كەيپىياتتا خەۋەر قىلىپ يازغان بىر دوكلاتنىڭ ئارقىسىغا

قىستۇرۇپ قويغانىدى:

دۇنيادا مىسىردەك قوناق، شال، كۆكتات ۋە گۆش كۆپ چىقىدىغان دۆلەت يوق. بىراق، بۇ يەردە ياۋايىلىق چېكىگە يەتكەن. بۇ ئەلدە پۇل يوق ئىكەن، ھەربىيلەرگە بېرىلىدىغان مائاشقىمۇ پۇل ئىشلىتىلمەيدىكەن. ئىككى ئاي ئىچىدە فىرانسىيەگە قايتىپ بارمەن، شۇ چاغقىچە ئائىلەمدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرارەن، ئۆيۈمدە بىرمۇنچە ئاۋازچىلىك بولغان بولۇشى مۇمكىن. ئىش ئايدىنلاشتى. بۇ ئالەمدە سەندىن باشقا غەمگۈزارىم يوق، مېھرىبانلىقىڭ مەن ئۈچۈن بىردىنبىر تەسەللى. بەك چارچىدىم، بىرسىنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن سۆيۈش كىشىنى شۇ قەدەر چارچىتىدىغان ئىش ئىكەن! گېپىمنىڭ مەنىسىنى چۈشەندىڭمۇ؟ ھە راست، پارىژ ئەتراپىدىن ياكى پولاتىن ماڭا بىر زېمىن ئېلىپ قويساڭ، ئۇ يەر تىنچ، مەن پارىژغا قايتىپ بارغاندا شۇ يەردە قىشلايمەن. ئۆزۈم يالغۇز تىنچقىنا تۇرغۇم بار، ھەممىدىن كۆڭلۈم سوۋۇپ كەتتى، كاتتا ئەربابلار مېنى بەكلا زېرىكتۈرۈۋەتتى. ئەمدىلا يىگىرمە توققۇزغا كىرگەن بولساممۇ، شان - شۆھرەت دېگەنلەرنى پۈچەك نەرسە ئىكەن دەپ قارايدىغان بولۇپ قالدىم. ھازىر مۇتلەق شەخسىيەتچى بولۇشتىن باشقىسىغا رايىم يوق. پارىژدىكى ئۆي - جايىمنى ساقلاپ قالمەن، ھەرقانداق كىشىگە ئۆتۈنۈپ بەرمەيمەن. تۇرمۇشتىن ئارتۇقچە تەمەيم يوق. ساڭا ئايان، ھەرقانچە ئالدىغىم بولسىمۇ، ھېچقاچان سېنى ئالداپ باقمىدىم. يەڭگەمنى ۋە زېلومىنى مېنىڭ ئورنۇمدا سۆيۈپ قويارسەن.

بۇ يىگىتنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەدەپسىزلىك ۋە يامان ئىجتىمائىي ئادەتلەردىن نەپەرەتلىنىش تۇيغۇسى تۇنجى قېتىم بىر - بىرىگە يۇغۇرۇلۇپ كەتكەنىدى. ئۆچ ئېلىش ئارزۇسىدا بولاتتى، ئەمما يەنە غەمكىنلىك مېلودىيەسى ئىچىدە ئادىشىپ قالاتتى. ئەمەلىيەتتە، بۇ مېلودىيە بۇنىڭدىن يىگىرمە يىل ئىلگىرى يازغان

كۈندىلىك خاتىرىسىدە ياڭرىغان، كېيىن جىمىپ قالغانىدى. ھازىر بولسا شەرەپ، غەلبە، يەنە بىر ئىسكەندەر بولۇش ئىستىكى ۋە باشقا ھەممە نەرسە كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇپلا تاراپ كېتىدىغان تۇماندەك غايىب بولدى. ئەگەر بىر كىشى زادىلا ئالدىنىشقا تېگىشلىك بولمىغان بىر پەيتتە باشقىلار تەرىپىدىن ئالدىنسا، يەنە كېلىپ ئۆزى شۇ قەدەر سۆيىدىغان بىرسى تەرىپىدىن ئالدىنسا، ئۇلۇغلۇق نېمىگە ئەرەزىدۇ؟ بوناپارت خېتىنى گۈرۈچ ۋە كۆكتاتلاردىن باشلىغان بولسا، غېرىبلىق ۋە مەيۈسلۈك كەيپىياتى بىلەن ئاخىرلاشتۇردى. ھازىر دۇنيادا ئاكىسىدىن باشقا قەدىرلىگۈدەك يەنە كىمى بولسۇن؟ «ھەممىدىن زېرىكتىم.»

ئون بەشىنچى، مىسىردا ئۆتكەن غېرىبانە كۈنلەر

ھالبۇكى، ناپولىئون كۈتۈلمىگەن بىر زەربىدىن تېزلا ئېسىنى تاپتى. قۇملۇقتىن ئاتلىق قايتىپ كېلىپ ماركېنتىنىڭ چېدىرىغا كىرىپ قارىۋىدى، ھەممە كىشىنىڭ چىرايى تامدەك سارغىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. نېمە بولغاندۇ؟ فىرانسىيە فىلوتى پۈتۈنلەي ھالاك بولغانىكەن. تۈنۈگۈن ئەبۇغەر قولىقىدا نېلسون ئۇلارغا تويۇقسىز ھۇجۇم قىلغانىكەن، ئامان قالغان تۆت پاراخوتنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشقا پاراخوتلارنىڭ چۆكتۈرۈۋېتىلگىنى چۆكتۈرۈۋېتىلىپتۇ، ئولجا بولغىنى ئولجا بولۇپ كېتىپتۇ. ئوفىتسىرلار زۇۋان سۈرمەي جىمىدە ئۆرە تۇرۇشاتتى، ھەتتا چېدىر سىرتىدىكى قاراۋۇللارمۇ بۇ قېتىمقى

مەغلۇبىيەتنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلەتتى. چىرايى تاتىرىپ كەتكەن بوناپارت يەنە دەرھال شۇنى ھېس قىلىپ يەتتىكى، قوشۇننىڭ جاسارىتىنى ئۇرغۇتۇش ئۆزىدىن باشقا كىشىنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى.

— مىسىردا توسۇلۇپ قالدۇق! — دېدى بوناپارت بىرپەس دېلىغۇل بولۇپ تۇرغاندىن كېيىن، — بىراق، كۈۋەجەپ تۇرغان دېڭىز دولقۇنلىرى ئىچىدە قەدىمىزنى تىك تۇتماساق بولمايدۇ. چۈنكى، بوران - چاپقۇن تېزلا ئۆتۈپ كېتىپ، دېڭىز يېڭىباشتىن تىنچىيدۇ. ئېھتىمال، شەرقنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىشىمىز پېشانىمىزگە پۈتۈلگەندۇ، شۇڭا بۇ يەردە قالماساق بولمايدۇ، بۇ زېمىندىن ئۇلۇغ ئەجدادلىرىمىزدەك غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈپ ئاندىن كېتىمىز.

نەقەدەر ئېچىنىشلىق ئوڭۇشسىزلىق بۇ! پارىژدىكىلەر نېمە دەر؟ ناپولىئون گەرچە دېڭىز ئارمىيە قوماندانى ئەمەس، يەنە كېلىپ نىل دەرياسىدىكى ئەبۇغەر جېڭىدە يوق بولسىمۇ، بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەت مۇقەررەر يوسۇندا ئىناۋىتىگە نۇقسان يەتكۈزەتتى. كىمنىڭ ھىمايىسىدە يۈرتىمىزغا قايتىپ بېرىۋالارمىز؟ تۈركىيە كېمىلىرىگە چۈشۈپمۇ؟ تۈركىيە سۇلتانى ھازىرمۇ بىتەرەپ تۇرارمۇ؟ ئەزەلدىن رۇسىيە بىلەن فىرانسىيە ئوتتۇرىسىدا دېلىغۇل بولۇپ كەلگەن سۇلتان جەزمەن مۇشۇ پۇرسەتتە فىرانسۇزلاردىن ئىبارەت بۇ مەغلۇپلاردىن ئايرىلىپ غالىبلارنى ئۆزىگە يېقىن تۇتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، ئەنگىلىيەمۇ تەق تۇرۇپتۇ. فىلوتىمىز مەغلۇپ بولدى، ئون ئۈچ كېمىمىز ئېغىر زەربىگە ئۇچرىدى، دېڭىزدا ئەنگىلىيە بىلەن يېڭىباشتىن تىرىكەشكۈدەك بولغۇچە، يەنە قانچە يىللار ئۆتەر، ئون يىلمۇ؟ تېخىمۇ ئۇزاق ۋاقىت كېتەر! ئېھ يولباشچىم، نەدىدۇرسەن؟

ناپولېئون پارىژغا يوللىغان دوكلاتىدا بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەتنى قىلچە يوشۇرماي تەپسىلاتلىرىغىچە يازدى. بىراق، ئامەت ئىلاھى ناپولېئونغا تولمۇ يېقىن ئىدى، نېلىسون بوناپارت مىسىردا ئۆزىنى ئوڭشۇۋالغاندىن كېيىن قوشۇن تارتىپ كەلدى. بىرقانچە ھەپتە بىكار ئۆتۈپ كەتتى. بوناپارتنىڭ تۇرمۇشىدا ھېچقانداق ھەرىكەت قوللانماي كۈتۈپ تۇرۇشتەك يېڭى ھالەت كۆرۈلدى. ئۇلار ياۋروپا ۋەزىيىتىدىكى يېڭى ئۆزگىرىشلەردىن تېلېگرامما، ھېچبولمىغاندا سالام خەت ياكى گېزىتلەر ئارقىلىق خەۋەر تېپىپ تۇردى. ئەگەر ئىنگىلىزلار دېڭىزدا رازۋېدكا ئېلىپ بارغىنىدا، خەت - خەۋەرلەرنىڭ دېڭىزدىن ئۆتۈپ بۇ يەرگە يېتىپ كېلىشى مۇمكىن بولمىغان بولار ئىدى. «ۋاقىتنى قانداق ئۆتكۈزەرمەن؟» تۇنجى قېتىم ئۆز - ئۆزىدىن سورىدى ناپولېئون. ئەر ئۆمىرىدە. چۈنكى، بۇ چاغدا قوشۇننىڭ سىياسىي خىزمىتى، توپىلاڭنى تىنچىتىش، شۇنداقلا بۇزۇلغان قورۇللارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە كېڭەيتىش دېگەندەك ئىشلار ئەمدى ئەھمىيىتىنى يوقاتقاندى. بۇ ئىشنىڭ نەتىجىسى قانداق بولار؟ ناپولېئون بارغانسېرى جىددىيلىشىپ خىيالىپەرەس بولۇپ كەتتى.

— ۋاقىتنىچە كۈتۈپ تۇرايلى، ئىچكى كابىنېت قانداق مەسلىھەت بېرەركىن، — دېدى بۇررېئىن ناپولېئوننىڭ كۆڭلىنى تىنچىتىش ئۈچۈن.

بۇ يەردە ئات مىنگىلى بولغان بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى - ھە! بوناپارت ئەرەبچە كىيىنىپ ئات چاپتۇرۇش ئويى بەربات بولغاندىن كېيىن شۇنىمۇ بايقىدىكى، ئادەتتىكىدەك ھەربىي فورما كىيىپ ئاتلىق جەڭگە كىرمەكچى بولغان تەقدىردىمۇ، ھاۋا رايى يار بەرمەيتتى. چۈنكى، ھاۋا بەك ئىسسىق ئىدى. بەزىدە ئىچ پۇشۇقنى چىقىرىش ئۈچۈن ھاۋانىڭ تىنچىقلىقىغا قارىماي ئات

چاپتۇرۇپ چىقىپ كېتەتتى، قايتىپ كەلگىنىدە يەنىلا ھېچقانداق خەۋەر يوقلۇقىنى بىلەتتى - دە، يەنە قانداقتۇر ئويلارغا غەرق بولاتتى.

— قېنى، بۇررىن، نېمە ئويلاۋاتىمەنكىن، تېپىپ بېقىمىڭ... فرانسىيەگە قايتىپ بارالمىغۇدەك بولسام، باۋارىيە تۈزلەڭلىكىدە تازا قاملاشتۇرۇپ بىر ئۇرۇش قىلاتتىم، جەزمەن يېڭىپ چىقىپ فرانسىيە ئۈچۈن ئۆچ ئالاتتىم، ئاندىن سەھرادا ئۆزۈمنى پىنھان تۇتۇپ تىنچىقنا ياشايتتىم، ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇم شۇ.

ناپولېئوننىڭ يۈرىكى شۇ ئىستەكتە ئوت بولۇپ ياناتتى، تومۇرىدا قانلىرى ئۇرغۇپ تاشاتتى. مەڭگۈ تىنىم تاپماس بۇ يۈرەك پو دەرياسى ۋادىسىدىكى تۈزلەڭلىكتە تۇرغان چاغلاردا شەرققە شۇ قەدەر كۈچلۈك تەقەززالىق بىلەن تەلپۈنگەندى، ئەمدى بولسا مىسىردا باۋارىيەگە تەلپۈنمەكتە. ئۇرۇش! ھاياتىدا ئۇرۇش ئەڭ مۇھىم.

ھازىر ئىستىقبالى قاراڭغۇ، ھەتتا يۇرتىغا قايتىش يولىمۇ ئۈزۈپ تاشلانغان، يىراق ياۋروپادا كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرغۇدەك ھېچكىمى يوق. شۇڭا، ئەنگىلىيەنىڭ دۈشمەنلىرى بولمىش ئىران پادىشاھى ۋە ھىندىستان سۇلتانى بىلەن مەسلىھەتلەششكە مەجبۇر ئىدى، شۇنىڭ بىلەن ئىران پادىشاھىدىن ھىندىستانغا بېرىش ئۈچۈن يول سورىدى ھەمدە ھىندىستان بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈپ، ھىندىستاننىڭ «ئەنگىلىيەنىڭ تۆمۈر كىشىنى» دىن ئازاد بولۇشىغا ياردەم بېرىمەن دەپ لەۋزە قىلدى. ئىسكەندەرنىڭ ئىزى ۋە ئوبرازى كۆز ئالدىدا نامايان بولۇپ قايتا روھلىنىپ كەتتى. بىراق، بۇ تەسەۋۋۇرنى رېئاللىق نۇقتىسىدىن ئويلانغىنىدا كۆڭلىدە شۈبھە پەيدا بولدى: «بۇ يەرنى ساقلاشقا ئون بەش مىڭ كىشى قالسا، بۇنىڭدىن باشقا قولۇمدا يەنە ئوتتۇز مىڭ كىشى

بولسا، ئاندىن تەۋەككۈل قىلىپ ھىندىستانغا يۈرۈش قىلسام بولىدۇ» دەپ ئويلىدى ناپولېئون.

بۇلار پەقەت تەسەۋۋۇرىدىلا مەۋجۇت نەرسىلەر ئىدى، بوناپارت ئاشۇ بېھىساب خىيالەن ئۇرۇش پىلانلىرىنى قايتا - قايتا تەتقىق قىلىش بىلەن ۋاقتىنى چاغ ئۆتكۈزەتتى. تۆت يىلدىن كېيىن ئاشۇ چاغلىرىنى ئەسلەپ:

— مىسىردا ئۆتكەن كۈنلەردە ئۆزۈمنى مەدەنىيەت چۈشكىدىن بوشىنىۋالغاندەك ھېس قىلاتتىم. ئۆز دىنىي ئېتىقادىمنى بەرپا قىلغىنىمدىن كېيىن بارلىق ئارزۇلىرىمنى رېئاللىققا ئايلاندۇرىدىغان بىر خىل ئۇسۇلنى تاپقاندەك بولىدۇم. ئۆزۈمنىڭ ئاسىياغا بارىدىغان يولدا بېشىمغا سەللە ئوراپ، قولۇمدا ئارزۇ قىلغىنىمدەك پۈتۈلگەن «قۇرئان كەرىم»نى تۇتقىنىمچە پىلغا مىنىپ كېتىۋاتقانلىقىمنى كۆردۈم. ئىككى دۇنيالىق تەجرىبەمنى بىرلەشتۈرمەكچى، تارىخنى ئۆزۈم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرماقچى، ئەنگلىيەلىكلەرنىڭ ھىندىستاندىكى ھوقۇقىنى تارتىۋالماقچى ھەمدە بۇنداق ئىشغالىيەت ئارقىلىق يارۋوپا بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى يېڭىباشتىن ئورناتماقچىدىم، — دېدى.

بۇ بىر شائىرنىڭ سۆزىمىدۇ ياكى ئىستېلاچى بىلەن شائىر ئەسلىدىنلا بىر تۇغقانمىدۇ؟ بوناپارت گويا بىر روماننىكىغا ئوخشاش ئۆزىگە «سۇلتان ئەلكەبىر» دەپ ئىسىم قويۇۋالدى. ئېھتىمال، ھەقىقەتەن سۇلتانلارغا خاس خىسلەتكە ئىگە ئادەمدۇ. بۇ ناپولېئوننىڭ ئۈچىنچى ئىسمى ئىدى. ئەمما، بۇ قۇرۇق تەسەۋۋۇرىدىنلا ئىبارەت ئىدى، خالاس.

ناپولېئون بۇ يەردە ۋاپاسىز ئايالغا بولغان نەپرەت، قىزىق ھاۋانىڭ تەسىرى ۋە ئۇزاقتىن - ئۇزاق كۈتۈپ تۇرۇپىرىش نەتىجىسىدە باشقا بىر ئايالنىڭ ئىشىقىدا مۇھەببەت قاينىمىغا

كېرىپ قالدى. بۇ يەردە چىرايلىق بىر ئايال بولۇپ، ئېرى ناپولېئوننىڭ قوشۇنىدا لېيپتېنانت ئىدى. ئايال تولوندا ئەرەنچە كىيىنىپ كېمىگە خۇپىيانە چىقىۋېلىپ بۇ يەرگە كەلگەنىدى. ئۇ چوكان بىر ئاشپەز ئايالنىڭ نىكاھسىز تۇغۇلغان قىزى بولۇپ، تىكىمچى ئىدى، نىكاھسىز تۇغۇلغان نۇرغۇن خوتۇن - قىزلارغا ئوخشاش قاش - كۆزى جايىدا، ئالتۇن چاچلىق بۇ چوكان ئوبدانلا جەزىدار ئىدى. ناپولېئون بۇ ئايالنىڭ ئېرىنى خىزمەت بىلەن فىرانسىيەگە ماڭغۇزۇۋېتىپ ئۆزىنى يېنىغا ئورۇنلاشتۇردى. ناز - كەرەشمىلىرى بىلەن ناپولېئوننىڭ كۆڭلىنى ئېلىشنى تېزلا ئۆگىنىۋالغان بۇ چوكان قەدىمكى مىسىر پادىشاھىنىڭ خانىشى كلىئوپاترانىڭ رولىنى ئېلىشقا باشلىدى ھەمدە قىلچە تەپ تارتماستىن يۈزىنى داپتەك قىلىپ ناپولېئوننىڭ ئائىلە ئىشلىرىنى باشقۇرغىلى تۇردى. ناپولېئون بىلەن بىر پەيتوندا ئولتۇرۇپ سەيلىگە چىققانلىرىدا كۈندىشىنىڭ - يوسىپىننىڭ ئوغلى سېرژانت ئېۋگېن ناپولېئوننىڭ كانۇيى بولۇش سالاھىيىتى بىلەن ناپولېئوننى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن بىللە بارماي بولمايتتى. بۇ بىر سەت ئىش بولغاچقا، ناپولېئون ئېۋگېننى دەم ئېلىشقا قويۇۋەتتى.

ئېۋگېننىڭ ئاپىسىنىڭ سەتچىلىكى ھەققىدە بىلىدىغانلىرى كۆپ ئىدى. يەنە كېلىپ، ئاپىسىنىڭ سەتچىلىكلىرىنى دەل ناپولېئون ئېيتىپ بەرگەنىدى. نېمىدىگەن ئۇياتلىق ئىشلار بۇ. ئوتتۇز نەچچە ياشقا كىرىپ قالغان بىر ئايالنىڭ ئايناقشىپ يۈرۈپ، ئاشكارا سورۇنلاردا تۇتۇرۇقسىز ۋە چاكىنا خۇشامەتلىرى بىلەن ئۆزىنىڭ ئوغلىدىن ھېچقانچە چوڭ ئەمەس بىر يىگىتنى ئۆزىگە قارىتىۋالغىنىنى ھەمدە ئېرىنى - مىللىي قەھرىمان ئاتالغان بىر كىشىنى خەقنىڭ كۈلكىسىگە قالدۇرغانلىقىنى قارىمامدىغان.

ئېۋگېن بۇ ئاشق - مەشۇقلارنىڭ پەيتونى بىلەن بىللە يۈرۈشكە ھەمدە ناپولېئوننىڭ - فرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ قوماندانى ۋە فرانسىيە يېڭى مۇستەملىكىسى ئەمەلدارىنىڭ ئۆز ئاشنىسىنى كۆپىنىڭ ئالدىدا كۆز - كۆز قىلىپ يۈرۈشلىرىگە قاراپ تۇرۇشقا مەجبۇر ئىدى. بۇ تىكىمچى چوكان ناپولېئوننىڭ بۇ كېلىشكەن كانۇنىنى ئۆگەي ئاتىسىدىنمۇ بەكرەك ياقىتۇرۇپ، ئاپپاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ جىلمىيىپ قوياتتى. ناپولېئوننىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇۋالغانلىقىغا ھەمدە كىرپىئون كىنەز خانىمنىڭ - يوسېفىننىڭ ئورنىنى ئالغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنىتتى. ئۆزىنىڭ دەۋر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلاش كويىدا ھەممە يەردە باراۋەرلىك روھىنى تەرغىب قىلاتتى. ئەمەلىيەتتە، ناپولېئون ئىشىنىڭ تەرەققىياتىنى باشتىن - ئاياغ تىزگىنلەپ كەلمەكتە ئىدى. ئۆزىگە تۇشلۇق پىلانمۇ بار ئىدى، يەنى بۇ ئايالدىن باشقا تەمەسى يوق، پەقەت بىر بالىلىق بولۇشنىلا ئىستەيتتى.

شۇنداق، ئەگەر ئۇ چوكان ناپولېئونغا ئۇزاقتىن بۇيان تەشنا بولۇپ كەلگەن بىر ۋارىس تۇغۇپ بەرسە، ناپولېئون گەپ يوق ئەمرىگە ئالاتتى. چۈنكى، ناپولېئون ئۆز نەسەبىنىڭ داۋاملىشىشى ئۈچۈن ئەۋلاد قالدۇرۇشقا ئىچ - ئىچىدىن تەشنا ئىدى. تومۇرىدا بوناپارت جەمەتىنىڭ قېنى ئېقىپ تۇرىدىغان پەرزەنتى بولغىنىدا، شۇ بالىنىڭ ئاپىسى ئاۋام قاتلىمىدىن بولغان تەقدىردىمۇ كارايىتى چاغلىق ئىدى. ئەتراپىدىكى گېنېراللىرىدىن نۇرغۇنلىرىنىڭ تومۇرىدا ئاقسۆڭەكلەرنىڭ قېنى يوققۇ؟ دۇنيادا ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ بىردەك باراۋەر ئىكەنلىكىگە ئىشىنىتتى. بىراق، قانۇنىي ئورنىنىڭ مۇھىملىقىمۇ ئوخشاشلا ئەھمىيەت بېرەتتى. پادىشاھلىق تەختىنى مىراس قالدۇرۇش تۈزۈمى تارىخ بولۇپ قالدى، بۇ دۇنيا

قابىلارنىڭ قولىدا بولۇشى كېرەك. بۇ پىكىر مەپكۇرسىنى تارقالماس بۇلۇتتەك ئورۇنلغان ئويى ئىدى.

بوناپارت بىر مەزگىلدىن كېيىن بىر سىردىشىغا:

— بۇ ھاماقەت خوتۇن بالا تۇغۇشنىمۇ بىلمەيدىكەن! —

دېدى.

ناپولېئوننىڭ بۇ سۆزى قۇلىقىغا يەتكەن چوكان ئىنتايىن خاپا بولۇپ:

— بالا تۇغالمىدىكەنمەن؟ ئەيب مەندە ئەمەسقۇ دەيمەن! —

دەپ تەنە قىلدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ناپولېئوننىڭ تەرى ئىنتايىن سەت تۈرۈلۈپ كەتتى. بىراق، ئۆزىنىڭ بالا تاپالايدىغانلىقىنى دەلىللەپ بېرەلەيدىغان ئىسپات تاپالمىدى. بۇ خۇددى كۆز ئالدىدا ئۆلگەن ئۆلۈكنى تىرىلدۈرۈشكە مەڭگۈ چارە تاپقىلى بولمايدىغاندەك بىر ئىش ئىدى.

بوناپارت ئىلگىرى روھىم بۇ دۇنيانىڭ غوجايىنى دەپ قارايتتى. بىراق، تەبىئەت ئۆزىگە پەرزەنت كۆرۈش ئىقتىدارى ئاتا قىلىشنى رەت قىلغانىكەن، جەڭگىۋار روھتىن مۇقەررەر مەھرۇم قالدۇ، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىمۇ بەربات بولىدۇ.

ئون ئالتىنچى، قورغان جېڭى

باش قوماندان ئىستىتۇتتا باشقىلارغا ئوخشاشلا ھېچقانداق ئىمتىيازغا ئىگە ئەمەس ئىدى، مۇنازىرە داۋامىدا ھەربىي ئۇنۋاننى پەش قىلىپ باشقىلارنى باسماستىن، ھەق سۆزلەش ئارقىلىق قايىل قىلاتتى، يەنە كېلىپ بۇنداق مۇھاكىمىلەر ھەمىشە قوشۇننىڭ تۇرمۇشىغا دائىر ئەمەلىي مەسىلىلەر، ئالايلى، نىل دەرياسىنىڭ سۈيىنى جەزمەن سۈزۈلدۈرۈش، دەرھال

شامال تۈگمىنى قۇرۇش، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوق - دورا ياسايدىغان خام ئەشيا مەسىلىسىنى جەزمەن ھەل قىلىش دېگەندەك مەسىلىلەر ئۈستىدە بولاتتى. بىر قېتىم مەلۇم ئىش توغرىسىدا ئاچچىقلانغاندا، بىر تېخىر ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن:
— خاتالاشتىڭىز دوستۇم، ئاچچىقتىن ئەقلىڭىزنى يوقاتتىڭىز، — دېدى.

بۇ يەردە ناپولېئوننىڭ خىزمىتىگە ياردەملىشىدىغان بىر دېڭىز ئارمىيە ھەربىي دوختۇرى بار ئىدى.
— كۆردۈم! — ۋارقىردى ناپولېئون، — كۆردۈم، سىلەر ھەممە نەرسىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىپسىلەر. خىمىيە خۇددى مېدىتسىنا ئاشپىزىگە ئوخشايدۇ، ئەمما ئېلىمىنتنىڭ قاتلى بولۇپمۇ ھېسابلىنىدۇ!

— ئۇنداق بولسا، گېنېراللىم، سىز ئىستېلا سەنئىتىگە قانداق تەبىر بېرىسىزكىن؟ — دېدى دوختۇر ناپولېئونغا.
بۇ سوئال باش قوماندانى ئىچ - ئىچىدىن خوش قىلىۋەتتى. چۈنكى، شۇنىڭدىن ئىلگىرى ھېچقاچان، ھېچقانداق يەردە ئۆزىگە يۈزتۇرا رەددىيە بېرىدىغان ئادەمنى ئۇچرىتىپ باقمىغانىدى.
ناپولېئوننىڭ ھەر كۈنى يېزىپ تۇرۇۋاتقان كۈندىلىك خاتىرىسىدە بىرقانچە ھەپتىگىچە ھېچبىر يېڭىلىق بولمىدى، كۈندىلىك خاتىرىسى دائىم: «فىرانسىيەدىن خەۋەر كەلمىدى» دەپ باشلىناتتى ھەم تاماملىناتتى. ھەممە ئىش شۇ پېتى توختاپ قالغانىدى، ھەممە يەردە ساراسىمە ھۆكۈم سۈرەتتى. بىراق، كۆچمە ئۈنۈپىرىستېت ئىشتىن توختىمىغان، ئۇلار بۇ يەردە زور كۆلەملىك تەتقىقات خىزمىتىنى باشلىۋەتكەنىدى. ناپولېئون بولسا بۇ تەتقىقاتلارنىڭ ھەممىسىگە قاتناشتى. ئىشنى ئالدى بىلەن ئۆگىنىشتىن باشلىدى، ئەلۋەتتە. ئاندىن تەكلىپ بېرىشكە كىرىشتى ۋە ئىزچىل تۈردە ئىككىنچى سەپتە تىنىم تاپماي

مېھنەت سېڭدۈردى. خەۋەر كۈتۈپ تۇرغان بۇ مەزگىل ئۇنىڭ ئۈچۈن ئوبدان بىر ئۆگىنىش پۇرسىتى بولدى. ئالىملار بۇ زېمىننى ھەرقايسى نۇقتىدىن ئەتراپلىق تەتقىق قىلدى. ئۇلار نىل دەرياسىدىكى يېلىقلانى، قىزىل دېڭىزدىكى مىنېراللارنى، دېڭىز دېلتىسىدىكى تۈرلۈك ئۆسۈملۈكلەر ۋە قاقاس چۆللەرنىڭ تەركىبىنى تەتقىق قىلاتتى... مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇ مەزگىلدە تۇنجى قېتىم تەتقىق قىلىنىشقا باشلىغان تۈرلەر ئىدى. تەبىئىي تۈز كۆلى ۋە نىل دەرياسىنىڭ پايدىلىنىش قىممىتىمۇ شۇ تەتقىقات دائىرىسىدە ئىدى. ئەھلىسەلىپ قوشۇنىدىكى دوختۇرلار شەرقتىكى قارا كېزىكنىڭ مەنبەسىنى، شۇنداقلا تراخوما، يەنى ئەينى ۋاقىتتىكى مىسىرلىقلارنىڭ يېرىمىنى دېڭۈدەك كۆرمەس قىلىپ قويغان قورقۇنچلۇق كۆز كېسەللىكىنى تەتقىق قىلدى؛ تىلشۇناسلار بىر لۇغەت ۋە بىر گىرامماتىكا كىتابىنى تۈزۈپ نەشر قىلدۇردى؛ قەدىمكى مىسىردا يەر ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغان بەزى ئىبادەتخانىلار قېزىلدى؛ مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇدۇقىمۇ بايقالدى. بىر قۇرۇلۇش ئەسكىرى بىر كۈنى روستادىن قايتىشىدا گىرانت تاشقا ئوخشاپ كېتىدىغان، ئىمول سىر سۇۋالغان بىر پارچە ساپال پارچىسىنى ناپولېئونغا ئالغاچ كەلگەندى. بۇ قەدىمكى مىسىرنىڭ قەبرە پۈتۈكى بولۇپ، ئۇنىڭدا ئوبرازلىق يېزىقمۇ، گىرېتسىيە ئويمانلىقىمۇ بار ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئوبرازلىق يېزىقنى يېشىنىڭ ئاچقۇچىمۇ تېپىلغان بولدى.

گەرچە كۈنلەپ - ئايلاپ داۋاملىشىدىغان قۇملۇق سەپىرىدە ھەر ۋاقىت بەدىيانلارنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا ئۇچراپ تۇرۇش ئېھتىمالى بولسىمۇ، ناپولېئوننى سۇۋەيش قانىلىنى قېزىشتىنمۇ بەكرەك مەھلىيا قىلىدىغان ئىش يوق ئىدى. ئەنە شۇنداق تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا ئۇچراپ تۇرغان شارائىتتىمۇ

قەدىمكى يۇنان دەۋرىدىكى قانالىنى ئىزدەپ، يېڭى قىن لىنىيەسىنى قېتىرقىنىپ تەتقىق قىلاتتى، چىقارغان ھۆكۈم ۋە تەسەۋۋۇرلىرىنىڭ توغرىلىقىنى يېرىم ئەسىردىن كېيىن ياشىغان مەشھۇر ئىنژېنېر لېسپىس ئىسپاتلاپ بەردى. ناپولېئون مەغلۇپ تەۋەككۈلچىدەك ئەمەس، بەلكى غالىب ئىستېلاچىدەك قۇرۇقلۇقنى قانداق ئايرىپ دېڭىزغا تۇتاشتۇرۇش مەسىلىسى ئۈستىدە ھەردەم چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈزەتتى.

پارىژدىن ئاخىر خەۋەر كەلدى. سودىگەرلەر كىچىك كېمىلەرگە چۈشۈپ ئىنگىلىزلارنىڭ مۇداپىئە لىنىيەسىدىن ئۆتكەندى، ناپولېئون ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنى ئالدىغا چاقىرتىپ سىرتنىڭ ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈردى. دەرۋەقە، دېڭىز ئارمىيەسىنىڭ ھالاك بولۇشى نەتىجىسىدە ئەھۋالدا تۈپتىن ئۆزگىرىش بولغان، تۈركىيە سۇلتانى رۇسىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈپ، فىرانسىيەگە بىرلىكتە جەڭ ئېلان قىلغانىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پايلاقچىلاردىن تۈركىيە قوماندانى ئەھمەدنىڭ سۈرىيەدىن مىسىرغا يۈرۈش قىلىپ كېلىۋاتقانلىقى توغرىسىدىمۇ خەۋەر كەلدى. قاھىرەدىكى فىرانسىيەدىن نارازى كىشىلەر بۇ خەۋەرلەرنىڭ تۈرتكىسىدە توپىلاڭ پەيدا قىلدى، ئەمما بۇ توپىلاڭ پاتلا توپ ئوقلىرى بىلەن باستۇرۇلدى، توپىلاڭچىلارنىڭ كالىسىمۇ باشقىلارغا ئىبىرەت قىلىنىش ئۈچۈن بايراق خادىملىرىغا ئېگىز ئېسىپ قويۇلدى. «بۇنداق قىلغاننىڭ پايدىسى بار، مەن بۇ يەرگە كەڭ قورساقلىقىم ۋە مېھرىبانلىقىمنى كۆز - كۆز قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئەمەس.»

بىراق، ئومۇمىي ئەھۋالدىن قارىغاندا، ۋەزىيەت ناپولېئوننى چۆچۈتمەيلا قالماستىن، ئەكسىچە كۆڭلىنى ئارام تاپقۇزغانىدى. ئەگەر تۈركلەر جەنۇبقا يۈرۈش قىلىپ كېلىۋاتقان بولسا تېخىمۇ ياخشى بولغىنى. شۇنداق بولغاندا، ناپولېئون رەقىبىگە قاتتىق

زەربە بېرىش پۇرسىتىگە ئېرىشىدۇ.

بىراق، ناپولېئون كۆڭلىنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر قاتلىمىغا يوشۇرۇنغان ئەندىشىسىنى ئەڭ ئىشەنچلىك ئادىمىگىمۇ تىنىمىغانىدى. ھىندىستاننى قولغا كەلتۈرۈشىگە ياردىمى تېگىدىغان بازار بەرپا قىلىشنى كۆزلەپ فىرانسىيەدىن مىسىرغا ئاتلانغانىدى. «كېمە بولسا دېڭىزدىن ئۆتمەن، تۆگە بولسا قۇملۇقتىن ئۆتمەن.» ناپولېئون ئون بەش ئايدىن بۇيان مىسىرنى قانداق بويسۇندۇرۇش ھەمدە ئۆزىنىڭ ئۇ يەردىكى كۈچىنى مۇستەھكەملەشنىڭ كويىدا بولۇپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ھىندىستانغا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇن تەييارلىدى ۋە قوشۇنلارنى قوراللىنىدۇردى. ھىندىستانغا يۈرۈش قىلىشى ئۈچۈن تۆت تۈمەن لەشكەرگە، شۇنىڭغا باراۋەر تۆگىگە ۋە بىر يۈز يىگىرمە دالا زەمبىرىكىگە موھتاج ئىدى. شۇنىڭ بىلەن پارىژدىن دېڭىز يولى ئارقىلىق كېلىپ ئۆزىنىڭ قۇرۇقلۇق قىسىملىرىغا ياردەم بېرىدىغان زور كۆلەملىك پاراخوت، زەمبىرەك ۋە لەشكەر تەلەپ قىلدى.

ئەپسۇسكى، نىل ئۇرۇشى تۈپەيلىدىن بۇ پىلانى بەربات بولۇپ، ئىنگىلىزلار دېڭىز قىرغىقىنى قامال قىلىۋالدى، سۇلتان رەقىبىگە ئايلاندى، مىسىرلىقلارمۇ دۈشمەنلىك كەيپىياتىدا بولۇۋاتاتتى. بىراق، ناپولېئون ھېچقاچان قىيىنچىلىق ئالدىدا باش ئەگمەيتتى. يەنە كېلىپ پۇرسەتتىن پايدىلىنىشقا شۇنچىلىك ماھىر ئىدى. قۇرۇقلۇققا چىقىشقا بىرلىكتە تەييارلىق كۆرۈۋاتقان تۈركلەر ۋە ئىنگىلىزلار ناپولېئون قوشۇنىنىڭ بۇ يەردىكى مەۋجۇتلۇقىغا ۋە روناق تېپىشىغا تەھدىت سېلىۋاتاتتى. ئۇنداق بولسا، يەنە ھالاك بولۇشتىن خالىي بولۇش ئۈچۈن ھۈجۇمغا ئۆتمىزمۇ؟ بارلىق قورال - ياراغ، ئسوق - دورا ئىسكىلاتىنى ۋە تۈركلەر قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان پورتلارنى

ئىشغال قىلىپ، سۈرىيەدىكى خىرىستىيان مۇرىتلىرىنى قوراللاندىرۇش، درۇسپىلارنى كۈشكۈرتۈش كېرەك! ئەگەر ئاق قورغاننى ئالدىنغان بولساق، قاھىرە جامائىتى بىز تەرەپكە يۈزلىنىدۇ. بىز ئالتىنچى ئايدا دەمەشىققە كىرىمىز، ئالدىنقى قاراۋۇلخاننى تاۋرۇسقا سۈرىمىز، ئاندىن يەنە يىگىرمە ئالتە مىڭ فىرانسۇز، ئالتە مىڭ مامېلۇك ۋە ئون سەككىز مىڭ درۇسپىنى شەرققە ماڭدۇرىمىز. دېسپېر مىسىردىن ئۇدۇللا كېلىدۇ، بۇ چاغدا سۇلتان قول قوۋۇشتۇرۇپ قاراپ تۇرىدۇ. ئىران پادىشاھى بىزنىڭ بەسىرە بىلەن ھىراتتىن ئۆتۈشمىزگە قوشۇلدى. خۇدا بىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىسا، ئۈچىنچى ئايدا ھىندى دەرياسىدا ئېتىمىزنى سۇغىرىمىز.

بوناپارت ئىنتايىن پەرىشانلىق ئىچىدە يەنە بىر گۈزەل تەسەۋۋۇرنى توقۇپ چىقىپ سۈرىيەگە يۈرۈش قىلدى. ۋاھالەنكى، يول يوق ئىدى. ناپولېئون بەزىدە ئون بەش سائەت يول يۈرۈپ ئاران قىرىق بەش مىڭ مۇساپىنى باساتتى. ھەمىشە كېچىلەپ يول يۈرەتتى، ئىچىدىغان سۇمۇ يوق ئىدى. ئاشۇنداق ئەھۋالدىمۇ ئاۋانگارت قىسىم بىلەن بىللە سەپىرىنى داۋاملاشتۇراتتى. يافا قولىدىن كەتكەندە ئۈچ مىڭ تۈرك لەشكەر فىرانسىيە قوشۇنىغا ئەل بولدى، ئۇلارنى قانداق بىر تەرەپ قىلسا بولار؟ ئەسىر ئالسىچۇ؟ ئۆزىگىمۇ ئوزۇق - تۈلۈك يېتىشمەيۋاتىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا ئۇلارغا قاراش ئۈچۈن نەچچە مىڭ كىشىلىك فىرانسىيە قوشۇنىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. تۈركىيەگە ماڭغۇزۇۋەتسىچۇ؟ كېمە يوق، ئالماشتۇرسىچۇ؟ تۈركلەردە فىرانسىيە قوشۇنىدىن ئەسىرگە چۈشكەنلەر يوق. ھۆرلۈك بەرسىچۇ؟ ئۇلار ئاق قورغانغا، يەنى ھۈجۇم قىلىش ئالدىدا تۇرغان قورغانغا ھەمدەم بولۇشى مۇمكىن. قانداق قىلغۇلۇق، ھەربىي ئىشلا يىغىنى ئېچىش كېرەك!

ئەسرلەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىش قارارى تولۇق ئاۋاز بىلەن ماقۇللاندى. «تۈركلەر تېخى بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا بىر ئەلچىمىزنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئەگەر بۇ ئەسرلەرنى دەپ ئۆزىمىزنى ئاچ قويدىغان بولساق، لەشكەرلىرىمىزنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويمىز.» ناپولېئون ئىككىلىنىپ قالدى، ئۈچ كۈندىن كېيىن ئەسرلەرنى دېڭىزغا ھەيدىۋېتىش ياكى قىرىپ تاشلاشقا قوشۇلدى. كېيىنكى كۈنلەردە ھەربىي ئوبزورچىلار، بولۇپمۇ گېرمانلار بۇنىڭدىن باشقا ياخشىراق چارە يوق ئىدى دەپ قاراپ، شۇنداق قىلغىنىنى توغرا تاپتى.

ئاق قورغان كۆز ئالدىمىزدىلا تۇرۇپتۇ، بىز ئۇ يەردە يېڭى قوراللارغا ئېرىشىمىز، شىمالغا قاراپ ئالغا! ناپولېئوننىڭ كالىسىدا مۇشۇ بىرقانچە ھەپتە ئىچىدە يەنە بىر ئۇلۇغ تەسەۋۋۇر تۇغۇلدى. تۈركلەرنىڭ ئۇرۇش ئېلان قىلىشى بىلەن ناپولېئون تامامەن يېتىم قالغانىدى. ھايات - ماماتلىق جەڭ قىلماي بولمايتتى. ھەرقانداق ئىشنىڭ يۈز بېرىشى ئېھتىمالدىن بىراق ئەمەس، ئالۋاستى قوغلاپ كەلگەن چاغدا شۇنداق قىلماي بولمايدۇ - دە. بىراق، ناپولېئون ھىندىستاننى ئىشغال قىلىش پىلانىنى ئېسىگە ئېلىشى بىلەنلا كۆڭلى ئۆرتۈپە بولۇپ كەتتى. ئىلگىرى بىر ئوفىتسىبىرغا باشقا بىر پىلانىنى ئېيتىپ بەرگەندى: «ئاق قورغاننى ئالغاندىن كېيىن دەمەشق ۋە ھەلەبگە يۈرۈش قىلىمەن، يول بويى قوشۇنۇمنى تولۇقلاپ ماڭمەن، خەلققە مۇستەبىت مۇسۇلمان خەلىپە تەختىدىن چۈشتى، دەپ جاكارلايمەن. ئۇنىڭدىن كېيىن ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان ھەربىي كۈچۈم بىلەن كونستانتىنوپولنى ئېلىپ تۈركىيەنى جايلىۋېتىمەن ھەمدە يېڭى ۋە ئۇلۇغ بىر ئىمپېرىيە قۇرىمەن. نۇسرەت قازانسام ئەسرلەر بويى نامىم ئۆچمەيدۇ. ئېھتىمال، خابىسبۇرگ خان جەمەتى ھالاك بولغاندىن كېيىن ئادىرياتىك

دېڭىزى ياكى ۋىيېننادىن ئۆتۈپ ۋەتەنگە قايتارمەن.»
 ناپولېئوننىڭ تەسەۋۋۇرى بۇرۇنقىغا ئوخشاشلا ئىدى، ئەمما
 ھازىر تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. چۈنكى، بۇ چاغدا ۋەزىيەت
 قىستاپ قالغانىدى.

ناپولېئون ئاق قورغانغا كەلدى. بۇ چوڭ قورغان بولمىسىمۇ،
 بۇ يەردىكىلەر نۇرغۇن يېڭى قورال بىلەن قوراللانغانىدى ھەمدە
 ئەنگلىيە ئوفىتسېرلىرى ۋە توپلاڭچىلارنىڭ مۇھاپىزىتىدە
 ئىدى. ناپولېئون ئۈچ قېتىم ھۇجۇم قىلىپمۇ قورغاننى
 ئالالمىدى. يەنە كېلىپ ئەنگلىيە ئۇرۇش پاراخوتلىرى ياردەمچى
 قوشۇنلارنى ئېلىپ كېلىپ تەھدىت سالغانىدى.

سەككىز ئايدىن كېيىن پارىژدىن ئاخىر خەۋەر كەلدى، ئەمما
 بۇ خەۋەر ناپولېئونغا ياقمىدى، تاللىپىران كونسىتانتىنوپولغا
 تۈركىيە سۇلتانى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن
 بارمىغانىكەن. بۇ ھىيلىگەر تىكىۋەتكەندىمۇ؟ شۇنداق بولىدىغان
 بولسا، ئۇرۇش مۇقەررەر پارتلايدۇ. ناپولېئون جەنۇبتا يەنە بىر
 قېتىم يېڭىلدى. فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتى شۇ تاپتا ناپلېس ۋە
 ساردېگان بىلەن ئۇرۇش قىلماقتا ئىدى. نورۇ بىلەن ئاۋگېرۇ،
 يەنى ناپولېئوننىڭ ئىككى چوڭ رەقىبى چوڭ ھوقۇقدارلاردىن
 ئىدى، ناپولېئونلار بولسا شۇ تاپتا قىزىق قۇملۇقتا بورانغا دۇچ
 كېلىۋاتاتتى. نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدۇ؟ ۋاي كاساپەت!
 مۇستەھكەم قورغىنىم بولمىغىنى ئۈچۈن مەغلۇبىيەتكە
 يۈزلىنىشىم كېرەكمىدى؟

قورغاننى قۇرۇلۇش ئوفىتسېرى فىلىپ مۇھاپىزەت
 قىلىۋاتاتتى. فىلىپ ناپولېئوننىڭ پارىژ ھەربىي مەكتىپىدىكى
 ساۋاقىشى بولۇپ، خانپەرەسلەردىن ئىدى، ئىنقىلاب پارتلىغاندا
 ئەنگلىيەگە قېچىپ كەتكەن ھەمدە ئىنگلىزلارنىڭ قوينىغا
 ئۆزىنى ئېتىپ ئەنگلىيە قوشۇنىدا ھەربىي خىزمەت ئۆتىگەنىدى.

ناپولېئون ئاق قورغاننى شىددەتلىك ھۇجۇم بىلەن ئالسا نېمىشقا بولمىغۇدەك؟ ! ئاستا - ئاستا قورشاپ ھۇجۇم قىلىپ، دۈشمەننى تەسلىم تەلپ قىلىشقا مەجبۇرلاش ئىستراتېگىيەسىنى قوللىنىۋېرىشكە سەۋر - تاقىتى يوق ئىدى، بۇنداق قىلىش كەسكىن مەجەزى بىلەن سىغشالمايتتى. ناپولېئون بىر قورغان خۇددى بىر ئايالغا ئوخشايدۇ، تېز ھۇجۇم بىلەن ئالمىغاندىن كۆرە ۋاز كەچكەن تۈزۈك، دەپ ئويالاتتى. ھازىر ۋەزىيەت قىستاپ قالدى، مەسلىھەتلىشىپ ئولتۇرىدىغان ئىش ئەمەس بۇ، ئالغا !

لەشكەرلەر ئۆز ئىچىدە ئاستىرتىن ئاغرىنىشقا باشلىدى، ئوفىتسىرلار ئىچىدىمۇ ئاسىيلىق كەيپىياتى باش كۆتۈرۈپ قالدى:

— كىلىپېرنى ئۆزىمىزگە داھىي قىلىۋالايلى، شەپقەتلىك ھەم سىلىق - سىپايە ئادەم، — دېيىشەتتى ئۇلار.

ناپولېئون چېدىر ئىچىدە ئولتۇرۇپ ۋەزىيەت ئۈستىدە ئىنچىكە پىكىر يۈرگۈزمەكتە ئىدى. نەقەدەر دەھشەتلىك پەيتكە دۇچ كەلگەن - ھە ! قۇرۇقلۇقتا بولسۇن ياكى شەرقتە بولسۇن، ئىنگىلىزلارنى يەڭگىلى بولماسمۇ زادى؟ ھازىرقى قورشاشىمىز يەنە قانچە ئاي داۋاملىشار؟ مۇمكىن ئەمەس، ياۋروپا قۇرۇقلۇقىدا تۇشۇتۇشتىن ئۇرۇش ئوتى كۆتۈرۈلدى. ئۇرۇش ياۋروپانى پارچىلىۋەتتى. گەرچە ناپولېئون قۇرۇق قول قايتىشىنى خالىمىسىمۇ، بۇ قېتىمقى تەۋەككۈلچىلىكىدىن ۋاز كېچىشى شەرت ئىدى. دەرھال مىسىرغا قايتىشى كېرەك. گەرچە ھىندىستانغا شۆلگىيىنى ئېقىتىپ تۇرۇۋاتقان، ئاق قورغان تەسەۋۋۇرىمۇ بەربات بولمىغان بولسىمۇ، شەرقنى ئېلىش تەسەۋۋۇرىنى دەپ فىرانسىيە ۋە ئىتالىيەدىن ۋاز كېچەلمەيتتى. ناپولېئون قوشۇن چېكىندۈرگەندە ئادىتى بويىچە ئاتقا مىنىپ،

باشلامچى قوشۇن بىلەن ئالدىدا ماڭمىدى. بىر تۆپىلىكتە كۆز ئالدىدىكى ئالغىلى بولماس بۇ قورغانغا ھەسرەتلىك نەزەر تاشلاپ، قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكىنىگە باقمىي ئۇزاقتىن - ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى.

بۇ بىر قورقۇنچلۇق چېكىنىش بولدى. يول يوق، سۈمۈ يوق، قارا كېزىك سەركەردە - لەشكەرلەرنىڭ ھاياتىغا تەھدىت سېلىپ تۇرماقتا. بۇ جەزىرە ۋە قارا كېزىك بوناپارتنىڭ ئىشلىرىنى بەربات قىلىپ تاشلارمۇ - ھە؟ ناپولېئون بىمارلار گازارمىسىغا جىمغىنا كىرىپ، بىمارلاردىن بەزىسىنى ئويغىتىپ ئەستايىدىل پاراخلاشتى. شۇنى كۆرۈپ يەتتىكى، بىمارلار گازارمىسىدىكى ئۆلۈم گىردابىدا جان تالىشىپ ياتقان ھەربىر بىمار ئۆزىنىڭ تىنچىقىنا ئۆلۈشىگە ياردەم بېرىدىغان ئادەمگە موھتاج ئىدى. دوختۇر ئەللىك نەچچە بىمارغا ساقىيىپ كېتىدۇ دەپ دىياگنوز قويدى، ناپولېئون بولسا بىر خىل مۇقەددەس بۇرچ تۇيغۇسىدا ئۆتكۈر زەھەرلىك ئەپيۇن ئارقىلىق بىمارلارنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈش بۇيرۇقىنى چۈشۈردى. بىراق، دوختۇرلار بۇ پەرماننى ئىجرا قىلىشنى رەت قىلدى.

— ئەگەر مېنىڭ ئوغلۇم ئاشۇنداق ئازابتا قالغىنىدا، ئوغلۇمنىمۇ زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈشكە رازى بولغان بولاتتىم، — دېگەندى ناپولېئون كېيىن.

ئىككى مىڭ بىمار ۋە ھەرھالدا ساغلام ئالتە مىڭ لەشكەر جەزىرىدە ھارغىن قەدەم تاشلاپ ئاستا ماڭماقتا ئىدى، ھەر تۆت كىشىنىڭ يول ماڭالمىدىغان بىر بىمارنى كۆتۈرۈپ مېڭىشىغا توغرا كەلگەندى. چۈنكى، بىمارلارنى ۋە يارىدارلارنى ئارتىپ ماڭىدىغان يېتەرلىك ئات - ئۇلاغ يوق ئىدى. باش ئىشتاب كوماندىرلىرى ۋە قالغان كىشىلەرمۇ ناپولېئوننىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن پىيادە ماڭماقتا ئىدى. مىراخور بىر كۈنى ناپولېئوننىڭ

ئالدىغا كېلىپ، قايسى ئاتنى مىنىسىز، دەپ سورىۋىدى،
غەزەپلەنگەن بۇ قوماندان:

— بۇيرۇقۇمنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ ھەممىمىز پىيادە ماڭمىز! —
دېگىنىچە مىراخورنى قامچىسى بىلەن تازا ساۋىدى.

چېكىنىپ ماڭغان بۇ قوشۇن ئاخىر قاھىرەگە يېتىپ بېرىپ،
جەڭلەردە تارتىۋالغان دۈشمەن قوشۇنلىرىنىڭ تۇغلىرىنى
غالبىلارچە قاتار تىزىۋەتتى ھەمدە ئېلان چىقىرىش ۋە نامايىش
قىلىش ئارقىلىق مىسىرلىقلارنى ئالدىماقچى بولدى، لېكىن
قۇرۇق ئاۋارە بولدى.

پارىژدىكىلەر نېمە دېيىشىۋاتقاندۇ؟ پارىژدىكىلەرگە نېمە دېسە
بولار؟ ئاق قورغاننى ئالالمىدۇق. چۈنكى، ئۇ يەردە قارا كېزىك
يامراپ كەتتى، چېكىنىشىمىزنىڭ ھەقىقىي سەۋەبى شۇ، دېسەك
بولارمۇ؟ ناپولېئون شۇ ئارقىلىق پاكىتنى يوشۇرۇش غەرىزىدە
بولدى. بۇنى دەلىللەش ئۈچۈن ئىنىستىتۇتتا بىر كومپىسسىيە
تەسىس قىلىندى، بىر دوختۇر ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، نەچچە يۈز
مەشھۇر ئالىمنىڭ ئالدىدا ئۆز ئىسمىنىڭ بۇ توقۇلما ۋەقە بىلەن
باغلىنىپ قېلىشىنى رەت قىلدى. باش قوماندان بېشىنى
لىڭشىتىپ ئىجازەت بەردى. ناپولېئون بۇ باتۇر كىشىگە ئاداۋەت
ساقلىماستىن، ئەكسىچە شۇنىڭدىن كېيىنكى بىر قانچە يىل
داۋامىدا مەرتىۋىسىنى بىر قانچە قېتىم ئۆستۈردى.

ھازىر تۈركلەر فىرانسىيە قوشۇنىنى ئۈزۈل - كېسىل
يوقىتىش ئۈچۈن دېڭىز يولى ئارقىلىق مىسىرغا يېقىنلاپ
كەلمەكتە ئىدى. ناپولېئون ئۆز قوشۇنىنىڭ ھاياتلىقى ئۈچۈن
يېگانە ئاتلىنىشقا مەجبۇر بولدى. نىل ئۇرۇشى بولۇپ بىر يىلدىن
كېيىن دۈشمەن يەنە بىر قېتىم ئەبۇغەر قولىتۇقىدا قۇرۇقلۇققا
چىقتى، ناپولېئون بولسا دۈشمەن قوشۇنلىرىنىڭ يېرىمىچە
كېلىدىغان ئەسكېرىي كۈچى بىلەن قاتتىق زەربە بەردى. مۇرات

ئۇرۇش ئايانلىشىش ئالدىدا تۇرغان پەيتتە ناپولېئوننىڭ ئالدىغا كېلىپ قىزغىن قۇچاقلاپ تۇرۇپ:

— گېنېرال، سىز گويا دۇنيادەك ئۇلۇغ، دۇنيا بولسا ئالدىڭىزدا بەكمۇ كىچىك، — دېدى.

ناپولېئون قاھىرەگە ئەۋەتكەن خېتىدە: «سىلەر چوقۇم بۇ قېتىمقى جەڭدىن ۋاقىپ بولغانسىلەر، بۇ جەڭ ئۆمرۈمدە كۆرگەن ئەڭ چىرايلىق جەڭ بولدى، قۇرۇقلۇققا چىققان تۈركلەردىن بىرىمۇ قېچىپ قۇتۇلالمىدى» دەپ يازدى.

ناپولېئون شۇ چاغدا ئەسىرگە چۈشكەن تۈركلەر ئىچىدە كېلىشكەن، بەستلىك بىر يىگىتنى بايقىدى. تاشقى كاۋكاز تاغلىرىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بۇ كۆك كۆز يىگىتنىڭ ئىسمى رۇستەم بولۇپ، ئىلگىر قۇل بولۇپ بەش قېتىم قولدىن — قولغا سېتىلغانىدى. ناپولېئون رۇستەمنىڭ كۆزلىرى ۋە نەپەسلىرىدىن ساداقەتمەن مۇھاپىزەتچى بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتتى. شۇنىڭ بىلەن يىگىتكە غىلاپلىق شەمشەردىن بىرنى بېرىپ ئۆزىگە نۆكەر قىلىۋالدى. رۇستەم شۇنىڭدىن كېيىنكى ئون بەش يىل داۋامىدا ئىزچىل تۈردە ناپولېئوننى بىر قەدەممۇ يېنىدىن ئايرىلماي مۇھاپىزەت قىلدى، ھەتتا ناپولېئون بىلەن بىر چېدىردا يېتىپ قوپتى.

ناپولېئون ئەبۇغەر قولىتۇقى ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىدىن كېيىن، دېڭىز قىرغىقىنى قامال قىلىۋالغان ئەنگلىيە دېڭىز ئارمىيەسى فىلوتىنىڭ قوماندانى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى. ئىنگىلىزلار بىلەن ئەسىر ئالماشتۇرۇش مەسىلىسى ئۈستىدە مۇزاكىرىلىشىۋاتقاندا قىلىسمۇ، ئەمەلىيەتتە تاشقى خەۋەرلەرگە تەشنا ئىدى، بۇ چاغدا گېزىت پادىشاھلىق تاجىدىنمۇ ئەتىۋار ئىدى. بەزى كىشىلەر ناپولېئون ئېرىشمەكچى بولغان نەرسىلەرنى ماھىرلىق بىلەن بىر ئاماللار بىلەن تەل قىلىپ

بېرەتتى. ناپولېئوننىڭ كانۇبىيى بىر كۈنى ناپولېئوننىڭ
چېدىرىغا ئۇشتۇمتۇت كىرىپ كەلدى، ناپولېئون بۇ چاغدا
چېدىردا ئارام ئېلىپ ياتاتتى.

— گېزىت! گېنېرال، بىراق، ساپلا يامان خەۋەر.

ناپولېئون دەرھال ئۆرە بولۇپ ئولتۇردى.

— نېمە ئىش بوپتۇ؟

— شىلېر مەغلۇپ بوپتۇ، پۈتكۈل ئىتالىيەدىن دېگۈدەك

مەھرۇم قاپتۇق.

ناپولېئون كارىۋىتىمىدىن دەس تۇرۇپ، گېزىتنى تەقەززالىق
بىلەن ئۆرۈپ — چۆرۈپ كۆرۈشكە باشلىدى ھەمدە بۇ خەۋەرلەرنى
تۈنبۈيى تەتقىق قىلىپ چىقتى. بىرقانچە قېتىم غەزىپىگە
پايلىماي ۋارقىراپ كەتتى. شەرق ئۇيۇقى ئاقىرىشقا باشلىغاندا
دېڭىز ئارمىيە قومانداننى چاقىرتىپ، ئىككى سائەت مەخپىي
سۆزلەشكەندىن كېيىن قاھىرەگە باردى.

— دەرھال فىرانسىيەگە قايتىش قارارىغا كەلدىم، — دېدى

ناپولېئون ئىشكىنى يېپىۋەتكەندىن كېيىن سادىق سىردىشى
مارمېنتقا، — سىزنى بىللە ئېلىپ باراي دەيمەن، ياۋروپادىكى
قوشۇنىمىز مەغلۇپ بولدى. دۈشمەننىڭ ھازىر قەيەردىكىنى
تەڭرىدىن باشقا ھېچ ئىنسان بىلمەيدۇ. ئىتالىيە قولىمىزدىن
كەتتى، كالۋا ھوقۇقدارلار ئېشەك باققاندىمۇ؟ ئۆتۈپ كەتكەن
دۆت، چىرىك نەرسىلەر — دە. مەن جىمى ئېغىر مەسئۇلىيەتنى
ئۆزۈم يالغۇز ئۈستۈمگە ئالمىسام بولمىدى، ئۈزۈكسىز نۇسرەت
قازىنىش ئارقىلىق ھۆكۈمىتىمىزنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى
مۇستەھكەملىمىسەم ئەسلا بولمايدۇ. ئۇلار مەنسىز نېمە ئىش
قىلالار؟ كېتىشىم بىلەنلا جىمى غەلبىمىز يوققا چىقىپتۇ.
دەرھال يولغا چىقىپ ئەڭ يېڭى غەلبە خەۋەرلىرىمنى ئۆزۈم
بىلەن بىللە پارىژغا يەتكۈزسەم، ئارمىيەمىزنىڭ ئىشەنچىسى

ئەسلىگە كېلىدۇ، شۇنداقلا خەلقىمىزنىڭ كەلگۈسىگە بولغان
ئىشەنچىمۇ ئۇرغۇيدۇ.

«كەلگۈسۈم قانداق بولار؟ — دەپ ئويلىدى ناپولېئون
مارېنت كەتكەندىن كېيىن، — كىشىلەر جەزمەن مېنى
مىسىردىكى فىرانسىيە قوشۇنلىرىنى تاشلاپ كەپتۇ، دېيىشىدۇ.
بىراق، قوشۇنلىرىم كېلېبرنىڭ قوماندانلىقىدا غەلبە قازىناي
دەپ قالدى. فىرانسىيە ھۆكۈمرانلىرى ئىچىدە مەندىن باشقا
ھېچكىممۇ مىسىردا شۇنچە تېز سۈرئەتتە مۇستەملىكە بەرپا
قىلالمايدۇ. ھازىر مەقسىتىمىزگە يەتتۇق، تۈركىيە قوشۇنى
قوللىمىزدا مەغلۇپ بولدى، ئەمدى بۇ يەردە مېنى جەلپ قىلغۇدەك
ھېچ نەرسە قالمىدى. بىراق، ياۋروپا فىرونتىدا بولسا ھەممە ئىش
مېنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئوتتۇز ياشقا كىرىپتىمەن، ياش
ئەمەسمەن، بارلىق پۇرسەتنى چىڭ تۇتمىسام بولمايدۇ. بۇ يەردىن
يەنە قانچە ئۇزاققا ئايرىلارمەن؟ دېڭىز ئارمىيە قوماندانى
تولوننىڭ ۋەزىيىتىنى ياخشى ئەمەس دەيدۇ، ئەنگىلىيە پاراخوتلىرى
ئوتتۇرا دېڭىزنى قاپلاپ كېتىپتىمىش، پارىژغا شار بىلەن ئۇچۇپ
بارغىلى بولمايدۇ — دە! تەۋەككۈل قىلىپ دېڭىز يولى بىلەن
بېرىشىمغا توغرا كېلىدۇ. پارىژغا قايتاي، ئۇ يەر دېگەن دۇنيانىڭ
يۈرىكى.»

ئون يەتتىنچى، پارىژغا قايتقان غالىب سەردار

ئۇلار كېچىدە ئىلگىرى ۋاتىكاندىن ئېلىپ كەلگەن ئىككى
كېمىگە چۈشۈپ يولغا چىقتى. ناپولېئون ئاق قورغاندا ئۆزىنى
قۇتقۇزۇش يولىدا قۇربان بولغان ھېلىقى لېيپتىناتنى خاتىرىلەش
ئۈچۈن ئۆزى چۈشكەن كېمىنىڭ ئىسمىنى «مېرلون» دەپ
ئۆزگەرتتى، ئون بەش يىلدىن كېيىن بۇ ئىسمىنى تېخىمۇ

ئۇلۇغلىدى. ئۇلار شۇ تاپتا بون تۇمشۇقىغا يېتىپ كەلدى، بۇ يەر ئەڭ خەتەرلىك رايون ئىدى. ئۇلار چىراغ نۇرىدا ئۆزلىرىنىڭ ھەقىقەتەن ئىنگىلىزلارنىڭ فىلوتى ئارىسىدىن توغرا كېسىپ ئۆتكەنلىكىنى بايقاشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىزچىل تۈردە غەربىي شىمال تەرەپكە قاراپ كەلگەن ئوتتۇرا دېڭىزغا خاس پەسىل شامىلىنىڭ ئاجىزلاپ قالغانلىقىنىمۇ بايقاشتى. ھەممەيلىن كېمە ئۈستىدە پەرىشانلىق بىلەن ئون - تىنسىز ئولتۇراتتى، ئاۋغۇست ئېيىنىڭ بۇ يۇلتۇزلۇق كېچىسىدە نېمە ئىش قىلىشى كېرەكلىكىنىمۇ بىلمەيتتى. «قارتا بىلەن قىنار ئوينايلى!» ناپولېئون كىچىككەنە قۇۋلۇق ئىشلەتتى، ئەلىيگە بۇ قۇۋلۇقنى ھېچكىم سەزمىدى. ئەتىسى ئەتىگىنى كۆپچىلىككە ئۆزىنىڭ ئاخشامقى قۇۋلۇقنى خۇشاللىق بىلەن ئېيتىپ بەردى ھەمدە ئۇتۇۋالغان پۇللىرىنى ئۇتتۇرغۇچىلارغا قايتۇرۇپ بەردى.

بۇ قېتىمقى سەپەر ئون بەش ئاي ئىلگىرىكى دېڭىز سەپىرىگە زادىلا ئوخشىمايتتى. ئۇ چاغدا تۆت يۈز قوغدىغۇچى كېمە ھەيۋەت بىلەن يۈرۈش قىلغان، ھازىر بولسا پەقەت ئىككىلا كېمىسى بار، قوشۇنلارنىڭ يېرىمى جەڭگاھتا قىرىلىپ تۈگىگەندى.

بۇ ئىككى كېمە ئىككى ھەپتىدىن بۇيان ھەر كۈنى خەۋپ ئىچىدە يۈرمەكتە ئىدى.

— ناۋادا ئىنگىلىزلار بىزنى تۇتۇۋالسا، قانداق قىلىسەلەر؟ ئۇرۇشىمىزمۇ؟ — دېدى ناپولېئون بىر قېتىم، — مۇمكىن ئەمەس، تەسلىم بولىمىز! مېنىڭچە، ھەرقايسى ئىشلارمۇ ماڭا ئوخشاشلا بۇنى خالىمايسەلەر، بىردىنبىر چارە شۇكى، ئەگەر راستلا بايقىلىپ قالساق، بۇ كېمىنى پارتلىتىۋېتىپ تەڭ تۈگىشىمىز.

ھەممەيلىن جىمىپ كەتتى، قومانداننىڭ يېنىدا ئولتۇرغان

مونترىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەنىدى.

— بۇ مۇقەددەس ۋە شەرەپلىك كېمە پارتلىتىش ۋەزىپىسىنى ساڭا تاپشۇردۇم، — قوشۇپ قويدى ناپولېئون ۋە مونترىغا قاراپ ھەييارلىق بىلەن كۈلۈپ قويدى. ئۇلار بىرقانچە كۈندىن كېيىن توساتتىن بىر كېمىنى كۆردى ھەمدە ئەنگلىيە ئۇرۇش كېمىسى دەپ قالدى، مونترى شۇ ئان غايىب بولدى، ئۇلار كېيىن بۇ ماتېماتىكىنى ئوق — دورا ئىسكىلاتىنىڭ ئىشىكى تۈۋىدىن تاپتى. بۇ قېتىمقى كۈتۈلمىگەن ھادىسە ناپولېئوننىڭ سۈرلۈك نوپۇزىنى تېخىمۇ ئېنىق زاھىر قىلىپ بەرگەنىدى.

ئۇلار ئوتتۇرا دېڭىزدا ئالتە ھەپتە لەيلەپ يۈرگەندىن كېيىن، دېكابىرنىڭ سۈزۈك بىر ئەتىگىنى دېڭىزدىكى بىر ئارال ناپولېئوننىڭ كۆزىگە چېلىقتى، ئۇپۇق سىزىقىدا تونۇش تاغ تىزمىسى زاھىر بولدى. كاپىستان بۇ چاغدا ئۆزلىرىنىڭ ھازىر تۇرۇۋاتقان ئورنىنى تېپىش ئۈچۈن دېڭىز خەرىتىسىنى ئاخشۇرۇۋاتاتتى.

— بۇ كورسكا ئارىلى، — دېدى ناپولېئون.

بىراق، بۇ چاغدا يەلكەن چىقىرىپ تېز ئىلگىرىلەش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرمەستىن، ئەكسىچە ئالدى بىلەن رازۋېدكىچىلارنى ماڭغۇزدى. چۈنكى، بۇ ئارالنىڭ ھازىرمۇ فىرانسىيە زېمىنى ئىكەنلىكىنى ياكى ئەمەسلىكىنى بىلىپ باقماقچىدى. بىراق، شامال بارغانسېرى ئۇلغىيىپ، كېمىلەرنى دېڭىز قىرغىقىغا سلجىتاتتى، شۇڭا ئۇلار كېمىلىرىنى نۇرغۇن كۈچ سەرپ قىلىپ ئاران — ئاران توختىتىپ تۇرۇۋاتاتتى.

«بۇ يەر يەنىلا فىرانسىيەنىڭ زېمىنىمىدۇ؟» دەپ ئويلاپ قالدى ناپولېئون توساتتىنلا. ھالبۇكى، ئىلگىرى ھەر قېتىم بۇ جايغا كەلگەندە: «بۇ يەر فىرانسىيەنىڭ زېمىنى بولۇپ كەتتىمۇ؟» دەپ ئۆز — ئۆزىدىن سوراپتتى.

بۇ ئارىدا زادى نېمە ئىشلار بولۇپ كەتكەندۇ؟ ئارىدىن ئالتە يىل ئۆتۈپتۇ، ئۇ چاغدا يىگىرمە تۆت ياش ئىدى، بۇ ئارالنىڭ ھۆكۈمرانى بولۇش ناپولېئوننىڭ ئەڭ بۈيۈك غايىسى ئىدى، ھازىر بولسا ئىتالىيە ئايىغىغا باش قويدى، مىسىرمۇ كونتروللۇقىغا ئۆتتى، پارىژ تەبەسسۇم قىلىۋاتىدۇ، جىمى ئىشلار ئىنتايىن تەبىئىي يوسۇندا يۈرۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ ۋە راۋاجلىنىۋاتىدۇ.

شامال بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى، رازۋېدكا نەتىجىسى قانداق بولار؟ شۇ ئەسنادا پورتىن فرانسىيە كېمىلىرىنىڭ كېلىشىگە ئىجازەت، دەپ بەلگە بېرىلدى، بۇ ۋەتەنسىز زات ئانا يۇرتىغا، كورسكا ئارىلىغا يەنە بىر قېتىم قايتىپ كەلدى.

ناپولېئون قىرغاققا چىققاندىن كېيىن ئارالدىكى نۇرغۇن كىشىلەر ناپولېئوننىڭ دىدارىنى كۆرۈش ئۈچۈن پورتقا قاراپ سەلدەك ئېقىپ كەلدى، ئىلگىرى ناپولېئوننى قارغاپ تىل تەگكۈزگەن بۇ كىشىلەر مانا ئەمدى قىزغىن قارشى ئېلىپ ئالدىغا چىقتى. ناپولېئون بۇ ئەسەبىي كىشىلەرگە مەسخىرە ۋە شۈبھە بىلەن نەزەر تاشلايتتى. ھەربىر كىشى ناپولېئوننى يېقىنچىلىق بىلەن «سەن» لەيتتى، نۇرغۇنلىرى ياخشىچاقلىق قىلىپ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنۈشكە ئۇرۇناتتى. ناپولېئون باشتىن - ئاخىر قائىدە - يوسۇن يۈزىسىدىنلا ئۇلار بىلەن بىر مۇبىر قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ قويدى. شۇ ئەسنادا توساتتىن بىر مەزلۇمنىڭ: «ئوغلۇم، جېنىم ئوغلۇم!» دەپ تۈۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ كامىلا - ناپولېئوننىڭ ئېمىكئانىسى ئىدى. ئەللىك ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ بېجىرىم دېھقان ئايالنىڭ پەيدا بولغانلىقى ناپولېئوننىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىدىغان بىردىنبىر ئىش بولدى.

ناپولېئون ئاتا - بوۋىسىدىن تەۋەررۈك قالغان ئۆيىگە قايتىپ

كەلدى، ئاپىسى بۇ يەردىن ئايرىلىش ئالدىدا بۇ ئۆيىنى چىرايلىق ئاقتارتقۇزۇپ قويغانىدى. ناپولېئون يېقىنىدىن بۇيانقى ئەھۋاللارنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ بۇ يەردىكى ھەممىدىن خەۋەردار ئۇزۇن قۇلاق زاتلارنى يىغدى. ناپولېئون ئىلگىرى دادىسى ئولتۇرىدىغان تام مەشىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، مۇشۇ ئۈچ ئاي مابەينىدە نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بەرگەنلىكىدىن ئاخىر خەۋەردار بولدى.

ناپولېئوننىڭ جەڭ نەتىجىلىرى دۈشمەننىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەن، ئۈچ يىل ئىلگىرى بويىسۇندۇرغان جايلاردىن مانتۇئا بىلەن مىلان، شۇنداقلا پۈتۈن ئىتالىيەنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك قولىدىن كەتكەنىدى. ژېنوۋا گەرچە ھېلىمۇ فىرانسىيەنىڭ ئىلكىدە بولغىنى بىلەن ئىنتايىن خەۋپ ئىچىدە تۇرۇپتۇ. ماركسىنا قوشۇننى شىۋېتسىيەدىن چېكىندۈرۈشكە مەجبۇر بوپتۇ. ئىنگىلىزلار گوللاندىيەدە قۇرۇقلۇققا چىقىپتۇ. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ دەرھال بىر قارارغا كەلمەي بولمايدۇ! نايىسقا يۈرۈش قىلىش كېرەك! توغرا، تەشەببۇسكارلىق ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، قولىدىن كەتكەن زېمىنلارنى ئۇرۇش غەلبىسى ئارقىلىق يەنە بىر قېتىم قايتۇرۇۋېلىش كېرەك! ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئىككى مەمۇر ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلۇپتۇ. ھۆكۈمەتنىڭ ئۇلى تەۋرەپ قاپتۇ. ئېھتىمال، ئۇلى تەۋرەپ قالغان ھۆكۈمەتنى پەقەت مۇشۇنداق ھەرىكەت ئارقىلىقلا ساقلاپ قالغىلى بولار. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، گېنېرال مولىنس باش مەمۇر بولۇشى مۇمكىن ئىكەن. مولىنس زادى قانداق ئادەم؟ يېڭى سايلىنىدىغان يەنە بىرەيلەن كىم؟ سىيېسۇمۇ؟ بىر قېتىم سىياسىي ئۆزگىرىش يۈز بېرىشى مۇقەررەر، سىيېس ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىشكە مەجبۇر قىلىشى مۇمكىن. مۇشۇنداق چاغدا پارىژغا تېز بارماي بولمايدۇ، كېمىگە چىقايلى.

ئۇلار تولون تەرەپكە قاراپ ئىككى كۈن يۈرگەندىن كېيىن تاڭ

سۈزۈلۈش ئالدىدا قىرغاق كۆزگە چېلىقتى. كۆزىتىش پەشتىقىدىكى كۆزەتكۈچىلەر قىرغاققا ئەنگىلىيە پاراخوتلىرى بارلىقىنى دوكلات قىلدى.

— چېكىنەيلى، — دەپ پەرمان چۈشۈردى كاپىتان.

— ئالغا! — دەپ ھۆركىردى ناپولېئون.

ناپولېئون زۆرۈر تېپىلغاندا قولۇقلارغا چۈشۈپ قىرغاققا چىقىشنى نىيەت قىلغانىدى. كۈتكىنىدە كالا ئامەت ئىلاھى ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم نەزىرىنى ئاغدۇرۇپ، ئىنگىلىزلارنىڭ قولىدىن قېچىپ قۇتۇلۇشىغا ياردەم بەردى. قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى، ئۇلار ئەمدى تولىنغا بارالمايتتى، فىجېرىگاسقا قاراپ يول ئالغىنى تۈزۈك. بۇ يولدا يوشۇرۇن خادا تاش كۆپ، دېڭىز خەرىتىسىگە بولسا ئاز بىر قىسىملا چۈشۈرۈلگەن، شۇڭا بۇ يەردە قۇرۇقلۇققا چىقىشمۇ خەتەرلىك. يەتتە ھەپتە سەپەر قىلىپ فىرانسىيەنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ قالغانىكەن، ۋاز كېچىشكە بولمايدۇ، خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ ئاتلانغۇلۇق.

ناپولېئوننىڭ ئىسمى تاڭ سەھەردە بۇ كىچىك شەھەر فىجېرىگاسنى بىر ئالغانىدى. نېمە ئۈچۈن نەچچە يۈز كېمە پورتقا يىغىلىپ قالغاندۇ؟ نېمە ئۈچۈن كىشىلەر شۇنچە تەنتەنە قىلىشىدۇ؟ بۇ كىچىك شەھەردىكى كىشىلەر خۇددى نۇسرەت قازىنىپ كەلگەن رىم سەردارىنى تەبرىكلىگەندەك ناپولېئونغا شۇنچە تەنتەنە قىلماقتا ئىدى، ناپولېئون ئۇلارغا زادى نېمە قىلىپ بەرگەندۇ؟ بىخەتەرلىك ئىشلىرىغا مەسئۇل بىر ئەمەلدار ناپولېئونغا بىخەتەرلىك يۈزىسىدىن كارانتىن قىلىپ تەكشۈرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. «بىز قارا كېزىكنى تاللاشقا رازى ئىدۇقكى، ئاۋستىرىيەلىكلەرنى تاللىماسلىققا رازى ئەمەس ئىدۇق، ھازىر ئاۋستىرىيەلىكلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئىشىك ئالدىمىزغا كەپتۇ.» كىشىلەر ناپولېئوننىڭ پەيتونىنى

چۆرىدىشىپ تەنتەنە قىلىشقىنىچە شەھەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ ماڭماقتا ئىدى.

«قارىغاندا، فىرانسىيەنىڭ ھالى خارابىتەك قىلىدۇ! — ئويلىدى ناپولېئون كىشىلەر پەيتون سىرتىدا ئۆزىگە قاراپ تەنتەنە قىلىشىۋاتقاندا، — ھەممە كىشى يولۇمغا قاراپ تۇرغانىكەن. بالدۇرمۇ ئەمەس، كېيىنمۇ ئەمەس، دەل ۋاقتىدا كەپتىمەن.»

ناپولېئون فىجرېگاستىن غەربكە قاراپ پەيتونلۇق سەپەرگە ئاتلاندى. سەككىز كۈندىن بۇيان يول بويى ئۇچرىغانلىكى كىشىلەردىن شۇ جاينىڭ ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈرۈپ ماڭدى. ئاياكىستا ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ بېرىلمىگەن بىر پارچە كونا خەتنىڭ قول يازمىسىنى تاپشۇرۇۋالدى. ھۆكۈمرانلار ئالاقىزە دىلىك ئىچىدە يازغان بۇ خەتتە: «ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئىچكى كابىنېت سىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. گېنېرال، سىزنى ۋە باتۇر ھەمراھلىرىڭىزنى كۈتمەكتىمىز!» دېيىلگەنىدى. دېمەك، چارىسىز قالغان بۇ ئەقىلسىزلىرىگە قۇتقۇزغۇچىسىنى كۈتۈپ تۇرماقتىن باشقا يول قالمىغانىدى. ھازىر ئەڭ ئاقىلانە تەدبىر نېمە؟ داۋاملىق كۈتۈپ تۇرىۋېرىش كېرەكمۇ؟ ناپولېئون پارىژغا قاراپ يولغا چىقىش ئالدىدا يازغان خېتىدە: «پۈتۈن مىسىر بىزنىڭ ئىلكىمىزگە ئوتتى، يەنە كېلىپ دۈشمەننىڭ ھۇجۇمىدىن قورقمايمىز. دوكلاتىڭلارنى يەتتىنچى ئاينىڭ ئاخىرىدىلا تاپشۇرۇۋېلىپ، ئىچكى ۋەزىيەتتىن ۋاقىپلانغاندىم، شۇنىڭدىن كېيىن دەرھال ۋەتەنگە قايتىش سەپىرىگە ئاتلاندىم. ۋەزىيەت ئۆزۈمگە كېلىدىغان خەۋپ - خەتەرنى ئويلىشىپ ئولتۇرۇشۇمغا ئىمكان بەرمەيدۇ. مېنىڭ ئورنۇم مەڭگۈ ماڭا موھتاج جايدا. ئەگەر تېز يۈرگۈچى ئۇرۇش كېمىسى تاپالمىسام، قولۋاقتا ئولتۇرۇپ بولسىمۇ قايتىپ بارمەن. كىلىپىرىنىڭ مىسىردا تۇرۇشلۇق قوشۇنلىرىمىزغا

قوماندانلىق قىلالىشىغا ئىشەنچىم كامىل. مىسىر ھازىر ئەڭ ياخشى ھالەتتە تۇرۇۋاتىدۇ، نىل دەرياسىنىڭ سۈيى ھېچقاچان مۇنچە تىنچ بولۇپ باققان ئەمەس» دېدى.

قاتتىق تەلەپپۇزدا پۇختا يېزىلغان بۇ خەت خۇددى ئاۋانگارتلار دەك پارىژغا تېز يېتىپ باردى، بۇنىڭ بىلەن ئۇ يەردىكى كىشىلەر يولدا كېلىۋاتقان كىشىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلدى، شىمالغا ئاتلانغان بۇ غالىب قەدىمى يەتكەنلىكى جايدا خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە ئائىل بولدى، ۋىزانتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا كىشىلەر توپى ئىچىدىن ئۆزى ئىلگىرى يېتىپ قويغان ھېلىقى قەھۋەخانىنىڭ ئايال غوجايىنىنى تونۇۋالدى - دە، بۇ ساخاۋەتلىك ئايالغا ئۆزى شەرقتىن ئالغاي كەلگەن خاتىرە بۇيۇمىنى ھەدىيە قىلدى. لېئوندا پەقەت كىشىلەر ئالدىراشلىق ئىچىدە ئۆزى ئۈچۈن ئىجاد قىلغان «زەپەردار قەھرىمان» ناملىق بىر پەردىلىك دراممىنى كۆرۈش ئۈچۈنلا ئىككى سائەت تۇرۇشقا توغرا كەلدى. ئىسمىنىڭ ئەينى ۋاقىتتا شۇ قەدەر تەڭداشسىز قۇدرەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ روشەن نامايان قىلىپ بېرىدىغان بۇنىڭدىن ئۆتە شۆھرەت بولمىسا كېرەك. بوداننىڭ ئۆلۈمى بۇنىڭغا ئەڭ ياخشى مىسال بولالايدۇ. بودان ئەڭ ياخشى پالاتا ئەزالىرىنىڭ بىرى ئىدى، ناپولىئوننىڭ ۋەتەنگە قايتىپ كېلىۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلىغان بودان خۇشاللىقىدىن ۋاقىرىۋەتكەن ۋە بۇ زىيادە خۇشاللىقتىن يۈرىكى يېرىلىپ تۇيۇقسىز جان ئۆزگەنكەن.

پارىژ كۆز ئالدىدىلا تۇراتتى، ناپولىئون ئىلگىرى ھېچقاچان خەۋەر تىڭتىڭلاشنى توختىتىپ باققان ئەمەس ئىدى. بىراق، ئىش ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي تۇرمۇشىغا بېرىپ تاقالغىنىدا تىڭتىڭلاشتىن توختاپ قالاتتى. ھېچقانداق كىشىدىن يوسىقىن توغرىسىدا خەۋەر ئوقۇشمايتتى. ئىنىلىرى نەدىدۇ؟ تۈنۈگۈن پارىژغا يېتىپ

كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر پۈتۈن شەھەرگە تارقالدى. نېمە ئۈچۈن بىرەرسى ئالدىغا چىقمايدىغاندۇ؟ يوسىپنى نېمە ئىش قىلىۋاتقاندۇ؟ شۇ تاپتا پەرداز ئەينىكى ئالدىدا ئۆزىنى خۇش تەبەسسۇمى بىلەن كۈتۈۋېلىشقا تەرەددۇت قىلىپ ئولتۇرۇۋاتقاندۇمۇ؟ ناپولېئون شەرق تەرەپ ئاقىرىشقا باشلىغاندا تاموژنىدىن ئۆتۈپ، شەھەر ئەتراپىدىكى يولنى بويلاپ ئىلگىرىلەپ، ئۆيى جايلاشقان كوچىغا بۇرالدى. ناپولېئوننىڭ ئۆيى ھېلىمۇ شۇ يەردە ئىدى. ئىشىك ئالدىدا ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان كىشى كىمدۇ؟ ئاپىسى لاتسىيە ئىدى.

ئون سەككىزىنچى، سىياسىي ئۆزگىرىش تەييارلىقى

«ناپولېئوننىڭ قۇرۇقلۇققا چىقىشىغا دەسلەپتە ھېچقايسىمىز ئىشەنمىگەندۇق. بۇ خەۋەر تېزلا تىياتىرخانىلاردا ۋە باشقا ئاممىۋى سورۇنلادا كەڭ تارقالدى. ئەڭ كىچىك قاۋاقخانلاردىمۇ كىشىلەر ناپولېئوننىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى تەبرىكلەپ قەدەھ كۆتۈرۈشتى. كىشىلەر ناپولېئونغا تەبەسسۇم بىلەن بېقىپ تەنتەنە قىلىشاتتى. چۈنكى، ناپولېئون خەلققە يېڭى ئۈمىد بەخش ئېتەتتى.» شۆھرەت، تىنچلىق ۋە بەخت بۇ تەلەي ئىگىسىنى ئىزدەپ كېلىۋەردى.

ناپولېئون ھەر كۈنى گېزىتلەردىن راست - يالغىنى ئارىلىشىپ كەتكەن ئۆزىنىڭ يېقىنقى ئەھۋالى، يۈرۈش - تۇرۇشى، كىيىنىشلىرى ھەققىدە يېزىلغان خەۋەرلەرنى ئوقۇيتتى، ھەتتا ئۆكتىچىلەرنىڭ گېزىتلىرىمۇ ئۈمىدىنى ناپولېئونغا باغلىغانىدى: «ناپولېئوننىڭ مىسىردىكى ئۇرۇشى مەغلۇپ بولدى، ئەمما بۇنىڭ نېمە كارايتى؟ ئۆزى بۇ ئىشتىن ئىنتايىن رازى، بىز ناپولېئوننىڭ قاراملىق بىلەن بىزنى قاياققا

باشلايدىغانلىقىنى بىلمىسەكمۇ، ئاشۇ باتۇرانە قاراملىقى بەربىر جاسارىتىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. ناپولېئون قىزغىن قارشى ئېلىنماقتا، پىلانلىرىمۇ مىسلىسىز دەرىجىدە كىشىلەرنىڭ ھىمايە قىلىشىغا مۇيەسسەر دۇر.»

ناپولېئوننىڭ خانىمى ئۆيدە يوق ئىدى. ھاكىمىيەت بېشىدىكى باش مەمۇر گوئېلنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلگەن كەچلىك زىياپەتتە ناپولېئوننىڭ پارىژغا يېتىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلىغان يوسېفىن، شۇنداقلا ساھىبخانا خۇددى ئايغى ئاستىدا يانار تاغ پارتلىغاندەك قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. گەرچە يوسېفىن سەدىقە ھېسابىدا ئاندا - ساندا بارراققا كۆڭۈل بېرىپ قويسىمۇ، يوقاپلا كەتكەن تەۋەككۈلچى ئېرى ناپولېئوندىن ئاجرىشىپ، كېلىشكەن ئاقىنچى يىگىت ئىمپېرىيەگە تېگىشنىڭ تەييارلىقىدا ئىدى. دەرۋەقە، يوسېفىن زادىلا ناپولېئوندىن خەت تاپشۇرۇۋالمايىدۇ. بىرەر يىلنىڭ بېسىپ قويغانلىقى ياكى ناپولېئوننىڭ زادىلا خەت ئەۋەتمىگەنلىكى نامەلۇم. يوسېفىن پەقەت قېيىن ئاغىسى يوسېفىننىڭ رەقىبانە پوزىتسىيەسىدىن نېمىلەرنىدۇر سەزگەندەك بولۇپ كەلگەنىدى. بارراق بالدۇرراق ھەرىكەت قىلىشقا دەۋەت قىلغانىدى، ئەمما شۇ چاغدا ناپولېئوننىڭ تۈركلەرنى قاتتىق تالاپەتكە ئۇچراتقانلىقى توغرىسىدىكى نۇسرەت خەۋىرى پارىژغا يېڭىلا يېتىپ كەلگەن بولۇپ، يوسېفىن ھازىرچە پاناھىدا تۇرىۋەرگىنىم ياخشى ئوخشايدۇ دەپمۇ ئويلاپ قالغان، شۇنچىكى بولسىمۇ يارىشىپ قېلىش خىيالىغا كەلگەنىدى.

يوسېفىن شۇ تاپتا گوئېلنىڭ زىياپەت سورۇنىدا ئۆزىنى زورۇقۇپ روھلۇق تۇتۇپ ئولتۇراتتى. زىياپەتنىڭ ساھىبخانىسى ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش جەھەتتە يوسېفىندىن ئۈستۈن تۇرۇشقا ئۇرۇناتتى. كىشىلەر گېنېرالنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى

تەبىرىكلەپ تەبەسسۇم بىلەن قەدەھ سوقۇشتۇرماقتا ئىدى. يوسېفىن ھاپىلا - شاپىلا ئۆيىگە قايتىپ بېرىپ، بارلىق چىرايلىق پەرداز - بېزەكلىرىنى ئېلىپ، پەيتونغا ئولتۇرۇپ جەنۇبقا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. يوسېفىن شەھەر قوۋۇقىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندا جىددىي ئويلاندى: «كۈتۈلمىگەن يەردىن چىقىپ ئۈشتۈمۈتۈت تۇتۇش قىلغاندىلا، دۈشمەن ئۈستىدىن غالىب كەلگىلى بولىدۇ». بۇ دەل ناپولېئوننىڭ غەلبە قازىنىشىدىكى سىرىغۇ؟ يول بويى ھەر دەقىقە بىللە بولاي، شۇنداق قىلغاندىلا ھېلىقىدەك كاساپەت خەۋەرلەر قۇلىقىغا يەتكۈچە ئۈندەككە كەلتۈرۈپ بولمەن.»

بىراق، يوسېفىن ناپولېئوننىڭ ئالدىغا چىقىشقا كېچىككەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن دەرھال پارىژغا قايتتى، شۇنداق قىلىپ قىممەتلىك ئۈچ كۈن ۋاقتىنى قولىدىن بېرىپ قويدى. بىراق، ناپولېئوننىڭ تۇغقانلىرى شۇ ئارىدا جىمى سەتچىلىكىنى ناپولېئونغا ئېيتىپ بولغانىدى. بىرقانچە سىرداش دوستلىرى ناپولېئونغا «ئۆسەك سۆزلەرگە ئىشىنىپ پارىژدا كۈلكىگە قالمىڭ» دەپ نەسەھەتمۇ قىلدى. بىراق، ناپولېئون قەتئىي نىيەتكە كەلگەنىدى.

— ئۇنىڭدىن ئادا - جۇدا بولدۇم، باشقىلارنىڭ زۇۋاندارلىقىدىن قورقاتسىممۇ؟ يەنە نەچچە كۈندىن كېيىن بۇ خەقنىڭ ئاغزى بېسىقىدۇ.

ناپولېئون يوسېفىننى ئۆيىگە كىرگۈزمەسلىك ئۈچۈن نەرسە - كېرەكلىرىنى مۇلازىملىرىغا يىغىشتۇرغۇزۇپ ئىشك باقارنىڭ ئۆيىگە تاشلاپ قويدى.

يوسېفىن باش توسۇقتىن ئۆتۈپ قورغانغا كىردى. ناپولېئون بولسا ئۆي ئىچىگە بېكىنىۋالغانىدى. يوسېفىن ئىشك ئالدىدا ھۆك - ھۆك يىغلاپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. ناپولېئوننىڭ داڭقىنى

ئاڭلىغانسىمۇ يۈرىكىگە يېڭىباشتىن ئوت تۇتۇشىپ كەتكەن، يوسېفىننىڭ يارىشىۋېلىش ئارزۇسى شۇنچە كۈچەيگەن، ئىلگىرىكى تەكەببۇرلۇقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. ھالبۇكى، ناپولېئون بۇنىڭدىن قىلچە تەسىرلەنمىدى. يوسېفىن بارلىق زاپاس كۈچىنى توپلاپ ئاخىرقى ھۇجۇمغا ئۆتتى. يوسېفىننىڭ زاپاس كۈچى ئورنىدا ئوتانىس بىلەن ئېۋگېن ياردەمگە كېلىپ، ئىشىك تۈۋىدە ئالتاغىل توۋلاپ، ھۆڭرەپ يىغلاپ تۈنبويى غەلۋە قىلىپ چىقتى.

ئادەملەرنىڭ خۇسۇسىيىتىنى بىلىشكە ماھىر بۇ ئەرباب يوسېفىندەك بىر پەس ئايالنىڭ ئاشۇ كۈلكىلىك ئويۇنىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي دامغا چۈشۈپ كېتەرمۇ؟

كارىۋىتىمغا تاشلىنىپ ياتقان ناپولېئوننىڭ مېڭىسى باشقا ئەلنى بويسۇندۇرۇش پىلانى بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى. شۇ تاپتا يەنە نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلىپ يېتىشمۇ تەس ئەمەس: «جىمى كىشى مېنى ئالداپتۇ. ھۆكۈمەت، پارتىيە - گۇرۇھلار ۋە سەپداشلىرىم ئۆزلىرىنىڭ مەرتىۋىلىك ئورنىغا تەھدىت يەتكۈزۈۋاتقان كىشىنى ھاكىمىيەت دائىرىسىدىن يوقىتىش كويىدا بولۇۋاتىدۇ. مەن يوق چاغلاردا مېنى سېغىنىدىغان ھېچكىم يوق، قېرىنداشلىرىممۇ شۇ قاتاردا، ئەلۋەتتە. بۇ تۇراقسىز ئايالنىڭ مودا قوغلىشىدىغان ھەۋەسلىرىگە ھېچقاچان باشقىچە پىكىردە بولۇپ باقمىغانىدىم، شۇنداقلا مېنىڭدەك ئۆيگە قاچان قايتىپ كېلىشى نامەلۇم ئېرىنى رايىشلىق بىلەن كۈتۈپ تۇرۇشىمۇ تەلەپ قىلىپ باقمىغانمەن. مەن بار چاغلاردا شۇنداق گۈزەل، نازاكتەلىك بولۇپ كېتىدۇ، شۇنىڭ ئۆزىلا كۇپايە ئىدى. ئەگەر مۇشۇنداق پايدىلىق ۋەزىيەتتە ئۇرۇش توختىتىپ پەيلىمدىن يېنىۋالار بولسام، جىمى شەرتلىرىمنى جان دەپ قوبۇل قىلىشى مۇمكىن. ئاۋازى نەقەدەر

يېقىملىق - ھە! ھېلىمۇ شۇنداق گۈزەل تۇرۇپتۇ، ئۇنداق بولمىغىنىدا شۇنچە كۆپ كىشى ئايىغىغا باش قويمىغان بولاتتى. مىسىردىكى ھېلىقى چوكانچاق بۇ ئايالنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپمۇ بېرەلمەيدۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ چوكان ماڭا بالا تۇغۇپ بېرەلمىدى، يوسىپنىدىن ئۆتە ساھىبجامال ئايالنى نەدىن تاپقۇلۇق؟ ئىككى بالا تۇغقاندىن! يەنە بىرنى تۇغۇشمۇ مۇمكىن.»

ناپولېئون ئىشكىنى ئاچتى، تىلىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان ئاچچىق گەپلەرنى ۋاقتىنچە، شۇنداقلا مەڭگۈلۈك ئىچىگە يۇتۇۋەتتى. كېيىن يوسىپنى ئۆزىنىڭ ئىككى مىليون فىرانك قەرز بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتقاندىمۇ، ناپولېئون غىڭ قىلماي تۆلۈۋەتتى.

ناپولېئوننىڭ قېرىنداشلىرى ناپولېئوننىڭ بۇ ئىشنى قوبۇل كۆرمىسىمۇ، ئىلاجسىز تىنچىپ قالدى.

يوسىپ پارىژدا ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى يېقىندىن كۆزىتىپ تۇراتتى، ئۇ ئىلگىرى فىرانسىيەنىڭ رىمدا تۇرۇشلۇق ئەلچىسى ئىدى، ھازىر پارلامېنت ئەزاسى بولدى. ئەمدىلا يىگىرمە تۆت ياشقا كىرگەن لۇسئان قانۇندا بەلگىلەنگەن ياشقا توشمىغان بولسىمۇ، ئۆكتىنچىلەرنىڭ داھىيىسى بولۇپ قالغانىدى. گەرچە مۇنازىرە تالانتى بىلەن كىشىنى ھودۇقتۇرۇپ قويىدىغان كاتتا ناتىق بولسىمۇ، ئۆز نۆۋىتىدە تەنتەك رادىكال، شۇنداقلا نەپسانىيەتچى ئىدى. تەنتەكلىكى تۈپەيلىدىن بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايتتى. لۇسئان تېخى بايلا سىيىپس بىلەن ئۆزىنىڭ سىياسىي ئۆزگىرىش پىلانى ئۈستىدە مۇزاكىرىلەشتى. ئىلگىرى قولىدا ياراملىق قوماندان يوق ئىدى، ھازىر ئۆزىگە كېرەكلىك قوماندان - ئاكىسى ناپولېئون تەق تۇرۇپتۇ. ئەمما، كۆڭلىگە پۈككەن خۇپىيانە ئارزۇ - ئارمىنىنى ھەرگىزمۇ

ئاكسىغا تىنمايدۇ. چۈنكى، ئۇ ئۆزىنى ناپولېئوندىنمۇ مۇھىم
ئەرباب سانايىتى.

ناپولېئوننىڭ ئاكىسى يوسېفىنىڭ خەتەرلىك، مەككار،
كىشىگە سىر بەرمەيدىغان باجىسى بېرنادوتمۇ بۇ يەردە ئىدى.
تەلەتى تۈركلەردەك ۋەھشىي كۆرۈنىدىغان بۇ تەكەببۇر بەندە
ناپولېئوننىڭ ئالدىغا بېرىپ ھاردۇق سورايمۇ قويمىغانىدى. شۇ
تاپتا بوناپارت جۇمھۇرىيەتنىڭ كىشىنى ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان
ھالى ئۈستىدە توختىلىۋىدى، بېرنادوت ناپولېئوننىڭ بۇ
قارشىغا رەددىيە بېرىپ:

— فىرانسىيەنىڭ كۈچى ئەل بۇزۇقلىرىنى تىنچىتىشقا،
تاشقى دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇشقا يېتىپ ئاشىدۇ! — دېدى
ئۆزىنى ناپولېئوندىنمۇ ئۈستۈن قويۇپ ۋە ناپولېئوننىڭ كۆزىگە
مىختەك قارىلىپ تۇرۇپ. ئىككىيلەننىڭ تەكەببۇرانە كۆزلىرى
بىر - بىرى بىلەن ئۇچراشتى. بىراق، ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا
ئادەتلەنگەن بوناپارت سىياسىي مۇددىئا تۈپەيلىدىن بولسىمۇ
ئۇياققا يول بەردى. بېرنادوت دەسلەپتە جۇمھۇرىيەت دۇچ كەلگەن
خەۋپ ئۈستىدە توختالغان بولسا، سۆھبەت ياكوبىنچىلارغا
توختالغاندا، دەرھال ياكوبىنچىلارنى قاتتىق سۆكتى.

— ياكوبىنچىلارنى دەل ئاكا - ئىنىلىرىڭىز
تەشكىللىگەندۇغۇ! — دېدى بېرنادوت ھۆركىرەپ.
بوناپارت ئۆزىنى يەنە بىر قېتىم تۇتۇۋالدى.

— شۇنداق، گېنېرال! مەن ئورماندا ياشاشقا رازىمەنكى،
بۇنداق كاپالەتسىز دۆلەتتە ياشاشنى خالىمايمەن! — دېدى
بوناپارت.

— ۋاي تەڭرىم، يەنە قانداق بىخەتەرلىك كېرەك ئىدى! —
دېدى بېرنادوت كىنايە ئاھاڭدا.

ئەمدى كىنايە نۆۋىتى بوناپارتقا كەلگەندى، يوسېفىن ئارىغا

چۈشۈپ جېدەلنى تىنچىتىتى. ناپولېئون بېرنادوت دېسىرېنى — ناپولېئون ئىلگىرى تەلەپ قويغان، كېيىن تاشلىۋەتكەن، ئەمما ھازىرغىچە كۆڭلىنى ئالالمىغان مەشۇقنى ئەمىرگە ئالغانلىقى ئۈچۈن ھەسەت قىلاتتى. بوناپارت ئۆمۈر بويى دېسىرېغا ئىلتىپات كۆرسىتىش يولى بىلەن ئۆزىنىڭ خەستە كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ ئۆتتى. نىھايەت، دېسىرېدىن ھېچقانداق سەۋەنلىك ئۆتمىگەنىدى. بوناپارت دەل شۇ ۋەجىدىن بېرنادوتنىڭ مەرتىۋىسىنى كەينى — كەينىدىن ئۆستۈردى، بېرنادوت بولسا ناپولېئونغا يۈزسىزلىك قىلىۋەردى.

قېرىنداشلىرىنىڭ قىلغان ئىشىنى دېمەيدىغان! ھۆكۈمەتسىزلىك تۈپەيلىدىن ئەل قالايمىقانلىشىپ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان زوراۋانلارنىڭ زالىملىقى ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنىدى، بۇ ھال ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى كۆڭلى تۇيغان بوناپارتنىڭ كەسكىن ھەرىكەت قوللىنىشىغا تۈرتكە بولدى. جەزمەن ھاكىمىيەت بېشىدىكى نوپۇزلۇق ئەربابلارنىڭ سانىنى ئازايتىش، ۋەزىپە مۇددىتىنى ئۇزارتىش، ھاكىمىيەت بېشىغا سەرخىللارنىڭ سەرخىلنى چىقىرىش كېرەك ئىدى. كېيىنكى قەدەمدىكى ئىش ھاكىمىيەت بېشىدىكى كىشىنىڭ ۋەزىپە مۇددىتىنى ئون يىل قىلىپ بەلگىلەشتىن ئىبارەت ئىدى.

ناپولېئون پارىژغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، لىيۇكسېمبۇرگ قەسىرىدىكىلەردىن ساراسمىگە چۈشمىگەن ھېچكىم يوق ئىدى، بەش نەپەر باش مەمۇر بىر — بىرىدىن گۇمانلىناتتى. كىم باش قوماندان تەرەپتە تۇرار؟ سىيېس بىلەن لۇسئاننىڭ مۇناسىۋىتى قويۇق، بارراس بىلەن يوسېفىننىڭ مۇناسىۋىتىمۇ ئوبدان، گوئېل بولسا ھەر ئىككى تەرەپ بىلەن دوستانە ئۆتەتتى.

ناپولېئوننىڭ دۈشمەنلىرى ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەمۇرلارغا

«ناپولېئون مىسىرنىڭ ئىشىنى ئاقساتتى، مىسىردىكى قوشۇنلارنى تاشلاپ بۇ يەرگە كېلىپ بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يېتىۋالدى، قولغا ئېلىش كېرەك» دەپ ئەر ز بەردى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بوناپارت ياكوبىنچىلارنىڭ داھىيسى ۋە بوربون جەمەتىنىڭ ۋەكىلىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارغا ئاگاھلاندۇرۇش ۋە خىلمۇخىل تەكلىپلەرنى بەردى، ئەمما كۆڭلىدىكىنى تىنىمدى. ھازىرغا قەدەر پارىژدا ئىككى ھەپتە تۇردى، بېسىم بارغانسېرى كۈچىيىپ، دۆلەت ئىشلىرى توختاپ قېلىش گىردابىغا بېرىپ قالغانىدى. ھاكىمىيەت بېشىدىكى بەش مەمۇر بۇ مەزگىلدە ھىيلە - مېكر بىلەن بولۇپ كەتكەنلىكى، ئىككى مەھكىمە قالايمىقانلىشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئابروۋى - ئىناۋىتىدىن مەھرۇم قالغان، يېڭى ئاساسىي قانۇننىڭ ئۇلى تەۋرەپ قالغانىدى. ھالبۇكى، بۇ ئىشلارنىڭ سەۋەبىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ھاكىمىيەتنى كىم قولغا ئالار ياكى ئارمىيەگە كىم قوماندانلىق قىلار؟ گېنېرال مولنىسمۇ ياكى گېنېرال بوناپارتىمۇ؟

بوناپارت ئۆزى بىلەن ھۆكۈمەت ئوتتۇرىسىدا قانداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ يەتكىلى بولمايدىغان بىر پەيتتە تەتقىقات ئاكادېمىيەسىگە سۆۋەپىش قانلىق توغرىسىدا بىر دوكلات سۈندى. 1 - ئۆكتەبىر كۈنى ماركسىنا ئۇرۇشنىڭ غەلبىسىنى تەبىرىكلەش ئۈچۈن تەنتەنلىك دۆلەت زىياپىتى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ زىياپەتتە بوناپارت يوق، نەگە كەتكەنلىكى نامەلۇم، ئەمما سەپدىشىنىڭ غەلبىسىنى تەبىرىكلەشنى خالىمايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى!

بوناپارت بۇ ئاخشىمى ئىنىسى لۇسئان ۋە موناستىرنىڭ باش باستىرى سىيىس بىلەن بىللە ئىدى. تاللىپىران ھەرھالدا ئۇنى ھاكىمىيەت بېشىدىكى بەش مەمۇردىن گەڭ قابىل بىرى بىلەن

تونۇشتۇردى. شۇنداق قىلىپ، ئوخشاشلا ئۇلۇغۋار ئىرادىگە ۋە ئادەتتىن تاشقىرى چۈشىنىش ئىقتىدارغا ئىگە بۇ ئىككى كىشى — ئاساسىي قانۇننى قايتا زاھىر قىلغۇچى بىلەن ھاكىمىيەتنى قايتا بىنا قىلغۇچى بىر يەرگە كەلدى.

— بۇ ئۇلۇغ دۆلەتنى مانا مەن بىنا قىلدىم! — دېدى بوناپارت.

— بىز سەندىن ئىلگىرى بىنا قىلغاندۇق، — رەددىيە بەردى سىيېس.

ئۇلار ئەمدى سىياسىي ئۆزگىرىش پىلانىنىڭ تەپسىلاتىغا ئۆتتى. بەلگىلەنگەن كۈن يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن ئىككى پالاتانى يىغىن مەيدانىنى سايىت كلوۋدقا يۆتكەشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن «ياكوبىنچىلار ئىسيان كۆتۈرمەكچى» دەپ ئۆسەك سۆز تارقىتىشقا ئادەم قويماقچى بولدى. ناپولىئون ئېھتىيات يۈزىسىدىن پارىژ مۇھاپىزەتچىلەر قوشۇنىنىڭ ئالىي قوماندانى بولماقچى بولدى. سىيېس بىلەن دوكتېر مۇ بۇ پىلانغا قوشۇلدى. ئۇلار قالغان ئۈچ باش مەمۇرنى قايىل قىلىش، تەھدىت سېلىش ياكى سېتىۋېلىش يولى بىلەن ئىستېپا بېرىشكە قىستىماقچى بولدى. بارراس پۇلنى تاللايدۇ، گوئېلچۇ؟ لۇسئان دەرھال كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ، ھەربىي كۈچ ئارقىلىق پارلامېنتنى تارقىتىۋېتىش تەكلىپىنى بەردى. بوناپارت شۇ ئاخشىمى ئۆزى يالغۇز قالغاندا جىددىي ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كەتتى.

«ھاكىمىيەت! كىشىلەر تۆت يىل ئىلگىرى شۇقەدەر ھاماقەت ئىدى، ھاكىمىيەتنىڭ زادى كىمنىڭ قولىغا ئۆتكەنلىكىنى ئەمدىغۇ كۆرۈشكەندۇ؟ قانۇن تونىغا ئورنىنىۋالسا ئەڭ ئاقىلسىزلىق بولىدۇ. زەمبىرەك ئىشلەتمەسلىك، قان تۆكمەسلىك، نەزەربەند قىلماسلىق، شۇنداقلا پارىتتە — گۇرۇھ نامىدىمۇ ئوتتۇرىغا چىقماسلىق كېرەك، كۆڭۈلدىكىدەك

سىياسىي ئۆزگىرىش قىلىشنىڭ ئېپى شۇ. ئۇنداق قىلمىغاندا بىر يىل ۋاقىت سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇ چاغقىچە قول تۇتىدىغان باشقا ئاۋارىچىلىكلەر چىقىپ قېلىشى مۇمكىن. ئون يىللىق ئىنقىلابنى باشتىن كەچۈرگەن بۇ جۇمھۇرىيەت چارچاپ ھالىدىن كەتتى، فىرانسىيەدىن ئىبارەت بۇ قوراللىق جەڭچى قىزنىڭ مۇداپىئەدە تۇرغان ۋاقتى ئۇزۇن بولۇپ كەتتى، شۇ تاپتا بىر قۇدرەت ئىگىسىنىڭ ئۆزىگە رەھبەرلىك قىلىشىغا تولىمۇ موھتاج.»

«بىراق، سىيىپس دېگەن بۇ ئادەم ئىشەنچلىكىمدۇ؟ تۈرۈلگەن قوشۇمىسىدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، نۇرغۇن جەھەتتە مەندىن ئېھتىيات قىلىۋاتىدۇ. بۇ ئادەم ئون يىلدىن بۇيان ئىزچىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئاساسىي قانۇننى بەرپا قىلدى. ئەمما، بەربىر مەندەك قۇدرەتلىك گېنېرال تالانتىدىن پايدىلىنىپ بولغاندىن كېيىن كۆتىگە تېپىدىغان قۇرۇق نەزەرىيەچىدىنلا ئىبارەت، خالاس. مەن كەلمىگەن بولسام، چوقۇم مورروۋنى تاپاتتى، بۇ ئىككىسىدىن پايدىلىنىشىم، پايدىلانغانىمۇ شەرتسىز پايدىلىنىشىم كېرەك، ئەلۋەتتە! بىرتخېر، بۇررىئېن، مۇرات، مارمېنت، لېكېرىكلەرگە ئىشەنسەم بولىدۇ. لۇسئان ئاينىپ كېتەرمۇ؟ ۋاقتىنچە ئىشىنىپ تۇرسام بولىدۇ. بېرنادوتچۇ؟ شۇملۇق يېغىپ تۇرىدىغان كۆزلىرىدىن كۆڭلىدە نېمىلەرنى گويلاۋاتقانلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ ئۇنىڭ. ئەمما، تەۋرەنمەيدۇ. ئۇنداقتا، تاللىپىرانچۇ؟ خەتەرلىك بىر شەخس، شۇڭا بېسىپ تۇرماي بولمايدۇ. مولىنسىچۇ؟ دەرھال ھەرىكەت قوللىنىش كېرەك، پارىژدا گېنېراللار بەك كۆپ، ئېھتىيات قىلماي بولمايدۇ!»

بوناپارت گەتسى ئاخشىمى ئۆز تۇرالغۇسىدا تاللىپىران بىلەن ئايرىم مەسلىھەتلىشىپ، يېڭى ھەرىكەت پىلانىنى تۈزدى. تۇن

نسىي بولۇپ قالغانىدى، دەرۋازا ئالدى بىردىنلا پاتىپاراق بولۇپ كەتتى، ئاتلىق لەشكەرلەر، چارلىغۇچىلار ئايغى ئۈزۈلمەي ئۆتۈپ تۇردى. «بوناپارتنىڭ چىرايى قورققىنىدىن تاتىرىپ كەتتى، مەنمۇ شۇنداق ئىدىم» دەپ بايان قىلىدۇ تاللىپىران كېيىن يازغان ئەسلىمىسىدە. دەرۋەقە، ھەر ئىككىلەن «قولغا ئېلىنىدىغان بولدۇق» دەپ ئويلاپ، پانارنى ئۆچۈرۈپ، ئېنىقراق كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن پۇتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ كارىدوردىن ئۆتۈپ يوقۇقتىن قاراپ بېقىۋىدى، ھېچ ئىش يوق ئىكەن، پەقەت ساقچىلار جېدەل چىقىرىۋاتقان بىرقانچە مەستنى جىمىقتۇرۇش ئۈچۈن كەلگەنىكەن. ئۇلارنىڭ كۆڭلى ئارامغا چۈشتى. بىراق، ناپولېئونلار شۇنچە گۇمانلىق بولسىمۇ، ھاكىمىيەت بېشىدىكى بەش مەمۇر نېمە ئۈچۈن ئۇلارنى قولغا ئالمايدۇ؟ بوناپارتنىڭ نامى بەك ئۇلۇغ ئىدى، بۇ چاغدا بىر تال مويىغىمۇ تەگكىلى بولمايدىغان شەخسكە ئايلانغانىدى.

ئالتىنچى كۈنى لوۋېر قەسىرىدە بوناپارت بىلەن مورروۋ ئۈچۈن تەنتەنلىك زىياپەت ئۆتكۈزۈلدى، مورروۋ تۇردىن ئورۇن ئالغانىدى. زىياپەت بەرگۈچىنىڭ ئىچىدە جىن بار دەپ گۇمان قىلغان بوناپارت بىللە ئېلىپ كەلگەن سادىق بىر چاكىرىغا ئازراق بولكا ۋە تۇخۇم ئەكەلدۈرۈپ يېدى. بوناپارت زىياپەت بەرگۈچىلەرگە زادىلا ئىشەنمەيتتى، ئۆزى بىلەن ھەمداستىخان بولۇۋاتقان كاتتا ئەربابلارنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش پىلانى ئۈستىدە شېرىكلىرى بىلەن مۇزاكىرىلىشىۋېلىش ئۈچۈن يېرىم سائەتتىن كېيىن زىياپەتتىن قايتتى. تاللىپىران، رودېرېر، سىيېسلىر ئەتىسى كەچقۇرۇن بوناپارتنىڭ ئۆيىدە باش قوشۇشتى، بوناپارت تېخى يېڭىلا قولغا كەلتۈرگەن رودان بىلەن بېرنادوتنىمۇ مۇزاكىرىگە تەكلىپ قىلغانىدى. بوناپارت تاماقتىن كېيىن روداندىن قانداق ئىش كۆرمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى سورىدى.

دەرۋەقە، بۇ ئاددىي مەسىلىدە ھەممەيلەنگە ئورتاق خەۋپ يوشۇرۇنغانىدى. ئەرلەردىن سىردىشىپ باقمىغان بۇ ئىككى گېنېرال يۈزتۇرا ئولتۇراتتى.

— قانداق قىلغۇلۇق؟ — سورىدى ئۇلاردىن بىرى. يەنە بىرى مەنلىك قىلىپ شەمشىرنىڭ دەستىسىنى سىقىماپ قويدى.

ئۇلار ئەمدى مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ يولىنى تاپقانىدى: ھەممەيلەن بىرلىشىپ، قىرىق سەككىز سائەت ئىچىدە ھەرىكەت قىلىش توغرىسىدا بىر پىكىرگە كەلدى، يادرولۇق شەخسلەرنىڭ ۋەزىپىسىمۇ ئېنىق بەلگىلەندى — مۇرات، لانېس، مارمېنتار ئۈچ خىل قوشۇننىڭ كوماندىرلىرىغا ئۇقتۇرۇش قىلىدىغان، بىرتخېر باش ئىشتاب بىلەن ئالاقىلىشىدىغان بولدى.

لۇسئان بەش يۈز كىشىلىك پالاتانى ئۆز قولىدا تۇتۇپ تۇرۇشقا ماقۇل بولدى. شۈبھىسىزكى، ئۇ ئاكىسىنىڭ شۆھرىتىگە تايىنىپ مۇشۇ ئايلىق پالاتا باشلىقى بولغانىدى. ھەتتا يۇقىرى پالاتا ئۆلىمالار كومىتېتىنىڭ رەئىسىمۇ ئۇلارغا تۇنجى قېتىم شېرىك بولۇپ، زىياپەت مەسئۇلىغا كىم - كىملەرنى يىغىنغا تەكلىپ قىلماسلىق كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرىدىغان بولدى. بوناپارت قوماندانلىق ۋەزىپىسىگە تەيىنلەنگەندىن كېيىن ئوردىنىڭ ئىشىنى لانېسقا، بوربون سۇلالىسىنىڭ قەسىرىنى مۇراتقا تاپشۇردى. گوئېلىنى ئەتىسى ئەتىگەن سائەت سەككىزدە كېلىشكە تەكلىپ قىلىدىغان، خانمىنىمۇ يوسېفىننىڭ تەكلىپى بىلەن ناشتغا بىللە كەلگۈزىدىغان بولۇپ پۈتۈشتى. بوناپارت بارراسىنى بىخۇدلاشتۇرۇش ئۈچۈن چۈشتە ئۆيىگە تاماققا تەكلىپ قىلىدىغان، بېرنادوتنى باجىسى يوسېفى قايىل قىلىپ، ھېچبولمىغاندا جىم تۇرۇشقا كۆندۈرىدىغان، رودېرېر جاكارنامە يازىدىغان، رودېرېرنىڭ ئوغلى باسمىخاندىكى ئۆزى بىلەن

مۇناسىۋىتى يېقىن دوستلىرىغا جاكارنامىنى باستۇرغۇزىدىغان بولدى.

«ئۆز زامانىدا ئۆتكەن بىر تۇسۇمۇ شۇنداق رەزىل نىيەتتە بولغان بولغىمىدى؟ — ئويلىدى بوناپارت، — قالايىمقانچىلىق پەيدا قىلىش ئۈچۈن بىزمۇ ئاز — تولا ئادەم قەتل قىلماساق بولمايدىغان بولدى — دە. يېڭى بىر دەۋر، يېڭى بىر ئەسىر ئەنە شۇنداق ۋاقتى ئۆتكەن ۋاستە ئارقىلىق باشلىنارمۇ؟ يەنىلا ھەربىي گازارما تۇرمۇشى پاكىزراق ئىكەن!»

ئون توققۇزىنچى، تۇمان ئېيىدىكى سىياسىي ئۆزگىرىش

9 - سېنتەبىر، يەنى تۇمان ئېيىنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى سەھەردە پارىژنىڭ تار كوچىلىرىنى قويۇق تۇمان قاپلاپ تۇراتتى، ناپولېئوننىڭ قورۇسى تەرەپكە ئېقىپ كېلىۋاتقان پىيادىلەرنىڭ، ئات مىنگەن ياكى پەيتوندا غولتۇرۇشقان ئوفىتسېرلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. راستلا يېغىلىق بولارمۇ؟ ناپولېئوننىڭ ئىسمىنى نۇرغۇن كىشى تېخى ئىتالىيە ئۇرۇشى مەزگىلىدىلا بىلگەنىدى. كىشىلەر ئۆي كىچىك كېلىپ قالغاچقا، قورۇدا دۈگدىيىشكىنچە پۈتلىرىنى توكلدىتىپ يەرگە ئۇرۇپ ئىسسىقچاق بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. شۇ تەرزىدە غەلبە مۇمكىنچىلىكى توغرىسىدا قىزىق پاراڭلىشىپ تۇرۇۋاتقان كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق بۇ كىشىلەر سەھەر ۋاقتى سائەت ئالتىدىلا ھەربىي فورمىلىرىنى كىيىشىپ تەق بولۇشقانىدى. ھەممە ئىش ئوڭۇشلۇق بولۇپ، خەۋەرچىلەرمۇ ئىشلارنىڭ پىلان بويىچە كېتىۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلىدى: ئەتىگەن سائەت سەككىزدىلا ئىككى پالاتادىكى كىشىلەر يىغىلىپ بولغان، ئەمما ئاۋازچىلىك تاپىدىغان ناتىقلارغا ئوقۇتۇرۇش بارمىغانىدى. تۇنجى قېتىم

ئەسقاتىدىغان بىرىنچى تۈركۈمدىكى پەرمەنبەردار دوستلارنى لۇسئان بەش يۈز كىشىلىك پالاتادا، لۇسئاننىڭ دوستلىرى يۇقىرى پالاتادا ھەرىكەت قىلىپ، بوناپارتنى پارىژنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەش قارالمىسىنى ئون مىنۇت ئىچىدىلا ئاۋازغا قويۇپ ماقۇللىغۇزماقچى بولغانىدى.

خەۋەرچىلەر تېزلا غەلبە خەۋىرىنى يەتكۈزدى، ھەممە ئىش قانۇن بويىچە پۈتكەنىدى. گېنېرال ئۆز يېقىنلىرىنى تېزلا يىغدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئېتىغا مىنىپ، ھەمراھلىرىنى ئېلىپ شەھەر ئىچىدە نامايىش قىلدى. سىياسىغا قىلچە قىزىقمايدىغان نۇرغۇن كىشى بۇ ھالدىن ھەيران قالدى. ئىتالىيە ئۇرۇشىغا قاتناشقان بىر چەۋەندازلار قوشۇنى كوماندىردىن بۇيرۇق ئالماي تۇرۇپلا بادىرنى كۈچىسىدا نامايىشچىلار سېپىگە قوشۇلدى، باشقا كوماندىرلار دىكاۋ بىلەن مارمېنتىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. ئۇلار ئات بولمىغاچقا نەق مەيدانغا يېتىپ بارالمايمىز دەپ قوشقۇنغا ئولتۇرۇۋالماقچى بولۇۋىدى، مارمېنت ئاتخانىدىن ئارىيەت ئېلىپ كەلگەن ئاتلارنى قولغا تۇتقۇزدى.

تۇپلېرس ئوردىسىنىڭ ئالدى قورۇسىدا ئادەم مىخىلداپ تۇراتتى، نۇرغۇن كىشى ئاتلىق پېتى تۇرىۋەردى، بوناپارت ئاتتىن چۈشۈپ يۇقىرى پالاتا زالىغا كىردى، شۇ تاپتا غۇۋا يورۇق چۈشۈپ تۇرغان بۇ ناتونۇش زالدا ئۆزى كۆزگە ئىلمايدىغان كىشىلەرگە نۇتۇق سۆزلىمەكچىمىدۇ؟ نېمىشقا ئۆزى يىمىرىپ تاشلاش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان ئاساسىي قانۇن ئالدىدا قەسەم بەرمەكچى بولۇپ قالدى؟

— جۇمھۇرىيەت كىرىزىسكە دۇچ كەلدى... — دېدى ناپولېئون يىغىن ئەھلىگە يۈزلىنىپ، — سىلەرمۇ بۇ نۇقتىنى تونۇپ يەتتىڭلار، سىلەر جۇمھۇرىيەتنى قۇتقۇزىدىغان بىر قانۇننى ماقۇللىۋىدىڭلار. ئۆتكەن كۈنلەرگە نەزەر سالغۇدەك بولساڭلار،

تارىختا مېنى يولۇمدىن توسۇپ قېلىشقا ئاساس بولغۇدەك
 ھېچنېمە تېپىلمايدۇ. تارىختا ھېچقانداق دەۋر 18 - ئەسىرنىڭ
 ئاخىرقى يىللىرىدىكىدەك قاينام - تاشقىنلىققا چۆمگەن ئەمەس،
 18 - ئەسىرنىڭ ئاخىرقى يىللىرى ھازىرقىدەك داغدۇغىلىق
 بولغان ئەمەس... بىز ھۆرلۈك، باراۋەرلىك ئاساسىغا قۇرۇلغان
 جۇمھۇرىيەتكە موھتاجمىز ھەم شۇنداق جۇمھۇرىيەتنى
 مۇۋەپپەقىيەتلىك قۇرۇپ چىقىشقا قادىرمىز. مەن ھۆرلۈككە
 ئەقەدە باغلىغان بارلىق دوستلارنىڭ ياردىمىدە بۇ جۇمھۇرىيەتنى
 قۇتقۇزۇپ قالمەن. ئۆزۈمنىڭ ۋە سەپداشلىرىمنىڭ نامىدىن
 قەسەم!

— قەسەم! — سىرتتىكىلەرنىڭ ناپولېئونغا ئاۋاز قوشۇپ
 توۋلىغان قەسەم ساداسى ئوچۇق تۇرغان زال ئىشىكىدىن
 گۈلدۈرلەپ كىرىپ، پۈتۈن زالنى لەرزىگە سالدى، بۇ ھالدىن
 پالاتا ئەزالىرى ئولتۇرالمىي قالدى. ناپولېئون چوڭقۇر بىر
 تىنىۋېلىپ زالدىن چىقىپ كەتتى. ئادۋوكات ئەپەندىلەر
 كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە ناپولېئوننىڭ ئارقىسىدىن قاراپلا
 قېلىشتى! ناپولېئون ئۆزىنىڭ قوشۇنىنى كۆزدىن كەچۈرگەن
 چاغلىرىدىكىدەك تەلەپپۇزدا سۆزلىگەنلىكى، بۇ خىل تەلەپپۇزنى
 بۇ ئەپەندىلەرنىڭ ياقىتۇرمايدىغانلىقىنى ئويلاپ يەتمىگەنىدى.
 سىرتتا بولسا ئۆز قوشۇنىغا باشقىچە بىر خىل تەلەپپۇز ۋە
 باشقىچە سۆز - جۈملىسىدە نۇتۇق سۆزلەپ جۇمھۇرىيەتنى
 قۇتقۇزۇشقا چاقىردى. شۇ ئەسنادا لۇسئان پەيدا بولۇپ، ئۆزىنىڭ
 بەش يۈز كىشىلىك پالاتا يىغىنىنى ئەتىگە كېچىكتۈرگەنلىكىنى
 دوكلات قىلدى. بۇ نېمە گەپ؟ ھاكىمىيەت بېشىدىكى بەش
 مەمۇرنىڭ ماھاپىزەتچىلەر قوشۇنى كېلىپ قالغانمۇ؟ ئۇلار
 دوستمۇ ياكى دۈشمەنمۇ؟

— سېنى سىيېس ئەۋەتتىمۇ؟

— ياق، — دەپ جاۋاب بەردى كوماندىر. بۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىيلەن تەڭلا كۈلۈۋەتتى.

ئوڭى ئۆچكەن سىيىپ بۇ چاغدا لوۋېر قەسىرىنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. بۇ ئەقىللىك سابىق باش باستېر ئىككى ھەپتىدىن بېرى ئات مىنىشى مەشىق قىلىپ كەلگەنىدى. چۈنكى، ئات مىنىپ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنى باشلاپ، يېڭى سەپدىشىنىڭ بىرلەشمە ئارمىيەسىگە قوشۇلۇش خىيالىدا ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە ھەممە كىشىنىڭ باراۋەر ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن جىمى كىشىنىڭ ئالدىدا ھەر بىر چەۋەندازنى قۇچاقلىماقچىدى. ھالبۇكى، مۇھاپىزەتچىلەر قوشۇنى كېتىپ قالغان، بۇ قوشۇننى قوشۇن كوماندىرى سىيىسنىڭ بۇيرۇقىنى ئالماي تۇرۇپلا، تۇتۇلۇپ قەسىرىگە ئېلىپ كەتكەنىدى. سىيىپ ئات مىنىش ماھارىتى ئەڭ ئۈستۈن چەۋەندازدىن ياردەم سوراشقا مەجبۇر بولدى. شۇنىڭ بىلەن دىكاۋدەك ئىتائەتچان مەمۇرنى ئارقىسىغا سېلىپ، تۇيدۇرماستىن غەزەپ بىلەن ئەگىشىپ ماڭدى. ئەھۋالدىن خەۋەردار بىر كىشى ئالدىنقى يەردە باشقا ئۈچەيلەن قانداق بولغاندۇ؟

مولىنس ھەربىيىگە خاس تۇيغۇسىغا تايىنىپ تۇتۇلۇپ قەسىرىدە تەخمىنەن سەككىز مىڭ رەقىبىنىڭ بارلىقىنى مۆلچەرلىدى. كانۇبىي قەلئەدىكى بارلىق بازىلارنىڭ شۇ تاپتا ئاپولېئوننىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتقاندا، سىيىپ قەلئەنى قولىغا ئېلىپ: «جانابلىرىنىڭ ئالدىدا پەرمەنبەردارمەن» دەپ يازدى.

بۇنىڭدىن باشقا گوئېلمۇ ئۆيىدە بولۇشىچە ھۆركىرەپ قارغىش ياغدۇرماقتا ئىدى. گوئېل بۇ غەلىتە ناشتلىق تەكلىپىنى قوبۇل قىلماي خانىمىنى ئەۋەتكەنىدى. خانىمى گۈرۈ ئورنىدا ئۆتۈپ قېلىندى. يوسېفىن بۇ خانىم بىلەن چاي

ئىچىشىۋاتقاندا بوناپارت خانىمنىڭ ئېرىنىڭ دوپپىسىغا جىگدە سېلىۋاتاتتى — خانىمنى ئەمەس، فىرانسىيەنىڭ ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى ئوغرىلىماقتا ئىدى.

گوئېل تۇنجى خەۋەردىن ۋاقىپلانغاندا شېرىكلىرىگە ئۇچۇر ئەۋەتىپ، ئىچكى كابىنېت يىغىنى ئېچىشقا چاقىرىۋىدى، بىرمۇ ئادەم كەلمىدى. ئۇلارنىڭ ئۈچى رەقىب تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن، بارراس بولسا يۇيۇنۇۋاتمەن، دەپ گەپ ئەۋەتكەنىدى.

تاللىپىراندىن ئىبارەت تەقدىر ئىلاھىنىڭ ئەلچىسى بارراس بىلەن كۆرۈشكىلى بارغاندا، بۇ باش مەمۇر ساقىلىنى ئېلىۋاتاتتى. بارراس خۇددى پۈتۈن بىر كۈن ۋاقتىنى ئۆزىنى بەردازلاشقا سەرپ قىلماقچى بولغاندەك بىر ئەلپازدا ئىدى. بارراس تاللىپىراننىڭ كۆزىگە قاراپلا پۈتۈنلەي تىز پۈكتى، ئاخىرىدا بىر پارچە يول خېتى ئېلىشىنىلا تەلەپ قىلدى. بىراق، كاتىپى بۇ تەلپىنى بوناپارتقا يەتكۈزگەندە، بۇ گېنېرال ئوچۇقتىن — ئوچۇق ئەيىبلەپ كەتتى:

— مەن تاپشۇرۇپ كەتكەن شانلىق فىرانسىيەنى قانداق ھالغا چۈشۈرۈپ قويغىنىڭلارنى كۆرمەمدىغان! سىلەرگە فىرانسىيەنى تىنچ پېتى بېرىپ كەتكەندىم، قايتىپ كەلگىنىمدە فىرانسىيە يېغىلىق ئىچىدە قايتۇ... مەن شۇنچە پەخىرلىنىدىغان يۈز مىڭ فىرانسىيە جەڭچىسىگە نېمە قىلغىنىڭلارنى بىلەمسىلەر؟ ھەممىسى قۇربانىڭلار بولۇپ كەتتى! ئىشلارنىڭ بۇنداق كېتىۋېرىشىگە تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن، شۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولساق، ئۈچ يىل ئىچىدە مۇستەبىتلىك ھۆكۈم سۈرىدۇ! بىزگە كېرىكى باراۋەرلىك ۋە ئەركىنلىك ئاساسىغا قۇرۇلغان جازاسى مۇۋاپىق ھەمدە تەرتىپلىك جۇمھۇرىيەت!

پاكىنەك كاتىپ بۇنداق قاتتىق ئەيىبلەشتىن قورقۇپ غال — غال تىترەپ كەتتى. ئەمەلىيەتتە بوناپارتنىڭ ئاچچىقى

كەلمىگەندى، بۇ پەقەت شۇ يەرگە توپلاشقان نەچچە يۈز كىشىنىڭ ئالدىدا تېرە تاراقشىتىپ قويغىنى ئىدى. چۈنكى، ئۇلار بۇ سۆزلەرنى سىرتقا يەتكۈزگىلى تۇرسا، ئىككى سائەت ئىچىدىلا پۈتۈن پارىژ خەۋەردار بولاتتى.

گوئېل كەلدى، ھەرھالدا بۇ زوراۋاننىڭ قوشۇنىنىڭ قورشاۋىدا تۇرۇپمۇ ئۆزىنىڭ ئىچكى كابىنېت ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى سەمگە سېلىشقا جۈرئەت قىلدى.

— ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئىچكى كابىنېت ئەمدى مەۋجۇت ئەمەس! — دېدى بوناپارت ۋارقىراپ، — جۇمھۇرىيەت خەۋپ ئىچىدە تۇرۇۋاتىدۇ، مەن بولسام جۇمھۇرىيەتنى قۇتقۇزماقچى، سىيېس، دىكاۋ، بارراسلار ئىستېپا بەردى.

بىرەيلەن شۇ ئەسنادا مولىنسىنىڭ بىر پارچە خېتىنى ئەكەلدى.

— مولىنس بىلەن تۇغقاندارچىلىقىڭىز بار ئەمەسمىدى؟ ئىستېپا بېرىپ بولدى. سىز ئەڭ ئاخىرقىسى بولۇپ قالدىڭىز، دەرھال ئىستېپا سوراڭ، ئارقىغا سوزنۇۋەرمەڭ.

بۇ پېشۋا قولىدىكى ھوقۇقنىڭ سۇنۇقىدىنمۇ كېچەلمەيتتى. لوۋېر قەسىرىگە قايتىپ بارغىنىدا ئۆزىنىڭ بەش يۈز پالاتا ئەزاسى ئىچىدىكى بەزى دوستلىرىغا ئوخشاشلا نەزەربەند قىلىنغانلىقىنى، بۇ ھالغا ھەممە ئىش ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئاندىن خاتىمە بېرىلىدىغانلىقىنى بايقىدى. بارراس ئۆيىدە غەمكىن بىر ھالدا خەۋەر كۈتۈپ ئولتۇراتتى. «بوناپارت مەندىن ئۆچ ئالارمۇ؟»

شۇنداق قىلىپ، بوناپارت جۇمھۇرىيەتنىڭ بۇ بەش ماگناتىدىن دۆلەت ھاكىمىيىتىنى تارتىۋالدى. بىراق، بۇ پەقەت بىرىنچى كۈندىكى ئىش ئىدى. ئەتە سايىنت كىلوۋدتا تېخىمۇ يامان ئىشلارغا دۇچار بولۇشى مۇمكىن. شۇ كېچە بوناپارت ئائىلىسىدە

كەيپىيات ئىنتايىن جەددەيلىشىپ كەتتى. ئىشلارنىڭ ماھىيىتىدىن خەۋەردار لۇسئان بۇ ئىشلارنىڭ تەرەققىياتىنى ئىزچىل سۈرۈشتۈرۈپ كەلدى، ئەسەبىيلىك بىلەن چۇقان سالغۇدەك ئاساسمۇ بار ئىدى، ئەلۋەتتە.

— ھەممە ئىشنى بىر كۈن ئىچىدىلا ھەل قىلىۋېتىش كېرەك ئىدى، ئۇلارغا بېرىلگەن ۋاقىت كۆپ بولۇپ كەتتى! بەش يۈز كىشىلىك پالاتادا بەزىلەر ئالدىنىپتۇق، دەپ غوۋغا كۆتۈرۈشتى. ئەتە يەنە نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ! ئەمدى قىلىدىغان ئىشىمىز شۇكى، قوشۇن ئەۋەتىپ ئىككى مەھكىمىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى تازىلاش ھەمدە ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى خەتەرلىك ئۇنسۇرلارنى قولغا ئېلىش!

شۇنداق، ئەتە يەنە يېڭى ماجىرا پەيدا بولۇشى مۇمكىن، بېرنادوت ياكوبىنچىلارنىڭ ئۆزىنى ئۆكتىچىلەر گېنېراللىقىغا تەيىنلىشىنى تەلەپ قىلماقچى بولغانىدى. «بۇ خۇنپەرلەر بەك توخۇ يۈرەك ئىكەن! سىياسىي ئۆزگىرىشكە قارشى بارلىق گېنېراللارنى نەزەربەند قىلىش كېرەك ئىدى!» ھالبۇكى، بوناپارتنىڭ مەسلەكداشلىرى ۋە قول ئاستىدىكىلىرى بوناپارتتى شۇنداق قىلىشقا قايتا - قايتا دەۋەت قىلغان بولسىمۇ، پايدىسى بولمىدى، بوناپارت بەربىر قانۇنىي يول تۇتۇشتا جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇردى.

— بەزىلەر مېنى گېنېراللاردىن قورقىدۇ دېيىشى مۇمكىن. ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئۈستۈمدىن قانۇنسىزلىق قىلدى دېيىشكە ھەققى يوق، مەن ھېچقانداق پارتىيە - گۇرۇھقا مەنسۇپ ئەمەس ھەم ھېچقانداق زوراۋانلىقمۇ يۈرگۈزمىدىم! خالايسىز ئۆز ۋەكىللىرى ئارقىلىق ئاۋاز بېرىشى كېرەك! ئىچكى ئۇرۇش بولمىسۇن! پۇقرالارنىڭ قېنىنى تۆكۈش بىلەن باشلانغان ئىش مۇقەررەر شەرمەندىلىك بىلەن ئاخىرلىشىدۇ!

بوناپارت يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ھەرقانداق ئىشقا
 ئاقايىل تۇرۇش ئۈچۈن ئاخشىمى ئۇخلاش ئالدىدا تەپكىسى
 تارتىلىپ تەقلەنگەن تاپانچىسىنى كارىۋىتىمىنىڭ بېشىغا قويۇپ
 ياتاتتى.

يىگىرمىنچى، پارلامېنتتىكى ماجىرا

كىشىلەر ئەتىسى ئەتىگىنى گۇيا پاراۋاتتىن ئۆتۈشكە ماڭغاندەك
 پەيتونلۇق، ئاتلىق ياكى پىيادە مېڭىپ، ساينىت كلوۋد قەسىرىگە
 سەلدەك ئاقماقتا ئىدى. بوناپارتىمۇ خەقنىڭ قۇسۇر تېپىشىدىن
 ساقلىنىش ئۈچۈن پىيادىمۇ ئەمەس، ئاتلىقمۇ ئەمەس، پەيتونلۇق
 باردى. بوناپارت ئاخىرقى دەقىقىلەرگىچە قانۇندا چىڭ تۇرۇش
 قارارىغا كەلگەنىدى. تۈنۈگۈن يۈز بەرگەن ئىشلار قانۇنغا
 خىلاپمىدۇ؟ ئىككى پالاتانىڭ بىخەتەرلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ
 بولسىمۇ يىغىن مەيدانىنى شەھەر ئەتراپى رايونىغا يۆتكەشكە
 ھەمدە بىرەيلەننى يېڭىدىن پارىژ مۇھاپىزەتچىلەر
 قوماندانلىقىغا تەيىنلەشكە ھوقۇقى يەتمەسمىدى؟ بەش باش
 مەمۇرىنىڭ ئىستېپا ھوقۇقى يوقمۇ؟ ياكوبىنچىلاردىن خەۋپ بار
 دېگەن ئىقرار ئويدۇرمىدىن باشقا نەرسە ئەمەسمىدۇ؟ بۈگۈن
 ئىككى پالاتا ئاشكارا ئاۋاز بېرىش ئۇسۇلىدا ئاساسىي قانۇنغا
 تۈزىتىش كىرگۈزمەكچى ھەمدە ئۈچ كىشىنى ۋاقتىنچە مەنەسپكە
 تەيىنلىمەكچى، بۇ ئۈچ ھوقۇقدارنىڭ مەنەسپ نامىنى رىمچە ئۈچ
 مەسئۇل دەپ ئاتاشقىمۇ ياكى باش مەمۇر دەپ ئاتاشقىمۇ بولىدۇ.
 شۇنىڭدىن كېيىن ئىككى پالاتا يىغىنى يېپىلىدۇ. ھەممە ئىش
 قانۇن ئىزىغا سېلىنىدۇ.

بىراق، پالاتا ئەزالىرى ئۆز پىكىرىدە چىڭ تۇردى. ئۇلار
 ئادەتتە بىكار تۇرىدىغان قەسىر زالىدا خۇددى تىۋۇن ھاۋا

بوشلۇقىدا لەيلەپ تۇرغان بۇلۇتلار دەك ئەگىپ يۈرمەكتە ئىدى. ئۇلار ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈستىدىن مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشەتتى ۋە قارشى پىكىرلىرىنى بېرىشەتتى. ئەگەر بىر سائەتتىن كېيىن نۇتۇق سۆزلەپ پىكىر بايان قىلىشقا ئىشلىتىدىغان زالىنى سەرەمجانلاشتۇرۇش ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ كەتمىگەن بولسا، ئۇلارنىڭ قورسىقىنى بوشتىۋېلىشىغا يېتەرلىك ۋاقتى چىققان بولار ئىدى.

ئەتە باش مەمۇر بولىدىغان ئۈچ نامزات قورۇنىڭ ئارقىسىدىكى كىچىك بىر ھويلىدا ئىچى تىت - تىت بولۇپ تىنچىنا كۈتۈپ تۇراتتى. سىيېس بىلەن دىكاۋ ئورنىدىن قوپماي دېگۈدەك ئولتۇراتتى، يەنە بىرەيلەن بولسا قول ئاستىدىكى خادىمى دوكلات قىلىپ كەلگەندىلا، ۋارقىراپ - جارقىراشتىن توختىدى. «تازىمۇ مىس - مىس نېمىلەر ئىكەن بۇلار! - دەپ ئويلايتتى دىكاۋ، - بىرقانچە ئورۇندۇقنى قوپۇش ئۈچۈنمۇ شۇنچە ۋاقىت كەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىردىن - بىردىن قەسەم بەرگىلى تۇرىدۇ، يېڭى ئەسكەرلەرنىڭ بۇنداق ئىشنى پۈتكۈزۈشى ئۈچۈن ئىككى مىنۇت ۋاقىتلا كۇپايە ئىدى! بۇ ئادۋوكاتلار پارلامېنتتا قارار ماقۇللاۋاتقاندا بىز نېمە ئۈچۈن بۇ ئارقا ھويلىدا كۈنۈپ ئولتۇرىدىغاندىمىز؟»

بۇ چاغدا پالاتا ئەزالىرى بىنانىڭ ئوچۇق زالىدا يىغىن ئېچىۋاتاتتى. بەش يۈز ئاقساقال بىنا ئاستىدىكى زالدا مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. ئۇ يەردە يەنە سىرتتىن قاتناشقۇچى ئاۋام ۋەكىللىرىمۇ قىستىلىشىپ تۇراتتى. قەسەمىيادىن كېيىن لۇسئاننىڭ رىياسەتچىلىكىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈلدى. ئۆكتىچىلەر بۇ مۇھاكىمىدە ئۆزلىرىنىڭ يىمىرىلمەس دەلىللىرى ئارقىلىق پەيدىنپەي ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىدى، بەزىلەر تالادا تەھدىت سېلىپ تۇرغان ئارمىيەنى تىلغا ئالدى. شۇنىڭ بىلەن

بەزىلەر: «بىزگە مۇستەبىتلىك كىپرەك ئەمەس! بۇ كرۇۋىلچە مۇستەبىت بىزنى كىشەنلىمەكچى!» دەپ شوئار توۋلاشقىنىدا زالىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئاۋاز قوشتى. بارغانسېرى چاتاق خەۋەرلەر يېتىپ كەلگىلى تۇردى. بەزى ئوفىتسېرلار تاقەت قىلىپ تۇرالمى: «تارقىتىۋېتەيلى، سىرتتا قوشۇنمىز سەپىراس تۇرۇپتۇغۇ!» دەپ سۈرەن سالىدى.

بوناپارت جاۋاب ئورنىدا سوغۇققىنا بىر قاراپ قويدى - دە، شەمشىرنىڭ دەستىسىنى تۇتقىنىچە زۇۋان سۈرمەستىن ئۈستۈنكى قەۋەتتىكى يۇقىرى پالاتانىڭ يىغىن مەيدانىغا قاراپ ماڭدى. بىرقانچە يېقىنى باشلىرىنى چايقىغىنىچە كەينىدىن ماڭدى. بوناپارت ئوق چىقىرىشقا بۇيرۇق چۈشۈرمەي، تۈنۈگۈنكىگە ئوخشاشلا نۇتۇق سۆزلەرمۇ؟ پالاتا رەئىسى ھەيرانلىق ھەم قىزىقسىنىش ئىچىدە مۇنبەرنى بەردى. بۈگۈن سۆزلىرىنىڭ ۋەزنى تۈنۈگۈنكىدىن قاتتىقراق بولارمۇ؟ قۇرۇق گەپ ساتماي ئەمەلىيەرەك سۆزلەرمۇ - قانداق؟

— تۈنۈگۈن مېنى چاقىرتقان ۋاقتىڭلاردا ئۆيدە تىنچ ئولتۇراتتىم... بۈگۈن بەزىلەر تەپ تارتماي دىلىمنى ئاغرىتتى... ۋەتەنگە قايتىپ كەلگىنىمدىن بۇيان پارتىيە - گۇرۇھلارنىڭ ھەممىسى مېنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىۋاتىدۇ... يۇقىرى پالاتا دەرھال ئاۋازغا قويۇشى شەرت. مېنى ھەممەيلىن چۈشىنىدۇ، مەن ھەرگىزمۇ سۈيىقەستچى ئەمەس. ۋەتەن ئالدىدا كۆرسەتكەن ساداقىتىم يېتەرلىك بولمىدىمۇ؟... شۇنچە چوڭ سىياسىي پارتىيەلەر ئىتتىپاقىمۇ ئۈستۈمدىن غەلبە قىلالمىغان ئۇ يەردە توپىلاڭچىلار ئالدىدا تىترەپ تۇراتتىممۇ؟ ئەگەر مېنى ھىيلىگەر، رەزگى ئادەم سانغىنىڭلاردا، ئۆزۈڭلار قەدىمدە ئۆتكەن بۈيۈك باتۇر بىرۈتوسلاردىن سانلىمىسىلەر!

بوناپارتنىڭ كۆڭلى دەككە - دۈككىدە بولسىمۇ، چىرايىدىن

كۈلكە يېغىپ تۇراتتى. بوناپارت نېمە ئۈچۈن بىرەر ئىش قىلماي قۇرۇق گەپ ساتىدۇ؟

— ھەربىر فىرانسۇز بىزنىڭ كەچۈرمىشلىرىمىزنى ئويلىشى كېرەك... جىمى پارتىيە - گۇرۇھ بۇ كىرىزىس داۋامىدا توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلىماقچى، ھەممىسى مېنى ئۆزىگە تارتماقچى، مەن بولسام ئىككى پالاتاغا كەلدىم. ئەگەر بىر قارارغا كېلەلمىگەنلىكىڭلار ئۈچۈن ھۆرلۈك بەربات بولسا، بۈگۈنكىلەرنىڭمۇ، كېيىنكىلەرنىڭمۇ ئالدىدا جاۋابكار بولۇپ قالسىلەر!

بوناپارت بارغانسېرى تاققا - تۇققا سۆزلىگىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن پالاتا ئەزالىرى مۇنبەرنى ئورنىۋېلىپ، سۆزىنى بۆلۈپ سوئالغا كۆمۈۋەتتى. بوناپارت بىردىنلا ئىشىك تەرەپكە بۇرىلىپ، خۇددى سىرتتىكى لەشكەرلەرنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقانداك شۇ تەرەپكە قولىنى پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ خىتاب قىلدى:

— يىگىتلىرىم، ماڭا ئايان، سىلەر ئۇيۇل تاشتەك زىچ ئىتتىپاقلاشتىڭلار. ئۇرۇشلاردا غەلبىمىز ئۈچۈن ئىشلەتكەن شەمشىرىڭلارنى قولۇڭلارغا ئېلىپ كۆكرىكىمگە تەڭلەڭلار! ئەمما، چەت ئەللىكلەرگە سېتىلغان قايسىبىر پىتتە - پاساتچى گېنېرالنىڭ مېنى قانۇنسىز دېيىشكە پىتتىنسا، شۇ ئىپلاسىنىڭ كۆكرىكىگە شەمشەر ئۇرۇڭلار! ئۇرۇش ئىلاھى بىلەن ئامەت ئىلاھى مەن تەرەپتە!

بىردىنلا قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى، بۇ كۈلكە بوناپارتنى ۋە پۈتكۈل سىياسىي ئۆزگىرىش پىلانىنى بۆشۈكىدىلا كۆمۈۋەتمەسمۇ؟ بۇررىيېن ئارقا تەرەپتىن قىستىلىپ يۈرۈپ بوناپارتنىڭ يېنىغا كەلدى - دە، قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— ئەمدى سۆزدىن توختاڭ، گېنېرال، نېمە دەۋاتقىنىڭىزنى بىلمەيۋاتسىز.

بوناپارت شۇنىڭ بىلەن بۇرۇنغا ئەگىشىپ يىغىن مەيدانىدىن چىقىپ كەتتى. بىر پالاتا ئەزاسى بوناپارتنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن دەرھال سۆز ئېلىپ، بايقى مەنزىرىنىڭ تەسىرىنى كۈچىنىڭ بارىچە تۈگىتىشكە تىرىشتى.

بوناپارت يىغىن مەيدانىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن چوڭقۇر بىر تىنىۋالدى. بايا نېمىشقا ئۇنداق قىلغاندۇ - ھە؟ بېشى ئايلىنىپ قالغانىدۇ؟ جىمى جەڭدە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، خۇددى پارقراق ساقىنى ئېتىپ نىشانغا دەل تەگكۈزگەندەك توغرا قارار چىقىرىشقا قادىر ئىدىغۇ؟ بۈگۈنكىدەك ھايات - مامات پەيتىدە نېمانچە كەم ئەقىللىك قىلدى؟!

سەۋەب شۇكى، بوناپارت ئەزەلدىن بۇيرۇق بېرىشتىن باشقىنى بىلمەيتتى. خۇشامەت قىلىش، تەھدىت سېلىش، ئىككىلىنىپ قالغان قىياپەتكە كىرىۋېلىش ۋە يالغان ئېيتىش ھۈنرى ئۆزى بىلەن شەرتنامە تۈزۈشمەكچى بولغان ھەرقانداق بىر قۇۋۋەتلىك دىپلوماتىنڭكىدىنمۇ ئۈستۈن ئىدى. ئەمما يېلىنىشنى بىلمەيتتى. شۇڭا، سۆھبەت ئارقىلىق مەقسىتىگە يېتەلمىسە، ھەربىي كۈچ ئىشلىتىش كېرەك دەيدىغان تەپەككۈر ئەندىزىسىنى شەكىللەندۈرۈۋالغانىدى. ھەممىگە تاقەت قىلىپ تۇرالايتتى، ئۆزى بىۋاسىتە قاتناشماي تۈزۈلگەن ھەرقانداق قانۇننى ئېتىراپ قىلمايتتى، ھەرقانداق ئىشنىڭ قانۇنىي ئاساستا بولۇشىنى ئىستەيتتى. ئەمما، دۇچ كېلىۋاتقان ئىشلارنىڭ ھېچقايسىسى قانۇنىي ئاساستا بولمايۋاتاتتى.

ئادەتتىن تاشقىرى تىرىشچانلىقىغا مۇراجىئەت قىلماي بولمايدۇ، بۇنىڭدىن باشقا يول يوق، ناپولېئون بۇنى بۇرۇنلا ھېس قىلىپ يەتكەنىدى. ناپولېئون بۇ دۆلەتنى ئون يىل داۋام قىلغان قالايمىقانچىلىق ئىچىدىن قانۇنچىلىق يولىغا باشلاپ تەرتىپكە كىرگۈزمەكچى، ھەرقانداق كىشى ئۇۋەن تەبىقىدىن بولغانلىقى

ياكى نامرات بولغانلىقى ئۈچۈنلا دەردتە قالمايدىغان، ھەر كىم تۆھپە يارىتىپ، ئىگىلىك تىكلەش پۇرسىتىدىن باراۋەر بەھرىمەن بولىدىغان ھالغا كەلتۈرمەكچى. بۈگۈن بۇ يىغىنغا كەلگەن ئادۋوكاتلار سىياسىي پارتىيەلەرنىڭ سىياسىي ئىس - تۈتەكلىرى بىلەن بۇلغىنىپ چىرىكلەشكەن، چۈشكۈنلەشكەن بولۇپ، قانۇننى كۆزگە ئىلماي كەلمەكتە، ئەيىش - ئىشرەتلىك تۇرمۇش كەچۈرمەكتە. شۇڭا، بوناپارت پالاتادىن ئۆزىگە پالاتانىڭ باشقۇرۇشىغا ئۇچرىمايدىغان ھوقۇق بېرىشىنى، بەرگەندىمۇ دەرھال بېرىشىنى تەلەپ قىلدى !

ناپولېئون تەتقىقات ئىنىستىتۇتىدا كۆڭلىنى ئازادە تۇتۇپ ئالىملار بىلەن بىللە كېڭىشەتتى، ئۆگىنەتتى ۋە ئۇلاردىن سوئال سورايتتى. بىراق، پالاتانىڭ ئاۋازغا قويۇش ئۇسۇلىدىن بىلىدىغىنى ناھايىتى ئاز ئىدى. شۇڭا، «غەلبە قازىنىشىم چوقۇم» دەپ ئويلىغان ناپولېئون يوسىفىنغا «ھەممە ئىشىم ئوڭۇشلۇق بولۇۋاتىدۇ» دەپ خەت يازدى ھەمدە شېرىكلىرىنى رىغبەتلەندۈرگەندىن كېيىن، بەش يۈز كىشىلىك پالاتا يىغىنىدا ئويۇن ئويناش ئۈچۈن ھاپىلا - شاپىلا يۈرۈپ كەتتى. تەلىيىگە دوستلىرى ئېھتىيات تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، قابىل ۋە سادىق تۆت ئەسكەرنى قوشۇپ قويغانىدى.

ناپولېئوننىڭ ھەممە ئىشى پالاتا يىغىنىنىڭ قانۇنىغا تامامەن خىلاپ ئىدى: تۆت ئەسكەرنى كەينىگە سېلىپ، شىلەپىسىنى ۋە قامچىسىنى كۆتۈرۈپ بەش يۈز كىشىلىك پالاتا يىغىنى زالىغا كىرىپ كەلگەندە، بىرەيلەن «بوناپارت !» دەپ توۋلىۋەتتى. شۇ ئان جىمى كىشى نەزىرىنى ئىشىككە ئاغدۇردى.

— بۇ قوراللىق زوراۋاننى كۆزىمىزدىن يوقىتىۋېلى ! —
توۋلىدى ياكوبىنچىلار.

بىراقنچە بەستلىك گەۋدە ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇلارنى مۇشت -

پەشۋالىرى بىلەن تىنچتتى. ناپولېئوننىڭ بىللە كىرگەن مۇھاپىزەتچىلىرى دەرھال ئالدىغا ئۆتۈپ، ياكوبىنچىلارنى قولدىكى تاپانچىلىرى بىلەن توستى، شۇنىڭ بىلەن يىغىن مەيدانى پاتىپاراق بولۇپ كەتتى. ئەسەبىيلەشكەن كىشىلەر توپى بارغانسېرى ئەزۋەيلەپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ ناپولېئون مۇھاپىزەتچىلىرى بىلەن قەدەممۇقەدەم چېكىنىپ ئىشىكنىڭ تۈۋىگە كەلدى. ئۆزىنى يوقىتىپ قويغان ناپولېئون دەماللىققا گېپىنى تاپالمىي قالدى. ئەمما، تېزلا ئۆزىگە كېلىپ، ئارقا ھويلىغا قاراپ ماڭدى.

بوناپارت ئىتالىيە جەڭلىرىدە ھەر قېتىم بىرىنچى سەپتە تۇرۇپ قوماندانلىق قىلاتتى، كىشىلەرنى ھۇجۇمغا ئۆتكەن توپ ئىچىدىن قايتۇرۇپ كېلەتتى. بۈگۈن بولسا بۇ قاملاشمىغان ئۇرۇشقا دۇچ كېلىپ تەمتىرەپ قالدى. بۇ ئۇرۇشتا يا ئوق چىقارغىلى، يا قىلىچىنى ئىشقا سالغىلى بولمايتتى. قارىغاندا، بۇنداق ھالەت كېيىنكى ئىشلىرى داۋامىدىمۇ تەكرارلىنىشى مۇمكىن. تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ۋەقە داۋامىدا رەقىبلىرىنى قۇرۇق قول دەپ تەسەۋۋۇر قىلغان بوناپارتنىڭ قىلىچىنى قېنىدىن سۇغۇرۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. گەرچە رەقىبلىرى ئۇنىڭ ئويلىغىنىدەك تامامەن قورالسىز بولغان تەقدىردىمۇ شۇنداق قىلغان بولسا، سىياسىي ئۆزگىرىشنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپىغا خىلاپ كەلمەيتتى.

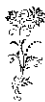
بوناپارت ئاخىر بۇ ئويىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولدى. چۈنكى، ئەبەلخىلەرنىڭ مۇشتلىرى پىرىنسىپ ۋە تەشەببۇسلىرىنى بەربات قىلىۋەتكەنىدى. بۇ ئىش غۇرۇرغا تەگكەن بوناپارت غەزەپ بىلەن چوڭ - چوڭ قەدەم ئېلىپ ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭاتتى، ئاچچىقىدا يۈزىنى تاتىلاپ

قانتىۋەتتى. قان! ناپولېئون شۇ ئان ئۆزىگە كەلدى، قان ئاققۇزۇشتىن ئۆتە ياخشى چارە يوق، بۇ خەقنىڭ قاراپ تۇرۇپ پالاتادا جېنىمغا قەست قىلماقچى بولغىنىنى كۆرمەيدىغان! بۇ ئەبلەخلەرنىڭ پارىژ مۇھاپىزەتچىلەر قومانداننى يارىلاندىرۇشقا پېتىنىدىغانلىقىنى پۈتۈن ئارمىيە بىلىپ قالسۇن! «قارشى تەرەپ ئاۋۋال قانۇنغا خىلاپلىق قىلدى» دېگەن باھانە - سەۋەب بوناپارتى پىرىنسىپنىڭ چۈشكىدىن ئازاد قىلغانىدى.

لۇسئان شۇ تاپتا بەش يۈز كىشىلىك پالاتادا بوناپارتىنى ئاقلاۋاتاتتى. ھالبۇكى، تەرەپ - تەرەپتىن:

— دىققەت! بۇنداق قىلىشى قانۇنسىزلىق! — دېگەن سادالار كۆتۈرۈلدى. مۇنبەردە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان لۇسئان قوڭغۇرىقىنى چېلىپ زالدىكى قالايمىقانچىلىقنى تىنچىتىشقا ئۇرۇناتتى. ئەمما، بۇ ئۇرۇنۇشلىرى بىكارغا كەتتى. ھەممەيلەن «بوناپارت قانۇنغا خىلاپلىق قىلدى» دېگەن مەسىلىنى ئاۋازغا قويۇشنى بىردەك تەلەپ قىلدى، يەنە كېلىپ بۇنىڭ پارىژ ئىنقىلابى ئۈچۈن نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقى ھەربىر كىشىگە ئايان ئىدى. ئامالى قالمىغان لۇسئان — ھەقىقەت ۋە قانۇننىڭ ۋاكالىتىچىسى «ۋاقىت قىستاپ قالدى!» دەپ ئويلىغىنىچە كۆپىنىڭ ئالدىدا توننى سېلىپ تاشلاپ رەئىسلىكتىن ئىستىپا بەردى - دە، ئۆزىنى سىرتقا ئاتتى. —

سىرتتىكى لەشكەرلەر بىلەن بىللە خەۋەر كۈتۈپ تۇرغان ناپولېئون ئىنىسىدىن ئاۋاز بېرىش نەتىجىسىدە ئۆزىنىڭ قانۇنسىز دەپ جاكارلانغانلىقىنى ئۇقۇپ غەزەپتىن تاتىرىپ كەتتى ۋە شۇ ئان دېرىزە ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ، ھويلىغا قاراپ «سەپراس!» دەپ توۋلىدى - دە، ھويلىدىن چىقىپ ئېتىغا مىندى. بىراق، لەشكەرلىرىنىڭ روھسىز ھالىتىنى كۆرۈپ،

پۇرسەتنىڭ تېخى پىشىپ يېتىلمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى. بۇ چاغدا تۈن پەردىسى تارتىلغانىدى، ھەممە كىشى قورۇدا ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى تىنچقىنا كۆزىتىپ تۇرۇشاتتى. شۇ ئەسنادا لۇسئانمۇ ئانقا مىندى. ئاكا - ئىنى ئىككىسى قوشۇنى بىر قانچە ئايلىنىپ چىقتى. پەيتوندا ئولتۇرغان سىيېس بىلەن دىكاۋ قاشا سىرتىدا تۇرۇپ قورۇ ئىچىنى كۆزەتمەكتە ئىدى، ھەر ئىككىلىسى ئەگەر بۈگۈن ئىش ئەپلەشمىگۈدەك بولسا، دەرھال تىكىۋېتىشكىمۇ، ئىش ئەپلىشىپ قالغۇدەك بولسا، ئەتە ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىش ئۈچۈن ھەمدەم بولۇشقىمۇ تەييار ئىدى. قارىغاندا، بۇ ھەرىكەت باشسىز قالغاندەك ئىدى.

پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن لۇسئان يېڭىياچە بولغىنىغا قارىماي لەشكەرلەرنىڭ ئالدىدا نۇتۇق سۆزلىدى، نۇتۇق سەۋىيەسى ئاكىسىنىڭ پالاتا ئەزالىرىنىڭ ئالدىدا سۆزلىگىنىدىن كۆپ ئۈستۈن ئىدى.

— يىگىتلەر! مەن ھازىر بەش يۈز كىشىلىك ئاۋام پالاتاسىنىڭ رەئىسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن سىلەرگە شۇنى جاكارلايمەنكى، زالدىكى كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى تىغ كۆتۈرۈۋالغان بىر ئوچۇم ياكوبىنچىلارنىڭ تەھدىتى ئاستىدا قالدى! ئەنگلىيەلىكلەرگە سېتىلغان مۇتتەھەملەر پارلامېنت تەيىنلىگەن گېنېراللارنى تەپ تارتماستىن قانۇنسىز دەپ جاكارلىدى! ئۇلار گېنېراللارنىڭ جېنىغا قەست قىلماقچى! مانا بۇ جاراھەتكە قاراپ بېقىڭلار! ئەلنىڭ بەختى ئۈستىدىكى مۇھاكىمىنىڭ نورمال ئېلىپ بېرىلىشى ئۈچۈن بىزنى قولۇڭلاردىكى قوراللىرىڭلار ئارقىلىق خەقنىڭ قولىدىكى قاتىللىق قوراللىرىدىن ساقلاڭلار! سېپىڭلاردا تۇرغان ماڭا ئوخشاش پالاتا ئەزالىرىنى ھىمايە قىلىڭلار، زالدىن چىقماي

تۇرۇۋالغان خەقنى قوغلاپ چىقىرىڭلار!

ناپولېئون ئىنسىنىڭ نۇتقىغا لېۋىنى چىشلىگىنىچە قۇلاق سېلىپ تۇردى، نۆۋەت ئۆزىگە كەلگەندە: «جاھىللارنى ئۆلتۈرەيلى! ئۇرۇش ئىلاھمەن، كەينىمدىن ئالغا!» دەپ قۇرۇقتىن - قۇرۇق شوئار توۋلاشتىن باشقا گەپ ئاغزىغا كەلمىدى. لۇسئان ئاكسىنىڭ سۆزىنى داۋاملاشتۇرىۋېتىشىدىن ئەندىشە قىلىپ دەرھال توستى:

— پەرۋردىگار مېنىڭ ھەققىدە بولسىمۇ، ئەمدى بولدى

قىلغىن!

— ياشىسۇن بوناپارت! — دەپ توۋلىدى لەشكەرلەردىن

بىرى. بىراق، ھېچكىم مىدىرلىمىدى، ھازىرلا ھۇجۇمغا ئۆتمەيدىغان بولسا ھەممە ئىش كېچىكەتتى! لۇسئان بۇ چاغدا خۇددى ئويۇن قويۇۋاتقاندەك قىلىپ، بىر ئوفىتسېرنىڭ قولىدىن شەمشەرنى ئالدى - دە، ئاكسىنىڭ كۆكرىكىگە تەڭلەپ تۇرۇپ توۋلىدى:

— قەسەم، ئەگەر ئاكام فىرانسىيەنىڭ ئەركىنلىكىگە تەھدىت

سېلىشقا پېتىنسا، شۇ ئان جېننى ئالىمەن!

بۇ ئويۇن راستلا ئۈنۈم بەردى. مۇرات دەرھال لەشكەرلەرنى ئۆزىگە ئەگىشىپ ھەرىكەت قىلىشقا بۇيرۇدى ھەمدە تەھدىت ئاھاڭىدا توۋلىدى:

— يىگىتلەر! زور ۋاڭلارنى تۇتۇپ يىغىن زالىدىن تالغا

چۆرۈۋېتەيلى!

لەشكەرلەر قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ، ئاخىر قوزغالدى! ئۇلار

گەرچە مىلتىقلىرىنىڭ ئىشتىكىنى چىقىرىۋېلىشقا بولسىمۇ، ئەمما قارشىلىق كۆرسىتىشكە ئۇرۇنغان جاھىل پالاتا ئەزالىرىنى يىغىن زالىدىن سىلىق - سىپايلىك بىلەن ھەيدەپ چىقاردى.

غۇۋا يورۇق زال ئىچى پاتىپاراق بولۇپ، قىزىل تون، يۇمشاق بۆك كىيگەن پالاتا ئەزالىرى بىلەن ھەربىي قالىپاق ۋە فورما كىيگەن لەشكەرلەر غۇزمەكلىشىپ كەتتى، پالاتا ئەزالىرىنىڭ ئىچىدە قورقۇپ دېرىزىدىن سەكرەپ قاچقانلىرىمۇ بولدى.

بايا چوڭ خىزمەت كۆرسەتكەن سىرلىق لۇسئان بۇ چاغدا پالاقشىغىنىچە ئۈستۈنكى قەۋەتتىكى ئاقساقاللار مەھكىمىسىنىڭ يىغىن مەيدانىغا كىرىپ، ئاكىسىنىڭ بايا زەخمىلىنىش جەريانىنى بولۇشىچە كۆپتۈرۈپ بايان قىلدى، ئاندىن ھولۇقۇپ كەتكەن ئاقساقاللارغا ئۈچ نەپەر باش مەمۇرنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش قارارىنى ماقۇللاشقا كۆندۈردى، بۇنىڭ بىلەن يىغىن تۈن نىسپىيىگىچە سوزۇلدى. لۇسئان ئاندىن بىرقانچە ئاقساقالنى ئاددىي بىر قەھۋەخانىغا تاماققا باشلىدى. دەرۋەقە، ئاللىبۇرۇن ھەممەيلەننىڭ قورسىقى ئېچىپ كوركىراپ كەتكەندى.

شۇ كېچىسى بىر تۈركۈم سادىق ۋە ئىشەنچلىك پالاتا ئەزالىرى ئاياغ ئاستى قىلىنغان بۇ ساينىت كلوۋد يىغىن مەيدانىغا يەنە بىر قېتىم يىغىلدى. بۇ ئوتتۇز نەپەر پالاتا ئەزاسى پىلدىرلاپ يېنىپ تۇرغان بىرقانچە شامنىڭ خىرە يورۇقىدا فىرانسىيە خەلقىگە ۋاكالىتەن ئاۋاز بەرمەكچىدى. ئۇلار شۇ تاپتا باشقىلارنىڭ شاھمات تاختىسىدىكى بىرقانچە ئۇرۇقى بولۇپ قالغانىدى، خالاس. بۇ چاغدا يۇقىرى قاتلامدىكى زاتلار، چىرايلىق خانىملار ۋە داڭلىق ئەربابلارمۇ تۈن نىسپىيىدىكى بۇ مۇراسىمنىڭ تاماشىسىنى كۆرمەكتە ئىدى. بۇ قېتىم پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ھېچقايسى ساھەسىگە تالاپەت يەتمىدى، نامراتلارمۇ يېغىلىقنىڭ دەردىنى تارتىمىدى. لۇسئان ھېرىپ - چارچىغىنىغا قارىماي بۇ قېتىمقى سىياسىي ئوبۇننىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى داغدۇغىلىق تەبرىكلەش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى، يېڭى تەيىنلەنگەن ئۈچ نەپەر

باش مەمۇر كېچە سائەت ئىككىدە قوڭغۇراق ساداسى ئىچىدە
قەسەم بېرىپ ۋەزىپىگە ئولتۇردى. بىرقانچە يىلەن ھارغىن ئاۋازدا
«ياشسۇن جۇمھۇرىيەت!» دەپ شوئار توۋلاپ قويدى.

باش مەمۇر بوناپارت بۇررىئېننىڭ ھەمراھلىقىدا سائەت
ئۈچتە پارىژغا پەيتون بىلەن يېتىپ كەلدى. يول بويى زۇۋان
سۈرمىدى، ئۆيىگە كىرىپ يوسىقىنى كۆرگەندىلا ئېغىز ئاچتى:
— ماڭا قاراڭ، بۇررىئېن، بۈگۈن نۇرغۇن ئەخمىقانە
گەپلەرنى قىلىپ سالدىمغۇ دەيمەن؟

ئۈچىنچى باب

دەريا

ئىزدىسەك تارىختىن ئىزنالارنى بىز، زەپ ئۆتكۈر
كۆزىمىز، ئۆتكۈر زېھنىمىز. قالمايتۇ ئەرزىمەس ئىشلاردىن
ھېچ ئىز، مەۋجۇتتۇر پەقەتلا زېمىن ۋە دېڭىز.

گىوتې

بىرىنچى، روھ ۋە شەمشەر

يىگىرمە نەچچە كىشى يۇمىلاق ئۈستەلنى چۆرىدەپ
ئولتۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ياشلارمۇ، ياشانغانلارمۇ بار ئىدى،
كۆپىنچىسى 1800 - يىلىدىكى ئادەت بويىچە ئاددىي كىيىنگەن،
سۈنئىي چاچ سالمىغان، ئۈستىبېشىنىمۇ تۈزەشتۈرمىگەن
كىشىلەر ئىدى. ھەربىي فورما كىيگەن بىرقانچە كىشىمۇ ئالتۇن
چۈچىلىق شەلپەر ئاسمىغان ۋە ئىزناك تاقىمىغاندى، ئەمەلىيەت
ۋە نەزەرىيە ساھەسىدىكى بۇ مەشھۇر زاتلارنىڭ بەزىسى مەمۇرىي
ئىشخانىلاردىن، بەزىسى تەجرىبىخانىلاردىن، بەزىسى شەھەردىن،
بەزىسى يېزىدىن كەلگەنىدى. ئون يىللىق ئىنقىلابنىڭ
مۈشكۈلاتىنى ئورتاق باشتىن كەچۈرگەن بۇ كىشىلەر زىچ

بىرلىشىپ، بۇ ئىنقىلابنى ئاخىرلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئورتاق مەقسەتتە بۇ يەرگە جەم بولغانىدى. بوربون سۇلالىسىنىڭ ھەشەمەتلىك تۇبىلپىرس ئوردىسى چۆلدەرەپ تۇراتتى، قەسىر ئىچىدە ياللىداپ تۇرغان چوغدەك قىزىل، ئالتۇندەك سېرىق شايبە - دۇردۇن، زىلچا - گىلەملەرنىڭ جۇلاسى بۇ يەرگە يىغىلغان بۇرژۇئازلارنىڭ كەيپىياتىغا ماس كەلمەيتتى. بېھىساب شامدانلاردا پىلىلداپ يېنىپ تۇرغان يېقىملىق كۈمۈش رەڭ شام نۇرى ئۆتكەنكى ئەيش - ئىشرەتلىك يىللارنى ئەسكە سالاتتى.

ئىلگىرىكى باش مەمۇرلار ئوردا ئايۋىنىدا ئۆزلىرىنىڭ چىرايلىق ئاشنا - يارلىرى ئۈچۈن داغدۇغىلىق مۇراسىملارنى ئۆتكۈزۈپ تۇرۇشقا ئادەتلەنگەنىدى. فىرانسىيە ئاقسۆڭەكلىرىمۇ بۇنداق سورۇنلاردىن ئۆزىنى قاچۇرمايتتى، ئەلۋەتتە. ھالبۇكى، لىيۇكسېمبۇرگ ئوردىسىدىلا شۇنداق ئىدى، تۇبىلپىرس ئوردىسى بەختسىزلىك ۋە گەربۇھلار بىلەن تولۇپ كەتكەندەك سۈرلۈك ئىدى. ھەربىي سىياسىي ئۆزگىرىش يۈز بېرىپ ئىككى ئايدىن كېيىن مۇستەبىت بوناپارت ئۆزىنى جەلىپ قىلغان بۇ ئوردىغا ئىككى شېرىكى بىلەن كۆچۈپ كىردى. شۇ چاغدىكى مەنزىرىنى تەنتەنلىك دېگەندىن كۆرە كۈلكىلىك دېگەن تۈزۈك ئىدى. چۈنكى، ئاخىرقى پادىشاھ قولغا ئېلىنىپ يەتتە يىل ئۆتكەندىن كېيىن جۇمھۇرىيەتنىڭ بىرىنچى ئورۇندىكى پۇقراسى بۇ قەسىرگە كۆچۈپ كىردى ئەمەسمۇ. كىرا پەيتونلىرىغا ئولتۇرۇپ تاماشا كۆرۈش ئۈچۈن كەلگەن پارىژ پۇقرالىرى پەيتوننىڭ ئەپلەپ - سەپلەپ چاپلاپ قويۇلغان قەغەز لەپىملىرىنىڭ يوقۇقىدىن بۇ مەنزىرىگە قاراپ ئىختىيارسىز قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كېتەتتى. بۇ مەنزىرە كىشىلەرگە خۇددى دەۋر كومپىدىيەسىدەك بىلىنەتتى، ئادەتتىن تاشقىرى ئېچىلىپ كەتكەن باش مەمۇر بالىلارچە زوقمەنلىك بىلەن ئەتراپىغا قىزىقسىنىپ قارايتتى.

— مانا، ئاخىر تۇتۇلۇپ ئوردىسىغىمۇ كىردىم، ئەمدىكى گەپ بۇ يەردە قانچىلىك تۇرالغۇدا قالدى، — دېگەندى باش مەمۇر بىر دوستىغا.

شۇ ئاپتا يۇمىلاق ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرغان كىشىلەر ئىچىدە ئىلگىرى بۇ يەردە پارپۇر چاچقۇلار چېچىلغان سۈنئىي چېچىنى، پۈزۈر كىيىملىرىنى، تانسا ئۆتۈكلىرىنى كىيىپ، دەككە — دۈككە ئىچىدە پادىشاھ ئالىيلەرنىڭ قوبۇل قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشقا ئادەتلەنگەن بىر قانچىسىمۇ بار ئىدى. ئۇلار بەزىدە لىيۇكسېمبۇرگ ئوردىسىدا پادىشاھ بىلەن بىر ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ ئۆمرى كۈتە مەمۇرىي پەرمانلارنى مۇزاكىرە قىلاتتى ۋە تۈزەتتى، بۇنداق پەرمانلار ئېلان قىلىنار — قىلىنماي تۇرۇپلا ئەمەلدىن قالدۇرۇلاتتى. جىددىي ئەمىر — پەرمانلار، پەۋقۇلئادە قانۇنلار ئۈزۈلمەي ئېلان قىلىنىپ تۇراتتى. ئۆتكۈنچى ئەمىر — پەرمانلار تېخى يېڭىلا ئېلان قىلىنغان ئەمىر — پەرمانلارنىڭ ئورنىنى ئالغىنى. ئۈچ ئاساسىي قانۇن تىنماي نۆۋەتلىشىپ، گويى رايونىدەك ئوت چاچرىتىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلەتتى... بۇ ئون يىل مابەينىدە خىلمۇخىل يېڭى ئىدىيەلەر بارلىققا كېلىپ تۇردى. لېكىن، ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈشكە ئۈلگۈرمەيلا مەشەل نۇرى ۋە شاۋقۇن — سۈرەن بىلەن تولغان بىر كېچىدىلا شۇنداق تېز غايىب بولاتتى. پارىژ خۇددى ئالدىنقى سەپمۇ، كۈرەشمۇ بولمايدىغان ھەربىي گازارمىغا ئوخشاپ قالغان بولۇپ، قوراللىق سىياسىي پارتىيەلەر نامايىشى بەس — بەستە داۋاملىشاتتى، كونا تەرتىپ بىلەن يېڭى ئارزۇلار بىر — بىرىدىن ئۈستۈنلۈك تالىشاتتى، رادىكال ئىدىيەلەردىن چاقنىغان ئۆتكۈر نۇر كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇراتتى، ئۈمىدى يوققا چىقىپ گاڭگىراپ قالغان كىشىلەر ۋە جاھاننى تالىشۋاتقان نەپسانىيەتچىلەر ئالەمنى مالەم قىلىۋېتەتتى. نەتىجىدە ئەركىنلىك، باراۋەرلىك

سادالرى بىلەن ئالدامچىلىق، ھىيلىگەرلىك گىرەلىشىپ، زور قالايمىقانچىلىق پەيدا بولغانىدى.

يىغىن مەيدانى بىردىنلا جىمىپ كەتتى. يۇمىلاق ئۈستەلدە ئۇچىسىغا يېشىل كونا ھەربىي فورما كىيگەن پاكىنەك بىر گېنېرال پەيدا بولدى، ۋەزىيەتنى كونترول قىلىۋاتقان، كېڭەش پالاتاسىغا ۋە ھۆكۈمەتكە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان كىشى شۇ ئىدى. سىياسىي پارتىيەلەر ۋەزىيەتتىن مەمنۇن بولسۇن - بولمىسۇن ياكى ئاغرىنسۇن - ئاغرىنمىسۇن، ياۋاشلىق بىلەن بېشىنى ئىچىگە تىقمۇۋېلىپ جىم ئولتۇرۇشاتتى. گۈرۈھۋازلىق، ئۆچمەنلىك، تېررورلۇق ۋە ئوتقۇيرۇقلۇق بىلەن تولغان فىرانسىيە گويىا روماننىڭ مۇھەببەتتىن زېرىككەن ئىشقىۋاز قىزدەك بىر ھالدا بولۇپ، ئۆزىنى تۇتۇپ تۇرايلىغان بىردىنبىر ئەرنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقاندى. بۇ ئەر ئەمدى مەرتىۋە ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا موھتاج ئەمەس ئىدى. فىرانسىيە دەل بۇيرۇقۋازلىقنى قاملاشتۇرايلىغان، ئەزەلدىن ھاكىمىيەتنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ باقمىغان، ھېچقانداق پارتىيەگە مەنسۇپ بولمىغان، خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان بىرسىگە، بىر ھەربىيگە ياكى بىر ئىستېلاچىغا تەقەرزى ئىدى. مولىنىس ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ ۋە ماھارەت جەھەتتە بۇ ئىستېلاچىدىن سەل كېيىن تۇراتتى، ئۇنداق بولمىغىنىدا ئۇنىڭغا تەڭداش بولغان بولار ئىدى. باشقا ھەربىيلەرنىڭ بەزىسى جەڭدە قۇربان بولغان ياكى يېتەرلىك ئابروۋىغا ئىگە بولمىغانىدى. مۈلكىي ئەربابلار ئىچىدىمۇ بەسلەشكۈدەك بىرەرى يوق ئىدى. ئەمەلىيەتتە، ناپولىئون مۇۋەپپەقىيەت قازانغىنىدىن كېيىن ھاكىمىيەت قولىنى سوزسىلا يەتكۈدەك يەردە ئىدى، ئاساسىي قانۇن تەرتىپىدە جان - جەھلى بىلەن چىڭ تۇرۇپ، ھوقۇقنى قولغا ئېلىشى ئۈچۈن داغدام يول ئاچقاندى. ھالبۇكى، ئاساسىي

قانۇنغا قاتتىق رىئايە قىلىش ئارزۇسى كۈلكىلىك تەرزىدە مەغلۇپ بولدى.

ناپولېئوننىڭ ئالدىدىكى بۇ داغدام يولدا ياسىما توسۇق پەيدا بولدى. ھالبۇكى، بۇمۇ سىياسىي تالانتقا ئىگە ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى ئىدى. بوناپارت قولىدا ئۆتكۈر شەمشىرنى چىڭ تۇتۇپ تۇرغان بولسىمۇ، شەمشىرنىڭ قۇدرىتى چەكلىك ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلەتتى.

— دۇنيادا نېمىگە چوقۇنىدىغانلىقىمنى بىلەمسىز؟ — دېگەندى ناپولېئون ئۆز ۋاقتىدا، — قورال ھەرقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتا ئەسقىتتۈرمەيدۇ. دۇنيادا پەقەت ئىككى خىللا قۇدرەت بار، ئۇ بولسىمۇ روھ ۋە شەمشەر. ئەمما، تېگى - تەكتىدىن ئېيتقاندا، روھ ھامان شەمشەر ئۈستىدىن غالىب كېلىدۇ.

ناپولېئون شۇ دەۋردە ئەڭ ئۇلۇغ ھەربىي قوماندان ئىدى، مەيلى ھازىر پارىژدا بولسۇن ياكى ئۇرۇش توختىتىش، ئىتتىپاق تۈزۈش شەرتنامىلىرى ئۈستىدىكى سۆھبەتلەردە بولسۇن، ھېچقاچان ئۈستەل مۇشتلاشنى ئادەت قىلمىغانىدى. ھەقىقەتەن سىياسىي تالانت ئىگىسى ئىدى، شەمشەرگە ئەھمىيەت بېرەتتى، ئەمما شەمشەرنى ئىككى خىل كۈچنىڭ بىرى سۈپىتىدەلا چوڭ بىلەتتى. ھازىر، شۇنداقلا بۇنىڭدىن كېيىنكى ئون بەش يىل داۋامىدا ھېچقاچان قىلىچ - شەمشەرلەرنىڭ بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇشىدىن چىققان ئاۋاز بىلەن قۇلقى پۈتۈپ قېلىپ، خەلق ساداسىغا قۇلاق سېلىشنى ئېسىدىن چىقارغان ئەمەس، خەلق ساداسىنىڭ قۇدرىتى مۆلچەرلىگۈسىز، بۇ سادانىڭ قۇدرىتىنى مۆلچەرلەشكە تالانتلىق ماتېماتىك بوناپارتنىڭ ئۆزىمۇ قادىر ئەمەس، خەلق ساداسى بوناپارتنىڭ مول تەسەۋۋۇر ئىقتىدارىغىمۇ چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەندى.

بوناپارت روھنىڭ شەمشەردىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىغا
ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن ئەلنى تەرتىپ ۋە تىنچلىق بىلەن ئىدارە
قىلىشنى ھەربىي كۈچ ئارقىلىق بويسۇندۇرۇشتىن مۇھىم
بىلىپ، تەرتىپ ۋە تىنچلىقنى ساقلاشقا بار كۈچى بىلەن
تىرىشتى، شۇنىڭدىن كېيىنكى ئون يىللىق تارىخىي پاكىتمۇ بۇ
نۇقتىنى دەلىللەپ بەردى.

ناپولېئوننىڭ نەزىرىدە تەرتىپ باراۋەرلىكتىن دېرەك
بەرسىمۇ، ئەركىنلىككە تەڭ ئەمەس ئىدى. ناپولېئون شۇڭا بۇ
ئىككى تۈرلۈك ئىنقىلابىي بايلىقنىڭ بىرىنىلا ئۆزىنىڭ
مۇستەبىت تۈزۈلمىسىگە كىرگۈزدى. بىرقانچە قېتىم تەۋرىنىپ
قالغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باراۋەرلىككە ئاداقچە ئەھمىيەت
بېرىپ كەلدى. ئەركىنلىككە چۈشۈپ كەلمەي دېگەن نېمە؟
«ياۋايىلارمۇ، مەدەنىيەتمۇ ئۆزلىرىنىڭ تەسەۋۋۇرىنى چەكلەپ
تۇرۇشقا، ئۆزىنى قاتتىق ئىنتىزام بىلەن تەربىيەلەشكە، بىمەھەل
چاغدا ئادەم چىشىلىشىگە يول قويماسلىق ئۈچۈن مەنئۇ زەنجىر
بىلەن باغلاپ تۇرۇشقا، ھەر ۋاقىت قامچىلاپ ئوۋغا سېلىشقا
قادىر غوجايىنغا، سېھىرگەرگە موھتاج. ئۇلار تىزگىنلىنىدۇ،
تەربىيەلىنىدۇ. ئۇلاردا بۇنىڭدىن ئارتۇق نەرسە بولمايدۇ،
بويسۇنۇش — ئۇلارنىڭ تەبىئىي ئالاھىدىلىكى، ئىنساننىڭ
بۇنىڭدىن ئارتۇق نەرسە تەلەپ قىلىش ھوقۇقىمۇ يوق!»
ناپولېئوننىڭ جاھاندىن بىزار بولۇپ ئېيتقان بۇ تەھدىتلىك
سۆزلىرى پەقەت ئىچكى دۇنياسىنىڭ يېرىمىنىلا ئاشكارىلاپ
بېرىدۇ، خالاس. ناپولېئون دەۋران سۈرۈۋاتقان مەزگىلدە ھۆكۈمەت
ئاپپاراتىدا پەقەت ئالاھىدە ئىقتىدارلىق كىشىلەرنىلا ۋەزىپىگە
تەيىنلەپ، ئۇلارغا مىليونلاپ كىشىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىش
ھوقۇقىنى بەردى. ئۆزى بولسا تالانت — ئىستېداتىغا ۋە
تىرىشچانلىقىغا تايىنىپ، مىلياردلاپ كىشىگە ھۆكۈمرانلىق

قىلىش ھوقۇقىغا ئېرىشتى. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئىنقىلاب ئوغلانى بولۇپ سانالدى، ھۆكۈمرانلىق قىلىش داۋامىدا قانداقلىكى ئوسۇل قوللىنىشىدىن قەتئىينەزەر، بەربىر مەڭگۈ ئىنقىلاب ئوغلانى بولۇپ قېلىۋەردى.

ناپولېئوننىڭ شۇنچە سىرلىق بولۇپ كېتىشىنىڭ بىر قىسىم سەۋەبى شۇ ئىدى. ئۆز تېررىتورىيەسىنى قانچىكى كېڭەيتكەنسىرى، كىشىلەر ئۇنىڭغا شۇنچە ئىشەندى. ناپولېئوننىڭ تۈزۈلمىسىدە قابىللار قانچىكى ئىقتىدارلىق بولسا، ئۆز قىممىتىنى شۇنچە نامايان قىلىپ، مەرتىۋىسى، ھوقۇقى ۋە بايلىقىنى كۈنساين ئۇلغايتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئىدى. چۈنكى، ئاتامانى ئۆزلىرىگە ئوخشاشلا نامرات تەبىقىدىن كېلىپ چىققان ۋە بۇ نۇقتىنى باشتىلا جامائەتكە ئاشكارىلىغانىدى. سىيېس بىر ئاساسىي قانۇن لايىھەسىنىڭ كۆپىيەسىنى يېزىپ چىققانىدى، بۇ لايىھەدە پەقەت سىموۋول سۈپىتىدەلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغان، ئىمزا قويۇشتىن باشقىغا چىشى پاتمايدىغان ئېتى ئۇلۇغ، سۈپىسى قۇرۇق رەئىس جۇمھۇر قويۇش بەلگىلەنگەنىدى.

بوناپارت لايىھەدىكى بۇ تەلەپنى جىجىپ تاشلاپ، لەشكەرگە خاس قوپاللىق بىلەن:

— بۇ سېمىز چوشقا كۆزۈمدىن يوقالسۇن! — دېدى.

رەئىس جۇمھۇرنىڭ ئورنىنى ئارمىيەنىڭ ئەڭ ئالىي قوماندانى بولىدىغان، دىپلوماتىيە ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىدىغان، بارلىق ئەلچىلەرنى، پەۋقۇلئاددە ئەلچىلەرنى، كېڭەش پالاتاسىنىڭ ئەزالىرىنى، ئۆلكە ۋالىيلىرىنى، ئوفىتسىرلارنى ۋە ئادۋوكاتلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەيدىغان تولۇق ھوقۇقلۇق باش مەمۇر ئالىدىغان بولدى. ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن كېڭەش پالاتاسىنىڭ ئوتتۇز نەپەر ئەزاسى ئۆزىنىڭ ئىشداشلىرىنى تاللايدىغان بولدى، ئەمما كېڭەش

پالاتاسنىڭ قانۇن چىقىرىش تەشكىلاتىغا ۋە ئاۋامنى قوغداش مەھكىمىسىگە قانۇن لايىھەسىنى ئوتتۇرىغا قويۇش ھوقۇقى بېرىلمىدى. بۇ ئىككى تەشكىلاتنىڭ رولى پەقەت سىياسىيونلارغا نۇتۇق مۇنبىرى راسلاپ بېرىش، شۇنداقلا كېڭەش پالاتاسىنىڭ ئەزالىرىنى يۇقىرى مائاش ۋە ئەيش - ئىشرەتلىك تۇرمۇشتىن بەھرىمەن قىلىشلا بولدى.

ھەممە ئىشنى بوناپارت ئۆزىلا بەلگىلەپ بولدى. ئۆزىنى بۇ ۋەزىپىگە نامىغا ئەمەس، بەلكى ئىپادەگە تايىنىپ تەيىنلىگەنمەن، دەپ ھېسابلايتتى. ئادەمنى تەبىقىسىگە، سىياقىغا ياكى پارتىيەسىگە قاراپلا ھەربىي ۋە مەمۇرىي ساھەدە مۇھىم ۋەزىپىگە قويۇشقا بولمايدۇ، ھەتتا ئۇنىڭدىن تۆۋەن ۋەزىپىگە قويۇشقىمۇ بولمايدۇ، پەقەت ئالاھىدە ئىستېدات ۋە تالانتقا ئىگە كىشىلەرلا مۇھىم ۋەزىپىگە قويۇلىدۇ، دەپ قارايتتى. ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرغان ئالاھىدە ئىستېداتلىق بۇ كىشىلەرمۇ ناپولېئوننىڭ ئاشۇ ئۆلچىمى بويىچە ئۆزى تاللاپ بېكىتكەن كېڭەش پالاتاسىنىڭ ئەزالىرى ئىدى، ھەممىسى ھەمىشە بۇ مۇستەبىتنىڭ ئەتراپىدىن نېرى كەتمەيتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە لاپلاس ئاتلىق بىر كىشى بولۇپ، ناپولېئون «ئاكادېمىيە»نى ئۇلۇغلاش يۈزىسىدىن ئالايتەن ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرلىقىغا تەيىنلىدى. بۇ ئالىم كېيىنچە سىياسىي مېخانىكا تەتقىقاتىدىن ۋاز كېچىپ، ئۆزىنىڭ ئاسمان جىسىملىرى مېخانىكىسى تەتقىقاتىغا قايتىپ كەلدى. روتلايمۇ ئاۋام پالاتاسىنىڭ ئەزالىرىدىن بىرى ئىدى، بۇ ئەمەلدار ۋە مۇخبىر يىگىرمە يىلدىن بۇيان ناپولېئون ئۇچراتقان ئەڭ مۇستەقىل ئىش ئۆتىدىغان ئادەم، شۇنداقلا قىممىتى ئەڭ يۇقىرى يىغىن پۈتۈكچىسى ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا نامى ئەڭ ئۇلۇغ قانۇنشۇناس ترونىسمۇ كېڭەش پالاتاسىنىڭ ئەزالىرىدىن بىرى ئىدى. ئاۋام

پالاتاسىدا ھەممە كىشى پۇقرا بولۇپ، بىر - بىرىنى سەنلىشەتتى، خانپەرەسلەر بىلەن ياكوبىنچىلارمۇ ئاقلانە يوسۇندا بىر - بىرىگە ياندىشىپ باراۋەر ئولتۇراتتى. يىغىن خاتىرىسى «پۇقرا باش مەمۇر» غا سۇنۇلدى.

— نوپۇزلۇق قانۇنشۇناسلارنىڭ نۇقتىئىنەزىرىنى تەپسىلىي، مۇكەممەل خاتىرىلەش ئىنتايىن مۇھىم، — دېدى بۇ پۇقرا باش مەمۇر بۇ خاتىرىنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، — چۈنكى، ئۇلارنىڭ پىكرى بىز ھەربىيلەر ۋە سودىگەرلەرنىڭ پىكىرىدەك ھېچقانداق قىممىتى يوق پىكىرلەر بولماستىن، ئىنتايىن ۋەزىنلىك. مەن دائىم غەزىپىمگە پايلىماي قالايمىقان تەنبىھ بېرىپ سالغىمەن. گەپنى ئاغزىمدىن چىقىرىپ بولۇپلا كەتكۈزۈپ قويغانلىقىمنى بايقايمەن. ئۆز پېتىمچە قېلىشقا رازىمەنكى، دانا بولمىمەن دەپ زورۇقۇشنى خالىمايمەن.

ناۋادا بوناپارت كېڭەش پالاتاسى ئەزالىرىنىڭ ئۆز پىكىرىگە ھە دەپ قويۇۋاتقانلىقىنى بايقاپلا قالسا:

— جانابىلار، سىلەر مېنىڭ پىكىرىمگە قوشۇلۇش ئۈچۈنلا ئەمەس، ئۆز قىزىقىشىڭلارنى بايان قىلىش ئۈچۈن كەلدىڭلار. ئۆز قارىشىڭلارنى ئېيتقىنىڭلاردىلا، ئاندىن ئۆز پىكىرىم بىلەن سىلەرنىڭ پىكىرىڭلارنى سېلىشتۇرۇپ، قايسىسىنىڭ پىشقان پىكىرى ئىكەنلىكىنى بەلگىلىيەلەيمەن، — دەيتتى.

كېڭەش پالاتاسىنىڭ يىغىنى ھەمىشە سائەت توققۇز لاردا باشلىناتتى. چۈنكى، باش مەمۇر جىددىي ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى شۇ چاغدىلا بىر تەرەپ قىلىپ بولۇپ ئاران بوشىنالايتتى. يىغىن بەزىدە ئەتىسى ئەتىگىنى سائەت بەشلەرگىچە داۋاملىشاتتى. كېڭەش پالاتاسىنىڭ ئەزالىرى بۇنداق چاغلاردا تۈن نىسپىدە مۈگدەپ قالاتتى، ھەتتا بىر قېتىم ھەربىي، مەمۇرىي ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى ئۇخلاپمۇ قالغانىدى. ناپولېئون

ئۇنى تۇرتۇپ ئويغىتىپ، كۆپچىلىككە قاراپ:

— سەگەك ئولتۇرۇڭلار! ھازىر سائەت ئەمدىلا ئىككى بولدى، مائاشىمىز ئالدىدا يۈزىمىز يورۇق بولسۇن، — دېدى. يىغىن رەئىسى بولمىش ناپولېئون ئۇخلاپ قالمايتتى، چۈنكى ھەممىدىن ياش بولۇپ، ئاران ئوتتۇز ياشتا ئىدى.

ناپولېئون ھەربىي سىياسىي ئۆزگىرىش بولغان كېچىسى ئىككى كۈنمىگە قانۇن لايىھەسى يېزىپ چىقىشقا بەلگىلىدى، بۇ ناپولېئوننىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقى مەزگىلىدىكى تۇنجى تەدبىرى ئىدى. قالايمىقانچىلىق قانۇن بولمىغانلىقى ئۈچۈنلا پەيدا بولغان. چۈنكى، فىرانسىيەدە ئىنقىلاب پارتلىغانغا قەدەر بىرلىككە كەلگەن قانۇن يوق ئىدى. ئىنقىلابچىلار قانۇن بەرپا قىلىش توغرىسىدا ۋەدە بەرگەن بولسىمۇ، بۇ ۋەدىسى ئارىدىن ئون بىر يىل ئۆتۈپ بۈگۈنگە قەدەر نەقلەشتۈرۈلمەي كەلگەنىدى. ئۈچ نەپەر كاتتا قانۇنشۇناسمۇ ناپولېئوننىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن بۇ يىل يازدىن ئېتىبارەن قانۇن لايىھەسىنى يېزىشقا تۇتۇش قىلدى. تۆت ئايدىن كېيىن ھەق تەلەپ قانۇنىنىڭ كۆپىيەسى، يەنى كېيىنكى ناپولېئون قانۇنى دۇنياغا كەلدى. بۇ قانۇن كېڭەش پالاتاسىنىڭ قاراپ چىقىشىغا سۈنۈلدى ۋە بىر يېرىم يىل ئىچىدە پۈتۈنلەي ماقۇللاندى. بۇ قانۇن بىر ئەسىردىن كېيىنمۇ فىرانسىيەدە يەنىلا دۆلەت قانۇنى بولۇۋەردى. ناپولېئون بويسۇندۇرغان دۆلەتلەردە، ھەتتا كېيىن قۇرۇلغان گېرمانىيەدەمۇ بۇ قانۇن قوللىنىلدى، يەنە كېلىپ بارلىق ياۋروپا ئەللىرىنىڭ بۈگۈنكى ھەق تەلەپ قانۇنلىرىنىڭ ئاساسى بولۇپ قالدى. ناپولېئون قانۇنلىرىنىڭ ئىچىدىكى ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە قىسمىلا ئىنقىلابىي خاراكتېرگە ئىگە قانۇنلار ئىدى، بۇ ھۆكۈمران شۇ قانۇننىڭ بارلىق تەپسىلاتىنى ئۇزاق مۇددەت مۇھاكىمىگە قويغان، قانۇنلار ئىچىدىكى ئىختىلاپ بار جايلارنىڭ كۆپىنچىسىنى ئۆزى كېسىم

قىلىپ بەلگىلىگەندى.

تەجربىسى مول ھەم ئېغىر - بېسىق مۇتەخەسسسلەر ناپولېئوننىڭ يېتەكچىلىكىدە ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا بارلىققا كەلگەن ئەقلىي پىرىنسىپلارنى رەتكە تۇرغۇزۇپ ۋە تاسقاپ - تاللاپ، ئىنسانىي ھوقۇقنى تەشەببۇس قىلىدىغان يېڭى تۈزۈمگە ئايلاندۇرغانىدى. بۇنداق تۈزۈم شارائىتىدا ۋارىس ئاقسۆڭەكلەر مەۋجۇت بولمايتتى، بارلىق پەرزەنتلەر باراۋەر ئاساستا ۋارىسلىق ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولاتتى. يەھۇدىيلارمۇ، خىرىستىيانلارمۇ قانۇن ئالدىدا باراۋەر ئىدى، كىشىلەر دىنىي مۇراسىم ئۆتكۈزمەي تۇرۇپمۇ نىكاھلىشالايتتى ۋە نىكاھتىن ئاجرىشالايتتى.

ناپولېئوننىڭ قانۇنىي تەرتىپكە ئىنتىلىش نۇقتىئىنەزىرى نىكاھ تۈزۈمىدىمۇ ئۆز ئىپادىسىنى تاپقانىدى. ناپولېئون ھەتتا ئاياللار ئېرى سۈرگۈن قىلىنغاندا ھەمراھ بولۇپ بىللە بېرىشى كېرەك، «چۈنكى، ئېرىنىڭ پاكلىقىغا ئىشەنگەن بولسا، بىز ئېرى بىلەن بىللە بېرىشنى قانداقمۇ چەكلىيەلەيمىز!» دەپ قارايتتى. ناپولېئون «بىر ئايال توي مۇراسىمىدىن ئېتىبارەن ئېرىنىڭ ھامىيلىقىغا ئۆتسە» دەپ جاكارلىنىدىغان قەدىمكى رىم دەۋرىدىكى ئۆرپ - ئادەتنىمۇ ئۇلۇغلايتتى.

ناپولېئون گەرچە نىكاھتىن ئاجرىشىشنى ياقلىسىمۇ، يەڭگىلتەكلىك بىلەن ئاجرىشىشنى قوۋۋەتلىمەيتتى. «ئەگەر كىشىلەرنىڭ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئارىلىقتا ياتلىشىپ كېتىشىگە رۇخسەت قىلىدىغان بولساق، ئالەمدە ئەر - ئاياللارنى بىر - بىرىگە ئەڭ زىچ باغلاپ تۇرىدىغان نىكاھتىن ئاجرىشىشقا يېنىكلىك بىلەن ئىجازەت بېرىدىغان بولساق، ئۆزىگە زادىلا مۇناسىپ كەلمىسىمۇ راھەت تۇرمۇش ياكى ئازادە ئۆيىنى دەپلا ئۇچرىغان بىرىگە تېگىۋېرىدىغان بىر خىل يېڭى خاھىش ئەۋج

ئېلىپ كېتىدۇ. قانۇن جەزمەن ئاياللارنىڭ خالىغىنىچە بۇنداق قىلىشىغا بولمايدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇشى كېرەك... پەقەت ئەر قاتىللىق قىلغان، زىناخورلۇق قىلغان ۋە جىنسىي ئىقتىدارى بولمىغان ئەھۋالدىلا، نىكاھتىن ئاجرىشىشنى تەستىقلاشقا بولىدۇ.»

ناپولېئوننىڭ كۆڭلىدە بۇ ماددىلارغا ئاكتىپ تۈزىتىش كىرگۈزۈش ياكى بۇ ماددىلارنى شۇ پېتى ساقلاپ قېلىش مەسىلىسى ئۈستىدە روشەن توقۇنۇش مەۋجۇت ئىدى، يوسېفىننىڭ ئىلگىرىكى ۋاپاسىزلىقى ۋە ھازىرقى ساداقەتمەنلىكىنى ئېسىگە ئالغىنىدا، كۆڭلىدىكى بۇ توقۇنۇش تېخىمۇ كەسكىنلىشەتتى. ناپولېئون شۇ تاپتا تۇغماسلىقىنى نىكاھتىن ئاجرىشىشنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرى قىلىپ بېكىتىش كېرەكمۇ - يوق، دېگەن مەسىلە ئۈستىدە ئويلىنىپ قالدى. يوسېفىنمۇ دەل شۇنىڭدىن قورقاتتى. شۇڭا، ئۆزىنىڭ تەسىرىدىن پايدىلىنىپ، قانۇندا نىكاھ مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىشكە ئۇرۇناتتى، ناپولېئون بولسا ئۆزىنى باغلاقتىن بوشتىشىشنىڭ ئامالىنى ئىزدەيتتى. ھالبۇكى، ئەنە شۇنداق خۇسۇسىي ھېسسىياتى سەتچىلىككە قېلىشتىن ساقلىنىپ، نىكاھنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قوغدىشىغا تۈرتكە بولدى.

ناپولېئوننىڭ كۈچلۈك ئىجتىمائىي ئېڭى زىنا قىلغان ئاياللارنى جازا قانۇنى بويىچە قاتتىق جازالاشقا ئۈندەيتتى (نىكاھتىن ئاجراشتۇرۇۋېتىلسە، شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك جازا ئىدى). ناپولېئون نىكاھنىڭ مۇقەددەسلىكىنى نەزەرگە ئېلىپ، قانۇنىي نىكاھ يېشىنى ئۇزارتتى. ئىنقىلاب مەزگىلىدە قىزلارنىڭ نىكاھ يېشى ئون ئۈچ ياشقا، ئوغۇللارنىڭ ئون بەش ياشقا چۈشۈرۈلگەنىدى. ھازىر قىزلار ئون بەش ياشقا، ئوغۇللار يىگىرمە بىر ياشقا توشقان بولسا، قانۇنىي نىكاھلىنىش يېشىغا

توشقان بولىدۇ، دەپ بەلگىلەش كېرەك دېگەن پىكىردە چىڭ تۇردى.

ناپولېئون بۇلاردىن باشقا يەنە ئاتا - ئانا بىلەن پەرزەنتلەر ئوتتۇرىسىدىكى قانداشلىق - قانداشسىزلىق مۇناسىۋەت، ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت قاتارلىقلارغا دائىر قانۇن مەسىلىلىرى ئۈستىدىمۇ نازۇك پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. «كېڭەش پالاتاسىنىڭ يىغىنلىرىدا، - دەپ يازغانىدىكى رودېرېر كېيىنكى ئەسلىمىسىدە، - باش مەمۇر كۈچلۈك دىققەت - ئېتىبارى ۋە توپتوغرا تەھلىل قىلىش ئىقتىدارى بىلەن كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. ئۇدا ئون نەچچە سائەتكىچە پۈتۈن دىققىتىنى بىرەر قارالمىغا مەركەزلەشتۈرەلەيتتى ھەمدە ھەر خىل قارالمىلار ئۈستىدە ئۆز قارىشىنى شەرھىلەپ بېرەلەيتتى. ھېچقاچان خاتىرىسىدىكى ۋە تەپەككۈرىدىكى خاتالىق تۈپەيلىدىن ئېزىپ قالمايتتى.»

بوناپارت سەكسەن ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان ترانسېنىڭ تەپەككۈر مەنتىقىسىگە ئىنتايىن قايىل ئىدى، ترانسېمۇ ئوتتۇز ياشلىق بۇ باش مەمۇرنىڭ چوڭقۇر تەھلىللىرىگە ۋە قانۇن نۇقتىئىنەزەرلىرىگە ئىنتايىن قايىل ئىدى. يەنە كېلىپ بوناپارت بىرەر قانۇن - پەرماننى چىقىرىش ئالدىدا بۇ ماددا «ئادىل بولغانمىدۇ؟ ئەمەلىي بولغانمىدۇ؟» دەپ ئۆز - ئۆزىدىن سورىماي قالمايتتى. ئالدىنقىلارنىڭ مەسىلىلەرنى قانداق ھەل قىلغانلىقىنى، بولۇپمۇ قەدىمكى رىم قانۇنىدا ۋە بۈيۈك ئىمپېراتور فرېدېرىخنىڭ قانۇنىدا قانداق پۈتۈلگەنلىكىنى زېرىكمەي سۈرۈشتۈرەتتى.

بۇ ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشقان كىشىلەر ئوتتۇز يەتتە تۈرلۈك قانۇننى مۇھاكىمە قىلىپلا قالماستىن، باش مەمۇر يەنە بولكىنى قانداق پىشۇرۇش كېرەك، يېڭى پۇلنى قانداق قۇيۇش

كېرەك، يېڭى بىخەتەرلىك مىخانىزمىنى قانداق بەرپا قىلىش كېرەك، دېگەندەك باشقا جەھەتلەردىكى مەسىلىلەر ئۈستىدىمۇ بىرمۇنچە گۇمانىي قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنداق چاغلاردا بارلىق مىنىستىرلارنى نورمىدىن ئارتۇق ئىشلەپ بولسىمۇ، بۇ ھەقتە تەپسىلىي دوكلات يېزىشقا بۇيرۇيتتى، ئەمما ئۇلارنىڭ نورمىدىن ئارتۇق ئىشلىگەنلىكىنى كۆرمىگەنگە سالاتتى. مىنىستىرلار ئۆيىگە قايتقىنىدىن كېيىنمۇ دائىم دېگۈدەك بوناپارتنىڭ ئەتە ئەتىگەنگىچە جاۋاب بېرىشىنى تەلەپ قىلىپ ئەۋەتكەن خەتلەردىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. بوناپارتنىڭ بىر خىزمەتدەشى: «بوناپارتنىڭ روھى ئۇرغۇپ تۇراتتى، ھۆكۈمرانلىق، مەمۇرىي ئىشلار، سۆھبەت دېگەنلەرنى گۈلىنى گۈلىگە كەلتۈرۈپ يۈرگۈزەتتى، ئاجايىپ تالانتلىق مېخانىسى ھەر كۈنى ئون سەككىز سائەتكىچە توختىماي ئىشلەيتتى. ئۈچ يىلدا قىلغان ئىشلىرى باشقا ئىمپېراتورلارنىڭ يۈز يىلدا قىلغان ئىشىدىنمۇ كۆپ ئىدى» دەپ يازدۇ ئەسلىمىسىدە. بوناپارت ھەر خىل كەسىپ ۋە ساھەلەردىكى مۇتەخەسسسلەر بىلەن شۇ كەسىپ، شۇ ساھەگە دائىر تېرمىنلار ياكى كەسىپى ئاتالغۇلارنى قوللىنىپ سۆھبەتلىشىپ، ھېچقانداق كىشىنىڭ «سوئالىڭىزنى چۈشىنەلمىدىم» دېگەن باھانىدە جاۋاب بېرىشتىن ئۆزىنى قاپچۇرۇشىغا ئىمكانىيەت بەرمەيتتى، سوئال سورىغاندا توپتوغرا قوللانغان تېرمىنلار ۋە كۆرسەتكۈچلەر ئەڭ جاھىل مۇتەئەسسىپلەرنىمۇ قاتتىق ھەيران قالدۇراتتى.

ئۆتكەن ئون يىلدا توختاپ قالغان، ھەتتا تەتۈر ئايلىنغان بۇ زور ماشىنا ئەمدى ئاستا - ئاستا ئۆلچەملىك ئايلىنىشقا باشلىدى. ئۆتكەن ئون يىلدا، بولۇپمۇ يېقىنقى بىر قانچە يىل مابەينىدە ئۆلكىلەر يۇقىرىغا سۇنغان دوكلاتلىرىدا «جەمئىيەت تەرتىپى يامانلاشتى، تازىلىق ناچار، تەرتىپ قالايمىقان» دەپ

ئاغرىنىشقاندى. ئىلگىرى بىر ئالتۇن لۇئىسقا يىگىرمە تۆت فىرانك ئالماشتۇرۇلاتتى، كېيىن ئۇچقاندەك ئۆسۈپ بىر ئالتۇن لۇئىسقا سەككىز مىڭ فىرانك ئالماشتۇرۇلىدىغان بولغانىدى. ئالدىنقى نوۋەتلىك ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئىچكى كابىنېت ئالتۇن لۇئىسنىڭ قىممىتىنى مۇقىملاشتۇرۇش تەدبىرىنى قوللىنىپ باققان بولسىمۇ، ئۈزۈل - كېسىل مەغلۇپ بولغانىدى. بۇنىڭ بىلەن توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاپ بىردىنلا بېيىپ كەتكەن بايلار دۆلەت مۈلكىنى، موناستىرنىڭ ۋەخپە يەرلىرىنى ۋە بەگلەرنىڭ يەر - زېمىنلىرىنى سېتىۋالغان، ھېچكىم باج تاپشۇرماس بولۇۋالغانىدى. يېڭى ھۆكۈمران ئەمدى قانداق تەدبىر قوللىنار؟

بۇ ھۆكۈمران سىياسىي ئۆزگىرىش بولۇپ ئىككى ئايدىن كېيىن مەملىكەت بويىچە بارلىق ئۆلكىدە باج ئاپپاراتلىرىنى تەسسىس قىلدى. «بىخەتەرلىك ۋە مال - مۈلۈك پەقەت باج نىسبىتى ئۇزاق مۇددەتكىچە ئۆزگەرمەيدىغان دۆلەتتەلا كاپالەتكە ئىگە بولىدۇ» دەپ چۈشەندۈردى ناپولېئون. ئىككى ئايدىن كېيىن فىرانسىيە بانكىسى قۇرۇلدى، ئىككىنچى يىلى يېڭى باج ئاپپاراتى، يەر ۋە ئورمان مۈلكىنى تىزىملاش ئاپپاراتىمۇ قۇرۇلدى. سابىق باش مەمۇر دۆلەت ئىلكىدىكى بىر ئوبدان يەرلەرنى ئىسراپ قىلىشتىن باشقىنى بىلمەيتتى، بوناپارت دۆلەت ئىلكىدىكى ئېشىنچا يەرلەرنى قەرز پۇل ئورنىدا قايتۇرۇپ كىشىلەرنىڭ قولىدىكى زايومنى يىغىۋالدى. ئاندىن داۋاملىق زايوم تارقاتتى، سودىگەرلەر ئۇيۇشمىسىنى ئەسلىگە كەلتۈردى، پاي سودىسىنى رەتكە سېلىپ باشقۇردى، پۇل پاخاللىقى داۋامىدىكى ھاياتكەشلىك قىلمىشلىرىنى چەكلىدى، ھەربىي تەمىناتچىلارنىڭ، ئۇرۇشتىن پايدىلىنىپ ھارامدىن بېيىماقچى بولغان ھاياتكەشلەرنىڭ ۋە باشقا ئەمەلدارلارنىڭ قاقتى - سوقتى

قىلىشىنى چەكلىدى. بوناپارت يەنە شۇنداق چارىلەر ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقى تۆتىن بىر، ھەتتا ئىككىدىن بىر نىسبەتتە تۆۋەنلەپ كەتكەن سانائەتنى قۇتقۇزۇۋالدى. ھەرقانداق ئىشقا جەزمەن ئۆزى قوماندانلىق قىلدى، ھاردىم - تالدىم دېمەي ئىشلىدى. ئىمكانقەدەر ئاددىي - ساددا، قايىل، تىرىشچان ھەمدە باتۇرلۇق بىلەن يول ئېچىشقا قادىر كىشىلەرنى تاللاپ پالاتا ئىزاسى، مىنىستىر ۋە ئۆلكە ۋالىيسى قىلىپ تەيىنلىدى. مەرتىۋە ۋارىسلىقى تۈزۈمىنى بىكار قىلدى، بىكار يەپ ياتىدىغان، قىلىدىغان ئىشنىڭ تايىنى يوق ئىش ئورۇنلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇردى. خىزمىتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەبىقىسىنىڭ قانداق بولۇشىغا، شۇنداقلا قايسى پارتىيەگە مەنسۇپ بولۇشىغا قارىماي ۋەزىپىگە تەيىنلىدى. شەھەر باشلىقىدىن تارتىپ چوڭ - چوڭ ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسى يۇقىرىدىن تەيىنلىنىدىغان، مائاشمۇ يۇقىرىدىن تارقىتىپ بېرىلىدىغان بولدى. خۇددى ئۆزىنىڭ تەسۋىرلىگىنىدەك: «بارلىق ئاپپاراتلار پىرامىدا شەكلىدە يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ھۆكۈمرانلىق قاتلىمىنىڭ ھەر بىرىدە مۇناسىپ بىرىنچى باش مەمۇر قويۇلدى.»

سىياسىي جەھەتتە قارشى سادا كۆرۈلمىدى.

— قارشى پىكىرنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، — دېدى ناپولېئون ئالدىن پەرەز قىلىپ، — مەن ھېچقانداق سىياسىي پارتىيەنىڭ ئىناۋىتىگە ياكى كۈچىگە تايانمىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھېچكىمگە قەرزدار ئەمەسمەن... تېخى يېقىندىلا ئۈستىلىق بىلەن جىنايەت ئۆتكۈزۈۋاتقان بۇ سەرخىللار ئەمدى ماڭا يېڭى ئىجتىمائىي ئىمارەت سېلىپ بېرىۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ بىرمۇنچىسى يېڭىچە ئىجتىمائىي ئىمارەت سالىدىغان كاتتا تېخنىكىلار بولۇپ قالدى. چاتاق يېرى شۇكى، ھەممىسى

تېخنىكىلارغا باش بولۇشنى تاللىشىدۇ، فىرانسوزلارنىڭ تىپىك خاراكتېرى ئەنە شۇنداق، ھەممىسى ئۆزىنى دۆلەتنى ئىدارە قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگەمەن، دەپ تەمەننا ئەيلەيدۇ.

ناپولېئون پارتىيە - گۈزۈھلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە ئىنتايىن ئېھتىياتچان بولۇپ، ئىمكانقەدەر ھەممىسىنى رازى قىلىشقا تىرىشتى. ھەركىم شۆلگىيىنى ئېقىتىدىغان مىنىستىرلىق ئورنىنى ئىقتىدارلىق، ئەمما بىر - بىرىگە دۈشمەنلىك بىلەن قارىشىدىغان ئىككى مۇتتەھەمگە بەردى. بۇ ئىككىيلەن ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۆز ماھىيىتىنى ئاشكارىلىدى.

— ياكوبىنچى فۇشې ساقچى ئىشلىرى مىنىستىرلىقىغا مىنىستىر بولسا، قايسىبىر ئىنقىلابچى دۆلەتنىڭ ئىجتىمائىي تۈزۈلمىسىگە ئىشەنچ باغلىماي قالار؟ تاللىپىران دىپلوماتىيە مىنىستىرى بولسا، قايسى ئاقسۆڭەك بۇنداق دۆلەتتە ياشاشنى خالىماي قالار! ئۇلارنى ئوڭ ۋە سول قانتىسم قىلىپ كەلدىم، ھەربىر كىشىنىڭ ئۆزىگە لايىق ئورۇنغا ئېرىشىشى ئۈچۈن كەڭ يول ئاچتىم، — چۈشەندۈردى ناپولېئون.

بارلىق ئۆلكە ۋالىيلىرىغا ۋە گېنېراللارغا ئەۋەتكەن يارلىقىدا: «جەمئىيەت بولۇپ ئۇيۇشۇشقا، ئۆز ئالدىغا پارتىيە - گۈرۈھ بولۇپ تەشكىللىنىشكە ئەمدى رۇخسەت قىلىنمايدۇ. قوغدىنىش قوشۇنىنىڭ ۋە پۇقرالارنىڭ سەمگە سېلىپ تۇرغايىسىز، ئاز ساندىكى نەپسانىيەتچىلەر كۆڭلىدە ئاداۋەت ساقلاپ ئولتۇرمىسۇن، دۆلەت ھاكىمىيىتى ھازىر ھەرقانداق قىيىنچىلىقنى يېڭىشكە ئادەتلەنگەن قۇدرەتلىك كىشىنىڭ قولىغا ئۆتتى» دەپ يازدى. ناپولېئون ھەربىي سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىنكى بىرقانچە ھەپتە ئىچىدە خەلقنى يېڭى ئېلان قىلىنغان ئاساسىي قانۇننى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە

ئىگە قىلىش ئۈچۈن بىر جاكارنامە ئېلان قىلدى، بۇ جاكارنامىنىڭ ئاخىرى مۇنداق ئىخچام سۆزلەر بىلەن چۈشۈرۈلگەندى:

«ئىنقىلاب دەسلەپتىكى ئاساسىي قانۇنىيىتىگە قايتتى. ئىنقىلاب ئاخىرلاشتى.»

ئىككىنچى، مازىنگو ئۇرۇشى

ئۇرۇش تېخى ئاخىرلاشمىغاندى.

مەن فىرانسىيەدىن ئايرىلىپ بىر يېرىم يىلدىن كېيىن قايتىپ كەلسەم، فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتى ئالىيلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىۋېتىپتۇ. مېنى فىرانسىيە خەلقى ئۆزى دۆلەت داھىيىسى قىلىپ تەيىنلىدى.

ناپولېئون سىياسىي ئۆزگىرىش بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي گېرمانىيە ئىمپېراتورىغا يازغان خېتىدە شۇنداق دېگەندى. ئۇلار بۇ چاغدا ھەتتا تېخى قايتا ئۇچراشمىغاندى. ناپولېئون گويى ئۆزىنى ياۋروپادىن ئايرىلىشتىن بۇرۇنلا، فىرانسىيەنىڭ تۆرسىدەك بىلىپ، خۇددى بىر ئىمپېراتوردەك ۋەزىندە يازغان بۇ خېتىدە ئىنتايىن تەبىئىي سەلتەنەتنى نامايان قىلغاندى. ھەمىشە ئەنە شۇنداق يۇقىرى ماھارىتى ئارقىلىق دۈشمەنلىرىگە خاتا ھۆكۈم چىقارغۇزاتتى. بىراق، بۇ ئۈستىلىقى گېرمانىيە ئىمپېراتورىغا كار قىلمىدى. ھالبۇكى، ئۆزىنىڭ ئىستراتېگىيەلىك پىلاننى ئاللىبۇرۇنلا پىشۇرۇپ قويغان بولۇپ، يولغا قويۇشلا قالغاندى.

ئەڭ مۇھىمى، ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن قوغدىنىش قوشۇنى تەشكىللىدى، قوغدىنىش قوشۇنىنىڭ ئەزالىرى ئاز دېگەندىمۇ

تۆت قېتىم جەڭنى باشتىن كەچۈرگەنلەر ئىدى. ھالبۇكى، مولىنىسى رېيىن دەرياسىنىڭ ئەتراپىغا ئەۋەتتى، ئۆزى قاراملىق بىلەن ئىتالىيەگە يۈرۈش قىلىش پىلانىنى جىددىي تۈزۈشكە كىرىشتى. ئەگەر بۇنىڭدىن تۆت يىل ئىلگىرىكىدەك دېڭىز قىرغىقىنى بويلاپ يۈرۈش قىلىدىغان بولسا، بۇ قېتىم دۈشمەن قوشۇنى جەزمەن قاتتىق مۇداپىئەدە تۇراتتى، شۇڭا جەزمەن يېڭى ئۇرۇش پىلانى تۈزۈش كېرەك! ناپولىئون ئاۋستىرىيە جاسۇسلىرىنىڭ نازارىتىگە پەرۋا قىلماستىن، مەشىق كۆرمىگەن ئەڭ ياش لەشكەرلەردىن ئەتەي بىر قوغدىنىش قوشۇنى تەشكىللىدى ھەمدە ۋېينانادا چىقىدىغان گېزىتتىكى تاپا - تەنلەرگە سۈكۈت ئىچىدە كۈلۈمسىرەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئوتتۇز ئىككى مىڭ كىشىلىك قوشۇن تەشكىللىدى، بۇ قوشۇننىڭ ئەسكەرى سانى پەقەت ئوتتۇز ئىككى مىڭلا بولسىمۇ، ئوتتۇرا قولىدەك ئەڭ سەرخىل لەشكەرلەردىن تەشكىللەنگەنىدى. بۇ قوشۇننىڭ خۇددى مىسىرغا يۈرۈش قىلغان چاغلاردىكىدەك باتۇرلۇق بىلەن يۈرۈش قىلىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. خانىبال ئۆز ۋاقتىدا ئالىپ تاغلىرىدىن ھالقىپ ئۆتمىگەنىدى، ئۆزىمۇ بۇ تاغ تىزمىسىنى بويىۋىندۇرمىغانىمىدى! شۇ تاپتا بىر گېنېرال زەمبىرەكلىرىنى سۆرىگىنىچە ئاتلىنىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ، ئۇلار تاغدىكى دەل - دەرەخلەرنى كېسىپ چانا ياساپ، زەمبىرەكلەرنى چانغا قويۇپ تاغدىن سىيرىلىپ چۈشمەكچى!

شۇنداق قىلىپ، سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىنكى تۇنجى باھاردا بۇ قوشۇن چوڭ ساينىت بېرنا تېغىغا چىقتى. بۇ ئىككى مىڭ يىلدىن بۇيانقى تۇنجى قېتىملىق ئۇلۇغ ھەرىكەت ئىدى. موناستىردىكى قېرى راھىبلار ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. بىر چارۋىچى بۇ يۈچۈن قوماندانغا يول باشلاپ ماڭدى ھەمدە

مۇڭداشقاچ ئۆزىنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرىنى سۆزلەپ بەردى. كېيىن رىۋايەتلەردىكىدەك ئىش يۈز بېرىپ، چارۋىچى بۇ يۈچۈن قومانداندىن ئىش ھەققى ئۈچۈن بىر قورۇ - جايغا ئېرىشتى. بۇ رىۋايەت تۈسىنى ئالغان ھەربىي يۈرۈشتىن ئىلھاملانغان لەشكەرلەرمۇ زەمبىرەكلەرنى تاللىشىپ سۆرەپ جاسارەت بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىدى. ئۇلار ئۆزلىرى بىلەن جاپادىمۇ، ھالاۋەتتىمۇ بىللە بولۇۋاتقان بۇ ئىشەنچلىك داھىيسىغا ئەگىشىپ ماڭماقتا ئىدى. ئۇلار بۇنىڭدىن تۆت يىل مۇقەددەم ناپولېئون ئۆزلىرىنى يېتەكلەپ بېرىپ بويسۇندۇرغان لومباردىغا يېتىپ بارماقچى. بۇ ھەقتىكى ئەسلىمىلەر، شۇنداقلا ۋاقتىنىڭ قىسلىقى بۇ قېتىمقى ھەربىي يۈرۈشكە تېخىمۇ سىرلىق تۈس بەرگەندى. ھېچنېمىدىن بىخەۋەر دۈشمەن قوشۇنىنىڭ بىر باش قوماندانى ئۆزىنىڭ پاۋىيەدىكى يارىغا يازغان خېتىدە: «بۇ يەردىن كېتىشىڭىزنىڭ زادىلا ھاجىتى يوق، مەن بار» دېگەندى. ئەمما، يىگىرمە تۆت سائەتتىن كېيىن بوناپارت بۇ شەھەرگە كىردى.

بىراق، بوناپارت بۇ قېتىمقى ھۇجۇمدىن قانائەت تاپمىدى. ئالتىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئاۋستىرىيە قوشۇنلىرى بىلەن ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلغىنىدا، ئاۋستىرىيە قوشۇنى ئەسكىرى سان جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكى بىلەن ناپولېئوننى مەغلۇپ قىلغانىدى. ياردەمگە كەلمەكچى بولۇپ كېلىشىپ قويغان دېپسايىنىڭ زاپاس قوشۇنىدىن ھېچ ئەسەر يوق بولغاچقا، لەشكەرلەرنىڭ پۈتۈن سەپ بويىچە چېكىنىش ئېھتىماللىقى تۇغۇلغانىدى. باش قوماندان يول بويىدا تۇرۇپ، قامچىسىنى ئەسەبىيلەرچە يەرگە ئۇرۇپ چاڭ چىقىرىۋەتتى، مەغلۇپ لەشكەرلەر پەرۋا قىلماستىن ھەدەپ قاچقىلى تۇردى.

— توختاڭلار! توختاڭلار دەيمەن! ياردەمچى قوشۇن ھازىرلا يېتىپ كېلىدۇ! بىر سائەتتىلا يېتىپ كېلىدۇ! — ۋارقىرايتتى

ناپولېئون، ئەمما لەشكەرلەر قاچىۋەردى. ئەمدى ئاممىمۇ قوشۇلۇپ قاچارمۇ! دېساي ئاخىر يېتىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن ئاغزىنى ئېچىپلا قالغان ئاۋستىرىيە قوشۇنىغا قارشى ئومۇميۈزلۈك قايتۇرما ھۇجۇم باشلاندى، سەرخىل ئاتلىق لەشكەرلەرمۇ ھۇجۇم سېپىگە قوشۇلدى، دۈشمەن قوشۇنى يېتىراپ قېچىشقا باشلىدى. مارىنگو ئۇرۇشىدا بوناپارت سائەت بەشتە مەغلۇپ بولغانىدى، سائەت يەتتىدە ۋەزىيەتنى ئوڭشاپ جەڭنى غەلبىگە ئېرىشتۈردى. بىراق، دېساي جەڭگاھتا قۇربان بولۇپ، ئۆز غەلبىسىنى كۆرەلمىدى.

جەڭگاھتا ھايات قالغان بوناپارت قاتتىق ھەسرەت چەكتى، چۈنكى ئەڭ ياخشى سەركەردىلىرى جەڭدە قۇربان بولغانىدى، تېخىمۇ يامىنى غەلبە ئۆزىگە ئەمەس، دېسايغا مەنسۇپ ئىدى. ئېھتىمال، بۇ قېتىمقى ھەربىي يۈرۈشنىڭ يولىنى ۋە ئۇرۇش پىلانىنى ئۆز ئالدىغا بەلگىگەنلىكى، دېسايىنىڭ پەقەت ئاشۇ ئۇرۇش پىلانى بويىچە ئۆز ۋاقتىدا ياردەمگە كەلگەنلىكىدىن باشقا تۆھپىسىنىڭ يوقلۇقى كۆڭلىگە ئاز - تولا تەسەللى بولغاندۇ. ئېھتىمال، شۇ تاپتا بۇ ھەل قىلغۇچ جەڭدىكى غەلبەم تۇمان ئېيىنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنىدىكى غەلبەمگە ئوخشاشىپ كېتەر، دەپ ئويلىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. بىراق، بۇ ئۇرۇشتا ئۆزى ئاۋۋال يېڭىلىدى، ئاندىن باشقىلار غەلبىنى قولغا ئېلىپ بەردى دېيىشكىمۇ بولىدۇ.

بىراق، ۋەزىيەتنى قايتىدىن ئويلىنىپ كۆرگەندە، بۇ ھۆكۈملەر پۈت تىرەپ تۇرالمايتتى. شۇ كۈنى ئاخشىمى بۇررىئېنغا بۇ قېتىمقى جەڭنىڭ دوكلاتىنى ئاغزاكى بايان قىلىپ بەرگەن جايدىن ئۈچ، تۆت مىللا يىراق بىر يەردە بۇنىڭدىن تۆت ئاي ئىلگىرى خەرىتىگە بىر يىڭىنى سانجىپ تۇرۇپ:

— مېنىڭچە، بىز مۇشۇ يەردە دۈشمەن بىلەن ھەل قىلغۇچ

جەڭ قىلىپ دۈشمەننى مەغلۇپ قىلىمىز، — دېگەندى. ھازىر ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ ئولتۇرىدىغان چاغ ئەمەس. بۇ سىياسىيون ۋە ھەربىي قوماندان ئالىپ تاغلىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈش ئالدىدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر سائەتتىمۇ ۋەيپىنالىقلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، «ئۇرۇشنىمۇ، سۆھبەتنىمۇ قولدىن بەرمىدى.» ھازىرمۇ جەڭگاھتا ئاۋستىرىيە ئىمپېراتورى فىرانسىسقا ئىككىنچى پارچە خېتىنى يازدى:

مەككار ئىنگىلىزلار ھىيلە ئىشلەتمىگەن بولسا، جانابىڭىز ئاددىي ھەم ئوچۇق - يورۇقلۇق بىلەن بەرگەن تەكلىپىمنى تەپسىلىي ئويلىنىپ كۆرمەي قالماي ئىدىڭىز. بەختكە قارشى ئۇرۇش پارتلىدى. نەچچە مىڭ فىرانسىيەلىك لەشكەر بىلەن ئاۋستىرىيەلىك لەشكەرنىڭ جەستى دالدا قالدى... بۇنداق دەھشەتلىك مەنزىرىنىڭ داۋاملىشىۋېرىشى مېنى تولمۇ ئازىقا سېلىپ، سىزگە بىۋاسىتە خەت يېزىشقا مەجبۇر قىلدى... مارىنگو جەڭگاھىدا شېھىت بولغان لەشكەرلەر سانى ئون بەش مىڭ كىشىگە يەتتى. چوڭقۇر ھەسرەت - نادامەت ئىچىدە جانابىڭىزدىن يەنە بىر قېتىم ئۆتۈنمەنكى، بۇ ئىنسانىي مۇراجىئەتتىمگە قۇلاق سالغايسىز. جانابىڭىز ناھايىتى يىراق بىر جايدا تۇرۇۋاتقاچقا، تەسىراتىڭىزنىڭ مېنىڭدەك كۈچلۈك بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. قوشۇنىڭىز يېتەرلىك شۆھرەتكە ئېرىشتى، بىرقانچە شەھەرلەرنى ئىلگىڭىزگە ئالدىڭىز... سىزگە تىنچلىق ۋە ئارام بەرگەيسىز. ناۋادا كېيىنكىلەرمۇ ھاماقەتلىك قىلىپ بىر - بىرى بىلەن ئۇرۇشىدىغان بولسا، بىرقانچە يىللىق ئۇرۇشتىن كېيىن ئۇلارمۇ ئەقلىنى تاپىدۇ، ئاندىن تىنچ - ئىناق مۇھىتتا ياشايدىغان بولىدۇ.

بىز ئۇزۇندىن - ئۇزۇن يېزىلغان بۇ خەتتىن بىرقانچە جۈملە سۆزنىلا نەقىل كەلتۈردۇق، خۇددى ناپولېئوننىڭ ئۇرۇش پىلانىدىكىدەك ئاجايىپ قاملاشتۇرۇپ ئېيتىلغان، ئۇرۇش

غەلبىسىدەك مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغان بۇ سۆزلەر ناپولېئوننىڭ تىنچلىققا تەشنا مەپكۇرىسىنى تۇنجى قېتىم زاھىر قىلىپ بەرگەندى. ناپولېئون شۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئالتە قېتىم ھەل قىلغۇچ غەلبىگە ئېرىشتى، ھەر قېتىمقى غەلبىدىن كېيىن مۇشۇنىڭغا ئوخشاش خەت يازدى، قوماندان بوناپارت ئەمدى تىنچلىقپەرۋەر بولۇپ قالغانىدۇ؟

ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس. نىھايەت، جەڭ مەيدانىدىكى مەنزىرىگە نېرۋىسى چىدىمايتتى، شەمشىرى ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگەن غەلبىسىدىن شۈبھىلىنەتتى. گازارما تۇرمۇشىنى پىششىق بىلەتتى ۋە سۆيەتتى، ئەمما ئادەتتە گازارمىدا تولا كۆرۈنمەيتتى. ئۇرۇشقا خۇددى شاھماتچىنىڭ شاھماتقا خۇمار بولغىنىدەك خۇمار ئىدى. بىراق، بوناپارت ئالدى بىلەن سىياسىيون ئىدى، لومباردى تۈزلەڭلىكى دەل سىياسىي ئېڭى ئويغانغان جاي ئىدى. ناپولېئون شۇ يەردە تۇنجى قېتىم پادىشاھ ۋە ھۆكۈمەتنى شاھمات ئۇرۇقى قىلىپ دىپلوماتىيە شاھماتىغا چۈشكەندى. قولىنى ھېچقاچان قىلىچىنىڭ دەستىسىدىن ئاجراتمايتتى، ھېچقاچان قىلىچىنىڭ بىسىنى گاللاشتۇرۇپ قويمايتتى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ياۋروپانىڭ قەھرىمانى سانىلىپ، كىشىلەر قەلبىنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالغانىدى. بىراق، ئۆز نۆۋىتىدە تىنچلىق لوڭقىسىنىمۇ قولىدىن چۈشۈرمەيتتى، يىل بويى قىلىچ ئوينىتىپ يۈرۈشنى ئەسلا خالىمايتتى. ئۆزىگە مەلۇمكى، فىرانسىيە شان - شۆھرەتكە ئىنتىزار بولسىمۇ، ھازىر تىنچلىققا بەكرەك موھتاج، تېخىمۇ مۇھىمى فىرانسىيە ئۆزىگە موھتاج ئىدى. دۈشمەنلىرى ئارقىسىدا پايلاپ تۇرماقتا ئىدى. بوناپارت ئەمدى ھۆكۈمران بولۇپ قالدى، ئىلگىرىكىدەك نەچچە يىللاپ سىرتلاردا يۈرسە بولمايدۇ. ناپولېئون ئەنە شۇنداق ئويلار بىلەن جەڭگاھتا ئاۋستىرىيە ئىمپېراتورى فىرانسىسقا

يۇقىرىقىدەك خەت يېزىپ، ئاندىن دەرھال مىلانغا ئاتلاندى.

پارىژدىكىلەر نېمە دېيىشىۋاتقاندۇ؟

پارىژدىكىلەر زادى رازى بولدىمۇ - يوق؟ تەبئىيىكى، پارىژنى يوسىپىن بىلەن سېلىشتۇرۇش مۇھىم ئەمەس. يوسىپىن جاھاندىكى بارلىق مال - دۇنيانىڭ ھەممىسىنى ئالدىغا دۆۋلەپ قويىسىمۇ رازى بولماي، تېخىمۇ كۆپ بايلىق تەلەپ قىلىدىغانلاردىن ئىدى. پارىژ ئۆزىنىڭ يېڭى غوجايىنىنى سۆيىمەيتتى. «ئون بىر يىلدىن بۇيان، - دەپ يازدى رودېرېر كۈندىلىك خاتىرىسىگە، - پارىژلىقلار سەھەر ئورنىدىن تۇرغاندا «بۇ زوراۋانمىز قاچانمۇ كۆزىمىزدىن يوقىلار، دەپ ئويلايتتى، ھازىر بولسا ھەر كۈنى «ئىشلار ياخشىلىنىپ كەتتى، ئەگەر بۇ ئادەم ئۆلۈپ كەتسە، ئەمدىلا باشلىغان قۇرۇلۇشلىرىمىزنىڭ، سەرپ قىلغان دەسمايمىزنىڭ، سالغان ئۆيلىرىمىزنىڭ، تىككەن كۆچەتلىرىمىزنىڭ تەقدىرى قانداق بولۇپ كېتەر، دەيدىغان بولدى... بوناپارت بىر گېنېراللا بولۇپ قالماي، تېخىمۇ موھىمى بىر سىياسىيون ئىدى. ئۇرۇشتا قولغا كەلتۈرگەن زور غەلبىسى جىمى كىشىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى. دۆلەتنى ئىدارە قىلىش جەھەتتىكى سىياسىي ئىستېداتى كىشىلەرنىڭ ئۈمىدىنى ئۇلغايتتى.» پارىژلىقلار گەرچە دەككە - دۈككە ئىچىدە تۇرىسىمۇ، بەربىر ئۇنىڭغا بەخت تىلەيتتى. كەلگۈسىنى مۆلچەرلەپ يەتكەن بىر كىشى جەڭگاھەتتىكى ناپولېئونغا خەت يېزىپ: «گېنېرال، مەن تېخى بايىلا تۇتۇپىرس ئوردىسىدىن كەلدىم. مەن سىزگە فىرانسۇزلارنىڭ قىزغىنلىقىنى تەسۋىرلەپ بەرمەكچىمۇ، چەت ئەللىكلەرنىڭ ھەيرانلىقىنى تەسۋىرلەپ بەرمەكچىمۇ ئەمەس... كېيىنكى ئەۋلادلار بۇ ئۇرۇش مۆجىزاتىغا ئىشىنەرمۇ؟ ھالبۇكى، قانچىلاپ كىشى زەپەر قۇچۇپ قايتىپ كەلگىنىڭىزنى ياخشى تىلەكلىرى بىلەن تەبرىكلەمەكتە!

ئەزەلدىن ھېچقانداق بىر ئىمپېرىيەدە مۇنداق مۆجىزە يارىلىپ باققان ئەمەس، بۇ يەردە بولسا ھەقىقەتەنمۇ مۆجىزە يارالدى» دېگەندى.

بوناپارت مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى، كۆڭلىدە «تاللىپىران پەقەت خۇشامەتچىلا ئەمەس، ئۆز نۆۋىتىدە ئالدىن بىلەر ئەۋلىيا ئىكەن! كۆڭلۈمدىكىنى ئەجەب بىلىۋالدىغۇ؟ قەدىمكى رىملىقلارنىڭ رولىنى ئېلىپ، قەيسەرنى ئالدىغاندەك مېنىمۇ تاجغا قىزىقتۇرۇپ ئالدىماقچىمىدۇ؟» دەپ ئويلىدى. ناپولېئوننىڭ يېنىدا پارىژدىن كەلگەن يەنە بىر پارچە مەكتۇپمۇ بار ئىدى، ساقچى ئىشلىرى مىنىستىرى فۇشېننىڭ بىر دوكلاتىدا: «تاللىپىران يېقىندىن بۇيان بىرقانچە يېقىن سىردىشىنى يىغىپ، باش مەمۇر تەتۈر قىسمەتكە دۇچار بولۇپ قالسا ياكى ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولسا، قانداق تەدبىر قوللىنىش كېرەكلىكى ئۈستىدە كېڭەشتى. ئۇلار مارىنگودىكى ئۇرۇش خەۋىرى يېتىپ كەلگەندە سۆھبەت ئارىلىقىدىكى كەچلىك غىزا ئۈستىدە ئىدى» دېيىلگەندى. «چۆچۈپ كېتىشكەندۇ! — دەپ ئويلىدى بوناپارت، — ئۇلارنىڭ ۋىجدانى ئويغانغاندۇ. ياخشى دوست، خالىس نىيەتتە يېزىلغان خەت دېگەن شۇ! ئۇلارنىڭ ئاتالمىش ئەندىشىسىگە غوجايىنىنى — مېنى كەتسە كەلمەسكە كەتكەن بولسىكەن، دېگەن تىلىكى يوشۇرۇنغان!»

ناپولېئون لەۋلىرىنى ھىملىدى، بۇ مەسخىرىلىك كۈلكىسىمۇ ياكى كۆڭلىدىكى ئەندىشىسىنىڭ چىرايىدىكى ئىپادىسىمۇ، بۇنىسى نامەلۇم ئىدى. بۇ پارىژغا قايتىشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى! بىراق، بۈگۈن ئاخشام ساكارا تىياتىرخانىسىغا باردى. ئۇ يەردە سۆيۈملۈك ئارتىس گراسنى — ناپولېئون ئىلگىرى قەتئىي رەت قىلغان بۇ نازىن شۇ تاپتا ناپولېئوننىڭ كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ، قۇلىقىغا شىۋىرلاپ ناخشا ئېيتماقتا ئىدى. بۇ گۈزەل ناخشىچى ئىتالىيان قىزى گەرچە ئۆز ۋاقتىدا

دىلى ئازار يېگەن بولسىمۇ، شۇ تاپتا ئىتالىيەنى بويىۋىندۇرغان بۇ ئىستېلاچىغا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلگەنىدى. بۇ ئىستېلاچىمۇ ئۇنى پارىژ تىياتىرخانىسىغا ئېلىپ بارماقچى بولدى، بۇ قىز ئۇ يەردە چولپان بولۇپ قالامدۇ ياكى ئاشىنىسى بولۇپ قالامدۇ، بۇ سوئالنىڭ جاۋابىنى تارىخقا قالدۇرىمىز.

گېرمانىيە تېررىتورىيەسىدىكى دۈشمەن مەغلۇپ قىلىنغاچقا، لۇنېۋىل شەھىرىدە سەلتەنەت ۋە تىنچلىق ھۆكۈم سۈردى. رېيىن چېگرا رايونى تىنچلىق شەرتنامىسىگە ئاساسەن فىرانسىيەگە ئايرىپ بېرىلدى. ھەرقايسى تەرەپلەر سالپىن جۇمھۇرىيىتىنى قايتا قۇرۇشقا قوشۇلدى. بىرقانچە ھەپتىلا داۋاملاشقان بۇ ئۇرۇشتا كىممۇ بۇنىڭدىن ئارتۇق نەتىجىگە ئېرىشەلمىسۇن؟ ناپولىئوننىڭ قول ئاستىدىكىلىرى ۋە ساختىپەز دوستلىرى ئۇنى ئالەمشۇمۇل قەھرىمان سۈپىتىدە كۈتۈۋالماقچى بولۇشۇپ، قانداق قارشى ئېلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپ خەت ئەۋەتتى. ناپولىئون بولسا قاتتىق تەلەپپۇزدا ئىككى بىسلىق قىلىپ: «پارىژغا كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ ئولتۇرماي تۇيۇقسىز كىرمەكچىمەن. ماڭا ھېچقانداق زەپەر دەرۋازىسى ياكى تەبرىكلەش مۇراسىمىنىڭ لازىمى يوق، مەن بۇنداق تەكەللۇپلارغا ۋاي دەپ كەتمەيمەن. خەلق رازى بولسىلا، ھەقىقىي زەپەر دېگەن شۇ!» دەپ جاۋاب بەردى.

ئۇزاق ئۆتمەي يەنە شۇنداق كەمتەرلىك ئىچىدە نامايان بولۇپ تۇرغان ئاشۇ تەكەببۇرلۇقى بىلەن خەت يېزىپ: «مەن ئۈچۈن زەپەر دەرۋازىسى ياستىش تەكلىپىڭلارنى قوبۇل قىلدىم، ئوبدان جاي تاللاپ ياستىڭلار. ئەگەر بۇ ئىشىڭلار ماڭا بەرمەكچى بولغان ياخشى باھايىڭلارنى دەلىللەپ بېرەلەيدىغانلا بولسا، ماڭا ئاتاپ ئورنىتىدىغان ئابىدەڭلارنى ئۆزۈڭلار پۈتكۈزگىنىڭلاردىن كۆرە كېيىنكى ئەسىردىكى كىشىلەرگە قالدۇرۇشۇڭلارنى بەكرەك

خالايمەن!» دېدى. ناپولېئون شۇ ئاپتا گويا پات ئارىدا يېتىپ كېلىدىغان شەخسكە چوقۇنۇش ھەرىكىتىنى، ھازىرقى ئەسەبىي چوقۇنغۇچىلىرىنىڭ يىگىرمە يىلدىن كېيىن ئۆزىنىڭ بۈركۈت تۇغىنى ئەخلەت دۆۋىسىگە تاشلىماي قالمايدىغانلىقىنى ئالدىن پەرەز قىلىپ يەتكەندى.

بۇ ھۆكۈمران زەپەر قۇچقىنىدىن كېيىن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن تىنچلىقنى مۇستەھكەملەشكە ئاتلىنىپ، ئۆزىنىڭ قىممىتىنى ئاشۇرۇشقا تىرىشتى. ئىلگىرى جىسدېي ھەربىي يۈرۈش ۋە شىددەتلىك توپقا تۇتۇش ئارقىلىق زېمىن ئىگىلىگەن بولسا، ھازىر دانا سۆھبەت ماھارىتى ئارقىلىق ئۆتكەنكى دۈشمەنلىرى بىلەن ئىتتىپاق تۈزمەكتە ئىدى. فىرانسىيە ناپولېئون ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان ئىككى يىل مابەينىدە ئاۋستىرىيە، پىرۇسسىيە، باۋارىيە، رۇسىيە، ناپلېس، ئىسپانىيە، پورتۇگالىيەلەر بىلەن، ھەتتا ئەنگىلىيە بىلەنمۇ تىنچ ئۆتتى.

ئىلگىرى فىرانسىيە بىلەن ئون يىلغا يېقىن ئۇرۇش قىلغان توققۇز قانۇنىي دۆلەت، شۇنداقلا ئەڭ نوپۇزلۇق قانۇنىي كىنەزلىكلەرمۇ فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ قانۇنىيلىقىنى ئېتىراپ قىلدى. بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى ئىچكى جەھەتتە پارچىلىنىش خەۋپىگە، تاشقى جەھەتتە باشقا دۆلەتلەر بىلەن توقۇنۇشۇپ ھۇجۇمغا ئۇچراش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن فىرانسىيە ئەمدى ياۋروپا قۇرۇقلۇقىدىكى ئەڭ قۇدرەتلىك سىياسىي گەۋدىگە ئايلانغانىدى.

ناپولېئون گېنېرال سۈپىتىدىمۇ، ئىمپېراتور سۈپىتىدىمۇ ئەمەس، بەلكى باش مەمۇر سۈپىتىدە ئىنقىلابقا رەھبەرلىك قىلىپ ئىنقىلابنى غەلىبىگە ئېرىشتۈردى. ياۋروپانىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىن تاكى شىۋېتسارىيە چېگراسىغىچە بولغان كەڭ زېمىن نۇرغۇن پادىشاھلار بىلەن بەگلەرنىڭ ئورتاق ھۆكۈمرانلىقىدا

ئىدى. ناپولېئون مۇشۇنداق ئەھۋالدىمۇ يېڭى ئىدىيە بىلەن يېڭى كۈچلەر ئوتتۇرىسىدا تىنچلىق ئورنىتىپلا قالماستىن، بەلكى ھېچقانداق قارشىلىققا ئۇچرىمايلا، گوللاندىيە ۋە ئىتالىيەدىن ئىبارەت ئىككى قوشنا ئەلنى باش مەمۇر ھاكىمىيەت يۈرگۈزىدىغان سىياسىي تۈزۈلمىنى قوللىنىشقا مەجبۇر قىلدى. كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئارىلىقتا ئۆزىنىڭ كۈچ دائىرىسىنى پىئېرمونت، زېنوۋا، لۇگا ۋە ئېلباغچە كېڭەيتكەندە ئاۋستىرىيە ۋە ئەنگىلىيە ھۆكۈمەتلىرىمۇ ئوتتۇرىغا چىقىپ ئارىلاشمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، رېيىن دەرياسىنىڭ سول قىرغىقىدىكى كىنەزلىكلەر ئۆلەمگە ئېرىشىش ئۈچۈن بۇ چوڭ بېدىكچىنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى، بۇ بېدىكچى بولسا ئۇلارنىڭ زېمىنىنى تالان - تاراج قىلىپ قولغا كىرگۈزۈۋالدى، بۇنىڭ بىلەن نەسەبىي ۋارىس، ئاقسۆڭەك ۋە پادىشاھ دېگەنلەرنى تېخىمۇ كۆزگە ئىلماس بولۇۋالدى.

ناپولېئون ئۆزى بەرپا قىلغان قۇرۇلمىدا پەقەت بىرلا كاۋاك بار ئىدى، ئەمدى بۇ كاۋاكنى ئېتىۋەتمەكچى بولدى. بۈيۈك ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ئىدراك چېركاۋ تەلىماتىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ، چېركاۋغا قارشى پىكىر ئېقىمى ئومۇميۈزلۈك ئەۋج ئالغانىدى. بوناپارت بۇنداق ئىدىيەۋى قاراشنى يەنە ئۆزى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى. بۇنىڭدىن تۆت يىل بۇرۇن ئىتالىيەدە تۇرغان ۋاقىتلىرىدا ئىلگىرى فىرانسىيەدە رەت قىلىنغان بارلىق شەيئەلەرنى دىننىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇردى، يەنە كېلىپ پوپلارغا ئىنتايىن ئاقىلانلىك بىلەن سېخىيلىق قىلدى. دېمەك، فىرانسىيە ئىلگىرى چېركاۋ بىلەن ئون يىل ئېتىشىپ كەلگەنىدى، ناپولېئون بولسا ئەمدى فىرانسىيە بىلەن چېركاۋنى ياراشتۇرۇشقا جىددىي تۇتۇش قىلدى، بۇ ئۆزىنىڭ خىرىستىيان بولغانلىقى ئۈچۈنلا شۇنداق قىلغىنى ئەمەس ئىدى.

«مەن مۇسۇلمانلار ئارىسىدا مۇسۇلمان بولۇۋالغان، ھازىر كاتولىك بولدۇم» دېگەندى ئۇ. ئۆزىگمۇ ئايانكى، كاتولىك دىنىدىن ئىبارەت بۇ ئەڭ قەدىمىي ھاكىمىيەت ئۈستىدىن ھەربىي كۈچ ئارقىلىقمۇ، مەنئى كۈچ ئارقىلىقمۇ غالىب كەلگىلى بولمايتتى. پەقەت ئەپ ئۆتۈش يولى بىلەن ئەپلەپ - سەپلەپ پايدىلانماقتىن باشقا ئاقىلانە يول يوق ئىدى.

— كاتولىك دىنىنىڭ ئەقىدىسى پاپانى ئىلكىمگە ئۆتكۈزۈپ بەردى، — دەپدى ناپولېئون، — ئىتالىيە قولۇمدىلا بولىدىكەن، ھامان بىر كۈنى دىننى خالىغىنىمچە كونترول قىلىش ئۈمىدىمدىن ھەرگىز ۋاز كەچمەيمەن. بۇ ئارزۇيۇمغا يەتكىنىمدە كۈچۈم نەقەدەر زور بىدۇ - ھە! ياۋروپا بىلەن تۇتۇشقنىمىمۇ شۇ قەدەر كۈچلۈك قورالغا ئېرىشكەن بولمەن!

ناپولېئون پارىژ تارىخىدىكى بۇ ئەڭ دادىل تەدبىرنى يولغا قويۇشقا كىرىشكەن دەسلەپكى مەزگىلدە ئۆزىنى چۈشۈرۈپ پەيلاسوپ دېيىشتىنمۇ ئايانمىدى (نەزىرىدە پەيلاسوپلار ئەڭ يارماسلاردىن ئىدى).

— مەنمۇ بىر پەيلاسوپ. ماڭا ئايان، قايسىلا دۆلەتتە بولسۇن، ئۆزىنىڭ نەدىن كېلىپ، نەگە بارىدىغانلىقىنى بىلمىگەن كىشى ئەخلاقلىق، دۇرۇس ئادەم ھېسابلانمايدۇ. بۇ مەسىلىنى نوقۇل ئىدراققا تايىنىپ چۈشەندۈرۈپ كەتكىلى بولمايدۇ، دىن ئىنساننى زۈلمەتتىن يورۇقلۇققا باشلاپ چىقىدۇ، كاتولىك دىنىنىڭ ئەقىدىلىرى كىشىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ مەنبەسىنى ۋە تەقدىرىنى ئېنىق شەرھلەپ بېرەلەيدۇ، — دەپدى ناپولېئون ئېپىسكوپنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

بۇ سۆز تارقىلىپ رىمغا يېتىپ بارغاندا، رىملىقلار قاتتىق ھەيران قالدى. بىراق، بۇ ئاجايىپ ئەقىللىك پەيلاسوپقا ۋاتكاندا ئىگە چىقىمىدى. كاردىنال كونسارۋىل ناپولېئون بىلەن

سۆھبەتلىشىش ئۈچۈن پارىژغا كېلىپ ناپولېئون بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقاندا، بۇ باش مەمۇرنى تەھدىت سېلىپ قورقۇتۇۋالماقچى بولغانىدى. بىراق، بۇ دانا چېركاۋ داھىيسى باشتىن - ئاخىر كۈلۈمسىرىگىنىچە سۈكۈت قىلىپ تۇردى. شۇنداقتىمۇ تۈرلۈك ئىشلار توغرىسىدا، مەسىلەن، باستېرلارنىڭ بويتاق ئۆتىدىغانلىقى، ئېپىسكوپلارنى رېمىنىڭ تەيىنلەيدىغانلىقى، كونا چېركاۋ قانۇنىنىڭ يېڭىباشتىن يولغا قويۇلىدىغانلىقى قاتارلىق ئىشلاردا كېلىشىم ھاسىل قىلىندى. پەقەت باستېرلارنىڭ مائاشىنى دۆلەت بېرىش تۈزۈمىلا ئۆزگەرتىلمىدى، بۇنىڭ بىلەن دۆلەتنىڭ ھەل قىلغۇچ تەسىرىمۇ شۇ پېتى ساقلاپ قېلىنغان بولدى.

پارىژ بۇۋى مەريەم چېركاۋدا كېلىشىمگە مۆھۈر بېسىش مۇراسىمى داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. باش مەمۇر ۋە باشقا دۆلەتلەرنىڭ ئالىي ئەمەلدارلىرى بۇ يەرگە پەقەت تەڭرىگە ھەمدۇسانا ئېيتىش ئۈچۈنلا كەلگەنىدى. باش مەمۇرمۇ دۇئا - تىلاۋەت ئاڭلىماقچىدى. بىراق، بۇ يەرگە كېلىشتىن ئاۋۋال ھەزرىتى ئەيسا زىياپىتىگە ۋە باشقا «بارلىق كۈلكىلىك پائالىيەت»لەرگە قاتناشمايدىغان بولۇپ پۈتۈشۈۋالغانىدى.

— بۈگۈن تىلاۋەتكە بارىمىز، پارىژلىقلار بۇ ئىشقا قانداق قارايدىغاندۇ؟ — دەپ سورىدى ناپولېئون ئىنىسىدىن مۇراسىمغا قاتنىشىش ئۈچۈن كىيىم ئالماشتۇرۇۋاتقاندا.

— كىشىلەر مۇراسىم كۆرۈش ئۈچۈن ئولىشىۋالدى، دىتىغا ياقمىسا ئىسقىرتىشىدۇ.

— شۇنداق قىلىدىغان بولسا، مۇھاپىزەتچىلەرنى ئىشقا سېلىپ چېركاۋدىن قوغلىتىۋېتىمەن!

— ئەگەر مۇھاپىزەتچىلەرمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپ بىللە چۇقان كۆتۈرسىچۇ؟

— ئۇنداق قىلمايدۇ. ئادەملىرىم بۇۋى مەريەم چېركاۋىنى خۇددى بۇرۇن قاھىرەدىكى چاغلاردا مەسچىتنى ئۇلۇغلىغاندەك ئۇلۇغلايدۇ. مېنىڭ كۆزۈمگە قاراپ تۇرىدۇ، ئۇلار قومانداننىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسە، قوماندانغا ئوخشاشلا جىددىي كەيپىياتقا ئۆتىدۇ - دە، ئۆز - ئۆزىگە: «بۇيرۇق دېگەن شۇ!» دەيدۇ.

ئۈچىنچى، ھاكىمىيەتنى يالغۇز ئىگىلىۋالغان ھۆكۈمران

ناپولېئوننىڭ ئورنى مۇستەھكەم بولماي كەلدى. باش مەمۇرنىڭ ۋەزىپە مۇددىتى ئون يىل ئىدى، يەنە سەككىز يىلدىن كېيىن رىقابەتچىسى ئورنىنى ئېلىشى مۇمكىن. ناپولېئون سايلامغا، شۇنداقلا ئۆزى كۆزگە ئىلمايدىغان خەلقنىڭ رايىغا تايانمىسا بولمايتتى. چەت ئەل داھىيلىرى بىلەن باش قوشۇشقان چاغلاردا قانداق ئورۇندا تۇرار؟ ئەگەر ئامېرىكا زۇڭتوغىنىڭ ئەھۋالى بىلەن ئوخشىشىپ قالسا، كىشىلەر ئېتىبار بىلەن قارىمايتتى. ناپولېئون پىششىق ئويلانغاندىن كېيىن، كېڭەش پالاتاسىغا بۇ ئىشتىن بېشارەت بېرىپ قويدى.

ئىلگىرى بوناپارتنىڭ شاپائىتىگە قاراشلىق بولۇپ قالغانلىقىدىن ئاغرىنىپ ھال ئېيتىپلا كەلگەن كېڭەش پالاتاسى ئەمدى باش مەمۇرنىڭ ئون يىللىق ۋەزىپە مۇددىتىنى يەنە بىر نۆۋەت ئۆز ئارتىپ بېرىشكە قوشۇلدى. ناپولېئون بۇ تەكلىپتىنمۇ رازى بولماي، ئۆمۈرلۈك ۋەزىپە ئۆتەش تۈزۈمى ئەندىزىسىنى قوللىنىش تەكلىپىنى بەردى. قەدىمكى قەھرىمان پادىشاھ قەيسەردەك ئەقىللىك باش مەمۇر بۇ ئوينى «خالايىق» نىڭ ئاۋازىغا قويمىقچى بولدى. ئاۋازغا قويۇش نەتىجىسىدە تۆت مىليون كىشى قوشۇلۇپ ئاۋاز بەردى، ناھايىتى ئاز ساندىكى

نەچچە ئون كىشىلا باتۇرلۇق بىلەن قارشى ئاۋاز بەردى. شۇنداق قىلىپ ناپولېئوننىڭ ھوقۇق دائىرىسى كېڭىيىپ، ئەمدى چەت ئەللەر بىلەن ئۆز ئالدىغا تىنچلىق كېلىشىمى ئىمزالايدىغان ئىمتىيازغا، پارلامېنتنى تارقىتىۋېتىش ھوقۇقىغا ئىگە پالاتا ئەزالىرىنى ئۆز ئالدىغا ۋەزىپىگە تەيىنلەش ھەمدە ئۆز ۋارىسىنى بەلگىلەش ھوقۇقىغا ئىگە بولدى.

قوشۇلۇپ ئاۋاز بەرگەن بىرقانچە مىليون كىشى ئىچىدە ناپولېئوننى ھىمايە قىلمايدىغانلىرىمۇ بار ئىدى. پارىژدا تەنتەنىلىك زەپەر مۇراسىمى ئارقىلىق لىيۇكسېمبۇرگ ئوردىسىغا كىرگىنىدە چاۋاك چېلىپ تەنتەنە قىلغۇچىلارنىڭ تايىنى بولمىغانىدى. ناپولېئون بۇ ئىشتىن كېيىن ساقچى ئىشلىرى مىنىستىرىدىن سوزىدى:

— سىز نېمە ئۈچۈن ئالدىنلا تەنتەنىلىك كەيپىيات پەيدا قىلمىدىڭىز؟

— بىز قەدىمكى گائۇللارنىڭ پۇشتى. بىلىشىمچە، گائۇللار ئەركىنلىك بىلەنمۇ، زۇلۇم بىلەنمۇ چىقىشالماستىن، — دەپ جاۋاب بەردى فۇشې.

— نېمە دېگىنىڭىز بۇ!؟

— پۇقرا باش مەمۇر، دېمەكچىمەنكى، پارىژلىقلار يېقىنقى ھەرىكىتىڭىزدىن ئۆزلىرىنىڭ بارلىق ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قالغانلىقىنى، جەمئىيەتنىڭ مۇتلەق دىكتاتورىغا يۈزلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتتى.

— ئەگەر مەن ھوقۇقىنىڭ ئىگىسى ئەمەس، ھوقۇقىنىڭ سايىسى بولۇپ قالىدىغان بولسام، ماڭا ئالتە ھەپتىلا ھۆكۈمرانلىق قىلغۇزۇشۇمۇ مۇمكىن ئەمەس.

— سىز رەھىمدىل، كەسكىن ۋە ئادىلدۇرسىز، — دېدى ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىدا بۇ ئۈچ پەزىلەتنىڭ بىرىمۇ تېپىلمايدىغان بۇ

قېرى تۈلكە، — ئۇزاققا قالماي پۇقرالارنىڭ كۆڭلىنى يېڭىباشتىن ئۆزىڭىزگە قارىتىۋالالايسىز.

— خەلقنىڭ پىكرى ئۆزگىرىشچان كېلىدۇ، خەلق پىكرىنى قانداق يېتەكلەشنى، قانداق ياخشىلاشنى ئوبدان بىلىمەن، — ناپولېئون گېپىنى تۈگىتىپلا باشقا ياققا ئۆرۈلۈۋالدى.

ناپولېئون ئىككى مىنۇتچە داۋاملاشقان بۇ سۆھبەت نەتىجىسىدە فۇشېنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش قارارىغا كەلدى. بۇ سابىق چېركاۋ روھانىيىسىدىن قورققانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇنى ياراتمىغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق قارارغا كەلگەنىدى. بوناپارت ساقچى ئىشلىرى مىنىستىرلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئەدلىيە مىنىستىرلىقىغا قوشۇۋەتتى ۋە بۇنى «تىنچلىق سىياسىتىمىنى ۋە فىرانسۇزلارنىڭ مېنى چىن كۆڭلىدىن ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى پۈتۈن ياۋروپاغا نامايان قىلىپ بېرىش ئۈچۈن شۇنداق قىلدىم» دەپ چۈشەندۈردى. ناپولېئوننىڭ بۇنداق سۆزلىرىگە ئادەتلەنمەي بولمايتتى، ئۆزىنى ئەنە شۇنداق سىياسىي نىقاب بىلەن يوشۇراتتى. ناپولېئون فۇشېنىنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ قويۇش ئۈچۈن ئۇنى پالاتا ئەزاسى قىلىپ تەيىنلىدى. فۇشې ۋەزىپىسىدىن ئايرىلىش ئالدىدا تەييارلىق مەبلەغىدىن ئېشىپ قالغان 2 مىليون 500 مىڭ فىرانكىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىۋىدى، ناپولېئون بۇنىڭدىن قاتتىق ھەيران قالدى ھەمدە بۇ پۇلنىڭ يېرىمىنى «ئۆز كۆڭلى» ھېسابىدا فۇشېغا ئايرىپ بەردى. ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كەتكەن فۇشې قوبۇلخانىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، بايا ناپولېئون بۆلۈپ بەرگەن سۈيۈنچە پۇل بىلەن تاپشۇرماي يوشۇرۇپ قالغان قالدۇق پۇلنى كۆڭلىدە جەملەپ ھېسابلاپ چىقتى.

ناپولېئون كۆرگەن - بىلگىنى كۆپ خەتەرلىك شەخسلەرگە ئەنە شۇنداق تاقابىل تۇراتتى، جامائەت پىكرىنى قانداق

تىنچىتىشىنىمۇ ئويدان بىلەتتى، ھەرقانداق پارتىيە ۋە ھەرقانداق شەخس ئالدىدا كۆڭۈل قەرزدارى بولۇپ قالماستىن نىيەت قىلغانىدى. شۇڭا، ھەربىي سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن قىلغىنىغا ئوخشاش ئىش كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك باش مەمۇر بولۇشىنى ئومۇمىي خەلقنىڭ ئاۋازىغا قويۇپ تەستىقلىتىۋېلىشتا چىڭ تۇردى، شۇنداق بولغاندا ئىنقىلابنىڭ ئۈزۈل - كېسىل ئاخىرلاشقانلىقىغا ھەقىقىي ئىشەنچ قىلالايتتى. «خەلقنى مەسلىھەت ئېلىشنىڭ مۇنداق ئىككى تۈرلۈك پايدىسى بار: باش مەمۇرلۇق مۇددىتىم ئۇزارتلىپلا قالماستىن، ھوقۇقىمنىڭ مەنبەسىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇلىدۇ.» بۇ سۆز ئۆزىنىڭ ئىنقىلاب بىلەن قانۇنىيلىق ئوتتۇرىسىدىكى نازۇك بىر جايدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئورنىنىڭ تېخى مۇستەھكەملىنىپ كەتمىگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى، بۇ ناپولېئون ئۆمۈر بويى ھەل قىلىپ كېتەلمىگەن بىر مەسىلە ئىدى.

بوناپارت خۇددى رىم دەۋرىدە ئۆتكەن قوماندانلاردەك دۆلەت ھاكىمىيىتىنى ئۆز قولىغا مەركەزلەشتۈرۈش خىيالىدا ئىدى. بىراق، ھاكىمىيەتنى رىم قەھرىمانلىرىدەك ئالىي قوماندانلىق ئورنىدا تۇرۇپ ھەربىي كۈچ ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى تەڭداشسىز ئىقتىدارى ئارقىلىق قولغا ئالماقچىدى. ئۆزىنى ھۆرمەتلەيدىغان ئارمىيەنى ئەمەس، بەلكى ئۆزى كەمدىن - كەم چۈشىنىدىغان خەلقنى ئۆز ھوقۇقىنىڭ ئاساسى قىلدى. پادىشاھ بولۇشىنى، پادىشاھ بولغانىدىمۇ ئەنئەنىۋى مەنىدىكى مۇستەبىت پادىشاھ بولۇشىنى، دېموكراتىيە مەيدانىدا تۇرىدىغان، خەلق ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن سايلاپ ھوقۇق بەرگەن مۇستەبىت پادىشاھ بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. بۇنداق تەرتىپنىڭ ساختىلىقىنى ئاللىبۇرۇن كۆرۈپ يەتكەن بولسىمۇ، زامانىنىڭ زورى بىلەن شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر ئىدى. ھاكىمىيەتنىڭ مەنبەسى بولغان

خەلق ھوقۇقىنى ناپولېئوننىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ناپولېئون «ھوقۇق ئاقسۆڭەكلىرى ۋارىسىنىڭ قولىدا ئەمەس، قابىللارنىڭ قولىدا بولۇشى كېرەك» دېگەن ئۆزىگە پايدىلىق ئىنقىلابىي پىرىنسىپنى تەتبىقلىغانىدى. بۇ دۆلەتتە ئۆزىدىن ئېشىپ چۈشكۈدەك تالانت ئىگىسى بارمۇ؟ بىراق، ناپولېئون ئۇرۇش مەزگىلىدە ۋە تىنچلىق مەزگىلىدە ئۆزىنى غەلبىگە ئېرىشتۈرگەن ھەمدە ھاكىمىيەتنى ئىلگىگە ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان ئىستېداتىنى ئەمەس، ئەخلاقنىڭ تۈرتكىسىدە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ سايلىمىنى ئۆز ھوقۇقىنىڭ مەنبەسى قىلدى ھەمدە شۇ ئۇسۇل ئارقىلىق ئۆز ھوقۇقىنى ئەقىلگىمۇ، قانۇنغىمۇ ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ئارزۇسىدا بولدى. ناپولېئون ئىنقىلابنى قۇتقۇزۇپ قالغان نىجاتكار دېيىلىدىغان بولسا، جۇمھۇرىيەتنى بوغۇپ ھالەك قىلغۇچىمۇ دەل ناپولېئوننىڭ ئۆزى ئىدى. بۇنداق ئوي - پىكىر ناپولېئوننىڭ سوغۇققان سىياسىي ھېسابات ماھىرلىقىنىڭ نەتىجىسى بولماستىن، بەلكى قەدىمكى زامانغا خاس ئىدىيەگە تەلپۈنۈش قىزغىنلىقىنىڭ مەھسۇلى ئىدى. ئەنە شۇنداق قىزغىنلىقنىڭ تۈرتكىسىدە مۇشۇ يولدا ماڭدى، شۇنداقلا ھەربىي سىياسىي ئۆزگىرىش داۋامىدا كېڭەش پالاتاسىدا نېمە قىلارنى بىلەلمەي قالغىنىدەك ھالغا چۈشۈپ قالدى. «سىز بەئەينى پلۇتارىخنىڭ قەلىمىدە تەسۋىرلەنگەن پېرسوناژغا ئوخشايسىز» دېگەندى ياشلىق دەۋرىدە بوناپارتنى ھەقىقىي چۈشىنىدىغان بىر كىشى. بوناپارت خەلق ھۆكۈمرانى بولغىنى بىلەن دېموكراتىيەدىن زادىلا خەۋىرى يوق ئىدى. قەدىمكى زاماندا بولۇپ قېلىشىنى ياكى ئاسىيادىكى ھېلىمۇ مۇستەبىتلىك تۈزۈمىدە تۇرۇۋاتقان دۆلەتلەردە بولۇپ قېلىشىنى ئارزۇ قىلاتتى، شۇنداق بولغىنىدا، ئۆزىدەك بىر تالانت ئىگىسى ئىككى مەھكىمىنىڭ

ماقۇللۇقنى ئېلىپ ئولتۇرمايلا تېگىشلىك ھوقۇقنى ئۆز قولىغا ئېلىپ خالىغىنىچە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋەرگەن بولاتتى. ساينىت كلوۋدنىڭ ئىشخانىسىدا سېئو بىلەن خانىبالنىڭ يېرىم گەۋدە ھەيكىلى قويۇلغانىدى. ناپولېئونغا رىم ئىمپېراتورى ۋە ئەرەب خەلىپىلىكىدىنمۇ ئۆتە باب كېلىدىغان مەرتىۋە يوق، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ ئىككى خىل ھوقۇق ئىشقىدا مەستانە ئىدى. سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن ئالدى بىلەن بوربون جەمەتىدىكىلەر ساددىلىق بىلەن ناپولېئوننى ئۆز يېنىغا تارتماقچى بولدى. مۇيتۇڭزىغا چىقىرىلىپ قىلىچ بويىنىغا تەڭلەنگەن سابىق فىرانسىيە پادىشاھىنىڭ ئىنىسى، ھازىرقى گىرافى پروۋانس (كېيىن تەختكە ئولتۇرۇپ بىرمەھەل لۇئىس X VIII دەپ ئاتالدى) بۇ ئىنقىلاب ئەركىشىدىن ئۆزىنىڭ پادىشاھلىق تەختىگە چىقىشى ئۈچۈن ئۈچ قېتىم ياردەم تەلەپ قىلدى ھەمدە ئوبدان ھەق بېرىشكە ۋەدە قىلدى، باش مەمۇر ئالدىنقى ئىككى قېتىم ياردەم تەلەپ قىلىپ ئەۋەتكەن خېتىنى ئېتىبارسىز قالدۇرۇپ، ئاخىرقى بىر پارچە خېتىگىلا جاۋاب يازدى:

جانابىڭىزنىڭ مەكتۇپىنى تاپشۇرۇۋالدىم، مۇلايىم سۆزلىرىڭىزگە ھەشقاللا. تەختىڭىزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلمىسىڭىز بولاتتى، چۈنكى بۇنىڭ ئۈچۈن يۈز مىڭلاپ كىشىنىڭ ھاياتىنى قۇربان قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر فىرانسىيەنىڭ تىنچلىقى ۋە بەختى ئۈچۈن شەخسىي مەنپەئىتىڭىزنى قۇربان قىلىسىڭىز، كېيىنكىلەر سىزدىن كۆپتىن - كۆپ مىننەتدار بولار ئىدى. جەمەتىڭىزنىڭ بەختسىزلىكىگە قايغۇرمايۋاتقىنىممۇ يوق... ھاكىمىيەت سىرتىدا تۇرغان چاغلىرىڭىزدىكى شۆھرىتىڭىزگە ۋە ئامانلىقىڭىزغا كۈچۈمنىڭ بارىچە كاپالەتلىك قىلىمەن.

بوناپارت تىكەن يوشۇرۇنغان گۈلدەك ئەنە شۇنداق شېرىن سۆزلىرى ئارقىلىق بۇ قانۇنلۇق شاھزادىنى «بارلىق جاۋابكارلىقنى بوربون خانىدانلىقى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك» دېگەن پىكىرىگە قايىل قىلدۇرماقچىدى. شاھزادە شۇنىڭدىن كېيىن خەت يازمىدى ھەمدە ئاشكارا مۇرەسسە - مادارا قىلدى.

ناپولېئون ۋاندې ئۆلكىسىدىكى خانىپەرەسلەرنى قولغا كەلتۈرۈش مەقسىتىدە تامامەن باشقىچە ئۇسۇل قوللاندى، ئۇلار دەسلەپتە بۇنى چۈشەنمىگەنىدى. بۇ ئىنقىلاب ئىرىكىسى ئۇزاق ۋاقىت كۈتكەندىن كېيىن كۈنچە ھەربىي تون كىيىپ، چاچلىرى چۇۋۇق ھالەتتە ئۇلارنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى:

— مېنىڭ تۇغۇم ئاستىغا كېلىڭلار، مېنىڭ ھۆكۈمىتىم ياش ھۆكۈمەت، ئاقىلانە ھۆكۈمەت! سىلەر شاھزادىلەر ئۈچۈن باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلغانىدىڭلار... بىراق، شاھزادىلەر شان - شۆھرەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى خالىمىدى. ئۇلار نېمە ئۈچۈن ۋاندېدا ئۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلمىدى؟ ۋاندې تۇرۇشقا تېگىشلىك جاي ئىدىغۇ؟

— ئۇلار سىياسىي سەۋەبتىن لوندوندا تۇرۇپ قېلىشقا مەجبۇر بولغان، — دېدى ئاقسۆڭەكلەر.

— ئۇلارنى بېلىقچى كېمىسىگە تاشلاپ ئېلىپ كەلسەك بولغۇدەك! — ۋارقىرىدى ناپولېئون ئاچچىقى بىلەن.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ سۆز ناپولېئوننىڭ «ئىچ - ئىچىدىن پارتلاپ چىققان سادا» ئىكەن. بۇنداق تەلەپپۇزدا گەپ قىلىشقا پەقەت شىرمەت باتۇرلارلا مۇناسىپ ئىدى. ھېلىمۇ ئېسىدە تۇرۇپتۇ، ئۆزى بىر چاغلاردا كىچىككىنە بىر ھەربىي كېمىگە چۈشۈپ، دەھشەتلىك دولقۇنلاپ ۋە كۆۋەجەپ تۇرغان ئوتتۇرا دېڭىزنى توغرا كېسىپ ئۆتۈپ، دۈشمەن كېمىلىرىدىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ يۈرۈپ ئاخىر ئۆز دۆلىتىنىڭ دېڭىز

قىرغىقىغا يېتىپ كەلگەندى. ياۋروپانى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتكەن بۇ ياش سېھىرگەرنىڭ خۇشامەت بىلەن تەھدىتىنى تەڭ ئارىلاشتۇرۇپ ئېيتقان سۆزلىرىنى ئاڭلاپ باقايلى:

— نېمە بولاي دەيسىز، گېنېرال مۇ ياكى ئۆلكە ۋالىيسىمۇ؟ ئەگەر مەن تەرەپكە ئۆتسىڭىز، ئۆزىڭىزمۇ، خادىملىرىڭىزمۇ كۆڭلۈڭلاردىكىدەك مەرتىۋىگە ئېرىشىشىلەر! ھېچنېمە بولغۇڭىز يوقمۇ؟ ناپولېئون كىيگەن كىيىمنى كىيىش نومۇسلۇق ئىشىمدى؟... تىنچلىقنى خالىمىسىڭىز، يۈز مىڭ كىشىلىك قوشۇننى باشلاپ ھۇجۇمغا ئۆتۈپ شەھىرىڭلارنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇۋېتىمەن!

— شۇنداق قىلىدىغان بولسىڭىز، — دەپ جاۋاب بەردى گىراف دانە - دانە قىلىپ، — قىيما - چىيما قىلىپ تاشلايمەن!

— ماڭا تەھدىت سېلىشقا قانداق پىتىنىدىڭىز! — دەپ ھۆركىرىدى ناپولېئون ۋەھىملىك ئاۋازدا غەزەپ بىلەن.

بىراق، ئېنىق جاۋاب ئالغانلىقى ئۈچۈن ھەرھالدا خېلى تىنچىپ قالغانىدى. گىراف قوشۇمىسىنى تۈرگىنىچە قۇرۇق قول قايتىپ كەتتى. ناپولېئوننىڭ چەت ئەل تەلەپپۇزىدىكى سۆزلىرىنى چۈشەنمەك تەس ئىدى. «ئۇنىڭ مول تەسەۋۋۇرى كىشىنى گاڭگىرتىپ قويايتتى، ھەقىقىي مۇددىئاسىنى بىلگىلى بولمايتتى.»

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، باش مەمۇر چەت ئەلگە قېچىپ كەتكەن نۇرغۇن خانپەرەسلەرنى ۋەتەنگە چاقىرتىپ، ئېتىبار بېرىش ئارقىلىق دۈشمەنلىك نىيىتىدىن ياندۇردى. شۇنىڭ بىلەن تېزلا قىرىق مىڭ كىشى ۋەتەنگە قايتىپ كەلدى. يەنە شۇ ئۆسۈلدا «نەپەرەڭلىرى بىلەن يىگىرمە ھۆكۈمەتنىمۇ ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا قادىر» ياكوبىنچىلار بىلەنمۇ ئۇچراشتى. پەرىزچە، بۇ

دېموكراتىك ئوتتۇرا بۇرژۇئازلارنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشەلەيدىغانلىقى مۇقەررەر ئىدى. چۈنكى، ھازىر دېموكراتىك ئاۋام ئۆزىنىڭ سايىسىدا بىخەتەر تۇرۇۋاتاتتى، پارىژمۇ ئاۋامنىڭ قالايمىقان ئۇرۇش مەيدانىغا ئايلىنىپ قېلىشتىن خالىي بولغانىدى، خۇددى شەپقەتلىك پادىشاھتەك جامائەتنى تالاپەتتىن ۋە ئەنسىزچىلىكتىن خالاس قىلغانىدى.

ناپولېئون ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت ئاپپاراتلىرىغا مۇنداق بۇيرۇق چۈشۈردى:

ئەگەر ھاۋا 1789 - يىلىدىكىدەك سوغۇق بولسا، جەزمەن چېركاۋ ۋە سودا بازارلىرىدا ئوت قالاپ، نۇرغۇن كىشىنىڭ ئىسسىنىشىغا قولايلىق يارىتىپ بېرىشىڭلار شەرت، زىمىستان كىشىنىڭ قەھرىتان سوغۇق كۈنلىرى گۆش باھاسى چوقۇم ئۆرلەپ كېتىدۇ. پارىژدا كۆپرەك ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش پۇرسىتى يارىتىشىڭلار شەرت. بۇنىڭ ئۈچۈن ئوككىۋېس قانىلىنى قېزىشقا، دوسې پىرىستانىنى ياساشقا تۇتۇش قىلساڭلار، پىرىستانغا بارىدىغان يولغا تاش ياتقۇزساڭلار بولىدۇ، قانۇندا بارلىق تىلەمچىلەرنى تۇتۇپ تۈرمىگە تاشلاش كېرەك دەپ بەلگىلەنگەن. بىراق، بۇ بىر بىمەنلىك ھەمدە دىيانەتسىزلىك بولۇپ قالىدۇ. ئۇلارنىڭ تۇتۇش كېرەك، ئەمما ئۇلارغا ئىشلەپ نېنىنى تېپىپ يېگۈدەك خىزمەت تېپىپ بېرىش كېرەك، مۇھىمى شۇ. ئۆلكىلەردە يىغىۋېلىش ئورۇنلىرىنى كۆپرەك قۇرۇش لازىم، نۇرغۇن موزدوز، تۇماقچى، تىكىمچى ۋە ئېگەرچى ئىشىسىز قالدى، دەرھال ئەدبىر قوللىنىپ، ئۇلارغا كۈنىگە بەش يۈز كىشىلىك ئاياغ تىككۈزۈش كېرەك.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئارمىيە، ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنى زەمبىرەكچىلەر قىسمىنىڭ ئۈسكۈنىلىرى ئۈچۈن پەۋقۇلئاددە زاكاز تالونلىرىغا ئىمزا قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى،

شۇنداقلا ئىچكى ئىشلار مىنىستىرىغا خەت يازدى:

بولۇپمۇ مۇشۇ ئايدىكى ئايەم كۈنىدىن بۇرۇن ئىشقا ئورۇنلىشىش پۇرسىتى يارىتىشىمىز شەرت، سىز مال زاكاز قىلىش بۇيرۇقى چۈشۈپ، بەشىنچى، ئالتىنچى ئايلادا ساينىت ئانتون رايونىدىكى ئىككى مىڭ ئىشچىغا ئورۇندۇق، كىيىم ئىشكايى، ساپا ۋە باشقا لازىمەتلىكلەرنى ياساتقۇزۇڭ... دەرھال ئىش باشلاشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ئەتىدىن قالماي پىلاننىڭىزنى ماڭا يەتكۈزۈپ بېرىڭ.

ناپولېئون بىرىنچى نىزامىنى ئوقۇۋېتىپ، بۇ نىزامدىكى خىزمەت فورمىسى كىيگەن ئىشچىلارنىڭ چاھارباغدىن ئۆتۈشى مەنىنى قىلىنىدۇ، دېگەن بەلگىلىمىنى دەرھال چىقىرىۋېتىپ، ئىشچىلارنىڭ شۇنداق قىلىشىغا ئىجازەت بەردى. جامائەت قىرئەتخانىسىنى تاقاش توغرىسىدىكى تەكلىپتىن خەۋەر تاپقاندا خاپا بولۇپ كەتتى: «مۇنداق بەلگىلىمە پەقەت دىتىمغا ياقمايدۇ! بېشىمدىن شۇنداق ئىشىمۇ ئۆتكەن، ئىسسىق بىر ئۆيدە ۋاقتىنى گېزىت ۋە يېڭى نەشرىدىن چىققان كىتابلارنى ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزۈش شۇ قەدەر ئەھمىيەتلىك ئىش. مېنىڭ ئۆتمۈشۈمدىكىدەك نامرات ئوتۇۋاتقان كىشىلەرنىڭ بۇنداق راھەتتىن بەھرىمەن بولۇش ھوقۇقىنى تارتىۋېلىشقا ھەرگىز رۇخسەت يوق.» ناپولېئون مەملىكەت بويىچە قىمار چەكلەش بۇيرۇقى چىقاردى، «چۈنكى، قىمار كىشىنى قاقسەنەم قىلىۋېتىدۇ، توماستىن قول قوۋۇشتۇرۇپ قاراپ تۇرۇش بولمىغۇر ئۈلگە تىكلەنگەن بىلەن باراۋەر.»

ناپولېئون ئېلان قىلغان يېڭى ماڭارىپ قانۇنىنىڭ خاسىيىتى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا باشلانغۇچ مەكتەپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە تېخنىكوم مەكتەپلىرى قۇرۇلدى،

ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن ئوقۇشقا ئالتە مىڭ سان بېرىلدى. بۇ ساننىڭ ئۈچتىن بىر قىسمى دۆلەت ئۈچۈن تۆھپە قوشقان كىشىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى ئۈچۈن ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئۈچ يىل مابەينىدە مەملىكەت بويىچە جەمئىي تۆت مىڭ بەش يۈز باشلانغۇچ مەكتەپ، يەتتە يۈز ئەللىك تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ، قىرىق بەش تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى. ناپولېئون پەنلەر ئاكادېمىيەسىگە بولغان ھۆرمىتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئاكادېمىكلارنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى تاللاپ 1 - نۆۋەتلىك كېڭەش پالاتاسى ئەزالىقىغا ئورۇنلاشتۇردى. ئىچكى ئىشلا مىنىستىرلىقى ناپولېئوننىڭ پەرمانى بويىچە «ئەڭ مۇنەۋۋەر ئون رەھسەم، ھەيكەلتىراش، كومپوزىتور، مۇزىكانت، ئارخىتېكتور ۋە پەۋقۇلئاددە ئىستېداتقا ئىگە ھۆرمەتكە سازاۋەر باشقا سەنئەتكارلار» ئىسمىلىكىنى تۇرغۇزدى. ئۆز رەھبەرلىكىدىكى تەسىرلىك ئۇرۇش ھېكايەتلىرى تەسۋىرلەنگەن بۈيۈك تام رەسىملىرىنى سىزدۇردى. دۆلەتنىڭ سەنئەت توغرىسىدا بەلگىلىمە تۈزۈشى كېرەكلىكى ھەققىدە توختىلىپ، سەۋەبىنى «خەلىق دۆلىتىمىزدە سەنئەت يوق دەپ ئاغرىنسا، بۇ ئىچكى ئىشلار مىنىستىرىنىڭ سەۋەنلىكىگە ياتىدۇ» دەپ ئىزاھلىدى.

ئەگەر جىمى ساھەنى گۈللەندۈرۈپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى قانائەت تاپقۇزىدىغان بولسا، بۇ دۆلەتتە شان - شەرەپكە ئىنتىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئىستېداتىنى نامايان قىلدۇرۇشقا ئورۇن قالسۇنمۇ؟ ئەگەر ئۇرۇش بولمىسا، ئوردا تۇرمۇشى بولمىسا، فىرانسۇزلار ئۆزلىرىنىڭ شۆھرىتىنى قانداق نامايان قىلىدۇ؟ ناپولېئون بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن شۆھرەتلىك بىرلەشمە ئارمىيە تەسىس قىلدى. شۆھرەتلىك بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ بەرپا قىلىنىشى نەتىجىسىدە زور بىر تۈركۈم كىشى ناپولېئوننى ساداقەتمەنلىك بىلەن ھىمايە قىلىشقا

ئۆتتى. چۈنكى، ئىلگىرى «ھەرقانداق فېئودال ھۆكۈمرانلىقنىڭ تىرىلىشىگە قارشى تۇرسەن» دەپ قەسەم بەرگەنلىكى كىشى بوناپارتقا ھەرگىز قارشى چىقمايتتى، يەنە كېلىپ بىرلەشمە ئارمىيە پەقەت بىرەر ئوفىتسېرنىڭ كۈلۈبى ئەمەس ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا، بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ مەقسىتى زور تۆھپە قوشقان بارلىق كىشىلەرنى مۇكاپاتلاش ۋە شۆھرەتكە ئىگە قىلىش ئىدى. شۇڭا، ناپولېئون بىر فىزىكا ئالىمىنى بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ پەخىرى باش كوماندىرلىقىغا تەيىنلىدى. بەزىلەر «كېڭەش پالاتاسىدا ھازىرقى شەرەپ ئوردىنى بېرىش ئەھۋالى ئىلگىرىكى ئاغدۇرۇۋېتىلگەن سۇلالىلەرنىڭ قالايمىقان تارتۇقلاش ئەھۋالىغا ئوخشاپ كېتىمىدۇ - قانداق» دەپ شۈبھىلەنگەنىدى، بوناپارت بۇ مەسىلىگە ئىنتايىن ئەستايىدىللىق بىلەن جاۋاب بەردى:

— ئوردىنىسىز جۇمھۇرىيەتنىڭمۇ بولىدىغانلىقىغا ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ. سىز بۇلارنى بالىلارنىڭ ئويۇنچۇقى دەيسىز، ئەمما بۇلار مۇقەررەر ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىنىڭ شاھىتى. مەن ئاممىۋى سورۇنلادا بۇنداق گەپلەرنى دېمەيمەن. ئەمما، دانالار بىلەن سىياسىيونلار جەم بولغان بۇنداق يىغىندا ئۆز ئويۇمنى ئېيتىۋېرمەن. فىرانسۇزلارنىڭ ئەركىنلىك ۋە بازارۋەرلىكىنى سۆيىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن، بۇ مىللەتنىڭ خاراكتېرى ئون يىللىق ئىنقىلاب بىلەن ئۆزگىرىپ كەتكىنى يوق. ھازىرمۇ ئەجدادلىرىدەكلا ئەسەبىي ۋە تۇراقسىز بۇ فىرانسۇزلار پەقەت بىر خىل تۇيغۇغىلا قىزىقىدۇ، ئۇ بولسىمۇ شان - شۆھرەت. شۇڭا، ئۇلارغا ئوردىن كېرەك... لەشكەرلەرنى نام - شۆھرەت ۋە ماياش ئارقىلىق يۈگەنلەشكە توغرا كېلىدۇ... بۇ ھازىرقى جاھاندىكى ئاددىي پۇلغا ئوخشىمايدىغان بىر خىل يېڭى پۇل، بىر خىل قۇرۇماس بۇلاق. كىشىلەرنى ئالىيجاناب ھەرىكىتى ئۈچۈن

تارتۇقلاشقا لايىق بۇنىڭدىن ئۆتە ئېسىل پۇل يوق.
 ناپولېئوننىڭ بۇ مەنىلىك سۆزلىرى ئىنسانىي ھوقۇقنى
 كەمسىتىش، ئاۋامنىڭ پىسخىكىسىنى چۈشىنىش ۋە چەت ئەللىك
 سۈپىتىدىكى تەنقىدتىن ئىبارەت يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن
 چىققان ئۈچ خىل سادا ئىدى. بىراق، ناپولېئون نېمىلا
 دېگەنبىلەن فىرانسىيەنى ئۆزىگە يېڭى ۋەتەن قىلىپ تاللىغان
 كورسىكالىق ئىدى.

تۆتىنچى، مىلاد كېچىسىدىكى پارتلاش ۋەقەسىدىن كېيىن

باش مەمۇر مىلاد ھارپىسىدا پەيتونغا ئولتۇرۇپ تىياتىرغا
 كېتىۋاتاتتى، يوسېفىن ۋە قىزىمۇ باشقا بىر پەيتوندا ئىدى. تار
 كوچىدا ئات قوشۇلمىغان بىر پەيتون يولنى توسۇپ تۇراتتى،
 پەيتونكەش ئېتىنى قامچىلاپ يولنى داۋام ئەتتى. ناپولېئون
 چۈشكەن پەيتون دەل ھېلىقى قۇرۇق پەيتوننىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ
 كېتىۋاتقاندا، قۇرۇق پەيتوندىكى يوشۇرۇن ئورۇنلاشتۇرۇپ
 قويۇلغان پارتلىغۇچ پارتلاپ يىگىرمىچە كىشى قازا قىلدى.
 ئەمما، ناپولېئون ئولتۇرغان بىرىنچى پەيتون بىلەن يوسېفىنلار
 ئولتۇرغان ئىككىنچى پەيتونغا تالاپەت يەتمىدى. پەيتونكەش
 ئېتىنى قامچىلاپ پەيتوننى چاپتۇرۇپ ناپولېئوننىڭ جېنىنى
 قۇتقۇزۇپ قالدى. باش مەمۇر ناپولېئون تىياتىرخانىغا تىنچ -
 ئامان يېتىپ بېرىپ لوژىدىن ئورۇن ئالغاندىن كېيىن
 ئەتراپىدىكىلەرگە:

— خۇنپەرلەر مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى دېسە. ماڭا بىر
 نومۇر تىزىملىكى بېرىڭ، — دېدى ھېچ ئىش بولمىغاندەك بىر
 سىياقتا. شۇ ئاخشىمى خايتۇننىڭ «يارالمىش ئالم» دېگەن
 ئوپېراسى ئورۇندالغانىدى، باش مەمۇر ئىنتايىن سالماق

كۆرۈنەتتى.

ناپولېئون بېقىملىق مۇزىكىلانى ئاڭلىغاندا ئادەتتە بارلىق پىلان ۋە ئويلىرىنى ئۇنتۇپلا كېتەتتى، ئەمما بۈگۈن ئاخشام ئۆزىگە كىمنىڭ قەست قىلغانلىقى، ئەگەر بۇ سۇيىقەست ئەمەلگە ئېشىپ قالغان بولسا، قانداق ئاقىۋەت پەيدا بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئويلىنىپ ئولتۇردى. «ئەبلەخلەر! كىمدۇ - ھە، ئوڭ قانات ياكى سول قانات دوكارلارمىكىن... بۇ ئانچە مۇھىم ئەمەس، ئىشقىلىپ رەقىبلىرى ھەممە يەردە بار، بۇنىسى كۆڭلىگە ئايان. گەپ قايسى گۈرۈھتىكىلەرنى قاتىل دەپ بېكىتسە ئۆزىگە ئەڭ پايدىلىق بولىدىغانلىقىدا.» ناپولېئون دەرھال بىر قارارغا كېلىپ «ئەمەلگە ئاشماي قالغان بۇ سۇيىقەستنىڭ رولىدىن ئوخشاشلا تولۇق پايدىلىنىشىم كېرەك، بۇ ياخشى پۇرسەتتىن پايدىلانسام، ئۆزۈمنىڭ ھوقۇق مەسىلىسىنى ھەل قىلىۋالالايمەن، كېچىكتۈرسەم بولمايدۇ» دەپ ئويلىدى.

كىشىلەر ئەتىسى ئەتىگەندە بەس - بەس بىلەن كېلىپ، بالا - قازادىن ئامان قالغانلىقىنى تەبرىكلەشتى ھەمدە ھەممەيلەن بىردەك بۇ سۇيىقەستنى خانپەرەسلەردىن كۆردى. ناپولېئون بولسا ئەتەي غەزەپلەنگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، «خاتالاشتىڭلار» دېدى.

— چوقۇم سېنتەبىر پارتىيەسىدىكىلەرنىڭ ئىشى، ئۇلار زىيالىيلار، ئىنقىلابىي ھەربىيلەرنىڭ تۆۋەن قاتلامدىكى ئوفىتسېرلىرى، ياخشى تەربىيە كۆرگەن، باتۇر ھەمدە تەسەۋۋۇرغا باي، ئامما بىلەن بولغان ئالاقىسى قويۇق، يەنە كېلىپ ئىشچىلارنى قۇتارتىشقا ماھىر!

بەزىلەر كېڭەش پالاتاسىدا پەۋقۇلئاددە كومىتېت قۇرۇش تەكلىپىنى بەرگەندى، ناپولېئون بۇ چارىنى قوللانماق ھەرىكىتىمىز ئاستا بولۇپ قالىدۇ، دەپ قاراپ قارشى تۇردى.

كىشىلەرگە جىددىي كەيپىياتتا نۇتۇق سۆزلەپ ئۆز قارىشىنى
تولۇق يەتكۈزدى:

— خاتالاشتىڭلار، جانابلار! بىز بىر بولسا خۇددى
ئاۋگۇستتەك ھېچبىر چارە قوللانماي جىنايەتچىلەرگە كەڭچىلىك
قىلىمىز ياكى قاتتىق تەدبىر قوللىنىپ جەمئىيەت تەرتىپىگە
كاپالەتلىك قىلىمىز... ئاددىيغىنا ئۇسۇلدا جىنايى ئىشلار
تەرتىپى بويىچە سوتقا تارتىش زادىلا كۆپايە قىلمايدۇ، بۇ
ئىشلارغا جەزمەن باش مەمۇر ئۆزى ھۆكۈم چىقىرىشى كېرەك...
قان تۆكمەي بولمايدۇ! قانچە بىگۇناھ قازا قىلغان بولسا، شۇنچە
گۇناھكارنى ئېتىپ تاشلاش كېرەك. بۇ ۋەھشىي بۆرىلەردىن
ئىككى يۈزنى قولغا ئېلىپ سۈرگۈن قىلغۇلۇق. بېشىمىزغا
كەلگەن بەختسىزلىكنىڭ ھەممىسىنى پۇرسەت بولسىلا، ئوۋ
ئوۋلاشقا ئارانلا تۇرغان ئاشۇ جەددالار پەيدا قىلغان!

قېرى ترانسپىي تىنماي بېشىنى چايقايتتى، كۆڭلىدە
«قاچقۇنلار ياكى ئىنگىلىزلارنىڭ ئىشى بۇ، ئۇلار بۇنداق
ئەسكىلىكلەرنى ھەرقانداق جايدا قىلىۋېرىدۇ» دەپ ئويلايتتى.

— نېمە؟ — دېدى ناپولېئون غەزەپ بىلەن، —
ئاقسۆڭەكلەر بىلەن پوپلارنى سۈگۈن قىلىشىم شەرتىمدى؟
بىرىنچىدىن، ۋېندى ئۆلكىسى تىنچ تۇرۇۋاتىدۇ. ئىككىنچىدىن،
دۇنيادا ئەڭ كەڭ تارالغان بىر دىننىڭ مۇخلىسلىرىنى سۈرگۈن
قىلىشنى خالىمايمەن. بارلىق پالاتا ئەزالىرىنى ئەمەلدىن
قالدۇرمىسام بولمايدۇ. چۈنكى، ئىككى - ئۈچىنى ھېسابقا
ئالمىغاندا، ھەممىسى بۇ سۇيىقەستنى خانپەرەسلەر پىلانلىغان
دېگەن تۇتۇرۇقسىز گەپكە ئىشىنىدۇ... مېنى كىچىك بالا
كۆرۈۋاتامسىلەر؟ دۆلىتىمىز خەۋپ ئىچىدە تۇرۇۋاتىدۇ، دەپ
چۈشەندۈرۈشۈم كېرەكمىدى؟ فىرانسىيە ئىنقىلابتىن كېيىن
تېخىمۇ ياخشى بولۇپ كەتمىدەمۇ؟ ئارمىيەمىزنىڭ غەلبە

قازىنىشى بىلەن زېمىنىمىز تىنچ ئۆتۈۋاتمامدۇ؟ ئەزەلدىن ھەقىقىي ھۆرىيەتپەرۋەر دوستلىرىمىز بۈگۈنكى كۈندە ھۆرلۈككە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ، بۇ ھەقىقەتەن قىزىقارلىق ئىش! كېڭەش پالاتاسىدا ۋە تەنپەرۋەرلەرنى قوغدىدىم، دېگەندەك گەپلەر بىلەن ئۆزىمىزنىمۇ، ئۆزىڭلەرنىمۇ ئالدىمايلى، بۇنداق لاپ گەپلەرگە كابىنېتتىغۇ ئىشىنىدىغانلار چىقار، ئەمما فىرانسىيە بويىچە ئەڭ ئاقىل كىشىلەردىن تەشكىللەنگەن پارلامېنتتا ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ!

ناپولېئون بىردىنلا يىغىننى توختاتتى. كېڭەش پالاتاسىنىڭ ئەزالىرى ئۇنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنگەندىمۇ؟

ناپولېئوننىڭ غەزەپلىك سۆزلىرى ئۆز جېنىنىڭ بىخەتەرلىكىنى كۆزلەپ ئېيتىلغان ئەمەس ئىدى. چۈنكى، شۇنداق مۇددىئادا بولغان بولسا، دەرھال قاتلىلارنى تېپىپ قولغا ئالغۇزۇپ ئىنتىقام ئېلىشقا قادىر ئىدى، بۇ يەردە بولسا ماھىرلىق بىلەن سىياسىي ئويۇن ئويناۋاتاتتى. مەملىكەت ئىچىدە قانداق كىشىلەرنى قورقۇتقىلى، چەت ئەللەردە قانداق كىشىلەرگە تەسەللى بەرگىلى بولىدۇ؟ باش مەمۇر بۇ مەسىلىلەر ئۈستىدە ئويلىنىۋاتاتتى ۋە شۇنداق ئويلارنىڭ تۈرتكىسىدە ئۆز ھەرىكىتىنى باشلىماقچى بولۇپ تۇراتتى. قاتتىق جازا تەرتىپىنى قوللانغاندا بىخەتەرلەك بولىدىغانلىقىنى ئۆزىمۇ ھېس قىلىپ يەتكەندى.

— چوڭ - چوڭ شەھەرلەردىكى باشلىقلارنى چەت ئەللەرگە سۈرگۈن قىلىشىمۇچە، — دېگەندى ناپولېئون كېيىن، — ماڭا ئۇيغۇ يوق، ئەتىگەن سائەت توققۇز بولغاندا ئاران ئورنىدىن تۇرۇپ، پاكىز كۆڭلەكلىرىنى كىيىپ چىقىشىدىغان ئاسىيالاردىن قورقۇپ قالمايمەن!

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ناپولېئون «قەيسەر، كلونبېر ۋە

بوناپارت» ناملىق ئىمزا سىز بىر كىتابچىنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپلەندى. بۇ كىتابچىنىڭ ئاپتورى ۋارىسى پادىشاھلىق تۈزۈمىنى بەرپا قىلىشنى تەشەببۇس قىلغانىدى. ناپولېئوننىڭ كۆڭلىدىكى سىرنى ئاشكارىلاشقا پېتىنغان زادى كىمدۇ؟ بىر سىردىشى «بۇ كىتابچىنىڭ بىردىنبىر خاتالىقى بەك بالدۇر يورۇقلۇققا چىققانلىقىدا» دېۋىدى، ناپولېئون بۇ پىكىرگە قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. جىسمىنى ۋە روھىنى ھالاك قىلماقچى بولغان بۇ ئىككى خىل سۇيىقەست ئېغىر ئاقىۋەت پەيدا قىلغانىدى. بۇنىڭ بىلەن ئىككى پالاتانىڭ ئەزالىرىنىڭ بەشتىن بىر قىسمى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلدى، كۈنستان، چېنېر ۋە باشقا مەشھۇر دېموكراتلارمۇ سىقىپ چىقىرىۋېتىلدى، يەتمىش ئۈچ گېزىتخانىدىن ئاتىمىش بىرى پېچەتلەندى، كىتابچىلار ۋە دىرامىلار قاتتىق تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزۈلمىگۈچە ئېلان قىلىنماس بولدى.

— سىزنىڭچە، بۇنداق ۋەزىيەتتە ئاۋامنىڭ يىغىلىش ئۆتكۈزۈشىگە رۇخسەت قىلىش كېرەكمىدۇ؟ ... دېدى ناپولېئون سىياسىي ئالىي پالاتادىكىلەردىن بىرى نەشر ئەركىنلىكىنى سەمىگە سالغاندا، — مۇخبىرلارنىڭ ھەممىسى تەرغىباتچىلادىنغۇ؟ ھەر بىر گېزىتخانا ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئۇيۇشمىسى بولۇپ قالمىدىمۇ؟ ... تۆھمەت خۇددى ماي دېغىدەك ھامان ئىز قالدۇرىدۇ... ئەنگلىيەدە ئەھۋال بىزدىكىگە ئوخشىمايدۇ، ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغىنىغا ئۇزاق بولدى، بىزنىڭ ھاكىمىيىتىمىز بولسا يېڭىلا قۇرۇلدى، خەق مېنىڭ «زەھەرلىنىپ قېلىشتىن قورقۇپ كۈنبويى غىزا يېيىشكە جۈرئەت قىلالمايدىكەن» دېگەندەك غەيۋىتىمنى قىلىشى مۇمكىن! ئەگەر سىياسىي پارتىيەلەرنى سىياسىي كۈرەش سورۇنىدىن مەھرۇم قالدۇرىدىغان بولساق، ئۇلار كارامىتىنى

كۆرسىتىلمەي شۈكۈر قىلىپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. ناپولېئوننىڭ ئاساسلىرى توغرا، تەدبىرلىرى كۈچلۈك ئىدى. ئەمما سىرتتا ئايلىنىپ يۈرگەن ئەركىنلىك روھى بۈگۈنكى بۇ ھوقۇقدارغا غەمكىن كۆزلىرى بىلەن تەلمۈرمەكتە ئىدى.

بەشىنچى، جەمەت خاپىلىقى

ھېلىقى كىتابچىنى تارقاتقان يازغۇچى بۇ باش مەمۇرنىڭ كۆڭلىنى قاتتىق ئاغرىتقانىدى. ئۇ يازغۇچى باشقا بىرى ئەمەس، تۇمان ئېيىنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنىدىكى سىياسىي ئۆزگىرىشتە بوناپارتنىڭ سادىق قوللىغۇچىسى بولۇپ ۋەزىيەتنى ئوڭشىۋېلىشىغا ياردەم بەرگەن چوڭ ئىنسى لۇسئان ئىدى. ناپولېئوننىڭ تۆت ئىنسى ئىچىدىكى ئەڭ ئىستېداتلىق بۇ ئىنسى ناپولېئوندىن ئالتە ياش كىچىك ئىدى. لۇسئاننىڭ غايىسى بۇ ئۇلۇغ ئاكىسىنىڭكىدىنمۇ چوڭ ئىدى. كۆرۈنۈشتە ئاكىسىنىڭ تېز ئۆرلىشىگە تىرەك بولۇپ بەرگەندەك قىلىسمۇ، ئەمەلىيەتتە كۆزىنى بويىپ، ئەڭ ئالىي مەرتىۋە ئىگىسى ئولتۇرىدىغان تەختنى كۆزلىگەن ئىدى. لۇسئان ئاكىسىنىڭ سايىسىدا شۆھرەتكە ئېرىشكەنلىكى ھەمدە ئاكىسىنىڭ ئامراق سەركەردىسى بولۇپ قالغانلىقىدىن ئوغىسى قايىنايتتى. ھەر قېتىم سىياسىي ئۆزگىرىش داۋامىدىكى كۆرۈنۈشلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەندە، ئاكىسىنىڭ خانلىق تەختىنى ئۆزى بنا قىلغاندەك ھېس قىلاتتى. شۇنداق ئىكەن، تەختكە ئۆزى ئولتۇرغۇزغان بىر كىشىنىڭ ئالدىدا پەرمانبەردار بولۇپ قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇشنى راۋا كۆرەتتىمۇ؟

بىراق، بويسۇنماي بولمايتتى. لۇسئان سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن ئىچكى ئىشلار مىنىستىرى بولدى. ئەمما،

بەربىر مەركىزىي نېرۋىغا بويىسۇنىدىغان بىر ئەزا - دە. لۇسئان دائىم داھىي چۈشۈرگەن بۇيرۇقلارنى دەڭسەپ كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىنمۇ ئاقلانە چارىسىنىڭ بار - يوقلۇقى ئۈستىدە ئويلىناتتى. يوسېفىغا ئۆچمەنلىك بىلەن قارايتتى، شۇنداقلا يوسېفىننىڭ يېقىن كىشىلىرىگىمۇ ئۆچلۈكى كېلەتتى، شۇ تۈپەيلىدىن فۇشې بىلەن ئىككىسى ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت پەيدا بولدى. بىرەر ۋەقە يۈز بېرىپلا قالسا، فۇشېنىڭ جىمى جاۋابكارلىقىنى ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىقىغا ئىتتىرىپ قويىدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ، ھېلىقى كىتابچىنىڭ تارقىلىشىمۇ شۇنىڭ مىسالى ئىدى.

لۇسئان ئاكىسىغا ئوخشاشلا تۇغما قاراملاردىن ئىدى. بىراق، ئاكىسىدەك ھېسابلاشقا ماھىر ئەقىللىك مېڭىگە ئىگە ئەمەس، كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ جىنايەت ئۆتكۈزۈشكە تەييار تۇرىدىغان خاراكتېرگە ئىگە ئىدى. تەۋەككۈلچىلىككە ئاكىسىدىنمۇ بەكرەك ھېرىسمەن بولسىمۇ، سىياسىيونلارغا خاس پەزىلەتتە ئاكىسىدىن كېيىن تۇراتتى. ئەمدىلا يىگىرمە بەش ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان لۇسئان شۇنچە زور ئىمتىيازغا ئېرىشكەن تۇرۇقلۇقمۇ، ئاغرىنىپلا يۈرەتتى، دادىل ئىش كۆرىدىغان ئىستىلى تېخىمۇ كۆپ خېيىم - خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىشقا ئۈندەيتتى. لۇسئاننىڭ بىرىنچى خانىمى مەلۇم بىر ساراي غوجايىنىنىڭ ئەتىۋارلىق قىزى ئىدى. بۇ قىزنى ئەمرىگە ئالغاندىن كېيىن مونوپولىيە ھوقۇقىنى سېتىپ، ئاشلىق ھايانكەشلىكى بىلەن شۇغۇللاندى، تۇرمۇش چىقىمى شۇنچە كۆپ بولسىمۇ خىزمەت قىلىشنى خالىمىدى. پارىژ بويىچە ئەڭ چىرايلىق بىر ئۆي - زېمىن سېتىۋالدى. بۇ ئۆي شۇنچە ھەشەمەتلىك بېزەلگەن ۋە سەرەمجانلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ، يېڭىباشتىن ياسىدى ۋە سەرەمجانلاشتۇردى. دائىم مېھمان

چاقىرىپ زىياپەت ئۆتكۈزەتتى، ئارتىسلارنى تەكلىپ قىلىپ
دىراما ئورۇندىغۇزاتتى ياكى مۇشائىرە ئۇيۇشتۇراتتى. پەقەت
ناپولېئوننى بېسىپ چۈشۈش مەقسىتىدىلا بىلىپ - بىلمەي
شۇنداق قىلاتتى.

تالاش - تارتىشنىڭ، ئارازلىقنىڭ بولۇپ تۇرۇشى مۇقەررەر
ئىدى. لۇسئان ئاكىسىنى مەسخىرە قىلىپ «سىياسىي
ئۆزگىرىشتە ماڭا تايىنىپ غەلبە قىلدىڭ» دەيتتى. ناپولېئون
بولسا شۇ ئاچچىقىدا لۇسئاننى سۈرگۈن قىلماقچىمۇ بولدى،
لېكىن يەنە مىنىستىرلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، خىزمەت
ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ قانۇنسىز نەپكە ئېرىشىش قىلمىشىغا
خاتىمە بەردى ھەمدە مادىدىقا پەۋقۇلئاددە ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى.
لۇسئان يېڭى مەرتىبىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئىشلىرىنى
كۆڭۈلدىكىدەك يۈرگۈزدى. ئەنگلىيەگە قارشى خىزمەتتىمۇ
كۈرۈنەرلىك نەتىجە قازاندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا
چۆنتىكىگىمۇ مىليونلاپ پۇل ئېقىپ كىردى. ئۇزاق ئۆتمەي
ۋەتەنگە قايتىپ، ئاتىقى ئۆز ۋاقتىدىكى يوسېفىندىن
قېلىشمايدىغان بىر ئايال بىلەن توي قىلدى. بىرەر سىياسىي
نىكاھقا موھتاج بولۇپ تۇرغان ناپولېئوننىڭ بۇ ئىشتىن تازا
ئوغىسى قاينىدى.

جاھاندارچىلىقنىڭ ئېپىنى بىلىدىغان ئاق كۆڭۈل چوڭ
ئاكىسى يوسېفىمۇ دەسلەپتە گۇمانخورلاردىن ئىدى. ئىنىسى
ناپولېئوننىڭ ياردىمىدە كۈنساين مەرتىبىسى ئۆسۈپ، بايلىقى
كۆپىيىۋاتاتتى، ستېل خانىمنىڭ خىلىدىكىلەر بىلەن ئارىلىشىپ
يۈرەتتى، بەزىدە باش مەمۇر ئىنىسىنى تەنقىدلەپمۇ قوياتتى.
يوسېفى رىمدا پەۋقۇلئاددە ئەلچى بولۇپ تۇرۇشقا قانائەت
قىلمىدى، ئىتالىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىس جۇمھۇرى ياكى
كېڭەش پالاتاسىنىڭ باشلىقى بولۇشنىمۇ رەت قىلدى. چۈنكى،

«ئوغۇللارنىڭ چوڭمەن، ئائىلىنىڭ بېشىمەن» دەپ ئۆزىگە تەمەننا قوياتتى.

شائىرانە خاراكتېرىدىن قالمىغان تۆتىنچى ئوغۇل لۇئىسمۇ دېلىغۇل يۈرەتتى، يوسىپنىڭ بىر تۇغقىنى بىلەن كۆپ يىل مۇھەببەتلىشىپ، كېيىن ئوتانىس بىلەن توي قىلىشقا مەجبۇر بولدى. ئوتانىسقا كۆڭلى بولمىغاچقا، خېلى يىللاردىن كېيىنمۇ تۇنجى سۆيگۈنىدىن مېھرىنى ئۈزلەلمىدى.

ناپولېئوننىڭ ئەڭ كىچىك ئىنىسى ژېرومې ئاق كۆڭۈل، ساپ دىل بولۇپ، ئىككىنچى ئاكىسى ناپولېئوننىڭ تەلەپچان ئاتىدەك تەربىيەسىدە چوڭ بولغانىدى. «پۇقرا ژېرومې بوناپارتنى قېشىڭغا ئەۋەتتىم، دېڭىز ئارمىيەسىدە پىراكتىكا قىلسۇن، قاتتىق تەلەپ قوي، خىزمەتلەرنى تولۇق ئورۇندىسۇن» دېگەندى ناپولېئون دېڭىز ئارمىيە ھەربىي ئەمەلدارىغا.

ناپولېئوننىڭ ھەدە - سىڭىللىرى ناپولېئوندىن پۇل ۋە شۆھرەتكە ئېرىشكەن تۇرۇقلۇق مىننەتدار بولۇش تۈگۈل، تېخىمۇ كۆپ ئىنىئام تەلەپ قىلىشاتتى. ئېلىزانى ئالساق، سۆيۈملۈك ئىنىسى لۇئىس بىلەن دۇرۇس يۈرمەي، پارىژدا سۆز - چۆچەككە قالغانىدى. ئىككىسى ئىشتىن سىرتقى ئويۇن قويۇش سورۇنلىرىدا شاللاقلق قىلىپ ھال رەڭ ئىچ كىيىملەر بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ ئويۇن قوياتتى.

— ئۇيات! ئەخلاق ۋە ئىززەت - ھۆرمەتنى يېڭىباشتىن بەرپا قىلىش ئۈچۈن يۈرەك قېنىمنى سەرپ قىلىۋاتىمەن، ئىنىم بىلەن سىڭلىمنىڭ قىپپالنىڭ دېگۈدەك سەھنىگە چىقىۋالغانلىقىنى كۆرمەيدىغان! — دەپ ۋارقىردى باش مەمۇر قاتتىق غەزەپ بىلەن. بىراق، ناپولېئون كېتىشى بىلەنلا، ئۇلار يېڭىباشتىن ئۆز ھالىغا قايتىپ بىلگىنىنى قىلىشقا باشلىدى.

كارولىنا گېنېرال مۇراتقا ياتلىق بولغانىدى، كېيىن ئېرى

بىلەن بىرلىكتە بېرنادوتنىڭ باش مەمۇرغا قارشى سۈيقەستلىك ھەرىكىتىگە قاتناشتى. گەرچە ئۇلارنىڭ بۇ سەتچىلىكى جەمئىيەتكە ئاشكارىلانمىغان بولسىمۇ، ناپولېئوننىڭ قۇلىقىغا يەتكەنىدى.

— كارولىننى ئېتىپ تاشلاش كېرەك ئىدى، — دېدى ناپولېئون.

پاۋلىننىڭ ئېرى بىر قېتىملىق مۇستەملىكە ئۇرۇشىدا قازا قىلغانىدى، پاۋلىن كېيىن رىملىق بوكسىغا تەگدى. بۇ سىڭلىسى ياسالما سەبىلىكى بىلەن ئاكىسىنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان قېرىندىشى بولۇپ قالدى، ھەتتا ئۆزىنىڭ شاللاقلىقى بىلەن ناپولېئوننىڭ نامىغا داغ تەگكۈزگەن بولسىمۇ، ناپولېئون نەسەت قىلغاندا كۆڭلىنى ئاياپ قاتتىق گەپ قىلمىغانىدى.

تاغىسى فېرشىل ئىلگىرى باستىر ئىدى، كېيىن ھەربىي ئەشيا تەمىناتچىسى بولدى، ھازىر بولسا جىيەن ئوغلىنىڭ سايىسىدا ئېپىسكوپ بولدى، ھەتتا كېيىن كاردىنالمۇ بولدى.

بوناپارت جەمەتدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بۇ زور ھوقۇق ئىگىسىنىڭ جۇۋىسىدا تەرلەپ پۇل ۋە مەرتىۋىگە ئېرىشتى، ئۇلار پۇلنى بۇزۇپ - چېچىپ ئېشى - ئىشەرەتلىك تۇرمۇش كەچۈرەتتى. پەقەت ناپولېئونلا بېرىلىپ ئىشلەيتتى.

ئاپىسى بۇرۇنقىدەكلا كەمتەر ۋە ئاددىي - ساددا ياشاپ كەلدى، يوسېفنىمۇ بۇرۇنقىدەكلا ياقتۇرمايتتى. ھېلىمۇ كورسكا شېۋىسىدە سۆزلەيتتى. ناپولېئون سىياسىي ئۆزگىرىش قىلىپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندىن كېيىن ئاپىسىنى تۇتۇپ ئورۇنسىغا كىرىپ ئۆزى بىلەن بىللە تۇرۇشقا تەكلىپ قىلغانىدى، قوبۇل كۆرمەي چوڭ ئوغلى يوسېف بىلەن تۇرۇۋەردى. ناپولېئون تۇنجى قېتىم ئوردىدا لەشكەرلەرنى كۆزدىن كەچۈرگەندە، ئاپىسى ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ ئالىي ئەمەلدارلىرى

بىلەن بىرلىكتە بالكوندا پەيدا بولغاندى، گەرچە ئۇچىسىغا
باشتىن - ئاخىر ئاددىي قارا كىيىم كىيگەن بولسىمۇ،
ھەشەمەتلىك كىيىنىپ يېنىدا تۇرغان يوسىقىدىنمۇ مەغرۇر ۋە
سالاپەتلىك كۆرۈنەتتى. ھاياتنىڭ نۇرغۇن ئىسسىق - سوغۇقىنى
بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بۇ ئەقىللىك ئانا كۆز ئالدىدىكى ھەشەمەت
ۋە باياشاتلىققا ۋاي دەپمۇ كەتمەيتتى. كىشىلەر ئوغلىنىڭ
ئۇلۇغلىقىنى ۋە سەلتەنەتنى ماختىغان چاغلاردا:

— بۇ بىر باش ئاغرىقى بولسا كېرەك، — دەپ جاۋاب
بېرەتتى راۋان بولمىغان فىرانسۇز تىلىدا.

نېمە ئۈچۈن بۇ ئائىلىنىڭ ماجىرالرىنىڭ بەزىسى كومېدىيە
بىلەن، بەزىسى تراگېدىيە بىلەن ئاخىرلىشىدۇ؟

«ئەگەر بىردىنبىلا بېيىپ كەتكەن ئاددىي ئادەم بولغان
بولسام، — دەپ ئويلايتتى ناپولېئون كۆڭلىدە، —
قېرىنداشلىرىم ئامەتلىرىمدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشنى تەلەپ
قىلغاندا، فىرانسىيەگە قارشى نەسەب شەجەرىمىزنى يوشۇرۇش
ئۈچۈن بولسىمۇ بۇ ئون نەچچە قېرىندىشىمنى تەكەللۈپ بىلەن
ياكى تەكەللۈپسىزلا ئۆزۈمدىن نېرى قىلغان بولاتتىم. بىراق،
مەن ھازىر فىرانسىيەنىڭ ھۆكۈمرانى. ئاپام گەپ قىلىپلا قالسا،
بۇ مىللەتچى فىرانسۇزلار ئاپامنىڭ ئېغىر كورسىكا تەلەپپۇزىدىن
ئۆز ھۆكۈمراننىڭ چەت ئەللىك ئىكەنلىكىنى بىردىنبىلا ئېسىگە
ئېلىپ قېلىشى مۇمكىن! ئىمپېراتور بىلەن باراۋەر ئورۇندىكى
بىر ھۆكۈمراننىڭ سىڭلىسى ياۋروپا ئىمپېراتورلىرىنىڭ ئالدىدا
غەيرىي كىيىملەرنى كىيىپ يۈرسە، بېشىغا ئامەت قۇشى قونغان
بۇ ئامەت ئىگىسىنىڭ تۇغقانلىرىنى تەربىيە كۆرمىگەن
بىر نېمىلەر ئىكەن دەپ سۆز - چۆچەك قىلىشى مۇمكىن. ئاكا -
ئىنىلىرىم پارخورلۇققا بېرىلىپ چىرىكلەشتى، ئىنقىلابنىڭ
يوقاتماقچى بولغىنىمۇ دەل شۇ چىرىكلىك ئىدىغۇ! مانا بۇلارنىڭ

ھەممىسى پارىژدا — مەسخىرە ۋە تەنقىدىنىڭ ئەنئەنىۋى
بۆشۈكىدە يۈز بېرىۋاتىدۇ!»

بىراق، ناپولېئون شۇ قېرىنداشلىرىنى مەيلىگە قويۇۋېتىپلا
قالماي، يەنە ئەمەل ۋە شوھرەتكە ئېرىشتۈردى، ئۆزىنىڭ تولۇق
ھوقۇقلۇق ۋەكىلى سۈپىتىدە ئەلچى قىلىپ چەت ئەللەرگە
ئەۋەتتى.

بۇ يەردە تومۇرىدىكى ئىتالىيان قېنى، بولۇپمۇ ۋۇجۇدىدىكى
كورسكالىقلارغا خاس مەجەز - خاراكىتىرى كارامىتىنى
كۆرسىتىۋاتاتتى. كورسكالىقلار ئەنئەنىۋى ئادەت بويىچە ئۆز
جەمەتىنى مەركەز قىلىپ ياشايتتى، ھەمىشە ئۆز جەمەتىنىڭ
رەقىبىدىن ئىنتىقامىنى ئېلىش كويىدىلا يۈرەتتى. بۇنداق
ئەنئەنە ئۇزاق تارىخقا ئىگە بولۇپ، مۇستەھكەم يىلتىز تارتىپ
كەتكەنىدى. دەل ئەنە شۇنداق ئەنئەنە تۈپەيلىدىن كورسكالىقلار
بايلىق ۋە باياشاتلىقتىن كۆرە شوھرەتكە ۋە غۇرۇرغا بەكرەك
ئەھمىيەت بېرەتتى.

ئىستېلاچى ناپولېئون ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ، تەقدىرنىڭ
ئىنئامى ۋە تىرىشچانلىقى نەتىجىسىدە ئېرىشكەن بارلىق
نەرسىنى ئۆز پۇشتىغا مەراس قالدۇرۇشنى ئىستەيتتى، بۇنداق
كۈچلۈك ئارزۇسى ئارال ئەھلىگە خاس جەمەت تۇيغۇسى بىلەن
زىچ باغلىنىشلىق ئىدى. بىراق، تەدبىرى تىراگېدىيەلىك تۈس
ئالغان، روھىيىتىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى تۇيغۇلىرىمۇ
مۇقەررەر يوسۇندا تەقدىرنىڭ تىراگېدىيەلىك بولۇشىنى
بەلگىلىگەنىدى. يەنى بۈگۈنگىچە پەرزەنت يۈزى كۆرەلمىدى.
پۈتۈن ئىشقى بىلەن رەپىقىسىنىڭ قوينىغا كىرىپلا كەتكەن
بولسىمۇ، ئىلگىرى ساغلام ئىككى پەرزەنت تۇغقان رەپىقىسى
ئىككىنچى نىكاھىدا تۇغماي قويدى. ئەنە شۇنداق تۇغماس ئەيىبى
(ئەگەر بۇ ئەيىبى بولمىغان بولسا، ياۋروپانىڭ تارىخى باشقا بىر

يۈنلىشكە بۇرالغان بولاتتى)، تەبىئىيىكى، ئىشقى - مۇھەببەت سەنئىتىنىڭ نەتىجىسى ئىدى، يوسىپىن دەل ئەنە شۇنداق سەنئىتى ۋە يېقىملىقلىقى بىلەن ناپولېئوننىڭ كۆڭلىنى ئالغان ھەمدە بىرمەھەل ناپولېئوننى ئۆزىگە رام قىلىپ كۆيدۈرگەنىدى. چۈنكى، يوسىپىن ناپولېئوننى ئۇچراتقىنىدا ئوتتۇز ياشتىن ئاشقان ئايال ئىدى (ئۇغۇتى توختاشقا تېخى بالدۇر ئىدى). ھالبۇكى، ناپولېئون كېيىن باشقا ئايالدىن ئۈچ ئوغۇللۇق بولدى. ناپولېئون قانۇنىي ۋارىسقا قىز بولغان تەقدىردىمۇ مۇھتاج ئىدى. يوسىپىن بۇ ئاچقۇچلۇق ئىشتا ناپولېئوننىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرالمىدى، بۇ ھال ھاياتىغا ھەل قىلغۇچ تەسىر يەتكۈزدى.

ناپولېئون ھوقۇقنىڭ پەللىسىگە چىققان تۇرۇقلۇق، يەنە باشقا بىر يولدا ماڭسۇنمۇ؟ قەد كۆتۈرگەن ئەڭ دەسلەپكى بىر قانچە يىلدا رودېرى چوڭ بىر تېمىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى:

— خانپەرەسلەر كىم بوناپارتىنىڭ ۋارىسى بولىدۇ، دەپ سورىشى مۇمكىن. ئەگەر سىز ئەتە - ئۆگۈن ئالەمدىن ئۆتسىڭىز، بىز نېمە بولۇپ كېتەرمىز؟ ئۆزىڭىزگە مۇناسىپ ۋارىس بەلگىلىشىڭىز شەرت.

— بۇ ياخشى چارە ئەمەس.

— فىرانسىيە ۋارىسىڭىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلگىنىدە تېخىمۇ خاتىرجەم بولاتتى.

— مېنىڭ پەرزەنتىم يوق - دە.

— بىرەر بالا بېقىۋالسىڭىز بولىدۇغۇ؟

— بۇنىڭ بىلەن ھازىرقى خەۋپنى تۈگەتكىلى بولمايدۇ. مېنىڭچە، كېڭەش پالاتاسىنىڭ ماڭا ۋارىس بەلگىلەپ بەرمىكىدىن باشقا چارە يوقتەك قىلىدۇ. شۇنداق بولۇپ قالسا، پەقەت بىرلا پالاتا ئەزاسى بىلەن ئىككىمىزنىڭلا بۇ ۋارىسنىڭ ئىسمىنى

- بىلىشىمىزگە ئىجازەت. بىراق، كىمنى بېكىتكۈلۈك؟
- ياخشىسى ئون ئىككى ياشلىق بىر بالىنى تاللاڭ.
- نېمىشقا كىچىك بالىنى تاللىغۇدەكمەن؟
- چۈنكى، تەربىيەڭىزدە ۋە مېھرىڭىزدە چوڭ بولىدۇ.
- مېنىڭ ۋارىسىم، ئەلۋەتتە، فىرانسۇزلاردىن بولامدۇ؟ —
- ۋارقىراپ كەتتى ئاخىرىدا ئامالسىز قالغان باش مەمۇر.

ناپولېئون ھەرھالدا ئاق چاچلىق بوۋاي ئەمەس، بەلكى ئوتتۇز نەچچە ياشلىق قىران يىگىت ئىدى. گەرچە باش مەمۇرلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتەش مۇددىتى پەقەت ئون يىللا بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ كەلگۈسىدە ئىمپېراتورلۇق تەختىدە ئولتۇرىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنىدى. بىراق، شۇ دەۋردىكى كىرىزىستىنىمۇ چۆچۈپ تۇراتتى. كېيىن ئۆزىگە ۋارىس ئىزدىگەندە نەزىرىنى پەقەت ئاكا - ئىنىلىرىغىلا قاراتتى. ئۇلار ناپولېئوننىڭ ئۆزلىرىگە قىلغان ھەدىيەسىنى پەقەت بىر ۋارىس ئاتا قىلىش ئارقىلىقلا قايتۇرالايتتى. چۈنكى، تومۇرىدا ئېقىۋاتقنى بوناپارت جەمەتىنىڭ قېنى - دە. ئىنىسى لۇسىئان بىلەن ماجىرالېشىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىمۇ لۇسىئاننىڭ ئاتىقى چىقىپ قالغان بىر ئايالنى ئالغانلىقى ئەمەس، بەلكى داڭدار جەمەتنىڭ پۇشتىدىن بولمىغان بىر ئايالنى ئالغانلىقى ئۈچۈن ئىدى. ناپولېئون لۇسىئاننىڭ بۇ ئايالدىن ئاجرىشىپ، خان جەمەتى پۇشتىدىن بولغان بىر ئايالغا ئۆيلىنىشىنى تەلەپ قىلاتتى. ئەمما، لۇسىئان رەپىقىسىدىن مېھرىنى ئۈزەلمىگەنلىكى، تېخىمۇ مۇھىمى بېشىغا ئامەت قۇشى قونغان ئاكىسىغا ھەسەت قىلغانلىقى ئۈچۈن بۇ تەكلىپىنى رەت قىلدى. بەرھەقىكى، لۇسىئان يەنە رەپىقىسىمۇ كۆپەتتى. بىراق، نەپسىمۇ چوڭ بولۇپ، تەڭداشسىز ئالىي ھاكىمىيەتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەممىنى قۇربان قىلىشقا تەييار ئىدى. ناپولېئون بۇ ئىنىسى بىلەن قاتتىق دېيىشىپ قالغاندىن كېيىن

يوسېفنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ، ئاچچىقى بىلەن:

— ھەممە ئىش تۈگىدى! لۇسئاننى ھەيدىۋەتتىم! — دېدى.
 ناپولېئون لۇئىس بىلەنمۇ ئوخشاشلا سەۋەب تۈپەيلىدىن
 ئۇزاققىچە ئېتىشىپ كەلدى. يوسېفنى لۇئىسنى ئۆز جەمەتىنىڭ
 چىرىغىنى ئۆچۈرمەيدىغان نىجاتچى دەپ بىلەتتى، ئەمما لۇئىس
 يوسېفنىڭ قىزىنى ياقتۇرمايتتى، يوسېفنىڭ قىزى ئوتانىس
 باشقا بىر ئەرگە كۆڭۈل بەرگەنىدى. يوسېفنى ئۇنى لۇئىس بىلەن
 توي قىلىشقا قىستىدى. شۇنداق بولغاندا، ئۇلارنىڭ ئوغلى،
 يوسېفنىڭ نەۋرىسى ناپولېئوننىڭ يۈرەك پارىسى ھەم تەخت
 ۋارىسى بولۇپ قېلىشى ئېھتىمالغا يېقىن ئىدى. شۇنداق بولۇپ
 قالسا، ناپولېئوننىڭ سىڭىللىرى ھىيلە - مېكر ئويلاپ چىقىپ
 بۇ بالىنىڭ ھەقىقىي دادىسى ناپولېئون دەپ سۆز - چۆچەك
 تارقىتىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. ئەنە شۇ ماجىرا نەتىجىسىدە
 پۈتۈن ياۋروپالىقلار زوقلىنىدىغان بۇ بەختىيار ئائىلىدە
 ئىناقسىزلىق تۇغۇلاتتى. ئۇلارنىڭ ئاپىسى تاشنى تاپاقتا
 تاڭغاندەك زورمۇزور توي قىلىشقان بۇ ئىككى قىز - يىگىت
 تەرەپتە تۇراتتى، شۇنداقلا سۈرگۈن قىلىنغان ئوغلى
 لۇسئانغىمۇ چاپان يېپىپ، بۇ ئوغلى بىلەن بىللە رىمغا باردى.
 لاتىسىيە چولپان كەبى چاقناپ تۇرغان ئوغلىدىن يىراق رىمدىمۇ
 بەختىيار تۇرمۇشقا ئېرىشتى. ئىتالىيانچە تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان
 بۇ خانىم رىمدىكى كاتتا جەمەتلەر ۋە خان جەمەتى قارشى
 ئالدىغان شەخس بولۇپ قالغانىدى.

ناپولېئون يوسېفنى بىلەن ئاجراشسا قانداق بولار؟
 سىڭىللىرى بۇ «قېرى ئايال» غا ئوچ ئىدى، كۈچىنىڭ بارىچە
 ئۇنىڭغا ئورا كولايتتى ھەمدە ناپولېئونغا بىر - بىرىدىن ئۆتە
 ساھىبجاماللارنى تونۇشتۇراتتى. يوسېفنىغا بارا - بارا قېرىلىق
 يەتكەچكە، ناپولېئوننىڭمۇ بارغانسېرى كۆڭلى سوۋۇشقا
 باشلىغانىدى. ئەمما، يەنىلا يوسېفنىڭ دوستلۇقىغا موھتاج

ئىدى. ئەمدى ناپولېئونمۇ ئۈنچە نېزىقاپ ئولتۇرماي چىرايلىق ئارتىسلارنى ياكى سىڭىللىرىنىڭ دوستلىرىنى چاقىرتىپ بىرقانچە ئاخشام ئاشىندارچىلىق قىلىپ يۈرۈشۈپرىدىغان بولۇۋالدى.

يوسېفن ناپولېئوننىڭ قىلمىشلىرىدىن خۇددى ئىلگىرى ناپولېئون يوسېفنىڭ قىلمىشلىرىدىن ھەسرەت چەككەندەك ھەسرەت چېكەتتى. يوسېفن ئۈچىسىدىكى كىيىملىرى، زىبۇ - زىننەتلىرى بىلەن ئۆزىنى تۈزەپ يۈرەتتى. ئىلگىرىكى فرانسىيە خانىشىدىنمۇ ئۆتە ئەيش - ئىشرەت ئىچىدە ياشايتتى. گەرچە ھېلىمۇ فرانسىيەنىڭ بىرىنچى خانىمى بولسىمۇ، باش مەمۇر ناپولېئون ئۆزى بىلەن بىرەر كېچىنى بىللە ئۆتكۈزۈپ قالسا، فرانسىيەنىڭ بىرىنچى خانىمى بولۇش سۈپىتىنى ساقلىماي، چۆرىلىرىگە ئاخشام كىمىنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە بولغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەتتى. بەزى چاغلاردا چارچاپ ھالىدىن كەتكەن ئېرىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ يېقىملىق ئاۋازى بىلەن شېئىر دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرەتتى، بۇنداق چاغلاردا ناپولېئوننىڭ كۆزلىرى مىننەتدارلىقتىن چاقناپ كېتەتتى. ناپولېئون مەشھۇر ئىنقىلاب ئەركىسى بولسىمۇ، بەزىبىر تەبىئىتىدىن كونىغا ئامراق مۇتەئەسسىپ بولۇپ، بىرەر گېنېرالنى ياكى بىرەر ئەمەلدارنى كەمدىن - كەم ۋەزىپىسىدىن قالدۇراتتى. شۇنداق ئىكەن، گەرچە خىلمۇخىل سەۋەنلىكلەرنى ئۆتكۈزسىمۇ، ھېلىھەم چىن كۆڭلىدىن سۆيىدىغان بۇ ئايالدىن ئايرىلىشقا قانداقمۇ كۆڭلى ئۇنسۇن!

ئالتىنچى، ئۆلۈم جازاسىنى تاللىۋالغان كىنەز

«بوناپارت ھېچقاچان قەلەم تەۋرەتمەيتتى، يازغۇدەك بىرەر ئىشى بولۇپ قالسا كاپىتېتقا كىرىپ، يىگىرمە ياشلىق بىر

يىگىتكە ئاغزاكى بايان قىلىپ بېرىپ يازغۇزاتتى، مېنىڭ ئىسمىم بۇ يىگىت ناپولېئوننىڭ خۇسۇسىي كابينېتىغا ۋە باشقا ئۈچ ئېغىز خۇسۇسىي ھۇجرىسىغا كىرىپ - چىقىپ يۈرەلەيدىغان بىردىنبىر ئادەم ئىدى. مېنىڭ بىز يېقىنلىشىۋالدىغان كىشى ئەمەس ئىدى، ئۇنى بىرەر ئىش قىلدۇرۇشىمىز مۇمكىن ئەمەس، شۇنداقلا ھېچكىممۇ بىرەر ئىشقا سېلىپ بېقىشقا پېتىنالمىتتى. بىراق، چوڭ - چوڭ پىلانلارنىڭ خاتىرىسىنى باش مەمۇر ئۆز قەلىمى بىلەن يازاتتى... ئالاھىدە زىل خەرىتىنى ئۆز قولى بىلەن ئىشكاپقا سېلىپ قولۇپلىۋېتەتتى - دە، ئاچقۇچىنى ھەرگىز يېنىدىن ئايرىمايتتى. ناپولېئون كابينېتىدا يوق چاغلاردا مېنىڭ خەرىتىلەرنى يولغا بۇرما مىخ بىلەن مەھكەم بېكىتىۋېتىلگەن ئىشكاپقا سېلىپ قوياتتى. ناۋادا ئىنتايىن مۇھىم بۇ خەرىتىلەرگە ئوغرى تەگكۈدەك بولسا، كىشىلەر دەرھال مېنىڭدىن، كابينېتىدىن تازىلايدىغان ۋە تام مەشكە ئوت قالايدىغان خىزمەتكاردىن گۇمانلىناتتى... بارلىق ھەربىي ھەرىكەتلەرگە دائىر مەخپىي خاتىرىلەرنىڭ ھەممىسى ئاشۇ ئىشكاپتا ساقلىناتتى. ناپولېئوننىڭ ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇۋېتىشنىڭ بىردىنبىر چارىسى ئالدى بىلەن بارلىق ھەربىي پىلانلارنى يوقىتىۋېتىش ئىدى. بۇ خەرىتە ئوغرىلانسا، جىمى نەتىجىلىرى يوققا چىقاتتى.»

بۇ سۆزنى كىم يازغان؟ بوربون خانىدانىنىڭ جاسۇسى ياكى باش مەمۇرنىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەر ئىچىدىن چىققان خائىنمۇ؟ ھېچقايسىسى ئەمەس، بۇنى دەل ئاشۇ يىگىرمە ياشلىق مېنىڭ يازغان. يەنى باش مەمۇر - غوجايىنى كابينېتىدا ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ تۇرۇپ ئېيتىپ بېرىپ يازغۇزغان. بۇ خەتنى بوناپارتنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن ئەدلىيە مىنىستىرى مېيۇنخېنغا ئەۋەتكەن جاسۇس بوربون خانىدانىنىڭ ئەنگىلىيەدىكى

جاسۇسلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا ئۆزىنىڭ ناپولېئونغا ئاسىيلىق قىلغانلىقىنىڭ ساختا دەلىلى قىلىش ئۈچۈن ئالغاچ بارغان. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئەدلىيە مىنىستىرى مەسئۇل بولۇپ ئورۇنلاشتۇرغانىدى. بۇ خەتتە يەنە كىشىلەرنىڭ ناپولېئوننىڭ چوڭقۇر ئىشەنچىسىگە ئېرىشىۋالغان ھېلىقى خىزمەتكارغا قانداق قىلىپ يېقىنلاشقىلى بولىدىغانلىقى، ئەگەر مەخپىي خەرىتىلەرنى ئوغرىلاتماقچى بولسا، قانچىلىك ھەق بەرسە ئوغرىلاپ بېرىدىغانلىقى ۋە خىزمەتكارلار كېيىن قەيەرگە قېچىپ بېرىشى كېرەكلىكى قاتارلىق تەپسىلاتلارمۇ بار ئىدى. دېمەك، بۇ قوماندان دۈشمىنىنى ئۆزىگە ھۇجۇم قىلدۇرىدىغان كىچىك بىر ھەربىي ھەرىكەت پىلاننى تەييارلىماقتا ئىدى.

بوناپارتنىڭ مۇداپىئە تەدبىرلىرىنى كۈچەيتىشكە ئاساسى تولۇق ئىدى. ھازىر دەل زىمىستان قىش پەسلى بولۇپ، لوندون، ۋېندى ۋە پارىژلارغا ئەۋەتكەن نەچچە يۈز جاسۇسى گۇماندارلارنى تۇتۇشقا سالغان تورىنى يىغىشقا جىددىي تەييارلانماقتا ئىدى.

— تورنى يىغمىزمۇ؟ — قايتا - قايتا ئىلتىماس قىلاتتى جاسۇسلار.

— توختاپ تۇرۇڭلار، — دەپ جاۋاب بېرەتتى ناپولېئون تېخىمۇ كۆپ ئاخبارات توپلاش خىيالىدا.

ناپولېئون ئاخىر بارلىق دەلىل - ئىسپاتنى قولغا چۈشۈردى. دوكلاتتىن مەلۇمكى، سول قانات ۋە ئوڭ قانات ئەشەددىي دۈشمىنى بولمىش ياكوبىنچىلار بىلەن خانپەرەسلەر بىرلىشىۋېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ چوڭ رەقىبى ناپولېئوننى بىرلىكتە يوقىتىشقا ھازىرلانغانىدى. بوربون جەمەتىنىڭ دوستى پىچېرو بىلەن ناپولېئونغا قارشى جۇمھۇرىيەتچىلەر قەھرىمانى مورروۋ بىرلىشىۋېلىپ ناپولېئوننىڭ ئەڭ كۈچلۈك رەقىبى بولۇپ قالغانىدى. ھازىر قول سېلىشنىڭ تازا ياخشى پەيتى

ئىدى.

بۇ سۇيىقەست جامائەتچىلىككە ئاشكارىلانغاندا پۈتۈن ياۋروپا قاتتىق چۆچۈدى. قانۇنلۇق ھۆكۈمرانلار ناپولېئوننىڭ زېرەكلىكىدىن ھەيران قالدى. بىراق، ئۇلار ئۆز ئادەملىرىنىڭ سانىنى ھۆكۈمەت ئاخباراتىدا ئېلان قىلىنغىنىدىن كۆپ دەپ قاراپ، ئۇمىدىنى ناپولېئوننىڭ دۈشمەنلىرىگە باغلىدى. ئەنگىلىيە باش ئەلچىسى «سۇيىقەستكە قاتناشتى» دېگەن گۇمان بىلەن ئەيىبلەندى، بۈيۈك قەھرىمان مورروۋ خەۋپ ئىچىدە قالدى. ناپولېئون مورروۋنى قولغا ئېلىش - ئالماسلىق مەسلىسىدە ئۇزاق دېلىغۇل بولۇپ تۇرۇپ قالدى. چۈنكى، ئۆزى بىلەن ياخشى كۈنلەردىمۇ، يامان كۈنلەردىمۇ بىللە بولغان بۇ ئادىمنى قەدىرلەيتتى. قولغا ئېلىنغان كۈنى باش مەمۇر تىڭتىڭلاپ كېلىشكە قايتا - قايتا ئادەم ئەۋەتتى. ئۆتكەن ئىشلار ئېسىگە كېلىپ قالغانىدۇ؟ سوت نەتىجىسىدە مورروۋنىڭ سۇيىقەستكە قاتناشقانلىقى ئىسپاتلاندى، بۇ ھال كىشىنى تولىمۇ قىينايتتى. بىراق، ناپولېئون ئامېرىكىغا كۆچۈپ بېرىپ پىنھاندا ياشاش شەرتى بىلەن جازادىن كەچۈرۈم قىلدى، پىچېرو دارغا ئېسىلدى، ئاسىيلاردىن ئون ئۈچ كىشىگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى. بۇ سۇيىقەستكە ئارىلىشىپ قالغان كېلۇر ئىسىملىك بىر كىشىنىڭ ئىقرار قىلىشىچە، بۇ قېتىمقى سۇيىقەستنىڭ بېشى بوربون شاھزادىسى ئىكەن.

باش مەمۇر بۇ ھەقتىكى ئاخباراتنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىماقتا ئىدى. بوربون شاھزادىسى! تاللىپىران بۇ نۇقتىنى ئەتەي تەكىتلەپ ئۆتتى:

— ئېيتىشلارغا قارىغاندا، كىنەز دانگان فىرانسىيەدىكى ئەھۋالنى دۇربۇن بىلەن كۆزىتىپ تۇرۇش ئۈچۈن ئۇزاقتىن بۇيان رېيىن چېگراسىغا يېقىن بىر جايدا تۇرغان. بادېندا ۋاقتىنى

بەھۇدە ئۆتكۈزۈشنى كىممۇ خالىسۇن؟ پەقەت كاردىنالىنىڭ جىيەن قىزىنىڭ مۇھەببىتىنى دەپلىمۇ؟ كىنەز دانگان كوندې جەمەتنىڭ پۇشتى، ئەنگلىيەدىن قوشۇمچە ياردەم پۇلى ئېلىپ كېلىۋاتقان بوربونچى. بۇ قېتىمقى سۇيىقەستكە چېتىشلىق ئاشۇ شاھزادىگە ناھايىتى ئوخشاپ كېتىدۇ، ھېچبولمىغاندا جەنۇبىي گېرمانىيەگە تارالغان جاسۇسلار بىلەن تونۇشىدۇ. شۇنداق، كۆپكە ئىبرەت بېرىش ئۈچۈن بۇ گۇمانلىق شاھزادىنى جەزمەن ئۆلتۈرۈش، شۇ ئارقىلىق چەت ئەلگە قېچىپ كەتكەن بوربون جەمەتىنى ئەمدى فىرانسىيەنىڭ ئىشلىرىدىن قول ئۈزۈپ، فىرانسىيەنىڭ تىنچلىقىنى، غوجايىنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزۇشقا پىتىنالماس قىلىۋېتىش كېرەك!

باش مەمۇر ئۇزۇن يېزىلغان يارلىقىدا كىنەز دانگان تۇرۇۋاتقان، رېيىن دەرياسىنىڭ قىرغىقىدىكى ئودېرىنخېيمغا جايلاشقان بادېن شەھىرىگە ھۇجۇم قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، خۇددى مانتۇئاغا قورشاپ ھۇجۇم قىلغان ۋاقىتىدىكىگە ئوخشاش ساندىكى كېمە ۋە لەشكەرلەرنىڭ ئوزۇقلۇق ئاشلىق تەمىناتىنى ھېسابلاپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۈچ يۈز چەۋەنداز بادېن شەھىرىگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، كىنەز دانگاننى تۇتتى ۋە تۆت كۈندىن كېيىن ھېچكىمگە تۇيدۇرماي پارىژ قورغىنىغا ئېلىپ كىردى.

— كىنەز دانگاننىڭ نەرسە - كېرەكلىرى ئىچىدىن گۇمانلىق ھۆججەتلەر چىقىدى، — دېدى باش مەمۇرنىڭ ئىككى يېقىن ئادىمى. ئۆزىنىڭ كەلگۈسىگە يېقىندىن دىققەت قىلىپ كېلىۋاتقان تاللىپىران ھەربىي سوت ئارقىلىق قاتتىق سوراق قىلىش تەكلىپىنى بەردى. تاللىپىران بۇنداق قىلغاندا ناپولېئونغا پايدىسىز ئەخلاقىي ئاقىۋەتنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. باش مەمۇرنىڭ ئاكىسى يوسېف بۇ خەۋپنى سېزىپ،

ئىنسىنىڭ سەمىگە سالدى. ناپولېئون قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىستىتۇتىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ئۇلۇغ كوندې كىنەزىنى نەقەدەر ھۆرمەتلەيتتى - ھە! ھازىرمۇ ئېسىدە تۇرۇپتۇ، ئۇلار ئىلگىرى 17 - ئەسىردە ئۆتكەن كوندې قەھرىمانى كۈيلىنىدىغان بىر داستاننى بىللە يادلىغانىدى. ئەمدى ئاشۇ داڭلىق شەخسنىڭ بىردىنبىر نەۋرىسىگە ئۆلۈم جازاسى بېرىش كېرەكمۇ؟

— قەتئىي نىيەتكە كېلىپ كەچۈرۈم قىلماقچىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى باش مەمۇر، — بۇلا كۇپايە قىلمايدۇ، كىنەزنى بايرىقىم ئاستىغا كەلتۈرگۈدەك قۇدرەتكىمۇ ئىگىمەن.

يوسىق ئۆيىگە قايتقاندىن كېيىن، ستېل خېنىم ۋە باشقا مېھمانلارغا تەسەللى بېرىپ: «خاتىرجەم بولۇڭلار، كىنەزگە ھېچ ئىش بولمايدۇ» دېدى.

بۇ كىنەز رەقىبى ناپولېئوندىن ئىككى ياش كىچىك ئىدى. ئەگەر پەۋقۇلئاددە سىياسىي مۇھىت تۈپەيلىدىن ناپولېئون نام - شۆھرەتكە، مەنپەئەتكە ئېرىشىمگەن بولمىغاندا، بۇ كىنەزمۇ ئالەمشۇمۇل شۆھرەتكە ئېرىشكەن بولار ئىدى. كىنەز شۇ كۈنى ئاخشىمى سوراققا تارتىلدى. ئون ئىككى نەپەر ئوفىتسېردىن تەشكىللەنگەن ھەربىي سوتتا بىر نەپەر كېڭەش پالاتا ئەزاسى تەپتىش بولۇپ، باش مەمۇر يېزىپ چىققان مەسىلىلەرگە دائىر سوئاللارنى سورىدى.

— سىز ھېچقانداق ئەنگلىيە جاسۇسلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ باقمىغانمۇ؟

— ياق!

— ئەگەر پىچېروننىڭ سۇيىقەستى ئىشقا ئېشىپ قالغان بولسا، رېيىن دەرياسىدىن ئۆتۈپ ئالساققا تاجاۋۇز قىلىپ كىرمەن دېگەن خيالدا بولغانىدىڭىز؟

— ياق.

— سىز ئەنگلىيەدىن قوشۇمچە ياردەم پۇل ئالغانمۇ؟
— شۇنداق.

— سىز ئىنگلىزلارغا ئىشلەشنى خالامسىز؟
— ھەئە، ۋەتىنىمنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن شۇنداق قىلىشنى
خالايمن.

— سىز ئىنگلىزلارغا بولۇشۇپ فىرانسىيەگە قورال
تەڭلەشنى خالامسىز؟
— كوندې جەمەتى پەقەت قورال ئارقىلىقلا ئۆزىنىڭ يۇرت -
ماكانغا قايتىپ كېلەلەيدۇ!

سوتتا بۇ كىنەزگە ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىندى ۋە
ئىككىنچى كۈنى ئەتىگىنى باتۇر بىر ئوفىتسىرنىڭ
كوماندېرلىقىدا ئېتىپ تاشلاندى.

بۇ سوت مۇنداق بىر نۇقتىدا قانۇنغا خىلاپ ئىدى: فىرانسىيە
ئارمىيەسىنىڭ چېگرادىن ئۆتۈپ كىنەزنى تۇتۇش ۋە
فىرانسىيەگە ئېلىپ كېلىش ھوقۇقى يوق، ئەمما كىنەز
فىرانسىيە زېمىنىغا قەدەم قويغان ھامان ئۆلۈم جازاسىغا
نارتىلمىقى ھەق ئىدى. چۈنكى، ئۆزىنىڭ ئىقرار قىلغىنىدەك،
ھازىرقى ھاكىمىيەتنى قوراللىق ئاغدۇرۇپ تاشلاش غەرىزىدە
بولغانىدى. شۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، فىرانسىيە قوشۇنىنىڭ
بادېنغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغانلىقىنىڭ تامامەن قانۇنىي
ئاساسىي يوقلۇقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كىنەزگە چىقىرىلغان
ھۆكۈم قانۇنلۇق ئىدى.

بىرقانچە مېھمان كىنەزگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن كۈننىڭ
ئەتىسى ناپولېئوننىڭ مېھمانخانىسىدا ئۈستەلنى چۆرىدەپ
سۈكۈت ئىچىدە مەيۈس ئولتۇراتتى. يوسىپىن كوڭلىدىكى
ۋەھىمنى كۈچىنىڭ بارىچە يوشۇرۇشقا ئۇرۇناتتى، ناپولېئون
ئىچى قايناپ تۇرسىمۇ زۇۋان سۈرمەي ئولتۇراتتى.

— ئۇلار ھېچبولمىغاندا بىزنىڭ بىر ئىش قىلالايدىغانلىقىمىزنى كۆرۈپ يەتتى، — دېدى ناپولېئون بىردىنلا، — بىزنى ئەمدى ئارامىمىزغا قويار دەيمەن.

ناپولېئون تاماقتىن كېيىن ئۆي ئىچىدە ئۇياقتىن — بۇياققا مېڭىپ، جىمىدە ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرغان مېھمانلارغا ئۆزىنىڭ ئاساسلىرىنى، مەيدانىنى بايان قىلدى، ئارقىدىنلا يەنە تالانت ئىگىلىرىنىڭ، سىياسىيونلارنىڭ سالاپىتىنى ناھايىتى جانلىق تەسۋىرلىگىلى تۇردى، ھەتتا ئۆزى ئىنتايىن چوقۇندىغان بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىمۇ تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشنى ئۈتۈمىدى:

— سىياسىيون بولغان كىشى ھېسسىياتقا باغلىنىپ قالسا قالمىشامدۇ؟ غېرىب بولۇپ قالمادۇ؟ سىياسىيونلار ھەمىشە كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتۈۋاتقاندىكە قىلىشىمۇ، كۆڭلى ھامان غېرىبانلىك ئىچىدە تۇرىدۇ. سىياسەت سىياسىيونلارنىڭ شەيئىلەرنى كىچىكمۇ كۆرسەتمەيدىغان، چوڭمۇ كۆرسەتمەيدىغان دۇربۇنى. سىياسىيون شەيئىلەرنى ھەرقانچە كۆڭۈل قويۇپ كۆزەتكەن ۋاقتىدىمۇ، ۋەقەنىڭ تەرەققىياتىنى سۆرەيدىغان ئارغامچىنى تارتىپ تۇرۇشىغا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى، پەيتونىغا قېتىلغان ئاتلار دائىم بىر — بىرىگە ماسلاشمايدۇ. سىياسىيونلارنىڭ ئىجتىمائىي پاراۋانلىق ئىشلىرى بىلەن مۇھىم باغلىنىشلىقى بولۇشى مۇمكىن بولغان كەيپىياتقا دىققەت قىلىپ تۇرۇشقا ۋاقتى چىقارمۇ؟... ئۆزۈڭلارنى دەۋر چۈشكۈنىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، تەسەۋۋۇرۇڭلارنى كېڭەيتىدىغان بولساڭلار، شۇنى كۆرۈپ يېتىسىلەركى، نەزىرىڭلاردىكى ۋەھشىي ئادەم دەل سىياسىيون بولۇپ چىقىدۇ. سىياسىيونلار ئۆزىنى چۈشىنىدۇ، ئۆزىگە ئەڭ رەھىمسىز ئادەم دەپ باھا بېرىدۇ. ئۇلار ئىنتايىن ئەقىللىك، كەيپىياتنى تىزگىنلەشنى بىلىدۇ، شۇنداقلا ئۆز ھەرىكىتىنىڭ تەسىرىنىمۇ ئېنىق كۆرۈپ يېتەلەيدۇ.

ناپولېئون بىردىنلا توختاپ قالدى. چۈنكى، ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەۋاتقانداك دەۋاتقان بۇ گەپلىرى بىلەن قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى بەزى مەخپىيەتلىكلىرىنى ئاشكارىلاپ قويغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىرەيلەنگە ئاسىيلىققا دائىر ھۆججەتلەرنى ئوقۇتۇپ ئاڭلىدى.

— مانا بۇ توغرا دەلىل، — دەپ تۈۋلۈۋەتتى ناپولېئون، — خۇنپەرلەر فىرانسىيەدە قالماقچىلىق پەيدا قىلماقچى، مېنى ئۆلتۈرمەكچى، ئىنقىلابنىمۇ بوغۇپ تاشلىماقچى! بىز جەزمەن ئۇلار بىلەن تىرىكشىشىمىز، ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىشىمىز شەرت! كىنەزمۇ باشقا ئاسىيلارغا ئوخشاشلا جازاغا تارتىلىشى كېرەك... بۇ ساراڭلار تېخى مېنى ئۆلتۈرمەكچى. بۇنىڭدىن نەپ ئالمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇقلۇق تەلۋە ياكوبىنچىلارنىڭ ئورنۇمنى ئېلىشىغا تەقەززى... ھۇ بوربونچىلار! ناۋادا ئۇلار تىرىلىپ قالسا، باغلىشىمەنكى، قىلىدىغان بىرىنچى ئىشى ئوردا قائىدە - يوسۇنلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش بولىدۇ. ئەگەر جەڭگاھتا قان كېچىپ ئۆزىنى سىناپ باققان بولسا قانداق بولاتتىكىن تاڭ؟! ئەمما، لۇئىسنىڭ ئىمزا سى بىلەن يېزىلىپ لوندوندىن ئەۋەتىلگەن بىر پارچە خەتكە ئاساسلىنىپ ئالمىقانچىلىك يەرگىمۇ ئېرىشەلمەيدۇ! پەرۋايىمىز پەلەك، بۇنداق خەتلەر بىپەرۋا تەنتەك خەت تاپشۇرۇۋالغۇچىلارغىلا ئاۋازچىلىك تېپىپ بېرىدۇ، خالاس... مەن ئادەم ئۆلتۈردۈم، شۇنداق قىلمىسام بولمايدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ كۆپ ئادەم ئۆلتۈرۈشۈم مۇمكىن. بىراق، مەن ئادەم ئۆلتۈرۈشنى يامان كۆرمەن، ئادەم ئۆلتۈرۈش يېغىلىقتىن بېشارەتتۇر. مەن بىر سىياسىيون ھەم فىرانسىيە ئىنقىلابچىسى، ئىنقىلابنى قانداق قوغداشنى ئوبدان بىلىمەن!

ناپولېئون ئەمدى سۆزىدىن توختاپ مېھمانلارنى قايتىشقا

بۇيرۇدى.

ناپولېئوننىڭ ئۇسۇلى ئەنە شۇنداق ئىدى، ئاشۇ سۆزلىرى بىلەن ئۆزىنىڭ مۇددىئاسى، ئوي - پىكرى ۋە ھېسسىياتىنى ئاشكارىلاپ بەردى، ئەمما ھەقىقىي پىلاننى قىلچىمۇ ئاشكارىلىمىدى.

يەتتىنچى، فىرانسىيە ئىمپېراتورى ناپولېئون

كىنەز دانگان سوراق قىلىنىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن كېڭەش پالاتاسىنىڭ بىر كومىتېتى باش مەمۇر بىلەن كۆرۈشۈپ، ئالىي سوت قۇرۇش ۋە ۋارىسىي پادىشاھلىق تۈزۈمى ئورنىتىشتىن ئىبارەت كىشىنىڭ دىققىتىنى ئالاھىدە قوزغايدىغان ئىككى تۈرلۈك تەكلىپ بەردى. بۇ خەلقنىڭ رايمىنى سىناپ بېقىش مەقسىتىدە ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپ ئىدى. مەنتىقىگە بۇنىڭدىنمۇ ئۆتە ئۇيغۇن كېلىدىغان چارە بولامدۇ؟ تېررورچىلارنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇپ، دۆلەت داھىيىسىنىڭ ھاياتىنى قوغداپ، ئاسىيىلارنىڭ تەھدىتىدىن خالاس قىلىش ئۈچۈن جەزمەن ئالىي سوت مەھكىمىسى ۋە باش مەمۇرنىڭ ۋارىسى بولۇشى كېرەك ئىدى.

ناپولېئون سىياسىي ھاياتىدا باشقا قارارلىرىنى چىقارغىنىغا ئوخشاشلا بۇ قېتىممۇ شارائىتنىڭ زورى بىلەن مۇددەتتىن بۇرۇن پادىشاھلىق تۈزۈمىنى بەرپا قىلىش قارارىغا كەلدى. بىراق، ئەنە شۇنداق ئاچقۇچلۇق پەيتلەردە ئۆز ئىشلىرىنى قەدەممۇقەدەم ۋۇجۇدقا چىقىرىشنى كۆزلەپ ئالدىن تۈزۈۋالغان سىستېمىلىق پىلانى بولۇپ باققان ئەمەس ئىدى. ئىتالىيەگە بېسىپ كىرگەندە مىلاننىڭ پادىشاھلىق تاجىنى ياكى فىرانسىيەنىڭ ئىمپېراتورلۇق تاجىنى كىيىش تەمەسسىدىمۇ بولمىغانىدى. بىراق، ئۈزۈكسىز ئۆرلىشىگە ئەگىشىپ، كۆز ئالدىدا تېخىمۇ كەڭ ماكان ۋە زامان

نامايان بولغان، بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ «نەگە بېرىپ، نەدە توختايدىغانلىقىنى ئالدىن بىلىۋالغان كىشى ئۇزاققا بارالمايدۇ» دېگەن دەستۇرىنى دەلىللەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانىدى. شۇ قەدەر ھەيران قالارلىق دەرىجىدە پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ ھەرىكەت قىلاتتىكى، تالاي قېتىملىق ھەرىكىتىدە نامايان قىلغان بۇ ئالاھىدىلىكى بۈيۈك قەھرىمانلىق ئوبرازىغا سىرلىق تۈس بەرگەندى.

ناپولېئوننىڭ ئىمپېراتور بولۇشنى ئارزۇ قىلغىنى خاتامدۇ؟ بۇ كومېدىيەدە ئىمپېراتور رولىنى ئېلىشىغا تۈرتكە بولغان نەرسە نېمە؟

ناپولېئوننىڭ تەسەۋۋۇرغا ھېرىسمەن تۇغما خۇسۇسىيىتى تۈپەيلىدىن ماتېماتىكا تالانتى يەنە بىر قېتىم كۆمۈلۈپ قالغانىدى. ئالدىنقى قېتىم مىسىرغا يۈرۈش قىلغانلىقى، كېيىنكى قېتىم رۇسىيەگە بېسىپ كىرگەنلىكى شۇ جۈملىدىندۇر. ناپولېئوننىڭ مۇشۇ قەدەمنى بېسىشىغا غايىسى تۈرتكە بولغانىدى. قەلبى ئەقلىنى بىلگەن چاغلىرىدىن باشلاپلا قەدىمكى زاماندا ئۆتكەن قەھرىمانلارنىڭ ئوبرازى بىلەن چۇلغانغان، يەنە كېلىپ تەبىئەتتە پادىشاھلارغا خاس بۇيرۇقۇزلىق بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇقەررەر يوسۇندا قەدىمكى رىم ئىمپېراتورلىرى دەۋرىدىكىدەك سىياسىي تۈزۈلمىگە ئىنتىلەتتى. ناپولېئون بۇنداق شائىرانە خاراكتېرى بىلەن ھاياتىدا ئۈزۈكسىز بەرپا قىلغان مۆجىزىلەرنى كۆپ توملۇق قەدىمىي قەھرىمانلار تارىخنامىسىنىڭ داۋامى دەپ بىلەتتى. ھەر قېتىملىق غەلبىسىدىن كېيىنكى ئاخشاملىرى بۇ قېتىمقى ئۇرۇش تارىخنامىگە كىرگۈزۈلۈپ تارىخىي يالداما بولۇپ قالغۇسى، دەپ ئويلايتتى. تەسەۋۋۇر بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان موتورى، مەڭگۈ كەلگۈسىگە تەلمۈرۈپ تۇرىدىغان كۆزلىرى ھامان

قەلبىنى يېڭىدىن - يېڭى شۆھرەتكە ئىنتىلدۇرەتتى. ناپولېئون ھازىرقى كۈندە ھېچكىمدە يوق، ئەمما بۇنىڭدىن كېيىن مىڭ يىل، ھەتتا ئىككى مىڭ يىل پۈتۈن ياۋروپادا نۇر چاقىناپ تۇرىدىغان بىر بەلگىگە - ئىزناكاغا ئىنتىلەتتى.

«پادىشاھ دېگەن نامنىڭ ۋاقتى ئۆتتى، قىلچە يېڭىلىق يوق بۇ نام ماڭا خۇددى بىر ئۆلۈكنىڭ شۆھرىتىگە ۋارىس بولۇپ قالغىنىدەكلا تۇيۇلىدۇ. ھەرقانداق كىشىنىڭ ۋارىسى ياكى بېقىندىسى بولۇپ قېلىشنى خالىمايمەن. ئىمپېراتورنىڭ مەرتىۋىسى پادىشاھنىڭ مەرتىۋىسىدىن چوڭراق بولىدۇ، ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان يەرلىرىمۇ بولۇپ، شۇ يەرلىرى ئادەمنى مەھلىيا قىلىدۇ.» بىز ناپولېئوننىڭ بۇ قىسقىغىنا سۆزدىن نىيىتىنى، ئىشتىياقىنى، قۇۋلۇقىنى ۋە تەقەززاسىنى كۆرۈپ يېتەلەيمىز.

ناپولېئون بىرەر خەۋپنى تۇيغانمىدۇ؟ بېشىغا كېلىدىغان بالا - قازادىن ساقلىنىشنىڭ چارىسى نېمىدۇ؟

— شاھانە ئورۇندۇق دېگەن نېمە؟
— شاھە يېپىلغان ياغاچ شۇ!

ناپولېئون ئىمپېراتور بولغىنىدىن كېيىن كۆپ قېتىم ئۆزىگە شۇنداق سوئاللارنى قويغان ھەم شۇنداق جاۋابلارنى بەرگەنىدى. ئۆزىگىمۇ ئايانكى، ئاشۇ ياغاچقا تايىنىپ كىشىلەرگە خۇددى بۇرۇن شۆھرەتلىك بىرلەشمە ئارمىيەگە تەسىر كۆرسەتكىنىگە ئوخشاش تەسىر كۆرسىتەلەيتتى. دېمەك، شاھانە ئورۇندۇقنىڭ سېھرىي كۈچى تېخىمۇ زور ئىدى، شۇڭا بۇ شاھانە ئورۇندۇققا ئىلگىرى شۆھرەتلىك بىرلەشمە ئارمىيەسىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بەرگەندىنمۇ بەكرەك ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلاتتى. سىياسىي ۋاسىتە، ئادەم تىزگىنلەش ۋاسىتىسى دېگەن شۇ. رېئىئال دۇنيادا تەڭرىنىڭ ياردىمىگە

ئېرىشكەن ئادەم بولغان ئەمەس. بىر كىشى شائىر ياكى پەيلاسوپ سۈپىتىدە ئىمپېراتورلۇق تاجىنىڭ بېسىمىدىن مۇستەسنا بىر ھالدا كۆككە بېقىپ تەڭرىگە ئىلتىجا قىلالايدۇ. بىراق، سىياسىيون بولغان كىشى ھاكىمىيەتنىڭ سىمۋولىغا موھتاجدۇر. شۇنداق قىلغاندىلا، نادان خەلق ئاندىن شۇ سىياسىيوننىڭ ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىدۇ.

بىراق، ئەتراپلىق ئويلاشقا ماھىر ناپولېئون ئىمپېراتورلۇق تاجىدىن ئىبارەت ھاكىمىيەت سىمۋولىغا يوشۇرۇنغان يوشۇرۇن خەۋپنى كۆرمىگەنمىدۇ؟ كىشىلەرنىڭ ئەسىرلەر بويى ئېتىقاد قىلىپ كەلگەن پادىشاھلىق ھوقۇقىنى تەڭرى بەرگەن دېگەن مەنتىقىگە قەتئىي ئىشىنىدىغانلىقىنى بىلمەيدىغانمۇ؟ بۇ نۇقتىنى بىلگەن بولسا، قانداق قىلىپ يەنە ئۆزىنىڭ خاتا تۇيغۇسىنى سىياسىي ھاياسزلىقى بىلەن ماسلاشتۇرۇپ يوشۇرۇن ئاپەتتىن خالاس بولىدىغانمۇ؟ ئەگەر ئىمپېراتورلۇق تاجى ئۆز تالانتىغا تايىنىپ ئېرىشىدىغان سۆيۈنچە بولىدىغان بولسا، تالانتى بولمىغانلار بۇ تاجغا قانداق ۋارىسلىق قىلار؟

ناپولېئون شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ ۋارىسلىق ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن رىم ئىمپېرىيەسى تۈزۈمىنىڭ ئەندىزىسى بويىچە ئىش كۆرۈشكە تىرىشماقتا ئىدى. ئۆزىگە ئايانكى، تالانت تۇغما بولىدۇ، تالانتنى ئەجدادتىن ئەۋلادقا مىراس قالدۇرغىلى بولمايدۇ. ناپولېئون ئىلگىرى مىراس قالغان تەختنىڭ قان ئىچىدە غايىب بولغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى. ۋاھالەنكى، بۇنداق ئۆزگىرىشكە ئىچ - ئىچىدىن قارشىمۇ ئەمەس ئىدى، بوربون جەمەتىنى تەبىقىسى تۈپەيلىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇۋىسىدىن چىقماي تۈگۈلۈپ تۇرۇۋاتقان چاشقانلاردەك قورقۇنچاق بولغانلىقى ئۈچۈن تىللايتتى، ئۆزىنى قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە تەڭداشسىز، تېپىلغۇسىز تالانت ئىگىسى

سانائىتى، شۆھرەت ۋە بايلىقنى تۆھپىكار، باتۇر ۋە تالانتلىق كىشىلەرگىلا ئىنئام قىلىپ بېرەتتى. سەككىز يىل مابەينىدە ئىنقىلاب روھىنىڭ نامايەندىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن شۇنچە تېز ئۆسۈپ ئېرىشكەن يۇقىرى مەرتىۋىسىنىڭ ئۆز نەسەبىنى ئەۋلادىمۇ ئەۋلاد داۋاملاشتۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدىغانلىقىغا مۇتلەق ئىشىنەتتى!

ناپولېئون پىلوتارىخنىڭ ئەسەرلىرى ۋە قەيسەرگە دائىر ھېكايەتلەر بىلەن پىششىق تونۇش ئىدى، فىرانسىيە، ئەنگىلىيە، پىرۇسىيە پادىشاھلىرىنىڭ ھاياتى ۋە تۆھپىلىرىدىنمۇ خەۋەردار ئىدى، شۇنداقلا پادىشاھلارنى زاۋاللىققا يۈز تۇتقانلىقى ئۈچۈن پەس كۆرەتتى. ھازىر مۇشۇ بىردىنبىر ئالىي تەختىنى مىراس قالدۇرۇش تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ يېڭىباشتىن يولغا قويۇشقا جىددىي تۈتۈش قىلماقتا ئىدى. شۇ ئارقىلىق كونا - يېڭى تۈزۈلمىنى بىر - بىرىگە يۇغۇرۇۋېتىش ئارزۇسىدا ئىدى.

يېقىن سىردىشى رودېرىر ناپولېئوننى پەرزەنت يۈزى كۆرۈش ئۈچۈن باشقا ئايالغا ئۆيلىنىشكە دەۋەت قىلىپ ئالدىراتقاندى، ناپولېئون ھاياجان بىلەن مۇنداق جاۋاب بەردى:

— بۈگۈنگە قەدەر دۆلەتكە ئىنتايىن ئادىل ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلدىم، ئەمدى شەخسى مەنپەئەتتىم ئۈچۈن نىسكاھتىن ئاجراشساممۇ بولىدۇ. بىراق، ئىشلىرىمدا تېخىمۇ زور ئۇتۇق قازىنىش ئۈچۈنلا، بىر ئوبدان رەپىقەمنى بىر تېپىك بىلەن ھەيدىۋەتسەم قانداق بولىدۇ؟ ئىلگىرى مەن بىلەن بىللە سۈرگۈن قىلىنىشى ياكى تۈرمىگە تاشلىنىشى مۇمكىن ئىدى. ئەمدى مەن تاشلىۋېتىلمەنمۇ؟ ياق، بۇنداق باغرى تاشلىق قىلالمايمەن.

دېمەك، يوسېفىن ئۆلمىگۈچە ناپولېئوننىڭ بېشى باغلاقلق تۇرغىنى تۇرغانىدى. بىراق، ۋارىس مەسلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى نېمە؟

— قېرىنداشلىرىمىزنىڭ تېگىمۇ ماڭا ئوخشاشلا تۆۋەن تەبىقىدىن. بىراق، ئۇلار ماڭا ئوخشاش ئۆز كۈچى ئارقىلىق يۇقىرى قاتلام ئىچىگە كىرەلمىدى. فىرانسىيەگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان كىشى جەزمەن ئوردىدا ياكى چاھارباغلاردا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن داڭلىق نەسەبتىن بولۇشى ياكى ھەممىنى بېسىپ چۈشكۈچى ئاجايىپ تالانتىنى نامايان قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئالاھىدە كىشى بولۇشى كېرەك.

ناپولېئون ئۆز ئىشىنى خۇددى ئالدىنقى ئىككى قېتىمىدىكىگە ئوخشاشلا ئېغىر — بېسىقلىق بىلەن ئاددىي ئۇسۇلدا پۇختا يۈرۈشتۈرمەكتە ئىدى. ئۆزىنىڭ باشقا سىياسىي پارتىيەلەردىن داناراق ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن، تەخت ۋارىسلىقى تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىشىنى ئومۇمىي خەلقنىڭ ئاۋازىغا قويماقچى بولدى. بۇنىڭدىن ئون ئىككى يىل مۇقەددەم پادىشاھنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغان ھەمدە پادىشاھلىق تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان فىرانسۇزلار ئەمدى ئىمپېراتورلۇق تۈزۈمىنى يېڭىباشتىن ئورناتماقچى بولۇۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ بۇ قېتىمقى قىزغىنلىقى ھەتتا ئىككى يىل ئىلگىرى ناپولېئوننى ئۆمۈرلۈك باش مەمۇر قىلىپ سايلىغان ۋاقتىدىكىدىنمۇ ئېشىپ كەتتى. بىرقانچە كۈن ئىچىدىلا ھەممە ئىش پۈتتى: كېڭەش پالاتاسىدا ناپولېئوننىڭ ئۈچ رەقىبىلا قارشى ئاۋاز بەردى، ئاۋامنى قوغداش مەھكىمىسىدە پەقەت كارنوتلا قارشى ئاۋاز بەردى. كارنوت ئەسلىدە ناپولېئونغا چىن دىلىدىن قايىل ئىدى، ئەركىنلىك ئېتىقادى تۈپەيلىدىنلا قارشى ئاۋاز بەردى. 1804 — يىلى 5 — ئايدا ئاۋاز بېرىش نەتىجىسى ئېلان قىلىندى ۋە يېڭى ئاساسىي قانۇن جاكارلاندى. بۇ يېڭى ئاساسىي قانۇن ئىخچام ۋە رىئەتلىق بولۇپ، پەقەت كونا ئاساسىي قانۇننىڭ بىر ماددىسىغىلا تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەنىدى.

ناپولېئون ھاكىمىيەتنىڭ مەلۇم سىرلىق مەنبەدىن كېلىدىغانلىقىغا ياكى ھاكىمىيەتنىڭ مەنبەسى خەلق ئىكەنلىكىگە ئەزەلدىن ئىشەنمەيتتى. ئىمپېراتور بولۇپ بىرقانچە كۈندىن كېيىنكى بىر كۈنى كەچلىك تاماق ۋاقتىدا دېرىزە ئالدىدا ئېڭىكىنى ئورۇندۇقنىڭ گىرۋىكىگە تىرەپ ئولتۇرۇپ كەتتى. يۈسۈپنى بىلەن رەمزا خانىم پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. ناپولېئون شۇ پېتى خېلىغىچە زۇۋان سۈرمەي ئولتۇرۇۋەردى. بىر چاغدا ئورنىدىن تۇرۇپ، رەمزا خانىمغا ياسالما خۇشال قىياپەتتە قارىدى، ئاندىن يەنە بىردىنلا ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپ، خۇددى تارىخ سۆزلەپ بېرىۋاتقاندەك بىر تەرزىدە ئىچ سىرىنى تۆكۈۋەتتى:

— كىنەز دانگانغا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىم ئۈچۈن مېنى يامان كۆرۈپ قالىدىغانلارغۇ دەيمەن؟ ئۆتكەن كۈنلەرنى ئەسلەشتىن قول ئۈزۈشكە قىيالىمايدىغاندەك قىلىسىلەر، مېنىڭ ئەسلىمە پەقەت ئۇلۇغ زات بولغان ۋاقتىمدىنلا باشلىنىدۇ، نېرىسىدىكى ئىشلارنى ئەسلىيەلمەيمەن. كىنەز دانگان مېنىڭ ئالدىمدا نېمىدى، باشقىلاردىن مۇھىمراق بىر قاچقۇن، خالاس. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ قاتتىق جازاغا لايىق ئىدى. بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى ھاكىمىيەت تەبىئىيلا مېنىڭ قولۇمغا ئۆتتى... بۇ كىنەز مېنى كىرىزىسكە بالدۇرراق خاتىمە بېرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. مەن ئەسلىدە يەنە ئىككى يىل باش مەمۇر بولۇپ تۇرۇرەن دەپ ئويلىۋىدىم، گەرچە بۇنداق قىلىش ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمىسىمۇ، فىرانسىيە ئەسلىدە مەن بىلەن بىرمەھەل قولتۇقلىشىپ ماڭسا ياخشى بولاتتى. چۈنكى، فىرانسىيە ماڭا ئىشىنەتتى ھەمدە مەن ئىگە بولماقچى بولغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىگە موھتاج ئىدى. بىراق، بۇ قېتىمقى ياۋروپانى زىلزىلىگە سالغان غەلىياندىن كېيىن پاكىت ياۋروپانىڭ

خاتالاشقانلىقىنى ئىسپاتلىدى... مەن يارىشىپ قالماقچى بولغان
 سىياسىي پارتىيەلەر، خانىپەرەسلەر ۋە ياكوبىنچىلار مەلۇم
 كىشىدىن ئەيمىنىدىغانلا بولسا، تاشلىنىپ مەيۇس ھالەتكە
 چۈشۈپ قالمايدۇ. مېنىڭچە، ئۇلار ئۆزئارا كېلىشىم ھاسىل
 قىلالمايدۇ. ئەمما، ئۇلار بىلەن كېلىشىم ھاسىل قىلىش ماڭا
 پايدىلىق... ئۇلار ھازىر سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشقا مەجبۇر. ئەمدى
 مەن بىلەن دۈشمەنلىشىدىغانلاردىن پەقەت جۇمھۇرىيەتچىلەرلا
 قالدى. بۇ تەلۋىلەر پەقەت ئىلگىرىكى پادىشاھلىق تۈزۈمىنىڭ
 خارابىسى ئۈستىگە جۇمھۇرىيەت تۈزۈلمىسى پەيدا قىلغاندىلا،
 ياۋروپادىكى باشقا دۆلەتلەرنىڭ مۇداخىلىسىدىن خالىي بولغىلى
 بولىدۇ، دەپ ئويلىشىدۇ... مېنىڭ مۇستەبىت پادىشاھلىق
 تۈزۈمىنى تاللىشىمىدىكى سەۋەبمۇ شۇ. شۇنداق بولغاندا،
 كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ تونۇش مۇھىتىدا ياشاۋاتقانلىقىنى ھېس
 قىلىدۇ... سىلەر ئۇزاققا بارماي داغدۇغىلىق ئوردا مۇراسىمىنىڭ
 قاچقۇنلار ئۈچۈن نەقەدەر زور جەلپكارلىققا ئىگە ئىكەنلىكىنى
 كۆرۈپ يېتىسىلەر. كونا تىل بويىچە ئېيتقاندا، ئاقسۆڭەكلەرنى
 ئۇتقىلى بولىدۇ... سىلەر فىرانسۇزلار پادىشاھلىق تۈزۈمىگە
 ھەۋەس قىلىسىلەر. چۈنكى، بۇ سىلەرگە باب كېلىدىغان
 بىردىنبىر تۈزۈم. باغلىشىمەنكى، جانابىي رەمزا، سىز ھازىر
 مېنى «ئالىيلىرى» دەپ ئاتايسىز، مەن بولسام سىزنى
 «جانابلىرى» دەپ ئاتايمەن، بۇنىڭدىن يۈز ھەسسەلەپ سۆيۈنۈپ
 كېتىسىز... شۆھرەت خۇمارىڭلار چەكلىنىپ كەلدى، جۇمھۇرىيەت
 قانۇنىنىڭ قاتتىق ماددىلىرىدىن غىق توپىغاندىڭلار... ئەر كىنىلىك
 دېگەن سۆز پەقەت بىر باھانە، باراۋەرلىك بولسا سىلەر
 ئىنتىلىدىغان نىشان، خەلق ئۇرۇش تۆھپىكارىنىڭ پادىشاھ
 بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ... ھازىر ئارمىيە بىلەن خەلق مەن
 تەرەپتە. مۇشۇنداق ۋەزىيەتتىمۇ دۆلەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلالمىغان

كىشى ئۆتۈپ كەتكەن دۆت ھېسابلىنىدۇ.

ناپولېئون بىردىنلا سۆزىدىن توختاپ قالدى. بىرپەستىن كېيىن يەنە ئەسلىدىكى جىددىي ھالىتىگە قايتتى ۋە رەمزا ئەپەندىگە پادىشاھقا خاس تەلەپپۇزدا تايىنى يوق بىر يارلىق چۈشۈردى.

تەبىئىيىكى، ناپولېئوننىڭ ئاشكارىلىغىنى ئۆز خىيالىنىڭ يېرىمىمۇ ئەمەس، بۇ يەردە پەقەت سىياسىي مەسىلىلەر ئۈستىدىلا توختالغانىدى. ئىمپېراتورلۇق تۈزۈمى دەۋرى ئەمدىلا باشلانغان مۇشۇنداق بىر پەيتتە بۇنداق مەسىلىلەر ئۆزى ئۈچۈن ھەل قىلغۇچ تەسىرگە ئىگە ئىدى. ناپولېئون ئۆز مەرتىۋە - نامىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلدى: «ئىنىم ئۆزىنىڭ يېڭى نامىنىڭ قانداق مەنىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلىشىنى خالىمايدۇ، - دەپ يازدى ناپولېئون ستېل خانىمغا ئەۋەتكەن خېتىدە، - ياخشىسى قىلچە ئۆزگىرىش بولمىسكەن، دەپ قارايدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كارامەت بىر ئادەم بولۇپ كەتكەندەك كىبىرىنىمۇ كۆرسىتىدۇ. ھەقىقىي ئۇلۇغ كىشىلەرگە مەلۇمكى، بۇنداق نام ئىجتىمائىي تۈزۈمنىڭ مۇقەررەر مەھسۇلى بولۇپ، دوستلىرىمىزغا، ئائىلىمىزگە ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتىمىزگە ھېچقانداق تەسىر يەتكۈزمەيدۇ. كىشىلەر مېنى «ئالىيلرى» دەپ ئاتايدىغان بولغاندىن بۇيان ئۆيدىكىلەر مەندە بىرەر ئۆزگىرىش بولغىنىنى ھېس قىلغىنى يوق.»

ناپولېئوننىڭ پەقەت ئۈچىنچى قېتىم ئۆزگەرتكەن نامىلا كىشىلەرگە ئىنتايىن مۇھىم تۇيۇلدى. فىرانسىيە ئىمپېرىيەسىدىكى مۇھىم ئەر بابىلار تۇنجى قېتىم ناپولېئوننىڭ ئىلكىدە بولغىنىدا ناپولېئوننى «ئالىيلرى» دەپ، يوسىپىننى «خانىم» دەپ ئاتاشقانىدى. ئاقسۆڭەكلەر بۇنىڭدىن ئون بەش -

يىگىرمە يىل ئىلگىرىمۇ ئاشۇنداق پارىقراق، سىلىق پولدا تۇرۇپ پادىشاھ لۇئىسنى «ئالىيلرى»، رەپىقىسىنى «خانىم» دەپ ئاتاشقانىدى. كىشىلەر تەرتىپى مۇرەككەپ بۇنداق ئوردا مۇراسىملىرىنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىكىدىن بەكمۇ سۆيۈندى. بىراق، كىسىم - كېچەك، يۈرۈش - تۇرۇش ۋە ماھىيەت جەھەتتىن ئېيتقاندا، بۈگۈنكى ئىمپېراتورنىڭ تۈنۈگۈنكى باش مەمۇردىن ھېچقانداق پەرقى يوق ئىدى.

بىراق، تۈرلۈك جاكارنامىلەر، بىھېساب خەت - ئالاقىلەر، خاتىرىلەر ۋە پەرمانلارغا يېڭىچە ئىسىم بىلەن ئىمزا قويۇلىدىغان بولدى. ناپولېئون سەككىز يىلدىن بۇيان پۈتۈنلەي «بوناپارت» دېگەن ئىسىم بىلەن ئىمزا قويۇپ كەلگەنىدى. ئەمدى بولسا بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ يېزىپ باقمىغان «ناپولېئون» دېگەن ئىسىم بىلەن ئىمزا قويىدىغان بولدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئىسىمنى قىسقارتىپ «N» ھەرپى بىلەنلا ئىمزا قويىدىغان بولدى.

ئىسىمنىڭ ئۆزگىرىشى چوڭقۇر مەنىگە ئىگە ئىدى. ناپولېئون ئىسىمىغا يېڭى مەرتىۋە نامىنى قوشۇپ، ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم مۇنداق ئىمزا قويدى: فىرانسىيە ئىمپېراتورى ناپولېئون.

سەككىزىنچى، ناپولېئونچە يېڭى ئاقسۆڭەكلەر

ناپولېئون دەسلەپكى تەدبىرىنى يولغا قويغاندا بىرمۇنچە قىيىن مەسىلىلەرگە دۇچ كەلدى. يېڭى قۇيما پۇللارغا «جۇمھۇرىيەت ئاساسىي قانۇنى بويىچە سايلانغان ئىمپېراتور» دېگەن خەتلەر چۈشۈرۈلگەن بولۇپ، مۇشۇنداق قىلىشنىڭ دۇرۇس بولغان - بولمىغانلىقى ئۈستىدە ئۇدا تۆت يىل ئويلىنىپ كۆپ ھەرەج تارتتى. 14 - ئىيۇن باستىلىپ تۈرمىسى ئېلىنغانلىقى ۋە فىرانسىيە بۈيۈك ئىنقىلابى پارتلىغانلىقى تەبىرىكلىنىدىغان

خاتىرە كۈن ئىدى، ناپولېئون ئىمپېراتورغا خاس سەلتەنەتى بىلەن داغدۇغىلىق تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈدى. ئەمەلىيەتتە بۇ ئۆزىنىڭ سىياسىي ئېھتىياجىنى كۆزلەپ ئۈستىلىق بىلەن قوللانغان ۋاقىتلىق تەدبىرى ئىدى. يەنە كېلىپ بۇ خاتىرە كۈنى، يەنى ئازادلىق كۈنى بىر ھەپتە كەينىگە سۈرۈۋېتىلدى، شۇنىڭدىن كېيىنكى يىللاردا بولسا بۇ كۈننى ئېسىگە ئالدىغانلارنىڭمۇ تايىنى قالدى، بارا - بارا يېڭى كالىپندار ئەمەلدىن قېلىپ كونا كالىپندار ئەسلىگە كەلدى.

ھەممە كىشى ناپولېئوننىڭ رايىغا بېقىپ ئىش تۇتاتتى. يېقىندا بىر يۈز ئوتتۇز كىشى ئىمپېرىيە ئەمەلدارلىقىغا تەيىنلەندى، بۇ كىشىلەر دەل بۇنىڭدىن ئون ئىككى يىل ئىلگىرى فىرانسىيە پادىشاھى لۇئىس XVI گە ئۆلۈم جازاسى بېرىشكە قوشۇلۇپ ئاۋاز بەرگەن كىشىلەر ئىدى. بۇ فىرانسىيە بۈيۈك ئىنقىلابى ئۈچۈن بىر مەسخىرە ئىدى. ياۋروپا بولسا قانلىق كۈرەش ئارقىلىق بەرپا قىلىنغان بۇ ئىنقىلابىي تۈزۈلمىنىڭ شەكلىدىن تارتىپ مەزمۇنىغىچە پەيدىنپەي تارىخىي مۇزېيغا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىغا بىر چەتتە قول قوۋۇشتۇرۇپ قاراپ تۇراتتى. ياۋروپالىقلار بۇنىڭدىن كۈلمەي قالارمۇ؟

ھەممىدىن بەك گۈل قەلەبى ئېچىلىپ كەتكىنى ئاقسۆڭەكلەر ئىدى. ئۇلار كىنەز دانگان ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن يېڭىباشتىن بىرلىككە كەلگەن ئىتتىپاق تۈزۈشكەندى. ساينىت ژېرمان رايونىدا كونا تۇتۇلۇش ئوردىسىدىكى يېڭى غوجايىنغا دائىر سۆز - چۆچەكلەر تارقالمىقتا ئىدى (ئىمپېراتور بۇ رايوندىكى سۆز - چۆچەكلەرگە ئىنتايىن دىققەت قىلىپ كەلدى). چۈنكى، ناپولېئون بۈگۈنكى كۈندە خۇددى بۇرۇنقى بوربون سۇلالىسىدىكى پادىشاھلاردەك «ئالىيلىرى» دەپ ئاتالغاچقا، جىمى كىشىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىپ، سۆز - چۆچەكلەرنىڭ

ئوبېيكتى بولۇپ قالغاندى. ئائىلىسىدىكى قېرىنداشلىرى تېگى - تېگىدىن سۈرلۈك، تىل تەگكۈزگۈدەك ھېچ پېرى يوقتەك كۆرۈنىدىغان ناپولېئونغا بالىلارچە قىزىقسىنىپ ۋە ھەسەت قىلىپ، ئوردىدىكى ئىشلار توغرىسىدا سۆز - چۆچەك توقۇپ تارقىتىپ يۈرۈشەتتى. ناپولېئون شۇڭا ناھايىتى تېزلا كىشىلەرنىڭ مەسخىرە نىشانىغا ئايلىنىپ قالدى ھەم ئۆزىنىڭ ياۋروپادىكى ئىناۋىتىگە نۇقسان يەتكۈزۈپمۇ قويدى.

شۇنىڭ بىلەن ئەنگىلىيە پارىژغا جاسۇسلىرىدىن باشقا يەنە بىر تۈركۈم مۇخبىرلارنىمۇ ئەۋەتتى. مۇخبىرلارنىڭ ئۆتكۈر ھەجۋىي تىل بىلەن توقۇپ تەسۋىرلىگەن ھېكايىلىرىگە ھەركىم شەكسىز ئىشىنىپ قالاتتى. ھەجۋىي رەسىملەر بىرمەھەل دەۋر سۈردى، بۇنداق ھەجۋىي رەسىملەرنىڭ ئىچىدە مەشھۇر ئارتىس تارماننىڭ پاكىنەك لېيتېنانتقا پادىشاھنىڭ مېڭىشىنى ئۆگىتىۋاتقانلىقى سىزىلغان بىر پارچە رەسىمۇ بار ئىدى. ئەمەلىيەتتە، ناپولېئون دائىم تارمانغا كورنېللىنىڭ تىراگېدىيەسىدە ئىمپېراتورنىڭ رولىنى قانداق ئېلىشى كېرەكلىكىنى ئۆگەتكەنىدى. ياشىنىپ قالغان ياۋروپا بۇ رېئال قەھرىمانغا قانداق تاقابىل تۇرسا بولار؟ بۇنىڭ بىردىنبىر چارىسى شۇكى، ئەستايىدىل ئوينىلىۋاتقان بۇ تىراگېدىيەنى كومېدىيەگە ئۆزگەرتىۋېتىشكە توغرا كېلەتتى.

ناپولېئون ھەشەمەتلىك بىر ئوردىغا موھتاج ئىدى، ھەممە ئىشنى ئۆزى قول تىقىپ ئىنچىكىلىك بىلەن ئىشلىپ ۋايىگە يەتكۈزۈش ئۆزىنىڭ ئىزچىل ئىستىلى ئىدى. بىراق، ئوردا مۇراسىملىرى ۋە قائىدە - يوسۇنلىرىدىن قىلچە خەۋىرى يوق ئىدى. شۇڭا، سابىق پادىشاھ دەۋرىدىكى ئوردا ئەھلىنى تەكلىپ قىلىپ تەلىم ئېلىشقا مەجبۇر بولدى، بۇنىڭ بىلەن ئاللىبۇرۇن ھالاكەتكە مەھكۇم بولغان فىرانسىيە پادىشاھىنىڭ ۋەزىر -

ۋۇزراىرى قەلىمىنى تاشلاپ (ئۇلار ئەدەبىي ئىجادىيەت ئارقىلىق كۈن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى)، ئوردا مۇراسىملىرىغا رىياسەتچىلىك قىلىش قاتارلىق ئىشلانى يېڭىباشتىن قولغا ئالدى. يوسېفىننىڭ ئىلگىرىكى خىزمەتكارلىرى بۇرۇنقى سۇلالىنىڭ كېنىزەكلىرى ئىدى، ئەمدى خانىش بولغاندىن كېيىن قانداق كېنىزەكلىرىنىڭ بولۇشى كېرەكلىكىدىن تامامەن بىخەۋەر ئىدى. مارى ئانتونېتتې خانىشنىڭ باش كېنىزىكى نەگە كەتكەندۇ؟ ئۇلارنى تېپىپ كېلىپ ئىشقا قويۇش كېرەك! باش كېنىزەك ئاخىر تېپىلدى. كېنىزەك ئەينەكنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ يوسېفىننى پەردازلاپ ياساپ قوياتتى، ئۇنىڭ ئاياغلىرى ئالدىدا — نى — نى مەرھۇم خانىشلار قاملاشتۇرۇپ دەسسىيەلمىگەن تانىسلارنى گۈلىنى گۈلىگە كەلتۈرۈپ دەسسىيەيدىغان ئاياغلىرى ئالدىدا تىز پۈكۈپ ئولتۇرۇپ كۆڭلىكىنىڭ پۈرمىلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ چىقاتتى.

يېڭى ئىمپېراتور باش مەمۇر مەرتىۋىسىنى ئەمەلدىن قالدۇردى (بىردىنبىر ئەمەلدىن قالدۇرغان مەرتىۋىمۇ شۇ ئىدى)، ئالدىنقى نۆۋەتلىك ئىككى باش مەمۇرنىڭ بىرىنى باش ۋەزىرلىككە، يەنە بىرىنى خەزىنىدارلىققا قويدى. ئوردا ئاغىسى بولمىش تاللىپىران بۇ قەسرگە قەدىمىي سۇيىقەست ۋە ھىيلە — مېكەرلەرنى ئېلىپ كىردى. ئەگەر ئىمپېراتور ئوردىدىكى مۇھىم مەرتىۋىلەرگە ئىلگىرىكى سۇلالىلەردىن قالغان مۆتىۋەرلەرنى قويىدىغان بولسا، نامزات تاللىمىقى شۇ قەدەر ئاسانغا توختايتتى. بىراق، ئۇ ئىشچىلار ۋە پۇقرالارنىڭ پەرزەنتلىرىنى، يەنى بىرتخېر، مۇرات، لاننېس، نېي ۋە داۋىد قاتارلىق ئون تۆت سەردارنى تاللىدى. ئۇلار ياش چاغلىرىدا بولكىخاندا خىزمەتچى، ئات باقار، خىزمەتكار، كېمىچى بولغان ياكى سەرگەردانلىقتا ياشىغانىدى، ئەمدى بولسا كونا ھەربىي فورمىسىنى سېلىپ تاشلاپ زەر

جىيەكلىك فىرانسىيە مارشالى فورمىسىنى، شۇنداقلا ئوردىدا مۇھىم ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىپ، زەر تاۋار ياقىلىق كىيىم ۋە ئىزمىلىك ئاياغلارنى كىيىشى كېرەك ئىدى؛ ئۇلارنىڭ خانىملىرىمۇ ئېسىل زادىلەرگە خاس سالام قاندىلىرىنى، يۈرۈش - تۇرۇش ۋە ئولتۇرۇش - قوپۇش قاندىلىرىنى، ئىشىكى قانداق چېكىشى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلغاندا، پۈتۈن ياۋروپا ئىلگىرى لېيتېنانت بولغان بۇ ئىمپېراتورنىڭ ئوفىتسىرلىرىنى قانداق قىلىپ تۆھپىسىگە قاراپ تارتۇقلاپ ئۆستۈرگەنلىكىنى بىلىپ قالاتتى. ئۇچىسىغا شاھى - دۇردۇندىن تون كىيگەن ۋە ئالتۇن بېزەكلەرنى ئاسقان مارمېنت سۇنۇپ كەتكەن بىلىكى ھېلىمۇ ئېسىقلىق پېتى بىر چەتتە قاراپ تۇراتتى. ئۇپراپ كەتكەن يىرتىق كۆڭلىكى يېڭى ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن تۆھپىسى ۋە قولغا كەلتۈرگەن شۆھرىتىنى كىشىنىڭ ئېسىگە سېلىپ تۇرسىمۇ، ھەشەمەتلىك گەلەپى شىمىغا زادىلا ماس كەلمەي چاندۇرۇپ تۇراتتى. ئىمپېراتور ۋەزىر - ۋۇزىرالار سالامغا كەلگەندە پېشىنى يېپىپ ھۆرمەت بىلدۈرۈش ۋە ئىمپېراتورنىڭ قولىنى سۆيۈشتىن ئىبارەت ئاۋازچىلىكى تولا، يەنە كېلىپ ۋەزىر - ۋۇزىرالارنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىگە نۇقسان يەتكۈزىدىغان ئىككى تۈرلۈك ئوردا قاندىسىنى ئاقىلانلىك بىلەن ئەمەلدىن قالدۇردى. ئىمپېراتور ئېسىل زادە ئاياللار بىلەن ئارىلىشىشتىن تولمۇ بىزار ئىدى. ئۇلاردىن «قانچىنى تۇغدىڭىز، بالىڭىزنى ئۆزىڭىز ئېمىتىۋاتامسىز» دەپ توغرىدىن - توغرا سوراۋېرەتتى. ئېسىل زادە خېنىملارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا تىرىشاتتى - يۇ، پاراڭلاشقاندا ئەس - يادى بىر يەردە بولمىغاچقا، ئەكسىچە نەتىجىگە ئېرىشەتتى.

ئوردا بىلەن مۇناسىۋىتى بارلىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى

بېيىپ كەتتى. ناپولېئون ئوردا ئەمەلدارلىرىغا نۇرغۇن مائاش
 بېرىپ خەيرخاھلىق قىلاتتى. ئەمما، بەزى ئاقسۆڭەكلەرگە
 «ئوردىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش سىلەرگە پەرز» دەپ بېخىللىق
 قىلاتتى. ئوردا ئەھلىنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ يىللىق كىرىمى
 بىرنەچچە مىليون فىرانكقا يېتەتتى. چۈنكى، «نەپسانىيەتچىلىك
 ئادەمنى ئىشقا سالىدىغان ئاساسىي تۈرتكە، كىشىلەر يۇقىرىغا
 ئۆرلىشى ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلەيدۇ... مەن كىشىلەرنىڭ
 نەپسىنى تاقىلىدىتىش ھەمدە ئۇلارنى ئۆزۈمگە بېقىندۇرۇش
 ئۈچۈنلا پالاتا ئەزىمىتى ۋە خانزادىلىق مەرتىۋىلىرىنى تەسىس
 قىلغانمەن» دەيدۇ ناپولېئون. دېمەك، ئىمپېراتور شوھرەت ۋە
 پۇلدىن ئىبارەت ئىككى ۋاسىتىنى كىشىلەرنى ئۆزىگە دوست
 قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى بېقىندۇرۇش ئۈچۈن قوللىناتتى.
 ناپولېئون پۇلنىڭ قىممىتىنى ئوبدان بىلەتتى. ئاچقۇچلۇق
 يەتلىرىدە ئەھۋالغا قاراپ كەسكىن تەدبىر قوللىنىش ئىقتىدارى
 بىلەن كىشىلەرنى تولىمۇ ھەيران قالدۇراتتى، يەنە بىر جەھەتتىن
 كىشىلەر ناپولېئوننىڭ تۆھپىكارانە ھاياتىدا ئىزچىل نامايان
 بولۇپ كەلگەن ئۇششاق بۇرژۇئازىيەگە خاس ئىدىراكىدىن ۋە
 تەپەككۈرىدىنمۇ ھەيران ئىدى. ناپولېئون تۇرمۇشتا ئىنتايىن
 تېجەشلىك بىلەن ئىش كۆرەتتى، يىللىق كىرىمى يىگىرمە بەش
 مىليون فىرانك بولۇپ، سابىق فىرانسىيە پادىشاھى لۇئىس
 XVI نىڭ مائاشى بىلەن باراۋەر ئىدى. ھالبۇكى، پادىشاھ
 لۇئىسنىڭ خىراجەت چىقىمى قىرىق بەش مىليون فىرانكقا
 يېتىپ، كىرىمىدىن بىر ھەسسىگە يېقىن ئېشىپ كېتەتتى،
 ناپولېئوننىڭ خىراجەت چىقىمى بولسا مائاشىدىن بىر ھەسسىگە
 يېقىن كەم بولۇپ، يىلىغا ئون ئىككى مىليون فىرانك تېجەپ
 قالاتتى. يەنە كېلىپ ئوردا شۇنچە ھەشەمەتلىك بولسىمۇ، ئوردا
 خىراجىتى سابىق بوربون سۇلالىسىنىڭ ئوردا خىراجىتىنىڭ

تۆتتىن بىرلىگىمۇ يەتمەيتتى.

ناپولېئون ئىمپېراتور بولغاندىن كېيىن تۇرمۇش ئادىتىنى قىلچىمۇ ئۆزگەرتىمىدى. ئەتىگىنى سائەت يەتتىدە ئورنىدىن تۇراتتى، سائەت توققۇزدىن باشلاپ مېھمان قوبۇل قىلاتتى. كاتىپى كۈنبويى ئاغزاكى بايانلىرىنى خاتىرىلەپ تۇراتتى. ناپولېئون ئەمىر - پەرمانلىرىنىمۇ ئادەتتىكى بايانلىرى بىلەن ئوخشاش سۈرئەتتە تېز - تېز ئېيتىۋېرەتتى ھەمدە شۇنداقلىقىغا باقمىي كاتىپىنىڭ تېز ھەم توغرا خاتىرىلىشىنى تەلەپ قىلاتتى. كېچىلىرى ئۇيقۇسى قاچقان چاغلاردا مېنبۇال ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلىپ، غوجىسىنىڭ كېچىلىك ئوي - خىياللىرىنى خاتىرىلەيتتى. ناپولېئون تامىقىنى يىگىرمە مىنۇتتا يەپ بولاتتى، يەنە كېلىپ تاماق تاللاپ ئولتۇرماي، ئالدىغا نېمە كەلسە، شۇنى يەۋىرەتتى. ئەتراپىدىكى ۋەزىر - ۋۇزىرالار دائىم ھەشەمەتلىك كىيىملىرى بىلەن يۈرەتتى، ئۆزى بولسا ئاددىيلا كىيىنەتتى. داغدۇغىلىق مۇراسىم ئۆتكۈزۈلۈپ لايىقىدا كىيىنىشكە توغرا كەلگەندە ئۇچىسىدىكى ھەشەمەتلىك كىيىمدىن بىئارام بولاتتى، سېلىۋەتكەندىن كېيىن يېنىكلەپ قالاتتى. يېڭىلا زىننەتلەنگەن سايىت كلوۋد ئوردىسىغا قەدەم قويغاندا بۇ يەردىكى ھەشەمەت كۆزىگە سىغماي قالدى:

— بۇ يەر قۇشناچىملارنى قوندۇرۇشقا لايىق ئىكەن، سۈرلۈك كەيپىيات دېگەندىن ئەسەرمۇ يوق.

ناپولېئون كۈندىلىك تۇرمۇشقا ئېتىبار بېرىپمۇ كەتمەيتتى، پەقەت كارىۋات، تاام ۋە چىراغلارنىڭ چوقۇم بەلگىلىك تەرتىپتە بولۇشىنىلا تەلەپ قىلاتتى. قولىدىن چۈشۈرمەيدىغان بۇرۇن تاماكا قاپقىمۇ ئويۇنچۇققىلا ئوخشايتتى. قاقلىنىدىغان تام مەش، ئىسسىق مونچا، كىلون ئەتىرى، قىزىل ۋىنو ۋە كۈنىگە ئىككى قېتىم ئالماشتۇرىدىغان پاكىز كۆڭلەك ئىمپېراتورنىڭ

تۇرمۇشىدا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسىلەر ئىدى.

يوسېفىن ناپولېئوننىڭ ئەكسىچە تولىمۇ بەتخەج ئىدى، ئىشكاپىدىكى يەتتە يۈز قۇر كىيىمى، ئىككى يۈز ئەللىك شىلەپىسى، زىبۇ - زىننەتلىرى، يېپىنچىسى ۋە ياغلىقلىرى ئۈچۈن نەچچە مىليون فىرانك خەجلىگەنىدى. گەرچە ئىمپېراتور رەپىقىسىنىڭ بەتخەجلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئىختىيارغا قويۇۋەتكەن بولسىمۇ، ئاسترونومىيەلىك سان - سېپىرلاردەك شۇنچە كۆپ سوممىلىق ھېسابات تالونلىرىنى كۆرگەندە غۇدۇراپمۇ قويايتتى.

ئاكا - ئىنىلىرى، ھەدە - سىڭىللىرىمۇ پۇلنى توپىدەك سورۇپ ئەيش - ئىشرەتلىك تۇرمۇش كەچۈرەتتى. ئىمپېراتور بۇ قېرىنداشلىرىغا توققۇزىنى تەل قىلىپ بېرەتتى، ئەمما ئۇلارنىڭ كۆزى توپمايتتى. بەش جۈپ ئەر - خوتۇن (چەتكە قېقىلغان لۇستىئانمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) يوسېفىن بىلەن كۈلكىلىك رەۋىشتە بەسلىشەتتى ۋە يوسېفىنغا ئۆچمەنلىك قىلاتتى. يۇقىرى مائاشلىق ئالتە ئالىي مەرتىۋىنىڭ تۆتىنى ناپولېئوننىڭ ئاكا - ئىنىسى، تەربىيەسىدىكى ئوغلى ۋە ئاكىسىنىڭ باجىسى ئىگىلىگەنىدى. ئاكا - ئىنىلىرىنىڭ ئالىيلىرى دەپ ئاتىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ بولسا ھېچنېمە دەپ ئاتالمايدىغانلىقىدىن نارازى بولۇشقان سىڭىللىرى كولىكتىپ ئەرز سۈنۈپ، ئوتانىس لۇئىسنىڭ ئايالى بولغانلىقى ئۈچۈنلا «ئالىيلىرى» بولۇپ قالدى. بىز بولساق «ھېچنېمە ئەمەس» دەپ غوۋغا قىلىشتى. ناپولېئون سىڭىللىرىغا بىرپەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، تارىخنامىلەردىن ئورۇن ئالغۇدەك ھېكمەتلىك سۆزلەر بىلەن جاۋاب بەردى:

— بۇ گېپىڭلارنى باشقىلار ئاڭلاپ قالىدىغان بولسا، تاج ۋە پادىشاھلىق بۇلارغا ئاتىسى ئالىيلىرىدىن مىراس قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىماي قالمايدۇ!

دەرۋەقە، كىشىلەر راستلا شۇنداق ئويلاپ قالغانىدى. ناپولېئون شۇ چاغدا كەيپى چاغ بولغاچقا، ئۇلارنىڭ تەلىپىگە دەرھال ماقۇل بولدى. يەنە كېلىپ كېيىنكى ئون يىل مابەينىدە سىڭىللىرىغا نام - ئابروي، پۇل، مەرتىۋە، يەر - زېمىن دېگەنلەرنى ئايماي بېرىپ كەلدى. ئەمما، ئۇلار رەھمەت ئېيتىپ ياخشىلىقىغا ياخشىلىق قايتۇرۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئۈزۈلدۈرمەي ئاۋازچىلىك تېپىپ بېرىپلا يۈرەتتى. «شۇنداق تۇرۇقلۇق، ناپولېئوننى قارىغۇلارچە سىڭىللىرىنىڭ رايىغا باقتۇرغان زادى قانداق خۇراپىي قاراشتۇر» دەپ سورىماي تۇرالمىتتى كىشىلەر ئۆز - ئۆزىدىن.

ناپولېئون زىيادە مەغرۇر ئىدى، ئۆزىگە زىيادە ئىشىنەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مىسلىسىز يول ئېچىپ ماڭدى. مۇددەئاسى مۇرەككەپ بولۇپ، بىر قىسمى خىرە - شىرە تۇيغۇلىرىغا، بىر قىسمى مۇپەسسەل پىلان - ھېساباتلىرىغا تەئەللۇق بولۇشى مۇمكىن ئىدى.

ناپولېئون يېرىم شەرقلىق ئىدى، ئادەتتە كىشىلەرگە سۆيۈنچە قىلىپ شەمشەردەك نەرسىلەرنى بەرگىنىگە ئوخشاش ھوقۇقمۇ بېرەتتى، ئەمما ھوقۇقنى ئۆزىگە ئىشىنىدىغان كىشىگىلا بېرەتتى. سەپداشلىرىغا قارىغاندا قان قېرىنداشلىرىغا بەكرەك ئىشىنەتتى. بىراق، قېرىنداشلىرى شاپائىتىگە ياخشىلىق قايتۇرۇش تۈگۈل، يامانلىق بىلەن جاۋاب قايتۇراتتى. بىر سىڭىلىسى ئاخىر ساتقۇنلۇق قىلدى. ناپولېئون ئۆزى كۈچەپ تەرغىب قىلىپ كەلگەن دانا ۋە قابىللارنىلا ئىشقا قويۇش پىرىنسىپىغا خىلاپ ئىش تۇتۇپ، ئاكا - ئىنىلىرىنى ۋە جىيەنلىرىنى يۇقىرى مەرتىۋىگە قويدى ھەمدە ۋارىس قىلىپ بەلگىلىدى. بىراق، ئۇلارغا ئەركىن ئىش كۆرۈش ھوقۇقىنى بەرمىدى، باشقا گېنېراللىرىغا تولۇق ھوقۇق بېرىپ، مۇناسىپ

ھوقۇق دائىرىسىدە ئەركىگە قويۇۋەتتى. دېمەك، ئۆز قېرىنداشلىرىغا خۇددى شاھزادىگە مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلاتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ چىشىغا تېگىپ قويدى، ئۆزىمۇ ئاچچىق يۇتۇۋالدى.

يوسىپ مەسخىرە قىلىش مەقسىتىدە قىزنى ئەتەيلا ئىمپېراتور ئالىلىرىنى «باش مەمۇر» دەپ ئاتاشقا بۇيرۇدى، دېموكراتىك زاتلار ئارىسىدا مەدەنىلىق قىلىپ يۈردى، ۋەزىر بولۇشنى رەت قىلدى - يۇ، يىلىغا ئىككى مىليون فىرانك مائاش ئالدىغان خانزادە ئاتىقىنى قوبۇل قىلىپ، ئىنىسى ئۆتكۈزۈپ بەرگەن لىيۇكسېمبۇرگ قەسىرىگە كۆچۈپ كىردى. يوسىپنىڭ مۇنداق پوزىتسىيەسىدىن سەۋر - تاقىتى توشقان ناپولېئون كۆڭلىدىكى ئاچچىقىنى چاندۇرماي يۈرگەن بولسىمۇ، ئەمما بىر كۈنى دەردىنى تۈكۈۋالدى:

— يوسىپنىڭ خىيالى زادى نېمىدۇ؟ ئۇچىسىغا قوڭۇر رەڭ شاھانە تون، بېشىغا شىلەپە كىيىپ پارىژ كوچىلىرىدا دۈشمەنلىرىم بىلەن قولتۇقلىشىپ سەيلە قىلىپ يۈرۈشنى ئۆزىگە راۋا كۆرىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ شۇنداق قىلىشى ئۈچۈنلا خانزادىلىك مەرتىۋىسىنى بەرگەنمىدىم؟ مەن بارلىق شادلىقىمنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە ئىشلىرىمنى ۋۇجۇدقا چىقارغانمەن، كېرىلىپ يۈرۈشكە توغرا كەلسە، شۇنداق قىلىشقا مانا مەن ئەڭ لايىق ئىدىم! بىراق، بۇنىڭ دۆلەتنى ئىدارە قىلىشىمغا ياردىمى تەگمەيدۇ - دە. مەن بىلەن ھوقۇق تالاشقۇسى بارمىكىنتالغۇ؟ بىلىپ قويسۇن، مېنىڭ ھوقۇقۇم ئۇيۇل تاشتەك چىڭ!

— باشقىلارنىڭ ئالدىدا ماڭا نېمە دېدى دېمەمسىز؟ خانىمىمنى خانىش قىلسام بولمىغۇدەكمىش. چۈنكى، بۇنداق قىلغىنىم ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىگە خىلاپ كېلەرمىش، لۇئىسىنىڭ بالىلىرى خانىشنىڭ نەۋرىلىرى سانىلىپ، ئۆزىنىڭ بالىلىرىدىن

ئەتىۋار بولۇپ كېتەرمىش! تەپ تارتماستىن مېنىڭ ئالدىمدا
 ئۆزىنىڭ ھوقۇق - مەنەپئەتىنى كۆز - كۆز قىلغىنىنى
 قارىمامدىغان! بۇ مېنىڭ يارامغا تۇز سەپكەن بىلەن باراۋەر!
 ھەتتا ئاكىمنىڭ ئاشنىسى بىلەن بىللە ياتتىم، دەپ ماختىنىپ
 يۈرگەن بولۇشى ياكى شۇنداق قىلىش خىيالىدا يۈرگەن
 بولۇشىمۇ مۇمكىن. مېنىڭ ئاشنام؟ مېنىڭ ھوقۇقىملا ماڭا
 ئاشنا بولالايدۇ! شۇ ئاشنامنىڭ ۋەسلىگە يېتىش ئۈچۈن يەتكۈچە
 بەدەل تۆلىگەنمەن، خەقنىڭ بۇ ئاشنامنى تارتىۋېلىشىغا ياكى
 شېرىك بولۇشىغا ھەرگىز يول قويمايمەن!

ئەسلىدە ئۇششاق ئىشلار توغرىسىدا پاراڭلاشماقچى بولغان
 ناپولېئوننىڭ بۇ سۆزلىرى بىردىنلا ۋولقاندەك پارتلاپ چىقتى.
 ناپولېئون دائىم ئۆز قېرىنداشلىرىنى ئەلەم بىلەن تىلغا ئالاتتى
 ھەمدە ئۇلارنى ئېۋگېن ۋە ئوتانىسلارغا سېلىشتۇراتتى.

— رەپىقەمنىڭ بالىلىرى مەن تەرەپتە تۇرىدۇ. بىرەر
 چىرايلىق قىزغا كۆڭلۈم چۈشۈپ قالغاندا ئاپىسى قاتتىق خاپا
 بولىدۇ، بالىلىرى بولسا دائىم ئاپىسىغا نەسەھەت قىلىپ، نېمىلا
 دېگەنبىلەن ئۆگەي دادىمىز قىران يىگىت، خاپا بولۇشىڭىزنىڭ
 ئورنى يوق. ھەرقانداق ئادەم خاتالىقتىن خالىي ئەمەسقۇ؟ بىزگە
 قانچىلىك ياخشىلىق قىلغانلىقىنىمۇ ئويلاپ قويايلى، دېيىشىدۇ.
 بىراق، بۇلار ناپولېئوننىڭ ئۆز قېرىنداشلىرىنى كەينى -
 كەينىدىن ئۆستۈرۈۋېرىشىگە توسالغۇ بولالمايتتى. يوسىپ باشقا
 ھەرقانداق مەرتىۋىنى قوبۇل قىلماي رەت قىلغانلىقتىن،
 ئارمىيەدە ۋەزىپىگە قويۇشقا مەجبۇر بولدى.

— يوسىپ جەزمەن ھەربىي ئوتۇن ئېلىشى، ئاز - تولا
 يارىدار بولۇشى ھەمدە ياخشى نامغا ئېرىشىشى كېرەك. مەن
 ئۇنىڭغا ئېغىر ۋەزىپە تاپشۇردۇم. شۇنداق قىلغىنىمدا ئۇرۇشتا
 غەلبە قازىنالايدۇ، شۇنداقلا قوماندانلاردىن ئۈستۈن تۇرغۇدەك

يۇقىرى مەرتىۋىگە ئۆستۈرۈشۈمگە ئىمكانىيەت تۇغۇلىدۇ، —
دېدى ناپولېئون.

بۇ سۆزلىرى خۇددى ئۇلۇغ ئاتىنىڭ تېخى يېتىلمىگەن
ئوغلغا تەربىيە بېرىپ ئېيتقان سۆزلىرىگە ئوخشاپ كېتەتتى.
شېئىرنى ياخشى كۆرىدىغان لۇئىس قوغدىنىش قوشۇنىنىڭ
قوماندانى بولدى، بۇ ماختانغۇدەك يۇقىرى مەرتىۋە ئىدى. بىراق،
لۇئىس ئۇرۇش بولۇپ قالسا، ئۆيدە دۈگىدىپ ئولتۇرۇۋالاتتى.
مۇرات بىلەن كارولىنا بولسا ئېيتقۇسىز بەتخەجلەردىن بولۇپ
كەتتى، ئۇلارنىڭ قاچا — قۇچلىرىمۇ ساپ ئالتۇندىن ئىدى.

— سىڭىللىرىم بىلەن مۇنازىرىلىشىپ قالغۇدەك بولسام،
قايىل قىلىش ئۈچۈن ئاۋام پالاتاسىدا نۇتۇق سۆزلىگىنىمىدىنمۇ
كۆپرەك ۋاقتىم كېتىدۇ. ئۇلار مېنى قاچان ئۆلەرگىن دەپ كۈتۈپ
تۇرىدۇ، شۇڭا ئۆلۈم كۆزۈمگە كۆرۈنۈپلا قالدى. نېمىدىگەن
يىرگىنچلىك ئىش بۇ! ئەگەر ئائىلە تۇرمۇشۇم ھەرھالدا
بەختلىك بولمىغان بولسا، تازىمۇ بىچارە ھالدا قالغان بولار
ئىدىم! ئۇلار نېمىشقا رەپىقەمدىن گۇمانلىنىپلا يۈرىدىغاندۇ؟
رەپىقەم ئۇلاردىن كۆپرەك نەرسىگە ئىگە بولۇۋالغانىدى...
يوسېفىن كۆيۈمچان ئايال، ھېچقاچان ئۇلارغا يامانلىق قىلغان
ئەمەس. خانىش بولۇشقا خۇشتار، ئۈنچە — مەرۋايىست، كىيىم —
كېچەكلەرگە ئامراق، بۇ مۇشۇ ياشتىكى ئاياللاردا بولىدىغان
تەبىئىي ھەۋەس. مۇھەببەت ھېچقاچان مېنىڭ كۆزۈمنى توسۇپ
قويغان ئەمەس. مەن ئادىل ئىش قىلدىم. يوسېفىننى خانىش
قىلغىنىم قىلغان!

شۇنداق قىلىپ، ناپولېئوننىڭ قېرىنداشلىرى بىلەن بولغان
زىددىيىتى ئۈزۈكسىز ئۇلغىيىپ باردى. ناپولېئون ئاكا — ئىنى،
ھەدە — سىڭىللىرىنى ھەشەمەتلىك تۇرمۇشتىن كۆزنى يۇمۇپ
ئاچقۇچە مەھرۇم قىلىشقا تامامەن قادىر ئىدى. بىراق، جەمەتىدىن

ئادا - جۇدا بولۇشقا قولى بارمايتتى.

قېرىنداشلىرىدىن پەقەت بىرىلا ئۇلار بىلەن بىر قازاندا قايىناپ بۇلغانمايتتى، ھېچنېمىدىن تەمەسى يوق ھالدا ئۆزىنى پاك تۇتۇپ، ئاددىي - ساددا ياشايتتى، ئۇ بولسىمۇ لۇسئان ئىدى. «ئاپمىزنىڭ قارشىچە، باش مەمۇر بوربون خانىدانلىقىنىڭ قولىدىن تاجنى تارتىۋېلىپ خاتا قىلغان، - دەپ يازغانىدى لۇسئان رىمىدىن ئەۋەتكەن خېتىدە، - شۇڭا، ئاپمىز كۆڭلى بىر يامانلىقنى تۇيۇپ، تەلۋىلەرنىڭ ئىمپېراتورنى ئۆلتۈرۈۋېتىشىدىن ئەندىشە قىلىپ ئەنسزلىك ئىچىدە يۈرۈۋاتىدۇ. ئەمما، بۇ ئەندىشىسىنى بىزگە ئېيتىشنى خالىمايدۇ.»

يېشى ئەللىكتىن ئاشقان بولسىمۇ بۇرۇنقى جەزىدارلىقىدىن قالمىغان بۇ ئېسىل سۈپەت خانىم دۆلەتمەنلىكىنى ئانچە چوڭ بىلىپ كەتمەيتتى، ھەمىشە قانداقتۇر بىر ئەنسزلىك ئىچىدە يىراقتىن كۆزىتىپ تۇراتتى - يۇ، زۇۋان سۈرمەيتتى، پەقەت ئاز ساندىكى يېقىن ئادەملىرىنىلا ئاگاھلاندۇرۇپ قويايتتى. پارىژدىكى تۇتۇلۇپ كەتكەن ئوردىسىدا بولسا، پەرزەنتلىرى ئۇنۋان ۋە مەرتىۋە جەدىلىنى قىلىپ ئىمپېراتورنىڭ ئوڭ تەرىپىدە تۇرۇشنى، ئوردا دەۋرۋازىسىدىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا چىقىش ھوقۇقىنى تالىشىپ ئوردىنى بېشىغا كىيمەكتە ئىدى.

ناپولېئون ئاپىسىنى پارىژغا قايتىپ كېلىشىگە تەكلىپ قىلدى. بىراق، ئاپىسى دەسلەپتە ئىتائەت قىلىشنى خالىماي سەۋەب كۆرسىتىپ رەت قىلدى، ئاخىردا ئوغلىنىڭ مۆھرى بېسىلغان جىددىي يارلىق چۈشۈرۈلگەندىلا، ئىماننىڭ يوقىدىن يولغا چىقتى. نىھايەت، سەپىرىنىڭ سۈرئىتى ناھايىتى ئاستا بولدى، شۇڭا بۇ دۇنيادا ھايات ئانغا ئاتاپ ئۆتكۈزۈلگەن ئەڭ كاتتا، ئەڭ ھەشەمەتلىك زىياپەتكە قاتنىشىش شەرىپىدىن قۇرۇق

قالدى. ئەقلى لال بولۇشقان جاھان ئەھلىنىڭ بۇ ئىش توغرىسىدىكى باھاسىنى پەقەت باشقىلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاشقا، گېزىتلەردىن ئوقۇشقا مۇۋەپپەقىيەت بولدى. ئاخىردا بىرلا ئېغىز سۆز قىلدى:

— بۇ ئىشلار ئاخىرىغىچە خەيرلىك بولغىدۇ!

توققۇزىنچى، ئۆزىگە ئۆزى تاج كىيدۈرگەن ئىمپېراتور

لاتسىيەنىڭ ھىماتچىسى بولمىش پاپا تېخىمۇ ئىتائەتچان بولۇپ، ئالدىنقى پارىژغا قاراپ يولغا چىقتى. نېمە ئامال؟ قۇدرەت ئىگىسى چاقىرىتقانمىكەن، ئىرادىسىگە مۇخالىپ ئىش تۇتالمايدۇ - دە. پاپا تاج كىيدۈرمەكچى بولغان كىشى بىر ئىتالىيانغۇ؟ خۇددى بىر كاردىنال ھەزرەتنىڭ بىر قېتىملىق مۇھىم يىغىنىدا «قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىز بۇ ياۋايىلارنى بىر ئىتالىيان جەمەتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا قويغانلىقىمىزدىن مەنۇندۇرمىز، ھەرھالدا گاۋرىلانىڭ ئىنتىقامىنى ئالدۇق» دەپ ئېيتقىنىدەك.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ناپولېئون فىرانسىيەدە يەنىلا بىر چەت ئەللىك سانلالتى! بىراق، ناپولېئون نېمە سەۋەبتىن تاج كىيىش ئۈچۈن رىمغا ئۆزى بارمايدۇ؟ نېمە ئۈچۈن بۈيۈك ئىمپېراتور چارلېماننىڭ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆتكەن غەرب ئىمپېراتورلىرىغا ئوخشاش قىلمايدۇ؟ پوپنى زادى نېمە قىلدۇرماقچى؟

ناپولېئون بۇ ئىشتا يېڭى بىلەن كۈنىنى مۇناسىۋەتلىشىۋېتىشكە ئۇرۇنغانىدى. دەسلەپتە تۈرلۈك تەپسىلاتلار توغرىسىدا زادى زۇۋان سۈرمەي، پەقەت پاپانىڭ «فىرانسىيەنىڭ تۇنجى ئىمپېراتورىغا تاج كىيگۈزۈش ئۈچۈن ئەڭ

مۇقەددەس دىنىي مۇراسىم ئۆتكۈزۈش» نىلا تەلەپ قىلغانىدى. بىرقانچە ھەپتىدىن بۇيان رىم بىلەن پارىژ ئارىلىقىدا خەت - ئالاقە ئۈزۈلمەي كەلگەن بولسىمۇ، مۇراسىمدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى.

پاپا پارىژغا يېتىپ كەلگەندە كۆڭلى تولمۇ دەككە - دۈككىدە بولۇپ، بەخت تىلەپ دۇئا قىلىدىغان ئەپتى يوق ئىدى. چۈنكى، ئەزەلدىن ھېچقانداق بىر پاپا بۇنداق ئۇسۇلدا چاقىرتىلىپ باقمىغانىدى. ئىمپېراتور پارىژ قوۋۇقىدا پاپانىڭ ئالدىغا چىقتى، ئەمما تىزلانمىدى ياكى پاپاغا بولغان ساداقەتمەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قولىنى سۆيىمىدى. بۇ شەھەر پۇقرالىرىنىڭ ئېتىقادى خىلمۇخىل بولۇپ، كىشىلەر پاپانى ھۆرمەتلەيمۇ كەتمەيتتى، پاپا بۇ ھالدىن تولمۇ ئېھتىياتچان بولۇپ كەتتى.

بىراق، يوسېفنى تامامەن باشقىچە ئىدى. پاپاغا ئۆزىنىڭ ئىمپېراتور بىلەن توي قىلغاندا چېركاۋدا توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈمگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. شۇنداق بولغاندا، چېركاۋنىڭ قارىشى بويىچە نىكاھلانمىغان ھېسابلىناتتى. يوسېفنى بۇ پىرىنسىپ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئۆزىنىڭ تۇغمىغانلىقى تۈپەيلىدىن ئازا ئىشەنچلىك بولماي قالغان نىكاھنى مۇستەھكەملەش خىيالىدا ئىدى. يوسېفنىنىڭ بېشارىتىنىڭ تېگى - تەكتىگە يەتكەن پاپا «يوسېفنىغا خانىشلىق تاجىنى كىيىدۈرۈشتىن بۇرۇن جەزمەن دىنىي توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈش شەرت» دېگەن پىكىرىدە چىڭ تۇردى. ئوردا چېركاۋدا تاج كىيىدۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈشتىن ئىككى كۈن بۇرۇن ئاپولېئوننىڭ تاغىسى فېرشىل ئۇچىسىغا ھال رەڭ تون كىيىپ بۇ ئەر - خوتۇنلار ئۈچۈن توي مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. بۇ ئەر - خوتۇنلار بۇنىڭدىن سەككىز يىل ئىلگىرى باستېرنىڭ دۇئاسىنىمۇ ئالماي، ئەمەلدارلارنىمۇ ئارىلاشتۇرماي توي

قىلىشىۋالغانىدى. ھازىر ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان دىنىي توي مۇراسىمىدا بولسا توي گۇۋاھچىسىمۇ، سىرتتىن قاتناشقۇچىلارمۇ يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كومپىدىيەدىن كۈلىدىغانلارمۇ يوق ئىدى. دېمەك، بۇ مۇراسىم يەنىلا بىر - بىرىنى ئالدايدىغان ئويۇن بولۇپ، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقى تاغسىغىمۇ قاراڭغۇ ئىدى.

1804 - يىلى 12 - ئاينىڭ 2 - كۈنى بۇۋى مەريەم چېركاۋغا يېقىۋېتىلگەن بىھساب شام زۈمرەت تاشلارنى چاقىتىپ تۇراتتى، شۇڭا بۇ يەر چېركاۋدىن كۆرە زىياپەت زالغا بەكرەك ئوخشاپ قالغانىدى. ھەممە تەييارلىق بۇنىڭدىن بىرقانچە ھەپتە بۇرۇن پۈتۈپ بولغانىدى. قابىل بىر مۇزېي خادىمى بۈيۈك ئىمپېراتور چارلېماننىڭ ھاسسىغا تەقلىد قىلىپ بىر ھاسا ياساپ قويغانىدى. بۇ ئىنقىلابچىغا تاج كىيدۈرۈش مۇراسىمىنى ھەر جەھەتلەردە قانۇنلۇق فىرانسىيە پادىشاھلىرىغا تاج كىيدۈرۈش مۇراسىمىدىن قېلىشقۇسىز ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن مۇتەخەسسسلەر قەدىمىي قۇياش سۇلالىسى دەۋرىدىكى تېرە قەغەز يازمىلىرىنىمۇ ئالا قويماي ئاڭتۇرۇپ چىقتى. فىلولوگىك سېگۇر بۈيۈك قانۇنلاردىكى ئوردا مۇراسىملىرىنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلدى، سەنئەت ئۇستازى ئېسابى ئارتىسلارنى تەشكىللەپ ئالدىنلا تەقلىدى مۇراسىم ئۆتكۈزدى. قەدىمىي ئوردا پارىژ بىلەن پۈتكۈل فىرانسىيە ئاجايىپ شادىيانە كەيپىياتقا تولغانىدى.

كۆڭلى ئىنتايىن شادىمان ئىمپېراتور ئەتىگەندىلا خانىمغا ئۆز قولى بىلەن تاج كىيدۈرۈپ كۆرۈپ باقتى. ھەيۋەتلىك مۇراسىم پەيتونلىرى چېركاۋغا يېتىپ كەلدى. ئۇچىسىغا قەدىمكى زاماندا ئۆتكەن پادىشاھلارنىڭ پاسونىدىكى پىلاش يېپىنغان ناپولېئون خانىشىنى قولتۇقلىغىنىچە مەردانە

قەدەملەر بىلەن مېھرابقا چىقتى. يۈسۈپنى ئوڭايسىزلىقىنى ياسالما نازۇ كەرەشمىلىرى بىلەن يوشۇرۇپ تۇراتتى. پاپا كاردىنالنىڭ ھەمراھلىقىدا تۆردىن ئورۇن ئالدى. ئوركېستىر مۇناجات ئېيتىشقا باشلىدى.

بەلگىلەنگەن پەيت يېتىپ كەلدى، ھەممەيلەن شۇ كەمگىچە بىرەر كىشىگە يۈكۈنۈپ باقمىغان ناپولېئوننىڭ يۈكۈنۈشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. ناپولېئون ھەممە كىشىنى تاڭ قالدۇرۇپ بىردىنلا تاجنى قولغا ئالدى - دە، پاپا بىلەن مېھرابقا ئارقىسىنى قىلىپ، سورۇن ئەھلىگە يۈزلىنىپ، ئادەتتىكى چاغلىرىدىكىدەك قەدەنى تىك تۇتۇپ، پۈتكۈل فىرانسىيەنىڭ كۆزچە ئۆزىگە ئۆزى تاج كىيگۈزدى. ئاندىن ئۇ يەردە يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان خانىشقا خانىشلىق تاجنى كىيەتتى.

ناپولېئوننىڭ كۆڭلىدىكى پەقەت پاپالا بىلەتتى، شۇڭا باشقىلار بۇ يەردىن كېتىشكە ھەرقانچە دەۋەت قىلىمۇ، كېتىمەن دەپ تەھدىت سېلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. شۇ ئاپتا قولىدىن كېلىدىغىنى چېركاۋ مۇراسىمى بويىچە بۇ ئىككى گۇناھكارغا تاج كىيگۈزۈش شەرتىنى قىلىپ قويۇش ۋە دۇئا بېرىشلا ئىدى. ئىمپېراتورنىڭ بېشىغا كىيگەن تاجىمۇ ھەقىقىي خىرىستىيانلارغا خاس تاج بولماستىن، بەلكى غەيرىي دىنىدىكىلەرگە خاس كىچىككىنە ئالتۇن رەڭ دارچىن يوپۇرمىقىسىمان چەمبىرەك ئىدى. بۇ مەنزىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرغان بارلىق شاھىتلار «ئىمپېراتور بەئەينى بىرىنچى ئەۋلاد رىم ئىمپېراتورى ئاۋگۇستىنغا ئوخشاپ قالدى» دېيىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن گويا قانداقتۇر بىر سېھرىي كۈچ ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىۋاتقاندا، چىرايمۇ بارغانسېرى ئاشۇ تۇنجى رىم ئىمپېراتورىغا ئوخشاپ قالدى.

شۇنداق قىلىپ، ناپولېئون ئوبرازلىق ئەھمىيەتكە ئىگە ئاشۇ

پەيتتە رەسمىي مۇراسىم قائىدە - يوسۇنلىرىنى شۇ ھەرىكىتى بىلەن مەسخىرە قىلدى، ھەتتا پاپانى كۈلكىگە دەستەك قىلىپ، كۆڭلىگە ئۆمۈر بويى ئۈنتۈلغۇسىز ئازار بەردى. شۇنىڭ بىلەن بوربون سۇلالىسىنىڭ كۆلەڭگىسىمۇ تامام غايىب بولدى. دوراش ۋە تەقىم قىلىشنىڭ مەنبەسىمۇ غايىب بولدى. چېركاۋنىڭ مېھراب پەلەمپىيىدە بىر ھەربىي - رىم ئىمپېراتورى كېرىلگىنىچە تىككىدە تۇراتتى. ئۇ بۇنىڭدىن ئون ئىككى يىل بۇرۇن نامىزى بىر پېشكا ئىدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۈزۈكسىز مۆجىزە يارىتىپ ئاجايىپ تۆھپىلەرنى كۆرسەتتى، ئەمدىلىكتە ئاشۇ تۆھپىسىنىڭ ئىنئامى سۈپىتىدە ئالتۇن رەڭ دارچىن يوپۇرمىقىنى ئۆزىگە تاج قىلىپ كىيگۈزدى. يامغۇرلۇقىغا ئەمەلىيەتچىل ۋە تىرىشچانلىقىنىڭ سىمۋولى سۈپىتىدە ئالتۇن رەڭ ھەرىلەرنىڭ سۈرىتى كەشتىلەنگەندى.

تاج كىيدۈرۈلگەن شۇ كۈنى ئۆز تەقدىرىنى ئۆز قولىغا ئالغان بۇ ئادەمنىڭ قەلبىنى چۇلغۇۋالغان ھاياجىنىنى بىرقانچە ئىشتىن كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.

ئىمپېراتور بېشىغا تاج كىيىپ، ئالتۇن رەڭدە «N» ھەرىپى (فامىلىسىنىڭ بىرىنچى ھەرىپى) كەشتىلەنگەن شاھانە ئورۇندۇقتا، پاپا بولسا ئالدىدا ئولتۇراتتى. ناپولېئون يېنىدا ئولتۇرغان ئاكىسىغا پەس ئاۋازدا:

— يوسېف، ئەگەر دادىمىزمۇ بۇ مۇراسىمنى كۆرگەن بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى - ھە! — دېدى.

شۇنىڭدىن بۇرۇن دادىسىنى زادىلا تىلغا ئېلىپ باقمىغانىدى. شۇ تاپتا كورسكا ئارىلىدىكى جەمەتلەر ئارا ئاداۋەتلەرنى، كورسكا جەمەتلىرىنىڭ ئىپتىخارىنى ۋە غايىسىنى، ھەتتا ئاتا - بوۋىلىرىنى ئېسىگە ئالغانىدى.

ناپولېئون ئەزەلدىن يۈزەكى ھادىسىلەرگە ئەمەس، شەيئى ۋە ھادىسىلەرنىڭ ماھىيىتىگە ئەھمىيەت بېرەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن

ئەڭ خەۋپلىك پەيتلەردىمۇ ھودۇقۇپ قالمايتتى. تىلاۋەت ۋاقتىدا تاغسىنىڭ قۇلقىغا بىرقانچە ئېغىز پىچىرلىۋالماقچى بولۇپ دۈمبىسىگە ھاسسىنى يېنىكىگە نوقۇپ قويدى. مۇراسىم ئاخىرلاشقاندىن كېيىن يوسىڧىن بىلەن ئىككىسى يالغۇزلا چۈشلۈك تاماقتا بولدى.

— يا ھەزرەت، ئاخىر تۈگىدى! ئۇ يەردە مۇنچە ئۇزاق تۇرغىنىمدىن بىر مەيدان جەڭنى ئارتۇق كۆرمىن! — دېدى ناپولېئون بۇ چاغدا ئېغىر يۈكتىن خالاس بولۇپ يېنىكىلەپ قالغاندەك ئاھاڭدا.

ئاندىن يوسىڧىننى تورت يېگەندە خانىشلىق تاجىنى كىيىۋېلىشقا بۇيرۇدى. ئۇلار گويا شائىر بىلەن ئارتىس بىر يەرگە كېلىپ قالغاندەك تۇيغۇدا ئىدى. كىرىپتون پۇشتىدىن بولغان بۇ ئايال خانىش بولغاندىن كېيىن ناپولېئوننىڭ كۆزىگە تېخىمۇ نازا كەتلىك كۆرۈنىدىغان بولۇپ كەتكەنىدى. ناپولېئون ئەنە شۇنداق تەبىئىي ھەرىكەتلەر ئارقىلىق ساختا نىقابلارنى يىرتىپ تاشلاۋاتاتتى. خەلق بۇ ئىنقىلاب ئوغلاننىڭ ئۆزى بەرپا قىلغان بۇ ئىمپېرىيەنى ئۆزى شۇ قەدەر مەسخىرە قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلى بىرقىسىما بولدى.

بىراق، بۇ ئۇششاق ئىشلاردا ئەكسى ئەتكەن ئەركىنلىكنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ئىكەنلىكىنى ناپولېئوننىڭ بىر سىردىشىغا ئېيتقان ئىقرارىدىن ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ:

— ياق، دېكرى، بەك كېچىكىپ تۇغۇلۇپتىمەن، بۇ ئالەمدە تىرىشىپ ۋۇجۇدقا چىقارغۇدەك بۇنىڭدىن باشقا ئىش قالمىدى... شۇنداق بىر چىرايلىق يول ئاچقانلىقىمغا ئىقرارمەن. بىراق، قەدىمدە ئۆتكەن قەھرىمانلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا، شۇ قەدەر كېيىن تۇرمىن! ئالاھىلى، ئىسكەندەر ئاسىيانى بويسۇندۇرغاندىن كېيىن ئۆزىنى تەڭرى جوبېرتىنىڭ ئوغلى دەپ ئاتىغانىدى، بۇ گەپكە ئاپىسى بىلەن ئارىستوتېل ۋە ناھايىتى ئاز ساندىكى ئاقىنا

ئالىملىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، شەرقلەرنىڭ ھەممىسى ئىشەنگەنىدى. ئەگەر ھازىر ئۆزۈمنى تەڭرىنىڭ ئوغلى دەپ ئاتايدىغان بولسام، ھەتتا بېلىقچى خوتۇنلارمۇ مەسخىرە قىلىپ كۈلۈشىدۇ. دېمەك، ۋۇجۇدقا چىقىرىشىمغا توغرا كېلىدىغان ھېچقانداق ئىش قالماپتۇ.

ناپولېئوننىڭ تاج كىيىش مۇراسىمى ئۆتۈپ بىرقانچە سائەتتىن كېيىن ئېيتقان بۇ سۆزى ناھايىتى ئاددىي ۋە ئەمەلىي گەپلەر ئىدى. بىز بۇ گەپتىن ناپولېئوننىڭ نېمە ئۈچۈن بۇرۇنمۇ، كېيىنمۇ شەرققە شۇ قەدەر مەھلىيا بولۇپ كەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىپ يېتەلەيمىز. ناپولېئون تۇغۇلۇشىدىنلا ئەنە شۇنداق زور قۇدرەتكە ئىگە ئىدى، شۇنداقلا ئاشۇ قۇدرىتىنى ئىشقا سېلىپ ئۆمۈر بويى تىنىم تاپماي كۈرەش قىلىپ، ئۆزىگە قاتتىق ھاردۇق يەتكۈزۈۋالدى. خەلقنى پەقەت ئەقىل - پاراسىتى ۋە كۆرسەتكەن خىزمىتى ئارقىلىقلا ئۆزىگە بويسۇندۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەندە خەلقنى تىز پۈكتۈرۈپ، ئۆزى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرماقنىڭ شۇ قەدەر ئوڭاي ئىكەنلىكىنى بىلدى. ناپولېئون ئەڭ زور قۇدرەت ئىگىسى ئىدى، ۋولتېر، رۇسىلار ناپولېئوننىڭ ئالدىدا نېمىدى؟ ناپولېئون خەلقنىڭ تۇغما ئاجىزلىقىنى، شۇنداقلا دېموكراتىك ھۆكۈمەتتىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ چىرىكلىكىنى بىلىۋالغان تۇرسا، دېموكراتىك سىياسىي تۈزۈلمە بەرپا قىلىشنى خالىسۇنمۇ؟ ھۆكۈمرانلىقنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، نامىنى تېخىمۇ يىراقلارغا تارتىش، ئۆز ئىشلىرىنى تارىخ سەھىپىلىرىدىن كۆپرەك ئورۇن ئالدۇرۇش ئۈچۈن، شۇنداقلا بېشىدىكى ئالتۇن رەڭ دارچىن يوپۇرمىقى چەمبىرەك ئۈچۈن ھاياتىنى بېغىشلىدى، راھەت - پاراغەتنى تەرك ئەتتى، قىلچە ئارام ئېلىپ باقمىدى. ھاياتىنىڭ ھەدىيەسى شۇلا بولدى.

شۇ كۈنلەردە بىرەيلەن ئۆزى لايىھەلەنگەن ئىمپېرىيەنىڭ شاھانە مۆھرىنىڭ نۇسخىسىنى سۇندى، بۇ مۆھۈرگە چوقچىيىپ ئولتۇرغان ھەيۋەتلىك بىر شىرنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەنىدى. ئىمپېراتور بۇ نۇسخىدىكى شىرنىڭ سۈرىتىنى جىجىۋىتىپ، يېنىغا ئۆز قەلىمى بىلەن: «پەرۋاز قىلىۋاتقان بۈركۈت بولسۇن» دەپ يېزىپ قويدى.

ئونىنچى، بۈيۈك سىياسىي ئىدىيە

«پادىشاھلىق تەڭرىدىن بولۇر» دېگەن ھېكمەتنىڭ تەڭداشسىز سېھرىي قۇدرىتى ئاستا - ئاستا ئالتۇن تاجىدىن ئۆتۈپ، تەڭرىنىڭ نەزىرى چۈشكەن بۇ ئادەمنىڭ مېڭىسىدە داۋالغۇش پەيدا قىلىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئادەم مىڭ يىل مابەينىدە تاجغا ئۇيۇپ كەتكەن كۈچنى ئۆز قولىدا تۇتماقچى ياكى باشقا ياققا يۆتكىۋەتمەكچى بولدى، لېكىن جىمى تىرىشچانلىقى بىكارغا كېتەتتى. بۇ كۈچ ئۇ ئادەمنى تىزگىنلىۋالغانىدى، بەزىدە چەتكە قېقىپ ئۆزى پەيدا قىلغان ئىمپېرىيەنىڭ سىرتىدا قالدۇراتتى. بۇ ئادەم تاج كىيىپ بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، مىلانىدا ئەتراپتىكى ئەللەرنى فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىگە ئوخشاش پادىشاھلىق دۆلەتكە ئايلاندۇرۇش ئۈمىدىدە لومباردىنىڭ تۆمۈر تاجىنى بېشىغا كىيدى، چېركاۋدا كارولىن سۇلالىسىنىڭ پادىشاھىغا تاج كىيگۈزۈلگەن چاغدا ئوقۇلغان «بۇ تاجنى تەڭرى ئىنئام قىلغاندۇر ماڭا. كىمەركى چېقىلسا ئاڭغا، تەڭرىدىن ياغقۇسى بالايۇ - قازا» دېگەن قەدىمىي سۈرىنى ئۈنلۈك ئوقۇدى. بىراق، بۇ كەلىمىگە ئۆزىمۇ ئىشەنمەيتتى.

يېڭى مەرتىۋە كىشىنىڭ روھىغا يېڭى چۈشەك سالاتتى. ناپولېئون «ئەخلاق ئىستاتىستىكىسى»غا موھتاج بولغاچقا،

ساقچى ئىشلىرى مىنىستىرلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ،
فىرانسىيەنى تۆت چوڭ رايونغا بۆلۈپ، ھەر بىر رايونغا مەملىكەت
خەلقىنىڭ كەيپىياتىنى پايلاپ يۈرۈشكە مەسئۇل ئەڭ سادىق پالاتا
ئەزالىرىنى قويدى. فۇشى يەنە بىر قېتىم ساقچى ئىشلار ۋەزىرى
بولدى، يەنە كېلىپ ناپولېئون بىلەن تاللىپىراننىڭ مۇناسىۋىتى
كۈنساين يېقىنلىشىپ كەتتى، بۇنىڭ بىلەن ئىمپېراتور
پەيدىنپەي بۇ ئىككى چوڭ سۇيىقەستچىنىڭ تورىغا چۈشۈپ
قالدى. گەرچە ناپولېئون بۇ ئىككىلەرنىڭ ئۆزى بىلەن بوربون
جەمەتىدىكىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككى يۈزلىملىك
قىلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق بىلىپ تۇرغان، شۇنداقلا باشقا
پايلاقچىلارنى پايلاپ تۇرىدىغان ئىككىنچى دەرىجىلىك يەنە بىر
پايلاقچىلار تورى بەرپا قىلىپ باققان بولسىمۇ، پايدىسى
بولمىدى.

ناپولېئون بۇ ئىككى خەتەرلىك سۇيىقەستچىگە ھەرقانچە ئوچ
بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ قىلىتىقىدىن زادىلا قۇتۇلۇپ كېتەلمىدى.
فۇشىنىڭ تېگى پەس، چىرايى تاتىراڭغۇ، تەلەتى سۆرۈن ۋە كەم
سۆز ئىدى. گەرچە مەيدىسىدە ئوردىنىلىرى چاقناپ تۇرغان،
كېيىمىگە زەر جىيەك تۇتۇلغان بولسىمۇ، ئۆتكۈر كۆزلىرىنى
ھېسابقا ئالمىغاندا، بەئەينى مۇمىيانىڭ ئۆزىلا ئىدى.

تاللىپىران قايسىلا جەھەتتىن بولمىسۇن، كونا
ئاقسۆڭەكلەرچە سالاپەتكە ئىگە ئىدى. پۇتىنىڭ مېيىپىلىكىگە
باقماي چىرايلىق خانىمى ھەمىشە ناز قىلىپ تۇراتتى. خۇددى
قار شارچىسىدەك سېھرى بىلەن ھەرقانداق يۇقىرى پەللىدىمۇ
پەيدا بولالايتتى ھەم غايىب بولالايتتى. ئاچ كۆز، پارىخور
تاللىپىران ئۆز غوجىسىغا ئاسسىلىق قىلغان بولسىمۇ،
«فىرانسىيە ئۈچۈن شۇنداق قىلدىم» دەپ ئۆزىنى ئاقلايتتى.
ۋاقتىنچە ئىمپېراتورنىڭ خىزمىتىدە بولۇۋاتقانداك قىلىسىمۇ،

ھەر ئىككى تەرەپ باشتىنلا بىر - بىرىگە ئىشەنمەي كېلىۋاتاتتى. تاللىپىران دەرۋەقە بىر قېتىم، پەقەت بىرلا قېتىم ئىمپېراتور ئۈچۈن قۇربان بەردى. شۇ كۈنى ئاخشىمى ئىمپېراتور سەپەر ئۈستىدە تاللىپىراننى كارىۋىتى يېنىغا چاقىرتىپ خىزمەت ئۈستىدە مەسلىھەتلەشكەندى. ناپولىئون ئۆزىمۇ تۇيماي ئۇخلاپ قېلىۋىدى، بۇ ۋەزىر تاكى ئەتىسى تاڭ ئاتقۇچە مىدىر - سىدىر قىلماي يېنىدا ئولتۇرۇپ چىقتى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئىمپېراتورنى ئويغىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەنمىش. بىراق، ماھىيىتىدىن ئېيتقاندا، تاللىپىراندا باشقىلا ئۈچۈن قۇربان بېرىش روھى ۋە ھېسداشلىق قىلىش روھى يوق ئىدى. شۇڭا، بىز ئۇنى «ئىمپېراتورنىڭ چۈشەكەشلىرىدىن ئاز - تولا ئىچ سىرىنى بىلىۋالسام ئەجەب ئەمەس» دېگەن ئۈمىدكە ئەتمەي ئولتۇرغان بولۇشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىشقا ھەقىقىمىز. ھالبۇكى، ناپولىئون ئەزەلدىن چۈشەكمەيتتى.

ناپولىئون ھەر يىلى ستېل خانىمنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ تۇراتتى، ئۇ كاجىلىق بىلەن ستېل خانىمنى پارىژدىن كېتىشكە بۇيرۇدى. بۇ ھال كىشىنى ھەقىقەتەن ھەيران قالدۇراتتى. ئەمما، ستېل خانىم ناپولىئون ئۈستىدە توختالغاندا:

— ناپولىئون ئاياللار بىلەن سۆزلەشكەندە كۆزلىرىدىن مۇلايىملىقى تۆكۈلۈپ تۇراتتى، — دېدى لىلا گەپ قىلىپ.

پۈتۈن ياۋروپادىكى ئەركىنلىك پېشۋالىرى ناپولىئوننى تاشلاپ كەتتى. ئىلگىرى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيدىغان بايرۇنمۇ شۇ جۈملىدىن ئىدى. بېتخوۋىن ناپولىئونغا ئەسلىدىكى «قەرىمانلار مارشى»نى بېغىشلاش نىيىتىدىن يالتايدى. ئىمپېراتور چاررۇسىيە ئىمپېراتورى پاۋلوفنىڭ ئۆزىنى مەدھىيەلەپ يازغان نۇتقىنى مۇرەككەپ كەيپىيات ئىچىدە ئوقۇپ چىققاندا قاتتىق

ئازابلاندى. پاۋلوف بۇ ماقالىسىدە بىرىنچى باش مەمۇرنى «ئىنقىلابنىڭ باستۇرغۇچىسى» دەپ مەدھىيەلىگەندى.

ناپولېئون مارىنگو ئۇرۇشىدىن بۇيان ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇقىنىڭ تىنچلىقىنى كۈچىنىڭ بارىچە قوغداشقا تىرىشتى. تۆت يىلدىن بۇيان ھەر خىل ئۇسۇلدا تىنچلىقنى مۇۋەپپەقىيەتلىك قوغداپ كەلدى. فىرانسىيەگە ئىزچىل قارشى تۇرۇپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ غەزىپىنى «پادىشاھلىق تۈزۈلمىسىنى قايتا بەرپا قىلىش ئارقىلىق پەسەيتەرمەن» دېگەن ئۈمىد تە ئىدى، ھېلىقى ئىككىيلەننىڭ ئۆلۈمى بىلەن پىلانلىرى يوققا چىقتى. چار پادىشاھ پاۋلوف سۇيقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئەنگىلىيەنىڭ بۇ دۈشمىنىڭ تەختىگە غايىلىك ياش شاھزادىسى ئالىپكساندىر ۋارىسلىق قىلدى. فىرانسىيە ئاقارتىش ھەرىكىتى تەرەپدارلىرىنىڭ تەسىرىدە ئۆسۈپ چوڭ بولغان بۇ شاھزادە دېموكراتىيەگە مايىل ئىدى. ئۆزى سىلىق - سىپايە، مەرىپەتپەرۋەر پادىشاھ بولۇشنىلا ئارزۇ قىلاتتى. فۇكس ئەنگىلىيەدە ئازغىنا ۋاقىت ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرۇپ ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئەنگىلىيەلىكلەرنىڭ فىرانسىيە بىلەن ۋاقىتنىچە ئەپلىشىپ قېلىش ئارزۇسىدىن ئەسەرمۇ قالماي، ئورنىنى يېڭىباشتىن ئەۋج ئېلىشقا باشلىغان ئۆچ - ئاداۋەت ئىگىلىدى. ئەنگىلىيە كېلىشىم بويىچە مالتادىن قوشۇپ چېكىندۈرمەيلا قالماستىن، تېخى يېڭى تەلەپنىمۇ ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنىڭ بىلەن ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى تىنچلىق بۇزۇلدى. ياۋروپادا بوربون سۇلالىسىنىڭ تىرىلىشىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئەنگىلىيەنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭىباشتىن بىرلەشمە ئارمىيە تەشكىللەندى. چۈنكى، تېڭى پەس ناپولېئون فىرانسىيەدە قابىللار پادىشاھ بولۇشنىڭ ئۈلگىسى ھېسابلىنىمۇ، باشقا ئەللەر ئۈچۈن يامان ئۈلگە ھېسابلىناتتى.

ناپولېئون تاج كىيىپ بىر يىلدىن كېيىن فىرانسىيە بىلەن ئەنگىلىيە ئوتتۇرىسىدا يېڭىباشتىن ئۇرۇش باشلاندى ھەمدە بۇ ئۇرۇش تاكى ناپولېئون مەغلۇپ بولغانغا قەدەر داۋاملاشتى. بۇ ئىككى دۆلەت دەسلەپتە ئۇرۇشماي بىر - بىرىگە خىرىس قىلىشىپ ئۇرۇش ھالىتىدە تۇرغانىدى. بۇ بۈيۈك قوماندان بۇنداق ئەھۋالدا ھەل قىلغۇچ جەڭمۇ قىلالىدى ياكى ئۇرۇشقىمۇ خاتىمە بېرەلمىدى. ئەنگىلىيە قۇرۇقلۇقتىكى ئۆزىگە دۈشمەن دۆلەتلەرگە، بولۇپمۇ فىرانسىيەگە قارىغاندا روشەن ئىككى ئەۋزەللىككە ئىگە ئىدى: بىرىنچى، ئارال دۆلەت ئىدى. ئىككىنچى، زېمىنى پۈتۈن يەر شارىغا تارالغانىدى. ناپولېئوننىڭ تارىخ ئېڭى بارغانسېرى كۈچەيدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، ئەنگىلىيە ئىسكەندەرىيە ئىمپېرىيەسىدەك يېڭى بىر بۈيۈك ئىمپېرىيە بولۇپ، شۇ بۈيۈك ئىمپېرىيەدەك كېڭەيمەكتە ئىدى. ئۆز زېمىنىدىكى ئارال ۋە يېرىم ئاراللاردىن تاكى ئاسىيا ۋە ئافرىقىلارغىچە كېڭەيگەن مۇستەملىكىسىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ تۇتاشتۇرىدىغان بولسا، ئەنگىلىيەنى بويسۇندۇرۇش مۇمكىن ئەمەس، ناپولېئوننىڭ يېڭى شەرق ئىمپېرىيەسى بەرپا قىلىش خىيالىنىڭ ئەنگىلىيە ئىمپېرىيەسىدىن ئىبارەت بۇ ئۈيۈل تاشقا سوقۇلۇپ بەربات بولۇشى مۇقەررەر ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ناپولېئوننىڭ ماتېماتىكا تالانتىمۇ بۇ ئۈيۈل تاش ئالدىدا ئەسقاتمىدى. ناپولېئون ئەبۇغەر قولىتىمدا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، فىرانسىيە دېڭىز ئارمىيە فىلوتىنى قايتا قۇرۇش ئۈچۈن ئون يىل كېستەر دەپ مۆلچەرلىگەنىدى. ھازىر مۆلچەرلىگەن سۈرۈكىنىڭ يېرىمى ئۆتۈپ بولدى. ئەنگىلىيە دېڭىز ئارمىيەسى ئۈزۈكسىز كۈچەيمەكتە ئىدى. قىسقىغىنا تىنچلىق مەزگىلىدە مىسىرغا ئىستېلا قىلىپ بېرىپ مەغلۇپ بولغان فىرانسىيە قوشۇنلىرى ئەنگىلىيە

پاراخوتلىرىغا چۈشۈپ يۇرتىغا قايتىپ كەلگەن، ئەنگلىيە بولسا ئۈمىد تۇمشۇقى ۋە باشقا فرانسىيە مۇستەملىكىلىرىنى ئىشغال قىلىۋالغانىدى. فرانسىيە ئىچكى جەھەتتە دېڭىز ئارمىيەسى بەرپا قىلىشتىنمۇ جىددىي ۋەزىپىگە دۇچ كەلگەنىدى.

ئىمپېراتورنىڭ پاراخوت بىلىملىرىدىن خەۋىرى يوق ئىدى. ئەمما، زەمبىرەك لايىھەلەش، زەمبىرەك قويۇش، بىر تال بۇرما مەخنىمۇ قالدۇرماي زەمبىرەك قۇراشتۇرۇش، ھەرقانداق زەمبىرەك چاقىنى ۋە يۈك ھارۋىلىرىنىڭ شوتسىنى رېمونت قىلىش قولدىن كېلەتتى. ئاتلىق قوشۇننىڭ ئاتلىرىنى قانداق ۋاقىتتا تاقىلىتىش، قانداق چاغدا تاقىسىنى ئالماشتۇرۇش، بۇ ئىشقا قانچە پۇل خەجلەش كېرەكلىكىنى، جەڭگاھ بولكىخانسىنىڭ بىر كۈندە قانچىلىك بولكا پىشۇرالايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. بۇ مول بىلىمى ئۆزىنىڭ ئاجايىپ تالانتلىق بولۇپ چىقىشىدىكى سىرلىرىنىڭ بىرى ئىدى. مەيلى ئادەتتىكى چاغلاردا ياكى ئۇرۇش ۋاقتىدا بولسۇن، ئادەملىرى ناپولېئوننىڭ بىلىۋېلىشىدىن قورقۇپ ئومۇمنىڭ پۇلىنى قاقتى - سوقتى قىلىشقا پېتىنالماتتى. بۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەننىڭ ھەممىگە قادىر ۋە ھەممىگە قابىل بۇ باش قوماندانغا ھۆرمىتى ئاشاتتى - دە، ھەربىي ئىدىيەسىنىڭ توغرا ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى كاپالەتكە ئىگە بولاتتى.

بىر كىشىنىڭ ھەربىي پاراخوتنى چۈشىنىشى ئۈچۈن خۇددى زەمبىرەكنى چۈشەنمەكچى بولغان كىشىنىڭ كۈنبويى زەمبىرەك بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتكىنىگە ئوخشاش ھەربىي پاراخوتلار بىلەن بىللە ئۆسۈپ يېتىلىشىگە توغرا كېلىدۇ. گەرچە دېڭىز ئارمىيە سەركەردىلىرى ناپولېئوننىڭ دېڭىز ئارمىيەسىگە دائىر تۈرلۈك ئىشلار بىلەن شۇنچە تېز تونۇش بولۇپ كەتكىنىدىن قاتتىق ھەيران، سوئاللىرىنىڭ، بۇيرۇقلىرىنىڭ ئەمەلىيەتكە شۇنچە

ئۇيغۇن ئىكەنلىكىگە چىن كۆڭلىدىن قايىل بولسىمۇ، ناپولېئونغا بەرگەن باھاسى خۇددى مۇتەخەسسسلەرنىڭ بىئەھلى كەسپىنىڭ ئىشىغا بەرگەن ئىجابىي باھاسىدەكلا ئىدى. ناپولېئوننىڭ ئۆزىمۇ بۇنى ئوبدان بىلەتتى، شۇنداقلا ئۆزىدە قۇدرەتلىك دېڭىز ئارمىيەسى بولمايلا قالماستىن، تېخىمۇ مۇھىمى بۈيۈك دېڭىز ئارمىيە قوماندانىمۇ يوق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، بۈگۈنگە قەدەر بىرەر قوشۇننى قول ئاستىدىكىلەرگە بەرمىدى. شۇنىڭ بىلەن باشقىچە بىر خىل يېڭى ئۇرۇش تاكتىكىسىنى قوللىنىپ ئەنگىلىيەدىن ئۈستۈن كەلدى. ھامبۇرگدىن تاراتتو دېڭىز قىرغىقىغا چە بولغان ئارىلىقتىكى پورتلارنى قامال قىلىپ، ئەنگىلىيە پاراخوتلىرىنى كىرگۈزمەي، سودىنى ئاساس قىلىدىغان بۇ ئەلنى سودا ئۇرۇشى ئۈسۈلىدا مەغلۇپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا پېسىپ كىرىش پىلانىغا قايتىدىن تۈزىتىش كىرگۈزدى.

ناپولېئون ھازىر بىرۈندا خۇددى مىسىرغا ھەربىي يۈرۈش قىلىش ئالدىدا تەييارلىق كۆرگىنىدەك پاراخوت بىلەن يولغا چىقىش، پاراخوتقا يۈك قاچىلاش، يۈك چۈشۈرۈش ئىمكانىيىتىنى تەتقىق قىلماقتا ئىدى. قۇرۇقلۇقتا ئۆز تەسەۋۋۇرىنى بولۇشىچە ئەركىن قاناتلاندۇرالايتتى، ھېسابلاش ئىقتىدارىمۇ ئاجايىپ تەسەۋۋۇرى ھەمدەم بولۇپ غەلبىگە ئېرىشتۈرەتتى. بۇ يەردىكى دېڭىزدا بولسا كەسىپ ئەھلى ئەمەس، پەقەت بىر ھەۋەسكار ھېسابلىناتتى. شۇڭا، تۇنجى قېتىم ئەپلاتوندىك بىر چەتكە چىقىپ قالدى. ئۆزى چۈشكەن زەمبىرەكچى كېمە بوران - چاققۇنلۇق بىر كېچىسى دېڭىزدا بۇزۇلۇپ تۇرۇپ قالغانىدى. قىرغاققا چىققاندىن كېيىن يوسىقىغا خەت يازدى. باشقا خۇسۇسىي خەتلەردىن بۇ خېتىدىكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان

سۆز - جۈملىلەرنى ئۇچرىتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى:

ئاجايىپ ھەيۋەتلىك مەنزىرە كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولدى،
زەمبىرەكتىن سىگنال ئوقلىرى گۈلدۈرلەپ ئېتىلىپ تۇرىدۇ، بەلگە
چىراغلىرى پۈتكۈل دېڭىز قىرغىقىنى يالت - يۇلت يورۇتۇپ
تۇرىدۇ، دەھشەتلىك دېڭىز دولقۇنلىرى كىشىنى ۋەھىمگە سالىدۇ.
قايقارا دېڭىز بىلەن تۇن ئاسمىنى ئارىلىقىدا ئەگىپ يۈرگەن پەرىشتە
كىشىلەرنىڭ تىلاۋىتىنى ۋە ئىلتىجاسىنى قوبۇل قىلغاندەك،
ھېچكىمگە تالاپەت يەتمىدى، مەن بۇ مەنزىرىدىن خۇددى شېرىن چۈش
كۆرگەندەك يېنىك بىر خىل تۇيغۇدا ئۇيقۇغا كەتتىم. مەن بۇ
مەنزىرنى گويا ئۆزۈم يالغۇز جىمىدە كۆرۈپ تۇرغاندەك تۇيغۇدا
ئىدىم ھەم شۇنداق قىلغانلىقىمغا ئىشىنىپمۇ قالدىم.

بۇنىڭدىن ئون بەش يىل بۇرۇن ئاڭلىغان ئوسىئاننىڭ
ئىسكىرىپكىسى قۇلاق تۈۋىدە يەنە بىر قېتىم چېلىنغاندەك
روماننىڭ بىر تۇيغۇغا كېلىپ قالغان ناپولېئون يوسېفىنغا
يازغان خېتىنىڭ خاتىمىسىنى شائىرلارغا خاس تەسىرلىك ھەم
چوڭقۇر مەنىلىك سۆزلەر بىلەن چۈشۈرگەنىدى. بىز بۇ قۇرلادىن
ناپولېئوننىڭ شۇ تاپتا بىردىنلا خىزمەت قوراللىق كىملىرىگىدۇر
تارتقۇزۇپ قويغاندەك، ئۆزى ناتونۇش بىر مۇھىتتا يېگانە قېلىپ
ۋەھىمگە چۈشكەندەك تۇيغۇدا ئەنەلىكىنى ھېس قىلىپ
يېتەلەيمىز.

كەمدىن - كەم ئۇچرايدىغان ئامىللار ناپولېئوننى تۇيۇق
يولغا باشلاپ قويغانىدى. شۇ سەۋەبتىن گەرچە بوران - چاپقۇن
يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا
دېڭىز ئارمىيەسىنى پاراتىن ئۆتۈشكە بۇيرۇدى. دېڭىز ئارمىيە
قوماندانى بۇرۇپكىس بۇ بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىمىدى. ھېچقانداق
تەييارلىق كۆرۈلمىگەنلىكىنى بايقىغان ناپولېئون دېڭىز ئارمىيە

قومانداننى ئالدىغا چاقىرتتى.

— بۇيرۇقۇمنى نېمىشقا ئىجرا قىلىمىدىڭىز؟

— كۆرۈپ تۇرۇپسىز، ئالىلىرى، مۇشۇنداق ھاۋانى كۆرۈپ تۇرۇپ خېيىم — خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ، باتۇر لەشكەرلىرىڭىزنىڭ جېنىنى سېلىپ بېرىشكە بۇيرۇشۇمنى خالىمايدىغانسىز؟

ئىمپېراتورنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى، يېنىدا تۇرغان ئەمەلدارلىرىنىڭ چىرايى شۇ ئان جىددىي تۈس ئالدى.

— مەن بۇيرۇق چۈشۈرۈپ بولدۇم، ئاقسۆتىنىڭ قانداق بولۇشى جانابىڭىز بىلەن مۇناسىۋەتسىز، بۇيرۇققا بويسۇنۇشىڭىز شەرت!

— ئالىلىرى، بويسۇنالمىمەن.

قورقۇنچلۇق سۈكۈنات بىرىپەس ھۆكۈم سۈردى، ناپولېئون قامچىسىنى تۇتقىنىچە بۇرۇيىكىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ باردى، ئەمما قامچىسىنى شىلتىمىدى. دېڭىز ئارمىيە قوماندانى ئارقىغا داچىپ، قولىنى شەمشىرنىڭ دەستىسىگە قويدى، كىشىلەر قورققىنىدىن داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

— يىگىرمە تۆت سائەت ئىچىدە بىرۈندىن ئايرىلىپ، گوللاندىيەگە قايتىپ ئۆزىڭىزنى مەلۇم قىلىڭ! گېنېرال مارگون، بۇيرۇقۇمنى سىز ئىجرا قىلىڭ!

شۇنداق قىلىپ، بوران — چاپقۇن ئىچىدە دېڭىز ئارمىيە مانېۋىرى ئۆتكۈزۈلدى. مانېۋىر داۋامىدا يىگىرمە چوڭ كېمە ئۆرۈلۈپ چۈشتى، ماتروسىلار بۇ بىپايان دېڭىزدا دەھشەتلىك دولقۇنلار بىلەن ئېلىشتى. ئىمپېراتور بولسا ئالدىغا كەلگەن بىرىنچى كىچىك كېمىگە چۈشۈپ جېنىنى ئېلىپ قاچتى، بۇ كېمىگە ئۆلگۈرۈپ چىقىۋالغانلارنىڭمۇ جېنى ئامان قالدى. ئەتىسى دېڭىز قىرغىقىدا دولقۇن چىقىرىپ قويغان ئىككى يۈز

جەسەت بايقالدى.

بۇ ناپولېئوننىڭ زوراۋانلىق بىلەن ئۆتكۈزگەن بىر قېتىملىق سەۋەنلىكى ئىدى، بۇنداق ۋەقە ناپولېئوننىڭ ھاياتىدا پەقەت شۇ بىرلا قېتىم يۈز بەردى. بىر ئوفىتسېرنىڭ بۇيرۇققا بويسۇنمىغانلىقى شۇملۇقتىن بېشارەت ئىدى. بىراق، بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر بېشارەتمۇ بار ئىدى: بىر يىل ئىلگىرى ئامېرىكىلىق بىر كەشپىياتچى پارىژغا كېلىپ، دېڭىز ئارمىيە ئىشتابىغا ئۆزىنىڭ ئىككى يېڭى كەشپىياتنى تاپشۇرغانىدى. بۇ كەشپىياتنىڭ بىرى شامال ۋە يالاق بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان كېمە بولماستىن، پار بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان پاراخوت ئىدى. يەنە بىرى، مىنا قويۇپ بېرىپ دۈشمەن پاراخوتىنى چۆكتۈرۈۋېتىدىغان چۆكمە پاراخوت ئىدى. بۇ كەشپىياتچىنىڭ چۆكمە پاراخوتى تۇنجى سىناقتا قىسمەن مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەندە، ناپولېئون بۇ كەشپىياتچىغا باھا بېرىپ: «بۇ بىر قىزىل كۆز ئىكەن» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىشنى كالىسىدىن چىقىرىۋەتتى. ئەگەر بۇ ئامېرىكىلىقنىڭ ھەدىيە قىلغىنى ئاپتومات ياكى تېلېگراف بولغىنىدا، ناپولېئون ھەرقانداق بەدەل تۆلەشكە قارىماي سېتىۋالغان بولار ئىدى.

دېمەك، ناپولېئون ئەنە شۇنداق سەۋەنلىكى تۈپەيلىدىن غەلىبىگە ئىشەنچ قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن ئەنگىلىيە ئۈستىدىن غەلىبە قىلالمىدى. ناپولېئوننىڭ دېڭىز ئۇرۇشى جەھەتتە بىلىمى كەمچىل ئىدى. قۇرۇقلۇقتا بولىدىغان بولسا... ئەگەر بۇ ئارال دۆلىتىگە قۇرۇقلۇقتىن ھۇجۇم قىلغىلى بولسا قانچە ياخشى بولۇپ كېتەر ئىدى - ھە! ناپولېئون شۇنىڭ بىلەن بەش يىل ئىلگىرى ھىندىستانغا ھۇجۇم قىلغىنىغا ئوخشاش ئۇرۇش قىلماقچى بولدى. بىراق، بۇنىڭ ئۈچۈن تىنچلىق ۋە ۋاقىت كېرەك ئىدى.

ناپولېئون ئالدى بىلەن تىنچلىققا موھتاج ئىدى. ئىمپېراتورلۇق تاجىنى كىيگىنىدىن كېيىن بىر كۈندە ئالتە پادىشاھقا خەت ئەۋەتتى، ھەربىر پارچە خەت ئاشۇ ئالتە پادىشاھنىڭ خاراكتېرىگە قاراپ ئالتە خىل ئۇسلۇبتا يېزىلغانىدى. بىز بۇ يەردە ئىران پادىشاھىغا يازغان خېتىنىلا كۆرۈپ ئۆتەيلى:

مۇبارەك نامىنى، قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمنى ۋە تۆھپىلىرىمنى ئاڭلىماي قالمىغانسىز. فىرانسىيەنى غەربتىكى ھەممە ئەلدىن ئۈستۈن قۇدرەتلىك دۆلەتكە ئايلاندۇرغانلىقىمدىن ھەمدە شەرق ئەللىرىنىڭ پادىشاھلىرىدىن قانچىلىك مەنپەئەتكە ئېرىشكەنلىكىمدىن خەۋەردار بولغانسىز... شەرقلىقلەر ئاجايىپ جاسارەتلىك ۋە روھلۇق كېلىدۇ. بىراق، ئۇرۇش تاكتىكىسىنى بىلمىگەنلىكى، لەشكەرلەرنى مەشىق قىلدۇرۇشقا سەل قارىغانلىقى ئۈچۈن، شىمالدىكى قوشۇنلار بىلەن ئۇرۇش قىلغاندا ھەمىشە زىيان تارتىپ كەلدى... ماڭا خەت يېزىپ، ئارزۇيىڭىزنى ئېيتىڭ، ئارىمىزدىكى دوستلۇقىمىزنى ۋە سودا مۇناسىۋىتىمىزنى داۋاملاشتۇرساق دېگەن ئۈمىدىمەن... مەن تەختكە ئولتۇرغان تۇنجى يىل.

ناپولېئون

بۇ مەكتۇپنىڭ كۈنۈپرتىغا: «فىرانسىيە ئىمپېراتورى بوناپارتتىن» دەپ يېزىلغانىدى. روشەنكى، ناپولېئون ئىران پادىشاھىغا ئۆزىنىڭ مىسىرغا ھۇجۇم قىلىپ شەرقىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتكەن گېنېرال ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويماقچىدى. ناپولېئون ئىران پادىشاھىغا يازغان خېتىگە ئىمزا قويۇۋاتقاندا، ئەنگىلىيە پادىشاھىغا تەييارلىغان خېتىمۇ ئۈستەلدە تۇراتتى. بۇ خەت گەرچە ئەنگىلىيە بىلەن فىرانسىيە ئۇرۇش

ھالەتتە تۇرۇۋاتقان پەيتتە يېزىلغان بولسىمۇ، سۆز - جۈملىلىرى پاساھەتلىك، تەسىرلىك ھەم گەپچىللىك بىلەن يېزىلغانىدى:

ھېچبىر مەقسەتسىزلا شۇنچە قان تۆكۈلۈۋاتىدۇ، بۇنىڭدىن ھۆكۈمەتلىرىمىز ۋىجدان ئازابى تارتىماسمۇ؟ مەن خىجىل بولۇپ ئولتۇرمايلا تۇنجى قەدەمنى باسىم. مېنىڭچە، دۇنياغا ئۇرۇشتىن قورقمايدىغانلىقىمنى ۋە بۇ ئۇرۇشتا پەرز قىلىپ يەتكۈسىز غەلبە قىلىش - مەغلۇپ بولۇشتەك تەقدىرگە پەرۋا قىلمايدىغانلىقىمنى ئىپادىلىدىم. قەلبىم تىنچلىققا تەشنا. بىراق، ئۇرۇش ھېچقاچان شۆھرىتىمگە نۇقسان يەتكۈزگەن ئەمەس. ئالىيلاردىن ئۆتۈنمەنكى، دۇنيادا تىنچلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنىڭ ياخشى پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويمىغايىسىز! بۇ تېپىلغۇسىز ياخشى پۇرسەتنى پەرزەنتلىرىڭىزگە قالدۇرمىغايىسىز! ھازىر دەردلىرىمىزنى تۈگىتىدىغان ئەڭ ياخشى پەيت، ناۋادا بۇ پۇرسەت قولدىن كېتىپ قالسا، ئۇرۇشنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولار؟ ئالىيلرى، ئۆتكەن ئون يىلدا ئېرىشكەن زېمىنىڭىز ۋە بايلىقىڭىز پۈتۈن ياۋروپانىڭ يىغىندىسىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئۇرۇشتىن يەنە نېمىگىمۇ ئېرىشەرسىز؟

ناپولېئون بۇ خېتىدىكى ئاخىرقى جۈملىلەرنىڭ ئۆزىگىمۇ باب كېلىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى. بۇ مۇراجىئەتنىڭمۇ قىلچە نەتىجىسى بولمىدى. چۈنكى، ئەنگىلىيە ۋە ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇقى بىردىنلا روناق تاپقان بۇ ئىمپېراتورنى ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈمىتىنى زادىلا كۆزگە سىغدۇرالمىتتى. شۇنىڭ بىلەن فىرانسىيەگە قارشى تۆتىنچى قېتىملىق بىرلەشمە ئارمىيە ئۇزاق ئۆتمەيلا يەنە بىر قېتىم تەشكىللەندى.

تىنچلىق دەۋرىدە ناپولېئون ھەرھالدا قانائەت ھاسىل قىلغان، مارمېسون قەسىرىدىكى يېقىنلىرىنىڭ تەسۋىرلىگىنىدەك شادمان ئىدى. ئەمدى شەمشىرنى غىلىپىدىن سۇغۇرۇشىغا توغرا كەلدى. «چۈنكى، شەيئەلەرنىڭ ماھىيىتىدىن ئېيتقاندا، ئۆتمۈش بىلەن كەلگۈسى ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش ھامان داۋام قىلىپ تۇرىدۇ. دۈشمەنلىرىمىز بىرلىشىۋالدى، يوقىتىۋېتىلمەسلىكىمىز ئۈچۈن باتۇرلۇق بىلەن ئاتلىنىپ دۈشمەنگە زەربە بېرىشكە مەجبۇرمىز.» بۇ كۆپتۈرۈۋەتكەنلىكىمۇ ئەمەس، قورساق كۆپۈكى قىلغانلىقىمۇ ئەمەس، لىلالا گەپ ئىدى. ناپولېئوننى شەيئەلەرنىڭ بۇ قانۇنىيىتىنى بەرپا قىلدى دېگىلى بولمىسىمۇ، ھېچبولمىغاندا بۇ قانۇنىيەتنى مۇستەھكەملىگەن دېيىشكە بولىدۇ. فىرانسىيە بۈيۈك ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى دەسلەپكى بىرقانچە قېتىملىق ئۇرۇش فىرانسىيەنىڭ زېمىنىنى قوغداپ، ھەرقايسى ئەل پادىشاھلىرىنىڭ ھۇجۇمىغا قايتۇرما زەربە بېرىش مەقسىتىدىكى مۇداپىئە ئۇرۇشى بولسىمۇ، كېيىنكى ئۇرۇشلار خەلق قوشۇنىنىڭ ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارىنىڭ ۋە باش قومانداننىڭ ئاجايىپ قوماندانلىق تالانتىنىڭ تۈرتكىسىدە تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىغا ئايلىنىپ كەتتى.

بىراق، دۈشمەن ئىككى قېتىم خىرىس قىلىپ، ئىككى قېتىم چېكىندۈرۈلگەندىن كېيىنمۇ يەنە دېۋەيلەپ كەلگەنكىن، ناپولېئوننىڭ قۇرۇق ئارزۇ - خىياللىرى بىلەن تۈزۈلگەن بولسىمۇ، ھەرھالدا ئەقىلگە مۇۋاپىق پىلانلىرىنىڭ ئۆزگىرىپ مۇۋاپىق چەكتىن ئېشىپ كېتىشى تەبىئىي ئىدى. بۇ ئىمپېراتور 19 - ئەسىردە ئاسىيادا ئەنگىلىيە بىلەن كۈچ سىنىشىپ بېقىش ئۈچۈن غەربتە تىنچلىقنى يەنە ئون يىل ساقلىماقچىدى. بىراق، ياۋروپا ئەھلى ئۈزۈكسىز تۈردە فىرانسىيەدىن ئۆچ ئالماقچى بولۇۋەرگەچكە، ناپولېئون بۇنىڭغا تەدبىر قوللىنىش ئۈچۈنلا ياۋروپا ئىمپېرىيەسى بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت پىلاننى

تەسەۋۋۇرىدىن ئۆتكۈزگەندى.

ناپولېئوننىڭ ئۇلۇغ سىياسىي غايىسىنىڭ مەنبەسى مۇداپىئە تەدبىرىدىن ئىبارەت ئىدى. ھازىر ئۇنىڭغا قارشى گۇرۇھ شەكىللەنگەچكە، غايىسىدە ئىككىنچى قېتىم بۇرىلىش بولدى. كۆپ يىلدىن بۇيان قەلبىدە پەقەت ئىسكەندەرنىڭ ئوبرازىلا بار ئىدى، ھازىر بولسا بۈيۈك ئىمپېراتور چارلېماننىڭ ئوبرازىمۇ پەيدا بولدى. ناپولېئون بۈيۈك ئىمپېراتور چارلېماننىڭ قەبرىسىنى تاۋاپ قىلدى.

— ياۋروپادا تىنچلىق بولمايدۇ، — دېدى ئۇ ئىشەنچلىك ئادەملىرىگە، — ياۋروپا بىردىنبىر دانا داھىينىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتسە ئىش باشقىچە بولاتتى. ئۇ چاغدا ھەرقايسى ئەل پادىشاھلىرى داھىينىڭ قول ئاستىدىكى مۇھىم ئەمەلدارلىرى بولىدۇ، داھىي سەركەردىلىرىگە زېمىن بۆلۈپ بېرىدۇ ھەمدە ئوردا بېرىدۇ، كىشىلەر بۇنى قەدىمكى ئىمپېرىيەدىن ئەندىزە ئالغانلىق دەپ قارىشى مۇمكىن. ھىم، دۇنيادا مۇتلەق يېڭى شەيى بولۇپ باققان ئەمەس!

ناپولېئوننىڭ غايىسى بارار - بارا ئۆزگەردى، تارىخىي تەسەۋۋۇرىدا تۇغۇلغان يېڭى غايىلەر مۆلچەرلىگۈسىز ئاقسۆڭەك پەيدا قىلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنداق غايە ئۆزى ئۈچۈن ئۆتكەنكى ئۇلۇغۋار ئىشلاردىن دېرەك بەرگەچكە، خۇددى بىرەر مەركىزىي شەھەرنى ئېلىش ئۈچۈن ھۇجۇمغا ئۆتكەندەك شۇ غايىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا ئۆتتەك قىزغىنلىق بىلەن ئالغا ئىنتىلەتتى. ناپولېئون شۇ تاپتا بۈيۈك ئىمپېراتور چارلېماننىڭ ئىمپېرىيەسىدەك بىر بۈيۈك ئىمپېرىيە بەرپا قىلىش كويىدا ئىدى. بۇ يېڭى غايىسى كونا نىشانغا يەتمەي تۇرۇپلا يېڭى بىر نىشان ئۈچۈن ئەسەبىيلىك بىلەن ئاتلىنىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى.

ئون بىرىنچى، تۈگمەندىكى رىۋايەتتەك ئۇچرىشىش

بۇ يىل ئەتىيازدىن بۇيان ناپولېئوننىڭ قوشۇنى ئارقىغا سۈرۈلۈپ كېلىۋەرگەن ئەنگلىيەدە قۇرۇقلۇققا چىقىشتىن ئىبارەت ئۇرۇش پىلانىنى يولغا قويۇش ئۈچۈن شىمالدا تۇرۇپ كەلگەندى. بىراق، ناپولېئون كۈزدە ئاۋستىرىيەنىڭ ھۇجۇم تەھدىتى ئايدىنلاشقاندا ئىككى كۈن ئىچىدە يېڭى ئۇرۇش پىلانىنى تۈزۈپ، ئىككى ھەپتە ئىچىدىلا بارلىق قوشۇننى شەرققە يۆتكىدى. بۇ خەۋەر رېيىن دەرياسى ساھىلىغا يېتىپ كېلىپ بولغۇچە، ناپولېئون قوشۇنلىرى رېيىن دەرياسىدىن ئۆتۈپ بولدى. ناپولېئون بىرۈن پورتىدىن يولغا چىقىش ئالدىدا كاتىپى دارۇغا ئۆز قوشۇنىنىڭ ئاۋستىرىيەگە ھۇجۇم قىلىش پىلانى، ھەربىي يۈرۈش تەرتىپى ۋە ۋاقتى، كالىۋننار يىغىلىدىغان جاي، تۇيۇقسىز ھۇجۇم پىلانى، دۈشمەننىڭ يۆنىلىشى ۋە سەۋەنلىكى قاتارلىقلارنى قالدۇرماي ئاغزاكى بايان قىلىپ بەردى. ناپولېئون بۇلارنى ئۇرۇش باشلىنىشتىن ئىككى ئاي ئىلگىرى ئۇ يەردىن ئىككى يۈز مىل يىراقلىقتا تۇرۇپ ئېيتىپ بەرگەندى.

ئاۋستىرىيەنىڭ ھۇجۇم قوزغاش ئاساسى تولۇق ئىدى، ئىتالىيە يېڭى پادىشاھىنىڭ شاھانە ھاسسىنىڭ كۆزىگە ۋېنتسىيەنىڭ بەلگىسى بولمىش شىرنىڭ ئوبرازى ئويۇلغانىدى. بۇ ۋەقە، شۇنداقلا ژېنوۋانىڭ ئىشغال قىلىنغانلىقى خابىسبۇرگ جەمەتىگە «سېلەر ئۈچىنچى قېتىم تەۋەككۈل قىلىپ ئالىپ تاغلىرىدىن ئۆتكۈچى بولماڭلار» دەپ بېرىلگەن ئاگاھلاندىرۇش ئىدى. ئاۋستىرىيەنىڭ بۇ قېتىم گېرمان زېمىنىدا فىرانسىيە بىلەن ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلىشىغا توغرا كەلگەندى. ئەنگلىيە سېخىلىق بىلەن كۆپلەپ پۇل چىقاردى. رۇسىيەنىڭ سەل

چاغلانغا بولمايدىغان ئارمىيەسىمۇ خۇددى ناپولېئون مىسىردا تۇرۇۋاتقان، بىرلەشمە ئارمىيە قەدەممۇقەدەم غەلبە قىلىۋاتقان چاغلاردىكىدەك چېگرا رايونىدا كۆز تىكىپ تۇراتتى، يېڭى چار پادىشاھ ياۋروپانىڭ رۇسىيەگە بولغان بىر تەرەپلىمە كونا قارىشىنى ئۆزگەرتىش قارارىغا كەلگەندە، «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» قىلىپ تىخ ئۈچىنى غەربتىكى زومىگەرگە قاراتتى. كىشىلەر ناپولېئوننىڭ ئۇرۇش تىكتىكىسى ۋە ماھارىتى بىلەن پىششىق تونۇش بولۇپ كەتكەچكە، ناپولېئون بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ ئاشۇنداق تىكتىكىسى بىلەن ئوڭدا قېلىشى مۇمكىن ئىدى. بىراق، يېڭىچە پىلاننى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان بۇ تالانت ئىگىسى ئۆز قوشۇنىنى باشلاپ ئۇچقاندەك تېز يۈرۈش قىلىپ، ئاۋستىرىيەلىكلەر ئېسىنى يىغىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلىپ بولغۇچە، ئولىم قورغىنىدا قورشاشقا ئېلىۋالدى ۋە بىرەر پاي ئوق چىقارمايلا پۈتۈن سەپ بويىچە ئەل قىلدى. «مەقسىتىمگە يەتتىم، ئاۋستىرىيە قوشۇنىنى چاقماق تېزلىكىدە يوقاتتىم. ئەمدى ھۇجۇمنى رۇسىيەگە بۇرايمەن، ئۇنتۇرغىنى ئۇنتۇرغان.»

غەلبىگە ئادەتلىنىپ قالغان ناپولېئون غەلبىنى تەسۋىرلەيمەن دەپ ئاغزىنى ئۇپرىتىپ ئولتۇرۇشنى خالىماس بولۇپ قالغانىدى. «تېگىشلىك تىرىشچانلىقتىنمۇ ئارتۇق تىرىشچانلىق كۆرسەتتىم، — دېدى يوسىپنىغا ئەۋەتكەن خېتىدە، — بىر ھەپتىدىن بۇيان چىلىق — چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپلا يۈردۈم، پۇتلىرىم مۇزلاپ كەتتى.» پۇزۇر كىيىنگەن، مەيدىسىدە مېداللىرى چاقناپ تۇرغان مارشاللىرىنىڭ ئارىسىدا (بۇ ئۇلارنىڭ تۇنجى قېتىم چەت ئەلدە ئۆز شوھرىتىنى كۆز — كۆز قىلىشى ئىدى) ئۈچىسىدىكى ئەسكەر فورمىسى ئۈستىگە جەينىكى ۋە پېشى ئۇپراپ پۇرلىشىپ كەتكەن يامغۇرلۇقنى يېپىنغان، بېشىغا كاكارسىز قالىپاق كىيگەن ناپولېئون گۈلخان

يېنىدا قولىنى كەينىگە تۇتقىنىچە مەغرۇر قىياپەتتە تىك تۇرۇپ، ئولم قورغىنىدىكى ئاۋستىرىيە قوشۇنىنىڭ تەسلىمىنى قوبۇل قىلدى. ناپولېئون مارىنگودىكى چېغىدىكىدەكلا سۈلھى تەلەپ قىلىپ، ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغان ئاۋستىرىيە ئىمپېراتورىغا ئۆزىنىڭ دەۋەتنامىسىنى ئەۋەتتى. بۇ دەۋەتنامىمۇ شۇ قەدەر توغرىدىن - توغرا يېزىلغانكى، ياۋروپا دىپلوماتلىرىنىڭ بېشىنى ئاغرىتىۋەتتى:

سىزگە مەلۇم، ئەگەر بۇ قېتىمقى ئامىتىمدىن پايدىلىنىپ سىزدىن ئەنگلىيەنىڭ تۆتىنچى قېتىملىق بىرلەشمە ئارمىيەسىگە قاتناشماسلىقىڭىز توغرىسىدا كاپالەت بېرىشىڭىزنى شەرت قىلىپ سىز بىلەن سۈلھى قىلماقچى بولسام، ئادىل ئىش قىلغان بولمىنەم ھەم سىزگىمۇ پايدىلىق بولىدۇ... مېنى خەلقىمنىڭ تىنچلىقى ۋە سىزنىڭ دوستلۇقىڭىزدىنمۇ ئارتۇق خۇشال قىلىدىغان ھېچنېمە يوق. شۇڭا، ئەتراپىڭىزدا شۇنچە كۆپ ۋە شۇنچە قۇدرەتلىك دۈشمەنلىرىم بولسىمۇ، مەن يەنىلا سىزدىن بۇ شەرتكە ماقۇل بولۇشىڭىزنى تەلەپ قىلىمەن.

ناپولېئون يەنە قوشۇنلىرىنى باشلاپ ۋىيېنناغا يۈرۈش قىلدى. ناپولېئون تېز سۈرئەتتە يۈرۈش قىلىپ كېتىۋاتقاندا بىر قېتىم زەربىگە ئۇچرىدى. ئۇنىڭ خەۋەر تېپىشىچە، قۇرۇقلۇقتا غەلبە قازىنىپ ئىككى كۈندىن كېيىن ئەنگلىيە فىلوتى ترافالگادا فىرانسىيە دېڭىز ئارمىيەسىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك تارمار قىلغان، فىرانسىيەنىڭ ئون سەككىز ئۇرۇش كېمىسى ۋەيران قىلىنغان، نېلسون ئۇرۇشتا قۇربان بولغان، فىرانسىيە دېڭىز ئارمىيەسىنىڭ قوماندانىمۇ دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانىدى. ۋاقىت كەينىگە يېنىپ كېتىسۇۋاتامدۇ - قانداق؟ قۇملۇقتا كېتىۋاتقان ناپولېئون ئەبۇغەردىكى مەغلۇبىيەت

تەرگېدىيەسىنىڭ تەكرارلىنىدىغانلىقى توغرىسىدىكى شۇم خەۋەردىن ۋاقىپ بولدى. «غەيرەت! ئەينى ۋاقىتتىكى ئەھۋال ھازىرقىدىن يۈز ھەسسە مۇشكۈل ئىدى، ھازىر پارىژ بىلەن بولغان ئارىلىقىمىزنى ئايرىپ تۇرىدىغان دېڭىز يوق، كېمىگە موھتاج ئەمەسمىز.» شۇنىڭ بىلەن ناپولېئون ۋېيېنناغا قاراپ تېز ئىلگىرىلەپ، دۈشمەننى بىر پاي ئوق چىقارمايلا، شەھەرنى تاشلاپ قېچىشقا مەجبۇر قىلدى.

بىراق، تىرافالگادىن كەلگەن خەۋەر ئاۋستىرىيە ئىمپېراتورى فىرانسىسىنىڭمۇ، شۇنداقلا چاررۇسىيە ئىمپېراتورى ئېلىكساندىرنىڭمۇ ئىشەنچسىنى ئاشۇرغانىدى. دۈشمەنلەشكۈچى ھەر ئىككى تەرەپ پىرۇسىيەنى قولغا كەلتۈرۈشكە كۈچىنىڭ بارىچە تىرىشماقتا ئىدى، پىرۇسىيە ھەر ئىككى تەرەپتىن گۇمانلىنىپ، سۆھبەتلىشىش ۋاقتىنى ئارقىغا سوزۇۋەردى. ناپولېئوننىڭ تۈركىيەنى يەمچۈك قىلىپ، چاررۇسىيە ئىمپېراتورىنى قارماققا ئىلىندۈرۈش پىلانىمۇ تامامەن مەغلۇپ بولدى. بۇررىئاندا مۆكۈشمەك ئويۇنى قىزىپ كەتكەندى، بۇ مۆكۈشمەكتە ھەربىر دۆلەت بىر - بىرىگە سىر بەرمەسلىككە تىرىشاتتى، ئەمما تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىللىرى مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قوياتتى. پەقەت ئىمپېراتور ناپولېئونلا سىياسىي غايىگە ئىگە بىردىنبىر ھۆكۈمران ئىدى، ھەل قىلغۇچ ئۇرۇش باشلىنىشتىن ئىككى كۈن ئىلگىرى جىمى تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈۋالدى. بۇررىئاندا سۆھبەتلىشىۋاتقان تاللىپىرانغا مۇنداق خەت يازدى:

ۋېنتسىيەنى سالىزبۇرگقا ھەمدە سالىزبۇرگنى ئاۋستىرىيەگە تاپشۇرۇپ بېرىشكە قارشى ئەمەسمەن، ماڭا كېرىكى ۋېيېننا... ئىتالىيە پادىشاھى ئۈچۈن... ئەگەر نامزات كىنەز ئىختىيار قىلسا

ئۆزىنى ۋېنتسىيە پادىشاھى دەپ ئاتىسىمۇ بولىدۇ.
 باۋارىيە نامزات كىنەزىنىڭمۇ پادىشاھ بولۇشىغا ئىجازەت...
 زەمبىرەك، ئوق - دورا ئىسكىلاتى ۋە قورغانلىرىنى قايتۇرۇپ
 بېرىمەن. بىراق، ئۇلار ماڭا بەش مىليون فىرانك تۆلىشى كېرەك.
 ئەتە رۇسلار بىلەن بىر مەيدان دەھشەتلىك ئۇرۇش قىلماقچىمىز.
 ئۇرۇشتىن ساقلىنىشقا كۈچۈمنىڭ بارىچە ئۇرۇنۇپ باقتىم. چۈنكى،
 بۇ بېھۋەدە قان تۆكۈلىدىغان ئۇرۇش، چار پادىشاھ بىلەن بىر قانچە
 قېتىم خەت يېزىشتىم. ئەۋەتكەن ئۇچۇرىدىن قارىغاندا، ئوغۇل
 بالىدەك قىلىدۇ، ئەمما ئادەملىرى بەك ئوسال... پارىژغا خەت
 يېزىۋېتىڭ، ئەمما خېتىڭىزدە ئۇرۇش توغرىسىدىكى ئىشلارنى تىلغا
 ئالماڭ، خانىشنى چۆچۈتۈپ قويسىز. ئەنسىرىمەڭ، مەن بۇ يەردە
 مۇستەھكەم تۇرۇۋاتىمەن، بىردىنبىر ئەپسۇسلىنىدىغىنىم بېھۋەدە قان
 تۆكۈلۈشتۈر. ئۆيۈمدىكىلەرگە خەت يېزىۋېتىرسىز. تۆت كۈن بولدى،
 گازارىمدا مۇھاپىزەتچىلەر بىلەن بىللە تۇرۇۋاتىمەن، خەتنى تىزىمغا
 قويۇپ يازماقتىن باشقا ئامال يوق. شۇڭا، كۆپرەك خەت يازالمايمەن.

فىرانسىيە ئىمپېراتورىنىڭ ئەڭ مەشھۇر غەلىبە
 ھارپىسىدىكى كەيپىياتى ئەنە شۇنداق ئىدى. خەرىتىگە قاراپ
 ئويغا پاتقان ئىمپېراتور مورايۋىيەدىكى ھەربىر كەنتنىڭ
 ئىسمىنى، ھەربىر دەريا - ئېقىننىڭ كەڭلىكىنى، ھەربىر
 يولنىڭ ئەھۋالىنى ئالا قويماي خاتىرىلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن
 بىر ۋاقىتتا، پارىژدا ئۆزىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ ئولتۇرغان
 ۋەزىرلىرىنى ۋە ئۆزىدىن ئەندىشە قىلىپ ئولتۇرغان خانىمىنى
 ئەسكە ئالدى. ناپولىئون شۇ يېرىم سائەت ئىچىدە تۆتتىن
 بەشكىچە دۆلەتنى پارچىلاش پىلانىنى، جۈملىدىن يېڭىدىن
 تەيىنلىنىدىغان پادىشاھلار، تۆلەم پۇلى، مۇھىم قورغانلارنى
 تاپشۇرغۇزۇش پىلانىنى تۈزۈپ بولدى. مۇشۇنداق بىر ئادەمنىڭ
 شۇ تاپتا ئوردا ئىچىدە كۆڭۈللۈك زىياپەت ئۆتكۈزۈپ ئولتۇرغان

ئەنئەنىۋى پادىشاھلارنى مەغلۇپ قىلىشىدىن ھەيران قالغۇدەك نېمىسى بار؟

ناپولېئون شۇ ئاخشىمى دۈشمەن قوشۇنىنىڭ يۆتكىلىش ئەھۋالىدىن خەۋەر تاپقىنىدا چاۋاك چالدى:

— قىلتاققا چۈشتى! ئۆزى ئالدىمغا كېلىدىغان بوپتۇ! ئەتە ئاخشامغىچە دۈشمەن قوشۇنىنىڭ كۈلى كۆككە سورۇلىدىغان بولدى!

ئاندىن ئۇ بىر دېھقاننىڭ ئۆيسىدە قول ئاستىدىكىلەر بىلەن تاماق يېدى، تاماقتىن كېيىن ئادىتىنى بۇزۇپ ھاياجان ئىچىدە ئويغا پاتقىنىچە ئۈستەلدىن قوپماي ئولتۇرۇپ كەتتى. تىراگېدىيەنىڭ ماھىيىتى ھەققىدە پاراڭ قىلىپ بەردى، ئاندىن پارىژنى مىسىرغا يۆتكەپ:

— ئەگەر ئۆز ۋاقتىدا ئاكيىنى ئالغان بولسام، شۇ چاغدىلا بېشىمغا سەللە ئورنغان، لەشكەرلىرىمگىمۇ تاغاردەك كېلەڭسىز تۈرك تامباللىرىنى كىيدۈرگەن بولاتتىم. بىراق، لەشكەرلىرىمنى پەقەت ئامال قالمىغاندىلا ئاتلاندۇرمىەن، قاراپ تۇرۇپ خېيىم - خەتەرگە تەۋەككۈل قىلدۇرمايمەن، قوشۇنۇمنى قۇربان بېرىشتىن قورقمايدىغان مۇقەددەس قوشۇنغا ئايلاندۇردۇم، تۈركلەر بىلەن بولغان ئۇرۇشتا ئەرەبلەر، گىرېكلار ۋە ئەرەملەرنى ئاخىرغىچە ئۇرۇشقا سالسام بوپتىكەن. ئەگەر موراۋىيەدە ئەمەس، سۇۋەيشتە غەلبىلىك ئۇرۇش قىلغان بولسام، شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا شەرق ئىمپېراتورى بولۇپ قالغان، پارىژغا ئىستانبول ئارقىلىق نۇسرەت بىلەن قايتقان بولاتتىم.

ناپولېئوننىڭ بۇ گەپلىرىنى ئۆز قۇلقى بىلەن ئاڭلىغان شۇ سورۇندا بار بىر شاھىتنىڭ ئەسلىمىسىدە قەيت قىلىنىشىچە، ناپولېئون بۇ سۆزىنىڭ ئاخىرقى بىرقانچە جۈملىسىنى دەۋاتقاندا، دېگەنلىرىنىڭ شېرىن چۈش ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ

بىلىپ يەتكەندەك مىيىقىدا كۈلۈپ قويغانىكەن.

تاك ئاتتى. ناپولېئون بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرىكى بۈگۈنكى كۈندە بۇۋى مەرىپەم چېركاۋىنىڭ مېھرابىدا تۇرۇپ ئۆزىگە ئۆزى ئالتۇن رەڭلىك تاج كىيدۈرگەنىدى. بۈگۈن قايناق ھېسسىيات بىلەن ئېلان قىلغان خىتابنامىسىدە لەشكەرلىرىنى ئاشۇ كۈننى ئەسكە ئېلىشقا چاقىردى. ئاخىردا «بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتىن كېيىن ئىككىنچى جەڭگە ئاتلانمايمەن» دەپ جاكارلىدى (تارىخنامىلەردە باش قومانداننىڭ بۇنداق سۆزىنى قىلىپ باققانلىقى پەقەتلا قەيت قىلىنمىغان). ھەممە لەشكەر ئۆزىنىڭ ئۆلۈمىگە پەرۋا قىلماي ئەڭ ئالدىنقى سەپتە تۇرىدىغانلىقىنى بەس - بەستە جاكارلىدى. ناپولېئوننىڭ قول ئاستىدىكى گۇارديەچىلەر يىگىرمە قېتىمدىن ئارتۇق چوڭ ئۇرۇشنى بېشىدىن كەچۈرگەنىدى، ئۇلار ناپولېئوننىڭ كۆكتە نىجات يۇلتۇزى چاقناپ تۇرغان بىردىنبىر سەركەردە ئىكەنلىكىگە شەكسىز ئىشىنەتتى. ناپولېئون قول ئاستىدىكىلەرگە «ئۇرۇشتىن كېيىن سەركەردە - لەشكەرلىرىمنى تۆھپىسىگە قاراپ تارتۇقلاش ئۈچۈن بولسىمۇ، ئالدى بىلەن ئۆز ھاياتىمنى قوغدايمەن» دېيىشكە جۈرئەت قىلالايتتى.

ئىمپېراتور شۇنىڭدىن كېيىن ئاۋستىرىيە ۋە رۇسىيەدىن ئىبارەت بۇ ئىككى دۆلەتنىڭ كۈچلۈك بىرلەشمە قوشۇنىنى مەغلۇپ قىلىپ، كىشىلەر ئاڭلاپمۇ باقمىغان بىر تۈزلەڭلىكتە - ئاۋستېرلىز تۈزلەڭلىكىدە ئەۋلادتىن - ئەۋلادقىچە ئۆچمەس نام قالدۇردى.

— يىگىتلەر! — دېدى ناپولېئون ئەتىسى غالىب لەشكەرلىرىگە، — مەن سىلەردىن تولىمۇ رازى... بالاڭلارغا مېنىڭ ئىسمىمنى قويۇڭلار، ئەگەر بالىلىرىڭلاردىن بىرەرسى شۇ نامغا لايىق بولۇپ چىقسا، جىمى بايلىقىمنى شۇنىڭغا ھەدىيە

قىلىپ بېرىمەن ھەمدە ۋارىسىم دەپ جاكارلايمەن !
 ناپولېئون ئۆز قوشۇنىنى ئەنە شۇنداق قىزغىن سۆزلەر بىلەن
 رىغبەتلەندۈرۈشكە ئادەتلەنگەنىدى. خانىمغا ئىخچام سۆزلەر
 بىلەن قىسقىلا بىر پارچە خەت يازدى:

رۇسىيە ۋە ئاۋستىرىيە قوشۇنلىرىنى مەغلۇپ قىلدىم. بەك
 چارچىدىم، دالدا يېتىپ - قوپۇۋاتقىنىمغا سەككىز كۈن بولدى،
 كېچىسى ھاۋا سوغۇق. بۈگۈن كېچە شاھزادە كاۋنتىزنىڭ چىرايلىق
 داچىسىدا ياتتىم، يېڭى كۆڭلەك ئالماشتۇرۇۋالدىم، بۇ مېنىڭ
 سەككىز كۈندىن بۇيان تۇنجى قېتىم كىيىم ئالماشتۇرۇشۇم... ئەمدى
 ئىككى - ئۈچ سائەت ئۇخلىۋالغىيتىدىم، ئىلاھىم.

مەغلۇپ بولغان ئاۋستىرىيە پادىشاھى ئەتىسى شاھزادە
 كاۋنتىزنىڭ قەسىرىگە كېلىپ، بۇ كورسىكالىق پاكىنەك
 لېيتېنانت بىلەن شۇ يەردە كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلدى، شۇنىڭ
 بىلەن بۇ تارىخىي ئېپىك داستاننىڭ يەنە بىر سەھىپىسى
 ئېچىلدى. بىراق، ھەمىشە ئاتلىق چېپىپىلا يۈرىدىغان پاكىنەك
 شامال مۇئەككىلى ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي كېتىپ قالدى. كېيىن
 بۇ ئىككىيلەن ئاخىر بىر تۈگمەندە كۆرۈشتى.

— كەچۈرۈڭ، ئالىيلىرى، — دېدى ناپولېئون ئەدەپ
 بىلەن، — مۇشۇ تۈگمەندىن باشقا سىزنى قوبۇل قىلغۇدەك
 ئوردام يوق، ئىككى ئايدىن بېرى مۇشۇ يەردە تۇرۇۋاتىمەن.
 ئەجدادىنىڭ تەختىگە ۋارىسلىق قىلغان ئاۋستىرىيە
 پادىشاھىنىڭ ئالدىدا بۇ ھەربىينىڭ ئۆزىگە تەمەننا ئەيلەپ
 شۇنداق گەپلەرنى قىلىشى قاتتىق كىنايە ئىدى. ناپولېئونغا
 ئايانكى، بۇ بۈيۈك غەلبە خەۋىرى ۋەتەننىگە يېتىپ بارغىنىدا
 كىشىلەر پارىژ كوچىلىرىدا تۇغ - گەلەملەرنى پۇلاڭلىتىپ،
 تۇشمۇتۇشتىن ناخشا توۋلاپ تەنتەنە قىلىشاتتى.

زېھنى ئۆتكۈر، پىشقان، قۇۋ، تەربىيە كۆرگەن بۇ ئېسىل سۈپەت ئاۋستىرىيە پادىشاھى بۇ مەسخىرىنى قانداق قىلىپ ئەپلەپ - سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋېتىشنى بىلەتتى.

— ئاللىلىرى، سىز بۇ تۇرالغۇڭىزنىڭ شۇنچە كۆپ ئەۋزەللىككە ئىگە ئىكەنلىكىنى بايقىغاچقا، بۇ يەرنى ياقتۇرۇپ قالدىڭىز، — دېدى ئاۋستىرىيە پادىشاھى. بۇنىڭ بىلەن، ئون يىلغا يېقىن تۇتۇشقان بولسىمۇ يۈز كۆرۈشۈپ باقمىغان بۇ ئىككى رەقىب كۈلۈمسىرىگىنىچە بىر - بىرىگە يەر تېگىدىن بىرىپەس قارىشىپ تۇردى. بۇ ئىككىلەن قۇرداش ئىدى، ھەر ئىككىسى يىگىرمە نەچچە ياش چاغلىرىدىن باشلاپلا ھوقۇق تۇتقان، ئەمما باشقا - باشقا يول تۇتقانلاردىن ئىدى. بىراق، شۇ تاپتا ناپولېئوننىڭ تىنچلىق ئارزۇسىنىڭ ئۆزلىرىنى كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر - بىرىگە شۇ قەدەر يېقىنلاشتۇرىدىغانلىقىنى، شۇنداقلا ئاۋستىرىيە پادىشاھىنىڭ قىساس ئېلىش نىيىتىنىڭ ئاخىر ئۆزلىرىنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋېتىدىغانلىقىنى ھەر ئىككىسى ئويلاپ يەتمىگەندى.

تۈنۈگۈن گازارىمدا ئاۋستىرىيە پادىشاھى بىلەن كۆرۈشۈپ ئىككى سائەتچە سۆھبەتلەشتىم... كۆڭۈل - كۆكسۈمنى كەڭ تۇتۇشۇمنى تىلەپ ماڭا ئىگىلىدى. بىراق، مەن ھوشيار تۇردۇم... تېزىدىن تىنچلىق كېلىشىمى تۈزۈشكە قوشۇلدىق... ئاۋستېرلىز ئۇرۇشى مېنىڭ ھەربىي ھاياتىمدىكى ئەڭ چىرايلىق بىر قېتىملىق ئۇرۇش بولدى. بىز بۇ ئۇرۇشتا قىرىق بەش ھەربىي بايراق، بىر يۈز ئەللىك نەچچە زەمبىرەك غەنىمەت ئالدۇق، رۇسىيە گىۋاردىيەسىنىڭ يىگىرمە مىڭ گېنېرالنى ۋە ئوتتۇز مىڭدىن ئارتۇق سەركەردە - لەشكەرنى ئەسىر ئالدۇق، يىگىرمە نەچچە مىڭ كىشى قازا قىلدى... نەقەدەر دەھشەت!

مۇراد - مەقسىتىگە يېتىپ، خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي قالغان قايسىبىر غالىب مۇشۇنداق ئاجايىپ خاتىمە يېزىپ باققان؟

تىنچلىق سۆھبىتى مەزگىلىدە دىپلوماتىيە مىنىستىرى بىلەن ئىمپېراتور ئوتتۇرىسىدا پىكىر ئىختىلاپى تۇغۇلدى:

«ھازىر غەلىبىسىپىرى قوغلاپ زەربە بېرىدىغان بولساق، خابىسبۇرگلىقلارنى تارمار قىلىۋېتىشىمىز ئاسانغا توختايدۇ، - دېدى تاللىپىران ئاۋستېرلىز ئۇرۇشىنىڭ ئىككىنچى كۈنى ناپولېئونغا يازغان خېتىدە، - بىراق، فىرانسىيەنى نەزەردە تۇتقاندا، ئەڭ ياخشىسى ئۇلارنى كۈچلەندۈرۈپ، فىرانسىيە سىستېمىسىدا مۇقىم بىر ئورۇنغا ئىگە قىلغىنىمىز تۈزۈك.»

بىراق، ئىمپېراتور پىرسبۇرگ تىنچلىق شەرتنامىسىدە چىڭ تۇردى، بۇ شەرتنامىدە گېرمان ئىمپېرىيەسىنىڭ پارچىلىنىدىغانلىقى، ئاۋستىرىيەنىڭ گېرمانىيە ۋە ئىتالىيەدىن چېكىنىپ چىقىپ كېتىشى كېرەكلىكى بەلگىلەنگەنىدى.

ناپولېئوننىڭ ھەقىقىي مۇددىئاسى نېمە؟

ياۋروپا! فىرانسىيە رەھبەرلىكىدىكى دۆلەتلەر ئىتتىپاقى! رۇسىيە ئاسىياغا تەۋە دۆلەت، ئەنگىلىيە ياۋروپا سىرتىدىكى يېگانە ئارال دۆلەت. ياۋروپا قۇرۇقلۇقىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش كېرەك، ئوتتۇرا ۋە كىچىك ھاكىمىيەتلەر فىرانسىيە بۈركۈت تۇغىنىنىڭ ھىمايىسىدىكى دۆلەتلەر ئىتتىپاقى بولۇپ تەشكىللىنىشى ھەمدە دېموكراتىيە ئاساسىدا تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى كېرەك. ئاۋستېرلىز ئۇرۇشىدىن كېيىن بۇ يېڭى ئىدىيە بىر خىل سىستېما بولۇپ شەكىللەندى. ياۋروپالىقلارنىڭ ئەڭ ئالىي غايىسى ياۋروپانى بىرلىككە كەلتۈرۈش، بۇ نىشاننى ئەمدى بوناپارت ھاكىمىيىتى ئىشقا ئاشۇرۇشى كېرەك.

ناپولېئون بۇ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا دەرھال تۇتۇش

قىلمىدى. بىراق، بۇ ئۆز غايىسىدىن ۋاز كەچكىنى ئەمەس ئىدى. چۈنكى، بۇ غايىنى شارائىت يارىتىش ۋە تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا توغرا كېلەتتى. بۇ غايىنىڭ ئۇرۇش داۋامىدا پەيدا بولغانلىقى بەرھەق. ئەمما، شۇ غايىسى ئۈچۈن ئەتەي ئۇرۇش قوزغىغان ئەمەس، يەنە كېلىپ ناپولېئون مارىنگو ئۇرۇشىدىن بۇيان ئىزچىل تۈردە تىنچلىققا تەشنا بولۇپ كەلگەن. ئاۋستىرىيە بولسا سۇلھى قىلىشنى خالىمىغانلىقى ئۈچۈنلا، يېڭى ئۇرۇش قوزغالغانىدى. ئەنئەنىچىلىك تەلىماتىنىڭ مەنتىقىسى بويىچە ئېيتقاندا، خابىسبۇرگ سۇلالىسى بىلەن ئىنقىلابىي ھاكىمىيەتنىڭ ياۋروپادا تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئاۋستىرىيەلىك ئۇرۇشى بۇ ئىختىلاپنى يەنە بىر قېتىم ھەل قىلدى. قايتا تۇرىلىپ، يېڭىباشتىن دەس تۇرغان بۈيۈك ئىمپېراتور چارلېمان — ناپولېئون ياۋروپانى قايتىدىن بىرلىككە كەلتۈرمەكچى. بىراق، ناپولېئون تەرىپىدىن قايىل قىلىنمىغان، بەلكى ناپولېئوننىڭ شەمشىرى ئارقىلىق ئۇرۇشتا مەغلۇپ قىلىنغان پادىشاھلار ۋە ئىمپېراتورلارنىڭ بۇ مەنىۋى يولنى بويلاپ ياۋروپانى بىرلىككە كەلتۈرۈش نىشانىغا قاراپ مېڭىشى مۇمكىن ئەمەس. نۇرغۇن ئىشلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ناپولېئوننىڭ بىرلىككە كەلگەن ياۋروپا ئىمپېرىيەسىنى قورال كۈچى ئارقىلىق بەرپا قىلماقتىن باشقا ئامالى يوق ئىدى. ناپولېئون ئۆزىنىڭ بۇ ئۇلۇغۋار نىشانىغا يېتىش يولىدا قوللانغان ۋاسىتىسىنىڭ نەقەدەر خاتا بولغانلىقىنى ئون يىلدىن كېيىن ئاندىن بايقىدى. بۇ نۇقتىنى بىلىپ يەتكىنىدە تولىمۇ كېچىككەن بولۇپ، ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنىپ، سۈرگۈندە ياشاۋاتتى، ھايات مۇساپىسى ئاخىرلىشىش ئالدىدا تۇراتتى.

ئون ئىككىنچى، تەرەپلەر

«رىم پاپاسىغا ئېيتىڭلار، كۆزۈم پاپادا تۇرۇپتۇ. ئېيتىپ قويۇڭلار، مەن چارلىمان، چېركاۋنىڭ شەمشىرى، پاپانىڭ ئىمپېراتورى، پاپامۇ شۇنداق قاراشتا بولسۇن» دەپ يازدى ناپولېئون رىمغا ئەۋەتكەن خېتىدە. ئەگەر ناپولېئوننىڭ رىمغا ئېگىلىپ سالام بېرىشىگە توغرا كېلىدىغان بولسا، ئۇمۇ ھېچبولمىغاندا رىمنىڭ ئۆزىگە بويسۇنۇشنى تەلەپ قىلاتتى. ئاۋستېرلىز ۋە پىرىسبۇرگ ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىدىن كېيىن ناپولېئوننىڭ ھەرىكەتلىرىدە يېڭى ئۇسلۇب پەيدا بولدى. مەغلۇپ ئاۋستىرىيەدىن ياۋروپاغا ئەنە شۇنداق مىسلىسىز مۇستەبىتلەرچە ئۇسلۇبتا، ئەنە شۇنداق تەلەپپۇزدا مەكتۇپ ئەۋەتتى. ناپلېس ئېلىنىڭ ئايال پادىشاھى ناپولېئوننىڭ كۆپ يىلدىن بۇيانقى ئاگاھلاندىرۇشلىرىغا خىلاپ ئىش تۇتۇپ، ئەنگىلىيە پاراخوتلىرىنىڭ ناپلېس پورتىدا توختىشىغا ئىجازەت بەرگەندى، ناپولېئون: «بوربون سۇلالىسىنىڭ ناپلېستىكى ھۆكۈمرانلىقى كەلمەسكە كەتتى» دەپ جاكارلاپ ھەربىي يارلىق چۈشۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئاكىسى يوسېفقا: «ساڭا ئېيتقانغۇ دەيمەن، ناپلېس پادىشاھلىقىنى جەمەتمگە قوشۇۋالماقچىمەن، ناپلېس شىۋېتسارىيە، گوللاندىيە، ئىتالىيە ۋە گېرمانىيە پادىشاھلىقلىرىغا ئوخشاشلا مېنىڭ فېدىراتسىيەمگە، تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، فىرانسىيە ئىمپېرىيەسىگە مەنسۇپ بولىدۇ» دەپ خەت يازدى.

ناپولېئون شۇنىڭدىن كېيىن بۇ پىلاننى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن كۈچىنىڭ بارىچە ئۇرۇندى. بۇ پىلان بويىچە پۈتكۈل ياۋروپا پەقەت بىرلا ئىمپېراتورنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا

بولۇپ، ھەرقايسى ئەل پادىشاھلىرى ئاشۇ فىرانسىيە ئىمپېراتورنىڭ ئالدىدا قول باغلاپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى، شۇ تاپتا بۇ ئىستېلاچىغا تەنتەنە قىلىۋاتقان پارىژ شەھىرى ياۋروپا قۇرۇقلۇقىنىڭ پايتەختى بولاتتى. بۇ ھال ئەڭ باب ئىبارە بىلەن ئېيتقاندا، ئىمپېراتورنى «يۇرتىغا سەلتەنەت بىلەن قايتىش» ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلاتتى.

— بۇ قېتىمقى ئۇرۇش مېنى «سەمىرىتسۋەتتى!» — دېدى ناپولېئون، — ئىشنىمەنكى، ئەگەر ياۋروپادىكى بارلىق پادىشاھلار بىرلىشىۋېلىپ ماڭا قارشى تۇرىدىغان بولسا، مەن ئىنتايىن كۈلكىلىك يوغان قورساق بودەككە ئايلىنىپ قالمەن. ناپولېئون ئەنە شۇنداق ھېسسىياتتا يېڭى خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ، ئاخىر بەربات بولغانغا قەدەر ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى.

كېيىنكى بىرقانچە ئايدا مۇنداق بىرقانچە ھاكىمىيەتنى تەشكىللىدى: يوسېف ناپلېس پادىشاھى بولدى؛ باۋارىيە بىلەن فۇتېنبۇرگنىڭ غوجىسى كىنەز دەرىجىسىدىن ئۆسۈپ پادىشاھ بولدى؛ بادېن ئىلى كىنەزلىككە ئۆزگەرتىلدى؛ ئېۋگېن باۋارىيە مەلىكىسىگە ئۆيلەندى؛ بادېننىڭ ۋارس كىنەزى يوسېفىننىڭ جىيەن قىزىغا ئۆيلەندى؛ فۇتېنبۇرگنىڭ بىر مەلىكىسى ئىمپېراتورنىڭ ئەڭ كىچىك ئىنىسى ژېرومىغا ياتلىق بولدى؛ جەنۇبىي گېرمانىيە بىلەن غەربىي گېرمانىيەدىكى ئون ئالتە دۆلەت بىرلەشتۈرۈلۈپ رېين ئىتتىپاقى تەشكىللەندى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىمپېراتورغا قاراشلىق بولۇپ، فىرانسىيە ئىمپېرىيەسىگە ئولپان تاپشۇرىدىغان ھەمدە ھەربىي خىراجەتنى ئۈستىگە ئالىدىغان بولدى. بۇ ئون ئالتە گېرمان پادىشاھى ئاشۇ تالاشتۇرۇپ سېتىش بازىرىدىن كۆپرەك نەپكە ئېرىشىش ئۈمىدىدە پالاقشىغىنىچە پارىژغا كېلىپ، ئىمپېراتورغا ساداقەتمەن بولىمىز، دەپ قەسەمىياد قىلدى. ئون ئىككى كىچىك

كىنەزلىكىنىڭ زېمىنى تاللىپىران، بىرتخېر، بېرنادوتلارغا بۆلۈپ بېرىلدى.

— گوللاندىيەدە باش مەمۇر يوق، جەزمەن بولۇشى كېرەك، شاھزادە لۇئىسنى شۇ يەرگە ئەۋەتمەكچىمەن. بىر شەرتنامە تۈزۈمىز... مەن ئۈچۈن ھەممە ئىش بېكىتىلىپ بولدى: يا شۇنداق بولىدۇ ياكى فىرانسىيەگە قوشۇۋېتىلىدۇ... قىلچە ئىككىلىنىشكە بولمايدۇ، — دەپ جاكارلىدى ناپولېئون يەنە.

نېمە ئۈچۈن «قىلچە ئىككىلىنىشكە بولمايدۇ؟» گوللاندىيە كۆپ يىلدىن بۇيان ئۆز مۇستەقىللىقىدىن مەھرۇم قالغان بولۇپ، تاج كىيگەن بىر ئادەمگە موھتاج ئىدى، شۇڭا ناپولېئون ئىنىسىنى گوللاندىيە پادىشاھى قىلىپ تەيىنلىدى. بۇ ھال گوللاندىيەنىڭ بېقىندى دۆلەتلىك ئورنىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى. ئەگەر گوللاندىيەلىكلەر نارازى بولسا پۈتۈنلەي يۈتۈۋېتىلەتتى. شۇڭا، ئۇلارغا بۇ يولنى تاللاشقۇزۇش قىيىن ئەمەس ئىدى. ناپولېئوننىڭ ئىنىسى لۇئىس بۇ مەرتىۋىنى ياقتۇرۇپمۇ كەتمىدى. چۈنكى، ئۇ يەرنىڭ كىلىماتى ناچار، ئۆزىنىڭ سالامەتلىكى بولسا تازا ياخشى ئەمەس ئىدى. بىراق، «خانزادە بولۇپ ياشىغاندىن پادىشاھ بولۇپ ئۆلگەن مىڭ ياخشى» ئىدى. ئوتانس خانىش بولمىسا بولمايدۇ، بۇ يوسىقىنىڭ كۈچلۈك ئارزۇسى ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن گوللاندىيەلىكلەر جەزمەن رەسمىي ئىلمتاسنامە تەييارلاپ سۇنۇشى، گوللاندىيە پادىشاھى بولسا تۇڭلېرس ئوردىسىدا ئىمپېراتور ھەدىيە قىلغان بۇ ئىنئامنى قوبۇل قىلىشى كېرەك ئىدى. بۇ تولىمۇ كۈلكىلىك بىر مەنزىرە ئىدى، ناپولېئون ئوردىدىكى نۇرغۇن ئېسىلزادە خانىملارنىڭ ئالدىدا جىيەنىگە (يېڭى گوللاندىيە پادىشاھىنىڭ ئوغلىغا) كىنايە قىلىپ پاقىنىڭ پادىشاھلىق تەلەپ قىلغانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايىنى ئېيتىپ بەردى.

كېيىنكى قەدەمدە قانداق قىلىش كېرەك؟ ناپولېئوننىڭ سىڭىللىرى ھال ئېيتىپ ۋايسماقتا ھەمدە ھىيلە - مېكر ئىشلەتمەكتە ئىدى. ئۇلارغا ئەمدى چوڭ - چوڭ پادىشاھلىقلارنىڭ ھېچقايسىسى قالمىدىمۇ؟ چاتاق بولدى. تەقسىملەپ بەرگۈدەك يەنە بىرقانچە بەگلىكلەر بار ئىدىغۇ؟ مۇرات ئۆستۈرۈلۈپ، كارولىنا كىرىققا بەگ بولدى، ئېلىزا توسكانانىڭ ئايال كىنەزى بولدى. ئوماق پۈلىنى تۈزۈكرەك يەر قالمىغاچقا، گىۋاستىلاغىلا بەگ بولدى.

— نېمە دېگۈلۈك، ئۇ يەر كىچىككىنە بىر مەھەللە، خالاس! مەن شۇ يەرنىڭ غوجايىنى بولامتىم؟ — دەپ زارلاندى پۈلىنا. بىراق، ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇ يەرنىڭ چىرايلىق دۆۋە - دۆۋە مەرۋايىتلىرى ۋە ئۆزىگە مەھلىيا بولۇپ يۈرۈشكەن ئاشىقلار ئارىسىدا كۆڭلى قانائەت تاپتى.

ناپولېئوننىڭ جەمەت ئەزالىرى ئىچىدە يېڭى مەرتىۋىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالغانلىرىدىن بىرىمۇ يوق ئىدى. پادىشاھ يوسىپ تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن چۈشۈرگەن تۇنجى يارلىقىدا ئۆز پۇقرالىرىنىڭ ئۆزىگە بولغان ھۆرمىتىنى فىرانسۇزلارنىڭ ئىمپېراتورغا بولغان مۇھەببىتىگە ئوخشاتتى. ئىمپېراتور يوسىپنىڭ بۇ كۈلكىلىك ئەخمىقەنە قىلىقىدىن غەزەپلەندى. پادىشاھ لۇئىس ئەنگىلىيەگە قارشى ئۇرۇشنىڭ «ئۆز دۆلىتى» نىڭ ئەنگىلىيە بىلەن بولغان سودىسىغا تەسىر يەتكۈزگەنلىكىدىن زارلىنىپ ئاھ ئۇرغىلى تۇردى. «سەن بىكاردىن - بىكارلا زىممەتكە ئېغىر بىر ۋەزىپىنى يۈكلىدىڭ» دەپ يازدى لۇئىس ئىمپېراتورغا ھال ئېيتىپ. بۇ گەپتىن ناپولېئوننىڭ قۇيىقا چاچلىرى تىك بولۇپ كەتتى:

بۇ تامەن ئۇزۇننىڭ دىستىزلىقى ۋە بېپەرۋالىقىدىن

بولۇۋاتقان ئىش... بۇنداق غىغشىۋەرمىگەيسەن! يىغا - زارەڭنى ئاياللارغا قوي، ئەر كىشى دېگەن كەسكىن بولىدىغان. سەن بەك ئاجىز ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتىسەن. جىمى ھەربىي خىراجەتنى ئۈستۈڭگە ئال دېگىننى قارىمامدىغان... مەن ئوتتۇز مىڭ ئەسكەر ئالمىسام بولمايدۇ... سەن ئۆزۈڭنىلا ئويلايسەن، ئەمدى زور تىرىشچانلىق كۆرسەتمىسەڭ بولمايدۇ!

ئۆز ئېرىنى ئىلىكىگە ئېلىۋالغان ئېلىزا توسكانادا ئاساسىي قانۇن جاكارلىدى. قوشۇنلارنى ئۆزى كۆزدىن كەچۈرەتتى، قول ئاستىدىكىلەرگە ھېلى مېھرىبانلىق كۆرسەتسە، ھېلى غەزەپ ياغدۇراتتى. ئېلىزانىڭ ناپولېئوننى دوراپ:

— پۇقرالىرىم ماڭا تولىمۇ ئىتائەتمەن ۋە قانائەتچان. ئالىيلىرى، بۇيرۇقلىرى بەجا كەلتۈرۈلدى. كېڭەش پالاتاسىنىڭ ماڭا قۇللۇق بىلدۈرگەنلىكىدىن تولىمۇ مەمنۇنمەن، — دېگەنلىرى ناپولېئوننىڭ كۈلگۈسىنى كەلتۈردى.

مۇرات بەك ھاياجانلىنىپ كەتكەچكە، ناپولېئوننىڭ تەنقىدىگە ئۇچرىدى. ناپولېئون «ئېلان قىلغان تۇتۇرۇقسىز پەرمانلىرىڭنى كۆردۈم، ئەقلىڭنى يوقىتىپ قويايلا دەپسەن... كاللاڭدا ھۆكۈمرانلىقتىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىكەن!» دەپ توغرىدىن - توغرا ئەيىبلەپ خەت ئەۋەتتى.

ھالبۇكى، پاۋلىنا سەنئەتكار كارنوت بەرگەن مەرمەر ھەيكىلى بىلەن نامىنى ئەبەدىلەشەدە قالدۇردى، بۇ ھەيكەلنىڭ ئۆمرى ناپولېئون بەرپا قىلغان بارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئۆمرىدىن ئۇزاق بولدى.

كىچىك ئىنىسى ژېرومې دېڭىز ئارمىيە پىراكتىكانتى بولۇش سالاھىيىتى بىلەن ئامېرىكىغا بېرىپ، ئۇ يەردە جەمئىيەتلىكلەردىن مەسلىھەت ئالمايلا بىر ئوتتۇرا بۇرژۇئازنىڭ

قىزغا ئۆيلىنىۋالدى. قولىدا بىرمۇنچە خان تاجى بار ئىمپېراتور
ئىنىسىنىڭ بۇ قىلىقىنى راۋا كۆرمەيتتى. شۇڭا، ژېرومېنىڭ
ئۆيلىنىۋالغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ ناھايىتى خاپا
بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئاپىسىنى ئوتتۇرىغا چىقىپ بۇ نىكاھنى
ئەمەلدىن قالدۇرۇش توغرىسىدا نەسەت قىلىشقا دەۋەت قىلدى.
ياش ژېرومې چۈشكەن پاراخوت لىسبون پورتىغا كىرگەندە
قورشاۋدا قالدى، پەقەت ژېرومېلا قىرغاققا چىقىشقا ئىجازەت
ئالالدى. ژېرومې ئامېرىكىلىق ياش خانىمى بىلەن خەيرلەشكەن
ۋاقتىدا «سىزگە ئۆمۈر بويى سادىق بولمەن» دەپ قەسەم بەردى.
شۇنداق قىلىپ پارىژغا ئۆزى يالغۇز كەلدى. ئىمپېراتور بۇ
ئىنىسىنى قوبۇل قىلغاندا تەھدىت سېلىش ۋە ئالداش
ۋاسىتىلىرىنى تەڭ ئىشقا سالدى، ژېرومې ئاخىرقى ھېسابتا
پادىشاھ بولۇش شەرىپى ۋە دېڭىز ئارمىيە ئادىمىرالى بولۇش ياكى
مەلۇم دۆلەتكە پادىشاھ بولۇش ئۈچۈن «مەڭگۈ ئايرىلمايمىز» دەپ
قەسەم بېرىشكەن خانىمىنى تاشلاشقا ماقۇل بولدى. خانىمى بىر
ئامال قىلىپ ياۋروپا قۇرۇقلۇقىغا چىقىپ ئەنگلىيەگە باردى
ھەمدە ئۇ يەردە يەڭگىدى ۋە ئەنگلىيەدە تەلىيى ئۆزىگە ئوخشاشلا
كاج لۇسىئاننى ئۇچراتتى. ئىنگلىزلارنىڭ خەيرخاھلىقىغا
ئېرىشكەن لۇسىئان بالچاقىسىنى ئېلىپ بېرىپ ئەنگلىيەدە
ماكانلىشىپ قالغانىدى. لۇسىئان بىر ئىپتىخار تارىخىي داستان
يازغان بولۇپ، تېمىسى — «بۈيۈك ئىمپېراتور چارلېمان» ئىدى.
ئىمپېراتورنىڭ جەمەتىدىكىلەر ئىچىدە پەقەت ئېۋگېنلا
(ناپولېئوننىڭ ئۆگەي ئوغلى) قولىدىن ئىش كېلىدىغان، سادىق،
ئېھتىياتچان ۋە تىرىشچان بىردىنبىر كىشى ئىدى. ئىمپېراتور
ئۇنىڭغا ئامراق بولۇپ، پۇرسەت بولسىلا، ئاشكارا ماختايتتى.
ئېۋگېن ھازىر ئىتالىيە ۋالىيسى، باۋارىيە مەلىكىسىنىڭ ئېرى
ئىدى. ناپولېئون ئۆگەي ئوغلىغا يازغان خېتىدە: «خىزمەتنى بەك

تىرىشىپ ئىشلەيسىز، سۆيۈملۈك ئوغلۇم. بۇ ئۆزىڭىز ئۈچۈنغۇ پايدىلىق، ئەمما ياش خانىمىڭىزنىڭ بارلىقىمۇ ئېسىڭىزدە بولسۇن، خانىمىڭىزنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ئارزۇسى بار... نېمىشقا ھەر ھەپتىدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ خانىمىڭىزغا ھەمراھ بولۇپ تىياتىرغا بېرىپ، خان جەمەتنىڭ لوزىسىدا ئولتۇرۇپ ئويۇن كۆرۈپ كەلمەيسىز؟ ئادەم قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بىرمۇنچە خىزمەتنى قىلىپ تۈگىتەلەيدۇ. مېنىڭ تۇرمۇشۇممۇ سىزگە ئوخشاش، بىراق مېنىڭ خانىمىم ياشىنىپ قالدى، يەنە كېلىپ مېنىڭ قىلىدىغان ئىشىم سىزنىڭكىدىن كۆپ!» دېدى. ئۆگەي ئوغلنىڭ خانىمىدىن بولسا چوقۇم بىر ئوغل تۇغۇپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى (ئوتانىنىڭ ئوغلى پەقەت بىرلا ئىدى، سۇلالە بولسا تېخىمۇ كۆپ قوغدىغۇچىغا موھتاج ئىدى). «قىز ئەمەس، چوقۇم ئوغل تۇغۇڭ! سىزگە بىر رېتسېپنى ئېيتىپ بېرەي، ھەر كۈنى ئازراق قويۇق ھاراق ئىچىپ بېرىڭ، ماڭا ئىشىنىڭ!» دەپ يازدى ناپولېئون ئۆگەي ئوغلنىڭ خانىمىغا. بىراق، ئۇ ھەممەيلەننىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويۇپ قىز تۇغدى.

— تۇنجى بالىسى قىز بولسا، چوقۇم بىر تالاي بالىلىق بولغۇدەك، — دېدى ناپولېئون يەنە.

ناپولېئوندىن ئىبارەت بۇ تىل ئۈستىسى شارائىتقا يارىشا ئىش تۇتۇشقا ماھىر ئىكەنلىكى بىلەن كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. تۇرۇپ ئادەمنى قورقۇتسا، تۇرۇپ ماختايتتى؛ تۇرۇپ رىغبەتلەندۈرسە، تۇرۇپ جازالايتتى؛ تۇرۇپ ياخشى سۆزلەر بىلەن قايىل قىلاتتى. ئەنە شۇنداق ئۇسۇللار بىلەن ئۆزىگە خىلاپ ئىش تۇتقان كىشىلەرگە، جۈملىدىن ئائىلىسىدىكىلەرگە تاقابىل تۇراتتى. بىكار ۋاقىتلىرىنى پۈتۈنلەي ئەنە شۇنداق ئىشلارغا سەرپ قىلاتتى.

ئىمپېراتورنىڭ ئاپىسى پارتىزدا ئىدى، ئوغلى يول قويغان

دائىرىدە جاھاندىن مۇستەسنا، تىنچ ياشايتتى، ئەمما جىمى ئىشنى كۆزىتىپ تۇراتتى. ئىمپېراتور ئاپىسىنى دېريانون قەسىرىگە ئورۇنلاشتۇرغانىدى، ھەر يىلى خىراجىتىگە بىر مىليون فىرانك بېرەتتى. ئاپىسىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئىقتىسادچىللىق بىلەن پۇل خەجلەيدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. بەزىلەر بېخىل دېيىشەتتى، ئەمما لاتىسيە:

— بىز كورسكالىقلار نۇرغۇن ئىنقىلابنى باشتىن كەچۈرگەنمىز، ئەگەر ھازىرقى پاراغىتىمىز ئۈزۈلۈپ قالسا بالىلىرىم قانداق قىلىدۇ؟ ئۇ چاغدا ئاپىسىنى تاپىدۇ - دە. بۇ ھەرھالدا ياتلاردىن قەرز سوراپ خىجالەتچىلىكتە قالغاندىن كۆپ ياخشى، — دەيتتى.

بۇ خانىم ئادەتتىكى چاغلاردا دائىم مېھمان چاقىرىپ تۇراتتى ھەمدە سورۇندا ئۆزىنى تەبىئىي تۇتاتتى، ئاشۇ تەبىئىي تۇرقى بىلەنمۇ بېشىغا تاج كىيىپ گىدىيىپ يۈرىدىغان بالىلىرىدىن كۆپ سالاپەتلىك ئىدى. گەرچە بىر ئىمپېراتورنىڭ، بىرمۇنچە پادىشاھلارنىڭ ۋە مەلىكىلەرنىڭ ئاپىسى بولسىمۇ، يېنىدا بىرەر ئىشەنچلىك سىرداش ئادىمىنىڭ يوقلۇقىدىن ھەسرەت چېكەتتى. بەزى چاغلاردا قەدىناسلىرى بىلەن قارتا ئويىناپ قويايتتى ياكى ئاخشاملىرى سادىق چاكارلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ كۆڭلىنى خۇش قىلاتتى، «ئۆتكەنكى شادىمان كۈنلەر...»نى ئەسلىشىپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇراتتى.

— ھەممىسى مېنى دۇنيادا ئەڭ بەختلىك ئانا دېيىشىدۇ، ئەمەلىيەتتە كۆڭلۈم تولىمۇ پەرىشان. بىرەر يېڭىلىقنى ئاڭلىغۇدەك ياكى كۆرگۈدەك بولسام، ئىمپېراتورنىڭ جەڭدە ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپلا ئۆتمەن، پۈتۈن ئەزايىمغا تىترەك ئولىشىدۇ.

ئىمپېراتورنىڭ ئاپىسى ئاقسۆڭەك ئەجدادلىرىنىڭ ئادىتى

بويىچە ھەر يەكشەنبە كۈنى پەرزەنتلىرى بىلەن تۇغۇلۇپ، ئوردىسىدا تاماقتا بىللە بولاتتى. ھە دېگەندە ئىمپېراتورغا ئىتائەت قىلىپ ئولتۇرۇۋەرمەيتتى، ئىمپېراتور ئۆزىنى چەكلىگەن ياكى چۈشەپ قويماقچى بولغاندا قاتتىق خاپا بولاتتى. ئىمپېراتورنىڭ كۆڭلىگە ئايانكى، بۇ مەغرۇر ئانا شارائىت تۈپەيلىدىن پەيدا بولغان ئانا - بالا ئوتتۇرىسىدىكى بۇنداق مۇناسىۋەتنى قوبۇل قىلالمايتتى. ناپولېئون ھەر قېتىم ئەينەككە قارىغاندا ئۆزىنىڭ بارغانسېرى ئاپىسىغا ئوخشاپ كېتىۋاتقانلىقىنى، بولۇپمۇ پېشانىسى، ئاغزى، كۆزلىرى ۋە قوللىرىنىڭ ئاپىسىنى تارتىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرەتتى.

— ئوردا تۇرمۇشىدىن ئىچىڭىز پۇشۇپ قالدىمۇ؟ —
 سورايتتى ئۇ ئاپىسىدىن بەزىدە چاقچاق قىلىپ، —
 قىزلىرىڭىزغا قاراڭا، پۇل دېگەننى توپىدەك سورۇپ خەجلەيدۇ،
 سىز نېمىشقا پۇلنى خەجلىمەي يىغىۋېرسىز؟ سېخىراق
 بولسىڭىز بولاتتى.

— شۇنداق قىلىشىمنى خالىساڭ، ماڭا يىلىغا ئىككى
 مىليون فىرانك بەرگىن. بىراق، بەربىر تۇغما ئىقتىسادچىل
 ئايالمن.

ئانا خۇشامەتچىلەرنى ئوغلىغا ئوخشاشلا ئۆتكۈرلۈك بىلەن
 بايقىۋالاتتى ھەمدە ناپولېئوننى خۇشامەتگۈي پەسلەردىن نېرى
 بولۇشقا ھەر ۋاقىت ئاگاھلاندۇراتتى. ئۆزى ئۈچۈن ئوغلىدىن
 ھېچنېمە تەلەپ قىلمايتتى، ئەمما ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەن
 يۇرتداشلىرىغا ۋاكالىتەن تىلىكىنى ئېيتاتتى، بولۇپمۇ ئاتا -
 بوۋىلىرى يېقىن ئۆتكەن كىشىلەرگە قولدىن كېلىشىچە ياردەم
 قىلاتتى. بىر كۈنى ئاخشىمى جەمەت ئىپتىخارى قايناپ تېشىپ،
 ئۇزاقتىن بۇيان كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەن بىر ئارزۇسىنى، يەنى
 كورسكانىڭ پايتەختىنى ئاياكىستىن كاۋنقا يۆتكەش ئارزۇسىنى

ئوغلغا ئېيتتى. ئاپسىنىڭ مۇددىئاسىنى پۈتۈنلەي چۈشىنىپ يەتكەن ئىمپېراتور بۇ ھەقتە پەرمان چۈشۈردى ھەمدە:

— ئاپام تۇغۇلۇشىدىنلا بىرەر دۆلەتنىڭ پادىشاھى بولۇشقا مۇناسىپ ئىدى، — دېدى.

ئاپسى ئىمپېراتورنى لۇسئان ئۈچۈن ھېچقانداق ئىش قىلدۇرمىدى.

— لۇسئانغا ھەممىڭلاردىن بەكرەك كۆيىمەن. چۈنكى، بۇ ئوغلۇم باشقىلاردەك تەلەپلىك ئەمەس، — دەيتتى ئاپسى.

ئىمپېراتور بولسا تاش يۈرەك ئىدى:

— كۆڭۈل دېگەننى دۆلەتنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇندۇرۇش كېرەك. يېنىمدا ماڭا يار — يۆلەك بولغۇچىلارنىلا تۇغقىنىم دەپ تونۇيمەن، ماڭا ماسلىشىپ بەرمىگەنلەرنى قوۋم — قېرىندىشىم ھېسابلىمايمەن.

ئون ئۈچىنچى، بېرلىنغا كىرگەن غالىب

ناپولېئوننىڭ پارىژدىكى كابىنېتىدا ھەربىر ھەرىكىتىنى جىمىمدە كۆزىتىپ تۇرىدىغان بىر شاھىت بار ئىدى، بولسىمۇ بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىڭ مىس ھەيكىلى ئىدى. ناپولېئون قىران چاغلىرىدا بۇ ئەڭ ئاخىرقى پىرۇسسىيە باش قوماندانىنىڭ بۈيۈك نامى جاھاننى لەرزىگە سالغانىدى. بۇ بۈيۈك ئىمپېراتور ئالەمدىن ئۆتكەن چاغدا ناپولېئون پەقەت بىر لېيپتىنانت ئىدى. فىرېدېرىخ ئۆز زامانىسىدىكى بارلىق گېنېراللارغا ئوخشاش يېپيىڭنى ئۇرۇش سەنئىتىنى بەرپا قىلغانىدى. ناپولېئون شۇ كەمگىچە پىرۇسسىيە قوشۇنلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ باقمىغانىدى. گەرچە فىرېدېرىخنىڭ ۋارىسلىرى ھېچقاچان فىرانسىيە قوشۇنلىرىنى مەغلۇپ قىلىپ

باقمىغان بولسىمۇ، ناپولېئون بەربىر پىرۇسسسىيە قوشۇنلىرىنى ھۆرمەتلەيتتى. ئۆزىگە مەلۇمكى، پىرۇسسسىيە پادىشاھى فىرېدېرىخ ۋىليام III ئاجىزلارنى ئەخمەق قىلاتتى. ناپولېئون پىرۇسسسىيە ئارمىيەسىنى پەقەت ياۋروپادىكى يوشۇرۇن ھۆرمەتلەيدىغان بىردىنبىر چەت ئەل قوشۇنى (بۇ چەت ئەل قوشۇنى 18 - ئەسىردە نامى مەشھۇر قوشۇن ئىدى) بولغانلىقى ئۈچۈنلا پىرۇسسسىيە فىرانسىيە بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ رۇسىيە ۋە ئاۋستىرىيەگە تاقابىل تۇرۇشقا تۇرۇشقا تەييارلىنىپ، بىراق، ئىتتىپاق تۈزۈشكە قىزىقتۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ كەلگەنىدى. بىراق، پىرۇسسسىيە ناپولېئوننىڭ ئالدىدا ئۆزىنى ھەربىي قۇدرىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى سىياسىي جەھەتتىكى ئەڭ ئاجىز ھالىتى بىلەن نامايان قىلغاچقا، ناپولېئوننىڭ پىرۇسسسىيەگە بولغان ھۆرمىتى غايىب بولدى. ناپولېئون ئۆتكەن بىر يىلدا ئاۋستېرلىز ئۇرۇشىدىن بۇرۇن فىرېدېرىخ ۋىليام III كە ئىتتىپاق تۈزۈش تەكلىپىنى بەرگەنىدى. ترافالگا ئۇرۇشىدىن كېيىنكى فىرانسىس بىلەن ئالىپكساندىر پىرۇسسسىيەگە ئۆزئارا دوست تارتىشتى، ئاۋستېرلىز ئۇرۇشىدىن كېيىن ۋەزىيەت فىرانسىيەگە پايدىلىق بولدى، بۇ ئاجىز پادىشاھ بىر قارارغا كېلەلمەي، بىتەرەپ تۇرۇش ئارقىلىق ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىش ئۈمىدسىدە ئىدى. بىراق، فىرانسىيە ئىمپېراتورى مىسلىسىز قۇدرەت تاپقاندا بولسا پىرۇسسسىيە ئارمىيەسى فىرانسىيە قوشۇنىنىڭ بۆلتۈر ئانسباختىن كېسىپ ئۆتكەنلىكى پىرۇسسسىيەنىڭ بىتەرەپلىكىگە دەخلى - تەرۇز قىلغانلىقى بولمامدۇ، دېگەن باھانە بىلەن فىرانسىيە قوشۇنىغا ئوت ئاچتى.

پىرۇسسسىيە پادىشاھىنىڭ شۇنداق قارارغا كېلىشىگە ئۆز ئىلىدىكى دېموكراتىك زاتلارنىڭ مەيدانى تۈرتكە بولغانىدى، يەنە كېلىپ بۇ پادىشاھ مىللىي ئىپتىخارنىڭ بەربات بولۇشىدىنمۇ

ئەندىشە قىلغان، بولۇپمۇ بىرقانچە گېنېرالنىڭ ئۆزىگە بولغان ساداقىتىدىن شۈبھىلىنىپ قالغانىدى. نورىمبۇرگدا بىر كىتاب سودىگىرى شەرتنامە بويىچە فىرانسىيە قوشۇنلىرى تۇرۇشلۇق جايدا فىرانسىيە قوشۇنىغا تۆھمەت قىلىنغان كىتابلارنى ساتقانلىقى ئۈچۈن ھەربىي سوتقا تارتىلىپ ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى. قارىماققا سوتنىڭ ھۆكۈمى توغرىدا قىلاتتى. بىراق، بۇ ئىش تۈپەيلىدىن قوزغالغان ئەخلاقىي نەپەت تېخىمۇ يوللۇق ئىدى. ناپولېئون بۇ نۇقتىنى چۈشىنىپ يەتكەچكە ئۇرۇشتىن ساقلانماقچى بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى تەرەپنىڭ تەڭلا قوشۇن چېكىندۈرۈشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئەلچىسىنى ۋىليام III تىن فىرانسىيەنىڭ ۋېستفالىيەدە قوشۇن تۇرغۇزغانلىقىدىن خاپا بولغان - بولمىغانلىقىنى سوراشقا بۇيرۇدى. ئاندىن ئۆز قەلىمى بىلەن خەت يازدى:

ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامىمىز بويىچە باشتىن - ئاخىر لەۋزىمدا تۇرۇپ كەلدىم... ئەگەر جاۋابىڭىزدىن ۋېستفالىيەدە قوشۇن تۇرغۇزغانلىقىم سەۋەبلىك ئىتتىپاقىمىزنى ئىنكار قىلىپ، ھەربىي كۈچىڭىزگىلا ئىشىنىدىغانلىقىڭىز مەلۇم بولسا، ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر بولىمەن. مەغلۇپ بولساممۇ، غەلبە قىلساممۇ، ۋاي دەپ كەتمەيمەن. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشنى ئادالەتسىز ئۇرۇش دەپ قارايمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن يارىشىپ قېلىشقا ھەر ۋاقىت تەييارمەن.

ناپولېئون يەنە غەزەپ ۋە مەنسىتمەسلىك ۋەزىنىدە پىرۇسىيەنىڭ بىرمۇنچە يامان گېنېنىمۇ قىلدى. ناپولېئون بۇ دۆلەتنىڭ شۇ قەدەر ئەسەبىيلىشىپ كەتكەنلىكىگە ئىشەنمەيتتى. «پىرۇسىيە ئىچكى كابىنېتنىڭ تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق، پادىشاھى ئاجىز ۋە ناقابىل، ئوردىسىنى ئۆزىنىڭ بارلىقىنى قۇربان قىلىشقا تەييارلا تۇرىدىغان ئىش ئۇقماس گۆدەك

ئوفتسېرلار چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان» دەپ قارايتتى. ناپولېئون ئۇرۇش پارتلاشقا ئىككى ھەپتە قالغانغا قەدەر، بۇ ئۇرۇشنىڭ ھەقىقىي پارتلايدىغانلىقىغا ئىشەنمەي كەلدى.

ئىمپېراتور خاتالاشقانىدى. بىر چاغلاردا بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىڭ قوماندانلىقىدا فىرانسىيەنى مەغلۇپ قىلغان، كېيىن فىرانسىيە تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنغان پىرۇسسىيە ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ پۇشتىدىن بولغان جەسۇر پىرۇسسىيە ئوفتسېرلىرى شۇ تاپتا باش كۆتۈرۈپ چىقماقچى بولۇپ تۇرۇۋاتاتتى، ئوتتۇرا بۇرژۇئازلارنىڭ ئوتتەك قىزغىن مىللىي كەيپىياتى ئۇرغۇپ تۇراتتى. ھەرقانداق خىيىم - خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىشقا تەييار پىرۇسسىيەلىكلەر ئۆزلىرى ئىشىنىدىغان «قۇتقۇزغۇچى خۇدا» — پىرۇسسىيە خانىشىنىڭ ئاغزىغا قاراپلا تۇراتتى، بۇ خانىش ئوتتەك قىزغىن ئۇرۇش تەرەپدارى ئىدى. چار پادىشاھ بۈگۈنكى كۈندە پىرۇسسىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈۋالدى، ئالېكساندىر بېرلىندا تۇرغان مەزگىلدە پىرۇسسىيە خانىشى بۇ ئىمپېراتورنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئېرىدە يوق باتۇرلۇق ۋە جاسارەتنى كۆرۈپ يەتكەنىدى. ئالېكساندىر ئاۋستېرلىز ئۇرۇشىدىن كېيىن دەرھال ۋەتىنىگە قايتىپ، پۇرسەت كۈتۈپ تۇرغانىدى، بۇ پۇرسەت ئاخىر يېتىپ كەلدى.

تالېپىراننىڭ ئەسلىمىسىدىن ناپولېئوننىڭمۇ بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتىن ئىنتايىن بىئارام بولغانلىقى مەلۇم. دەرۋەقە، بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخ قوشۇنىنىڭ قۇدرىتىنى ئويلىغىنىدىمۇ بېشى ئايلىنىپ كېتەتتى. چۈنكى، ئۇزاقتىن بۇيان نامى مەشھۇر بۇنداق بىر قوشۇن بىلەن ئۇرۇش قىلىپ باقمىغانىدى. «پىرۇسسىيە قوشۇنىغا تاقابىل تۇرۇش ئاۋستىرىيە قوشۇنىغا تاقابىل تۇرغاندىن كۆپ تەسكە توختايدۇ، دەپ ئويلايمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن دەرھال رېيىن دەرياسىدىن ئۆتۈش كېرەك!»

ناپولېئون ھۇجۇم باشلىنىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن دەسلەپكى غەلبىگە ئېرىشتى. شاھزادە لۇئىس فېردىناند — پىرۇسسىيە سەردارلىرىنىڭ سەرخىلى تۇنجى قېتىملىق ھۇجۇمدىلا ھالاك بولدى، بۇنىڭ بىلەن ئاشۇ قېتىمقى سائالفېلد ئۇرۇشىدا پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ قاننىتى قايرىلدى.

پىرۇسسىيەلىكلەر پاتىپاراق بولۇپ كەتتى، بۇنداق پاتىپاراقچىلىقنىڭ ئەۋج ئېلىپ كېتىشىگە ئاساسەن پىرۇسسىيە پادىشاھى سەۋەبچى بولغانىدى. گېنېرال شائىنخوست «مۇددەتتىن ئىككى ھەپتە بۇرۇن ھۇجۇم قىلايلى» دەپ پادىشاھقا تەكلىپ بەرگەنىدى. كالىسى گال بۇ ھۆكۈمران فىرانسىيە قوشۇنىنىڭ ھۇجۇمىنى كۈتۈپ ئولتۇرىۋەردى. گىرافىرۇمروك باش قوماندانلىقنى ئۈستىگە ئالغانىدى، پادىشاھ ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقىنى ئۇنىڭغا بەرمەستىن، ئاخىرقى مىنۇتقا قەدەر ئۆزى ئالدىنقى سەپتە قوماندانلىق قىلىپ تۇرۇۋالدى. «بۇ ئۇرۇشقا پادىشاھنىڭ رىياسەتچىلىك قىلغانلىقى ياكى گىرافىنىڭ رىياسەتچىلىك قىلغانلىقى بىزگە نامەلۇم». گىرافى پەرمان چۈشۈرگەندە پادىشاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنماي بولمايتتى. دەرىجە مەسىلىسى تۈپەيلىدىن پۈتۈن ئارمىيە ئۈچ قىسىمغا بۆلۈنۈپ كەتكەنىدى. شاھزادە خوئىنلوئېنىڭ مەرتىۋىسى گىرافتىن ئۈستۈن بولغاچقا، گىرافنىڭ بىرلەشمە ئارمىيەسى گىرافنىڭ قوماندانلىقىدا ئۇرۇش قىلالمايتتى. دۈشمەن بۇ چاغدا يەنە دوستانە قولىنى سۈنۈپ، سۈلھى تەلەپ قىلدى. ئۆزىنىڭ غەلبە قازىنىدىغانلىقىغا ئىشەنچى كامىل ناپولېئون ئاساسىي قوشۇنلار ئوتتۇرىسىدا ئومۇميۈزلۈك ئۇرۇش باشلىنىشتىن ئىككى كۈن ئىلگىرى پىرۇسسىيە پادىشاھىغا ئەۋەتكەن خېتىدە: «مەن ھالىمغا باقماي سىزگە نەسىھەت قىلماقچىمەنكى، سىياسىي جەھەتتىكى خاتالىقىڭىز پۈتكۈل ياۋروپانى زىلزىلىگە سالدى...

ماقۇل، بىز ئۇرۇش قىلساقمۇ قىلارمىز... بىراق، نېمە ئۈچۈن پۇقرالىرىمىزنى ئۆز ئارا قىرغىغا سالغىمىز؟ نۇرغۇن بالىلارنىڭ ھاياتى بەدىلىگە كەلگەن غەلبىنى كۆپ كۆرگەنمەن. ئەگەر مەن ھېچقاچان ئۇرۇش قىلىپ باقمىغان بولسام، ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولۇشۇمدىن ئەندىشە قىلىشقا ئاساسم بولغان بولاتتى - دە، بۇ گەپنى قىلىشقا ھەقىلىق بولمىغان بولاتتىم. بىراق، ئالىيلىرى، مەغلۇپ بولۇش ئالدىدا تۇرۇپسىز. تىنچ تۇرمۇشىڭىزنى ۋە پۇقرالىرىڭىزنىڭ ھاياتىنى قۇربان قىلىدىغان بولسىڭىز، جىنايى جاۋابكارلىقىڭىزنى يېنىكلىتىشكە ھېچقانداق ئاساس تېپىلمايدۇ. ئالىيلىرىدىن ھېچنېمە تەلەپ قىلمايمەن، ئەزەلدىن ھېچنېمە تەلەپ قىلىپ باققانمۇ ئەمەسمەن. بۇ قېتىمقى ئۇرۇش ئاقىلانى ئۇرۇش ئەمەس. بۇ خېتىمىنىڭ خان جەمەتتىڭىزنىڭ نازۇك غۇرۇرىغا تېگىپ قويدىغانلىقىنى بىلىمەن. بىراق، ۋەزىيەتنىڭ قىستىشى بىلەن گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتىمىسام بولمايدۇ. مەن پەقەت ئۆز قاراشلىرىمنى سىزگە ئېيتىپ قويماقچى... ئۆزىڭىزنىڭ ۋە دۆلىتىڭىزنىڭ تىنچلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرەي دەيمەن. مەن گەرچە مەڭگۈ سىزنىڭ ئىتتىپاقىڭىز بولۇپ قالالمىساممۇ، ھېچبولمىغاندا مېنىڭ قانداق ئادەملىكىمنى بىلىپ قېلىڭ... مېنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇم سودا - سانائەت ۋە سىياسىي ساھەدە مېنى ئۆزىگە دۈشمەن تۇتمىغان پادىشاھلار بىلەن قانلىق ئۇرۇش قىلماسلىق.» دەپ يازدى.

ئېرىنىڭ كەينىدىن ئالدىنقى سەپكە كەلگەن پىرۇسسىيە خانىشى لۇئىزا قوماندانلىق ئىشتابىدىكى ئۇرۇشپەرەسلەرنىڭ كۆڭلىگە يېقىپمۇ كەتمىدى. ئۇلار لۇئىزاغا ھېلىقى خەتنى ئوقۇپ بەرگەندە، لۇئىزا ناپولېئوننى ئۆز بېشىغا چوڭ بالا - قازاننىڭ كېلىدىغانلىقىدىن قورققانلىقى ئۈچۈنلا بۇ خەتنى يازغان، دەپ قارىدى. ئەجەبا، خانىش ئۆزىنىڭ بۈگۈن تەڭرىنىڭ ئىرادىسى

بىلەن بۇ كىشىلەر بىلەن بىللە بولۇپ قالغانلىقىنى، ئاجىز ۋە ناقابىل ئېرىنىڭ بۇ ئۇرۇشنى ئىنسانىي يوسۇندا ھەل قىلىش چارىسىنى قوللىنىشىغا تەسىر كۆرسىتىشى كېرەكلىكىنى بىلمەيدىغاندۇ؟ لۇئىزانىڭ نەزىرىدە ناپولېئون «ئەخلەت دۆۋىسىدىن ئۆمىلەپ چىققان ئالۋاستى» بولۇپ، ئەتىگە بارمايلا تەختتىن غۇلاپ چۈشەتتى!

«ئىشلىرىم ئوڭۇشلۇق كېتىۋاتىدۇ، — دەپ يازدى بۇ (ئالۋاستى)، خانىمغا، — جىمى ئىشىم كۆڭلۈمدىكىدەك بولۇۋاتىدۇ. پىرۇسسىيە پادىشاھى بىلەن خانىشى ھازىر ئېرفورتتا. ئەگەر ئۇرۇشماقچى بولسا قورقۇنچلۇق مەنزىرىنى كۆرىدۇ. ناھايىتى ئوبدان تۇرۇپتىمەن، كۈنىگە سەكسەن مىلدىن يۈز مىلغىچە يول يۈرگەن بولساممۇ سەمرىپ قالدىم. ئاخشىمى سائەت سەككىزدە يانمەن، يېرىم كېچىدە ئورنۇمدىن تۇرىمەن، بۇ چاغدا سىزنىڭ تېخى ئۇخلىمىغانلىقىڭىزنى بىردىنلا ئېسىمگە ئالىمەن.» ناپولېئون ئۇرۇش ھارپىسىدا ئۇخلىغىلى ئۈنمىيەتتى. سەھەر ۋاقتى سائەت ئۈچتە بىر ئوفىتسېر سەل دەم ئېلىۋېلىشقا دەۋەت قىلىۋىدى، ناپولېئون ۋارقىراپ كەتتى:

— مۇمكىن ئەمەس! مېنىڭ پىلانىم مانا بۇ يەردە، — دەپ بېشىنى كۆرسەتتى، — خەرىتىدە بولسا ھېچنېمە يوق! — ئاندىن ئۆزىنىڭ پۈتكۈل پىلاننى چۈشەندۈرۈپ چىقتى، — چۈشەندىڭىزمۇ؟ سىز دەرھال ئاتلىق بېرىپ ئۇرۇش ئەھۋالىنى كۆزىتىپ تۇرغۇدەك بىر جاي تېپىڭ، مەن سائەت ئالتىدە شۇ يەرگە ئۈنمەن، — دېدى. — دە، سەپەر كارىۋىتىدا يېتىپلا ئۇيقۇغا كەتتى.

شۇ كېچىسى پىرۇسسىيە قوشۇنلىرىنىڭ سەردارلىرى فىرانسىيە قوشۇنىنىڭ تىنماي يۆتكىلىۋاتقانلىقى توغرىسىدا ئاخبارات ئالدى. «ئوھوي، كېرەك يوق، ئەتە ئوبدانراق

كېڭىشەرمىز» دېيىشتى ئۇلار. بىراق، فىرانسىيە ئىمپېراتورى بۇ چاغدا ئاتقا مىنىپ، ئالدىنقى سەپكە بېرىپ قوشۇنلىرىنى رىغبەتلەندۈرۈۋاتاتتى، بۇ ھال ئاۋستېرلىز ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىنى ئەسلىتەتتى.

باتۇر برونېورگقا ئەجەل يەتكەندىن كېيىن پۈتۈن ئاۋستىرىيە قوشۇنىنىڭ روھى سۇنغاندى، ئۇنىڭ ئورنىنى ئېلىشقا ھېچكىم پېتىئالمايدى، بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىڭ قالدۇق پىرۇسسىيە قوشۇنى ساكسىنىيەدىن شەرققە پېتىراپ قاچتى.

سۆيۈملۈكۈم، پىرۇسسىيە قوشۇنىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن كىچىككىنە بىر ھىيلە ئىشلىتىپلا، تۈنۈگۈنكى غەلبىنى قولغا كەلتۈردۈم. يىگىرمە مىڭ لەشكىرىنى ئەسىر ئالدىم، يۈزچە زەمبىرىكىنى ۋە ھەربىي تۇغىنى ئولجا ئالدىم... بىز بۇ يەردە ئىككى كۈن تۇرۇپ ئۆزىمىزنى راۋرۇس ئوڭشىۋالدۇق. ئامان بولۇڭ، مېنى سۆيگەيسىز، خەير!

ناپولېئون ۋېيماردا ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزۈۋاتقان كىنەز خانىم بىلەن ئۇچراشتى. بۇ خانىمنىڭ يىگىرمە يىلغا يېقىن پىرۇسسىيەلىكلەرگە خاس ئۇرۇشخۇمار بولۇپ كەلگەن ئېرى چارلىز ئاۋگۇست قەدىناسلىرىنىڭ نەسەپتلىرىگە قۇلاق سالماي فىرانسىيەگە قارشى ئۇرۇش قىلغان، پىرۇسسىيە قوشۇنلىرى يارنا ئۇرۇشىدا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن پىرۇسسىيە سەردارى تۇرۇپ جەڭ مەيدانىدىن قېچىپ كەتكەنىدى، زادى نەگە كەتكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئاۋگۇستلا ئەمەس، ئوردا ئەھلىمۇ ۋېيماردىن قېچىپ كەتكەن، پەقەت كىنەز خانىم بىلەن ۋەزىرى گىوتېلا قالغانىدى.

— كەچۈرۈڭ، كىنەز نېمىشقىمۇ... — دېدى ئىمپېراتور

ناپولېئون بۇ خانىمنى كۆرگەندە.

ناپولېئون بۇرۇندىنلا ئاياللارنىڭ، بولۇپمۇ گېرمان ئاياللىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىق قىلىشىغا قارشى ئىدى، بۇ خانىم ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ پاساھەتلىك ھەم ئىخچام سۆز - ئىبارىلەر بىلەن كىنەزنىڭ پىرۇسسىيە بىلەن بولغان دوستلۇقىنى ئىپتىخار بىلەن تىلغا ئالغىنىدا بۇنىڭدىن ھەيران قالغان ناپولېئون تەسلىنىپ، بۇ مەغلۇپ ئەلنىڭ ئىگىسىگە ھۆرمەت كۆرسەتتى. ئىمپېراتور شۇ ئاخشىمى خانىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇزاق سۆھبەتلەشتى. دەسلەپتە خانىمنىڭ بەگلىكىنى جەزمەن بىكار قىلىدىغانلىقىنى ئىزاھلاپ ئۆتتى، ئارقىدىنلا زېمىنىڭىزغا زىنھار تەگمەيمەن، دەپ ۋەدە بەردى. نېمە ئۈچۈن؟

شۇنىڭ ئۈچۈنكى، بۇ ئايال سىياسىيغا زادىلا ئارىلاشمايتتى، زادىلا نازلىنىپ ياسالماق قىلمايتتى، بىلمىگىنىنى بىلىدىغان قىياپەتكە كىرىۋالمايتتى، پەقەت ئېرىنىڭ جورىسى بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئىز - دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن ئېرىنىڭ ئورنىدا گەپ قىلىپ، ئۆز دۆلىتى ئۈچۈن تىلەكلىرىنى قورۇنماستىن بىمالال ئېيتتى. بويىسۇندۇرۇلغان بىر ئەلنىڭ بۇ غوجايىنى ئۆزىنى پەسىمۇ تۇتمىدى، چوڭمۇ تۇتمىدى، خۇشامەتمۇ قىلمىدى، غەزەپمۇ قىلمىدى. ئىمپېراتور نۇرغۇن يىللاردىن كېيىنمۇ بۇ ئايالنى - لاتاپىتى بىلەن ئۆز بەگلىكىنى ۋە سۇلالىسىنى قۇتقۇزۇپ قالغان بۇ ئايالنى سۈرۈشتۈرۈپ سالام ئېيتىپ تۇردى.

ناپولېئون بېرىلىنغا يەنە بىر ئايالنى ئۇچراتتى. خانزادە خازىفېرد بېرىلىن ۋە پادىشاھقا ۋاكالىتەن ئىمپېراتور بىلەن سۆھبەتلەشكەندى، ئۇ شۇچاغدا ئېھتىياتسىزلىقتىن ئىشەنچسىز بىر گېنېرالغا خەت يېزىپ فىرانسىيە قوشۇنى ئەمەلىي كۈچىنىڭ تەپسىلىي ئەھۋالىنى دوكلات قىلغانىدى، بۇ خەت تەكشۈرۈشتىن ئۆتەلمەي تۇتۇپ قېلىندى. ئاچچىقىغا

پايلىماي قالغان ئىمپېراتور ھەربىي سوتىنىڭ بۇ ئادەمنى جاسۇسلۇق جىنايىتى بىلەن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىشىنى تەلەپ قىلىپ بۇيرۇق چۈشۈردى، بىرتخېر ناپولېئوننىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلىشقا پېتىنالىمدى، لاق ئىمپېراتورنى ئاچچىقىغا ھاي بېرىشكە دەۋەت قىلدى. خانزادە خازفېردنىڭ خانىمى ناپولېئوننىڭ ئالدىغا كېلىپ ئايىغى ئاستىغا يۈكۈندى، ناپولېئون خانىمىنى پوتىدام قەسىرىگە تەكلىپ قىلدى. «خانزادىنىڭ خېتىنى كۆرسىتىۋىدىم، بۇ ئايال يىغلامسىراپ تۇرۇپ راستىنى ئېيتىپ، شۇنداق، بۇ ھەقىقەتەن ئۇنىڭ خېتى، دېدى. ئاشۇ خەتنى ئوقۇۋاتقىنىدا ئىچ - ئىچىمدىن تەسىرلەندىم، ئىچىم ئاغرىپ قالدى، — دەپ يازغاندى ناپولېئون يوسېفىنغا ئەۋەتكەن خېتىدە، — ئاق كۆڭۈل، ساددا ۋە مۇلايىم ئايال زاتىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىم ئۆزىڭىزگىمۇ مەلۇم.»

«ياخشى كۆرىدىغانلىقىم؟» ناپولېئون نوپۇزلۇق ئادەم، بۇ ئايال ناپولېئوننىڭ ئالدىدا ھېچنېمە ئەمەس، چىرايىنى ۋە ئۇچىسىدىكى كىيىملىرىنىڭ دېمەيلا قويمايلى. بىراق، بۇنداق تەبىئىي ھېسسىيات، ئايال زاتىنىڭ ئىلتىجاسى، كۆز يېشى، سۈكۈت ئىچىدىكى ھەسرەتتى ناپولېئوننى چوڭقۇر تەسىرلەندۈرگەنىدى. ناپولېئون خانزادە خازفېردنىڭ ھېلىقى خېتىنى ئوتقا تاشلاپ:

— قولۇمدىكى ئىسپاتنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتتىم، ئېرىڭىزگە ئەمدى تالاپەت يەتمەيدۇ، — دېدى.

ئىستېلاچى ناپولېئون ئىلگىرى ئۆزىگە قارشىلىق كۆرسەتكەن ئىككى كىشىنىڭ خانىمىغا ئەنە شۇنداق خەيرخاھلىق قىلغان، ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىدىن قاتتىق تەسىرلەنگەنلىكى ئۈچۈن كەڭچىلىك قىلغانىدى.

ناپولېئون خانىش لۇئىزانى ياقتۇرمايتتى. بۇ ئايال ئۆز

دۆلىتىنى خەتەرگە ئىتتىرگەن، تىنچلىقنىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتقان ئېرىنى دەيدەيگە سېلىپ ئۇرۇش قىلىشقا قۇتراتقان بىر سىياسىيون ئىدى. ناپولېئون پۇرسەت تېپىلسلا، خىرىس قىلىپ تۇرىدىغان بۇ ئايالدىن نەپرەتلىنەتتى، شۇڭا ئاياللارغا خاس ئىززەت - ھۆرمىتىدىن مەھرۇم قىلدى. ناپولېئون رەسمىي ئاخباراتىدا: «ئۇ چىرايىلا بار، ئەقلى يوق بىر ئايال... ئۆز دۆلىتىنى دەردكە مۇپتىلا قىلغانلىقى ئۈچۈن قاتتىق ئەيىبلەشكە ئۇچرايدۇ، ئېرى دەل ئەكسىچە خەلقنىڭ بەخت - سائادىتىنى كۆزلەيدىغان ئادەم ئىدى» دەپ مەسخىرە قىلدى.

ناپولېئون ئادەملىرىنى ئەگەشتۈرۈپ بېرىلغا دەبدەبە بىلەن كىردى، بۇ چاغدا ئادەتتىكى چاغلاردىكىدەكلا ئاددىي كىيىمى بىلەن ئىدى. ناپولېئوننىڭ ئەڭ قىزىقىنى غەمىسىز ئوردا بولدى. بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىڭ شەمشىرىنى ئۆمرىدە ئېرىشكەن ئەڭ ئېسىل غەنىمەت ئورنىدا فىرانسىيەگە ئېلىپ كەتمەكچى بولدى. ناپولېئون بۇ غەنىمەتنى پىرۇسسىيەنىڭ پادىشاھلىق تەختىگىمۇ تېگىشمەيتتى. بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىڭ خانىشىنى ئېلىۋەتكەن تىرىنقىغا تەڭ قىلمىدى ھەمدە ئاشكارا سورۇندا تىل سالدى:

— خانىشنىڭ ئۆيىدىن چار پادىشاھنىڭ رەسمىي چىقتى، بۇ رەسمىي چار پادىشاھ ھەدىيە قىلغانىكەن. بۇنىڭدىن باشقا، ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە يازغان خەتلىرىمۇ چىقتى... بۇ ھۆججەتلەر خانىشنىڭ دۆلەت ئىشلىرىغا چات كېرىشىگە يول قويغان پادىشاھلارنىڭ ئەپت - بەشىرىسىنى شۇ قەدەر تولۇق ئېچىپ بېرىدۇ. دۆلەتنىڭ ھۆججەتلىرىدىن ئەتىر يۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ، يەنە كېلىپ بۇ ھۆججەتلەر پەرداز خانىدىكى بېزەكلەنگەن گۈللۈك لېنتا ۋە باشقا ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەر بىلەن بىللە قويۇلغانىكەن.

ناپولېئون گەرچە پرۇسسىيە پادىشاھىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش توغرىسىدىكى يارلىقىنى يېزىپ تەقلەپ قويغان بولسىمۇ، چار پادىشاھتىن ئەيمىنىپ، پرۇسسىيەدىكى خوھىنزلوللېر جەمەتنىڭ خانىدانىنى قاراملىق بىلەن ۋەيران قىلىۋېتىشكە پېتىنالمىدى. ياۋروپانى پۈتۈن دۇنيا دەپ بىلگەن ناپولېئون بېرىلىندا:

— ئېلىبا دەرياسى ۋە ئودېگا دەرياسىدا ھىندىستاننى بويسۇندۇردۇق، ئىسپانىيەنى ۋە ئومىد تۇمشۇقىنى مۇستەملىكىمىز سۈپىتىدە بويسۇندۇردۇق، — دەپ جاكارلىدى. ناپولېئوننىڭ ئېيتقانلىرى كۆپتۈرمە بولۇپ، ئەمەلىيەتتە پەقەت بۇ قېتىمقى دېڭىز سەپىرىنىڭ باشلانغانلىقىنىلا چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى. ناپولېئون چارلوتېنورگ ئوردىسىدا ئۆمرىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ، قان ھىدىدىن ئەڭ خالىسى، ئەمما ئەڭ خەتەرلىك بىر ئۇرۇش خىتابنامىسىنى تەييارلىدى. شۇ زاماننىڭ بۇ بۈيۈك چارلېمانى ياۋروپادىكى بارلىق پورتلارنى قامال قىلماقچى، ئەنگىلىيە پاراخوتلىرىنىڭ پورتقا كىرىشىنى چەكلىمەكچىدى. قىلچى بۇ ئارال دۆلەتكە يەتمىگەنكەن، بۇنىڭدىن كېيىن ياۋروپا ئەنگىلىيە بىلەن ئادا — جۇدا بولۇشى كېرەك، ئەنگىلىيەدىن كەلگەن ياكى ئەنگىلىيەگە ۋە ئەنگىلىيە مۇستەملىكىلىرىگە توشۇلىدىغان بارلىق تاۋارلار، پوسولكلار ۋە خەت — چەكلەر بىردەك مۇسادىرە قىلىنىشى، ياۋروپا قۇرۇقلۇقىدىكى بارلىق ئەنگىلىيە پۇقرالىرى ھازىردىن باشلاپ ئەسىر ھېسابلىنىشى كېرەك ئىدى.

بىراق، بۇ پىلاننىڭ ئىجراسىغا قانداق نازارەت قىلغۇلۇق؟ بۇنىڭدىن ئىلگىرىكى ھەرقانداق پىلانى ئاشۇ ئىدىيە بويىچە يولغا قويۇلسۇنمۇرگەندى. ناپولېئوننىڭ ھەرقايسى ئەللەر بىلەن، بولۇپمۇ رۇسىيە ۋە گاۋستىرىيە بىلەن شەرتنامە تۈزۈشىگە توغرا

كەلدى. ئاۋستىرىيە پولشانىڭ بىر قىسىم زېمىنىنى ئىشغال قىلىپ تۇرۇۋاتاتتى، رۇسىيە بولسا شۇ زېمىننى رۇسىيەگە قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىۋاتاتتى. بۇ ئىككى چوڭ دۆلەتنىڭ ئارىلىقىدا قىسىلىپ ھالى قالمايۋاتقان پۈلەكلەر بولسا ھېچقايسىسىنىڭ كەتمىنى چىپىشقا رازى ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۇلار ناپولېئوننى تەڭرىدەك بىلىپ، رۇسىيەدىن يۈز ئۆرۈپ فىرانسىيەگە تەلمۈردى: ناپولېئون — مىللىي ھۆرلۈكنىڭ قوغدىغۇچىسى پۈلەكلەرگە ياردەم بېرىدۇ، پۈلەكلەرنى ئازاد قىلىدۇ، دېگەن تەمەدە بولدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ناپولېئون پولشا مەسىلىسىنى قانداق ھەل قىلسا بولار؟

— پولشا خانىدانىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، بۇ ئۇلۇغ ئەلنى تىرىلدۈرەلمەنمۇ؟ بۇ سىرنى پەقەت ھەممىگە قادىر تەڭرىلا بېشىپ بېرەلەيدۇ.

ناپولېئون قايتا - قايتا ئويلىنىپ ئېيتقان بۇ ئىككى بىسلىق سۆزلىرىنى پۈتۈن پولشا زېمىنىغا يەتكۈزگۈزدى. ناپولېئوننىڭ بۇ خىتابنامىگە ئىمزا قويغان چېغىدىكى چىرايىدا جىلۋە قىلغان تەبەسسۇمنى تەڭرىدىن باشقا ھېچكىم سېزىشكە قادىر ئەمەس ئىدى. ناپولېئون ئۇنىڭدىن باشقا يەنە مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك چارە قوللاندى: بىرىنچى، پۈلەكلەرنىڭ قوشۇن بىلەن تەمىنلىشىنى تەلەپ قىلىپ، «ئەگەر قىرىق مىڭ كىشىلىك قوشۇنۇڭلار بولمىسا، دۆلەت دېگەن نامغا مۇناسىپ كەلمەيسىلەر» دېدى. ئىككىنچى، پىرۇسىيە بىلەن ئاۋستىرىيەگە سېتىسلىيە بىلەن گالىسىيەنى ئالماشتۇرۇش تەكلىپىنى بەردى. بىراق، ئاخىردا پىرۇسىيە مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ ئاچقۇچى بوسفۇر بوغۇزىدا دەپ قاراپ، تۈرك سۇلتانىنى رۇسلارنى مولداۋىيەدىن قوغلاپ چىقىرىش، ئاندىن ئۆزى بىلەن دىنىپىست دەرياسىدا ئۇچرىشىشقا دەۋەت قىلدى. شۇنداق قىلىش ئارقىلىق

رۇسىيەنىلا ئەمەس، ئالاقىدە بولۇپ كەتكەن ئاۋستىرىيەنىمۇ دوناي دەرياسى دېلتىسىغا باغلاپ قويۇش ئۈمىدىدە ئىدى.

ناپولېئون ئوردىدا بەھۇزۇر ئولتۇراتتى، بۈيۈك ئىمپېراتور فېردېرىخنىڭ كىتاب گىشكاپىغا قويۇلغان قەدىمىي شامداندىكى شامنىڭ نۇرى پېشانىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى، رەسىمدىكى ۋولتېر كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇراتتى. ناپولېئون ئۆزى يالغۇز شاھمات ئويناپ، كۆز ئالدىدا يوق دۈشمىنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ، قانداق تاقابىل تۇرۇش ئۈستىدە ئويلىنماقتا، نەزەر دائىرىسى ئويلىغانسىرى كېڭەيمەكتە ئىدى. ئۆزى دوراۋاتقان ئاشۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ، سېرىق بۇرۇت - ساقاللىرى غايىب بولدى، بۇرنى پاناق بولۇپ قالدى، كۆزلىرىدىكى ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ غايىب بولدى. ئاندىن يەنە تېخىمۇ باتۇر قىياپەتكە كىردى، بۈيۈك ئىمپېراتور چارلېمان بىردىنلا بۈيۈك ئىسكەندەرگە ئۆزگەردى. شۇنداق، ھىندىستانغا بېرىپ ئەنگىلىيەنى بويسۇندۇرۇش كېرەك! شۇ تاپتا جاھانغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشتەك ئۇلۇغۋار ئىش ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. يېڭى بىر دۈشمىنى يەنە شاھمات تاختىسىدا پەيدا بولدى: ئايغاقچىسى ئىسپانىيەدە توپىلاڭ بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى دوكلات قىلىۋىدى، چىرايى تاتىرىپ كەتتى. دەرۋەقە، شاھماتتا تولىمۇ خەۋپلىك ھالەت ھۆكۈم سۈرگەندى. ناپولېئون يەنە بىر قېتىم سەگەكلىك بىلەن شۇنى تونۇپ يەتتىكى، ئەنگىلىيەنى يوقىتىش ئۈچۈن جەزمەن ئاۋۋال رۇسىيە بىلەن يارىشىپ قېلىشى، ئاندىن رۇسىيەنى بويسۇندۇرۇشى ياكى رۇسىيەنىڭ دوستلۇقىنى قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك، بۇنىڭ ئۈچۈن قۇرۇقلۇقتا بىر تايانچ بازا بەرپا قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ھازىر قولىدا توپىلاڭ ئىچىدە تۇرۇۋاتقان پولشادىن ئىبارەت بىر كوزىر بار ئىدى. ناپولېئون شۇنىڭ بىلەن ۋارشاۋاغا قاراپ ئاتلاندى.

ناپولېئون مۇشۇ ھەپتىسىلەردىن بۇيان ئۆز تەسەۋۋۇرىدا دۇنيادىكى ھەرقايسى ئەللەرنىڭ تەقدىرىگە پەرەز بىلەن ھۆكۈم قىلىپ كەلدى. شۇ كۈنلەردە يالغۇزلۇقىدىن غەربىيىسىنىپ قالغانىدى. كۆڭلىنى ئالغۇدەك ئايال زاتىمغۇ يوقمۇ ئەمەس ئىدى. «ئاد، ئۇزاق كېچىلەرنى يېگانە ئۆتكۈزمەكتىمەن» دەپ يازدى ناپولېئون رەپىقىسىگە ئەۋەتكەن خېتىدە. خانىشى يوسېفىن بولسا تايغاندەك ئۆتكۈر بۇرنى ئارقىلىق بۇ خەتتىن كۈندىشىنىڭ ھىدىنى يۇراپ تېپىۋالدى - دە، كۈنداشلىقى تۇتۇپ كېتىپ، «يېنىڭىزغا بارمەن» دەپ خەت ئەۋەتتى. ئەمەلىيەتتە، ناپولېئون تاپتىن چىقىدىغان ئىش قىلمىغانىدى. شۇڭا يوسېفىنغا: «ھاياجان بىلەن بولغان خېتىڭىز ماڭا شۇنى ئۇقتۇردىكى، سىلەر ئايال زاتى خۇدۇڭلارنى بىلمەي قالسىلەر، ئارزۇيۇڭلارغا يەتمىگۈچە قويمايسىلەر. يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئۆزۈمنىڭ بەندىلەر ئىچىدىكى ئەڭ بىچارە قۇل ئىكەنلىكىمنى ئېتىراپ قىلىمەن. ئىگەم ماڭا قىلچە ئىچ ئاغرىتمايدۇ» دەپ خەت ئەۋەتتى.

ناپولېئون ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى يوشۇرۇن گەپلىرىنى ئەمدىلا يېزىپ بولۇشىغا، خەۋەرچىسى بىر كېچىلىك كۆڭۈل خۇشىدىن كۈتۈلمىگەن نەتىجە پەيدا بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. بۇلتۇر قىشتا ناپولېئونغا سىڭلىسى كارولنا چىرايلىق بىر قىزنى تونۇشتۇرۇپ قويغانىدى، ناپولېئون فىرانسىيەدىن يولغا چىققۇچە بويىدا ئالتە ئايلىق بولۇپ قالغانىكەن، ھازىر يەڭگىپتۇ. ئۆزى تەشنا بولغان شۇنداق بىر كۈن ئاخىر كەلدى! بۇ ئىش ناپولېئوننىڭ تەڭرى باشقا ئەرلەرگە ئاتا قىلغان پەرزەنت كۆرۈش ئىقتىدارى يوق ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەتتى، يەنە كېلىپ تەڭرى پەرزەنت بەرگەندىمۇ بۇدۇققىنا بىر ئوغۇل بەرگەندى. ناپولېئون ياشلارغا خاس ھاياجان بىلەن سىرداشلىرىغا، دوستلىرىغا قاراپ

ۋارقىردى:

— دۈرۈك، مەن ئوغۇللۇق بولدۇم!

ئون تۆتىنچى، ناپولېئوننىڭ پۈلەك مەشۇقى

تانسىخانا چىراغلار بىلەن چاقناپ كەتكەندى. تانسىخاندىكى ئەڭ چىرايلىق پۈلەك قىزلىرى چاراقلاپ تۇرغان چىراغ نۇرىدا تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەندى. بۇ ھەقىقەتەن ئۈنتۈلغۇسىز بىر كېچە ئىدى.

فىرانسىيە ئىمپېراتورى ۋارشىۋادا ئۆتكەن پادىشاھلارنىڭ بۇ كونا ئوردىسىدا ئۇزاق مۇددەت مۇنقەرز بولۇپ، ئېغىر ئازاب - ئوقۇبەت تارتىپ كېلىۋاتقان بۇ مىللەتنىڭ ئىستېداتىنى تاماشا قىلىپ ئولتۇراتتى. ناپولېئون پۈلەكلەرنىڭ ئۈسسۈلى ۋە ساھىبجاماللىرىدىن بەھرە ئېلىشنى بىلمەرمۇ؟ ساھىبجاماللارنىڭ سىلاۋيانچە جەلىپكار كۆز تاشلاشلىرىدىن مەستانە بولۇپ كېتەرمۇ؟ كىشىلەرنىڭ خۇشامەت بىلەن سۆزلىگەن نۇتۇقلىرىدىن، گېزىتلەردىكى خۇددى مەبۇدەتكە بېلىپ ئېيتىلغان مەدھىيەلەردىن ئۇنىڭ كۆڭلى ئېرىپ كېتەرمۇ؟ ئۈمىدۋار زاتلارنىڭ قارىشىچە، پولشانىڭ تەقدىرى مۇشۇ ئادەمگە باغلىق ئىدى. شۇ تاپتا زالنىڭ بىر بۇلۇڭىدا تۇرغان بۇ ئادەم كىشىلەرنىڭ پاراڭلىرىغا «ھە» لا دەپ قويۇۋاتقان بولسىمۇ، كۆزى ئۈسسۈل ئويناۋاتقان ساھىبجاماللاردا ئىدى. چۈنكى، مۇشۇ يەتتە يىلدىن بۇيان كۈنلىرىنى پارىژدا ئويۇن - تاماشىسىز ئۆتكۈزگەندى.

ناپولېئوننىڭ نەزىرى توساتتىنلا بىر نۇقتىغا مەركەزلەشتى، ھەتتا قىلىشىۋاتقان سۆھبىتىنى داۋاملاشتۇرۇشنىمۇ ئۈنتۈپ قالدى. نەچچە يۈز جۈپ كۆز بۇ ئوۋچىنىڭ كۆزى تىكىلگەن

تەرەپكە ئاغدى، كىمدۇ؟ ناپولېئون بىرپەستىن كېيىن بىر توپ مېھماننىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇلار بىلەن بىر مۇبىر سالاملاشتى. ئاندىن كۈلۈمسىرىگىنىچە ئادەتتە ئاشكارا جامائەت سورۇنلىرىدا كەمدىن - كەم نامايان قىلىدىغان ھۆرمەت پوزىتسىيەسىدە بۇ بىر توپ مېھمانلار ئىچىدىن كۆزى چۈشكەن ھېلىقى قىزنى تانىشىغا تارتتى. گىراف ماريې ۋالېۋىسكا خانىم - ئالتۇن چاچلىق بۇ ساھىبجامال ئۆزى چاققان، كۆزلىرى كۆپكۆك، تۇغما مۇلايىم ئالتۇن چاچلىق قىز بولۇپ، ئون سەككىز ياشتا ئىدى. بۇ ساھىبجامال باشقىلاردىن ئاددىي كىيىنگەن، يۈرۈش - تۇرۇشلىرىمۇ ياسالماقلىقتىن خالىي، سىپايە ۋە تەمكىن ئىدى. ئىمپېراتور ئۇ خانىم بىلەن تانسا ئوينىغاچ، ئۇنىڭ لاتىپتىدىن ۋە يېقىملىق ئاۋازىدىن تولمۇ زوقلاندى، بولۇپمۇ يېڭى تىلى چىققان بالدەك كېكەچلەپ فىرانسۇزچە سۆزلەشلىرىگە تېخىمۇ مەھلىيا بولۇپ كەتتى. ساھىبجامال كۈلۈپ تۇرسىمۇ، كۆڭلى دەككە - دۈككىدە ئىدى. بۇ خانىمنىڭ ئىسمىنىڭ ۋالېۋىسكا ئىكەنلىكى بىردەمنىڭ ئىچىدە قۇلاقتىن - قۇلاققا يېتىپ پۈتۈن ئوردىغا مەلۇم بولدى.

— بۇ خانىم كىم بولىدۇ؟ — سورىدى ناپولېئون دوستى دۈرۈكتىن.

بۇ خانىم پولشادىكى داڭدار بىر سۇنغان ئاقسۆڭەكنىڭ قىزى بولۇپ، غۇربەتچىلىكتە قالغاچقا، باي بىر قېرى گىرافقا ياتلىق بولۇشقا مەجبۇر بولغانىدى. گىرافنىڭ ئەڭ كىچىك نەۋرىسىمۇ بۇ خانىمدىن ئون ياش چوڭ ئىدى.

ناپولېئون ئەتىسى بۇ گىراف خانىمغا خەت يازدى:

كۆڭلۈمدە پەقەت سىزلا بار، مەن پەقەت سىزگىلا چوقۇنمەن، يالغۇز ئىككىمىزلا بىللە بولىدىغان چاغلارغا تەشنامەن. تېزدىن

خېتىمنىڭ ئۇچۇرىنى بېرىپ، يۈرىكىمگە تۇتاشقان ئوتنى
ئۇچۇرگەيسىز.

ناپولېئون

خەتنى ئېلىپ بارغان دۈرۈك جاۋاب خەتمۇ، بىرەر خەۋەرمۇ
ئالالماي قۇرۇق قول قايتىپ كەلدى. ئىمپېراتور بۇنىڭ بىلەن
تولمۇ ئوڭايسىزلاندى، بۇ بىر يېڭىلىق ئىدى. ناپولېئون
بۇنىڭدىن ئون ئىككى يىل ئىلگىرى دېۋىزىيە گېنېرالى ئونۋانى
بىلەن بىرىڭادا كوماندىرى بولغىنىدىمۇ بىر قېتىم بۇرنىغا
يېگەن، ئەمما ئىمپېراتور بولغىنىدىن كېيىن ھېچقاچان بۇنداق
ئىشقا دۇچار بولمىغانىدى. مەلىكلەر ياكى ئارتىسلار بولسۇن،
ئىمپېراتورنىڭ نەزىرى چۈشكەن ھامان قول باغلاپ تۇرمايدىغىنى
بولغانىدى؟ بۇ گىراف خانىم بىر ئەرنىڭ شۇ قەدەر ئوچۇق -
ئاشكارا ئارزۇسىدىن گويا يۈزى ئېچىلمىغان قىزدەك ئۆزىنى
ئېلىپ قاچقانسېرى، ناپولېئوننى ئۆزىگە شۇنچە رام قىلىۋالدى.

زىتىڭىزغا تېگىپ قويدۇمۇ؟ ئۇنداق قىلمىغاندىمەن. مەن بىلەن
تۇنجى ئۇچراشقان ۋاقتىڭىزدا شۇنداق قىزغىن ئىدىڭىز، ئەمدى
كۆڭلىڭىز سوۋۇپ قالدىمۇ؟ يۈرىكىمگە تۇتاشقان ئوتىڭىز بارغانسېرى
ئۇلغايماقتا. ئارامىنى بۇزدىڭىز، خەستە كۆڭلۈمگە ئازراق بولسىمۇ
شادلىق ۋە بەخت تۇيغۇسى بەخش ئەتكەيسىز. خېتىمنىڭ ئۇچۇرىنى
بەرمىگىڭىز شۇنچە تەسكە توختامدۇ؟ ماڭا ئىككى پارچە خەت قەرز
بولدىڭىز.

بۇ ئىمپېراتورنىڭ ئىككىنچى پارچە خېتى بولۇپ، ئىسمىنى
يازماي كەتتى. ئىشقا ئەھلى بولمىغان بىرسى مۇھەببەت
مەكتۇپلىرى دۆۋىسىدىن بۇ خەتنى ئۇچراتقىنىدا، ناپولېئوننىڭ
قولى بىلەن يېزىلغان خەت ئىكەنلىكىگە ئىشىنىرمۇ؟ بىراق،

ئايال ئىجتىمائىي ئادەت كۈچى تۈپەيلىدىن ناپولېئوننىڭ ئىنتىلىشلىرىگە پەرۋا قىلسا بولمايتتى، شۇڭا ناپولېئوننىڭ ئىككىنچى خېتىمۇ ئۇچۇرسىز قالدى. ناپولېئوننىڭ ئەلچىسى ئىككىنچى قېتىم ئەلچىلىككە بېرىپ، غوجىسىنىڭ تاپشۇرۇقىنى يەنە ئورۇندىيالمىي قايىتىپ كەلدى، ئەلچىنىڭ نەقەدەر تەڭلىكتە قالغانلىقى ئۆز - ئۆزىدىن مەلۇم.

— مېنىڭ تىلىكىم ۋە ئورنۇم بۇ ئەرگە قىزغا تەسىر كۆرسىتەلمىگەن بولسا، قۇرۇق ۋەدە ئارقىلىق مەقسەتكە يېتىشىمگە توغرا كېلىدۇ، — دەيدى ناپولېئون ئۆزىنى تەستە تۇتۇۋېلىپ. شۇنىڭ بىلەن يەنە خەت يازدى:

ھاياتىمىزدا مەرتىۋىمىزنىڭ يۇقىرىلىقى ئۆزىمىزگە ئېغىر يۈك بولۇپ قالدىغان چاغلارمۇ بولىدۇ، ھازىر زىممىمگە ئەنە شۇنداق يۈك ئارتىلىپ قالدى... باشقا بىرى ئەمەس، پەقەت سىزلا ئارىمىزدىكى توسۇقنى ھىمىرىپ تاشلىيالايتتىڭىز، گەپ ئۆزىڭىزنىڭ خالاش - خالىماسلىقىڭىزدا قالدى. دوستۇم دۈرۈك ئىشىڭىزنى ئاسان قىلىشقا تەييار. ئاھ، كېلىڭا، جىمى ئارزۇ - ئارمانلىرىڭىزغا يېتىسىز! ئەگەر خەستە كۆڭلۈمگە ئىچىڭىز ئاغرىسا، ۋەتىنىڭىزنى تېخىمۇ قەدىرلىگەن بولاتتىم.

ناپولېئون

بۇ ھۆكۈمراننىڭ ئىچ پۇشۇقى بۇ خەتنىڭ ھەربىر قۇرىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپقانىدى. ناپولېئون شۇ تاپتا ھەشەمەتلىك ئوردىسىدا قوللىرىنى ئارقىسىغا تۇتقىنىچە ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭماقتا ئىدى. بىرقانچە ھەپتىدىن بۇيان قەلبىنى بىر خىل تەشنىلىق چۇلغۇۋالغانىدى. بىرقانچە ئايدىن بۇيان ھېچقانداق ئايال زاتى بىلەن ئۇچرىشىپ باقمىغان، ئەمدى بولسا مۇھەببەت تورىغا چۈشۈپ قالغانىدى. كۆڭلى پاراكەندە بولغاچقا، كاتىپىنى

قوبۇل قىلمايتتى، گېنېراللىرى بىلەنمۇ كۆرۈشمەيتتى، چەت ئەل ئۆمەكلىرىنىمۇ قوبۇل قىلمايتتى، ئات مېنىپ سىرتلارغىمۇ چىقمايتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۆزى بەرپا قىلغان پۈتۈن ئاپپارات جىمپىلا كەتتى: ئوردا، قوشۇن، پارىژ، ياۋروپا دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى سۈكۈنات ئىچىدە كۈتۈپ تۇرماقتا ئىدى. پولاتتەك ئىرادىلىك بۇ ئادەم ئەزەلدىن شەيئەلەرنىڭ قانۇنىيىتىگە بويسۇنغان ئەمەس. قىرىق نەچچە ياشلىق خانىممۇ ئوتتۇز ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ئەمدى ئالمايتتى. بىر قىزغا شۇ قەدەر مەھلىيا بولۇپ قالغان، ئەمما كۆرۈشۈش تەلپى كۆپ قېتىم رەت قىلىنغان بۇ ئەرنىڭ ئەمدى باشقا بايلىقلىرى ئارىسىدىن يەمچۈك تېپىشىغا، ۋەتەنگە ئەركىنلىك بېرىش ۋەدىسى ئارقىلىق قارماققا ئېلىندۇرۇشىغا توغرا كەلدى. چۈنكى، ئون يىلغا يېقىن جىم تۇرۇپ ئەمدى بىردىنلا داۋالغۇپ كەتكەن كۆڭلى بۇ ئايالغا تەئەللۇق بولۇپ كەتكەنىدى.

بىر ئەرنىڭ ئوتلۇق ئىنتىلىشىدىن چۆچۈپ كەتكەن بۇ ئايال چۈشتىن كېيىن دوستلىرى ۋە تۇغقانلىرى بىلەن بىللە ئولتۇراتتى، ھەمىشەرىلىرى ۋەتەن ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىشقا دەۋەت قىلىشتى. ئايال ئەنە شۇنداق مۇرەككەپ ھېسسىياتنىڭ تۈرتكىسىدە ئاخىر بۇ ئەربىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭ قېشىدا كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغىنىچە ئۈچ سائەتنى ئۆتكۈزدى. ئۇ ئەر مۇلايىملىقى بىلەن ئايالنىڭ كۆڭلىنى تىنچىتتى، ئايال قورقۇنچلۇق تاش يۈرەك ئەرنىڭ ئەسلىدە مۇلايىم، دىلكەش بىر ئاشىق ئىكەنلىكىدىن ھەيران قالدى.

«مارى، تاتلىقىم مارى، ئويغىنىپلا ئېسىمگە كەلگەن كىشى سىز بولىدىڭىز! — دەپ يېزىلغانىدى ئايال ئەتىسى ئەتمىگەندە ئوقۇۋاتقان ناپولېئوننىڭ خېتىدە، — چۈشلۈك تاماقتا سىز بىلەن كۆرۈشمەكچىمەن، لەۋزىمدە تۇرىمەن. ئۆتۈنۈپ قالاي، بۇ

گۈلنى ئالغاچ كېلىشك، رىشتىمىزنىڭ نىشانى بولسۇن. قەلبىمىنىڭ تامامەن سىزگە تەئەللۇق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قولۇمنى كۆكسۈمگە قويمەن، سىز قولىڭىزدىكى گۈلنى جاۋابەن باغرىڭىزغا باسسىز. شۇنداق بولسۇن، گۈزىلىم مارى، گۈلۈم قولىڭىزدىلا تۇرسۇن.»

بۇ خانىم ئۈچ كۈندىن كېيىن ناپولېئوننىڭ ئەمرىگە ئۆتتى، شۇنىڭدىن كېيىن ھەر كۈنى ئاخشىمى ناپولېئون بىلەن ئۇچرىشىدىغان بولدى. بۇنىڭدىن باشقا بارلىق كاتتا زىياپەتلەرگىمۇ قاتنىشىپ تۇردى، خانىم قاتناشمىسا ناپولېئونمۇ قاتناشمايتتى. مارى ناپولېئوننىڭ ئالدىدا زادى نېمىگە ھېساب؟ مارى دۇنيادا ناپولېئوندىن ھېچنېمىنى تەلەپ قىلمايدىغان ئىككىنچى بىر كىشى (ئاپىسى بىرىنچى كىشى) ئىدى. ناپولېئون بۇنداق ئايالنى زادىلا ئۇچراتمىغانىدى. ناپولېئوندىن ئۈنچە - مەرۋايىت، ئوردى، تاج ۋە پۇل دېگەندەك مال - دۇنيا تەلەپ قىلىپ باقمىدى، ئەكسىچە بارلىقىنى بېغىشلىدى. مارى - گىراق خانىم ۋالېۋسكا ناپولېئوننىڭ كۈۋەجەپ تۇرغان قەلبى تەشنا بولۇپ كەلگەن بىردىنبىر رايش ھەم سۆيۈملۈك ھەمراھى بولدى، شۇڭا ناپولېئوننىڭ بۇ ھەمراھىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى. «ئۇ دېگەن بىر پەرىشتە، لىلا گەپ قىلسام، قەلبى چېھرىدە كلا گۈزەل.»

«يوسېفنى كەلمەكچىمىكەن؟ ئەمدىمۇ؟» ناپولېئون كۈلۈۋەتتى. مىسىرغا يۈرۈش قىلغىنىدىن بۇيان ھەربىي يۈرۈش داۋامىدا ھېچقاچان ئايال زاتى بىلەن ئارىلىشىپ باقمىغانىدى، سەركەردىلىرى دائىم ئىشقاۋاللىق قىلىپ يۈرۈشەتتى. بۇ قېتىمقى ئىشقىي خەۋەر پارىژغا كۆپتۈرۈلۈپ يەتكۈزۈلگەندىن كېيىن يوسېفنىڭ قۇلقىغىمۇ يەتكەن بولۇشى مۇمكىن. يوسېفنى ناپولېئوننى ئۆزىنى يېنىغا چاقىرتىدۇ دەپ تەمە قىلىپ

ئولتۇرغانىدى، ئەمدىلىكتە چاقىرماقتا يوق، ھاۋا ناچار، يوللار يامان، جەمئىيەت قالايىمقان، دېگەندەك باھانىلەر بىلەن ئۆزىنىڭ كۆپ يىللىق خانىمىنى ئالدىغىلى تۇردى، شۇنداق دېگەندە يوسىپنىڭ كېلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

قىشنىڭ ئۇزاق تۈنلىرىنى سىز بىلەن ئۆتكۈزۈشكە نەقەدەر تەشنا ئىدىم - ھە! مۇشۇنداق يىغلاۋېرىدىغان بولسىڭىز، ئىرادىسىز ئىكەن دەپ قالمىدىن. ئاجىزلارنى ياقتۇرمايمەن، خانىش دېگەن غەيرەتلىك بولۇشى كېرەك!

ناپولېئون ئەمدى يوسىپنى ئالدايدىغان بولۇۋالغانىدى.

ماڭا ئەۋەتكەن خېتىڭىزدىن ئېرىنىڭ پېشىنى مەھكەم تۇتۇپ ئۆتۈش ئۈچۈنلا تەگكەنمەن دەيسىز، بۇ گېپىڭىزدىن ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتىم. پىشمىغان قاراشلىرىم بويىچە ئېيتقاندا، ئايال زاتى ئەر ئۈچۈن تۆرەلگەن، ئەر كىشى بولسا ۋەتەن، ئائىلە ۋە نام - شۆھرەت ئۈچۈن تۆرەلگەن. نادانلىقىمنى كەچۈرۈڭ، گۈزەل ئاياللاردىن بەزى نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالغىلى بولىدۇ... يەنە كېلىپ خەت - ئالاقە قىلىشىپ تۇرغۇدەك بىرەر ئايالنى تاپالمىدىم. راستلا شۇنداق بىر ئايال بولۇپ قالسا، ئالدىڭىزدا كاپالەت بېرىمەنكى، چوقۇم يېڭىلا ئېچىلغان ئەتىراپىدا گۈزەل بولمايدۇ. خېتىڭىزدە ئېيتقىنىڭىز ئاشۇنداق ئايالمدۇ؟

ناپولېئوننىڭ مۇشۇنداق بىر تايىنى يوق ئىشلارغىمۇ شۇنچە خۇشال بولۇپ كەتكىنىنى قارىمىدىغان. دەرۋەقە، بەزىدە خۇددى دۇنيادا ھېچقانداق ئىنقىلاب بولمايۋاتقانداك شۇ قەدەر خۇشلۇقى تۇتۇپ كېتەتتى. ناپولېئون بىرقانچە ھەپتىدىن كېيىن يەنە بىر قېتىم سەپەرگە ئاتلانغاندا پۈلكە يارى بىلەن كۆزى قىيمىغان ھالدا خەيرلىشىشكە مەجبۇر بولدى.

ئەنە، كەڭ رۇسىيە دالاسى ناپولېئوننىڭ ئالدىدا تۇنجى قېتىم نامايان بولدى، بۇ زېمىن گويا قۇملۇقتەك بىپايان ئىدى. پايانسز يايلاق قار ۋە پاتقاق بىلەن قاپلانغان بۇ زېمىندا نە يول، نە يېمەكلىك يوق ئىدى. چار پادىشاھ قوشۇنلىرى بىرقانچە قېتىملىق كالتە ئۇرۇشتىن كېيىن ئاستا - ئاستا چېكىنىپ ماڭدى. ناپولېئون ئۇلارنى قوغلىسا بولارمۇ ياكى بىرەر يەرگە تۇمشۇقىدىن يېتىلەپ ئاپارسا بولارمۇ؟ قوشۇننى ئاشلىق ۋە ئوت - سامان بىلەن كىم تەمىنلەر؟ بۇ يەردە ھېچنېمە يوق، بۇ يەر باياشات گېرمانىيەگە ئوخشىمايدۇ، ھەتتا ئىسكىلاتمۇ يوق. ئەگەر نەچچە يۈز زېرەك پولشالىق يەھۇدىي ھايانكەش سودىگەر پۇل تاپمىدىغان بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ سودىلاشمىغان بولسا، پۈتكۈل قوشۇن شۇ تاپنىڭ ئۆزىدىلا، يەنى 1807 - يىلىلا ھالاك بولغان بولاتتى. مەلۇم سەۋەب تۈپەيلىدىن ئارقىدا قالغان ئىمپېراتور پەيتوننى تاشلاپ، ئانقا مىنىپ پورتىسكاغا ئاتلاندى، بۇ چاغدا سەركەردە - لەشكەرلىرىنىڭ ئاغرىنىش سادالىرى قۇلىقىغا كىرىپ قالدى. ناپولېئون بۇنىڭدىن سەككىز يىل ئىلگىرى. ئاكىدا تۇنجى قېتىم ئاڭلىغان بۇنداق سادانى ئاللىبۇرۇن ئۇنتۇپ كەتكەنىدى. سەركەردىلەر قوشۇندا لەشكەرلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش ۋەقەلىرى كۆرۈلۈۋاتقانلىقىنى، ئاچ قالغان مىڭلاپ لەشكەرنىڭ قېچىپ كېتىپ تەرەپ - تەرەپتە بۇلاڭچىلىق قىلىۋاتقانلىقىنى دوكلات قىلدى. ئىمپېراتور بۇ دوكلاتتىن قاتتىق چۆچۈگەن بولسىمۇ، ھېچ ئىش قىلالمايتتى.

— فىرانسۇز لەشكەرلىرىمنى ئوبدان بىلىمەن، — دېدى ناپولېئون، — يىراقلارغا ھەربىي يۈرۈش قىلمىقى تەس. گۈزەل فىرانسىيەدە ياشاپ كۆنۈپ قالغان بۇلار. ناپولېئون شۇنداق قىلىپ رۇسىيە قوشۇنلىرىنى ئۆزى بىلەن

تۇتۇشۇشقا مەجبۇرلىدى، ئەمما تۇنجى ئۇرۇشتا غەلبە قىلالىدى، بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق ئىدى. گەرچە پىرۇسسىيەدىكى ئايلىق ئۇرۇشىدا ئېغىر زەربىگە ئۇچرىمىغان بولسىمۇ، ھەر ئىككى تەرەپ ئېغىر زىيان تارتقانلىقتىن چېكىنگەن، كىمنىڭ يېڭىلىپ، كىمنىڭ يەڭگەنلىكىمۇ نامەلۇم ئىدى. رۇسىيە بىلەن بولغان بۇ قېتىمقى ئۇرۇشنىڭ ئوڭۇشى بولغانلىقى رۇسىيەگە ھۇجۇم قىلماسلىق توغرىسىدا بېرىلگەن تۇنجى سىگنال ئىدى. ئۇرۇشتىن كېيىنكى دوكلاتتىن مەلۇم بولدىكى، لەشكەرلەر بەرەڭگى تالىشىش بىلەن بولۇپ كەتكەن، ئاتلار چەللىدىكى ئوت - چۆپكە ئۆزىنى ئۇرۇپ كەتكەن، مەھەللە يارىدارلار بىلەن تولۇپ كەتكەن، قانچىلىك لەشكىرى قالغانلىقىنى بىلىدىغان بىرمۇ كوماندىر قالمايغان.

— بۇ يەردە يەنە ئىككى كۈن تۇرمىز، ئاندىن ئارقىمىزغا بىرقانچە چاقىرىم چېكىنىمىز. ۋىكجول دەرياسىدىكى بارلىق كۆۋرۈكلەرگە قاراشقا لەشكەر ئەۋەتەيلى، مېيىپلەردىن باشقا ھەرقانداق كىشىنىڭ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈشىگە رۇخسەت قىلىنمايدۇ. سەپتىن چۈشۈپ قالغانلارنى سۈرۈشتۈرمەيلى ھەم جازالىمايلى، — دېدى ئىمپېراتور.

نەھايەت، جىمى ئالامەتلەر ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلاتتى. پات - پات قوزغىلىپ تۇرىدىغان ئاشقازان كېسىلى يەنە قوزغىلىپ، ئاغرىقى تۇرۇپ - تۇرۇپ تۇتۇشقا باشلىدى.

— تېنىمدە جېنىمنى بالدۇرلا ئالدىدىغان كېسەل بار، دادام بىلەن بىر كېسەلدە ئۆلمەن، — دېدى ناپولېئون.

بۇ بىر خىل ئىرسىي كېسەل بولۇپ، بوۋىسى، دادىسى، تاغىسى ۋە كېيىنكى چاغلاردا ئىنىسى لۇسىئان ۋە سىڭلىسى كارولىنلارمۇ مۇشۇ كېسەل بىلەن ۋاپات بولدى.

«قار - مۇز ۋە پاتقاق ئىچىدە ياشاۋاتىمىز، بۇ يەردە ھاراقمۇ،

بولكىمۇ، بىراندىمۇ يوق» دەپ يازدى ناپولېئون ئاكسىغا ئەۋەتكەن خېتىدە. ناپولېئون بۇ يەردىمۇ ئىتالىيەدىكىگە ئوخشاش لەشكەرلەر بىلەن بىر ئامباردا يېتىپ قوپقانمىدى، لەشكەرلەر نېمىلا تېپىپ كەلسە، شۇنى تەڭ يەپ، لەشكەرلەر بىلەن ھالاۋەتسىمۇ تەڭ كۆرگەن، جاپانمۇ تەڭ تارتقاندى. ئەمدى بۇ ئاشلىق ئامبىرىدىن پارىژغا رۇسلار مەغلۇپ بولدى، دەپ نۇسرەت خەۋىرى يەتكۈزدى، فىرانسىيە قوشۇنىدىن چىقىم بولغانلارنىڭ سانىنى يوشۇرۇپ ئۈچتىن بىرىنى مەلۇم قىلدى ھەمدە ئىشلار ئوڭۇشلۇق بولۇپ بەرسە، فىرانسىيە قوشۇنى رۇسىيەدە بىر يىل تۇرىدۇ، دېدى.

ناپولېئون بۇ يەردە تاقەت قىلىپ تۇرىۋېرىشكە نېرۋىلىرىنىڭ چىدىمايدىغانلىقىنى ئىككىنچى قېتىم ھېس قىلىپ يەتتى. بۇ قوماندان بۇ يەردە مىسىردىكى چېغىدىكىگە ئوخشاش قاراشقا كەلگەن بولۇپ، بىر يەردە تۇرىۋېرىش مۇۋاپىق ئەمەس، دەپ ئويلىدى. ئون بەش يىللىق ھۆكۈمرانلىقى ۋە ئىستېلاسى داۋامىدا پەقەت بىر قېتىملا پارىژدىن يىراق جايدا ئىككى، ئۈچ ئاي تۇرۇپ قالغانىدى. بۇ قېتىم ئۇزاق سوزۇلۇپ كەتكەن سۆھبەت داۋامىدا ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئويلىنىش ۋە تەدبىر قوللىنىش كويىدا زېھنىنى خورىتىپ يۈرۈپ ئىچى تولىمۇ سىقىلدى، شۇڭا پەرىشان كۆڭلىگە سەھرا ناخشىلىرىدەك روماننىڭ مۇھەببەتتىنلا تەسەللى تاپماقتىن باشقا چارىسى يوق ئىدى.

ناپولېئون پىرۇسىيەنىڭ فىنكىستەين دەپ ئاتىلىدىغان مۇستەھكەم بىر قورغىنىدا يولنىڭ ئېرىشىنى، دۈشمەننىڭ يۈرۈشىنى كۈتۈپ تۇرماقتا ئىدى. بۇ يەر ئۆزىنىڭ پائالىيەت سورۇنى ئىدى، بۇ يەردىكى تام مەشلا كۆڭلىنى تىنچىتاتتى. «كېچىلىرى ئۇيقۇم قاچقان چاغلاردا لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان ئوتقا»

قاراپ ئولتۇرسام كۆڭلۈم ئارام تېپىپ قالاتتى» دېگەندى ناپولېئون. بۇ يەردىكى ئۆي ۋە ھويلا كەڭتاشا بولۇپ، چەت ئەل ئەلچىلىرىنى ۋە خەۋەرچىلىرىنى قوبۇل قىلىشقا بەخۇدۇك يېتەتتى. ناپولېئون بۇ يەردە ساق ئون ھەپتە دۇنيانىڭ ئۆزىگە تەۋە قىسمىغا ھۆكۈمرانلىق قىلدى. ئۈستۈنكى قەۋەتتىكى يوغان ھۇجرىغا قويۇلغان چوڭ كارىۋاتنىڭ يېنىغا ئۆزىنىڭ تۆمۈر ھەربىي سەپەر كارىۋاتىنى جايلاشتۇرغانىدى. ياندىكى ھۇجرىدا ھېلىقى پولشالىق گىراق خانىمنىڭ تۇرۇۋاتقانلىقىنى تۈرك چاكىرى رۇستەمدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى. گىراق خانىم تالا - تۈزگە پەقەتلا دېگۈدەك چىقمايتتى ياكى قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن چىقاتتى، قالغان ۋاقىتنى ئۆيدە تىنچقىنا ئولتۇرۇپ كەشتە تىكىش، كىتاب ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزەتتى، پەقەت ئىشىك ئېچىلىپ، ناپولېئون كىرىپ ئۆزىگە بىرىپەس ھەمراھ بولغىنىدىلا بۇنداق ھالەت ئۆزگىرەتتى. ناپولېئون ھەر كۈنى يالغۇز گىراق خانىم بىلەن ئىككى ۋاق تاماق يەيتتى. بۇ ئىككى ئېغىز ئۆي بۇ باش قومانداننىڭ ئاساسىي بارگامى ئىدى، ئوردىسىدىن يىراق جايدا يۈرۈۋاتقان بۇ ئىمپېراتور چۈشىدىمۇ ئارزۇ قىلىدىغان تۇرمۇشنى ئىزدەيتتى... بۇ يەردە پارىژدىكىدەك سۇلالە ئۆزگەرتىش ۋەسۋەسىسىمۇ، ھەسەتخورلۇق ۋە كۈنداشلىق خاپىچىلىقىمۇ يوق، كىيىم - كېچەك، زىبۇ - زىننەتلىرى بىلەن ئۆزىنى كۆز - كۆز قىلىپ كۆڭۈللەرنى ناخۇش قىلىدىغان ئالامەتلەرمۇ يوق ئىدى، بارى پەقەت پانىي ئالەمنىڭ ۋەسۋەسىسىدىن خالىي، تىنچقىنا ياشاشتەك بىر خىل ئارزۇ - ناپولېئوننى سۆيۈشكە تىرىشىۋاتقان ئون سەككىز ياشلىق ناتىۋان بىر قىزغا خاس تەركىدۇنيا بولۇپ ياشاش ئارزۇسى ئىدى.

تۇيۇقسىز پارىژدىن بىر شۇم خەۋەر كەلدى: تەخت ۋارىسى، ناپولېئوننىڭ جىيەنى شاھزادە لۇئىسنىڭ ئوغلى ۋاپات

بولغانىكەن. ناپولېئوننىڭ بۇ جىيەننىڭ ئۆلۈمىگە نەقەدەر قايغۇرغانلىقىنى يوسىقىغا يازغان خەتلەردىن بىلىۋېلىش مۇمكىن. بىراق، ئۆزىنىڭ بۇ يەردىكى ئوي - خىيالىنى خانىمدىن يوشۇرماي بولمايتتى. قاھىرەدىكى ھېلىقى قوڭۇر چاچ ساھىبجامال چوكانمۇ ناپولېئونغا بالا تۇغۇپ بەرمىگەنمىدى؟ ئەگەر ھازىر ئۆزى كۆيۈۋاتقان بۇ يەردىكى گۈزەل ئاقسۆڭەك خانىم ئوغۇل تۇغۇپ بەرسىچۇ؟ بۇ خانىمنى خانىش قىلسا بولارمۇ؟ نېمىشقا بولمىغۇدەك؟ ناپولېئون خانىمغا قاراپ قويدى، ئەمما كۆڭلىگە كەچكەن خىيالىنى ئېيتىمىدى.

پارىژدىكىلەر نېمە دېيىشىۋاتقاندۇ؟
پولشا تۈزلەڭلىكى ئارقىلىق بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەن كوچا خەۋەرلىرى ناپولېئوننىڭ قۇلىقىغا كىرىپ تۇراتتى: زايومنىڭ كۇرسى چۈشكەنمىش، پارىژ كوچىلىرىدا مەسخىرىلىك سۆز - چۆچەكلەر تارىلىپ يۈرگەنمىش، پارىژدىكىلەر: «باتۇر يىگىتلىرىمىز نەگە كەتكەندۇ؟» دەپ سۇرۇشتە قىلارمىش. پەخەس بولۇش كېرەك! سىم - سىم يامغۇر پاتلا بوران - چاپقۇنغا ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن، بوران - چاپقۇننى قوغلىۋېتىشكە قادىر ئادەم يىراق چەت ئەلدە. بۇ ئادەم مەغلۇپ پىرۇسسىيەلىكلەرگە ئايرىم سۈلھى تەلەپ قىلدى، ھەتتا چوڭ دۆلەتلەر ئارا دىپلوماتىيە يىغىنى چاقىرىش تەكلىپىنىمۇ بەردى. بىراق، پىرۇسسىيە خانىشى رۇسىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈش نىيىتىدىن زادىلا يانمىدى، ئاۋستىرىيە بولسا قۇلىقىنى يوپۇرۇپ يۈرۈۋەردى.

شۇ تاپتا گەرچە ئەتراپنى دۈشمەن ئوراپ تۇرغان، چىڭ دەسسەپ تۇرغۇدەك يەرمۇ تېپىلمايۋاتقان بولسىمۇ، ناپولېئوننىڭ تەسەۋۋۇرىدا بۈيۈك ئىمپېراتور ئىسكەندەرنىڭ شەرققە يۈرۈش قىلىش پىلانى يەنە بىر قېتىم پەيدا بولدى. ئالاقچى مەھكەم

بېچەتلەنگەن خەت - چەكلەرنى ئېلىپ، فىنكىنستەيسىن ئوردىسىدىن يولغا چىقتى، چەت ئەل ئەلچىلىرىمۇ ئۆز دۆلىتىنىڭ ئالاقە - ھۆججەتلىرىنى ئېلىپ تاغ - داۋانلار ئېشىپ، دەريا - ئېقىنلاردىن ئۆتۈپ رۇسىيە دالاسىغا يېتىپ كەلدى. ئىران ئەلچىسى، شاھىنشاھنىڭ خەۋەرچىسى ئىراننىڭ شىمالىدىكى بۇ چوڭ گازارمىغا كېلىپ، غەرب ئىمپېراتورىغا ئېھتىرام بىلەن تەزىم بەجا كەلتۈردى. شۇنداق قىلىپ، ناپولېئون ئىران بىلەن كېلىشىم ھاسىل قىلدى، بۇ كېلىشىم بويىچە ناپولېئون گىرۇزىيەنى چار رۇسىيەنىڭ قولىدىن ئىرانغا قايتۇرۇپ ئېلىپ بەرمەكچى، ئىران بۇنىڭ ھەققىگە ئاۋغانلار بىلەن قەندىھارلىقلارنى قوزغاپ، ھىندىستاندىكى ئىنگىلىزلارغا ھۇجۇم قىلغۇزماقچى بولدى. ناپولېئون بىر تۈركۈم كىشىنى قوراللاندىرۇپ ھىندىستانغا ھۇجۇم قىلدۇرماقچى، ئەگەر فىرانسىيە ئىمپېراتورىنىڭ بۇ قوشۇنى ھىندىستانغا بارماقچى بولسا، ئىران مۇتلەق يول بەرمەكچى بولغانىدى.

ئىران ئەلچىسى ئوردىدىن ئەمدىلا چىقىپ تۇرۇشىغا نۇرغۇن سوۋغات ۋە خەت ئېلىپ كەلگەن ھەيۋەت بىر تۈرك كىرىپ كەلدى. كۆز ئەينەك تاقىغان شەرق تىللىرى مۇتەخەسسسى بۇ خەتنى ناپولېئونغا تەرجىمە قىلىپ بەردى. پۈلەكچە تام مەش ئالدىدا ئولتۇرغان ئىمپېراتور شەرق دىپلوماتلىرىغا خاس كۆپتۈرمە ئۇسۇل قوللانماستىن، ئىخچام ئىبارىلەرنى قوللىنىپ، تۈركىيە سۇلتانىغا بېرىدىغان جاۋابىنى توغرىدىن - توغرا ئاغزىكى بايان قىلىپ يازغۇزدى:

سىزگە ئىنتايىن ھېسداشلىق قىلىمەن، تەلىپىڭىزنى ئېنىق ئېيتىڭ، نېمە كېرەك بولسا شۇنى بېرىمەن. ئىران پادىشاھى بىلەن ئالاقىلىشىڭ، ئۇمۇ رۇسىيەنىڭ دۈشمىنى... مەن سىزگە كېرەك

بولغان توپچىلارنى ئەلچىڭىزگە تاپشۇرماقچىدىم، ئەمما ئەلچىڭىز مۇسۇلمانلارنىڭ نېرۋىسىنى قوزغاپ قويارىمىكىن، دېگەن ئەندىشە بىلەن ئالغىلى ئۇنىمىدى. مەن يېتەرلىك ھوقۇققا ئىگىمەن، غەلىبىڭىزگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىمەن، پەقەت سىياسىي مەقسەتنىلا كۆزلەپ ئەمەس، ئارىمىزدىكى دوستلۇقىنىمۇ كۆزدە تۇتۇۋاتىمەن. شۇڭا، ھەرقانداق تەلپىڭىزنى رەت قىلمايمەن.

ناپولېئون شۇ كۈنى ئىننىسى لۇئىسنىڭ يېڭىلا ۋەزىپىگە ئولتۇرغان پادىشاھلىقىدىن جىددىي ياردەم تەلەپ قىلىپ ئەۋەتكەن خېتىگە ۋەز - نەسەھەت ھېسابدا لىق بەش بەت جاۋاب خەت يازدى. يوسېفمۇ ناپلېستىكى قىلمىشىنى ئەيىبلەپ خەت يازدى. كەنجى ئىننىسى ژېرومى بىرېسلاۋدا قوشۇنلىرىغا قوماندانلىق قىلىش بىلەن بولماستىن، كۈنبويى چىرايلىق ئارتىسلار بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ يۈرگەنىدى. ناپولېئون بۇ ئىننىسىمۇ خەت يېزىپ: «نېمە ئۈچۈن بىرەر قېتىم بولسىمۇ مۇكەممەل دوكلات يوللىمايسەن؟ نېمە ئۈچۈن سۆزىڭدا ئالتە يۈز كىشىلىك قوشۇن، بىرگىدا تۆت يۈز كىشىلىك قوشۇن تۇرغۇزىسەن؟ - دەپ سوراق قىلدى ھەمدە تەپسىلىي دوكلات تەلەپ قىلدى، - ماڭا تەپسىلىي دوكلات ئەۋەت، ئەھۋالىڭنى ئوبدانراق بىلەي.» شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، فىرانسىيەدىكى باستىرلارغا ئۆزىنىڭ غەلىبىسىنى تەبىرىكلەپ تىلاۋەت ئۆتكۈزۈشنى تەلەپ قىلىپ يارلىق چۈشۈردى. ھەقىقىي مەقسىتى چېركاۋدىكى ھەربىر كىشىنى كونترول قىلىش ئىدى. چۈنكى، ئۆزىنىڭ پاپا بىلەن بولغان ئىختىلاپىنىڭ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى بارغانسېرى بىئارام قىلىپ قويۇۋاتقانلىقى كۆڭلىگە ئايان ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، فۇشېغا ستېل خانىم ۋە ئۇنىڭ

تەسىرىنى چەكلەش، ئاقسۆڭەكلەر رايونىدىكى سالونلار ۋە باشقا ئىشلار توغرىسىدا ئون نەچچە تۈرلۈك پەرمان چۈشۈردى. پارىژدىكى ئىككى چوڭ تىياتىرخانىنىڭ ئەھۋالىنى، راسخوتىنى ۋە ئوينىلىدىغان نومۇر تىزىملىكىنىمۇ سۈرۈشتۈردى.

— كۈتۈپخانا خادىمىم قېنى؟ — سورىدى ئۇ ئىككىنچى كۈنى، — ئۆلدىمۇ ياكى سەھراغا ئىچ پۇشۇقىنى چىقارغىلى كەتتىمۇ؟ مەسئۇلىيىتىنى قالدۇرسا قانداق قىلىدىكەن — دە. بارلىق يېڭى نەشر قىلىنغان كىتاب ۋە يېڭى ئەدەبىي ئەسەرلەر كاتولوگىنى ئەكىلىپ بېرىشكە بۇيرۇۋىدىم، ھازىرغىچە ئۇچۇرىنى بەرمىدى.

ناپولېئون يەنە ياشلارنى قاتمىلىق بىلەن قەدىمكى زامانغا دائىر ھېكايەتلەرنىلا تەتقىق قىلىپ ئولتۇرۇۋەرمەي، ھازىرقى زامان تارىخىنىمۇ تەتقىق قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ يېڭى تارىخ دەرسلىكى پىلاننى يېزىپ چىقتى. يەنە ئىچكى ئىشلار ۋەزىرىگە ئەۋەتكەن مەكتۈپىدىمۇ: «ئەدەبىيات رىغبەتلەندۈرۈشىمىزگە موھتاج. پاساھەتلىك ئەدەبىيات تەرەققىياتىنى قانداق قىلىپ ئىلگىرى سۈرۈش كېرەكلىكى توغرىسىدىكى تەكلىپىڭىزنى ماڭا ئېيتىڭ» دەپ يازدى. يېڭى ئاكسىيە بازىرى ۋە ماداپېنى كۈچىسىدىكى ئۆي — ئىمارەتلەرنىڭ سېلىنىش ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈردى.

— دۆلەت كۈتۈپخانىسىدا تاراشلانمىغان نۇرغۇن «گۆھەر تاش» بار، بۇ گۆھەرلەرنى پارىژدىكى ئەڭ ياخشى «نەققاش»لارغا ئەۋەتىپ بېرىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندا ئۇلارغا خىزمەت تېپىپ بەرگىلى بولۇپلا قالماستىن، سانائەت تەرەققىياتىنىمۇ قوللىغان بولىمىز.

ئالتە مىليون فىرانكىنى قانداق قىلغاندا سانائەت تەرەققىياتىنى رىغبەتلەندۈرۈشكە سەرپ قىلغىلى بولىدۇ؟ ئىككى

مىليون فىرانكىنى ئوردا سېلىشقا سەرپ قىلىش كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا پارىژدىكى گېزىت - ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىپ، بۇخارىست ۋە تىئورستلاردىن كەلگەن ئاخباراتلارغا ئاساسەن رۇسىيەنىڭ ئوسال ئەھۋالدا قالغانلىقىنى جاكارلاش كېرەك.

ناپولېئون جىمغىنا ئولتۇرغان ئاشىنىسىغا قاراپ كۈلۈپ قويدى، ئاندىن كېچىنى بىللە ئۆتكۈزگەندىن كېيىن جەڭگاھقا ئاتلاندى. قىش ئۆتۈپ، بەشىنچى ئايمۇ كېلىپ قالغانىدى، بۇنىڭ بىلەن فىنكىستەيىندىكى تام مەشىنىڭ ئوتى ئوچتى، روماننىڭ سەھرا تۇرمۇشمۇ ئاخىرلاشتى. ھەر ئىككىلەنگە ئايانكى، ناپولېئون بۇ خانىم بىلەن يەنە ئۇچراشماي قالمايتتى. ئەگەر بۇ خانىمنى ئۇنتۇپ كەتكۈدەك بولسا، ئۇ ھەدىيە قىلغان ئۈزۈككە ئويۇلغان: «مەندىن كۆڭلىڭىز قالسىمۇ مېنى ئۇنتۇپ قالمىغىسىز، مەن بەربىر سىزنى سۆيۈپ قېلىۋېرىمەن» دېگەن سۆزلەر ئەسلىتىپ تۇراتتى.

ئون بەشىنچى، تىلىست تىنچلىق سۆھبىتى

نېمان دەرياسى ئېقىپ ئۆتىدىغان تىلىست يېرىم ئارىلىدىكى بىر جايدا چوڭ بىر سال توختىتىلغان، شاخ - شۆمبىلار ۋە تاختاي ئۈستىگە گىلەم سېلىنغانىدى، سالنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشتۇرۇلغان رەڭدار چېدىر ئىيۈن ئېيىدىكى سەھەر قۇياشنىڭ نۇرىدا جۇلالىنىپ تۇراتتى، چېدىر ئۈستىدە فىرانسىيە بىلەن رۇسىيەنىڭ دۆلەت بايرىقى جەۋلان قىلىپ تۇراتتى. دەريانىڭ شەرق ۋە غەرب تەرەپلىرىدە ئىككى دۆلەت ئىمپېراتورىنىڭ گۇاردىيەلىرى ئورۇنلاشقانىدى. ئىككى كىچىك كېمە ئىككى قىرغاقتىن دەريانىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەت

چېدىرىغا يېتىپ كەلدى. بۇنىڭدىن ئون كۈن ئىلگىرى بىر - بىرىنى قىرغىن قىلىشقان لەشكەرلەر ئەمدى بىر - بىرىنى تەبرىكلەشمەكتە ئىدى، ئالدىدا تۇرغان لەشكەرلەر تەبرىك سۆزلىرىنى ئارقا تەرىپىدىكى مىڭلىغان لەشكەرلەرگە يەتكۈزۈشەتتى.

ناپولېئون فىرىپىگلاند ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىدىن كېيىن ئىزچىل ئادىتى بويىچە مەغلۇپلارغا دوستانە قولىنى سۈنۈپ كەلگەنىدى، تۇنجى قېتىملىق سۆھبەتتە سۇلتاننىڭ جاۋابىدىن قانائەت تاپمىغاچقا، چار پادىشاھ ھامان بىر كۈنى كونسىتانتىنوپولدىكى ساينىت سوفيە چېركاۋىغا يېڭىباشتىن كىرىپت قادايدۇ دەپ پۇرسىتىپ قويغانىدى. بۇ پىششىق ئويلىغاندىن كېيىن ئېيتىلغان سۆز ئىدى. چۈنكى، بۇ گەپ ئەتىلا قۇلىقىغا يېتىدىغان چار پادىشاھ ئالېكساندىر روماننىڭ ھەم رېئالىست ئىدى. مانا، كۈتكىنىدە كلاسش بولۇپ، دوستانە قوللار بىر - بىرىنى قىسىشتى. شۇ تاپتا ئاۋستېرلىسز ۋە فىرىپىگلاند ئۇرۇشلىرىدىكى رەقىبىلەر دەرەقەمتە بولدى. ناپولېئون قۇرۇقلۇقتىكى بۇ بىردىنبىر رەقىبىنى كۆكۈچ كۆزلىرى بىلەن سىنچىلاپ قاراپ كۆزەتمەكتە ئىدى. كۆز ئالدىدىكى پاكار، زىلۋا، يۈزى قىزىل، كۆزى خۇنۇك، قۇلىقىمۇ ئېغىرراق قىز بالا سۈپەت بۇ يىگىتنى - چار پادىشاھنى بويسۇندۇرايلىغانلىقىغا بىر قاراشتىلا كۆزى يەتكەنىدى. شۇنداق قىلىپ، ئىككى ھەپتە ئۆتەر - ئۆتمەيلا بۇ رەقىبلەر ئىتتىپاقداش بولۇپلا قالماستىن، دوستلىشىپمۇ قالدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامىسى تۈزۈلدى.

«ئېلىبا دەرياسى بىلەن نېمان دەرياسى ئوتتۇرىسىدىكى يەر (بۇ شەرتنامىنىڭ مەخپىي قوشۇمچە تارماق ماددىسى ئىدى) ئىككى ئىمپېرىيەنى ئايرىپ تۇرىدىغان ئېھتىيات ئارىلىقى بولىدۇ،

بۇنىڭ بىلەن ئىككى ئىمپېرىيە ئۇششاق - چۈششەك توقۇنۇشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىدۇ.» بۇ شەرتنامىدە ھەر ئىككى تەرەپ بىر - بىرىگە يول قويۇشقاندى، بۇ ئىككى جۈملە سۆز چار پادىشاھنىڭ پىرۇسسىيەنى قۇربان قىلىدىغانلىقىدىن، ئىمپېراتورنىڭ پولشادىن ۋاز كېچىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. شۇنىڭدىن ئىلگىرى ھەر ئىككىلىسى بىردىن ئايالغا «ۋەتەننىڭ پۈتۈن بولىدۇ» دەپ لەۋزە قىلغانىدى. بالتىق دېڭىزىنىڭ قىرغىقىغا يېقىن نامسىز شەھەردىكى بىر ئۆيدە ئىككىيلەن خەرىتىنى چۆرىدەپ خۇددى ئويۇن كۆرۈۋاتقاندا تىنچ ئولتۇرۇپ باشقا دۆلەتلەرنى بۆلۈشمەكتە ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئىمپېراتور كوبۇرگ، ماكلىنبۇرگ ۋە مىلبۇرگنى چار پادىشاھقا ئۆتۈنۈپ بېرىپ، كاتتارو بىلەن ئىئونىيە تاقىم ئاراللىرىغا ئېرىشتى. بىراق، چار پادىشاھ بوسغور بوغۇزىنى تەلەپ قىلغاندا ئىمپېراتور قارشى پىكىردە بولۇپ:

— كۈنىستاننى نوپۇلچۇ؟ ئۇ پۈتۈن دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشتىن دېرەك بېرىدۇ! — دېدى.

ئۇلار سۆھبەتتە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك زىددىيەتلەر ئۈستىدە تالاش - تارتىش قىلىش داۋامىدا ئەنە شۇنىڭدەك ئاچقۇچلۇق سۆزلەردىن خالىي بولالمىدى. ئېنىقكى، ئىككىيلەن دۇنيانى يەڭ ئىچىدە بۆلۈشۈۋېلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئاپەت ئۇرۇقلىرىنىمۇ قالدۇرۇپ قويۇشقاندى.

پىرۇسسىيە پادىشاھىمۇ ئۇلارنىڭ بەزى ھەرىكەتلىرىدە بىللە بولدى. بىراق، ئىناۋەت ۋە چېچەنلىك جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىدىن مەھرۇم قالغىچقا، ھەر ئىككى ئىمپېراتورنىڭ نەزىرىدىن ساقىت ئىدى. ناپولېئون كۆڭلىدە ئۇنى «قاياقباش بىرىنمە، ئۇنىڭدا ئىقتىدارمۇ، پەزىلەتمۇ يوق» دەپ قارايتتى، ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك جىمى ئىشنى تەنقىدلەيتتى، ھەتتا

ئۇچىسىدىكى كىيىملىرىدىنمۇ قۇسۇر تاپاتتى. پىرۇسسىيە پادىشاھى پىرۇسسىيەنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ياكى مۇتقەرز بولۇشىدىن ئەڭ گەندىشە قىلىدىغان بولغاچقا، قولىدىن كېلىدىغانلىكى چارىنىڭ ھەممىسىنى قوللىنىپ باقتى، ھەتتا خانىشىنىمۇ تىلىستقا چاقىرتىپ كەلدى. ئىمپېراتور بۇ ساھىبجامالغا قىزىقىپ، بىرەر يەردە قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. بىراق، كۆرۈشىدىغان جاينىڭ بىتەرەپ رايون ئىكەنلىكىنى باھانە قىلىپ ئالدىغا چىقىمىدى، ئەمما چىرايلىق بىر ئۆي ھازىرلاپ بەردى. ناپولىئون ئاددىي كىيىنىپ كۆرۈشكىلى ئاتلىق بارغاندا، خانىش پەلەمپەيدە تۇرۇپ كۈتۈۋالدى.

ئۇچىسىغا ئاق شايدىن كىيىم كىيگەن، بوينىغا قەدىمىي مارجان ئاسقان خانىش شۇ قەدەر گۈزەل، ئەمما غەمكىن كۆرۈنەتتى. خانىش لۇئىزا بۇ قاتمال ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈچۈن ئەتەي ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئۆزىنى يېنىك تۇتۇپ:

— ئالىيلىرى، كەچۈرۈڭ، بۇ پەلەمپەي سىزگە بەك تار كېلىپ قالدى، — دېدى.

— ۋىسالىغا يەتمەك ئۈچۈن بۇنىڭغا چىدىمىسام بولامدۇ؟ — جاۋاب بەردى ناپولىئون ۋە ئاندىن لۇئىزاغا ئۇچىڭزىدىكى كىيىمىڭىز سېتىسلىيەدە تىكىلگەنمۇ، دېگەندەك سۆزلەر بىلەن خۇشامەت قىلغىلى تۇرۇۋىدى، خانىش شۇ ئان جىددىي تەرزگە ئۆتۈپ:

— ئالىيلىرى، بىز بۇ يەرگە قۇرۇق پاراڭ سالغىلى كەلدۇقمۇ؟ — دېدى. ئاندىن ناپولىئوننىڭ «كەڭ قورساق» بولۇشىنى خانىش ۋە ئانا سالاپىتىدە مۇراجىئەت قىلدى.

— بېرلىنغا قايتىشنى خالامسىز؟

— شارائىتقا قارايمەن، بۇ ئىش بىزنى ئازابتىن خالىي

قايتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدىغان - قىلمايدىغانلىقىڭىزغا باغلىق.

— جېنىم بىلەن، خانىم، — دەدى ناپولېئون ۋە خانىشنىڭ گەپ قىستۇرماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى پەملەپ دەرھاللا، — خانىم، سىزنىڭچە، پىرۇسسىيە بۇ ئۇرۇشقا قانداق بولۇپ ئارىلىشىپ قالغاندۇ؟ — دەپ سوئال قويدى.

— بۈيۈك ئىمپېراتور فىرېدېرىخنىڭ مۇبارەك نامى تۈپەيلىدىن ئۆزىمىزنى بەك كۈچلۈك چاغلاپتۇق.

— سىلەرگە كۆپ قېتىم تىنچلىق تەكلىپى بەرگەن! ھالبۇكى، ئاۋستىرىيە پەقەت ئاۋستېرلىز ئۇرۇشىدىن كېيىنلا ئەقلىنى تاپتى.

— مېنىڭ ئارقىمىزنى قوبۇل قىلىشىڭىز ئىكەن، دېگەن تىلەكتىمەن.

— پىرۇسسىيەگە بولغان دوستلۇقۇمنى دەل سىز يوققا چىقارغانغۇ؟

— سىز ساپ دىل، ئوچۇق - يورۇق، داھىيانە پەزىلەت ئىگىسىدۇرسىز.

— ئەپسۇسكى، «چوڭ ئىشلار ئالدىدا ئۇششاق تىلەكلەر نەزەرگە ئېلىنماس، ئىلتىپاتنىڭ چوڭ - كىچىكى بولماس» دېگەن گەپ بار.

— دۆلەتنىڭ چوڭ - چوڭ سىياسىي ئىشلىرىغۇ ئەقلىم يەتمەيدۇ. ئەمما، ئايال كىشى ئۈچۈن نومۇس بولماس، ئەگەر ئالدىڭىزدا كاپالەت بەرسەم...

ناپولېئون لۇئىزىنىڭ سۆزلىرىنى بارغانسېرى قىزىقىپ ئاڭلىماقتا ئىدى. لۇئىزا شۇنىڭغا دىققەت قىلدىكى، ناپولېئوننىڭ لەۋلىرىدە تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، بۇ ئۆزىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. شۇ ئەسنادا

پادشاھ كىرىپ كەلدى.

ئۇلارنىڭ بۇ سۆھبىتى ھېچقانداق سىياسىي ئەھمىيەتكە ئىگە بولمىسىمۇ، خۇسۇسىي ھېسسىيات جەھەتتە زور ئىلگىرىلەش ھاسىل قىلىنغانىدى.

— بولدى، پادشاھمۇ كەلدى، — دېدى ئىمپېراتور چاقچاق ئارىلاش چار پادشاھقا، — ۋەدە بەرگۈم كېلىپ قالدى... كارامەت ئايال ئىكەن بۇ. ئەسلىدە خانلىق تاجىنى تارتىۋالماقچىدىم، ئەمدى تاج تەقدىم قىلغۇم كېلىپ قالدى.

ئىمپېراتور خانىش بىلەن يەنە بىر قېتىم سۆھبەتلەشكەندىن كېيىن يوسىپنىغا يازغان خېتىدە: «بەكمۇ جەلپكار ئايال ئىكەن، كۆزۈمگە تولىمۇ ئىسسىق كۆرۈندى، كۈنلەپ يۈرمەڭ يەنە... ئەگەر بۇ يەردە كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىدىغان بولسام، ئېغىر بەدەل تۆلەيمەن... نەپسانىيەتچىلىكى ئۈچۈن تېگىشلىك جاجىسىنى يېدى. بىراق، بەختسىزلىك ئىچىدە نۇرغۇن ئېسىل پەزىلىتىنىمۇ نامايان قىلدى... ئېتىراپ قىلمىسام بولمايدۇ، ئەھمىيەتلىك نۇرغۇن سۆزلەرنى قىلدى» دېدى.

كىشىنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرىدىغىنى ناپولېئوننىڭ لۇئىزاغا بەرگەن تەسرى بولدى. لۇئىزا ئىلگىرى بىرمەھەل ناپولېئوننى «دوزاخ مۇئەككىلى» دەپ تىللىغانىدى. كېيىن بولسا: «باش سۆڭىكى ناھايىتى تەكشى، سىياقى مۇتەپەككۇرلارنىڭ ئۆزى، پۈتۈن ئەزايى رىم ئىمپېراتورىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. كۈلگەن چاغلىرىدا لەۋلىرى شۇنداق مۇلايىم تۇس ئالىدۇ» دەپ قەيت قىلدى.

بۇ ناپولېئوننىڭ ئەڭ چوڭ غەلبىسى ئىدى، ناپولېئوننى ئەنە شۇنداق قىسقىغىنا بىرقانچە ئېغىز گەپ بىلەن شۇنداق سۆيۈملۈك قىلىپ تەسۋىرلەش قايسى ئايالنىڭ قولىدىن كېلىدۇ؟ ۋاھالەنكى، ئىلگىرى بۇ ئايالنىڭ ناپولېئوندىن نەپرەتلىنىشكە

يېتەرلىك ئاساسى بار ئىدى. چۈنكى، ناپولېئونغا شۇنچە ئېگىلگەن بولسىمۇ، ناپولېئون خۇددى ئېرىمەس تاشتەك قاتتىق پېتى تۇرىۋەرگەنىدى. كېيىن خانىش چىشىغا تېگىپ قويغانلىقتىن، پېشىنى قېقىپ كېتىپ قالدى.

ئاخىر بارلىق ھۆججەتلەر ئىمزالىنىپ بولغانىدى، ئىمپېراتور پىرۇسسىيەنى «پەقەت چار پادىشاھ بىلەن بولغان دوستلۇقنى نەزەرگە ئالغانلىقى ئۈچۈنلا» پارچىلىۋەتمىدى. پىرۇسسىيە خانىشى بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ناپولېئوننى يەنە بىر قېتىم ئېرىتمەكچى بولدى. ناپولېئون لوئىزانى پەيتونغا سېلىپ قويۇۋاتقاندا، لوئىزا بۇ ئاخىرقى پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ:

— سىز شۇنچە ئۇلۇغ ئەرباب تۇرۇقلۇق، نېمە ئۈچۈن مېنى مەڭگۈ مىننەتدار قىلىش پۇرسىتىدىن ۋاز كېچىسىز، — دەپ سورىۋىدى، ئىمپېراتور ئەدەپ بىلەن گەپتە چېقىۋالدى:

— سىزگە يەنە نېمە ئىش قىلىپ بەرسەم بولىدۇ، خانىم، كىشىلەرنىڭ ھېسداشلىقىغا تېگىشلىكمەن. پېشانەمنىڭ تەتۈرلۈكىدىن بۇنداق ئامەت ماڭا نېسىپ بولمايۋاتىدۇ.

ئون ئالتىنچى، قانائەتسىز ئىمپېراتور

پارىژدىكىلەر نېمە دېيىشىۋاتقاندا؟
— ۋەتىنىمدىن ئىككى مىڭ مىل يىراق جايدا تۇرۇۋاتقان بولساممۇ، يۇرت بۇزۇقلىرىنىڭ پايتەخت ئەھلىنى توپىلاڭ كۆتۈرۈشكە قۇترىتىشىغا يول قويمايمەن!
ناپولېئوننىڭ فىرانسىيەدىن ئايرىلغىنىغا ئون كۈن بولۇپ قالغانىدى، شۇڭا زۇۋانداز پارىژلىقلارنى قولىدىن چىقىرىپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ ئىچكى دىكتاتورىنى كۈچەيتتى. چۈنكى،

پارنىدا ئۆزىگە مەدھىيە ئوقۇيدىغانلارلا ئەمەس، بۇ قېتىمقى يىراق سەپىرىدىن قايل بولۇش تۈگۈل، گۇمانلىنىپ مەسخىرە قىلىدىغانلارمۇ بار ئىدى. شۇنداق، ناپولېئوننىڭ قىلغىنى توغرا، بۇ پارىژلىقلار «تەۋىت پەلەيلىك تۆمۈر مۇشتى» بىلەن باشقۇرىدىغان ئادەمگە موھتاج. ئۇلار شۇ تاپتا يەنە بۇ ئىككى خىل ۋاسىتىنىڭ تەمىنى تېتىش ئالدىدا تۇرۇۋاتاتتى. يامان يېرى، پەلەي ئۇپراپ نېپىزلاپ قالغانىدى. پۈتكۈل پايتەختتە قانداق ھالەت ھۆكۈم سۈرۈۋاتىدۇ؟ كىشىلەرنىڭ نېمە دېگۈسى كەلسە شۇنى دەۋىرىدىغان، نېمە دەپ يازغۇسى كەلسە، شۇنى يېزىۋېرىدىغان مەمۇرىي ھۆكۈمەت دەۋرىگە قايتقۇسى كېلىپ قالغانىدىمۇ؟

تېخىمۇ قاتتىق ئاخبارات ۋە ئەسەر تەكشۈرۈش تۈزۈمى يېڭىدىن ئورنىتىلدى. تارىخىي دىرامىلاردا قەدىمكى زامان تارىخىنىلا ئەكس ئەتكۈزۈشكە بولاتتىكى، يۈز يىلنىڭ بېرىسىدىكى ئىشلارنى تەسۋىرلەشكە رۇخسەت قىلىنماس بولدى، ھەتتا ناپولېئون ئۆزى چوقۇنىدىغان يازغۇچى گونىناينىڭ ئەسەرلىرىمۇ قىرقىۋېتىلدى. ناپولېئون قويۇلىدىغان ھەربىر مەيدان ئويۇنىمۇ ئۆزى تەكشۈرۈپ بېكىتەتتى، ھەتتا يېزىلىدىغان ئەسەرلەرنىڭ تېمىسىغا چەك قويۇلدى، دىنىي تېمىدا يېزىشقا رۇخسەت قىلىنمىدى، ئەپسانىۋى ھېكايەتلەرنى يېزىشقا رىغبەتلەندۈرۈلدى. ناپولېئون يەنە ئۆزى ئۆچ كۆرىدىغان چېركاۋ مەكتىپى ئەندىزىسىدە بىر ئۈنۋېرسىتېت قۇردى، بۇ ئۈنۋېرسىتېتنىڭ كۆلىمى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، نۇرغۇن پۇل خەجلەندى. ئۈنۋېرسىتېت ئوقۇتقۇچىلىرى ھەربىي مەجبۇرىيەتتىن خالاس قىلىندى، ئەمما ئۇلارنىڭ مۇئەييەن دەرىجىدە بويتاق ئۆتۈشى تەلەپ قىلىناتتى.

ستېل خانىمنىڭ پارىژغا قايتىپ كېلىش تەلىپى يەنە رەت

قىلىندى، «چۈنكى، ئويلىنىشنى بىلمەيدىغان كاللىسى يوق ياكى ئويلىنىشنى ئۇنتۇپ كەتكەن كىشىلەرنى ئويلاندۇرىدىغان ئايال» ئىدى.

ياشلارغا تەڭرىنىڭ ئەركىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، فىرانسىيەدىكى ھەربىر بالىغا تۆۋەندىكى مەدھىيە سۆزلىرى يادلاشقۇزۇلدى:

«ناپولېئونىمىزنى ئەزىزلەش، ھۆرمەتلەش، ئىززەتلەش، ناپولېئونىمىزغا خىزمەت قىلىش، سادىق بولۇش، ئەسكەر بولۇش... ناپولېئونىمىزغا سائادەت تىلەپ دۇئا قىلىش قەرزىمىز ھەم پەرزىمىزدۇر، ناپولېئونىمىز تەڭرىنىڭ ئۇرۇشتىمۇ، تىنچلىق مەزگىلىدىمۇ تالانتلىق قىلىپ ياراتقان پانىي دۇنيادىكى ئەلچىسىدۇر.»

ناپولېئون بۇ قېتىم بەك ئاشۇرۇۋەتكەنىدى. ناپولېئوننى تەڭرىنىڭ ئەركىسى دېگەن سۆزگە تارىختا ئۆتكەن سۇلالىلەرنىڭ ۋارىسلىرىغۇ ئىشىنەر، ئۇنىڭدىن باشقا كىم ئىشىنەر؟ ئۆزىمۇ بۇنىڭدىن تېخى ئۈچ يىل ئىلگىرىلا ئۆتكۈزۈلگەن تاج كىيدۈرۈش مۇراسىمىدا: «ئەگەر ئۆزۈمنى تەڭرىنىڭ ئوغلى دەيدىغان بولسام، ھەتتا بېلىقچى خوتۇنلارمۇ مەسخىرە قىلىپ كۈلمەي قالمايدۇ» دېگەنىدى.

ناپولېئون خۇسۇسىي تۇرمۇشتا بۇرۇنقىدەكلا بولۇپ، خۇددى لەشكەر تارتىپ جەڭگاھقا ئاتلانغان چاغلىرىدىكىدەكلا راھەت - پاراغەت دېگەننى بىلمەيتتى. ئەمما، داغدۇغىلىق مۇراسىملاردا ۋە ئوردا مۇراسىملىرىدا، شۇنداقلا ئۆزى بىكار قىلىۋەتكەن كونا ھاكىمىيەتكە خاس سورۇنلاردا بولسا، پۇلنى بۇزۇپ - چېچىپلا قالماستىن، قىممەتلىك ۋاقىتىنىمۇ ئىسراپ قىلاتتى، ھەتتا ئەڭ قىممەتلىك سەلتەنەتى ۋە ئەركىنىمۇ زايە قىلىشتىن يانمايتتى.

ناپولېئون ئاقسۆڭەكلەر رايونىدىكى كىشىلەر كۆرۈشكىلى

كەلگەندە مەسخىرە قىلىپ كۈلمەستىن، ناھايىتى خۇشال بولاتتى. كىشىنى چۈشەنمەك بەكمۇ تەس، ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىدە ناپولېئوننى نامرات دەپ مەسخىرە قىلىشىدىغان ئاقسۆڭەك ساۋاقداشلىرى ئەمدى كورسكالېننىڭ ئوردىسىغا بەس - بەس بىلەن كېلىپ تىقىلىشىپ تۇرۇشىدىغان بولدى. ئۇلار ئەينەكتەك يالتىراق پۇلغا چۈشكەن شولىسىدىن ئۆزلىرىنىڭ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ تۇرغاندا پۈكۈلگەن قەدەسنى كۆرۈپ تۇراتتى. شۇنچە يىلدىن بۇيان ناپولېئون بىلەن بىر قازاندا قاينىمايمىز دەپ قەسەم ئىچىشكەن بىرمۇنچە مەشھۇر ئاقسۆڭەك جەمەت - قوۋملارمۇ ناپولېئوننىڭ ئوردىسىغا، يەنى ئۆزلىرىنىڭ كونا ئوردىسىغا قايتىپ كەلدى. رېيىن ئىتتىپاقىدىكى پادىشاھلار گېرمانچە ھەربىي فورما كىيىشىپ ئوردىغا كىرىپ - چىقىپ يۈرۈشىدىغان بولدى، مېكىلىنبۇرگلىقلار ئارقا قەسىرگە كىرىشكە ئىجازەت ئالدى، بادېن ۋە باۋارىيە شاھزادىلىرىمۇ دۆلەت مەجلىسىگە قاتنىشىش ئىمتىيازىغا ئېرىشتى. بۇ ئىشلار ئاقسۆڭەكلەر ئۈچۈن ئويۇن - تاماشا بولسىمۇ، ئىمپېراتور ئۈچۈن شۇ قاتلامدىكىلەرنى ئۆزىگە ساداقەتمەنلىك بىلەن خىزمەت قىلدۇرۇش يولىدىكى بىر خىل سىياسىي ۋاسىتە ئىدى.

بىراق، پەقەتلا قاملاشمىغان بىر ئىش يۈز بەردى. شاھانە كىيىم - كېچەكلەرنىڭ سانى ۋە چىقىمىنى خۇددى ئەسكەرلەرنىڭ سانىنى ھېسابلىغاندەك دانالىق بىلەن توپتوغرا ھېسابلايدىغان بۇ ئادەم، ئارمىيەدە ئۆزى بىلەن بولغان خۇسۇسىي مۇناسىۋىتىگە باقمىي توھپىكارلارنىلا تارتۇقلايدىغان ۋە ئۆستۈرىدىغان بۇ ئادەم، لەشكەرلەر بىلەن بىللە قوتانىلاردا بىللە يېتىپ - قوپقان، مۇھاپىزەتچىلىرى بىلەن بىللە ئوت قالاپ سۇ قايناتقان بۇ ئادەم، ئىمتىيازنى، مىراس قالدۇرۇش تۈزۈمىنى قانۇندىن قىرقىۋەتكەن بۇ ئادەم، شەخسىي ئىستېداتتىن ئىبارەت

يېڭى ئاڭ ئارقىلىق مىراسخورلۇقنى ئەلا بىلىشتەك كونا ئىدىيە بىلەن تىغمۇتىخ قارشىلىشىپ، دۇنيانىڭ بىر يېرىدە زور ئۆزگىرىش پەيدا قىلغان بوناپارت سۇلالىسىنى بەرپا قىلغان بۇ يېڭى ئاقسۆڭەك شۇ يىلى كۈزدە يېڭى ئاقسۆڭەكلەر تۈزۈمىنى ئورناتتى. «چۈنكى، ئەۋلادلىرىغا مال - دۇنياسىنىلا ئەمەس، شۆھرىتىنىمۇ مىراس قالدۇرماقچىدى. بۇ ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بىر قىسمى. ناپولېئون ئىلگىرى باتۇر گېنېراللارغا، قابىل ئەمەلدارلارغا پادىشاھلىق، گىرافلىق، كىنەزلىك، ماركىزلىق ئۈنۋانلىرىنى ئىنئام قىلىپ بېرەتتى، ھازىر بولسا ئۇلارنىڭ بالىچاقا، نەۋرە - چەۋرىلىرى، خالىغانچە ئەسكىلىك قىلىپ يۈرىدىغان مۇتتەھەملىر، پارىژلىق پۇلدارلار ۋە چېرىكلەردىن تارتىپ ھەممىسى بىر ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ ئىسسىق قانلىرى بەدىلىگە كەلگەن مەنەسەپتىن، ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان ئىمتىيازىدىن بەھرىمەن بولماقتا ئىدى.»

شۆھرەتلىك بىرلەشمە ئارمىيەمۇ ناپولېئون تەرىپىدىن ئاياغ ئاستى قىلىندى. ئىلگىرى بۇ شۆھرەتلىك بىرلەشمە ئارمىيەدىكى ھەربىر لەشكەر ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ تۆھپە قوشقانىدى، ھازىر بولسا شۇ تۆھپىلىرىنى، شۇنداقلا بەگلىك ئۈنۋانىنى ۋە شەرەپ نامىنى ماددىي مۈلۈك ئورنىدا ئەۋلادلىرىغا مىراس قالدۇرىدىغان بولدى. ئىشلار شۇ تەرىزدە بولغىنىدا ۋارىسلاردا پەۋقۇلئاددە پۇقرالىق ھوقۇقى بولمايتتى، ئەلۋەتتە. بىراق، بۇنداق يېڭى تۈزۈم ناپولېئون قانۇنىغا ئۇيغۇن كەلمەيتتى. «ئەركىنلىككە پەقەت زوۋۇلىسى چوڭ ئۆزۈلگەن ئاز ساندىكى كىشىلەرلا موھتاج، ئاددىي خەلق بولسا باراۋەرلىكتىن سۆيۈنىدۇ. شۇڭا، بىز ئەركىنلىككە تامامەن چەك قويالايمىز... مېنىڭ تۇتقان يولۇم تەرەققىيات يولى، شۇڭا پۈتكۈل خالايممۇ مېنىڭ نىشانىم بويىچە ئىلگىرىلىشى كېرەك... ئۆزۈمگە ئايان،

بېشىمغا ئېلىپ كۆتۈرگەن بەگلەر ھازىر مەندىن يۈز ئۆرۈپ،
ئۆزلىرىگە خاس سىنىپىي ئاغىغا بەيئەت قىلدى. بىراق، مەن
ئۇلاردىن تېز چاپمەن، ئۇزاققا قالمايلا ئۇلاردىن ئۆتۈپ
كېتىمەن.»

مۇنچە چوڭ خاتالىق كەمدىن - كەم كۆرۈلىدۇ. ناپولېئون
بىرقانچە ئاي ئىلگىرى ئىنىسىنى «گوللاندىيەدە ئاقسۆڭەكلەر
تۈزۈمىنى ئورناتماسلىقنىڭ كېرەك ئىدى» دەپ ئەيىبلەنگەنىدى،
ئەمدى بولسا ئۆزىنىڭ شۇنىڭغا ئوخشاش تۈزۈمنى بەرپا
قىلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ: «فىرانسىيە ھەربىي
ئىمپېرىيەسى تىجارەتچى ئەللەرگە ئوخشىمايدۇ» دېدى. ھالبۇكى،
ناپولېئوننىڭ فىرانسىيەنى ھەربىي ئىمپېرىيەگە
ئۆزگەرتىۋەتكەنلىكىنىڭ ئۆزىلا ئەڭ چوڭ خەۋپ، ئىمپېراتورلۇق
ھوقۇقى بولسا ئىككىنچى ئورۇندىكى خەۋپ ئىدى. ناپولېئون
ئىمپېراتورلۇق ھوقۇقىغا تايىنىپ ئىمتىيازنى يىمىرىلمەس
مەنتىقىسى ئارقىلىق پۈتكۈل ئىمپېرىيەگە تاراتتى.

ناپولېئون باش مەمۇر بولۇپ تۇرغان چاغلىرىدا بەگلىك
ھوقۇقىنى بەخىرامان ئىنئام قىلىپ بېرىۋەتتى، بۇنىڭلىق
بىلەن يوشۇرۇن ئاپەت پەيدا بولۇپمۇ كەتمەيتتى، شۇ يول بىلەن
نۇرغۇن ئېنېرگىيەنى مەملىكەت ئىچىدىكى ئەڭ كۈچلۈك ۋە
سەرخىل ئۇششاق ھەرىكەتلەندۈرگۈچى چاقلارغا يەتكۈزۈپ
بەرگەنىدى. بىراق، قول ئاستىدىكى ئەڭ ياخشى ئادەملىرىگە
يەر - زېمىن ئىنئام قىلىپ بېرىشى ئۈچۈن ئۇلارنى ئالدى بىلەن
شۇ يەر - زېمىننىڭ ئىگىسى بولۇشقا مۇناسىپ بەگلىك
ئۇنۋانىغا ئىگە قىلىشى شەرت ئىدى، بەگلىك ئۇنۋانى بولسا
مۇقەررەر ھالدا مىراس قالدۇرۇلاتتى. بۈگۈنكى كۈندە يەر -
زېمىن ئىنئام قىلماي، پەقەت بەگلىك ئۇنۋانىنىلا ھەدىيە قىلغان
ئىككىلەمچى، ئۈچلەمچى خادىملارمۇ ئېرىشكەن بەگلىك

ئۇنۋانىنى ئەۋلادلىرىغا مىراس قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلىشانتى، ئەلۋەتتە. شۇنداق قىلىپ، بىر دەۋردە نەچچە مىڭ ئاقسۆڭەك پەيدا بولاتتى، ئۈچ ئەۋلاد ئىچىدە يىگىرمە مىڭ يېڭى ئاقسۆڭەك پەيدا بولاتتى، بۇنداق ئاقسۆڭەكلەر ۋەتەن ئۈچۈنمۇ خىزمەت قىلمايتتى، بىرەر ئىشنىڭمۇ پېشىنى تۇتمايتتى، قۇرۇق سۆلىتىدىن باشقا ھېچقانداق ئارتۇقچىلىققا ئىگە ئەمەس ئىدى، ئىلگىرىكى ئاقسۆڭەكلەرگە ئوخشىمىسىمۇ، بەگلىك ئىمتىيازىدىن بەھرىمەن بولاتتى. ۋاھالەنكى، بۇ دەل ئۆز ۋاقتىدا خەلقنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈشىگە سەۋەب بولغان مۇھىم ئامىل ئىدى.

شۇ تەرزىدە يىغىلىپ بېرىۋەرگەن ئاسىيلىق ۋە ۋاپاسىزلىق ناپولېئونغا ئۆزى پەيدا قىلغان چوڭ خاتالىقنى ھامان بىر كۈنى كۆرسىتىپ قويماي قالمايدۇ. شۇنداق، ئۇنىڭ باراۋەرلىكىنى ھالاكەتكە مەھكۇم قىلغانلىقى ئۆز ۋاقتىدا كىنەز دانگانغا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىدىنمۇ ئېغىر خاتالىق ئىدى. ۋاھالەنكى، ئۇ چاغدا كونا دەۋرنىڭ ۋەكىلىنىلا ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلغان بولسا، ئەمدى ئۆزى كونا ھاكىمىيەتنى تىرىلدۈرىدىغان پېشۋالاردىن بولۇپ قالغانىدى.

ناپولېئون ھېلىمۇ دائىم يېرىم كېچىلەردە ئورنىدىن تۇرۇپ، كاتىپىغا ۋەھىيىسىنى تالڭ ئاتقۇچە ئېيتىپ بېرىپ يازدۇراتتى. نېرۋىسى بارغانسېرى زىللىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇزاقتىن - ئۇزاق قىزىق سۇدا چىلىنىپ يۈيۈنۈش ئارقىلىق نېرۋىلىرىنى ئارام تاپقۇزۇشقا مەجبۇر ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا ئاشقازان كېسىلىمۇ ياخشىلىنىش تۈگۈل، بارغانسېرى ئېغىرلاپ، پات - پات قوزغىلىدىغان بولۇپ قالدى.

ياشلىق دەۋرىدىكى ھەسرەت - نادامەتلىرى ھازىر يەنە قەلبىنى چىرمىۋالغانىدى. ھەمىشە دېڭىزنىڭ شالۋاقونلىرى،

بورانىنىڭ گۈركىرەشلىرى ئۈستىدە توختىلاتتى، چىراغقا يوپۇق ياپقۇزۇپ، خىرە يورۇقتا ئولتۇرۇپ مۇڭلۇق ئىتالىيە ناخشىلىرىنى ئاڭلايتتى. ئەتراپىدا ئىشلىرىنى ۋە ئىچ پۇشۇقىنى چۈشىنىدىغان ھېچكىمى يوق ئىدى. مۇلازىملىرى ئىمپېراتورنىڭ نېمىشقا بۇنداق مەيۈس ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلەلمەي ئاۋازە ئىدى. ناپولېئون ئارزۇلىرىنى رېئاللىققا ئايلاندۇرغان بولسىمۇ، بۇ رېئاللىقتىن گاڭگىراپ قالغانىدى. چۈنكى، كۆز ئالدىدىكى رېئاللىق ئارزۇسىدىكىدىن ئوبدانلا پەرقلىنىدىغاندەك، يەنە كېلىپ ئارزۇلىرى بەكمۇ كېچىكىپ ئىشقا ئاشقانداك تۈيۈلاتتى.

— سىزنىڭ ئەقلىڭىز مۇ خەقنىڭكىدىن پەرقلەنمەيدىكەن، — دېگەندى تىلىست تىنچلىق كېلىشىمنامىسىنىڭ ئىمزا ئالغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆزىنى تەبرىكلىگەن بىر ۋەزىرنى قوپاللىق بىلەن ئەيىبلەپ، — مەن كونيستاننى پولى تىنچلىق شەرتنامىسىنى ئىمزا ئالغىنىدىن كېيىنلا، ئاندىن دۇنيانىڭ غوجايىنى بولالايمەن!

«دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش ھوقۇقى! ئاسىيا!» بۇ ئىبارىلەر ناپولېئوننىڭ خىيالىنى چىرماپلا تۇراتتى. تەسەۋۋۇرىدىكى پىلانلىرىنى رۇسىيە چار پادىشاھىغا — يەنە بىر چوڭ دۆلەتنىڭ ھۆكۈمرانىغا ئۆز پېتى يېزىپ مەكتۇپ ئەۋەتتى:

ئەللىك مىڭ كىشىلىك فىرانسىيە - رۇسىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى تەشكىللەپ، ئېھتىمال، يەنە ئاز - تولا ئاۋستىرىيە قوشۇنىنىمۇ قوشۇۋېلىپ كونيستاننى پولىغا ھۇجۇم قىلىمىز، بۇ شەھەرنى ئېلىشقا كۈچىمىز يېتىپ قالىدۇ، ئاندىن شۇ يەردىن ئاسىياغا شىددەتلىك ھۇجۇم باشلايمىز. قوشۇنۇم ئېفىرات دەرياسىغا يېتىپ بارغاندا، ئەنگىلىيە ئۆزى بىلەن ياۋروپادا تەڭ مەۋجۇت بولۇپ

تۇرۇۋاتقان بىزلەرگە تىز پۈكۈپ، باش ئېگىشكە مەجبۇر بولىدۇ... بىز ئۆزئارا چۈشىنىش ھاسىل قىلغىنىمىزدىن كېيىن، بىر ئاي ئىچىدىلا بوسفور بوغۇزىغا يېتىپ بارىمىز، تەسىرىمىزنى ھىندىستانغىچە يەتكۈزۈمىز... بۇ ئورۇنلاشتۇرۇشۇم پەقەت ئالىيلىرى بىلەن كۆرۈشكىنىمىدىن كېيىن قارار تاپىدۇ، بۇنىڭغا مارتىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن بۇرۇن ئىمزا قويۇلۇپ مۆھۈر بېسىلىشى مۇمكىن. قوشۇنىمىز بىرىنچى مايدا ئاسىياغا يېتىپ بارىدۇ، سىزنىڭ قوشۇنىڭىز بولسا ستوكھولمنى ئالىدۇ. ئەگەر ئىشلار شۇ بويىچە يۈرۈشۈپ بەرسە، ئەنگىلىيە بۇ چوڭ ھەرىكىتىمىزدە ئېغىر زەربىگە ئۇچرايدۇ - دە، پۈتكۈل ۋەزىيەت شۇنىڭغا مۇناسىپ رەۋىشتە ئۆزگىرىپ، بىزگە ئىنتايىن پايدىلىق بولىدۇ. ئالىيلىرى، مەن بىلەن ئۇچراشقىنىڭىزدا ئىمپېرىيەلىرىمىز تىنچلىق مېۋىسىدىن تەڭ بەھرىمەن بولىدۇ دەپ ئەھدىلەشكەندۇق... بۇ مېنىڭ ئالىيلىرىغا ئېيتىدىغان يۈرەك سۆزۈمدۇر، ئوبدان ئويلىنىپ كۆرگەيسىز.

يۈرەك سۆزۈم؟ پاكىت ئۇنداق ئەمەس ئىدى. بۇ پەقەت گالۋاڭ غايىپەرەسنى — چار پادىشاھنى خۇشال قىلىپ قويۇش ئۈچۈنلا ئېيتىلغان گەپلەردىنلا ئىبارەت ئىدى. بىراق، ناپولېئوننىڭ بۇ خېتى ھەرھالدا پىششىق ئويلىنىپ يېزىلغان خەت ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ناپولېئون يېڭىلا ھىندىستاندىن قايتىپ كەلگەن بىر گېنېرالنى قوبۇل قىلدى. بۇ گېنېرال ناپولېئونغا «بۇ پىلاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئانچە قىيىن ئەمەس، ئارتۇقچە شۈبھىلىنىپ كېتىپسىز» دېگەندى، بۇ گەپتىن سۆيۈنۈپ كەتكەن ناپولېئون شۇ خۇشاللىقىدا بۇ گېنېرالنىڭ يۈزلىرىنى سىلاپ، خۇددى كىچىك بالدەك ۋىلىقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

بىراق، رېئاللىق ناپولېئوننى يەنە بىر قېتىم چارلېماننىڭ غايەت كۆلەڭگىسىگە ئېلىپ كىردى. ناپولېئون بۇلتۇرلا رىمغا بېرىپ، ئۆزىگە تاج كىيدۈرۈپ، «غەرب ئىمپېراتورى» بولۇش

ئۈستىدە ئويلانغان، پاپانى دىنىي داھىيلىق ھوقۇقىدىن باشقا بارلىق ھوقۇقتىن مەھرۇم قىلماقچى ھەمدە كىرىمىنى بىرقانچە مىليون فىرانك ئىچىدىلا چەكلىمەكچى بولغانىدى. بىراق، كاردېنال گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتىپ توسۇپ قويغاچقا، بۇ پىلانى ئىشقا ئاشماي قالغانىدى.

— پۈتكۈل ئىتالىيە مېنىڭ ھۆكۈمرانلىقىمغا ئۆتكۈسى، — دېگەندى ناپولىئون شۇ چاغدا غەزەپلىنىپ، — دىننىڭ مۇقەددەس مۇستەقىللىقىغا خەۋپ يەتكۈزمەيمەن. بىراق، ئالدىنقى شەرت شۇكى، باستىرلارمۇ دۆلەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشۇمغا قول تىقماسلىقى كېرەك. شۈبھىسىزكى، رىم پاپاسى ھەرقانچە مۇقەددەس ۋە تەڭداشسىز بولسىمۇ، رىمنىڭ ئىمپېراتورى پاپا ئەمەس، بەلكى مەندۇرمەن.

كارولىنچە بۇنداق قورقۇتۇش قىلمىشى، روشەنكى، ئۆزى بەرپا قىلغان دۆلەت قانۇنىغا زىت ئىدى. ناپولىئون خۇددى ھىندىستانغا تاقابىل تۇرماقچى بولغىنىدەك، رىمغىمۇ ھەربىي كۈچى ئارقىلىق تاقابىل تۇرۇپ، بۈيۈك پېشۋالار ئارمان قىلغان، ئەمما ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان ئۇلۇغۋار ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش نىيىتىگە كەلگەندى.

بۇ ھادىسىلەر ناپولىئوننىڭ تارىخىي خىيالىپەرەسلىكىنىڭ رېئاللىقىغا توغرا ھېسابلاش ئىقتىدارى بىلەن يېتەلەيدىغان دائىرىدىن بارغانسېرى ھالقىپ كەتكەنلىكىدىن، ئاخىرقى ھېسابتا قورقۇنچلۇق ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقىدىن بېشارەت بېرىپ تۇراتتى.

ناپولىئون رىمدا ھازىرمۇ ۋاقتىنچە ئۈستۈنلۈككە ئىگە ئىدى. بىراق، بۇيرۇقۇۋازلىق ئادىتى بارغانسېرى ئەدەپ كەتتى. يېڭىلىمەس ھەربىي كۈچىگە تەقۋادارلارچە شەكسىز ئىشىنەتتى ۋە بۇنداق ئىشەنچ كۈنساپىن كۈچىيىپ بارغاچقا، ئەخلاقىي

مزانىدىن ئاداشقاندى. بۇ ئەخلاقىي مىزاننى بۇنىڭدىن ئون يىل ئىلگىرى قىلچە سىياسىي تەجرىبىسى يوق گورۇنباسار قوماندان بولۇش سۈپىتى بىلەن تۈزگەن ۋە كېيىنچە ھۆكۈمەت بىلەن دىندارلار تۈزۈشكەن پۈتۈمگە كىرگۈزگەندى.

پاپا ئەنگلىيە پاراخوتلىرىنى ئىتالىيە پورتلىرىدىن قوغلاشنى رەت قىلغانلىقتىن، ئىمپېراتور ئانكونا پورتىنى ئىشغال قىلدى ھەمدە پاپاغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېدى:

تەڭرىنىڭ پاناھىغا ھەشقاللا، تەڭرىم ئىشلىرىمغا نۇسرەت ئاتا قىلدى. ئەلچىلىرىمنى چېگرادىن قوغلاپ چىقىرىمەن دېسىڭىز، ئىختىيار ئۆزىڭىزدە. ئىنگىلىزلارنى ياكى كونستانتىنوپول پادىشاھىنى قوبۇل قىلىشىڭىزمۇ كۆڭلۈمگە ئالمايمەن. قىسقىسى، بۇۋى مەريەم چېركاۋىغا بىرقانچە يىل ئارتۇق باش روھانىي بولۇشىڭىزنى تەڭرىدىن تىلەپ دۇئا قىلىمەن. فىرانسىيە ئىمپېراتورى، ئىتالىيە پادىشاھى بولمىش تەقۋادار ئوغلىڭىز ناپولېئوندىن.

ناپولېئون ئۆزىنىڭ ئەقلىي يەكۈنىنىڭ تەسىرىدە ئۆمۈر بويى يېڭى دىنغا مايىل بولۇپ ئۆتتى. بىراق، سىياسىي سەۋەب تۈپەيلىدىن مارتىن لۇدنىڭ يېڭى دىن ئەقىدىلىرىگە قارشى تۇردى ھەمدە بۇ دىننى ئەقىدىنىڭ فىرانسىيەگە تارقىلىشىنى چەكلىدى. ناپولېئون بۇ چاغدا پاپانىڭ ئەنگلىيەدىن يۈز ئۆرۈشكە ئۈنمىغانلىقى ئۈچۈن پاپا بىلەن ئادا - جۇدا بولۇش قارارىغا كەلگەندى. شۇنىڭ بىلەن جەنۇبىي ئىتالىيە پادىشاھلىقى بىلەن شىمالىي ئىتالىيە پادىشاھلىقى ئوتتۇرىسىدىكى توسۇقنى كۈچىنىڭ بارىچە ئېلىپ تاشلاشقا تىرىشتى. شۇنداق قىلغاندا پۈتكۈل ئىتالىيەنى ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزىگە قوشۇۋېلىپ، ئۆزىنى ئىتالىيەنىڭ ھەقىقىي ئىمپېراتورى دەپ جاكارلاشقا

مۇۋەپپەق بولاتتى.

ناپولېئون ۋالىي ئېۋگېنغا ھەربىي پەرمان ۋەزىدە خەت يازدى:

پاپانىڭ ھوقۇقى چەكتىن ئېشىپ كەتتى، باستىرلار ھۆكۈمران سۈپىتىدە دەۋر سۈرمىسە بولاتتى. نېمە ئۈچۈن ئىمپېراتورغا تەئەللۇق بولۇشقا تېگىشلىك ھوقۇقنى ئىمپېراتورغا قايتۇرۇپ بېرىپ، ئىمپېراتور باشقۇرۇشقا تېگىشلىك دۆلەت ئىشلىرىغا ئارىلاشماي جىم تۇرۇۋەرمەيدۇ؟ فىرانسىيە، پىرۇسىيە، گېرمانىيە، پولشا قاتارلىق ئەللەردىكى چىركاۋ رەئىسلىرىنى مۇزاكىرىگە چاقىرىپ، پاپاغا پەرۋا قىلماسلىق توغرىسىدا قارار ماقۇللىتىپ، پاپانى چەتكە چىقىرىپ قويىمەن، بۇ ئىش ئۇزاققا قالمايلا يولغا قويۇلۇشى مۇمكىن.

ناپولېئون بۇ قېتىمقى يىغىنغا فىرانسىيە كاردېناللىرىنى كۆپلەپ قاتناشتۇرۇش يولى بىلەن كۆپ سانلىقلارنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولغانىدى. بىراق، پاپا يىغىنغا قاتنىشىدىغان كاردېناللار سانىنى كۆپەيتىشنى رەت قىلدى، پەقەت ناپولېئونغا غەرب ئىمپېراتورى دەپ تاج كىيدۈرۈشكەلا ماقۇل بولدى. ئەمما، ناپولېئوننى ئۆزى بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى ئوتتۇرىغا قويغان بۇ تەلىپى ئەمدى ئانچە جەلپ قىلالمايتتى، شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئارزۇيىنىڭ ئىشقا ئاشىدىغانلىقىدىن ئۈمىد تۇغۇلىدىغانلىقى ئۈچۈن پاپانىڭ تەكلىپىنى قىممەتلىك نەتىجە سۈپىتىدە خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى. پاپا مۇلۈك كىرىمى توغرىسىدىكى ئىشتىمۇ يول قويماقچى بولۇۋىدى، ناپولېئون پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ يەنىمۇ قاقتى - سوقتى قىلماقچى بولۇپ: «بۇ زېمىن ۋە ئۇ يەرلەرنى دەرھال فىرانسىيە ئىمپېرىيەسىگە قوشۇۋېتىپلا قالماي، بەلكى يەنە بۈيۈك

ئىمپېراتور چارلېمان ھەدىيە قىلغان سوۋغاتلارنىمۇ قويماي قايتۇرۇۋالدىمەن» دەپ قورقۇتتى.

قىسقىسى، ناپولېئون «ئۆردەك يېسەڭ، غازنىڭ پېيىدە بول» دېگەندەك ئىش كۆرۈپ، پاپانىڭ پۈتكۈل زېمىنىنى بىراقلا يۇتۇۋالماقچىدى. ئەبىئىكى، پاپا بىلەن بولغان سۆھبىتى بۇزۇلدى. ناپولېئون رىمنى ئىشغال قىلىش توغرىسىدا يارلىق چۈشۈردى، شۇنىڭ بىلەن ئاپرىلدا پاپانىڭ زېمىنى فرانسىيە ئىمپېرىيەسىنىڭ بىر ئۆلكىسى بولۇپ قالدى.

ھالبۇكى، ناپولېئون شۇ تاپتا رىمغا بېرىش - بارماسلىق توغرىسىدا مەلۇم سەۋەب تۈپەيلىدىن ئىككىلىنىپ قالغانىدى. گەرچە ئىلگىرى دائىم قاھىرەدىن ۋىيېنغا، مادىدىتىن موسكوۋاغا بېرىپ تۇرغان، يەنە كېلىپ دائىم ئىتالىيەدىكى مۇقىم تۇرالغۇسىدا خۇددى ئۆز ئۆيىدە تۇرغاندەك تۇرىۋەرگەن بولسىمۇ، ئېھتىيات قىلغانلىقى ياكى تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى تۈپەيلىدىن بولسا كېرەك، رىمغا زادىلا بېرىپ باقمىغان، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ كەلگەن رىم توغرىسىدىكى خىلمۇخىل تەسەۋۋۇرلىرىنى ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق دەلىللەپ بېقىشقا مۇۋەپپەقىيەت بولمىغانىدى. ئەمدى بولسا سەركەردە - لەشكەرلىرى رىمنى - ناپولېئون ئۈچۈن مەڭگۈلۈك شەھەرنى يەنە بىر قېتىم ئىشغال قىلدى. ناپولېئوننىڭ ئەتراپىدىكىلەردىن بۇ قېتىمقى ئىشغالىيەت ھەرىكىتىگە قارشى تۇرىدىغان بىر مۇكەششى يوق ئىدى. پەقەت ئاپىسىلا بۇنى بىر زور خاتالىق دەپ قارايتتى ھەمدە شۇ خاپىچىلىقىدا ئاغرىپ يېتىپ قالدى. بۇ ئانا شۇنىڭدىن ئىلگىرى شۈبھىلىنىپ:

— بۇ ئىشلارنىڭ ئۆمرى كوتە بولمىغىنىدى، — دېگەنىدى. بىراق، ئەندىشىسى بارغانسېرى بەزىبىر كۈچىيىپ كەتكەنىدى،

كۆڭلىدىكى پەرىشانلىقىنى سىرداش دوستلىرىغىلا ئېيتىپ
بېرەتتى:

— ناپولېئوننىڭ ئۆزىگىمۇ، پۈتۈن ئائىلىسىگىمۇ بالا — قازا
ياغدۇرىدىغانلىقى كۆزۈمگە كۆرۈنۈپلا تۇرىدۇ. ئېرىشكەنلىرىگە
بۇرۇنلا قانائەت قىلسا بولاتتى. تېخىمۇ كۆپ نەرسىگە ئېرىشمەن
دەيدىغان بولسا، چوقۇم ھەممىدىن قۇرۇق قالىدۇ.

ئون يەتتىنچى، ۋارىس ئىستىكىدە

تېگى نامراتلارمۇ تۇغما تالانت ئىستېداتى ئارقىلىق ئانا مىراس
ئاقسۆڭەكلەرگە ئوخشاشلا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇپ، نەزەر —
ئېتىبارىغا ئېرىشىشنى تولمۇ ئارزۇلايدۇ. شۇنداق بولغاندا پادىشاھ
ۋە ئاقسۆڭەكلەر بىلەن تۆۋەن قاتلامدىكى پۇقرالار ئوتتۇرىسىدىكى
بېقىندىلىق مۇناسىۋەت ۋە توسۇقلار ئۈزۈل — كېسىل تۈگەيدۇ.
«ناپولېئون قانۇنى» نىڭ ئوچۇق سوت ئېچىش، زاساداتلار تۈزۈمى
قاتارلىق ئەۋزەللىكلىرى سەن ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان
پادىشاھلىقنىڭ ئالاھىدىلىكى بولۇپ قالسۇن... دېموكراتىيە ۋە
ئەركىنلىكنى قۇۋۋەتلەيدىغان ھۆكۈمەتنىڭ خاسىيىتىنى كۆرگەندىن
كېيىن قايتىدىن خەلق ئىچىدە پىرۇسسىيەنىڭ مۇستەبىت
ھۆكۈمرانلىقىدا ياشاشنى خالايدىغانلامۇ بولارمۇ؟

ئىمپېراتور بۇ خېتىدە (ئاشكارا ئېلان قىلىنغان خەت
ئەمەس، خۇسۇسىي خەت) كەنجى ئىنىسىغا ۋېستفالىيە
پادىشاھلىقىنى بېرىش ئالدىدا ئىنقىلابنىڭ ئاساسىي ئىدىيەسىنى
گېرمان زېمىنىدا تۇنجى قېتىم تارتىپ، بويىسۇنۇشتىن باشقىنى
بىلمەيدىغان ياۋروپا زېمىنىدىكى بۇ خەلققە نېمىننىڭ ئاپتونومىيە
ئىكەنلىكىنى تۇنجى بولۇپ چۈشەندۈرۈشتەك تارىخىي بۇرچىنى
ئېنىق چۈشەندۈرمەكچى بولغانىدى. ئاپتونومىيە گوللاندىلار ۋە

ئىتالىيانلار ئۈچۈن ھېچبىر يېڭىلىق ھېسابلانمايتتى، رېيىن ئىتتىپاقىدىكى پادىشاھلار ئۈچۈن بولسا ئۇنداق ئەمەس. ئۇلار بۇيرۇق بويىچە ئىش كۆرۈپ، ئاپتونومىيە مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يېڭى قانۇننى ئۆزلىرى ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان رايونلارغا تونۇشتۇرۇشى مۇمكىن بولسىمۇ، بۇنداق ئەنئەنە بولمىغاچقا، ئىچكى قىسىمدا ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىسلاھ قىلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇنداق ئىكەن، بوناپارت جەمەتىنىڭ بۇ ئەڭ ياش ئەزاسىنىڭ ئالدىدىكى تارىخىي بۇرچى دېموكراتىيە سىياسىتىنى يولغا قويۇشتىن ئىبارەت زور ئىسلاھات سىنىقى ئارقىلىق تۆت مىليون گېرمان خەلقىنى بويسۇنۇشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان نادان خەلقتىن دېموكراتىيە ۋە باراۋەرلىك ئېڭىغا ئىگە دۆلەت پۇقراسىغا ئايلاندۇرۇش ئىدى. گېرمانىيە خەلقى بۇ ئىسلاھاتنىڭ تۈرتكىسىدە مىللىي ھۆرلۈك ئورۇشىنى باشتىن كەچۈرگەندىن كېيىن يەنە بىر قېتىم ئۆز پادىشاھلىقىنىڭ قولى بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولاتتى.

بىراق، بوناپارت جەمەتىنىڭ يىگىرمە ئۈچ ياشلىق بۇ كەنجىسى كىچىكىدىن تارتىپلا ئەركە ئۆسكەن بولغاچقا، پادىشاھ بولۇشنى تەۋەككۈلچىلىك، ئويۇن بىلىپ، پۇلنى خالىغىنىچە بۇزۇپ - چېچىپلا قالماستىن، زېھنى ۋە ۋاقتىنىمۇ بىھۈدە ئىسراپ قىلىۋەردى. نەزىرىدە ياشلىق خۇددى شامپان ھارلىقىدەك شېرىن بولۇپ، ياشلىقنى ئەپش - ئىشرەت ئىچىدە ئۆتكۈزگۈلۈك ئىدى. شۇڭا فوتىنىبۇرگتىكى خوتۇن - بالىلىرىنى تاشلاپ، ئۇدۇل كەلگەن قىز - چوكانلار بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇشۇپ، ھەممە يەردە بالا تېپىپ، سېسىق نامى پۇر كەتتى ھەمدە نۇرغۇن قەرزگە بوغۇلۇپ قالدى. بىراق، بۇ يىگىت ئەل - جامائەتنىڭ مەسخىرىسىگە پەرۋا قىلىپمۇ كەتمىدى، ھەتتا ئۇلۇغ ئىمپېراتور

ئاكىسىنىڭ سەممىي ئاگاھلاندۇرۇشلىرىمۇ كۈلكىلىك بىلىندى.

ناپولېئون بۇ كەنجى ئىنىسىغا خۇددى ئاتىنىڭ كەنجى ئوغلىغا كۆيگىنىدەك كۆپەتتى. بۇ يىگىت كۈنلىرىنى مەجەز - خۇسۇسىيەتكە مۇناسىپ تولىمۇ شادىمان ئۆتكۈزەتتى، كىشىگە مۇلايىم ۋە خۇشپىچىم مۇئامىلە قىلاتتى، زادىلا ئاچچىقلانمايتتى. بىر قېتىم ناپولېئوندىن ئۆزىنى باش قوماندانلىققا تەيىنلەشنى تەلەپ قىلىۋىدى، ئاكىسى مۇنداق جاۋاب بەردى:

— باش قوماندان بولۇشقا راستلا قىزىقامسەن؟ ئاۋۋال ئالتە قېتىم چوڭ ئۇرۇشنى باشتىن كەچۈر، ئالتە ئات ئاستىڭدا ئوق تېگىپ ئۆلسۇن، ئاندىن بىرنەمە دەپىشەيلى!

زېرۇمې بۇ گەپلەرنىمۇ قىلچە كۆڭلىگە ئالمىدى. ھەربىي يۈرۈشكە ماڭغاندا پۈتۈن ئوردا مۇلازىملىرىنى، ئوردا كېنىزەكلىرىنى بىللە ئېلىپ ماڭاتتى، پەقەت خانىشىنىلا ئوردىدا قالدۇرۇپ قوياتتى. بۇيرۇق چۈشۈرۈشكە ئامراق بۇ پادىشاھ ئىمپېراتورنىڭ مۇنۇ پەند - نەسەھەتلىرىگىمۇ قۇلاق سالمىدى:

چۈشۈرگەن كۈندىلىك بۇيرۇقلىرىڭنى كۆرۈپ بەك كۈلگۈم كەلدى، كىشىلەرنىڭ كۈلكىسىگە قالغانلىقىڭنىمۇ بىلدىم. كىشىلەر سېنى «مۇشۇمۇ پادىشاھ بولىدىمۇ، ئىمپېراتورنىڭ ئىنىسى شۇمىدۇ» دەپمەسمۇ؟ ئادەم جەڭدە ئالدى بىلەن بىر جەڭچى بولۇشى كېرەك! ئاۋانگارت قوشۇنۇڭ بىلەن كېچە - كۈندۈز بىللە بولۇشۇڭغا، كېچە - كۈندۈز ئاتتىن چۈشمەي ھۇجۇمچى قوشۇنۇڭ بىلەن بىللە يۈرۈشۈڭگە توغرا كېلىدۇ، شۇنداق قىلغىنىڭدىلا ئەڭ يېڭى ئاخباراتلارغا كېچىكمەي ئېرىشەلەيسەن. بۇنداق قىلالمىساڭ، ئورداڭدىلا تۇرىۋەر! ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلغان ۋاقتىڭدا گالۋاڭ پادىشاھنىڭ ئۆزىلا بولۇپ قالدىكەنەنە. تەڭرىمەي، بۇلارنى نەدىنىمۇ ئۆگەنگەنەنەنە.

بۇ ياش پادشاھ ئاكسىنىڭ بۇ خېتىگىمۇ كۈلۈپلا قويۇپ،
پەرۋاسىز بىر ھالدا كۆڭلىكىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى.
ئىمپېراتورچۇ؟ ئىنىسىغا ئاتلارچە پەندە - نەسەھەت قىلىۋاتقان
ئىمپېراتور ئۆزىنىڭ شۇنچە چوڭ ھوقۇقىنى ھۆددىسىدىن
چىقالمايدىغان ئاشۇ ناقابىل ئىنىسىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ،
ھوقۇقىنىڭ ماھىيىتىنى بەربات قىلىۋاتقانلىقىنى
چۈشەنمەيۋاتقاندىمۇ؟ قوۋم - قېرىنداشلىرىغا ھەدىيە قىلىپ
بەرگەن ئالتۇن تاج ۋە ۋاقىتلىق ئىزناكارلارنىڭ گالۋاڭ
پادشاھلارنى پەيدا قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيۋاتقاندىمۇ؟
مۇتەھەملەرنىڭ مەقسىتىگە يەتسىلا، ھەممىنى ئۇنتۇپ،
ئىگىسىنىمۇ مەسخىرە قىلىدىغانلىقىدەك ئەقەللىي ھەقىقەتنىمۇ
چۈشەنمەيدىغاندىمۇ؟ ناپولېئوننىڭ قوۋم - قېرىنداشلىرى ئالدىدا
شۇنداق بىر ئەيىبى بار ئىدىكى، شۇ ئەيىبى تۈپەيلىدىن ھەمىشە
ئۆزىنىڭ خاراكتېرىگە خىلاپ ئىشلارنى قىلىپ قويۇپ، ئارقىدىن
ئۆزىنى مۇلايىم كۆرسىتەتتى. ئالاھىلى، دەسلەپتە ئاكا -
ئىنىلىرىغا بۇيرۇق چۈشۈرەتتى، ئاخىردا ئۇلار پەرمانى بويىچە
ئىش كۆرمىسىمۇ مەيلىگە قويۇۋېتەتتى.

ناپولېئون ئەمدى ياش يىگىت ئەمەس ئىدى. پىلاننىڭ
كۈنساين كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ بارغانسېرى رەھىمسىزلىك ۋە
قوپاللىق قىلىدىغان بولۇپ كەتتى، زىيادە ئىشلەپ، قاتتىق
چارچاپ كەتكەنلىكى بۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى ئىدى. بۇنىڭدىن
ئون ئىككى يىل ئىلگىرى ئالىپ تاغلىرىدىن ئۆتكەندە نامى
ئۆزىدىن بۇرۇن پۈتكۈل لومباردى تۈزلەڭلىكىگە بېرىپ بولغان،
ياشلىقىغا تايىنىپ ئاشۇ قېتىملىق ئۇرۇشتا مۆجىزە ياراتقان ۋە
بۇ مۆجىزىلەرگە روماننىڭ تۈس بېرىپ، قۇرداشلىرىنى ھەسەتتە

قالدۇرغانىدى. ھازىر جىلغىلاردا گۈلدۈرلەپ ئاقىدىغان شوخ دەريا - ئېقىنلار كېڭىيىپ ھەيۋەتلىك دەريا ھاسىل بولدى، ئاستا - ئاستا ئېقىپ بېرىپ دېڭىزغا قۇيۇلىدىغان ۋە قوشۇلۇپ كېتىدىغان بۇ دەريالاردا دۇنيانىڭ بايلىقىنى ئېلىپ ماڭغان كېمىلەر ئۈزۈلمەي قاتناپ تۇرىدۇ. بۇ ئۇلۇغ زات زىممىسىگە ئالغان ئېغىر خىزمەت چىرايىغىمۇ، قەلبىگىمۇ چوڭقۇر ئىز سالغانىدى. تىنچ كۈنلىرىمۇ بارا - بارا ئازايدى، زوق - شوخ بىلەن ئۆتىدىغان شادىمان كۈنلىرى كېمەيدى. بۈيۈك ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش داۋامىدا يامان ئىجتىمائىي ئادەتلەرگە جەڭ ئېلان قىلىشتەك قەھرىمانە جاسارىتى بىلەن جاھان ئەھلىنىڭ قەلبىدە ئابىدە تىكلىگەنىدى.

ناپولېئون ھېلىقى پولشالىق يارىنى پارىژغا ئەكەلدۈرۈپ، بىر چاغلاردا يوسېفىن ئۆزىنى مەھلىيا قىلغان كوچىدىكى ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇردى. بىر خىل ئاجايىپ خۇراپىي تۇيغۇنىڭ تەسىرىدە شۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئاشىنىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئارقا - ئارقىدىن مۇشۇ كوچىغا ئورۇنلاشتۇردى. ۋالېۋسكانىڭ توققۇزىنى تەل قىلىپ بېرەتتى، ھەتتا ھەر كۈنى ئوردا تېۋىپى ئەۋەتىپ سالامەتلىكىنى تەكشۈرگۈزەتتى، بىراق، ۋالېۋسكا گەرچە بۇ يەردە تۇرۇۋاتقانلىقى ھەممە كىشىگە ئاشكارا بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزىنى پىنھان تۇتۇپ يالغۇز تۇراتتى، ئىمپېراتور بۈيۈك دۆلەت تىياتىرخانىسىدىن زاكاز قىلىپ بەرگەن لوژىغىمۇ بارمايتتى، ھەتتا ناپولېئون بىلەن كۆرۈشكىلىمۇ پات - پات بېرىپ تۇرمايتتى. بۇ ھال روماننىڭ سەھرايى مۇھەببەت داۋامىدىكى كىچىككىنە بىر قىستۇرما ئىدى. ناپولېئون ئىزچىل تۈردە بۇ مەشۇقدىن بىر شاھزادىلىك بولۇش ئۈمىدىدە بولۇپ كەلگەنىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۈگۈنكى كۈندە بىر شاھزادىنىڭ دۇنياغا كېلىشى ھەرقانداق چاغدىكىدىنمۇ ئەھمىيەتلىك ئىش

ھېسابلىناتتى.

ئىمپېراتور ئاپىسىنىڭ ئورۇنسىز تەلپىگە ئىتائەت قىلىپ تۇنجى نىكاھسىز ئوغلىدىن (بېرلىندىكى چېغدا تۇغۇلۇش ئالدىدا تۇرغان بالا شۇ ئىدى، شۇ چاغدىن باشلاپ كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى بالا تاپالمايدۇ دېگەندەك سۆز - چۆچەكلەرنىڭ ئاساسسىز ئىكەنلىكىگە جەزم قىلغان) ۋاز كەچكەندى. پارىژغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇ ئايالمۇ پارىژغا كېلىپ كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلغان، ناپولېئون بولسا قوبۇل قىلىشىنى راۋا كۆرمەي، كۆرۈشۈپ باقمىغان ھەرقانداق كىشى بىلەن كۆرۈشمەيدىكەن، دەپ قويۇشقا ئادەم چىقارغانىدى. بىراق، ئۇ ئايالغا ئۆي - زېمىن ئېلىپ بەردى، نۇرغۇن پۇل بەردى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئايال بىلەن ئىككىنچى كۆرۈشمىدى. بالىنى بېرلىندىن پارىژغا ئەكېلىپ يېنىدا باقتى، ھەتتا شاھزادە قىلىپ بېكىتمەكچىمۇ بولدى. ھەممە ئىش يەڭ ئىچىدە كېتىۋاتاتتى، ئۆزى ماھىيەت دەپ ئاتايدىغان، بەزىدە «تەقدىر» دەپمۇ ئاتايدىغان كۆرۈنمەس ئىگىسى قىرىق يېشىدا ئاران نائىل بولغان ئىنسانىي تۇرمۇشتىكى ئەڭ ماھىيەتلىك تەبىئىي ئاتا - بالىلىق تۇرمۇشنىڭ بەخت - سائادىتىدىن بەھرىمەن بولۇشىغا ئىجازەت بەرمىگەندى. ئاران تەستە ئۆزىگە ۋارىس بولغۇدەك بىر ئوغۇللۇق بولغان بولسىمۇ، غەرب ئىمپېراتورى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ: «بۇ مېنىڭ ئوغلۇم!» دېيىشكە پېتىنالمىدى. بىراق، بۇ بالغا ئۆز ئىسمىنىڭ يېرىمىنى بېرىپ، «لېئون» دەپ ئات قويدى.

ھالبۇكى، بۇ بالىنىڭ ئاپىسى ئوغلى بىلەن ياتلىشىپ كەتكەندى، ناپولېئون بۇ بالىنى ئۆزىگە ۋارىس قىلىش نىيىتىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا يالتايدى. بالىنىڭ ئاپىسىنى ئانچە ياخشى ئەمەس دەپ قارىغان بولۇشى ياكى بۇ يېرىم ناپولېئوننى كەلگۈسىدە يېرىم گۇناھكار ياكى سېپى ئۆزىدىن نائەھلىي بولۇپ

چىقىدۇ، دەپ قارىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن.

يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغان ناپولېئون يوسېفىن بىلەن ئاجرىشىپ باشقا بىرىگە ئۆيلىنىشكە تەقەززا ئىدى. شۇ ۋەجىدىن يوسېفىن بىلەن كۆپ قېتىم سۆزلەشتى. بىراق، شۇنىڭدىن كېيىن يوسېفىننىڭلا ئەمەس، ئۆزىنىڭ كۆزىدىمۇ ياش غىلدىرلاپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. «ئالەمدە پەرزەنتسىز ئۆتۈشتىنمۇ قورقۇنچلۇق ئىش يوق!» دېگەندى ناپولېئون بىر قېتىم. ھالبۇكى، خانىمغا بولغان مۇھەببىتى يېشىنىڭ ئارتىپ بېرىشىغا ئەگىشىپ كۈنساين چوڭقۇرلاشماقتا ئىدى. ئامراق مەھبۇبى بىلەن ئادا - جۇدا بولۇش نەقەدەر مۇشەققەتلىك ئىش - ھە! يەنە كېلىپ مۇتەئەسسەپ خاراكتېرى تۈپەيلىدىنمۇ خانىمىدىن ئايرىلىشقا قىيالىمايتتى.

— ئاجرىشىدىغان بولسام، — دېگەندى ئاجرىشىشقا دەۋەت قىلغان تاللىپىرانغا، — جەمەتىم سېھرىي كۈچتىن مەھرۇم بولىدۇ، يەنە كېلىپ يېڭى خانىمنىڭ تۇرمۇش تەلەپلىرىگە ۋە خىلمۇخىل ئارزۇ - ھەۋەسلىرىگە ئادەتلىنىشنى يېڭىباشتىن ئۆگىنىشىمگە توغرا كېلىدۇ. خانىش ماڭا تامامەن باب كېلىدۇ، بىر - بىرىمىزنى ئوبدان چۈشىنىشىمىز. ماڭا كۆپ قېتىم ياردەم بەرگەن. ئاجرىشىپ كېتىدىغان بولسام، ۋاپاغا جاپا قىلغان بولىمەن.

بۇ سۆزلەر شۇ قەدەر مۇلايىم ۋە ئەقىلغا مۇۋاپىق ئىدى. بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا، ئۇششاق بۇرژۇئازىيەگە خاس تۇيغۇسى تۈپەيلىدىن خانىمى بىلەن قەتئىي ئاجرىشىش نىيىتىگە كېلەلمەيتتى.

بىراق، قىيىنچىلىق كۆپىيىۋەرگەچكە، ئەمدى بىر قارارغا كېلىپ، كەسكىن تەدبىر قوللانمىسا بولمايدىغان يەرگە يەتتى. يوسېفىننى قويۇۋەتكەندىن كېيىن ئەخلاق مەسلىسىگە

تاقلىدىغان قانداق ئىنكاس قوزغىلىدىغانلىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ (يوسېفن فىرانسىيەدە ناپولېئوندىنمۇ بەكرەك ھۆرمەتكە سازاۋەر ئىدى)، ئۆزىنىڭ ئىزچىل پوزىتسىيەسى بويىچە ھېچكىمنىڭ ئەقلىگە كىرىپ چىقمايدىغان بىر چارىنى ئويلاپ تېپىپ، بىر چالمىدا ئىككى پاختەك سوقماقچى بولدى. ئۇ ئۆزى ئىزچىل تۈردە موھتاج بولۇپ كەلگەن، بولۇپمۇ شۇ تاپتا تېخىمۇ ھاجىتى چۈشۈۋاتقان ئىنسى لۇسئان بىلەن كۆرۈشمەكچى بولدى. ئاپىسى بۇ ئىككى ئوغلىنى ياراشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن ئارىغا چۈشۈپ، لۇسئاننى يېنىغا ئېلىپ كەلگەندى. ناپولېئون ئىتالىيەنى كۆزدىن كۆچۈرۈش ئۈچۈن ئاتلانماقچى بولۇپ تۇرغان مۇشۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ ئىنسى بىلەن كۆرۈشتى.

ئون سەككىزىنچى، ئىنسىنىڭ نەزىرىدىكى ناپولېئون

يول بويى ئاكىسىنىڭ نەزەرىدە قىلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ كەلگەن لۇسئان ئاكىسى تۇرۇۋاتقان مانتۇئا قەسىرىگە دەككە - دۈككە ئىچىدە كىرىپ كەلدى، بۇ دىكابىرنىڭ بىر ئاخشىمى ئىدى. ئاكىسىنىڭ پىلىدىرلاپ يېنىپ تۇرغان شامىلار بىلەن يوپپورۇق بولۇپ كەتكەن ھۇجرىسىغا كىرگىنىدە يورۇق چىقىپ كۆزىنى ئاچالماي قالدى، پەقەت مۇلازىمنىڭ پەس ئاۋازدا: «ئاللىلىرى، ئىنىلىرى لۇسئان كەلدى» دېگەن سۆزىنىلا ئاڭلىدى.

چوڭ ھەجىملىك ياۋروپا خەرىتىسى يېپىلغان يۇمىلاق ئۈستەلگە جەينىكىنى قويۇپ، ئاللىقىنىدا پېشانىسىنى تىرەپ، ئوڭ قولىدا بىرلەشمە ئارمىيە ياكى كورپۇسلارغا ۋەكىللىك قىلىدىغان رەڭگارەڭ يىڭىنلەرنى خەرىتىگە سانجىپ ئولتۇرغان

ناپولېئون ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ پېتىنى بۇزماي ئولتۇرۇۋەردى. ئىمپېراتورنى كۆرمىگىنىگە خېلى يىللار بولۇپ قالغان لۇسئان مۇشۇ يىللاردىن بۇيان ئاكسىنىڭ چىرايىدا بىرمۇنچە ئۆزگىرىش پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلدى. دەسلەپتە ئالدىدىكى بۇ ئادەمنىڭ ئىمپېراتور ئىكەنلىكى ياكى ئەمەسلىكىگە جەزم قىلالماي بىرقانچە مىنۇت تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ناپولېئون ئاخىر ئۆرە بولۇپ تازا بىر ئەسنەپ، سافاغا تاشلىنىپ ئولتۇردى - دە، ئۈستەلدىن بىر كىچىك قوڭغۇراقنى ئېلىپ كۈچەپ چالدى، لۇسئان بۇ چاغدا ئالدىغا بىرقانچە قەدەم ماڭدى:

— ئاللىلىرى، مەن لۇسئان.

ئىمپېراتور ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، مۇلازىمنى چىقىپ كەت، دەپ ئىشارەت قىلدى، ئاندىن ئىنىسىنىڭ قولىدىن تارتتى، گەرچە سەل ئوڭايىزلىنىپ تۇرسىمۇ، ھەرھالدا قىزغىن ئىدى. لۇسئان ئاكسىنى قۇچاقلىشى كېرەكلىكىنى ھېس قىلدى، ئىمپېراتور ئىنىسىنىڭ قۇچاقلىشىنى رەت قىلمىدى - يۇ، ئىنىسىدەك قىزغىن بولۇپ كەتمىدى، خۇددى بۇنداق يېقىنچىلىققا كۆنەلمىگەندەك ئىدى. ئاندىن لۇسئاننى مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئارقىغىراق ئىتتىرىپ، سەپسىلىپ قاراپ چىقتى.

— راستلا سەنمۇ؟ ئوبدان تۇردۇڭمۇ؟ ئۆيدىكىلىرى تىنچلىقمۇ؟ رىمدىن قاچان يولغا چىقتىڭ؟ سەپىرىڭ ئوڭۇشلۇق بولدىمۇ؟ پاپاچۇ؟ ئوبدان تۇرغاندۇ؟ سېنى ياخشى كۆرەمدۇ؟ ئاكسىنىڭ بىر تالاي سوئاللىرىدىن كۆڭلىدىكى بىر بىئاراملىقنى ھېس قىلىپ يەتكەن لۇسئان ئۇدۇللۇق جاۋاب بەردى ھەمدە ئاكسىنىڭ ھېلىمۇ شۇنداق ساغلام تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ خۇشال بولغانلىقىنى ئېيتتى.

— شۇنداق، ئوبدان تۇردۇم. بىراق، سەمرىپ كەتتىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە بارغانسېرى سەمرىپ كېتەرەنمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىمەن، — ئاندىن ئۇ ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن لۇسئانغا بېشىدىن ئايىغىغىچە قاراپ چىقتى — دە، تاماكىدىن چىمدىپ ئېلىپ بۇرنىغا تۇتتى، — ئۆزۈڭچۇ؟ رەڭگىروپىڭ شۇنداق ئوبدان تۇرۇپتۇ. ئىلگىرى بەك ئورۇق ئىدىڭ، ھازىر ئوبدان بولۇپ كېتىپسەن، كېلىشكەن ئادەم بويسەن.

— مېنى زاڭلىق قىلىۋاتسىز، ئاللىلىرى.

— ياق، راست دەيمەن. كېلە، ئولتۇر، بىردەم مۇڭدشايلى.

ئىككىيلەن چوڭ خەرىتىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن بىر — بىرىگە قارىشىپ ئورۇن ئالدى. ئىمپېراتور قولىدىكى يىڭىنلەرنى مېدىرلىتىپ ئولتۇرۇۋەردى، لۇسئان ئاكىسىنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتۈپ جىمىدە ئولتۇردى، ئەمما ئىمپېراتور ھېچ زۇۋان سۈرمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن لۇسئان ئاۋۋال ئېغىز ئاچتى: — ئاللىلىرى...

بۇ چاغدا ئىمپېراتور قولىدىكى يىڭىنلەرنى قويۇپ:

— قانداق، ماڭا دەيدىغان گېپىڭ بارمىدى؟ — دەپ سوراپ قويدى.

— ئىلگىرىكى قىلىقىمنى كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىۋەتكەن بولغىدىڭىز.

— چىقىرىۋېتىمەن، ئەمما گەپ ئۆزۈڭدە.

— غۇرۇرۇمغا تەگمەيدىغانلا ئىش بولسا، نېمە قىل دەپسىڭىز شۇنى قىلىشقا رازىمەن.

— ئوبدان. بىراق، ھېلىقى ئىشلارچۇ؟ غۇرۇرۇڭغا تاقلامدۇ؟ شۇنىڭ بىلەن لۇسئان تەبىئەت ۋە دىن ئۈستىدە پاراڭ قىلدى.

— سىياسىي ۋە قانۇنمۇ بار. سىياسىيغا ئارزاقمۇ كۆڭۈل

بۆلمەمسەن؟ — دېدى ئىمپېراتور.

لۇسئان ئۆزىنىڭ سىياسىدىن قول ئۆزگەن ئاددىي پۇقرا ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

— پۈتۈنلەي ئۆزۈڭگە باغلىق. خالىساڭ ئاكا — ئىنىلىرىڭگە ئوخشاشلا پادىشاھ بولسەن.

— ئالىيلىرى، خانىمىمنىڭ غۇرۇرى، بالىلىرىمنىڭ ئورنى...

— ھە دېگەندە خانىمىمنىڭ گېپىنى قىلىۋېرسەنغۇ. ئۆزۈڭگىمۇ ئايان، ھېچقاچان خانىمىڭ ئەمەس، بۇرۇنمۇ شۇنداق ئىدى، ھازىرمۇ شۇنداق، كەلگۈسىدىمۇ شۇنداق بولىۋېرىدۇ. چۈنكى، مەن ئۇنىڭ خانىمىڭ ئىكەنلىكىنى مەڭگۈ ئېتىراپ قىلمايمەن.

— ئالىيلىرى!؟

— شۇنداق، مەڭگۈ ئېتىراپ قىلمايمەن، ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشكەن تەقدىردىمۇ ئېتىراپ قىلمايمەن. سەن دېگەن مېنىڭ ئىنىم، ماڭا قىلغان — ئەتەكەنلىرىڭنى كۆڭلۈمدىن چىقىرىۋېتىدىغانلىقىم تەبىئىي. بىراق، ئۇنى مەڭگۈ ئەيىبلەيمەن.

ناپولېئون يەنە خېلى ئۇزاق تاپا — تەنە قىلىپ ئىنىسىنى ئەيىبلىدى. لۇسئان ئاخىر بولالماي ئاچچىق كۈلگىنىچە گېپىنى ئارىلىۋېتىشكە مەجبۇر بولدى:

— گېپىڭنى سىلىقراڭ قىلىشىڭز بويىتىكەن، ئالىيلىرى. كونايلاردا «تىلاۋەتچىلەرنىڭ سېپى ئۆزگەرسىمۇ، ئىلاھى ئۆزگەرمەس» دېگەن تەمسىل بار، — لۇسئان بۇ ئىبارىنى فىرانسۇزچىغا تەرجىمە قىلىپ ئېيتىشنى زۆرۈر تاپقانىدى، ئىمپېراتور گېپىنىڭ بېلىگە تېپىپ، يەنە ئۇنىڭ رەپىقىسىنى نامى چىقىپ كەتكەن بۇزۇق ئايال دەپ تىللىغىلى تۇردى.

لۇسىئاننىڭ بۇ گەپتىن تازا ئوغىسى قاينىدى. ئىمپىراتورمۇ ئۆزىنىڭ سەل ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتكەن بولسا كېرەك، لۇسىئاننىڭ كۆڭلىنى ياساپ قويۇش ئۈچۈن گېپىنى ئوڭشىۋېلىپ:

— بۇ گەپلەر بەزىلەرنىڭ كۆڭلۈڭگە ئازار بېرىش ئۈچۈن تاپقان ئۆسەك سۆزلىرى بولۇشى مۇمكىن، — دەپ قويدى. ئەمما، ئارقىدىنلا، — ماڭا بۇ ئايالنى ئېتىراپ قىلغۇزالشىڭ مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس. يەنە كېلىپ «سالى قانۇنى»غا ئوخشاش نېگىزلىك قانۇندا خان جەمەتى ئەزالىرىنىڭ نىكاھى ئىمپىراتورنىڭ رۇخسىتىدىن ئۆتكەن بولۇشى كېرەك، بولمىسا ئىناۋەتسىز بولىدۇ دەپ بەلگىلەنگەن، — دېدى.

لۇسىئان ئۆزلىرىنىڭ بۇ قانۇن تۈزۈلۈشتىن ئىلگىرى توي قىلغانلىقىنى ئىمپىراتورنىڭ سەمگە سالىدى.

— ئۇغۇ شۇنداق. بىراق، نىكاھىڭلار تۈپەيلىدىنلا بۇ قانۇننى تۈزگەنمەن، — دېدى ئىمپىراتور.

مانا بۇ ناپولېئونچە مەنتىق ئىدى، بۇ مەنتىقتىن لۇسىئاننىڭ كۈلگۈسى كەلدى.

— نېمىگە كۈلىسەن؟ گېپىمنىڭ كۈلگۈدەك نېمىسى بار؟! خانىمنىڭ ۋە ماڭا قارشى كىشىلەرنىڭ بۇ ئىشقا قانداق قارايدىغانلىقى ماڭا ئايان. بىراق، سەن بولساڭ ماڭا قارشى كىشىلەردىن دوست تاللىدىڭ. ساپ دىل، ئاق كۆڭۈل فرانسىيەلىكلەر ئىچىدىن سېنىڭ قىلغان — ئەتكەنلىرىڭنى ياقلايدىغان بىرىمۇ تېپىلمايدۇ. نامىڭنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىشنىڭ بىردىنبىر چارىسى شۇكى، خۇددى ژېرومبېدەك مېنىڭ تەشەببۇسلىرىمنى ھىمايە قىلىشنىڭ كېرەك.

لۇسىئاننىڭ ئۆز تەقدىرى ئىمپىراتورنىڭ قولىدا بولغاچقا، ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغۇسى يوق ئىدى. بىراق،

ئىمپېراتورنىڭ گەپلىرىدىن سەۋر قاچىسى تېشىپ، قارشى پوزىتسىيە قوللىنىشقا مەجبۇر بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئورنىدىن دەس تۇردى - دە، ئىككىنچى ئولتۇرمىدى.

— ئالىيلىرى، ئۆزىڭىزنىمۇ، ئۆزىڭلەرنىمۇ ئالداۋاتىسىز. ئەگەر خىزمەتكارلىرىڭىز ماڭا تۇتقان پوزىتسىيەڭىزنى قۇۋۋەتلەپ، بۇ ئىشىڭىزنى بۇرۇن مېنىڭ سىزنى قۇتقۇزغانلىقىمغا رەھمەت ئېيتقانلىق دەپ قارايدىغان بولسا، بۇ پەقەت ئۇلارنىڭ كەتمىنىڭىزنى چاپقانلىقىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. مېنىڭ خىزمەتكارلىرىم مېنى توغرا قىلدى، دەپ قارايدۇ.

بۇ گەپتىن ناپولېئوننىڭ تەرى تۇرۇلۇپ، كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنى چاقىناپ كەتتى. بۇرۇنمۇ سەلگىنە لىپىلىدى. بۇ پۈتۈنلەي مۇشۇ خىلدىكى كىشىلەرنىڭ غەزەپلەنگەنلىكىنىڭ بەلگىسى ئىدى. بىراق، لۇسئان بۇلارغا دىققەت قىلمىغاندەك بىر خىل ھالەتتە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— دۆلەت مېنى زادى نېمە قىلسۇن دېمەكچى؟ قىلغان ياخشىلىقىمنى زادى قانداق ياندۇرماقچى؟ ئۇلار مېنى ئىمپېرىيەنى قۇتقۇزغان شاپائەتچىمىز، دەپ بىلىشى كېرەك ئىدى... سىز قاراپ تۇرۇپ ماڭا ژىرومېغا قويغان ئۆلچىمىڭىز بويىچە تەلەپ قويۇۋاتىسىز، مەن بۇنىڭدىن پەخىرلىنىمەنمۇ؟ ياق، ئالىيلىرى، گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتسام، ئىشلار سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك بولماستىن، ھەركىم ئۆزىگە لايىق ئورنىنى تېپىپ، ئۆزىگە خاس ئۆسۈلدا ياشاشنى پادىشاھ بولۇشتىن ئەۋزەل كۆرىدۇ، ھەتتا ئاشۇ خىزمەتكارلارمۇ بۇنى ئېتىراپ قىلىدۇ.

ناپولېئون بۇ چاغدا ئىنتايىن ئېغىر - بېسىق بولۇپ كەتتى. لۇسئان ئاكىسىنى دەرغەزەپ بولۇپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كېتەرمىكىن دەپ ئويلىغانىدى، ئەمەلىيەتتە زادىلا ئۇنداق

بولمىدى. ناپولېئون ئۆزىنى قاتتىق تۇتۇۋېلىپ، ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن ئېغىز ئاچتى.

— تاللىيران توغرا ئېيتقانكەن، سەن باشتىن - ئاياغ ئوتقۇيرۇقلۇق قىلىپ، مەن بىلەن قېرىشىپ كەلگەنكەن سەن، ئۆزۈڭچە خۇددى كۈلۈبتا سۆزلىگەندەك سۆزلىگەن نۇتقىڭنى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان دەرىجىدە بەرھەق دەپ قارايسەن، شۇنداقمۇ؟ ئېھ پۇقرايم، خاتالاشتىڭ، ئۇنداق ناتىقلىقنىڭ ۋاقتى ئۆتتى. دەرۋەقە، ھېلىمۇ ئېسىمدە، تۇمان ئېيىنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى ماڭا چوڭ ياردەم قىلغانىدىڭ. بىراق، سېنى قۇتقۇزغانمەن، دەيدىغان بولساڭ، بۇ گېپىڭ ئانچە قايىل قىلارلىق بولمايدۇ. ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، شۇ چاغدا فىرانسىيەنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ھاكىمىيەتنى مەركەزلەشتۈرمەكچى بولغىنىمدا سەن ماڭا باشلامچىلىق بىلەن قارشى چىقىپ، كىشىلەرنى مەن بىلەن تىنماي مۇنازىرىگە سالغانىدىڭ. يوسىپىن ئىككىمىز سېنى بۇنىڭدىن كېيىن بۇ مەسىلىدە ماڭا قارشى قويماستىن سۈكۈت قىلىدىغان بولسىدى، دېگەن ئۈمىد تە تۇن نىسپىيىگىچە ئاغزىمىزنى ئۇيراتقاندىق، ئاخىردا ماڭا قارشى ھەرىكىتىڭدە غەلبە قازىنىشقا ئاز قالغانىدىڭ. بۇ ئىشلىرىڭنى ئويلىساملا يېنىكلەپ قالمەن. چۈنكى، سەن ئاشۇ ئىشنىڭ بىلەن مېنى ئۆز ۋاقتىدا قۇتقۇزغان شاپائىتىڭنى ياندۇرۇش مەجبۇرىيىتىمدىن خالاس قىلغانىدىڭ.

ناپولېئون شۇ تەرزىدە ئاغزى بېسىقماي سۆزلەۋەردى، تۇمان ئېيىنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنىدىكى ئاشۇ ئىش ئۈستىدە توختالدى، ھەتتا ئۆزىگە ياردەم بەرگەن كورسىكالىقلارنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلماي تىلغا ئېلىپ ئۆتتى. بولۇپمۇ سەركەردىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ساداقەتمەنلىكى ئۈستىدە توختالغاندا ئىچ - ئىچىدىن ئۇرغۇپ چىققان بىر خىل بەختىيارلىق تۇيغۇسى

چىرايىغا تېپىپ چىقتى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۆزى بىلەن قېرىنداشلىرى ئوتتۇرىسىدىكى بىر - بىرىگە زىت سىياسىي پىكىر ئىختىلاپلىرى ئۈستىدىمۇ توختىلىپ ئۆتتى ھەمدە ئۆز قارىشىنىڭ نەقەدەر توغرا ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى. ئاخىردا بىردىنلا باشقا تېمىغا كۆچتى.

— بەس، كونا خامانى سورۇشمايلى، تۇمان ئېيىنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنىدىكى ئىشلار قەدىمكى زامان تارىخى بولۇپ قالدى. سېنى بۇ ئىش توغرىسىدا يەنە جېدەللىشىش ئۈچۈن چاقىرغان ئەمەسمەن، — دېدى ناپولېئون. ئاندىن يەنە ئىككىيلەننىڭ ئارىسىدا ئۇزاقتىن - ئۇزاق سۈكۈت ھۆكۈم سۈردى.

— ماڭا قارا، لۇسئان، گېپىمنى ئوبدانراق ئويلىنىپ كۆر، مەن چوڭ ھوقۇقنى تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان ئادەم بولغاچقا، ئىمكانقەدەر ئاچچىقلانماي، سەن ماڭا ئىشەنگەنلىكىڭ ئۈچۈنلا ئالدىمغا كەلدىڭ. فىرانسىيە ئىمپېراتورى بولغان تەقدىردىمۇ، كورسكالىقلارنىڭ مېھمانغا مۇئامىلە قىلىش قائىدىسىنى بۇزسام بولمايدۇ. ئاتا - بوۋىمىز ۋە يۇرتىمىزغا خاس بۇنداق ئەخلاق - پەزىلەت سېنىڭ مۇتلەق بىخەتەرلىكىڭنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ!

ئىمپېراتور ئوردا ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ ئۇزاق ئويلىدى، ئاندىن لۇسئاننىڭ ئالدىغا كېلىپ قولىنى مەھكەم قىستى:

— بۇ يەردە ئىككىمىزدىن باشقا ئادەم يوق، شۇنداققۇ؟ پارىژىمىزنى ھېچكىم ئاڭلىمايدۇ. نىكاھىڭغا ئادىل مۇئامىلە قىلماي خاتا قىلدىم... سېنىڭ كاجلىقىڭ، غۇرۇرۇڭ، ئىچىڭنىڭ كۈچلۈكلۈكى ماڭا ئايان بولدى. ئەخلاق ۋە غۇرۇرغا تەڭ ھېچ نەرسە يوق، بىز پادىشاھلارمۇ سىياسىي ئىشلارغا دۇچ

كەلگىنىمىزدە ئوتتەك قىزغىنلىقىمىزنى يوشۇرماي تۇرالمىمىز. ئىككىڭلارنىڭ بېشىڭلارنى بىر قىلىشىڭلارغا ئارىلاشمىسام بولاتتى، بەزىلەر ئالدىمدا خانىمىڭغا تۆھمەت قىلىدۇ، مەدھىيە ئوقۇيدىغانلارمۇ بار، ئەلۋەتتە. بولۇپمۇ ئاپام خانىمىڭنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدۇ، ئۇنى ساڭا بەخت - سائادەت بەخش ئېتىدىغان ياخشى ئايال، دەپ ماختايدۇ. لېبرون خانىمىڭنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي تەرىپلەپلا يۈرىدۇ، يوسېفن شۇنىڭغا قاراپ لېبروننى خانىمىڭغا كۆيۈپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپمۇ قالدى. خانىمىم بىلەن ئىككىمىز ئىنتايىن خۇشال ئوتتۇراتىمىز. بەزىلەر يوسېفنى ئاچچىقى يامان دېيىشىدۇ، ئەمما يوسېفن ھېچقاچان ماڭا ئاچچىقلىنىپ باقمىدى. مەنمۇ خانىمىڭنى كەمسىتمەيمەن. پەقەت سېنى ئۆزىگە كۆيدۈرۈپ، مېنى ئەڭ تالانتلىق بىر ئىنسىمدىن مەھرۇم قويغانلىقى ئۈچۈنلا نەپەرەتلىنىمەن. بىراق، گۈزەل رۇخسارنىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ، ھامان بىر كۈنى نائۇمىد قالىسەن، سىياسىي ھاياتىڭغا قايتىپ كەلگىنىڭدە پىكىرىڭگە قارشى چىقسەن، سېنى ئىرادەمگە بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن تەدبىر قوللانماي قالمايمەن. چۈنكى، ئەگەر مەن تەرەپتە تۇرمىساڭ، ياۋروپا ئىككىمىزگە تارلىق قىلىدۇ.

— مېنى مازاق قىلىۋاتىسىزغۇ دەيمەن؟

— ئۇنداق ئەمەس، ئەستايىدىل گەپ قىلىۋاتىمەن. بىز يا دوست، يا دۈشمەن بولىمىز، ئۆزۈڭ تاللا! ھازىر تاللىساڭ كېيىن تاللىغىنىڭدىن ئاسان توختايدۇ! ھەيران بولۇشۇڭنىڭ ھاجىتى يوق، ئۇزاققا بارمايلا ئائىلە سىياسىتىمىنىڭ ئۆزگەرگەنلىكىنى بىلىپ قالسىەن. بۇرۇن ئۆزۈم چەتكە قاققان پەرزەنتلىرىڭگە ھازىر ئىنتايىن موھتاجمەن. بىراق، ئۇلار ئالدى بىلەن سۇلالىمىز تەرىپىدىن ئېتىراپ قىلىنىشى شەرت، مەن نىكاھىنى ئېتىراپ قىلمىغان ئاتا - ئانىدىن تۇغۇلغان

پەرزەنتلەرنىڭ تەختكە ۋارىسلىق قىلىش ھوقۇقى بولمايدۇ.
ئېيتىپ باق، ئەگەر مېنىڭ ئورنۇمدا سەن بولغان بولساڭ قانداق
قىلاتتىڭ؟

لۇسئان ئىمپېراتورنى ئالىي پالاتاغا ئاددىي بىر قارار
ماقۇللاتقۇزۇپ، بالىلىرىنى تەختكە ۋارىسلىق قىلىش ھوقۇقىغا
ئىگە قىلىشقا دەۋەت قىلدى.

— شۇنداق قىلسام بولىدىغانلىقىنى بىلمەن، ئەلۋەتتە.
بىراق، ئۇنداق قىلالمايمەن. بايا ئېيتقىنىڭدەك، جامائەت پىكرى
تولىمۇ مۇھىم. ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولسام، ھەربىر
ھەرىكەتمىنى كۆز ئۆزىمەي كۆزىتىپ تۇرۇۋاتقان كىشىلەر نېمە
دەيدۇ؟ لەۋزىمىدە تۇرمىسام، ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغىنىمدىنمۇ
ئېغىر زىيان تارتىمەن.

لۇسئان ئۆزىنىڭ ناپولېئون تەختكە چىقىشتىن ئىلگىرىكى
نىكاھى ئۈچۈن كەچۈرۈم سورمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ
ئۆتكەندىن كېيىن:

— ئالىلىرى، تىلىكىمنى ئىلىك ئالغايىسىز. چۈنكى، مەندىن
ئۆتەر سادىق چاكارنى تاپالمايسىز، بۇ ياخشىلىقىڭىزنى ئۆمۈر بويى
قايتۇرار ئىدىم، — دېدى.

ئۇزاق داۋاملاشقان سۆھبەت داۋامىدا بىئارام بولۇپ كەتكەن
ناپولېئون ھېلىدىن — ھېلىغا تاماكا تارتاتتى، لۇسئان
ئاكسىنىڭ ئەمدى ئەسەبىيلىشىشكە باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ
يەتتى.

— ئاھ تەڭرىم، مېنى ئەجەبمۇ قىستىدىڭ، تەۋرەپ قالدىم.
شۇنداق بولسىمۇ ئويلىغىنىڭدەك پالاتاغا قارار ماقۇللاتمايمەن،
خانمىڭنى ئېتىراپ قىلسام بولمايدۇ!

— ئۇنداق بولسا، ئالىلىرى، مېنى نېمە قىل دەيسىز! —
ۋارقىرىدى لۇسئان ئاچچىقىنى باسالماي، — زادى نېمە قىل

دەيسىز؟

— ئاجراش دېمەكچىمەن.

— بىراق، سىز ھەمىشە بىزنى نىكاھلانمىغان دەيتتىڭىز،

شۇنداق تۇرۇقلۇق قايسى نىكاھتىن ئاجرىشىمىز؟

— شۇنداق دەيدىغانلىقىڭنى بىلىمەن، نېمىشقا سېنى

نىكاھتىن ئاجراشتۇرماقچى ئىكەنلىكىمنى بىلمەسەن؟ روشەنكى،

مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق نىكاھىڭنى ئېتىراپ قىلماقچىمەن.

بىراق، خانىمىڭنى ئېتىراپ قىلمايمەن، نىكاھتىن ئاجراشنىڭ

بالىلىرىغا پايدىلىق بولىدۇ. ئىزچىل تۈردە سېنى شۇنداق قىل

دەپ كەلگىنىمدەك بۇ نىكاھىڭنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ خانىمىڭنى

قويۇۋەت!

— بۇ مەن ئۈچۈنمۇ، بالىلىرىم ئۈچۈنمۇ ھاقارەت بولىدۇ،

ھەرگىز بۇنداق قىلمايمەن!

— ئىلگىرىكى تەكلىپىم بىلەن ھازىرقى تەكلىپىم ئوتتۇرىسىدىكى

پەرقنى شۇ ئەقلىڭ بىلەنمۇ پەرقلەندۈرەلمەيۋاتامسەن؟ بۇرۇنقى

تەكلىپىم بويىچە نىكاھىڭنى بىكار قىلغان بولساڭ، بالىلىرىڭ

نىكاھسىز تۇغۇلغان بالىلار بولۇپ قالاتتى!

لۇسىئان بالىلىرىنىڭ تەختكە ۋارىسلىق قىلىش ھوقۇقى

بىلەن پۇقرالىق ھوقۇقى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى كۆرسىتىپ

ئۆتتى:

— ئالىيلرى، بەگلىك مەرتىۋىسىنى خالىغىنىڭىزچە

تەقسىم قىلىشىڭىز بولۇپرىدۇ. چۈنكى، سىز بۇلارغا نۇرغۇن يىل

ئۇرۇش قىلىپ ئېرىشكەنسىز. بىراق، بالىلىرىمنى بوناپارت

جەمەتىنىڭ ۋارىسلىق ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلالمايسىز. چۈنكى،

نىكاھ ۋە قانۇن نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، بالىلىرىم باشقا بالىلارغا

ئوخشاشلا قانۇنلۇق ۋارىس بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، ھەتتا پاپامۇ بىز

قىزىمغا ئۆزىنىڭ ئاپىسىنىڭ ئىسمىنى قويغان!

— ئۆزۈڭنى بېسىۋال ! نىكاھتىن ئاجراش دېگەن تەلپىم نىكاھىڭلارنى ئېتىراپ قىلغانلىق مەنسىنىمۇ ئالغان. يەنە كېلىپ مەن سېنى چوقۇم ئاجرىشىپ كەت، دەپ زورلىغىنىمۇ يوق. ئەگەر خانىمىڭ مېنىڭ سىياستىم ۋە فىرانسىيەنىڭ كەلگۈسى مەنپەئىتى ئۈچۈن قۇربان بېرىدىغان بولسا، تېگىشلىك ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدۇ. مەن ھەتتا ئۆزۈم ئالدىغا يوقلاپ بېرىشىم مۇمكىن. ئەگەر رەت قىلىدىغان بولساڭلار، ھەر ئىككىڭلار شەخسىيەتچىلىكىڭلار تۈپەيلىدىن پەرزەنتلىرىڭلارنىڭ ئىستىقبالىغا ئولتۇرىسىلەر، پەرزەنتلىرىڭلارمۇ كەلگۈسىدە سىلەرگە قارغىش ياغدۇرىدۇ.

لۇسىئاننىڭ چىرايى ئەلەملىك تۇس ئالدى.

— بەكمۇ كاج ئىكەنسىن، — دېدى ناپولېئون، — ھەممە ئىشقا ئۈمىدسىزلىك بىلەن قارايدىكەنسىن، مەن ھەرقانداق تىراگېدىيەنى خالىمايمەن، بىلەمسەن؟ ئوبدان ئويلا!

لۇسىئان ئۆز مەيدانىدا قايتا - قايتا چىڭ تۇرۇۋالغان ۋە خوشلىشىشنى تەلەپ قىلغاندىن كېيىن، ئىمپېراتور يەنە پادىشاھلىق تەخت تەقسىماتى مەسىلىسىنى تىلغا ئالدى: ئېۋگېن ئىتالىيەدە ۋاقتىنچە تەختكە ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئىمپېراتور ئوتانىستىنمۇ ئاغرىنىپ يۈرەتتى، شۇڭا لۇسىئاننىڭ ئىتالىيەگە بېرىپ تەختكە ئولتۇرۇشنى ئۈمىد قىلاتتى. قېرىنداشلىرىنىڭ ھېچقايسىسىدىن مەننۇن ئەمەس ئىدى، پەقەت پاۋلىنالا ئىنتايىن ئاقىلانلىك بىلەن ئۆز نەپسىنى تىزگىنلەپ تۇراتتى. چۈنكى، پاۋلىنالا مودا خانىشى بولۇپ قالغان، يەنە كېلىپ كۈندىن - كۈنگە چىرايلىق بولۇپ كەتكەنىدى. يوسېفىن ياشىنىپ قالغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە نىكاھتىن ئاجرىشىش مەسىلىسى تۈپەيلىدىن پەرىشان يۈرەتتى.

ناپولېئون توختىماي سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، لۇسىئان بىر

چەتتە قۇلاق سېلىپ تۇردى.

— ئويلاپ باق، يوسېفىن ئىشتىھاسى تۇتۇلۇپ قالسىمۇ يىغلايدۇ، ماڭا تېگۈۋالماقچى بولغان ئايالىنى زەھەر سالغان دەپ ئويلايدۇ، بىچارە بايقۇش. مەن ئاخىر ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ كېتىمەن. بالدۇرراق شۇنداق قىلغان بولسام، بۇ چاغقىچە بالىلىرىمۇ چوڭ بولۇپ قالاتتى. ساڭا ئېيتسام (بۇ چاغدا جىددىي تەلەپپۇزدا سۆزلىدى)، ھەممە ئادەم بىزنىڭ بالىلىق بولالمىغىنىمىزنى مەندىن كۆرىدۇ، بۇ توغرا ئەمەس. مەن بىرقانچە بالىلىق بولدۇم، ئاز دېگەندىمۇ ئىككى بالام بار دېگىنە، — كىشىنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرىدىغىنى، ئۇ بالىلارنىڭ ئايلىرىنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالماستىن، ھېلىقى پولەك گىراق خانىمنى تىلغا ئالدى، — تولىمۇ جەلىپكار ساھىبجامال، پەرىنىڭ ئۆزىلا... مۇھەببەت تورىغا چۈشۈپ قالغىنىمنى بەك كۈلكىلىك ئىش دەپ ئويلايسەن، شۇنداقمۇ؟ شۇنداق، مۇھەببەت تورىغا چۈشۈپ قالدىم. بىراق، بۇنىڭلىق بىلەن سىياسىيىنى ئۇنتۇپ كەتكىنىم يوق. خانىم بىرەر مەلىكىنى ئەمرىمگە ئېلىشقا دەۋەت قىلىدۇ، مەنمۇ ئۆزۈم كۆيىدىغان كىشىنىڭ خانىم بولۇپ قېلىشىنى ئارزۇ قىلىمەن، ئەلۋەتتە! سەنمۇ خانىمنىڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭدە سىياسىيىنى مۇھىم بىلىشنىڭ كېرەك ئىدى.

— ئالىيلىرى، مېنىڭ خانىمىم ئاشنام بولغان تەقدىردىمۇ دېگىنىڭىزدەك قىلمايمەن!

ئىمپېراتورنىڭ پارىڭى بارغانسېرى كۆپەيدى، ئاخىرغا بېرىپ ئاجراشتۇرماي قويمايمەن، دېدى. باۋارىيە مەلىكىسىنى ئېۋگېنغا ئېلىپ بەرگەنلىكىگە پۇشايىمان قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. چۈنكى، ئېۋگېن مەلىكىنى ئۆزى تاللىمىغاچقا، ياخشى كۆرمەسەن. ئىمپېراتور يەنە بۇرۇنلا لۇسئاننىڭ قىزىنى

ئاۋسترىيە شاھزادىسىگە بېرىشكە پۈتۈشۈپ قويۇش خىيالى بارلىقىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتتى.

— ياكى باشقا شاھزادىگە، ھەتتا بىرەر ئىمپېراتورغا بېرەرمىز... مەندىن بۇرۇن ئاجراش ياكى مەن بىلەن تەڭ ئاجراش، شۇنداق قىلساڭ مېنىڭ نىكاھتىن ئاجراشقانلىقىم تۈپەيلىدىن سۆز - چۆچەك قىلىدىغانلارنىڭ تايىنى قالمايدۇ. سەن كاجلىق قىلىپ نىكاھتىن ئاجراشقىلى ئۈنماي كەلگەچكە، نىكاھتىن ئاجرىشىشنىڭ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى تېخىمۇ قوزغايدۇ. ئالدىدا قىممىتىڭنى ئىسپاتلاپ بەر! بۇ ئىش قولۇڭدىن كېلىدۇ.

لۇسئان ئىمپېراتورغا لەپىدە قاراپ قويۇۋىدى، بۇ ھالدىن ھەيران قالغان ئىمپېراتور ئىنىسىغا سىنچىلاپ قاراپ كەتتى، ئاندىن:

— نېمىشقا ياق دەيسەن؟ — دېدى.

لۇسئان بۇ يولسىز تەلەپكە مېيىقىدا كۈلۈپلا قويدى، ئىمپېراتور دەسلەپتە سەل ئوڭايسىزلانغان بولسىمۇ، يەنە دەرھال ئۆزىگە كەلدى.

— قەدىرلىك پالاتا رەئىسىم، — دەپ ئاتىدى ناپولېئون ئىنىسىنى. لۇسئان ئۆز ۋاقتىدا بەش يۈز كىشىلىك پالاتانىڭ رەئىسى بولغانىدى، — بەرھەققى، ياخشىلىقىڭنى قايتۇرىمەن، قايتۇرماي قويمايمەن.

لۇسئان شۇ تاپتا شۇنداق «بىر خىل تاتلىق خىياللار ئىچىگە چۆمگەن» ئىدىكى، ناپولېئوننىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىمۇ قۇلقىغا كىرمىدى. ئارقىدىنلا ئىمپېراتور بىر خىل تاتلىق تەلەپپۇزدا پەقەت جامائەتنىڭ ئۆزىنىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىشىغا قايتۇرىدىغان ئىنكاسىنى پەسەيتىش ئۈچۈنلا، لۇسئاننىڭ ئاجرىشىشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. لۇسئان بولسا

ئىمكانقەدەر سىلىق تەلەپپۇزدا گەپ قىلىپ:

— خانىمىڭىز تېخى ياش، تۇغۇتى توختاپ كەتمىدى، ئۇ سىز ئۈچۈن تولىمۇ مۇھىم، — دېدى.

ئىمپېراتور لۇسئاننىڭ بۇ تاكتىكىلىق سۆزلىرىنى كۆڭلىگە ئېلىپمۇ كەتمىدى.

— خانىمىڭ، ھە، خانىمىڭ دەيمەن، ساڭا ئېيتىمىدىممۇ؟ ئۇ پالما ئېلىنىڭ ئايال كىنەزى بولىدۇ، چوڭ ئوغلۇڭلارمۇ خانىمىڭنىڭ تەخت ۋارىسى بولىدۇ. سەن فىرانسىيە خانزادىسى بولسەن. بىراق، چوڭ ئوغلۇڭدا خانزادىلىك ھوقۇقۇڭغا ۋارىسلىق قىلىش ھوقۇقى بولمايدۇ. بۇ ئۆسۈشۈڭ ئۈچۈن باسىدىغان بىرىنچى قەدىمىڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن سېنى ئەھۋالغا قاراپ ئۆزۈڭ رازى بولغانغا قەدەر ئۆستۈرمەن. شارائىت يار بەرسە مۇستەقىل بىر پادىشاھلىق تاجىنى بەرسەممۇ بولىدۇ.

لۇسئان «مۇستەقىل» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى. بۇ چاغدا ئاكىسى ئۈچۈن ئۆز ۋاقتىدا قانداق رول ئالغانلىقى ئېسىگە كېلىپ قالغانىدى.

— توغرا، ئەلۋەتتە مۇستەقىل پادىشاھ بولسەن. چۈنكى، سەن قانداق دەۋران سۈرۈشنى ئوبدان بىلسەن... تاللىساڭلا ئىش پۈتىدۇ، — دېدى بۇنى بايقىغان ناپولېئون خۇشال ھالدا ئۈستەلدىكى چوڭ ھەجىملىك خەرىتىنى ئۇرۇپ تۇرۇپ، — بۇ ئاغزىمغا كەلگىنىچە دېگەن گەپ ئەمەس، مانا بۇلار ئىلىكىمگە ئۆتۈپ بولدى ياكى ئۆتۈش ئالدىدا تۇرىدۇ، ھازىرمۇ قولۇمدا تۇتۇپ تۇرۇۋاتىمەن. ناپلېسنى ئالاي دەمسەن؟ ئالغۇڭ بولسا، يوسېفىنىڭ قولىدىن ئېلىپ بېرى. ئىتالىيە ئىمپېرىيەسىنىڭ ئەڭ چىرايلىق مەرۋايىتى، ئېۋگېن ئۇ يەرگە پەقەت ۋالىي بولۇپلا تۇرۇۋاتىدۇ. ئەگەر ئۆمرى مەندىن ئۇزاق بولسا، ئىتالىيەگە پادىشاھ بولۇشىدىن ئۈمىدى بار. لېكىن، ئائۇمىد قالىدۇ، چۈنكى

مەن توقسان يىل ئۆمۈر كۆرۈمەن، شۇنچىلىك ياشىيالمىسام ئىمپېرىيەمنى مۇستەھكەملىيەلمەيمەن - دە. يوسېفىننىڭ ئوغلى بولغان ئېۋگېن مەن ئاپىسى بىلەن ئاجراشقاندىن كېيىن ئىتالىيەگە پادىشاھ بولۇشقا لايىق كەلمەيدۇ، ئېۋگېننىڭ ئىتالىيەدە تۇرۇشى ئەمدى مۇۋاپىق بولمايدۇ. ئىسپانىيەگە قىزىقامسەن؟ كۆرمىدىڭمۇ، سەن ئامراق بوربون خانىدانلىقىنىڭ سەۋەنلىكى تۈپەيلىدىن ئىسپانىيەمۇ قولۇمغا چۈشتى ئەمەسمۇ؟ سەن ئىلگىرى ئەلچى بولۇپ تۇرغان دۆلەتكە پادىشاھ بولۇشنى خالىماسەنمۇ؟ ئېيتە، ساڭا نېمە كېرەك؟ ئەگەر مەندىن بۇرۇن ئاجرىشىدىغان بولساڭ، خالىغىنىڭنى تاللىۋالسىەن!

لۇسىئان ناپولېئوننىڭ بۇ بىر تالاي قىزغىن سۆزلىرىدىن تېڭىرقاپ قالمىدى، ئاخىر گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتتى:

— ئالىيلرى، خانىمىدىن ئاجرىشىشقا گۈزەل فىرانسىيەڭىز بىلەنمۇ ئازدۇرالمىسىز، يەنە كېلىپ... — لۇسىئان ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. ئىمپېراتور ئىنىسىنىڭ خىيالىنى بىلىۋېلىپ، لۇسىئان ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان بىر خىل تەكەببۇرلۇق بىلەن مۇنداق دېدى:

— سەن ئادەتتىكى بىر ئادەم تۇرۇقلۇق، ئۆز ئورنۇڭنى مېنىڭدەك بىر ئىمپېراتوردىنمۇ بىخەتەر ئورۇندا دەپ ئويلايمسەن؟ ئەگەر راستلا ئەدەبىيىتىڭنى بەرمەكچى بولسام، سېنى ئاشۇ پاپالىرنىڭ قوغداپ قالالارمۇ؟ — ناپولېئون پاكىت ۋە ھوقۇقىنى پەش قىلىپ قىزىقتۇرۇپ باققاندىن كېيىن رەسمىي گەپكە ئۆتتى، — بىلىشىڭ كېرەككى، ئەگەر نىكاھتىن ئاجراشساڭ ھەممە نەرسىگە ئېرىشىسەن، بولمىسا ھەممىدىن قۇرۇق قالسىەن.

لۇسىئان ئىمپېراتور بىلەن خوشلاشماقچى بولغانلىقىنى ئىما قىلغاندەك ئىشىككە قاراپ قويدى، ئىمپېراتور بولسا ئىنىسىنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ، «بىر خىل مۇجەمل تەلەپپۇز ۋە سىرلىق

«ئەلپازدا» مۇنداق دەيدى:

— نىكاھتىن ئاجرىشار بولسام، ماڭا ماسلىشىپ نىكاھتىن ئاجرىشىدىغان سەندىن باشقا ئادەم يوقمۇ ئەمەس. يوسىپ خانىمى بىلەن ئاجرىشىش ئۈچۈن مېنىڭ ئاجرىشىشىمنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ. چۈنكى، خانىمى قىز بالا تۇغۇشىنىلا بىلىدۇ. ماڭا كېرىكى ئوغۇل بالا ئىدى، قىز بالا دېگەن ياتلىق بولۇشتىن باشقا ئىشقا كېرەك كەلمەيدۇ. سېنىڭ چوڭ قىزىڭ ئون تۆت ياشقا كىرىپ قاپتۇ، بۇ تازا ياخشى ۋاقتى. سەن بۇ قىزىڭنى ئاپامنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ قويۇشنى خالامسەن؟ دېگىنىمدەك قىلساڭ، مەن ئاپامدىن قىزىڭنىڭ ئىشىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلىمەن، ئامراق قىزىڭدىن ئەندىشە قىلىشىڭنىڭ ھاجىتى قالمايدۇ. قىزىڭغا ئېيتقىن، بىز ياخشى دوستلاردىن بولۇپ قالسىمىز، ھەرگىزمۇ كىچىك بالا كۆرۈپ قۇلغىنى تارتمايمەن، تېخىمۇ كۆپ جىيەن ئوغلۇم ۋە جىيەن قىزىم بولسا دەيمەن! مەن قويۇۋەتكەن يوسىپنى، يەنى سىڭلىڭ ئوتانىسىنىڭ بالىلىرىنىڭ مومىسى مەڭگۈ مېنىڭ قانۇنلۇق پەرزەنتىم ۋە بېقىۋالغان ئوغلۇمنىڭ رىقابەتچىسى بولۇپ قالىدۇ، — ئىمپېراتور ئاندىن يەنە ئۆز — ئۆزىگە دېگەندەك بىر تەرزىدە جاكارلىدى، — شۇنداق قىلىمىسام بولمايدۇ، لۇئىس بىلەن ئوتانىسىنىڭ بالىلىرىنىڭ ۋارىسلىق ھوقۇقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئۈچۈن بۇنىڭدىن باشقا چارە يوق، — دەيدى.

ناپولېئون ئاندىن نىكاھسىز بالىلىرىنىڭ گېپىگە قايتىپ كېلىپ، بۇ بالىلارنى بېقىۋالاي دەيمەن، دەيدى ۋە تەپسىلاتلىرى ئۈستىدە توختالدى، ئاندىن بىردىنلا ۋارقىراپ كەتتى.

— مېنىڭ ھوقۇقىم ئارقىلىق نىكاھسىز بالىلىرىمنى قانۇنلۇق قىلالايدىغانلىقىمغا ئىشەنمەمسەن؟ لۇئىس X IV مۇ ئىشقىۋازلىق قىلىپ تاپقان ئوغلىنى تەخت ۋارىسى

قىلغانىكەنغۇ؟

ئىمپىراتور يەنە يوسىپنىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىش مەسىلىسىگە ئۆتتى. لۇسىئاننىڭ چىرايى شۇبھىلىك تۇس ئالدى. ناپولېئون خۇشال قىياپەتتە قوللىرىنى ئىشقىلاپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— راست دەيمەن! يوسىپمۇ، سەنمۇ نىكاھتىن ئاجرىشىسىلەر، ئۇچىلىمىز خانىملىرىمىز بىلەن ئاجرىشىمىز، ئاندىن بىر كۈندە توي قىلىمىز!
ئۇ يەنە بىرمۇنچە كوڭغۇللۇك پاراڭلارنىمۇ قىلىپ بەردى، ئۇنىڭدىن كېيىن توساتتىنلا مۇنداق دېدى:

— بەك تەلەپچان بولۇپ كېتىپسەن، كىشىلەر سېنى قەدىمدە ئۆتكەن گىرېك ئاقىلى دەپ قېلىۋاتىدۇ. قېشىمدا ئۈچ كۈن تۇرغىن، ھۇجرامنىڭ يېنىدىكى قوشنا ھۇجرىغا بىر كارىۋات راسلاقتۇرۇپ بېرى.

لۇسىئان ئىمپىراتورنىڭ ئۆزىنى يەنە بىر قېتىم ئېزىقتۇرۇشىدىن ئەندىشە قىلىپ، «بالام ئاغرىق ئىدى» دېگەن باھانە بىلەن ئىمپىراتورنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى.

— خانىمنىڭ بىلەن بىر - بىرىڭلارنى ئەپۇ قىلىشىپ ئۆتۈۋەرمەكچىمۇ؟! ئەمىسە خوش، قايتىپ بېرىپ دوست بولۇپ ئۆتۈۋەرگىن!

لۇسىئان خانىمنىڭ ئىمپىراتور ئۆچمەنلىك قىلىۋەرگەچكە، ئەنسىزچىلىك ۋە دەرد - ئەلەم دەستىدە ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلىپلا يۈرىدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتتى.

— راستمۇ؟ ۋاي ئىسىت، ھالدىن ئوبدانراق خەۋەر ئالغىن. قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، سەن ئاجرىشىشتىن بۇرۇن ئۆلۈپ قالمىسۇن، شۇنداق بولۇپ قالسا، بالىلىرىڭنى قانۇنلۇق ۋارىس قىلالماي قالمىەن.

لۇسئان ئوبدانراق ئويلىنىپ باقاي دېگەن قىياپەتكە كىرىۋالدى.

— ماقۇل ئەمەس، كېتىمەن دەپ تۇرۇۋالدىڭ، يول بولسۇن! بىراق، چوقۇم مەخپىيەتلىكنى ساقلىغىن! — ناپولېئون لۇسئاننىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ، يۈزىنى يۈزىگە يېقىپ خوشلاشتى. ناپولېئوننىڭ بۇ ھەرىكىتى تولىمۇ ياسالما بولۇپ، قېرىنداشلىق مېھرىدىن ھېچ ئەسەر يوق ئىدى. لۇسئان ئۆيدىن چىققاندا ئىمپېراتورنىڭ «مېنىڭ!» دەپ توۋلىغان قوپال ئاۋازىنى ئاڭلاپ قېلىپ يەنە بىر قېتىم ۋەھىمىگە چۈشتى — دە، قەدىمىنى تېزلەتتى.

ھېچقانداق كىشى مەيلى شائىر ياكى تارىخشۇناس بولسۇن، ناپولېئوننى لۇسئاننىڭ خاتىرىسىدىكىدىنمۇ ئېنىق ۋە ئەينەن تەسۋىرلەپ بېرەلگەن ئەمەس. ناپولېئون شۇ ئاخشىمى بىئارام بولۇپ پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تېپىرلاپلا ئۆتتى. چۈنكى، مەجبۇرلىمىسىمۇ ۋىجدانەن ياردەم بېرىشكە تېگىشلىك ئىنىسى لۇسئاندىكى قابىل بىرىسىنىڭ ياردىمىگە موھتاج ئىدى. ناپولېئوننىڭ خاراكتېرى لۇسئاننىڭ قەلىمىدە ناھايىتى يارقىن يورۇتۇپ بېرىلگەن بولۇپ، بىزگە ناپولېئوننىڭ مۇددىئاسىنى بىرمۇبىر نامايان قىلىپ بېرىدۇ.

ناپولېئون ھەر خىل قىزىقتۇرۇش ۋاسىتىلىرىدىن پايدىلىنىپ قارشى تەرەپنى قايىل قىلىشقا ئۇرۇناتتى، ھەربىر قەدىمىنى پىششىق ئويلىنىپ باساتتى، قارشى تەرەپنىڭ نەپسانىيىتىدىن پايدىلىنىپ ماھىرلىق بىلەن پاراڭلىشىش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈشكە ئۇرۇناتتى. ناپولېئون لۇسئاننى قوبۇل قىلغاندا ئۆزىنى لۇسئانغا ياۋروپا خەرىتىسى ئالدىدا ئويغا پېتىپ ئولتۇرغان ھالەتتە كۆرسەتتى؛ لۇسئان بىلەن سالام — سەھەت قىلىشقاندا دەسلەپتە ھودۇقتۇرۇپ قويغان

بولسا، ئازقىدىن رىغبەتلەندۈرۈپ ئىشەنچىسىگە ئېرىشتى؛ لۇسئاننىڭ خانىمى مۇنازىرە مەركىزى بولۇپ قالغاندا، ئاۋۋال پەسلەشتۈردى، ئاندىن ماختىدى؛ ياكوبىنىچىلار كۈلۈبغا خاس تېرىمىنلاردىن پايدىلىنىپ ئىنىسىنى «پۇقرا» دەپ ئاتىدى؛ ئۆزلىرىنىڭ بىر كورسىكالىق ئىكەنلىكىنى سەمگە سېلىپ، مەسخىرە تەلەپپۇزدا «ياۋروپا بىز ئاكا - ئۇكا ئىككىلەنگە كىچىك كېلىپ قالدۇ» دېدى؛ لۇسئاننىڭ ۋۇجۇدىدا قېرىنداشلىق مېھرىنى ئۇرغۇتۇش ئارقىلىق قەلبىنى ئۆزىگە رام قىلىۋېلىش مەقسىتىدە ئاپىسىنى، پاۋلىنىنى، يوسېفى ۋە لۇئىسلارنى شېپى كەلتۈرۈپ باقتى.

ھالبۇكى، بىز ئاشۇ قۇرلاردىن تېخىمۇ ھەيران قالارلىق مۆجىزىنى - ناپولېئوننىڭ ئۆزىنى ئۈزۈكسىز يېڭى - يېڭى نىشانغا قاراپ ئىنتىلدۇرىدىغان قايناق خاراكىتىرىنى، دۈيۈلدەپ سوقۇپ تۇرغان يۈرىكىنى، چاقناپ تۇرغان ئەقىل - ئىدراكىنى، مول تەسەۋۋۇرىنى ۋە تولۇپ تاشقان قىزغىنلىقىنى كۆرۈپ يېتىمىز. ناپولېئون ئىنىسىنىڭ ئۆزىگە ئاشكارا رەقىب ئىكەنلىكىگە باقماستىن، ئۆزىنىڭ ئىچ سىرىنى تۆكۈپ، يوسېفىن توغرىلۇقلا ئەمەس، ھېلىقى پۈلەك خانىم توغرىلۇقمۇ، ئۆزىنىڭ نىكاھسىز تۇغۇلغان بالىلىرى ۋە سەركەردىلىرى، ئۆزىنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرى ۋە يىراق كەلگۈسى پىلانى توغرىلۇقمۇ پاراڭ قىلىپ بەردى، جىمى سىرىنى ئاشكارىلاپ بەردى. نېمە ئۈچۈن؟

لۇسئان گەرچە دۈشمىنى، يەنە كېلىپ تاللىپىرانغا ئوخشاش ئەقىللىك دۈشمىنى بولسىمۇ بەربىر ئىنىسى - دە. شۇڭا، جەمەت ئېڭى ئىنتايىن كۈچلۈك ناپولېئون تەبىئىي يوسۇندا ھېچنېمىگە باقماستىن شۇنىڭغا ئىشىنەتتى. كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغىنى شۇكى، لۇسئاننى تاڭ ئاتقۇچە مۇڭدېشىپ

چىقىش ئۈچۈن قوندۇرۇپ قېلىشقا ئۇرۇندى ھەمدە بىرنەچچە كۈن تۇتۇپ قېلىپ مەسىلىنى ئۈزۈل - كېسىل ھەل قىلىش ئۈمىدىدىمۇ بولدى. لۇسئان بولسا زۆرۈرىيەت تۈپەيلىدىنلا ئەمەس، ئاكىسىنىڭ تالانتى ئالدىدا تىز پۈكۈپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلغانلىقى ئۈچۈنلا «كېتىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. چۈنكى، ئاكا - ئىنى ئوتتۇرىسىدا بىر خىل يوشۇرۇن رىقابەت مەۋجۇت ئىدى. بۇنىڭ سەۋەبى مۇھەببەتمۇ، نىكاھتىن ئاجرىشىش مەسىلىسىمۇ ئەمەس، نام - شۆھرەت غوۋغاسىمۇ ئەمەس، تەخت جېدىلىسىمۇ ئەمەس ئىدى. لۇسئان بۇنىڭدىن يەتتە يىل ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا ئاكىسىغا بويسۇنۇشنى خالىمايتتى. بۇ رىقابەت ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن ئوتتۇرىسىدىكى غۇرۇر رىقابىتى ئىدى. لۇسئان ھازىرمۇ ئۆزىنىڭ ئىشلارنى ئاكىسىدىنمۇ دانالىق بىلەن بىر تەرەپ قىلالايدىغانلىقىغا ئىشىنىتتى.

ناپولېئون ئىمپېراتورلۇق تەختىگە، نۇرغۇن ئەلگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان تالانت - ئىستېداتقىمۇ، مول تەسەۋۋۇرغىمۇ ئىگە ئىدى. بىراق، تەقدىرنىڭ زەنجىرى بىلەن چۈشەكلىنىپ قالغاچقا، تولىمۇ بىچارە ئىدى. ئاجايىپ ئىستېداتقا، چەكسىز ھوقۇققا ئىگە بولسىمۇ، جېنىنىڭ بارىچە ئىنتىلىپ كەلگەن سىرلىق ھوقۇقنىڭ، شۇنداقلا جامائەت پىكىرىنىڭ قولىغا ئايلىنىپ قالغانىدى. بۇ ھال ئىنىسى بىلەن سۈلھى قىلىشىغا، نىكاھسىز تۇغۇلغان بالىلىرىنى ئاشكارا ئېتىراپ قىلىشىغا، ئۆزى سۆيىدىغان ئايالنى ئەمرىگە ئېلىشىغا ئىمكانىيەت بەرمەيتتى. بۇ زور ھوقۇق ئىكسىنىڭ ناقابىللىقى سۆزلىرىدە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. ھەرقانداق ئىشقا قۇربىم يېتىدۇ دەيتتى - يۇ، خالىغىنىنى قىلىشقا پېتىنالىمايتتى.

ناپولېئون بۈگۈن ئاخشام ئۆز پۇقرالىرى تىزىملىكىگە يەنە بىر ئىسىمنى قوشماقچى بولدى. توقسان يىلدىن ئارتۇق ئۆمۈر

كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغىنى بىلەن ھېچقانچە ئۆمرى قالمىغان بولۇپ، ۋاقتنى چىڭ تۇتمىسا بولمايتتى. ئاكا - ئىنىلىرىنىڭ قىزلىقلا بولماستىن، ئوغۇللىقۇمۇ بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ كۆيگەن ئايالىغلا يېپىشىۋالماي، لايىقەتلىك ئايال بىلەنمۇ توي قىلىشنى ئۈمىد قىلاتتى... ئەگەر ئاكا - ئىنىلىرى ئاخىرقى ھېسابتا قىزلا تۇغدىغان ياكى بالا تۇغالمىدىغان ئاياللىرىنى تاشلىۋېتىش قارارىغا كەلسە، ھەممىسىنىڭ بىرلا كۈندە باشقا ئايالغا ئۆيلىنىشىنى ئۈمىد قىلاتتى، شۇنداق بولغاندا ھەممە ئىش ئىزىغا چۈشەتتى. ئاھ، ئاخىر خۇددى بىر سېھىرگەردەك قىياپەتتە خەرىتە ئالدىدا تىك تۇرۇپ رازىمەنلىك بىلەن قولنى ئىشقىلىدى، ئاندىن رەڭلىك يىڭىنلەرنى خۇددى كېپىنەك ئەۋرىشىكىسىنى سانجىغاندەك ياۋروپا خەرىتىسىگە سانجىغىلى تۇردى، بۇ چاغدا شاممۇ كۆيۈپ بولغان، ئۇپۇق ئاقىرىپ يېڭى بىر كۈنمۇ باشلانغانىدى.

ئون توقۇزىنچى، ئېرفۇرتتا كاتتا مەرىكە

تۇزاققا چۈشكەن ئىسپانىيە سۇلالىسى ئۆتكەن قېتىمقى سۆھبەتتىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇرۇش ئېلان قىلدى. خۇددى ئىمپېراتورنىڭ ئېيتقىنىدەك، ئىسپانىيە پادىشاھى چۈشكۈنلىشىپ خانىشنىڭ سايىسىدا جان باقىدىغان يۇمشاق باش پادىشاھ بولۇپ قالغانىدى. خانىشى سېسىق نامى پۈركەتكەن رېم ئىمپېراتورنىڭ خانىشى مېسسالىنىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان پاسىق خانىش ئىدى. ۋەزىرلىرى نامەرد ۋە بىۋاپا ئىدى، پادىشاھ بىلەن شاھزادە بىر - بىرىگە ئۆچمەنلىك قىلىشىپ يۈرەتتى. ئەل - يۇرتتا پارخورلۇق، زىناخورلۇق، چىرىكلىك ئەۋج ئېلىپ كەتكەنىدى. ئىسپانىيە بوربون پادىشاھ

جەمەتى چۈشكۈنلىشىپ شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەندىكى، كىمكى بۇ خانىدانلىقنى ئاغدۇرۇپ تاشلىماقچى بولسا، ھەرىكەت قوللانسا كۇپايە ئىدى. ناپولېئون ھېچقاچان بۇنداق دىيانەتكە يات ۋاستە قوللانغان ئەمەس، شۇنداقلا رەقىبىنىڭ چىرىكلىكى ۋە چۈشكۈنلۈكىدىن پايدىلىنىپ باققانمۇ ئەمەس ئىدى. بۇ چىرىك خانىدانلىققا خۇددى باشقىلارغا قوللانغىنىغا ئوخشاش بارلىق ھىلىسىنى ئىشقا سېلىپ تاقابىل تۇردى. ھالبۇكى، ھىيلە - مېكر ئەزەلدىن بۇ خانىدانلىقنىڭ ئۆز ھاكىمىيىتىنى ساقلاپ تۇرۇش يولىدىكى ۋاسىتىسى ئىدى. بىراق، بۇ ئىشتا ئىسپانلارنىڭ بۇنداق پادىشاھ ئالدىدا جاۋابكار ئەمەسلىكىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغان ناپولېئون ئۆزىنىڭ بۇ بىخەستەلىكى ئۈچۈن كېيىنكى كۈنلەردە قاتتىق ئۆكۈندى. «كىمكى ئەنگىلىيەنى قوللىسا، شۇ مېنىڭ دۈشمەنم!» ناپولېئون مۇشۇ پىرىنسىپ ئاساسىدا پورتۇگالىيە خانىدانلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرغانىدى. ھازىر ئىسپانىيە ئەنگىلىيە تەرەپتە تۇرغاچقا، ناپولېئون ئىسپانىيە پادىشاھى بىلەن شاھزادە ئوتتۇرىسىدىكى ئۇزاقتىن بۇيان داۋام قىلىپ كەلگەن ئىچكى زىددىيەتتىن پايدىلىنىپ ئاۋۋال شاھزادىنى كۆتۈردى، ئاندىن دادىسىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن تەختتىن ۋاز كېچىشكە دەۋەت قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن بېيلانتتا ئالاقىدار تەرەپلەر يىغىنى چاقىرىپ، تەھدىت سېلىش ئارقىلىق ئىسپانىيە پادىشاھىنىڭ تەختىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى. ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدىكى گىبرالتادىن كاتالوگىچە بولغان ئارىلىقتىكى جايلارنى ۋە غەربىي دېڭىز قىرغىقىدىكى تېخىمۇ كۆپ جاينى ئۆز قارمىقىغا ئېلىشتا چىڭ تۇردى، بۇ ئەنگىلىيەگە قارشى ئۇرۇش قىلىشى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم جايلار ئىدى. ناپولېئوننىڭ سەردار - سەركەردىلىرى دەسلەپتە بۇ جايلارنى ئاسانلا بويسۇندۇرۇۋالدى.

— ئىسپانىيەگە شۇنچە تەخىرسىزلىك بىلەن بېسىپ كىرگەنلىكىمنىڭ سەۋەبىنى بىلمەيسىز؟ — دېگەندى ناپولېئون مېتتېرنىچقا، — ئارقا ھويلىغا ئوت كەتسە بولمايدۇ — دە!

بىراق، ناپولېئوننىڭ ئارقا ھويلىسى بەر بىر بىخەتەر ئەمەس ئىدى.

ناپولېئون ئىسپانىيە بەگلىرى بىلەن سۆزلىشىپ بولدى ھەمدە ئۇلارنى نەزەربەند قىلدى، بۇ چاغدا قولغا كېلىش ئالدىدا تۇرغان يېڭى بىر تاجىنىڭ خۇشلۇقىدا قىن — قىنىغا پاتماي كەتكەن ئىمپېراتور ئەمدى نەزىرىنى ئىسپانىيەگىلا ئەمەس، ئىسپانىيەگە قاراشلىق كەڭ مۇستەملىكىلەرگە ئاغدۇردى. «ئىمپېراتور ئەنە شۇنداق مۇددىئادا ئاغزى — ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەيتتى ياكى كېلەچەك توغرىسىدىكى يېڭىدىن — يېڭى تەسەۋۋۇرلىرىنى تەسۋىرلەپ بېرەتتى... — دەيدۇ شۇ ئەھۋالنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بىر شاھىت، — ھېس — ھاياجىنىنى باسالماي قالغاندەك بىر خىل ئاجايىپ جانلىق تەلەپپۇزدا مېكسىكا ۋە پىرۇ بەگلىكى ھەققىدە، ئۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ۋە تەسىرى ھەققىدە توختىلاتتى. ئىمپېراتورنىڭ بۈگۈنكىدەك مول تەسەۋۋۇر ئىقتىدارىنى نامايان قىلىپ باققانلىقىنى ھېچقاچان كۆرگەن ئەمەسمەن، ئۆزىنى قالتىس چاغلایتتى.»

لۇسسۇن رايىدىن يانمىغاچقا، ئىمپېراتورنىڭ ئىسپانىيەدىكى بوشىغان پادىشاھلىق تەختىنىڭ ئورنىنى تولدۇرغۇدەك ئادىمى يوق ئىدى. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ بىردىنبىر چارىسى بۇ تەختنى ئادەتتىكى مەرتىۋە ئورنىدا بىر تەرەپ قىلىپ، ئەمەلدارلىق سورۇنىدا ئەمەلدارلارنى رەت — رېتى بىلەن ئۆستۈرگىنىگە ئوخشاش جىمى ئەمەلدارنى دەرىجىمۇدەرىجە ئۆستۈرۈپ، بوش ئورۇننى تولدۇرۇش ئىدى. گوللاندىيە ئەمدى دۆلەت بولۇپ تۇرالمايتتى، گوللاندىيەنى پەقەت بىر ئۆلكە

قىلىشقا بولاتتى. شۇڭا، سابىق گوللاندىيە پادىشاھى لۇئىسنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا توغرا كەلدى.

يوسېف بارغانسېرى ھاياجانلانماقتا ئىدى. تۈنۈگۈن ناپلېسقا پادىشاھ بولغان يوسېف بۈگۈن نېمە ئۈچۈن مادرىدنىڭ ھۆكۈمرانى بولالمىغۇدەك؟ بېيىلانت سۇيىقەستىدىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەي يوسېف مادرىدقا كۆچۈپ كەلدى. گەرچە خەلقنىڭ ھەقىقىي ھىمايىسىگە مۇيەسسەر بولالمىغان بولسىمۇ، «خىزمىتىڭىزدە بولىمىز» دەپ قەسەم بەرگۈچىلەرنىڭ ھۆرمەت توپىغا ۋە مۇراسىم ئۆتكۈزۈپ قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى. مۇراتنىڭ خانىمى ئۇزاقتىن بۇيان ئاكىسىدىن خانلىق تاللىشىپ كەلگەنىدى. شۇڭا، مۇرات ئاۋامنىڭ ئوغلىنى بولۇش سۈپىتى بىلەن ناپلېسقا پادىشاھ بولدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، نامى مەشھۇر بۇ ئەر - خوتۇن ئاخىرقى ھېسابتا پۇرسەت كەلسىلا، ئاسىيلىق قىلالغۇدەك تېخىمۇ كەڭ ھىيلە - مېكر سورۇنىغا ئېرىشتى.

بىراق، ئىسپانىيە ۋەقەسى چوڭ بىر تەۋەككۈلچىلىك بولۇپ، ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلماق قىيىن ئىدى. ئىمپېراتورنىڭ «ئارقا ھويلىسى»دىن ئاھۇ - زار كۆتۈرۈلدى. مىللىي غۇرۇرى كۈچلۈك ئىسپانلارنىڭ قارشىلىق كۆرسەتمەستىنلا، تىز پۈكۈشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. رېيىن دەرياسىنىڭ ئوڭ قىرغىقىدا ئىمپېراتورغا ئۆچمەنلىك بىلەن تىكىلىپ تۇرغان پىرۇسسىيەلىكلەر بىلەن ئاۋستىرىيەلىكلەرنىڭ بۈگۈنكى كۈندە ئەنە شۇنداق تەقدىرگە مۇپتىلا بولىدىغانلىقىدىن ئەندىشە قىلىشقا ئاساسى يېتەرلىك ئىدى، شۇڭا ئۇلار يەنە بىر قېتىم قارشىلىق كۆرسىتىشكە تەييارلاندى. ناپولېئون بېرلىندا: «مەن ئېلىبا دەرياسى بويىدا گانگ دەرياسىنى بويىسۇندۇردۇم» دەپ جاكارلىدى. بىراق، تاگوس دەرياسىنى ئىشغال قىلمەن دەپ

دوناي دەرياسى ساھىلىدا ئۆزىگە يېڭى دۈشمەن تېپىۋېلىشىنى ھەرگىزمۇ ئويلاپ يەتمىگەنىدى. چار پادىشاھ بۇ چاغدا ئاۋستىرىيەنى تۇتۇپ تۇرالدىغاندىلا، ناپولېئوننىڭ ئىسپانىيەنى تولۇق كونترول قىلىشىغا ئىمكانىيەت تۇغۇلاتتى. بىقارار چار پادىشاھ بولسا، بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى تىلىستتا قوللانغان تەدبىردەك ئىش كۆرۈپ ئىما - ئىشارەت قىلىپ قويسلا كۇپايە ئىدى. ئىمپېراتور چار پادىشاھ بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش ئۈچۈن يېڭىچە سىياسىي ۋاسىتە قوللىنىپ، ئۇشتۇمتۇتلا گېرمانىيەنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا ئۇچرىشىش تەكلىپىنى بەردى. بۇرۇن فىرانسىيەدىن ئاتلىنىپ يولغا چىقماقچى بولۇپ قالسىلا، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ مەسىلىنى ئۇرۇش تەھدىتى ئارقىلىق ھەل قىلاتتى. ھازىر بولسا ئۇرۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئېرفۇرتتا يىغىن ئۆستىلى تەييارلىدى.

ناپولېئوننىڭ بۇ ئىش ئۈچۈن كۆرگەن تەييارلىقى ئىلگىرى ئۇرۇش قوزغاش ئۈچۈن قىلغان تەييارلىقلاردىن قېلىشمايتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەر كۈنى ئاقساقاللار ۋە ئالىي ئەمەلدارلارنى قوبۇل قىلىپ تۇردى.

— بۇ قېتىمقى سەپىرىم جەزمەن سەلتەنەتلىك ۋە داغدۇغىلىق بولۇشى كېرەك، ئىشتابىمغا كاتتا ئەربابلارنى كىرگۈزمەكچىمەن... — دەيتتى ئۇلارغا دائىم، — گېرمانىيەنى سەلتەنەتلىك بىلەن تاڭ قالدۇرىمەن.

بۇ قېتىم چار پادىشاھلا ئەمەس، يەنە نۇرغۇن ئەربابلارمۇ كەلمەكچىدى، بۇ غايەت زور ئىككى نۇرلۇق يۇلتۇز بىھېساب سەييارىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلغانىدى. بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىش زادى قانداق تەسىر پەيدا قىلار؟ ئىمپېراتور باشقا پادىشاھلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇش ئۈچۈن مەنىلىك تىياتىرلارنى ئورۇنلاشتۇردى، شۇنداق مۇددەتتا بۇ تىياتىرنىڭ ھەربىر تەپسىلاتىنى مۇكەممەل

پىلانلاپ ئورۇنلاشتۇردى. ئۆزى بىلەن قويۇق خۇسۇسىي مۇناسىۋىتى بار داڭلىق ئارتىس تارماغا باشقىلار ئۆزلىرىنىڭ دوستلۇقىنى ھېس قىلىپ يەتكۈدەك دەرىجىدە رول ئېلىپ چىقىشى كېرەكلىكىدىن بېشارەت بېرىپ:

— كۆڭلىڭىزگە كەلمسۇن، ئىمپېراتور ۋە پادىشاھلارنىڭ ئالدىدا تۆۋەن تەبىقىدىكى پېرسوناژ بولۇپ رول ئالدىغان بولىڭىز، — دېدى.

تىياتر ئوينالغان ئاخشىمى دەرۋەقە ئېرفۇرت يىغىلىشىنىڭ يۇقىرى پەللىسى بولۇپ قالدى، تاماشىبىنلار ئىچىدە تۆت پادىشاھ، ئوتتۇز تۆت كىنەز ۋە شۆھرىتىگە شۆھرەت قوشۇشقا ئورۇنغۇچى بارلىق ئەر-بابلار بار ئىدى، ئۇلار ئۆزىنى ئۆزى پەردازلاپ كۆرسىتىشكە تىرىشاتتى. ۋاھالەنكى، لوزىدىن ئورۇن ئالغان شەرق ۋە غەرب پادىشاھلىرىلا بۇ سورۇننىڭ مەركىزى ئىدى، بۇ ئەزىز تاماشىبىنلار ھەر كۈنى ئاخشىمى دېگۈدەك بۇ يەردە ئىمپېراتورلار ھەققىدىكى تارىخىي زىكرىلەرنى، مۇنازىرىلەرنى ياكى بېشىغا كېلىۋاتقان قىسمەتلەرنى كۆرۈپ تۇراتتى. ئىككىنچى كۈنى ئاخشىمى ۋولتېرنىڭ «مۇھەممەد» ناملىق دراممىسى ئوينالدى، بۇ درامدا «مۇھەممەد» رولىنى ئالغان ئارتىسنىڭ سەھنىدىن چۈشمەي دېگۈدەك ئۇلاپ رولغا چىقىدىغانلىقىدىن بولسا كېرەك، ئىمپېراتور بۇ دراممىنى ئىنتايىن ياقتۇراتتى.

شاھانە لوزىدا ئاشۇ ئۇلۇغ زاتقا قاراپ ئولتۇرغان تاماشىبىنلاردىن يۈرىكى دۈپۈلدىمگەنلىرى يوق دېيەرلىك ئىدى، ھەتتا دۈشمەنلىك كەيپىياتىدا قاراپ ئولتۇرغۇچىلارمۇ بۇ ھالدىن مۇستەسنا ئەمەس ئىدى. بۇ ۋارىس پادىشاھ - كىنەزلىر شاھانە لوزىغا قاراپ ۋەھىمگە چۈشكەن چاغلىرىدا دوست تارتىشقان دەك بىر - بىرىگە قارىشىپ قوياتتى. ئۇلار ئۇچىسىغا

ئاددىي يېشىل ھەربىي فورما كىيىپ، ئۆزلىرىنىڭ پارىڭغا يوشۇرۇن قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان ئاشۇ زوراۋاننىڭ ئالدىدا ۋەھىمدىن تىترەشمەكتە ئىدى، ھېچكىممۇ كۈلۈشكە پېتىنالمىتتى. ئىمپېراتورمۇ، ئىمپېراتور بىلەن شۇ تەرزىدە تىياتىر كۆرۈپ ئولتۇرغان بەگ - پادىشاھلارمۇ كۈتمىگەن بىر چاغدا ھەممەيلەننى تاڭ قالدۇرۇپ ۋە چۆچۈتۈپ، مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ تىلىدىن «رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ خارابىلىكىدەك بىپايان شەرق ئىلى قۇرۇلغۇسى، ئۇپۇقتا ئەڭ ئۇلۇغ بىر پەيغەمبەر زاھىر بولغۇسى» دېگەن مەزمۇندا ئارىيە ئېيتىلدى، ئاخىردا بۇ ئىمپېراتورنىڭ ئەمدىكى ۋە كەلگۈسىدىكى تىنچلىق سىياسىتى زىكرى قىلىندى.

بۇ چاغدا ھەممەيلەن ناپولىئونغا گۇمانىي نەزىرىنى ئاغدۇرۇشتى، ناپولىئون بۇ سۆزلەرنىڭ ھەقىقەتەن ئۆزىنىڭ مۇددىئاسىدىن بېشارەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەكچى بولغاندەك گەۋدىسىنى قىمىرلىتىپ قويدى. قويۇق سىياسىي تۈس ئالغان ئاشۇ دەقىقىلەردە كىشىلەرنىڭ بۇ دراما توغرىسىدىكى خام - خىياللىرى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە غايىب بولدى. ئەتىسى ئاخشىمى «ئېدىپۇس» درامىسى ئورۇندالدى، سەھنىدىكى رولچى: «قۇدرەت ئىگىسىنىڭ دوستلۇقىغا نائىل بولغىنىڭ تەڭرىنىڭ مەرھەمىتىگە نائىل بولغىنىڭدۇر» دەپ جاكارلىغاندا، ئىككى ئىمپېراتور ئورنىدىن تۇرۇپ بىر - بىرىنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىشتى.

ناپولىئون ئالېكساندىرنىڭ قۇدرەت ئىگىسى ئەمەسلىكىنى، شۇنداقلا دوستلۇقىنىڭمۇ تەڭرىنىڭ مەرھەمىتىدىن ئەمەسلىكىنى ئېنىق بىلەتتى. ئەمما، بۇ دېلىغۇل زاتنى ئەنە شۇنداق بېشارەت ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈشكە ئورۇنغانىدى. ناپولىئون چار پادىشاھنى ھەربىر پارچە مەكتۇپىغا دۇنياغا

ھۆكۈمرانلىق قىلىش ھوقۇقىدىن ئۆزى بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا كاپالەت بەرگۈزەتتى، شاھانە يازما كېلىشىم ئارقىلىق تېرىش تەرىپى دەرياسىدىن سىرتقا كېڭىيىشكە ۋەدە بەرگۈزەتتى، ھەر كۈنى چار پادىشاھقا ئەقىل ئۆگىتىپ، مۇستەقىل پىكىر يۈرگۈزۈشكە ئىمكانىيەت بەرمەيتتى، ھەممە كىشى تالىشىدىغان سەتەڭ قاتارىدا كۆرۈپ پەقەتلا يالغۇز قويمايتتى.

تاللىپىراندىن ئىبارەت بۇ مەككەر ئۆز ئىگىسىنىڭ ئىشلىرىدا پەيدا بولغان يېرىقنى جىمى كىشىدىن بۇرۇن بايقىغانىدى. بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى ئېللىور ئۇرۇشىدا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن ناپولېئوننىڭ ئۇلۇغ تەسەۋۋۇرىنىڭ رۇسىيەدە بەربات بولۇش ئېھتىماللىقىنى كۆرۈپ يەتكەن تاللىپىران شۇ ئان سىياسىيونلارغا خاس ئاسىيلىق نىيىتىگە كەلگەنىدى. تاللىپىران ناپولېئوننىڭ دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش تەسەۋۋۇرى چەكتىن ئېشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن قارشى چىققان بولسىمۇ، ئەمما ناپولېئوندىن ئايرىلىپ كەتمىدى، پەقەتلا دەبدەبىلىك باھانىلەرنى كۆرسىتىپ دىپلوماتىيە مىنىستىرلىق ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بېرىپ، ئورنىغا يۇقىرى مائاشلىق يېڭى ۋەزىپىنى قوبۇل قىلدى. ناپولېئونمۇ، تاللىپىرانمۇ شۇ يول ئارقىلىق غەلبە قازىنىش ئارزۇسىدا ئىدى. ئىمپېراتور «مۇشۇنداق بولغاندا تاللىپىراننى تېخىمۇ ئوبدان نازارەت قىلىپ تۇرالايمەن» دەپ قارايتتى، تاللىپىران بولسا «ئىمپېراتوردىن تېخىمۇ ئەپچىللىك بىلەن سىر ئالالايمەن» دەپ ئويلايتتى.

ئىسپانىيە ۋە قەسى تاللىپىراننىڭ گۇمانىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى دەلىللەپ بەردى. ئىگىسىنىڭ بۇنداق تالان - تاراج قىلمىشىنى كۆرگەن تاللىپىران بۇ ئىشنىڭ ياخشىلىقتىن بېشارەت ئەمەسلىكىنى بىلگەچكە، ناپولېئوننى ئاشۇنداق

خېيىم - خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىشقا تېخىمۇ رىغبەتلەندۈرۈپ:
— ئىسپانىيەنىڭ پادىشاھلىق تەختى لۇئىس XIV نىڭ
زامانىدىن باشلاپ ئىزچىل تۈردە فىرانسىيە ھۆكۈمرانىغا مەنسۇپ
بولۇپ كەلگەن، — دېدى.

تاللىپىراننىڭ ئاڭلىماققا توغرىدەك تۇرغىنى بىلەن پۈت
تىرەپ تۇرالمايدىغان مۇشۇنداق داڭقان پۈتى گېپىدىن
گۈلقەللىرى ئېچىلىپ كەتكەن ناپولىئون «ئەنگلىيە تىنچلىق
شەرتنامىسى» ئىمزالاشقانغا قەدەر كاتالىنا رايونىنى ئىشغالىيەت
قىلىپ تۇرۇش قارارىغا كەلدى. تاللىپىران ناپولىئوننىڭ قىلتاققا
دەسسەپ، ئۆزىنى ۋالىھىس سارىيىدا نەزەربەند قىلىنىپ تۇرۇۋاتقان
ئىسپانىيە شاھزادىسى بىلەن كۆرۈشۈشكە بۇيرۇغاندا، بىردىنلا
بۇرىلىپ تەنقىدىي پوزىتسىيەگە ئۆتتى ھەمدە ئىچىدە كۈلدى.
تاللىپىران مۇشۇ پۇرسەتتە بۇ «شاھزادە» نىڭ ئاغزىدىن خۇپىيانە
يوسۇندا ئەنگلىيەگە دائىر خەۋەرلەرنى ئېلىپلا قالماستىن،
ئەنگلىيەگىمۇ خەۋەر يەتكۈزۈپ بېرەلەيتتى. شۇ چاغدىن باشلاپ
ئۇنىڭ ئاشكارا ئاسىيلىق قىلىدىغىنىغا ئازلا قالغانىدى.
تاللىپىراننىڭ بۇنداق قىلىشى سىياسىي ھاياتىدىكى ئىزچىل
ئۇسۇلغا ئۇيغۇن ئىدى. تاللىپىران رۇسىيە بىلەن ئاۋستىرىيەنىڭ
تولىستوي ۋە مېتتېرنېچتىن ئىبارەت فىرانسىيەدە تۇرۇشلۇق باش
ئەلچىلىرىگە شۇ چاغدىن باشلاپ ئاخبارات يەتكۈزۈپ تۇرغانىدى.
ئىمپېراتورنىڭ ۋەزىرى، سېردىشى، «ساداقەتمەلىك بىلەن
خىزمىتىڭىزدە بولمەن» دەپ قەسەم بەرگەن ئالىي ئەمەلدارى
تۇرۇقلۇقمۇ، ئاسىيلىق قىلغان تاللىپىراننىڭ ئەيىبىنى كىشىلەر
قانداق يوشۇرۇپ كەتكەندۇ؟

— مېنى بىردىنبىر چۈشىنىدىغان ئادەم شۇ، — دەپ باھا
بېرەتتى ناپولىئون ھەمىشە تاللىپىرانغا. تاللىپىران ھېچقاچان
ۋىجدانى بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايتتى، ھېچنېمىدىن تەپ

تارتمايتتى، ئمپېراتورنىڭ سىياسىي كۈرەش بىلەن ھەپلىشىشى ئۈچۈن يېتەرلىك ئىمكانىيەت قالدۇراتتى. باشقىلار پىرىنسىپقا رىئايە قىلىش ھەلەكچىلىكىدە يۈرەتتى ياكى باشقا ئەندىشلەر بىلەن يۈرەتتى، تاللىپىراندا بولسا ھېچقانداق سىنىپىي قاراشمۇ، يۈزەكى دەۋر قارىشىمۇ يوق ئىدى، شۇنداقلا ناپولېئوندىكى تاسادىپىي يۈز بەرگەن ئىشلارنى ئېنىق بىر تەرەپ قىلىدىغان تەپەككۈرغىمۇ ئىگە ئەمەس ئىدى. بۇ ھىلىگەر پۇرسەتپەرەس پۇل - مال ۋە راھەت - پاراغەتكىلا بېرىلەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۆزىنىڭ ئۇلۇغۋار غايىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا ئۈزۈكسىز يېڭى پىلان تۈزۈش ھەلەكچىلىكىدە يۈرىدىغان رېئالزمچىلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشى مەسلىھەتچى بولۇپ قالغانىدى. ناپولېئون بىلەن تاللىپىران يۈزەكى بولسىمۇ بىر - بىرىنى ئوبدان چۈشىنىشەتتى. ناپولېئون تاللىپىراننىڭ خېلىدىن بېرى تەييارلىق كۆرۈۋاتقان ئاسىيلىقى ئۈستىدە ھېچقاچان چوڭقۇرراق ئويلىنىپ باقمىغانىدى. ئاخىر ئېرفۇرت يىغىلىشىدا بۇ ئىككى يۈزلىمىچى ئۈچۈن غەنىمەت پۇرسەت يېتىپ كەلدى. يىغىلىشقا كەلگەن پادىشاھ - كىنەزلەر ئۇنى ئورنۇپلىپ ئمپېراتورنىڭ سىرىنى ئېيتىپ بېرىشكە قىستاپ تۇرۇۋالغاندا، تاللىپىران ئۇلارنى كۆزگە ئىلماي بىر چەتكە قايرىپ قويدى. چۈنكى، بۇ ئۇچۇرلارنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن سىياسىي جەھەتتىمۇ، ئىقتىسادىي جەھەتتىمۇ كۆپلەپ دەسمايە سېلىشقا رازى كىشىلەرنىڭ ساماندىك ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى.

تاللىپىران بۇ مېلىنى بازارغا سالغاندا چار پادىشاھ ئالېكساندىر پۇرسەتنى مەھكەم تۇتتى. چۈنكى، پارىژدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلىدىن كۆپرەك ئاخبارات ئالغان چار پادىشاھ بۇ فىرانسۇزغا ناپولېئوندىنمۇ بەكرەك قىزىقىپ قالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇزاق ئۆتمەي بىر گېرمان مەلىكىنىڭ قوبۇلخانىسىدا تاللىپىران بىلەن

ئۇچراشتى، بۇ مەلىكە ئادەتتە ھەمىشە دىراما ئاياغلاشقاندىن كېيىن مېھمان قوبۇل قىلىدىغان بولغاچقا، قوبۇلخانا خالىي ئىدى.

ھەر ئىككىيلەن بىر - بىرىنىڭ مەقسىتىنى كۆزلىرى ئارقىلىق ئوقتۇرۇشتى ۋە چۈشىنىشتى.

— ئالىيلىرى، بۇ يەردە نېمە ئىشلارنى قىلاي دەيسىز؟ — دېدى تاللىپىران بىرىنچى كۈنى چار پادىشاھقا، — ياۋروپانى پەقەت سىزلا قوتقۇزالايسىز، بۇ ئۇلۇغ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن ناپولېئوندىن ئۈستۈن كېلىشىڭىزگە توغرا كېلىدۇ. فىرانسۇزلار مەدەنىي خەلق، ئەمما ھۆكۈمرانى ئۇنداق ئەمەس. ھالبۇكى، رۇسىيەنىڭ ھۆكۈمرانى مەدەنىي ھۆكۈمران، ئەمما رۇسلار مەدەنىي خەلق ئەمەس. شۇڭا، رۇسىيە ھۆكۈمرانى فىرانسىيە خەلقى بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈشى كېرەك. ئالىيلىرى ئالدىنىپ ئاۋستىرىيەگە تەھدىت ۋاستىسى قوللانماي، مېنىڭ غوجامنىڭكىدەك مەجبۇرىيەتنى ئۈستىڭىزگە ئېلىشىڭىز كېرەك. تاللىپىران بەزىدە شاراب، بەزىدە چاي ئىچىشكەچ ئۆزى تىلغا ئېلىشنى خالىغان ھەقىقەت ۋە ئۈمىدلىرىنى بىر - بىرلەپ ئالپىكساندىرنىڭ مېڭىسىگە قۇيۇۋەتتى. ئاشكارىلاپ بەرگەن فىرانسىيەگە دائىر مەخپىيەتلەر شۇ قەدەر قىممەتكە ئىگە ئىدىكى، چار پادىشاھمۇ تاللىپىرانغا لايىقىدا ئاغىنىدارچىلىقنى يەتكۈزۈپ، «مەلىكەمنى جىيەنىڭىزگە بېرىمەن» دەپ لەۋزە قىلدى، بۇ مەلىكە شەرقتىكى ئەڭ باي ۋارىس ئىدى.

چار پادىشاھ ئېرفۇرتقا قاراپ يولغا چىقىش ئالدىدىلا كىشىلەر ئېھتىياتچان بولۇشقا دەۋەت قىلغان، ئېرفۇرتقا كەلگەن چېغىدا ئۆزىمۇ ھەر ئىشتا ئېھتىياتچان بولغانىدى، ئەمدى ناپولېئون بىلەن ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرۇشتىن تەپ تارتىپ ئولتۇرماس بولدى. ھەر ئىككىسى مەخپىي ئۇچرىشىش ئارقىلىق

بىر - بىرىنى ئالداشقا ئۇرۇناتتى. تىلسىت ئۇچرىشىشى مەزگىلىدىكى دوستانە كەيپىياتتىن ئەمدى ئەسەرمۇ قالمىغان، ئورنىنى ئەسەبىي كەيپىيات ئىگىلىگەندى.

بۇ ھالدىن قاتتىق ھەيران قالغان ناپولېئون تاللىپىرانغا بىر پارچە يېڭى ئەھدىنامە يازدۇردى، ئاندىن ئۆزى تۈزىتىش كىرگۈزۈپ، پىكرىنى يازغاندىن كېيىن چار پادىشاھتىن «بۇ مەخپىي ھۆججەتنىڭ مەزمۇنىنى ئۈچىنچى بىر كىشىگە ئۆقتۈرمايمەن» دەپ قەسەم بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. چار پادىشاھ «مەخپىيەتلىكنى ساقلايمەن» دەپ قەسەم بەرگەن بولسىمۇ، شۇ كۈنى ئاخشىمىلا بۇ ھۆججەتنىڭ ناپولېئون تۈزىتىش كىرگۈزگەن نۇسخىسىنى تاللىپىرانغا كۆرسەتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ھۆججەتنى يازغۇچى تاللىپىرانمۇ غوجىسىنىڭ نېمىدەپ تۈزىتىش كىرگۈزگەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى، نەتىجىدە بۇ شەرتنامە ئىمزالاندى.

ناپولېئون شۇ كېچىسى خائىن تاللىپىراننى قوبۇل قىلىپ: — چار پادىشاھ بىلەن ھەمكارلاشمايمەن، بۇرنىنىڭ ئۈچىنىلا كۆرىدىكەن، — دېدى.

— بىراق، ئالىيلىرى، چار پادىشاھ پۈتۈنلەي سىزنىڭ ئىتائىتىڭىزدە ئىدىغۇ.

— ئالدىڭىزدا ئويۇن ئويناپ بەرگىنى، سىزنى قايمۇقتۇرۇۋاپتۇ. ئەگەر راستلا ماڭا ھۆرمەت قىلىدىغان بولسا، نېمە ئۈچۈن شەرتنامىگە ئىمزا قويمايدۇ.

— چار پادىشاھ تەبىئىتىدىنلا لەۋزىگە سادىق ئادەم، — دېدى تاللىپىران، — شۇڭا لەۋزى شەرتنامىدىنمۇ كۈچلۈك.

— ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن بۇ ھەقتە سۆزلەشمەيمەن، بولمىسا مېنى بۇ ئىشقا بەك كۆڭۈل بۆلىدىكەن، دەپ قالىدۇ. ئاۋستىرىيەلىكلەر بىزنىڭ بۇ قېتىمقى مەخپىي ئۇچرىشىشىمىزغا

قاراپلا ئارمىزدا مەخپىي كېلىشم ھاسىل بولغان، دەپ ئىشىنىپ قالدۇ. بىلىمدىم، نېمە ئۈچۈن ئاۋستىرىيەگە بۇنچە قىلىپ كېتىسىزكىن. ئاۋستىرىيەنىڭ سىياسىتى بىزنىڭ كونا تۈزۈمىمىزگىلا توغرا كېلىدۇ!

— مېنىڭچە، بۇمۇ بىر خىل يېڭى تۈزۈم، — دېدى ئاساسىي پىرىنسىپ تىلغا ئېلىنسىلا پىكىر بايان قىلىشقا ئامراق بولۇپ كېتىدىغان تاللىپىران، — يۈرەكلىككە ئېيتسام، بۇمۇ ئۆزىڭىزنىڭ سىياسىتى. كىشىلەر مەدەنىيەتكە سىز ئارقىلىق كاپالەتلىك قىلىش كويىدا، ئالىيلىرى.

— مەدەنىيەت!... — ناپولىئون تام مەش ئالدىدا ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى ھەمدە تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىپ، پەس ئاۋازدا داۋاملاشتۇردى، — كىشىلەر نېمىشقا مەن بىلەن توغرىدىن — توغرا سۆھبەتلىشىشنى خالىمايدۇ؟ چۈنكى، پەرزەنتىم يوق، ھەممە ئىشقا ئۆزۈمنى ئۇرىمەن. بۇ بىر سىر، كىشىلەر مەندىن قورقىدۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇقمۇ، مەندىن نەپكە ئېرىشمەكچى بولۇشىدۇ، بۇ پۈتۈن دۇنيا ئۈچۈن بىر تىراگېدىيە، بۇنداق ھالەتنى ئۆزگەرتەي بولمايدۇ.

ئىككى ھۆكۈمران بىرقانچە كۈندىن كېيىن دىپلوماتىيە قائىدە — يوسۇنلىرىنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك تېخىمۇ يېقىنلىشىپ، خالىغىنىچە بېرىش — كېلىش قىلىشىدىغان بولۇپ كەتتى. ناپولىئون چار پادىشاھنىڭ پۇتىغا ھۆل خىش قويۇپ:

— شۇنداق، دەم ئالمىسام بولمايدۇ، ماڭا ئائىلە كېرەك. بىراق، بالىسى يوق كىشىنىڭ بۇلاردىن ئېغىز ئاچالشى مۇمكىنمۇ؟ رەپىقەم مەندىن ئون ياش چوڭ — دە، — دېدى.

ناپولىئون بۇ چاغدا يوسىفىنىڭ يېشىغا تۆت ياش قوشۇۋالغانىدى.

— مېنى كەچۈرۈڭ، بايقى گېپىم كۈلكىلىك گەپ بولۇپ

قالدىغۇ دەيمەن. بىراق، كۆڭلۈمدىكى ھاياجنىمنى سىزدىن يوشۇرۇشنى خالىمىدىم، — ناپولېئون بىرپەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ھە، راست، زىياپىتىمىز بار ئىدىغۇ، كىنەز ۋېنتسۇن مېنى ساقلاپ قالغانىدى، توغرىلىق ۋېنتسۇن.

بۇ يەردىكى ئېسىل زادىلەر ناپولېئوننى بارگاھتىكى تومپاي ھەربىي دەپ تەسۋىرلەشكە خۇشتار ئىدى. ناپولېئون بولسا تاماقتىن بۇرۇن ئەپچىللىك بىلەن بىر تېمىنى ئوتتۇرىغا قوياتتى — يۇ، يېشىمنى كۆپچىلىككە قالدۇرۇپ قاراپ تۇراتتى. ناپولېئون شۇ ئاخشىمى تاللىپىراننى يېنىغا چاقىرتىپ پاراڭلاشتى، سوئاللارنى ئوتتۇرىغا قويدى، بىرمۇنچە بۇيرۇق بەردى، ئەڭ ئاخىرىدا گەپنى نىكاھتىن ئاجرىتىش مەسلىسىگە يۆتكىدى:

— تەقدىرىم شۇنداق قىلىشقا ئۈندەۋاتىدۇ، فىرانسىيەنىڭ تىنچ — ئامانلىقى ئۈچۈن بولسىمۇ، شۇنداق قىلىشىمغا توغرا كېلىۋاتىدۇ. ۋارىسىم يوق. يوسىپ ئەسقاتمايدۇ. چۈنكى، بالىلىرى ساپلا قىز. بىر سۇلالە بەرپا قىلمىسام بولمايدۇ، توغرىسىنى ئېيتقاندا، خان جەمەتىدىكى بىر قىز بولۇشى كېرەك. ئالېكساندىرنىڭ بىر سىڭلىسى تازا باب كېلىدۇ. سىز رومېنزوف بىلەن سۆزلىشىپ كېلىڭ. مەن ئىسپانىيە مەسلىسىنى ھەل قىلغاندىن كېيىن تۈركىيەنى بۆلۈۋېلىش ئىشىنى مۇزاكىرىگە قويىمەن. بۇ ئىشنى ئېيتىپ قويۇڭ، باشقا سەۋەبلەرنىمۇ ئېيتىڭ. ماڭا ئايان، سىز نىكاھتىن ئاجرىتىش ئىشىمنى ئىزچىل قوللاپ كەلدىڭىز.

تاللىپىران ئەتىسى بۇ ئىشنى چار پادىشاھقا ئېيتىپ بەردى. بىراق، چار پادىشاھمۇ ناپولېئوننىڭ ئاخشامقى بېشارىتىدىن رىغبەتلىنىپ قالغانىدى.

— بۇ ئادەمنىڭ مەجەز - خاراكتېرىنى ھېچكىم تولۇق چۈشەنمەيدۇ، — دېدى ئالېكساندىر ھاياجان بىلەن، — بۇ ئادەم پەيدا قىلغان بارلىق تىنچسىزلىق ئامىللىرى ئۆز ئورنىنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى. كۆڭلىدىكىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، سىز ئۇزاقتىن بۇيان بىللە بولۇپ كېلىۋاتىسىز، قانداق قارايسىزكىن؟

تاللىپىران كۆڭلىدىكىنى ھەرگىز ئېيتمايتتى. بىراق، زېرەك ئادەم بولغاچقا، ئىمپېراتورنىڭ رۇسىيە مەلىكىسىنى ئېلىش غەرىزىنى ھازىر ئاشكارىلىماي بولمايدىغانلىقىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى.

— مەنغۇ قوشۇلاتتىم... — دېدى چار پادىشاھ دەرھال ئىپادە بىلدۈرۈپ، — بىراق، ئاپامنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالماي تۇرۇپ سىڭلىمنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ياتلىق قىلالمايمەن.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىككى ئىمپېراتور خېلى ئۇزاققىچە مەخپىي سۆھبەتلىشىپ تۇردى، بۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت يەنە يېقىنلىشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئالېكساندىر خائىن تاللىپىران بىلەنمۇ كۆپ قېتىم مەخپىي مەسلىھەتلەشتى، ئەمما ھېچقانداق نەتىجە چىقمىدى. ئىككى ئىمپېراتور ئوتتۇرىسىدا كەڭ دائىرىلىك ئىتتىپاق شەرتنامىسى ئىمزا ئالدى، نىكاھ ئىشىنىڭمۇ نەتىجىسى بولمىدى. فىرانسىيە ئىمپېراتورى ئېرفۇرتتا مىسلىسىز ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان بولسىمۇ، ئاخىردا ئائۇمىد قالدى: ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامىسىنىمۇ تۈزەلمەي، رۇس قىزىغىمۇ ئۆيلىنەلمەي قۇرۇق قول قايتتى. پەقەت تاللىپىرانلا قۇرۇق قول قالماي، جىيەن ئوغلىغا باي مەلىكىنى ئېلىپ بېرىشكە مۇيەسسەر بولدى ۋە بۇ مۇناسىۋەت بىلەن نۇرغۇن سۆيۈنچە ئالدى.

شۇ ئارىدا ئوتتۇز سەككىز نەپەر پادىشاھ - كىنەز ئىچىدە ناپولېئوننىڭ ۋە قول ئاستىدىكى ئادەملىرىنىڭ تەھدىتىگە ئۇچرىغانلىرىمۇ، سۆيۈنچە - ئىنئام ئالغانلىرىمۇ، نەزەرگە ئېلىنماي ئېتىبارسىز قالغانلىرىمۇ بولدى. تاللىپىران ئۆز ئەسلىمىسىدە قەيت قىلىپ: «ئېرفورتتا تىرنىقى ئۆتكۈر بۇ ئەركەك شىر بىلەن تىركىشىشكە جۈرئەت قىلىدىغان بىرمۇ كىشى چىقمىدى... ئاخىرقى بىر كۈنى ئەتراپىنى ئايلىنىپ يۈرۈشكەن پادىشاھ - كىنەزلەرنىڭ بىرمۇنچىسىنىڭ قوشۇنى ناپولېئون تەرىپىدىن تارمار قىلىنغاندىن كېيىن ئەسىرگە چۈشتى، بىرمۇنچىسىنىڭ ۋەتىنى ناپولېئونغا مۇنقەرز بولدى، شۇنداق بولسىمۇ ھېچقايسىسى ئوتتۇرىغا چىقىپ تەلىپىنى ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالىمىدى. ھەممىسى ناپولېئوننىڭ ئېسىدە قېلىش ئۈچۈن ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنۈش ھەلەكچىلىكىدىلا قالدى» دەپ يازدى.

ناپولېئوننىڭ قارىشىچە، ۋېيېننادىكى كىشىلەر ئېرفورت ئۇچرىشىشىدا ھەل قىلىنماي قالغان ھېلىقى شەرتنامە مەسلىسىنى ھەل قىلىندى دەپ ئىشىنىپ قالغان، مەسلىە شەرتنامە ئارقىلىق ئورۇندالمىغان تەقدىردىمۇ، تېررورلۇق ۋاسىتىسى ئارقىلىق ھەل بولۇپ كېتىدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. ئىمپېراتور يەنە شۇنىڭدىنمۇ بىخەۋەر ئىدىكى، تاللىپىران مۇشۇ مەزگىلدە ئۆزىنى مېتتىرنىچقىمۇ سېتىپ:

— ئاۋستىرىيەنىڭ رۇسىيە بىلەن بولغان دوستانە مۇناسىۋىتىنى ئاۋستېرلىز ئۇرۇشىدىن بۇرۇنقى ھالەتكە كەلتۈرۈش پۈتۈنلەي سىزگىلا قاراشلىق بولۇپ قالدى. پەقەت ئاۋستىرىيە بىلەن رۇسىيە ئىتتىپاق تۈزگەندىلا، ئاندىن ياۋروپا ئەللىرىنىڭ مۇستەقىللىقىنى قوغداپ قالغىلى بولىدۇ، — دېگەندى.

بۇ ئاۋستىرىيە دىپلوماتى قاتتىق خۇشال بولۇپ كېتىپ
دوكلاتىدا مۇنداق يازدى:

بىز ئاخىر يېڭى دەۋرگە قەدەم قويدۇق، ئىتتىپاقداشمىز
فىرانسىيە ئىمپېرىيەسىنىڭ ئىچكى قىسمىدىن بىرى بىزگە
دوستانە قولىنى سوزدى.

ئىمپېراتور خەيرلىشىش ۋاقتىدا بارلىق پادىشاھلارنىڭ
ئالدىدا ئالېكساندىر بىلەن قېرىنداشلارچە سۆيۈشۈپ خوشلاشتى،
جىمى كىشى بۇ دۇنيا ھۆكۈمرانىنىڭ دوستانىلىقىغا ھۆرمەت
بىلدۈردى، پەقەت تاللىپىرانلا ئىچىدە كۈلگىنىچە بىر چەتتە قاراپ
تۇراتتى. چۈنكى، ئۆزى فىرانسىيە بىلەن رۇسىيەنىڭ بۇنداق
دوستلۇق ئاساسىنى شاراب ۋە چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپلا بۇزۇپ
تاشلىغانىدى.

تاللىپىراننىڭ تىرىشچانلىقى تۆت يىلدىن كېيىن مېۋە بەردى،
بۇ مېۋە ناپولېئوننى زەھەرلەپ تاشلىدى.

يىگىرمىنچى، گېوتېننىڭ نەزىرىدىكى ناپولېئون

گېرمانىيەنىڭ مەنۇى مەشئىلى زاۋاللىققا يۈز تۇتقان خان
جەمەتنىڭ كاساپىتىدىن خىرەلىشىپ قالماستىن شۇ پېتى
ئەتراپقا نۇر چېچىپ تۇراتتى.

— بۇ يەردىن پارىژغا ئېلىپ قايتقۇدەك پەقەت بىرلا نەرسىگە
ئېرىشتىم، ئۇ بولسىمۇ سىلەرگە قالدۇرغان گۈزەل ئەسلىمە، —
دېدى ئىمپېراتور ئاخىرقى ئاخشىمى مېيىمار ئىلىنىڭ بىلىم
ساھەسىدىكى ئەربابلىرىغا. چۈنكى، ناپولېئون دەل مۇشۇ يەردە،
شۇنداقلا ئېرفۇرتتا بۇ ھەقىقىي گېرمان كىنەزلىرى بىلەن —
تالانتىلا بار، ئەجدادىنىڭ كۆلەڭگىسى يوق بۇ بىلىملىك

كىنەزلەر بىلەن بىرقانچە كۈن بىللە بولغانىدى. تالانت ئىگىسى ناپولېئون ئۇلارغا ئوخشاش ئېسىلزاڭلار نەسەبىدىن بولمىغاچقا، ئاشۇ بىلىملىك پادىشاھ - كىنەزلەرنى ئۆزىگە يېقىن تۇتاتتى. شۇڭا، ئىككى ھەپتە مابەينىدە ھېچكىمنى پەسەنتىگە ئالماي كەلگەن بولسىمۇ، ئۆزىگە تەڭداش سانايدىغان گېرمان مىللىتىنىڭ روھىغا ئىنتايىن ھۆرمەت كۆرسەتتى. گەرچە گېرمان ئەدەبىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىدىن بىلىدىغىنى كۆپ بولمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ نام - شۆھرىتىنى، شۇنداقلا گېرمانىيە ۋە فىرانسىيە خەلقىنىڭ قەلبىدىكى ئورنىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈش قارارىغا كەلدى.

ئىمپېراتور بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى بۇدستامدا مىللىرىنى قوبۇل قىلغانىدى، شۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشنىڭ ئەھمىيىتىنى پىرۇسسىيە دۆلەت تەۋەلىكىدىكى ئاشۇ شىۋېتسارىيەلىك تارىخشۇناسنىڭ بۇ ئىشنى سىر تۇتۇپ سۈكۈت قىلغانلىقىدىنمۇ ئارتۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان ھېچنەمە يوق ئىدى.

ناپولېئون ۋېيماردا پېشقەدەم شائىر ۋېرلاندىقا دىققەت - ئېتىبارىنى بېرىپ، بۈيۈك دراماتورگ ۋولتېرغا ئوخشاتتى. بىراق، ۋېرلاندى ئەدەبىيات بىلەن تارىخنى ئارىلاشتۇرۇپ تەڭ ئورۇنغا قويغاندا بولسا تەنقىدلەپ:

— سىزدەك ئىستېداتلىق كىشى ئۈچۈن بۇ ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ناھايىتى ئېنىق ئىدى. بۇ ئىككىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ تەڭ ئورۇنغا قويسىڭىز، ئاسانلا ئۇقۇشماسلىق پەيدا بولىدۇ، — دېدى.

ۋېرلاندى ئەدەبىيات بىلەن تارىخنى ئارىلاشتۇرۇۋالغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى ئاقلاپ، ئەخلاقىنى مىسال قىلىپ چۈشەندۈرمەكچى بولغاندا، ئىمپېراتور ئادەتتىكىدەكلا گەپنىڭ ئوچۇقىنى

ئېيتىپ:

— بىلەمسىز، سىز مىسال ئېلىپ كۆرسەتكەن ئەخلاق پەقەت ئەدەبىي ئەسەرلەردىلا مەۋجۇت، شۇڭا كىشىلەر ئەخلاقنى قۇرۇق توقۇلما دەپ چۈشىنىپ قالىدۇ، بۇنى بىلەمسىز؟ — دېدى.

ناپولېئوننىڭ ۋېرلاندى بىلەن ئۆتكۈزگەن مۇنازىرىسىگە باشقىلار قاتارىدا سىرتتىن قاتناشقان گىوتې ئىزچىل سۈكۈت قىلىپ تۇردى.

ئىمپېراتور شۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى ئېرفۇرتتىكى بىر ھۇجرىسىدا گىوتې بىلەن بىر سائەتچە سۆھبەتلەشكەندى. بۇ ئەھمىيەتلىك سۆھبەت داۋامىدا شۇ زاماندىكى بۇ ئىككى ئۇلۇغ زات دۇنيا ۋەزىيىتى ئۈستىدە كەڭ كۆشادە پاراڭلاشتى. گەرچە ئۇلار نۇرغۇن مەسىلىلەر ئۈستىدە بىر - بىرىگە ئىچ سىرىنى تۈكۈشمىگەن بولسىمۇ، بىر - بىرىگە بولغان ھۆرمەت تۇيغۇسىنى ئىپادىلىگەندى. گىوتې جىمى بىلىمنى تەبىئەتتىن ئالغاچقا، ئۆزىنىڭ كەلگۈسى توغرىسىدىكى گۈزەل تەسەۋۋۇرىنى ئىنسانلارنىڭ رېئال تۇرمۇشى داۋامىدا ئىسپاتلىيالايتتى. گىوتې مۇشۇ قېتىملىق سۆھبەتنى ئۆز ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم ۋەقەلەرنىڭ بىرى دەپ قارىدى ھەمدە كېيىنكى ئەسلىمىسىدىمۇ شۇنداق قەيت قىلدى. بىراق، ناپولېئون ئۈچۈن بۇ قېتىمقى سۆھبەت ئانچە مۇھىم ئەمەس ئىدى.

گىوتې ئون يىل مابەينىدە ئىمپېراتورنىڭ ئىش - ھەرىكىتىگە ئىزچىل دىققەت قىلىپ كەلگەندى. ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ناپولېئون ھەققىدە بىرمۇنچە ئەھمىيەتلىك سۆزلەرنى قىلدى، بىر ئەسىر مابەينىدە ھېچكىممۇ ناپولېئون ھەققىدە گىوتېنىڭ ئاشۇ سۆزلىرىدەك چوڭقۇر ئەھمىيەتكە ئىگە سۆزلەرنى قىلىپ باقمىغانىدى. ناپولېئون گىوتېنى ھەقىقىي چۈشەنمەيتتى، بولۇپمۇ بۇ شائىرنىڭ ئۆزىگە چوقۇندىغانلىقىدىن

بىخەۋەر ئىدى. چۈنكى، گىوتې ئۆزىنىڭ ناپولېئونغا بولغان ئەقىدىسى توغرىسىدا پەقەت ئۆزى ئىشىنىدىغان كىشىلەرگىلا پاراڭ قىلىپ بېرەتتى، ھەتتا ناپولېئوننىڭ ئالدىدىمۇ بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچمىغانىدى، بىزنىڭ دەۋرىمىزدە دۇنياۋى شوھرەتكە ئېرىشكەن بولسىمۇ، ئۆز دەۋرىدە ئۈنچىۋالا شوھرەتكە نائىل بولالمىغان بۇ پېشقەدەم شائىرنىڭ نامىنى ئۆز زامانىدا بىلىدىغان گېرمانلار يۈزگىمۇ يەتمەيتتى، ھەتتا فىرانسۇزلار ئىچىدە بىلىدىغان بىرمۇ كىشى يوق دېيەرلىك ئىدى. شۇ قاتاردا ئىمپېراتورمۇ گىوتېنىڭ پەقەت ئۆز دوستلىرىدىن باشقا ھېچكىم قىزىقمايدىغان بىرقانچە غەلىتە كىتاب يازغاندىن ئۆزگە ئىشلىرىنى بىلمەيتتى.

ناپولېئون ۋە گىوتېدەك زاتلار بىر ئادەمنىڭ ياخشى - يامانلىقىنى بىر قاراپلا بىلىۋالالايتتى. ناپولېئون شۇ كۈنى چوڭ بىر يۇمىلاق ئۈستەلدە ئاشتىلىققا ئولتۇرغان، تاللىپىران ئوڭ تەرىپىدىن، دارۇسول تەرىپىدىن ئورۇن ئالغانىدى. شۇ ئارىدا گىوتې ئىشىك تۈۋىدە پەيدا بولۇۋىدى، ناپولېئون دەرھال يېنىغا تەكلىپ قىلدى. يېشى ئاتمىشتىن ھالقىغان بۇ بوۋاي شۇ قەدەر سالاپەتلىك ئىدىكى، ئىمپېراتور ھەيران بولغىنىدىن ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى. بىرپەستىن كېيىن ئۆزىگە كېلىپ، خۇددى ئۆزىگە ئۆزى دەۋاتقاندەك:

— ئاجايىپ قىلماشقان ئادەم ئىكەنغۇ بۇ! — دەۋەتكەندى ئىختىيارسىزلا.

ناپولېئوننىڭ ئىچ - ئىچىدىن چىقىرىپ ئېيتقان بۇ سۆزىنى گىوتېغا بەرگەن باھاسى دېگەندىن كۆرە، چوڭقۇر تەسىراتى دېيىش ئەقىلغا مۇۋاپىقراق كېلىدۇ. بۇ دۇنياۋى ھۆكۈمران شۇ تاپتا ئالدىدا تۇرغان كىشىنىڭمۇ ئۆزىگە ئوخشاشلا دۇنياۋى ھۆكۈمران ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. ئىمپېراتورنىڭ شۇنىڭدىن

ئىلگىرى ئېيتىپ باقمىغان، شۇنىڭدىن كېيىنمۇ ھېچكىمگە ئېيتىمىغان بۇ سۆزى ئۆزى بىلەن گىوتې ئوتتۇرىسىدا گويا تۇغما قانداشلاردەك بىر خىل يېقىن مۇناسىۋەتنىڭ بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى. بۇ ھال بەئەينى تەبىئەتتىن تاشقىرى ئىككى روھنىڭ ئاسماندا بۆلۈت قاتلىمىنىڭ يېرىقلىرىدىن شۇڭغۇپ ئۆتۈپ، قوللىرىنى تاكى بارماقلىرى بىر - بىرىنىڭكىگە تېگىشكەن گە قەدەر سوزۇشقىنىغا، ئاندىن يېڭىباشتىن كۆتۈرۈلگەن تۇماندا ئايرىلىپ كەتكىنىگە ئوخشايتتى.

ناپولېئون گىوتېنىڭ «ياش ۋىتتېرنىڭ دەردى» دېگەن كىتابىنى بىرپەس ماختىغاندىن كېيىن:

— بۇ رومانىڭ خاتىمىسىنى ياقتۇرمىدىم، — دېدى.
 — ئىشىنىمەن، ئالىيلىرى، سىز بۇ روماننىڭ خاتىمىسىنى بولغىنىدىن بولمىغىنى ياخشى دەپ ئويلايسىز.

ئىمپېراتور بۇ كىنايىگە چىداپ سۈكۈت قىلدى. ئاندىن بۇ روماندىكى ھېكايەتنى تەنقىدلەپ، «ۋىتتېرنىڭ مۇھەببىتىنىڭ خاتىمىسى جىمى بالايىئاپەت تېمىسىنىڭ ئۈلگىسى بولۇپ قالدى» دېدى. گىوتې ئىمپېراتورنىڭ ئالدىدا كۈلۈۋەتتى. ئۆزىنىڭ ئىككى پارچە خېتىدىمۇ ئىمپېراتورنىڭ ئالدىدا تەپ تارتماستىن بىئەدەبلىك قىلىش ئەركىنلىكىنىڭ كەمدىن - كەم بولغانلىقىنى قەيىت قىلىپ ئۆتكەن ھەمدە بۇ تەنقىدنىڭ توغرىلىقىنىمۇ ئېيتىراپ قىلغانىدى. بىراق، كىشىلەر سەنئەتكارلارنىڭ ئوقۇرمەنلەرمۇ ئاسانلىقچە بايقىيالمىدىغان ئۈستىلىق ئىشلىتىشىگە پۇرسەت بېرىشى كېرەك، دەپ قوشۇپمۇ قويغانىدى.

— بۇ يەرنى ياقتۇرامسىز، گىوتې ئەپەندى؟ — دەپ سورىدى ئىمپېراتور تەشەببۇسكارلىق بىلەن.

سىياسىي پۇرسەتتىن قانداق پايدىلىنىش كېرەكلىكىنى
گىوتېمۇ ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا:

— ناھايىتى ياقتۇرىمەن، يەنە كېلىپ مۇشۇ كۈنلەردە
ئېچىلغان يىغىننىڭ كىچىك دۆلىتىمىزگە ياردىمى تەگسە ئىكەن
دېگەن ئۈمىدىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى.

— خەلقىڭىز شادىمانمۇ؟ — سورىدى ئىمپېراتور.

ھەمىشە پادىشاھلار بىلەن سۆھبەتلەشكەندە مۇشۇنداق
سۆزلەرنى ئىشلىتىشكە ئادەتلىنىپ قالغانلىقىدىن بولسا كېرەك،
بۇ سوئالنىڭ خۇددى بىر پادىشاھتىن سورىغاندەك بولۇپ
قالغانلىقىنى بايقىمىغانىدى. ساكسىنىيەگە ئەمدى قىزىقماس
بولۇپ قالغان ئىمپېراتورنىڭ خىيالى بۇ ئاقىلدىن قانداق
پايدىلىنىش كېرەكلىكى ئۈستىدىلا ئىدى. «بۇ تالانت ئىگىسىنىڭ
تارىخ يازمايدىغانلىقى تولىمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى، —
دەپ ئويلايتتى ئىمپېراتور، — بىراق، ئەدەب بولۇش سۈپىتى
بىلەن بۇ قېتىمقى يىغىننى يازسىمۇ، دىراماتورگ بولۇش
سۈپىتى بىلەن رىمىدىكى شىرەم تۇغقانلىرىمىزنى تەسۋىرلەپ
يازسىمۇ بولاتتىغۇ. بۇ ئىككى ئىشنى جەزمەن مېنىڭ
فىرانسۇزلىرىمىدىن ئوبدانراق قاملاشتۇرۇپ يازىدۇ، يەنە كېلىپ
چەت ئەللىك يازسا قىممىتى ھەسسىلەپ ئارتۇق بولىدۇ.»

— يىغىن مەزگىلىدە مۇشۇ يەردە تۇرسىڭىز ھەمدە بۇ ئۇلۇغ
دىرامىغا بولغان تەسىراتىڭىزنى يېزىپ باقسىڭىز بولاتتى. بۇ
تەكلىپىمگە رايىڭىز بارمىكىن؟

ئىمپېراتور دېگىنىنى قىلدۇرماق تەس بۇ شائىرغا قىلغان
ھۈجۈمنى ئاشۇ سوئالى بىلەنلا توختاتتى. بۇ ئىشى ئىزچىل
مۇستەبىتلەرچە ئىستېلىغا ئانچە ماس كەلمەيتتى.

— مەندە كىلاسسىك يازغۇچىلاردەك بەدىئىي ماھارەت
يوق، — دېدى گىوتې ئېھتىياتچانلىق بىلەن.

«بۇ گېپى سىياسىي مەنە ئالدى» دەپ ئويلىدى ئىمپېراتور
كۆڭلىدە، ئاندىن:

— كىنەزىڭلار مېنى ۋەيىمارغا تەكلىپ قىلدى،
كىنەزىڭلارنىڭ بىرمەھەل كەپپى ياخشى ئەمەس ئىدى، ھازىر
ئوبدانلا ئېچىلىپ قالدى، — دېدى.

— ناخۇش بولسىمۇ بولغاندۇ، ئالىيلرى، بېرىلگەن جازامۇ
ئېغىر كەتتى. بۇ ئىشقا بىرنېمە دېمىسەم بولاتتى. بىراق، نېمىلا
دېگەنبىلەن ھەممىمىز كىنەزنى ھۆرمەتلەيمىز ئەمەسمۇ.

«ئوبدان، — دەپ ئويلىدى ئىمپېراتور، — غوجىسى تەرەپتە
تۇرۇۋاتىدۇ ھەم ماڭا كىنەزنىڭ بىر كالىۋا ئىكەنلىكىدىن
خەۋەردار ئىكەنلىكىدىنمۇ بېشارەت بېرىۋاتىدۇ. مەن بۇ ئادەمگە
قەيسەر كەبى تەرجىمىھالىمنى چوقۇم يازدۇرمەن! بۇنىڭ
فىرانسىيەدە پەيدا قىلىدىغان تەسىرى بىر مەيدان ئورۇشنىڭ
غەلبىسىنىڭكىدىنمۇ چوڭ بولىدۇ.»

— تراگېدىيە پادىشاھلار بىلەن خەلقنىڭ مەكتىپى بولۇشقا
تېگىشلىك ئىدى. شائىر بولغان كىشى باشقا ساھەدە بۇنداق ئالىي
ئىنئامغا مۇيەسسەر بولالمايدۇ! سىز «قەيسەرنىڭ ئۆلۈمى»نى
ۋولتېرنىڭكىدىنمۇ كاتتىراق قىلىپ قايتا يېزىپ چىقىشىڭىز،
ھاياتىڭىزدا يازغان ئەڭ ئۇلۇغ ئەسەر بولۇپ قالاتتى. سىز بۇ
تراگېدىيەڭىز ئارقىلىق جاھان ئەھلىگە ئەگەر كىشىلەر
قەيسەرگە ئۇلۇغۋار پىلاننى ئورۇندىشىغا يەتكۈدەك ۋاقىت
بەرگەن بولسا، پۈتۈن ئىنسانىيەتنى بەخت - سائادەتكە ئىگە
قىلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىشىڭىز كېرەك! پارىژغا
كېلىڭ، شۇنداق قىلىڭ! ئۇ يەردە نەزەر - دائىرىڭىز تېخىمۇ
كېڭىيىدۇ، يېڭى ئەدەبىي ئىجادىيىتىڭىز ئۈچۈن يېتەرلىك دېتال
تېپىلىدۇ.

شائىر ئىمپېراتورنىڭ بۇ تەكلىپىگە ئەدەپ بىلەن ھەشقاللا

ئېيتىپ:

— ئەگەر بۇ تەكلىپىڭىزنى قوبۇل قىلالىغان بولسام تولىمۇ بەختلىك بولغان بولاتتىم، — دېدى.

«يەنىمۇ ئىچكىرىلەپ كەتسەم بولمايدۇ، — دەپ ئويلىدى ئىمپېراتور خۇددى شۇنىڭدىن ئىلگىرىلا چار پادىشاھنىڭ ئالدىدا ئويلىغىنىدەك، — بولمىسا، مېنى بۇ ئىشقا ئەجەب كۆڭۈل بۆلۈپ كەتتىغۇ، دەپ ئويلاپ قالدۇ. ئاجايىپ ئىش - ھە، مەندىن ھېچنەمە تەمە قىلمايدىكەن، ھەتتا دىققىتىمنى قوزغاش خىيالىمۇ يوق ئىكەن. بۇ دىيانەتلىك زاتنى ئۆزۈمگە قىزىقتۇرۇشنىڭ چارىسى نېمىدۇ؟ ئۆزۈم ئويناۋاتقان دراممىنى كۆرسىتەي، شۇنداق قىلسام تېخىمۇ ياخشى دراممىلارنى يېزىش ئارزۇسىنى قوزغىغىلى بولىدۇ.»

— بۈگۈن ئاخشام تىياتىرخانىغا بېرىڭ! ئۇ يەردە نۇرغۇن پادىشاھ - كىنەزلەر بىلەن ئۇچرىشىسىز. پىرىماس خانىشىنى تونۇمىسىز؟ خانىشىنىڭ لوزىدا ۋىورتېمبېرگ پادىشاھىنىڭ مۇرىسىنى ياستۇق قىلىپ تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەنلىكىنى كۆرىسىز. چار پادىشاھىنى تونۇمىسىز؟ ئېرفۇرتقا دائىر نەرسىلەرنى يېزىپ ھەدىيە قىلىشىڭىز بولاتتى.

بۇ ئىمپېراتورنىڭ ئۈچىنچى قېتىملىق بېشارىتى ئىدى. گىوتې ناپولېئوننىڭ بېشارەتلىرىنى قوبۇل قىلارمۇ؟ شائىر كۈلۈپلا قويدى - دە، ئوچۇق - يورۇقلۇق بىلەن كۆڭلىدىكىنى ئۈدۈللا ئېيتىپ جاۋاب بەردى:

— ئەزەلدىن بۇنداق ئىشنى قىلىپ باقمىغان مەن، ئالىيلىرى، ھەم شۇنداق قىلمىغانلىقىمغا ئۆكۈنۈپمۇ كەتمەيمەن. ئىمپېراتور ئاخىر بۇرنىغا يېگەندى. ھەيران قالارلىقى شۇكى، بۇ ئىنقىلاب ئوغلىنى ئەمدى ئۆز ئورنىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن لۇئىس XIV نىڭ روھىنى چاقىردى:

— لۇئىس XIV نىڭ زامانىدا كاتتا يازغۇچىلىرىمىز بۇنداق قاراشتا ئەمەس ئىدى.

— شۇنداق، ئالىيلىرى. بىراق، ئۇلارنىڭ پۇشايىمان قىلغان - قىلمىغانلىقىغىمۇ بىرنەرسە دېيەلمەيمىز.

«بەرھەق!» دەپ ئويلىدى ئىمپېراتور بۇ شۈبھىلىك جاۋابتىن گېرمانلارنىڭ ھۇجۇم سېپى تۈزگەنلىكىنى كۆرۈپ يېتىپ. شۇڭا، شائىر قول ئىشارىسى قىلىپ خوشلاشماقچى بولۇۋىدى، ئىمپېراتور تۇتۇپ قالمىدى. بۇنداق تەرزىدە خەيرلىشىش ئوردا قائىدىسىگە ئۇيغۇن كەلمەيتتى، شۇنداقلا ئوردا قائىدىسىنى ئوبدان بىلىدىغان گيوتېننىڭمۇ ئادىتى ئەمەس ئىدى. بۇ ئىككى تالانت ئىگىسىنىڭ ئاشكارا ئۇچرىشىشى كىشىلەرگە ھەيرانە تەسىرات بەرگەنىدى. شائىر بۇ قېتىمقى سۆھبەتنى ئۆز ئۆمرىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئۇچرىشىش دەپ بىلدى. پەقەت قىزىقىش تۈپەيلىدىنلا بۇ ئۇچرىشىشنى ئورۇنلاشتۇرغان ئىمپېراتور سۆھبەت ئارقىلىق شائىرنىڭ ياردىمىگە ئېرىشمەكچى بولۇۋىدى، مەقسىتىگە يېتەلمىدى. بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي: ئىمپېراتور شائىردىن پايدىلانماقچى، ئەمما شائىرنىڭ ئىمپېراتوردىن ھېچقانداق تەمەسى يوق. ناپولېئون گيوتېننىڭ ئۆزىنىڭ تۆھپىسىنى مەدھىيەلەپ يېزىشىغا موھتاج ئىدى، گيوتې بولسا ناپولېئوننىڭ سۆز - ھەرىكىتىدىن كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىنى كۆرۈپ يېتىپ، ئۆزى ئۈچۈن قىممەتلىك دېتالغا ئېرىشىپ بولغان، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ پارىژغا بېرىپ ئاۋارە بولۇشىنىڭمۇ ھاجىتى قالمىغانىدى.

گەرچە گيوتې ئىمپېراتورنىڭ تەكلىپىنى شېئىرىي سۆزلەر بىلەن رەت قىلغان بولسىمۇ، ئىمپېراتور بىرقانچە يىلدىن كېيىن تىراگېدىيەلىك تەقدىرگە دۇچار بولۇپ سەرسانلىقتا يۈرگەندە ئۆزىنىڭ شۇ چاغدا گيوتېنى زامانداشلىرىدىن

پەرقلەندۈرۈپ باشقىچە نەزىرى بىلەن قاراپ ئېيتقان: «ئاجايىپ قاملانغان ئىستېداتلىق ئادەم ئىكەنغۇ بۇ!» دېگەن سۆزىنى ئەسكە ئالدى.

يىگىرمە بىرىنچى، ئۆلۈمگە پىسەنت قىلمايدىغان قاتىل

ناپولېئون بۇ قېتىمقى سۆھبەتتىن كېيىن ئىككى ئاي ئۆتكەندە مادىردىكى فىلىپ III نىڭ ھەيكىلى ئالدىدا تۇراتتى. بۇ قېتىم مادىردا كەلگەندىن كېيىن پادىشاھ ئوردىسىغا بارغان ھەمدە ئوردىنىڭ ئۇيىر - بۇيىرلىرىنى ئالدىراش ئارىلاپ چىققانىدى. ھازىر بۇ ھۆكۈمراننىڭ ئالدىدا خۇددى رەسمىي سۆزلىشىۋاتقانداك بىر تەرزىدە ئۇزاقتىن - ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى، ھەمراھلىرى ئىمپېراتورنىڭ خۇددى بۇ پادىشاھ بىلەن سۆزلىشىۋاتقانداك ئەپتىدىن ئەيمىنىپ زۇۋان سۈرمەي سۈكۈت قىلىپ تۇردى. «مېنىڭ زېمىنىمدا مەڭگۈ كۈن ئولتۇرمايدۇ» دىيەلمەيتتى ھەيكەل ئالدىدا تۇرغان ئىمپېراتور. شۇ تاپتا زۇۋان سۈرمەي جىمىدە تۇرغان فىلىپ سىرلىق كۆزلىرىدىن قارىغاندا بەختلىك ئەمەستەك كۆرۈنەتتى. ئۇنداقتا كىم بەختلىكتۇ؟

كىشىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان ئۇرۇش تۈپەيلىدىن ئىسپانىيەنىڭ پايتەختىگە كېلىپ قالغان ئىمپېراتور ئىسپانىيە ۋەقەسىدىكى سۇيىقەستىنىڭ دەردىنى تارتماقتا ئىدى. ناپولېئون بۇلتۇر ئەتىيازدا پادىشاھ - كىنەزلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ ياخشى ئاقىۋەتكە دۇچار قىلمىدى. ئىسپان خەلقىنىڭ خاراكتېرىنىمۇ ئېنىق بىلىپ يەتمىگەنىدى، ئىسپان خەلقى مىللىي غۇرۇرىنى قوغداش يولىدا قولغا قورال ئېلىپ قوزغالغاندا، بۇ ئىسيانكارلارنى «ھاماقەت توپىلاڭچىلار» دەپ ئاتىدى.

ھالبۇكى، ئىمپىراتور ئۆزىنىڭ بۇ خاتالىقىنى تونۇپ يەتمىگەندى، بۈگۈن ئۇلارنى بۇ يەردە بويسۇندۇردۇم دېگىنى بىلەن ئەتىگىچە تىزگىنلىيەلمەي قالاتتى. خەلق ئەتىسى تۇشمۇ تۇشتىن چەت ئەل قاراقچىلىرىنى سوققىلى تۇرسا كىممۇ توسۇپ قالالسىۇن؟

— بۇ ئۆمرۈم بويى قىلغان ئەڭ ئەخمىقانە ئىشىم بولدى! بىر ئامال تېپىڭ، مەسلىھەتلىرىڭنى بېرىڭ، بۇ مۇشكۈلاتتىن قۇتۇلۇپ كېتەي، — دېدى خاتالىقىنى ھېس قىلغان ناپولېئون قەدىناس سەپىدىشى ۋېنتسونغا.

— بۇ دۆلەتتىن ۋاز كېچىڭ، جانابلىرى.

— ئوھۇي! ئېيتماققىغۇ ئاسان. بىراق، مېنىڭ تۇرۇۋاتقان ئورنۇمنى ئويلاپ بېقىڭ، ياۋروپانىڭ ھوقوقىنى قولۇمغا ئېلىش ئۈچۈن كاللام ناھايىتى ئەقىللىك، شەمشىرىم ئۆتكۈر بولمىسا بولمايدۇ، مېنى يولۇمدىن توسقۇچىلارمۇ شۇنداق بولۇشى كېرەك. بۇنداق كاللا ۋە شەمشەر تېگىشلىك سۈر - ھەيۋىسىدىن مەھرۇم قالسا بولمايدۇ. مەن كۆپنىڭ ئالدىدا ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزۈدۈم دەپ ئىقرار قىلىپ، مەغلۇپ قوشۇنۇمنى باشلاپ چېكىنسەم بولمايدۇ. دەڭسەپ كۆرۈڭ، مۇشۇنداق قىلىشىم مۇمكىنمۇ؟ ئوبدانراق مەسلىھەت بېرىڭ!

خاتا قىلغانلىقىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇپمۇ تۈزەتمەي، ياخشىراق مەسلىھەت ئېلىش ئۈچۈن قەدىناس دوستىغا ھال ئېيتقىنى نېمىسى؟ بۇ زادى ياش بوناپارتىمۇ ياكى قېرى ناپولېئونمۇ؟ سەككىز كۈن ئىچىدە بۈيۈك ئىمپىراتور فېرېدېرىخنىڭ مەشھۇر قوشۇنىنى مەغلۇپ قىلغان ئەمەسمىدى؟ ئىسپانىيەدە سەككىز كۈن تۈگۈل، سەككىز ئاي ئۆتكەن بولسىمۇ ھېچقانچە نەتىجىگە ئېرىشەلمەيۋاتىدۇ. ئىلگىرى ياللانىما قوشۇنلارنى ياكى ئاقسۆڭەكلەر بىرلەشمە ئارمىيەسىنى ئۆزىگە

يانداشتۇرۇپ ئەگرى - توقاي ئىدىرلىقلاردا، قۇملۇقلاردا، پولشا پاتقاقلىقلىرىدا ياكى ئاندالوسىيە تاغ تىزمىسىدا ئاجايىپ جەڭلەرنى قىلغانىدى. بىراق، بۇ قېتىم ئىش باشقىچە بولدى، بۇنداق ئاستا سۈرئەت ناپولىئوننىڭ قەدىمگە ماس كەلمىدى، مۇھىتمۇ توغرا ماتېماتىكىلىق ھېسابىدەك بولۇپ چىقمىدى.

ئاكىسى بۇنداق ئەھۋالدا ياردەم بەرمەيلا قالماستىن، ئەكسىچە ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەردى. ئاكىسى يوسىپ تەربىيە كۆرگەن ئىسپانىيەلىك بولۇش خىيالىدا بولغاچقا، ئىمپېراتور بىلەن قىزىرىشىپ قالدى. يوسىپ پادىشاھ تۇرۇقلۇقمۇ، دۆلىتىنى تاشلاپ قاچقاندى. يولدا ئىسپانىيەگە قاراپ كېلىۋاتقان ئىمپېراتور ئىننىسىغا ھەمراھ بولۇپ ئىسپانىيەگە قايتىپ كېلىپ كۈلكىگە دەستەك بولۇپ قالدى. قاتتىق قول ئىمپېراتور بۇنىڭ بىلەن قەدىناس دوستى رودېرىغا ئاكىسى ئۈستىدىن دادلاپ بېرىشكە تېخىمۇ كۈچلۈك ئاساس تاپتى:

— يوسىپ ئىسپانلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشمەكچى ھەمدە ئۇلارنى ئۆزىنىڭ مېھرىبانلىقىغا ئىشەندۈرمەكچى. پادىشاھ بولغان ئادەم كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە مېھرىبانلىقى ئارقىلىق ئېرىشمەن دەپ ئولتۇرماي، كىشىلەرنى ئەيمەندۈرىدىغان بولۇشى كېرەك ئىدى... ماڭا يازغان خېتىدە «ياۋروپا بويىچە ئەڭ گۈزەل دەرەخزار مورفونتايىغا بېرىپ پىنھان ياشماقچى بولۇۋاتمەن» دەپتۇ. شۇنچە قاتتىك بىر چاغدا مېنى قىيىن ئەھۋالدا قالدۇرماقچى... «كونا ئورمانلىقتا ئۆمرۈمنى ئۆتكۈزۈشكە رازىمەنكى، ئادالەتسىز قان تۆكۈلۈشنى خالىمايمەن» دەپتۇ... تۆكۈلىدىغان قانلار فىرانسىيەنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ قېنىغۇ! ئىسپانىيەگە ئۆز رازىلىقى بىلەن پادىشاھ بولغانىدى، ناپلېست تۇرۇۋەرسىمۇ بولاتتى. مېنى توسماقچىمۇ؟ ئائىلىگە موھتاج ئەمەس مەن... قېرىنداشلىرىم فىرانسىيەلىك ئەمەس، پەقەت

مەنلا فرانسىيەلىك... گوللاندىيە پادىشاھىمۇ پىنھان ياشايدىغاننىڭ گېپىنى قىلىۋاتىدۇ. مېنىڭچە، بىز ئۈچ ئاكا - ئۇكا ئىچىدە مورفونتاينغا قايتىپ پىنھان ياشاشقا مەنلا ئەڭ ھەقىقىمەن.

ناپولېئون نىمە ئۈچۈن يوسېف بىلەن ئادا - جۇدا بولمايدۇ؟ ناپولېئون ئەڭ ياقتۇرىدىغان ئىسپانىيەدىكى فرانسىيە قوشۇنلىرىنىڭ باش قوماندانى مارشال سولتىقا نېمە ئۈچۈن مۇراتقا بەرگىنىدەك بىرەر تاج بەرمەيدۇ؟

— يوسېف ماڭا يازغان خېتىدە ئەگەر باشقا بىرى مەندىنمۇ بەكرەك پىسەنتىڭگە ياقسا، پادىشاھلىق تاجىنى شۇنىڭغا بېرىشنىڭ كېرەك، دەپتۇ. يوسېفنى پىسەنتىمگە ئالغانلىقىم ئۈچۈنلا پادىشاھلىق تاجىنى بەرگەنمەن، ئەلۋەتتە! تۆھپىسىگە قاراپ پادىشاھلىقنى بېرىش خىيالدا بولغان بولسام تامامەن باشقا بىرنى تاللىغان بولاتتىم! سۇلالەمنى ئائىلەم ئارقىلىق قوغدىشىمغا توغرا كېلىدۇ، بۇ مىنىڭ پىرىنسىپىم!

ناپولېئون ئەمدىلىكتە مادرىدا يېڭى تەرتىپ ئورنىتىش توغرىسىدا يارلىق چىقاردى، ئەمما بۇ يارلىقنى قارشى ئالدىغان كىشىلەرنىڭ تايىنى بولمىدى، ھىمايە قىلىدىغان كىشىگۇ ئەسلا چىقمىدى، پەقەت ئەنگىلىيە ئىمپېرىيەسىنىڭ تەھدىتىگە ھەمدە ئىسپانىيە خەلقىنىڭ غەزەپ - نەپىرتىگە دۇچار بولۇشتىن باشقىچە نەتىجە بەرمىدى. بىراق، بۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ناپولېئوننى ئۆز ئىرادىسى بويىچە ئىش قىلىشتىن توسۇپ قالالمىدى.

شۇ ئارىدا مەخپىي خەۋەرچىسى ناپولېئوننىڭ ئاستورگادىكى ۋاقىتلىق بارگاھىغا كەلدى. ناپولېئون «ئائىلە» سىدە نېمە ئىشلارنىڭ بولۇۋاتقانلىقىدىن ئەمدى خەۋەر تاپىدىغان بولدى - دە. ناپولېئون خەۋەرچىسى ئېلىپ كەلگەن بىر پارچە خەتنى

ئوقۇۋېتىپ بىردىنلا جىمىپ كەتتى، ئاچچىقىدىن غال - غال تىترەپ كەتتى، زۇۋان سۈرمەستىن ئۆي ئىچىدە بىر سائەتچە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ يۈردى، ئەڭ يېقىن سىرداشلىرىمۇ زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى پەرەز قىلىپ تاپالمىدى. ئاندىن بىردىنلا قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ ۋەتەنگە قايتىپ كېتىشى توغرىسىدا پەرمان چۈشۈردى، ئۆزىمۇ قوشۇنلىرىنى سەركەردىلىرىگە تاپشۇرۇپ، ۋارادولىدىن يول ئېلىپ ۋەتەنگە قايتتى.

«ئاھ، كۆزى ئۆتكۈر پادىشاھ فىلىپ توغرا ئېيتقانكەن! - دەپ ئويلىدى ئىمپېراتور پەيتونىدا ئولتۇرۇپ كېتىۋېتىپ، - ئىسپانىيەدىكى بىدئەت دىنىي سوتىنى ئەمەلدىن قالدۇرمايلا قالماستىن، فىرانسىيەدىمۇ قۇرۇش كېرەك ئىكەن. پارىژدا سۇيىقەست پەيدا بوپتۇ، بۇنىڭ بېشى دۈشمەن ئەمەس. فېرشىل بىلەن تاللىپىران بىر - بىرىگە دۈشمەنلىك بىلەن قاراپ، بىر - بىرىنى نازارەت قىلىشسا، بىر - بىرىنى پاش قىلىپ تۇرسا بولاتتى، مەن شۇندىلا ئارىدىن نەپ ئالاتتىم، ھازىر بولسا بۇلار ئېغىز - بۇرۇن يالىشىپ بىرلىشىۋاپتۇ، ھەتتا مۇراتمۇ شۇلارغا قوشۇلۇپ كېتىپتۇ!»

ناپولېئوننى دەرھال قايتىشقا ئۈندىگەن بۇ خەت ئىنىسى ئېۋگېن بىلەن ئاپسىدىن كەلگەنىدى. لاتسىيە ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي بايرام ئەمەس، خەۋپ - خەتەر يېتىپ كەلگەن پەيتىنىمۇ جانلىنىپ كېتەتتى، بۇ كورسىكالىق ئانا ئۆز بالىسىنى قوغداشقا ئەنە شۇنداق ھېرىسمەن ئىدى. تاللىپىراننىڭ قاچاندىن باشلاپ يۈز ئۆرۈگەنلىكى ۋە بۇ يولدا قانچىلىك ئۇزاپ كەتكەنلىكىگە ھازىرچە بىرىنمە دېگىلى بولمايدۇ. ئىمپېراتورنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغىنى ئۆزى فىرانسىيەدە يوق چاغلاردا كىمىنىڭدۇر ئاۋستىرىيە ئەلچىسىنى ئاۋستىرىيەنىڭ فىرانسىيەگە تۇيۇقسىز

ھۇجۇم قىلىش پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىگە ئىشەندۈرۈشكە ئۇرۇنغانلىقى ئىدى، بۇ كىشىنىڭ تاللىپىران ئىكەنلىكى ياكى ئەمەسلىكىگە ھۆكۈم قىلغۇدەك ئاساسى يوق، ئاساسى بولغان تەقدىردىمۇ، بۇ بۈيۈك پاسىبان شۇنچە يۇقىرى مەرتىۋىلىك ئىككى ۋەزىرىنى قانداقمۇ قولغا ئالسۇن! ھوقۇق بارا - بارا بېلىپ - بېلمەيلا قولىدىن سىيرىلىپ چىقىپ ئىككىلەننىڭ قولىغا مەركەزلىشىشكە باشلىغانىدى، ئۇلار بولسا بۇ ھوقۇقتىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرى ئوچ پاسىبانغا تاقابىل تۇرماقچى! تۆت ھەپتىلىك پارىژ سەپىرىدە ناپولىئون ئۆزى باققان بۇ قۇللىرىدىن قاتتىق غەزەپلەندى.

ناپولىئون پارىژغا كېلىپلا پارلامېنت يىغىنى چاقىردى، بۇ قېتىمقى يىغىنغا قاتناشقان نۇرغۇن پالاتا ئەزالىرى ۋە بارلىق ۋەزىرلەر ئىمپېراتورنىڭ ئوچ ئېلىش ھەرىكىتىنىڭ شاھىتلىرىدىن بولۇپ قالدى. ھېلىقى ئىككى «جاۋابكار» مۇشۇ يىغىندا بار ئىدى. ئىمپېراتور تاللىپىراننى غەزەپ بىلەن سۆككىلى تۇردى:

— ھۇ پەس، ۋاپاغا جاپا قىلىدىغان نائىنىساب! ساڭا ئوخشاش ئادەملەر دادىسىنى سېتىۋېتىشتىنمۇ يانمايدۇ! ساڭا شۇنچە ئىشەنگەندىم، قاراپ تۇرۇپ ماڭا ساتقۇنلۇق قىلدىڭ. دەسلەپتە مېنى ئىسپانىيەگە بېرىپ بۇ قېتىمقى خېيىم - خەتەرگە ئەسەبىيلەرچە تەۋەككۈل قىلىشقا دەۋەت قىلغانمۇ سەن ئىدىڭ، ھازىر بولسا جامائەتنىڭ ئالدىدا بولۇشىچە ئەيىبلەۋاتقانمۇ سەن! كىنەز دانگاننىڭ ئىش - ھەرىكىتىدىن خەۋەر بېرىپ، ئوتقۇيرۇقلۇق قىلىپ جازاغا تارتقۇزغانمۇ ئۆزۈڭ... ئەمەلدىغان قالدۇرۇلغان ئىسپانىيە خان جەمەتىنىڭ سېنىڭ باشقۇرۇشۇڭغا تاپشۇرۇلغان ئەزالىرى بىلەن شېرىكلىشىپ ماڭا ئاسىيلىق قىلغاندىڭ، ئەمدىلىكتە ئىسپانىيە ۋەقەسىنى بىر خاتالىق دەپ

گېپىڭگە قۇلاق سالغان ھەربىر كىشىگە يۈزۈڭ قىزارماي
«ئىمپېراتورنى قايتا - قايتا ئاگاھلاندۇرغانمەن» دەپ جار
سېلىۋاتسەن... ساڭا تاپشۇرغان ھەممە ئاچقۇچنى ماڭا قايتۇرۇپ
بەر... سېنى شۇ تاپتا خۇددى بىر تال ئەينەك شارچىسىدەك
كۈكۈم - تالقان قىلىۋەتسەممۇ ھەق! بىراق، سەن دېگەن ئۆتۈپ
كەتكەن ئىپلاس بىر بەندە، بۇنداق قىلىشىمغا ئەرزىمەيسەن!

ناپولېئون توپتوغرا يېرىم سائەت تىللىدى، يىغىن ئەھلى بۇ
ھالدىن داڭ قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى. تاللىپىران زۇۋان
سۈرمەستىن تەزىم قىلغىنىچە زالدىن قايتىپ چىقتى.

— ۋاي ئىسىت، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ تالادا تۇنجى
ئۇچراشقان بىر دوستىغا، — شۇنداق بىر ئۇلۇغ زاتنىڭ شۇنچە
ئەدەپسىزلىك قىلغىنىنى!

ئىمپېراتور مەجلىسخاندا ئەمدى تىخ ئۈچىنى فۇشېغا
قارىتىپ، ئۇنى «جامائەت پىكىرىگە ئىگىدارچىلىق قىلماستىن،
ئىمپېرىيەنىڭ دۈشمىنىگە مەدەتكار بولدۇڭ!» دەپ سۆكتى.

ناپولېئوننىڭ ئەيىبلەشلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان يىغىن
ئەھلى تىمتاس بولۇپ كەتتى، فۇشې بولسا چىقىپ كەتمەستىن
تەزىم قىلغىنىچە زۇۋان سۈرمەي قۇلاق سېلىپ تۇرۇۋەردى.
ئىمپېراتور ئاخىردا بارلىق ئالىي دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ
نۇتۇق ئەركىنلىكى ھوقۇقىدىن ۋاز كېچىشى كېرەكلىكىنى
جاكارلىدى. چۈنكى، ئۇلار ئىمپېراتورنىڭ ئىرادىسىنىڭ قورالى
بولۇشقىلا مۇناسىپ ئىدى. ناپولېئون يەنە «ئىمپېراتوردىن
گۇمانلىنىش ئاسىيلىقنىڭ باشلانغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ،
ئىمپېراتورغا قارشى پىكىردە بولۇش بولسا كەم - كوتسىز
ئاسىيلىقتىن دېرەك بېرىدۇ» دەپ تېرە تاراقشتى. بۇ چاغدا
پۈتۈن پارىژ ئەھلى ھېلىقى ئىككى ئاسىينى سۈرگۈن
قىلىنمىغان تەقدىردىمۇ، نەزەربەند قىلىنماي قالمايدۇ، دەپ

ئويلاشقاندى. بىراق، ئۇ ئىككىسىنىڭ ھېچقايسىغا ھېچ ئىش بولمىدى؛ فۇشې مەرتىۋىسىدە تۇرىۋەردى. ھەممىدىن خەۋەردار فۇشېنىڭ ئورنىنى كىممۇ ئاللىسۇن! تاللىپىرانمۇ مەرتىۋىسىدە تۇرىۋەردى، يەكشەنبە كۈنى ئوردىدىكى ئىمپېراتورغا سالام بېرىش مۇراسىمىدا دائىم غوجىسىنىڭ كۆزىگە ئىلىشىپ تۇرىدىغان جايدىن ئايرىلمىدى، ئىمپېراتور تاللىپىراننىڭ يېنىدىكىلەردىن سوئال سورىغاندا، تاللىپىران ۋاكالەتەن جاۋاب بېرەتتى. مارشال لانبېننىڭ قارىشى توغرا بولۇپ چىقتى. بۇ مارشال بىر چاغلاردا: «سىز تاللىپىران بىلەن پاراڭلىشىۋاتقىنىڭىزدا بىرەرى ئارقىسىدا تۇرۇپ يانپېشىغا تەپكەن تەقدىرىدىمۇ چىرايدىن زىنھار غەلتە ئالامەتنى كۆرمەيسىز» دېگەنىدى. ئۇزاققا بارمايلا تاللىپىران بۇرۇنقىدەكلا ئوردىدىكى كىچىلىك زىياپەتلەردە كۆرۈنۈپ قويۇپ، ئاندىن دىڭگۈسلىغىنىچە غوجىسىغا ئەگىشىپ ئىمپېراتورنىڭ كابىنېتىغا كىرىپ كېتىدىغان بولدى. چۈنكى، ئىمپېراتورنىڭ ئېيتقىنىدەك «ھەقىقىي پاراڭلىشالايدىغان بىردىنبىر كىشى» شۇ ئىدى.

مەسلىھەتلىشىدىغان تېخىمۇ مۇھىم ئىش چىقتى. ئۇيقۇسىنى ئاچقان گېرمانىيە بارا - بارا داۋالغۇشقا باشلىغان، جىمى كىشىنىڭ نەزىرى ئاۋستىرىيەگە تىكىلگەنىدى. پىرۇسسىيە پادىشاھى بۇرۇنقىدەكلا دېلىغۇل بولۇپ تۇراتتى، مادىدىتىن چۈشكەن بۇيرۇق بويىچە بارون ستەيىن پىرۇسسىيەدىن قوغلاپ چىقىرىلدى. تىلوردىكى قارشىلىق كەيپىياتى ئىسپانىيەدىكىگە ئوخشاشلا ئەۋج ئالدى. ئاۋستىرىيە شۇ تاپتا بۈيۈك ئەنگىلىيە ئىمپېرىيەسى بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈپلا قالماستىن، تۈركىيە بىلەنمۇ ئەھدىلىشىۋالغان بولۇپ، بەشىنچى مەرتەم ھەربىي ھازىرلىقلىرىنى كېڭەيتىپ ئۇرۇشقا تەييارلىنىۋاتاتتى. توپىلاڭ پېسىقمايدىكەن، فىرانسىيە قوشۇنلىرى ئىسپانىيەدىن ھەرگىز

قايتالمايتتى، فىرانسىيەنىڭ ئىككى يۈز ئەللىك مىڭ كىشىلىك زور قوشۇنى ئىسپانىيەگە باغلىنىپ تۇرۇۋاتقان پەيتتە فىرانسىيە قانداقمۇ باشقا دۆلەتكە ئۇرۇش ئېلان قىلالىسۇن؟ دەل ئەنە شۇنداق ۋەزىيەتتە ئاۋستىرىيەلىكلەر قولغا قورال ئېلىپ ئىمپېراتورغا قارشىلىق كۆرسىتىشكە پىتىندى.

بارلىق ئۈمىدىنى رۇسىيەنىڭ ئاۋستىرىيەنى چەكلەپ تۇرۇشىغا باغلىغان ناپولېئون پېتېربۇرگقا قايتماقچى بولۇپ يولغا چىقىش ئالدىدا تۇرغان رۇسىيە ئەلچىسى رومانزوفا نۇرغۇن سوۋغات تەييارلاپ يوللۇق تۇتتى ھەمدە «پىرۇسىيەدىن چېكىنىپ چىقمەن» دەپ دەبدەبىلىك ۋەدە بەردى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا چار پادىشاھ ئالىپكساندىرنىڭ ياۋروپاغا ھەيۋە كۆرسىتىپ، ئىككى دۆلەتنىڭ ئىتتىپاق تۈزىدىغانلىقىنى جاكارلىشىنى تەلەپ قىلدى.

بىراق، ئالىپكساندىر بىر قارارغا كېلەلمىدى. چۈنكى، ۋىيېننا، بېرلىن، لوندونلارنىڭ ۋەدىسىگە ئىشىنىپ قالغانىدى، بۇ بىقارار ئىنسان بۇنىڭدىن باشقا بىر تەرەپتىن كىنەزلىرىنىڭ (ناپولېئونغا چىش - تىرنىقىغىچە ئۆچ گادەملىرىنىڭ) بېسىمى بىلەن ئۇلارغا يول قويسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ئۇلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇشقىمۇ پىتىنالمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ۋىيېنالىقلارنىڭ ئاۋستىرىيە شاھزادىسىنى رۇسىيە چار پادىشاھىنىڭ سىڭلىسىغا ئۆيلەندۈرۈش غەرىزىمۇ بەربات بولغانىدى، شۇڭا چار پادىشاھ بىتەرەپ تۇرۇش قارارىغا كەلدى.

ئىمپېراتورنىڭ كۆڭلى بۇ دوستىنىڭ ۋاپاسزلىقىدىن قاتتىق ئازار يېدى، ئەسلىدىغۇ بۇ دوستىغا ئۈنچە ئىشىنىپ كەتمەسلىكى كېرەك ئىدى، مانا ئەمدى غۇرۇرى سۇندى، قىلغان ئەقىدىسى بىكارغا كەتتى. ئەمدى ئۇنىڭغا قوشۇنلىرىنى يېڭىباشتىن رەتكە

سالماقتىن باشقا قىلغۇدەك ئىش يوق ئىدى. زاپاس قوشۇندىكى لەشكەرلەر مۇددەتتىن بۇرۇن ئارمىيەگە قوبۇل قىلىنىپ بولغانىدى، ھەربىي خىراجەتنى بولسا بارلىق ۋاسىتىلەرنى قوللىنىپ تەييارلىشىغا توغرا كېلەتتى. ئىسپانىيە ۋە قەسىنىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن زايۇمنىڭ كۇرسى يەتمەش سەككىز پىرسەنتكە چۈشۈپ قالدى. ئاۋستىرىيەنىڭ ھەربىي ھازىرلىقلىرى ئىمپېراتورنىڭ مۆلچىرىدىن كۆپ تېز بولدى. ئاپرىلدا ئاخباراتچىلارنىڭ خەۋەر بېرىشىچە، دۈشمەن قوشۇنى ھەربىي يۈرۈشنى باشلىغانىدى. ئۇخلاشقا ياتقان ناپولېئون ئاخشىمى سائەت ئوندا كەلگەن بۇ خەۋەردىن قاتتىق چۆچۈدى - دە، پۈتۈن قوشۇننىڭ ھەرىكەتكە كېلىشى توغرىسىدا دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، بۇ زور ئاپپاراتنىڭ تۆت سائەت ئىچىدە تەق بولۇشىنى تەلەپ قىلدى.

ئىمپېراتور باۋارىيەگە كېلىشى بىلەنلا ئاۋستىرىيە قوشۇنىنىڭ ھەربىي يۈرۈشى جەريانىدا ئۆتكۈزگەن خاتالىقنى بايقىۋالدى، تەلىپىنىڭ مۇنچە ئوڭغا تارتقانلىقىغا ئىشەنمەيلا قالدى.

— كوكۇلىسىدىن تۇتۇۋالدىم! — توۋلىۋەتتى ناپولېئون خۇشاللىقى ئىچ - ئىچىگە پاتماي، — بىر ئايغا قالمايلا ۋىيېنغا يۈرۈش قىلىمەن!

بىراق، ناپولېئون ۋاقىتنى ئارتۇقراق مۆلچەرلىۋەتكەندى، ئەمەلىيەتتە بولسا ئۈچ ھەپتىدىن كېيىنلا ۋىيېنغا يېتىپ باردى. لەشكەر - سەركەردىلىرىنى قىرىق سائەت ئىچىدە يۈز كىلومېتىردىن ئارتۇق يول بېسىشقا رىغبەتلەندۈرۈپ، ئۇدا بەش قېتىملىق چوڭ جەڭدە دۈشمەن قوشۇنلىرىنى تارمار كەلتۈردى، ئاخىرقى بىر كۈنى تاپىنىنىڭ ئۆكچىسىگە ئوق تېگىپ يارىلاندى. بۇنىڭ بىلەن «ناپولېئونغا ئوق ئۆتمەيدىكەن» دىگەن رىۋايەت (بۇ رىۋايەتكە ئۆزىمۇ ئىشىنىپ قالغانىدى) يوق بولدى.

بىراق، ناپولېئون داۋاملىق ئىلگىرىلەپ گېرمانىيەنى توغرا كېسىپ ئۆتتى. ناپولېئوننىڭ پەيتونى ئاددىي ھەم ئازادە بولۇپ، يېتىپ ئۇخلاشقىمۇ، ئوردىسىدا ياكى چېدىرىدا تۇرغان چاغلاردىكىدەك ئۆرە ئولتۇرۇپ بۇيرۇق چۈشۈرۈشىگىمۇ قولايلىق ئىدى. ناپولېئوننىڭ ھەربىي يۈرۈش سەپىرىنىڭ سۈرئىتى مىسلىسىز بولۇپ، پارىژدىن دېرىستونقىچە بەش كۈنلا ۋاقىت سەرپ قىلدى.

ناپولېئون چۈشكەنلا يېرىدە مونچا تەقلىنىپ تۇراتتى. سەھەر ۋاقتى سائەت ئىككىدە ياكى ئۆزىنىڭ ئېيتقىنىدىنمۇ بۇرۇنراق بىر چاغدا پەرماننى ئاغزاكى بايان قىلىپ پۈتكۈزۈۋەتتى. سائەت تۆتتە دەرھال دەم ئالاتتى، ئۈچ سائەت ئۇخلىۋالغاندىن كېيىن سائەت يەتتىدە سەپەرگە ئاتلىناتتى. ئۆزى نەدە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، خەرىتىنى يېنىدىن ئايرىمايتتى.

ھازىر ۋىيېننانى ھېچقانچە كۈچ سەرپ قىلماي ھەش - پەش دېگۈچە ئىشغال قىلىپ ئوردىدىكى بۇرۇن ئۆزى تۇرغان ئۆيگە چۈشتى. بىراق، ئۇرۇش تېخى ئاخىرلاشمىغانىدى.

بۇ چاغدا ناپولېئوننىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى كەڭ زېمىندا ئۆزىگە پايدىسىز ئىشلار يۈز بەرگەن، بۇ ھال دۈشمەننىڭ نۇخلىسىنى ئۆستۈرۈپ قويغانىدى. ئىسپانىيەدىن يامان خەۋەرلەر كەلدى، شىمالىي ئىتالىيەدە ئېۋگېن ئۇرۇشتا ئۆلتۈرۈپ قويغانىدى، مۇرات ناپلېستا قوشۇن تارتىپ ئاتلانمىسا بولمايتتى، شۇنىڭ بىلەن ناپولېئون خۇددى قەدىمدە ئۆتكەن رىم ئىمپېراتورلىرىدەك پاپا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى دەرھال ئۈزۈش قارارىغا كەلدى.

ناپولېئون پاپاغا تاقابىل تۇرۇش ھۈنرىنى ئىشقا سېلىپ بىر قاراشتا يېڭى دىن مۇخلىسىغا، يەنە بىر قاراشتا ئىنقىلابچىغا ئوخشاپ قالغانىدى، شۇ تاپتىكى كەيپىياتى ئىسپانىيەدە پاتقاققا

پېتىپ قالغان ۋە ئەنسىز يېغىلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتقان چېغىدىكى ھالىتىنى ئەسكە سالاتتى. ناپولېئون ھازىر ۋېيېننادىكى ئوردىسىدا قىلچە ئىككىلەنمەستىن پاپانى ماركىز دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ، ۋاتىكاندا تۇرغۇزۇپ، ھەر يىلى ئىككى مىليون فىرانك مائاش بېرىش قارارىغا كەلگەنىدى.

ئىمپېراتورنىڭ يېنىدىكى كىشىلەر بۇ ھالدىن ساراسىمىگە چۈشتى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە نۇرغۇن كىشى تەقۋادار كاتولىكلاردىن ئىدى، يەنە كېلىپ بەش كۈندىن كېيىن مىلاد بايرىمى كېلەتتى، ئىمپېراتورنىڭ بۇ قىلغىنى تەڭرىگە خىرىس قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟ تەقۋادارلىقتا خۇراپىيلىق دەرىجىسىگە بېرىپ قالغان بۇ كىشىلەرنىڭ بالايىئاپەت ھەققىدىكى مۆلچىرى تېزلا ئىسپاتلاندى. بەش كۈندىن كېيىن مىلاد بايرىمىدا ناپولېئون ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولدى.

بالىلىق چاغلىرىدىكى دوستى مارشال ئەجەللىك يارىلانغانىدى، ناپولېئون سەكراتقا چۈشۈپ قالغان بۇ دوستىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، شۇ چاغدا بۇ قەدىناس دوستىنىڭ كۆزلىرىدىن قاتتىق ئاغرىنغانلىقى چىقىپ تۇرغانىكەن. ناپولېئون شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۆزى يالغۇز ئۇزاق - ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتتى، گېلىدىن غىزامۇ ئۆتمىدى، ھەرقانداق كىشىنى قوبۇل قىلمىدى.

«ئۇتتۇرۇپ قويدۇمۇ؟ ئۇتتۇرۇپ قويايمەنمۇ؟ — دەپ ئويغا پائىتى ناپولېئون كەلگۈسىنى تەسەۋۋۇرىدىن ئۆتكۈزۈپ، — ئۆكچەمگە ئوق تەگدىغۇ؟ ئۇ مەرگەن تالپاندىنمۇ مەرگەنمىدۇ؟ پۈتۈنلەي ئۆزۈمدىن كەتتى، دۈشمەننىڭ كۆزىچە دەريادىن ئۆتمەن دەپ بەك قاراملىق قىپتىمەن. پارىژدىكىلەر نېمە دېيىشەر؟ بۇ خەۋەرنى پارىژغا قانداقمۇ يەتكۈزەرمەن؟»

رىمدىن غەيرى بىر خەۋەر كەلدى. پاپا ئەمەلدىن قالدۇرۇش

بۇيرۇقى ئىجرا قىلىنىش ئالدىدا ناپولېئونغا تىغمۇتىغ قارشى چىقىپ، ناپولېئوننى دىندىن قوغلاپ چىقارغانمىش. ئىمپېراتور بۇنىڭدىن قورقۇپ قالامتى؟ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ كۈلۈۋەتتى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرا ئەسىرگە خاس كاتولىكچە ئۇسۇلىدىن كۈلگەندى.

«بۇ ئەۋلىيا ماڭا ئۆز قولى بىلەن پادىشاھلىق تاجىنى كىيىدۈرمەكچى بولغانىدى، مەن بۇۋى مەريەم چېركاۋىدا ئۆزۈمگە ئۆزۈم تاج كىيىدۈردۈم، شۇ ئىنتىقامنى ئەمدى ئېلىۋاتقىنى بولسا كېرەك! بىراق، مۇدەررىسلىك دېگەن نېمە؟ ئىنساننىڭ مەۋجۇتلۇقىغا سوئال بەلگىسى قويۇشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىدىن غەلبە قىلساقلا كۇپايە. بۇ مەرىپەتلىك زاماندا ئۇنداق قارغىشتىن پەقەت بالىلار ۋە بالا باققۇچىلارلا قورقىدۇ. مەن ئىلگىرى تۇمان ئېيىنىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى پارىژدا، كورسكادا بىر قېتىم چېركاۋىدىن چىقىرىۋېتىلمىگەنمىدىم، بۇنداق ئويۇن ھەمىشە ماڭا ئامەت ئېلىپ كېلىدۇ!»

بۇ ئويلىرىدىن روھلانغان ناپولېئون مارچىفېلىدىكى دۈشمىنىگە قايتۇرما ھۇجۇم قىلىشقا تۇتۇندى. دىندىن قوغلاپ چىقىرىلغان ناپولېئون خۇددى ئۆتكەنكى ئوتتۇز قېتىملىق ئۇرۇشتىكىدەكلا ۋاگرامدا قايتا باش كۆتۈرۈپ چىقىپ، تەقۋادىر ئاۋستىرىيە شاھزادىسى چارلىزنىڭكىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان «ئۆلگۈر» قورالغا تايىنىپ يەنە بىر قېتىم غەلبە قىلدى. ئىككى كۈنلۈك ئۇرۇش ئاياغلىشىش ئالدىدا ئىشىلىرى ناھايىتى ئوڭغا تارتتى، زېھنى ئۆتكۈر ئىمپېراتورمۇ قاتتىق چارچىغانىدى، شۇڭا رۇستەمگە ئېيىق تېرىسىنى سالدۇرۇپ، يىگىرمە مىنۇتتىن كېيىن ئويغىتىپ قويۇشقا بۇيرۇدى - دە، يېتىپلا ئۇيقۇغا كەتتى. دەل يىگىرمە مىنۇت ئۆتكەندە ئويغاندى، بۇ چاغدا ھاردۇقى چىقىپ يەنە تېتىكىلىشىپ قالغانىدى. ئۇرۇش توختىغان

بولسىمۇ، تېخى سۈلھى تۈزۈلمىگەندى. ناپولېئون ئەتىسى ئايالىغا بۇ قېتىمقى يېڭى غەلبىسىدىن خەۋەر بېرىپ يازغان خېتىدە: «ئاپتاپتا كۆيۈپ بۆلجۈرگەندەك قارىداپ كەتتىم» دېدى. ئوردىغا قايتىپ كەلگەندە پولەك ئاشنىسى ۋالېۋىسكا قەسىردە ئۇنى كۈتۈۋالدى. ئارىدىن بىرقانچە ھەپتە ئۆتكەندە ئۆزىنىڭ ھامىلىدار بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدى، بۇ قېتىم ناپولېئونغا ئون ئىككى يىلدىن بۇيان ئايال زاتىدىن تىلەپ كەلگەن سوۋغاتنى بېرىش مۇمكىن ئىدى. ناپولېئون 15 - ئاۋغۇست كۈنى سەھەردە ۋالېۋىسكانىڭ قوينىغا تاشلىنىپ ئۆزىنىڭ قىرىق ياشقا كىرگەن مەۋلۇت كۈنىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ياتماقتا ئىدى. پۈتكۈل پارىژ، پۈتكۈل فىرانسىيەدە ۋە ئۆز ھۆكۈمرانلىقىدىكى بارلىق ئەللەردە كىشىلەرنىڭ سەھەردىن باشلاپ ھۆرمەت توپى ئېتىپ، مەۋلۇت قوڭغۇرىقىنى چېلىپ، بۇ قۇتلۇق كۈننىڭ — ئىلگىرىكى پاپا دوستانلىق كۆرسىتىپ «سان ناپولېئون بايرىمى» دەپ بېكىتكەن كۈننىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى تەبرىكلىشىدىغانلىقىنى، ھالبۇكى ئەمدىلا يىگىرمە ياشقا كىرگەن، ناپولېئون بىلىدىغان ئىككى خىل تىلنى (فىرانسۇز ۋە ئىتالىيان تىللىرىنى) بىلمىسىمۇ، ھېس — تۇيغۇسىنى كۆزلىرى ئارقىلىق ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان بۇ ساھىبجامالنىڭ ئۆزىنى بىرىنچى بولۇپ قۇتلۇقلىغۇچى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئاجايىپ تۇيغۇلارغا غەرق بولدى. ئىمپېراتورنىڭ نەپەككۈرى پەرۋاز قىلىپ، بۇنىڭدىن ئون يىل ئىلگىرىكى چاغلارغا كەتكەندى. ئۇ چاغدا مىسىردىن قايتىپ ماڭغان ناپولېئون ئەقىدىنى دېڭىز — ئوكيانغا تاپشۇرغان بولۇپ، تەرەپ — تەرەپتە تور سېلىپ يۈرگەن ئىنگىلىزلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىش ئېھتىمالغا يېقىن ئىدى. بۈگۈن ئەھۋال تامامەن ئوخشىمايدۇ، لېكىن ئىلگىرىكىدەك خۇشۇقق ئەمەس، چۈنكى ئۆزىمۇ «مەۋجۇدات

ئىگىسى» نىڭ قولى ئىدى.

ئەھۋال بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى فىنكېنستەيندە تۇرغان چېغىدىكىگىمۇ ئوخشىمايتتى. ناپولېئون ئۇ چاغدا دۇنياۋى ئىمپېرىيەنىڭ بەرپا قىلغۇچىسى، شۇنداقلا شەرق ۋە غەرب پادىشاھلىرى، شاھىنشاھلىرى بەس - بەستە تەزىمگە ئەلچى ئەۋەتىپ تۇرىدىغان شۆھرەت ئىگىسى ئىدى. ئەمدىلىكتە ئىمپېرىيەسى مۇداپىئە ھالىتىگە ئۆتكەن بولۇپ، نۆۋەتتە قولغا كەلتۈرگەن زور غەلبىسىگە ئاساسلىنىپلا ئارتۇقچە ئۈمىدۋار بولۇپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى.

ناپولېئون رىمىدىكى پۇقرالىرى ئەخمىقانه ئىش قىلىپ قويغانلىقتىن ئۆز پىلانىنىڭ بەربات بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەردىن ۋاڭرامدا غەلبە قازانغان كۈنى ۋاقىپلانغانىدى.

— ئۇلار پاپانى قولغا ئالماقچى بوپتۇ، بۇنىڭدىن بەك خاپا بولدۇم، تازىمۇ نادانلىق - دە! ئۇلار پاپانى رىمدا تىنچ ھالىغا قويۇپ، كاردىنالىنى قولغا ئېلىشى كېرەك ئىدى.

ناپولېئون ئىلگىرى «دندىن قوغلاپ چىقىرىلغان» لىقىنىڭ سىمۋوللۇق ئەھمىيىتىنى مەسخىرە قىلغانىدى، «چۈنكى، ئۇ پەقەت بىر پارچە قۇرۇق ھۆججەتتىنلا ئىبارەت بولۇپ، قىلچىمۇ چەكلەش كۈچى يوق ئىدى، فىرانسىيەدىكى ئېپىسكوپلار ئۇنداق ھۆججەتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتەلەيتتى.» بىراق، سىياسىيون بولۇش سۈپىتى بىلەن دەرھال شۇنى چۈشىنىپ يەتتىكى، پاپادەك «باشلىغۇچى» نى نەزەربەند قىلسا، ئۆزى ئەجەللىك پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قالاتتى. چۈنكى، نەزەربەند قىلىنغان پاپا بىر كىشىنى دندىن قوغلاپ چىقارغانغا قارىغاندا، دىيانەت جەھەتتە قۇدرەتلىك ئىدى.

ناپولېئوننىڭ قولىدا ئىسپانىيەدىن كەلگەن بىر پارچە خەت بار بولۇپ، بۇ خەتتە ئەنگلىيەنىڭ ئۆز جاراھىتىنى ساقايتىپ

كۈچىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋاتقانلىقىنى، ئىسپانلارنىڭ ئىنگىلىزلار بىلەن بىرلىشىۋېلىپ، قاقاس دالا ۋە ئورمانلاردا تېخىمۇ قەيسەرلىك بىلەن مۇداپىئەدە تۇرۇۋاتقانلىقى ئېيتىلغانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پارىژدىن كەلگەن دوكلاتىمۇ فۇشېننىڭ پەرمانغا خىلاپ ئىش تۇتۇپ، ھەممە يەردە مىللىي قوغدىنىش قوشۇنى تەشكىللەۋاتقانلىقى ئېيتىلغانىدى. روشەنكى، دۈشمەن پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا ئەنگىلىيە ۋە ھىمىسى پەيدا قىلماقچى ھەمدە يېڭى تەشكىللەنگەن ئارمىيە ئىچىدە لەشكەرلەرنى ئاغرىنىشقا كۈشكۈرتمەكچىدى. ۋەزىيەت مۈشكۈل ۋە خەۋپلىك ئىدى، چېتىلىش دائىرىسى قانچىكى كەڭ بولسا، خەۋپىمۇ شۇنچە زورىياتتى. ناپولېئوننىڭ رىم ۋە پارىژدىن كەلگەن مەخپىي خەتلەرنى تاپشۇرۇۋالغىنىغا سەككىز كۈن بولدى، ئىسپانىيەدىن كەلگەن خەتلەرنى تاپشۇرۇۋالغىنىغا بولسا ئون ئالتە كۈن بولۇپ قالدى، ۋىيېننادىكى ئوردىسىدا چۈشۈرۈلگەن يېڭى بۇيرۇقى داۋاكولاردو لىتاسقا يېتىپ بارغۇچە ئىشلار ئۆزگىرىپ كېتىشى مۇمكىن. ئەگەر تېلېگراممىدەك بىر خىل سايىمان بولۇپ، كىشىنىڭ ئىرادىسىنى چاقماق تېزلىكىدە يەتكۈزۈپ بەرگىلى بولغان بولسا، ناپولېئون مۇشۇ كىچىك ھۇجرىدا ئولتۇرۇپلا پۈتۈن دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشقا قادىر بولغان بولاتتى. ئىش بۇ يەرگە يەتكەندە ئاۋستىرىيە بىلەن سۈلھى قىلىشنى تېزلىتىپ تەمىن باشقا ئامالى يوق. بىراق، ئاۋستىرىيەلىكلەر ئەنگىلىيە ۋە ۋېنگىرىيەلەرنىڭ قۇترىتىشى تۈپەيلىدىن سۈلھى سۆھبىتىنى بىر قانچە ھەپتىگە سۈرۈۋەتتى. بۇ غالىبىنىڭ يېقىندا ئوتتۇرىغا قويغان ئاۋستىرىيەنىڭ ئۈچتىن بىر قىسىم زېمىنىنى ۋە مىليونلاپ ئاھالىسىنى بۆلۈپ بېرىش تەلىپى رەت قىلىندى. ناپولېئون ئەمدى باشقىچە يول تۇتۇپ، كۈنچە دىپلوماتلارنىڭ ئۇسۇلىغا تامامەن ئوخشىمايدىغان،

كىشىلەر ئاپىرىن ئوقۇيدىغان ئوچۇق - يورۇق پوزىتسىيەدە گىراق بابۇلا بىلەن ئۆتكۈزگەن يەتتە سائەتلىك سۆھبىتىدە رەقىبلىرىگە ئۆزىنىڭ قىيىنچىلىقىنى بايان قىلدى:

— ئاسپېن - ئېسىلىنگىنىدىكى مەغلۇبىيىتىڭىزگە مەن جاۋابكار، بۇ پۈتۈنلەي مېنىڭ خاتالىقىمدىن بولدى. بىراق، لەشكەرلىرىمنىڭ ماڭا بولغان ئىشەنچى قىلچە تەۋرەپ قالمىدى، — ئارقىدىن يەنە ئۆزىنىڭ بۈيۈك ئىستراتېگىيەسىنى ئومۇملاشتۇرۇپ بايان قىلدى، — سىلەر دائىم ئۆتكۈزىدىغان خاتالىقلارنى كۆرسىتىپ بېرىشنى خالايمەن... سىلەر ئۇرۇش پىلاننى جەڭدىن بىر كۈن بۇرۇنلا تۈزىسىلەر، بۇ چاغدا ئۆز ئىستىھكامىڭلارنى چۈشىنىسىلەر - يۇ، دۈشمىنىڭلارنىڭ ھەرىكىتىدىن بىخەۋەر قالسىلەر. مەن بولسام ھەرگىزمۇ مۇددەتتىن بۇرۇن پەرمان چۈشۈرمەيمەن، ئۇرۇشنىڭ ھارپا ئاخشىمى ئالاھىدە ئېھتىياتچان بولۇپ كېتىمەن... تاڭ يورۇشى بىلەنلا رازۇۋېدكىچىلىرىمنى ئەۋەتىمەن ھەمدە ئىستىھكاملارنى بىۋاسىتە كۆزىتىمەن، كۆڭلۈمدە شۈبھىلا بولىدىكەن، ھەرگىزمۇ قوشۇنۇمنى چېچىۋەتمەيمەن... ئاندىن دۈشمەنگە شىددەتلىك ھۇجۇم قوزغايىمەن، ھەرگىزمۇ يەر شەكلىگە ئېسىلىۋالمايمەن. سىلەر مېنى كۆپلەپ توپ ئېتىپ كىشىلەرنى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىتىدۇ، دەيسىلەر، بۇنىسى توغرا. بىراق، ماڭا نېمە ئامال، قوشۇنۇم چارچىغان، بىز تىنچلىققا تەشنا. شۇڭا، ئىلگىرىكىگە قارىغاندا زەمبىرەك ئىشلىتىشكە تېخىمۇ مەجبۇرمەن، شۇندىلا قۇچاقلاشما جەڭدىن ئىمكانقەدەر ساقلانغىلى بولىدۇ، — ئاندىن ئۆزىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى ئۈستىدە توختالدى، — مەن ھازىرچە چار پادىشاھقا ئىشىنىمەن. بىراق، مۇنداق مۇناسىۋىتىمىزنىڭ داۋاملىشىپ كېتىۋېرىشىگە كىممۇ كاپالەت بېرەلسۇن؟ پىرۇسسىيەگە كەلسەك، ماڭا بۇرۇنلا ئايانكى،

پىرۇسسىيە دۆلىتىڭلار بىلەن بىزنىڭ دۆلىتىمىز ئارىسىدا —
رۇسىيە بىلەن فىرانسىيە ئارىسىدا دومىلاپ كېلىۋاتىدۇ.

ناپولېئون بىردىنلا ئىلگىرى ئوتتۇرىغا قويغان تەلپىنىڭ
پىرىمىنى قىسقارتىپ، دىپلوماتىيە ۋەزىرى ئوتتۇرىغا قويغان
شەرتلەرنى بىر چەتتە قالدۇرۇپ، ئاۋستىرىيە بىلەن ئىتتىپاق
تۈزۈش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئامالنىڭ يوقىدىن
مۇشۇنداق تەدبىر قوللىنىشقا مەجبۇر بولغانىدى. چۈنكى،
پارىژغا قايتىمىسا بولمايتتى. شۇنداق قىلىپ، ئىمپېراتور
تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشنىڭ يېڭى ئاساسىنى تاپقان بولدى.
ئاۋستىرىيە ئىككى پارچە زېمىننى رېيىن ئىتتىپاقى بىلەن
رۇسىيەگە بۆلۈپ بېرىشى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ناپولېئونغا
بالقانغا بارىدىغان يول ئېچىپ بېرىشى كېرەك ئىدى. سۆھبەت
يەنە بىرقانچە ھەپتە داۋاملاشتى، ۋالېۋىسكانىڭ ئوتلۇق كۆزلىرى
ۋۇجۇدىدىكى جىددىلىكىنى پەسەيتىپ تۇراتتى.

ناپولېئون ئۆكتەبىردە ۋىيېننادىكى ئوردىدا داغدۇغىلىق پارات
ئۆتكۈزدى. بىر يىگىت پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئوردىغا
كىرىۋالغانىدى، ئۇنىڭ ھەرىكىتى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى
قوزغىغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىندى، يېنىدىن بىر قىلىچ ۋە
بىر قىزنىڭ رەسمى تېپىلدى. قاراۋۇلخاندا ھەرقانداق سوئالغا
جاۋاب بېرىشنى رەت قىلىپ «ئىمپېراتور بىلەن كۆرۈشمەن»
دەپ تۇرۇۋالدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئون سەككىز ياشلىق بۇ ئالتۇن
چاچ يىگىت ناپولېئوننىڭ ئالدىغا ئەكىلىندى. ئەستايىدىل،
ئوچۇق — يورۇق، قورقۇمسىز ھەم ئەدەپلىك بۇ يىگىتنىڭ ئىسمى
فىلىدېلىش ستاپلېس بولۇپ، بىر يېڭى دىن مۇخلىسىنىڭ ئوغلى
ئىدى. ناپولېئون فىرانسۇز تىلىدا پاراڭلاشتى.

— شۇنداق، سىزنى ئۆلتۈرمەكچىمەن.

— يىگىت، چوقۇم ئېلىشىپ قاپسەن ياكى كېسىلىڭ بار

ھېچكىمگە، بولۇپمۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرمەكچى بولغان بىر قاتلىغا بۇنداق گەپ قىلىپ باقمىغاندى. ھالبۇكى، بۇ يىگىت قىلچە تەۋرەپ قالمىدى. ناپولېئوننىڭ بۇ گېپى تەسىر قىلمىغانىدۇ، قانداق؟

— مەغپىرىتىڭىزنىڭ لازىمى يوق! مەن قىلغان ئىشىمغا پۇشايمانمۇ قىلمىدىم، پەقەت مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمىغىنىمدىن ئەپسۇسلىنىۋاتمەن، شۇ.

ئىمپېراتورنىڭ ئاچچىقى تۇتتى:

— ۋاي كاساپەت! جىنايەتنى ئادەتتىكى ئىش دەپ بىلىدىغان ئوخشىماسەن؟

— بۇ جىنايەت ئەمەس، بەلكى مەسئۇلىيەت ۋە مەجبۇرىيەت، — دەپ رەددىيە قايتۇردى ستاپلېس يەنىلا ھۆرمەت بىلەن.

— ھە، بۇ رەسمىدىكى كىم؟

— سۆيگىنىم.

— سېنىڭ تەلۋىلىكىڭنى راۋا كۆرەرمۇ؟

— مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمىغىنىمدىن ئەپسۇسلىنىدىدۇ. چۈنكى، ئۇمۇ ماڭا ئوخشاشلا سىزدىن نەپەرەتلىنىدۇ.

«چىرايلىق قىز ئىكەن، — دەپ ئويلىدى ئىمپېراتور قولىدىكى رەسىمگە قاراپ، — بۇ يىگىتنى ئۆلۈمگە بۇيرۇسام بولارمۇ؟ ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئۆتمەن، جازادىن كەچۈرۈم قىلمەن، ماڭا نەپەرەتلىنىۋاتىسى كەلگەن بولسا، بۇ ئۆزىنىڭ ئىشى، ماڭا نېمە زىيىنى يېتەتتى؟» ناپولېئون رەسمىنى چىڭ تۇتقىنىچە ستاپلېسقا يەنە بىر قېتىم مىختەك تىكىلدى:

— ئەگەر سېنى كەچۈرۈم قىلسام، بۇ قىز چوقۇم خۇش بولىدۇغۇ دەيمەن!

— شۇنداق قىلىدىغان بولسىڭىز، ھامان بىر كۈنى سىزنى ئۆلتۈرمەي قويمايمەن! — دېدى ستاپلېس كۆكۈچ كۆزلىرىنى

چەكچەيتىپ قەتئىيلىك بىلەن.

ئىمپېراتور ئارقىسىغا بۇرىلىپ، قاراۋۇلغا بۇ يىگىتنى ئېلىپ كېتىشنى بۇيرۇدى. بۇ چاغدا دىپلوماتىيە ۋەزىرىمۇ شۇ يەردە ئىدى. ناپولېئون بۇ ئىشتىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن «يورۇقلۇق جەمئىيىتى» ئۈستىدە ئۇزاق پاراخلاشتى. كېيىن بىردىنلا باشقا گەپكە ئۆتتى:

— چوقۇم سۈلھى قىلىش كېرەك. ھازىر شەھەرگە قايتىپ ئاۋستىرىيەلىكلەرنى تېپىپ كېلىڭ. مۇھىم ماددىلار پۈتۈپمۇ قالدى، پەقەت تۆلەم پۇلىنىڭ سانىلا ھەل بولمىدى، ئىككى تەرەپنىڭ تەلىپى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق پەقەت ئەللىك مىليون فىرانكىلا. بىز تەلىپىمىزنىڭ يېرىمىنى قىسقارتىپ تىنچلىق كېلىشىمگە ئىمزا قويمايلى، ئۆتكەن قېتىمقى لايىھەمۇ يامان ئەمەس ئىدى. ئۆزىڭىز زۆرۈر دەپ قارىغان ماددىلارنى قوشۇپ قويسىڭىز بولىدۇ. بۇ ئىشقا سىز تولۇق ھوقۇق بىلەن مەسئۇل بولۇڭ، ئېسىڭىزدە بولسۇن! ماڭا كېرىكى سۈلھى.

ھېلىقى يىگىتنىڭ ناپولېئونغا بەرگەن تەسىرى شۇ قەدەر كۈچلۈك بولدىكى، ناپولېئوننى «چۆچۈپ كەتتى» دېسەك، ۋەزىنى ئېغىر كېتىدۇ، «ئاگاھ بولدى» دېسەك يېنىك بولۇپ قالىدۇ، پەقەت شۇبھىلەندى دېيىشلا مۇۋاپىق بولار. ئاۋستىرىيەلىكلەر بىلەن ئۆزى بىۋاسىتە ئۈچ ئاي جىددىي تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈپ كەلگەن ئىمپېراتور ئەمدىلىكتە ستاپلېسنىڭ ئىشىغا بىر كۈن ۋاقتىنى چىقىرىش ئۈچۈنلا سۈلھى سۆھبىتىنى دىپلوماتىيە ۋەزىرىگە تاپشۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ستاپلېسنى يەنە بىر قېتىم سوراق قىلىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈردى. بىراق، بۇ ئوت يۈرەك يىگىت ئۆلۈشكە رازى بولدىكى، ئاغزىنى يۇمشاق قىلمىدى.

ئەتىسى سەھەر سائەت ئالتىدە دىپلوماتىيە ۋەزىرى كېچىچە

كېڭىشىپ پۈتۈشكەن كېلىشىمنامە لايىھەسىنى ئېلىپ كەلدى. ئىمپېراتور بۇ تىنچلىق كېلىشىمنامىسى لايىھەسىدىن ئىنتايىن رازى بولۇپ، ۋەزىرگە ئاپىرىن ئوقۇدى.

شۇ كۈنى ئەتىگەندە ھېلىقى قاتىل ئېتىپ تاشلاندى.

مۇھاپىزەتچىلەر قوشۇنى يولغا چىقىش ئالدىدا ئىمپېراتور بۇ ئىشنى يەنە تلغا ئېلىپ:

— ھېچقاچان بولۇپ باقمىغان بىر ئىش بولدىغۇ بۇ، شۇنچە ياش بىر گېرمان، بىر يېڭى دىن مۇخلىسى، شۇنچە ياخشى تەربىيە ئالغان بىر يىگىت مۇشۇنداقمۇ ئېغىر جىنايەت ئۆتكۈزسە - ھە! - دەدى، ئاندىن، - ئۇنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى ئىپادىسى قانداق بولدى؟ - دەپ سورىدى.

جاۋاب شۇ بولدىكى، ستاپلېس ئۆزىگە توغرىلانغان مىلتىققا يۈزلىنىپ ئاۋازىنىڭ بارچە: «ياشسۇن ئەركىنلىك! يوقالسۇن زوراۋان پادىشاھ!» دەپ شوئار توۋلاپتۇ. ئىمپېراتور زۇۋان سۈرمىدى.

ناپولېئون يىگىتنىڭ يېنىدىن تېپىلغان گېرمان قىلىچىنى پارىژغا ئېلىپ كېتىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈردى.

يىگىرمە ئىككىنچى، ۋارس

خان ش يوسېفىن ھوشىدىن كەتتى. ناپولېئون ھەرەمئاغىنى چاقىرتىپ، خانىشنى يۈدۈپ ئەكىرىپ قويۇشقا بۇيرۇدى، ئۆزى شام كۆتۈرۈپ ئالدىدا يول باشلاپ ماڭدى. كارىدور ئىنتايىن تار بولغاچقا، شامنى مۇلازىمغا تۇتقۇزۇپ، يوسېفىننى ھاپاشلاپ ماڭغان ھەرەمئاغىسىغا ياردەملەشتى. ناپولېئون يوسېفىننى كارىۋاتقا ئاۋايلاپ ياتقۇزۇپ قويغاندىن كېيىن ھاياجان بىلەن چىقىپ كەتتى. ناپولېئون بوسۇغىدىن ئاتلار - ئاتلىمايلا

يوسېفىن كۆزىنى پاللىدە ئاچتى، چىرقىراشلىرى، ھوشىدىن كېتىشلىرى ساختا ئىدى. ھەرەمئاغسى ناپولېئونغا ھەقىقىي ئەھۋالنى ئاشكارىلاپ، يوسېفىننى يۈدۈپ راۋاقتقا چىقىپ كېتىۋاتقىنىدا يوسېفىننىڭ «بەك چىڭ سىقىپ ئاغرىتىۋەتتىڭىز» دېگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

روشەنكى، يوسېفىن ئىنتايىن قورققان ۋە ئازابلانغانىدى، چۈنكى ناپولېئون بۈگۈن ئاخشام ئۇنىڭغا توپتوغرا ئون بەش يىل خانىش بولۇپ تۇرغان بۇ ئوردىدىن ئايرىلىشى كېرەكلىكىنى ئېيتقاندى. ناپولېئوننىڭ قارىشىچە، ئىشلار بۇنداق كېتىۋەرسە بولمايتتى. چۈنكى، جىمى كىشى ئۈنۈمنى كۈتۈپ تۇرماقتا، چەت ئەلدە ئەسەيىي گېرمانلار قىلىچىنى يالىڭاچلاپ دېۋەيلەپ تۇرماقتا، مەملىكەت ئىچىدە بولسا فۇشى ئىنگىلىزلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ سۇيقەست ئىشلەتمەكتە ئىدى. شۇڭا، ناپولېئوننىڭ بىرەر خان جەمەتىنىڭ مەلىكىسىدىن ئوغۇل پەرزەنتلىك بولۇشىغا توغرا كېلەتتى. ۋېيىننادىن ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپلا يوسېفىنغا جىمى دەردىنى تۆكۈپ بەردى. بويىدا ئالتە ئايلىق بولغان چىرايلىق پۈلەك خانىمنى خانىشلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزالمىتتى. ۋاھالەنكى، خانىمنىڭ بويىدىكى بالا بولسا ئۇزاقتىن بۇيان تەشنا بولۇپ كەلگەن پۇشتى ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، قايسى ئايالنىڭ خانىشلىققا تاللىنىدىغانلىقىنى ھازىرغا قەدەر ئۆزۈمۈ بىلمەيتتى.

يوسېفىنمۇ قاتناشقان ئائىلە يىغىنىدا ناپولېئوننىڭ ئاپىسى، ئاكا - ئۇكا ۋە سىڭىللىرى ئۈستەلنى چۆرىدەپ، قوشۇمىلىرىنى تۈرگىنىچە زۇۋان سۈرمەي ئولتۇرۇشاتتى. يوسېفىن ئۇلارنىڭ «بۈگۈن ئاخشام بۇ قېرى خوتۇننى كۆزىمىزدىن يوقىتىپ ئاخىر مەقسىتىمىزگە يېتىدىغان بولدۇق» دەپ ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇراتتى. ھاياجىنىنى باسالماي

قالغان ئىمپېراتور: «خانىشىم پەرزەنتلىك بولۇش ئۈمىدىم يوققا چىقتى، ئاجرىشىپ كېتىشكە مەجبۇر مەن» دەپ جاكارلىدى. بۇ بىر قەدەمنى باسماقنىڭ نەقەدەر تەسكە توختىغانلىقىنى تەڭرى ئۆزى بىلىدۇ. بىراق، فىرانسىيەنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ھەرقانداق قۇربان بەرسىمۇ ئازلىق قىلاتتى. «ئون بەش يىلدىن بۇيان خانىش تۇرمۇشۇمنى نۇرلاندۇرۇپ كەلدى، مەن خانىشقا ئۆز قولىم بىلەن خانىشلىق تاجىنى كىيىدۈرگەنمەن، شۇڭا ئۇنىڭ خانىشلىق سالاھىيىتى ۋە نامىنى ساقلاپ قېلىش قارارىغا كەلدىم.» يوسېفىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا شۇنچە تىرىشقان بولسىمۇ، ناپولىئوننىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىش تەلىپىگە قوشۇلۇپ تەييارلىغان جاۋابنامىسىنى يىغا تۇتۇپ كېتىپ ئوقۇيالىماي سودىيەگە ئوقۇتتى.

ئاندىن ھەممەيلى نىكاھتىن ئاجرىشىش كېلىشىم نامىسىگە ئىمزا قويدى، ناپولىئوننىڭ ئىمزا سى ئادەتتىكىدىن ئېنىق يېزىلدى. يوسېفىن خۇددى ناپولىئوندىن پاناھلىق ئىزدىگەندەك ئۇنىڭ ئىمزا سىغا يېقىن قىلىپ ئۆز ئىمزا سىنى قويدى. ۋالدىخانمۇ خۇددى ئوغلى ئىمزا سىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان «N» ھەرپىنى يازغىنىدەك ئۆز ئىمزا سى ئورنىدا «M» ھەرپىنى يېزىپ، ئاستىغا ئۇزۇن توغرا سىزىق تارتىپ قويدى.

يوسېفىن شۇ كۈنى ئاخشىمى كۈتۈلمىگەندە ناپولىئوننىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كارىۋىتىلغان يېقىنلاشتى. شۇ تاپتا چاچلىرى چۇۋۇق، كۆزلىرى لىققىدە ياش ئىدى. ئەتىسى ناپولىئوننىڭ قولتۇقلىشى بىلەن ھەسرەت ئىچىدە ئوردىدىن چىقىپ، پەيتونغا چۈشۈپ ماربىسون قورۇقىغا يۈرۈپ كەتتى.

ناپولىئون شۇ كۈنى ئۆزى يالغۇز تېلىانۇن قەسىرىگە بېرىپ، ئادەمسىز چۆلدەرەپ تۇرغان بۇ قەسىردە ھېچقانداق كىشىنى قوبۇل قىلماي، بۇيرۇقمۇ چۈشۈرمەي، كىتابمۇ ئوقۇماي،

خاتىرىمۇ يازماي ئۈچ كۈن تۇردى، بۇ ھال خۇددى بۇددا راھىبلىرىنىڭ ئۈچ كۈننى ئىستىقامەت بىلەن ئۆتكۈزگىنىگە ئوخشايتتى. ئون بەش يىل مابەينىدە ئىچكى كۈچنىڭ تۈرتكىسىدە تىنماي ئايلىنىپ كەلگەن غايەت زور چاق تۇنجى قېتىم ئۇدا ئۈچ كۈن ئايلىنىشتىن توختىدى. ئۈچ كۈندىن كېيىن ماربېسون قورۇقىغا بېرىپ سابىق ئايالىنى يوقلىدى، قايتىپ كېلىپ يەنە خەت يازدى:

دوستۇم، بۈگۈن رەڭگىروپىڭىز ئويلىغىنىدىنمۇ ئوسال كۆرۈندى، مۇنچە پەرىشان بولۇپ كەتمىسىڭىز بولاتتى. سالامەتلىكىڭىزنى ئاسراڭ، مېھىر - مۇھەببىتىمدىن شۈبھىلەنمەڭ، سىز بەختلىك بولمىسىڭىز، مەن قانداقمۇ بەختلىك بولاي... ئۇ ئېلېرس قەسىرىگە قايتىپ بېرىپ قارىغۇدەك بولسام، شۇنچە چوڭ قەسىر سىز بولمىغاچقا، چۆلدەرەپ قالغاندەك تۈيۈلۈپ كۆڭلۈم بۇزۇلدى، شۇ قەدەر غېرىبىسىندىم... خۇشۇاق ياشاڭ، قەدىردان دوستۇم، ئېسىڭىزدە تۇتۇڭ، سىزگە تاتلىق ئۇيقۇ يار بولسۇن...

ئاندىن تۈگمەس خىراجەت ھېساباتىغا ئۆتتى: يوسىقىغا ھەر يىلى ئۈچ مىليون فىرانك بەرمەكچى، بىر جۈپ قىزىل ياقۇت ھالقىنىمۇ قوشۇپ بەرمەكچى بولدى.

شۇنداق قىلىپ، تۆت مىليون فىرانك چىقىم قىلغان بولمىەن. بۇنىڭدىن ئىلگىرى ياقۇت سودىگىرىگە قويۇلۇپ كەتمەي دەپ ياقۇتنى باھالىتىپ كۆرگەن... ماربېسون قورۇقىدىكى ئىشكاپىڭىزدە بەش - ئالتە يۈز مىڭ فىرانك بار، شۇ پۇلغا كۈمۈش قاچا - قۇچا ۋە كىيىم - كېچەك ئېلىۋالارسىز. مەن سىزگە بىر يۈرۈش چىرايلىق فارفور قاچا - قۇچا بۇيرۇتۇپ قويدۇم، كۇلالىچىلارغا چوقۇم دېگىنىڭىز بويىچە كۆڭلىڭىزدىكىدەك لايىھەلەپ ئىشلەشنى جېكىلەپمۇ قويدۇم... بۈگۈن ئەتىگەن يوقلاپ بارغىنىمدا، بىر

مۇلازىمىنىڭ ئېيتىشىچە، سىز يەنە يىغلايسىز، مارمېسون قورۇقنىغا كۆچۈپ بېرىپلا جاسارتىڭىزنى يوقاتتىڭىزمۇ؟ بىز ئۇ ماكاندا بىر - بىرىمىزگە كۆيۈپ - پىشىپ شادىمان ياشىغاندۇق، مۇھەببىتىمىز مەڭگۈ ئۆزگەرمەس مۇھەببەتتۇر. ھېچبولمىغاندا مېنىڭ قەلبىمدىكى مۇھەببەت ئوتى مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ. سىزنى يوقلاپ تۇرغۇم بار. بىراق، ئالدى بىلەن سىزنىڭ بانۇر ياكى ئاجىز ئايال ئىكەنلىكىڭىزنى بىلىشىم كېرەك. مەنغۇ ئاجىز، بۇنىڭدىن تولىمۇ ئازابلىنىمەن. خوش، يوسىقىن، خەيرلىك بولۇڭ.

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي باش ۋەزىر نىقابلىق تانسا ئويۇشتۇردى، ۋەيپىننانىڭ فىرانسىيەدە تۇرۇشلۇق سابىق باش ئەلچىسى كىنەز مېتتېرنىڭ خانىمىمۇ بۇ تانىدا بار ئىدى، نىقابلىق بىر ئادەم خانىمنىڭ قولىدىن يېتىلەپ تالاغا ئېلىپ چىقتى. ئۇ ئادەمنىڭ كىملىكى ھەممە كىشىگە ئايان ئىدى. گەرچە نىقابسىز ناپولېئوننى مۇكەممەل چۈشىنىدىغان ئادەمنى تاپقىلى بولمىسىمۇ، ئەمما نىقابلىق ناپولېئوننى بىر قاراپلا بىلىۋالغىلى بولاتتى. ناپولېئون بىرقانچە ئېغىز چاقچاق پاراڭ قىلىشقاندىن كېيىن، مەلۇم مەلىكىنىڭ ئۆزىنىڭ نىكاھلىنىش تەلپىنى قوبۇل كۆرىدىغان - كۆرمەيدىغانلىقىنى سورىدى.

— بىلمەيمەن، ئالىيلىرى.

— ئەگەر سىز شۇ مەلىكىنىڭ ئورنىدا بولۇپ قالغان بولسىڭىز، تەلپىمنى قوبۇل كۆرەتتىڭىزمۇ؟

— قىلچە ئىككىلەنمەستىن رەت قىلغان بولاتتىم، — دېدى ۋەيپىننالىق بۇ ئېسىلزادە خانىم.

— ۋاي تاش يۈرەك! ئېرىڭىزگە خەت يېزىپ، بۇ ھەقتە پىكىر ئېلىپ بېقىڭ!

— ئۇنداق بولسا خانزادە سىۋارزېنېرگە ئېيتىڭ، ئالىيلىرى، ئۇ ياق ھازىر فىرانسىيەدە تۇرۇشلۇق باش ئەلچى.

شۇنداق قىلىپ، ناپولېئون نىكاھتىن ئاجراشقاندىن كېيىن
ئىنقىلاب دەۋرىدىكى تۈز سۆزلۈك مىجەزنى ئەسلىگە
كەلتۈرگەنىدى. شۇ ئاخشىمى ئېۋگېنغا ئەتىسى ئەتىگىنى
ئاۋسترىيە باش ئەلچىسى بىلەن بۇ مەسىلە ئۈستىدە كۆرۈشۈشنى
تاپشۇردى. خابىسبۇرگ جەمەتىدە ھېچكىم مۇنچە كەسكىن
خاراكتېرگە ئىگە ئەمەس ئىدى. ناپولېئون ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ
ئىنتايىن تەبىئىي بىر ئىش ئىدى. چار پادىشاھ ھېچقانداق ئىپادە
بىلدۈرمىگەچكە، تۆت قېتىملىق ئۇرۇشنىڭ ھەممىسىدە مەغلۇپ
بولغان ۋە يېنىناغا تەسەللى بېرىشكە توغرا كەلدى. ئەگەر ئاسان
قولغا كەلمەيدىغان نەرسىگە زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ
بولسىمۇ دەرھال ئېرىشەلمەيدىغان بولسا نېمىشقا ئاجرىشاتتى.
ناپولېئوننىڭ ۋۇجۇدىدا كورسىكالقلارغا خاس جەمەت قارىشى
يەنە ئۆزىنى كۆرسەتكىلى تۇردى. ھەتتا ئۇرۇش ئالدىدا ھەربىي
يىغىن ئېچىشنىمۇ خالىمايدىغان بۇ ئادەم نىكاھتىن ئاجرىشىش
ئالدىدا ئائىلە يىغىنى ئاچقاندى، قايتا ئۆيلىنىش ئالدىدىمۇ يەنە
بىر قېتىم ئائىلە يىغىنى ئاچتى. ئائىلە ئەزالىرى ۋە ئوردا
ئاقساقاللىرى بۇنىڭدىن ئالتە ھەپتە ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا
ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشاتتى. بۇ يىغىنغا قاتناشقان بىر
كىشىنىڭ ئاشكارىلىشىچە، ھەممەيلەن تولمۇ خىجالەتچىلىك
ئىچىدە قالغانىدى. ئىمپېراتور ئۆزىنىڭ ئوغۇللىق بولۇش
ئارزۇسىنى بايان قىلىپ ئۆتكەندىن كېيىن، مۇنداق بىر
مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدى:

— ئارزۇيۇم بويىچلا ئىش كۆرۈشۈم مۇمكىن بولغاندا،
ئالدىدىغان قىزىمنى يۇقىرى قاتلامدىكى ئاقسۆڭەكلەر ئىچىدىن،
باتۇر فىرانسىيە قىزلىرى ئىچىدىن تاللاپ، ئەڭ ئېسىل
فىرانسىيە قىزىنى فىرانسىيە خانىشى قىلغان بولاتتىم. بىراق،
كىشى زامانغا باقمىسا، باشقا ئەللەرنىڭ ئورۇپ - ئادىتىگە

ماسلاشمىسا، سىياسىي مەسئۇلىيەتنى نەزەرگە ئالمىسا بولمايدىكەن. نۇرغۇن پادىشاھ - كىنەزلىرى مەن بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈشنى خالايدۇ، ياۋروپادىكى ھەرقانداق بىر خانىدانلىقنىڭ كۈيۈ ئوغۇل بولۇش تەلپىمىنى رەت قىلمايدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل. ئاۋستىرىيە، رۇسىيە ۋە ساكسونىيەلەرنى ئويلىشىپ كۆرۈشكە بولىدۇ. ھەرقايسى ئىنگلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ باقسام دەيمەن.

بۇ مۇستەبىتنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەنئەنىۋى ئىدىيە يەنە ھۆكۈمران ئورۇنغا ئۆتتى، مەغلۇبىيەتنىڭ ئاچقۇچلۇق سەۋەبىمۇ دەل شۇ ئىدى. نېمە ئۈچۈن ئۆزى كۆيىدىغان ۋالېۋىسكا خانىش بولمايدۇ؟ ئەگەر فىرانسىيەنىڭ خانىشى جەزمەن فىرانسۇز قىزلىرىدىن بولۇشى كېرەك دېيىلىدىغان بولسا، نېمە ئۈچۈن ئۆزى تەيىنلىگەن خانزادىلەرنىڭ قىزلىرىدىن بىرىنى تاللىمايدۇ؟ ئىلگىرى كونا سۇلالىلەرنى ئۆزگەرتىپ ئىككى قېتىم ئۆزىگە ئۆزى تاج كىيىدۈرگەن، ۋارىس ئاقسۆڭەكلىرىنى چاكارغا ئايلاندۇرۇپ قويغان، بىر پادىشاھنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئەرزىمەس بىر دۇكاندارنىڭ ئوغلىنى ئورنىغا دەستەتكەندى. ئەمدىلىكتە ئوغۇللىق بولۇش، «زامانغا بېقىپ ئىش كۆرۈش» ئۈچۈنلا سۆيۈملۈك ئايالى بىلەن ئاجراشتى، بۇ ھال كىشىلەرنىڭ ئەپسانىۋى قەھرىمانغا بولغان چوقۇنۇشىنى سۇسلاشتۇرۇۋەتمەمدۇ؟

ھەممەيلىن خۇددى ئالدىنلا گېنى بىر قىلىۋالغاندەكلا فىرانسۇز قىزىنى تاللاشقا قارشى ئاۋاز بەردى. ئېۋگېن بىلەن تاللىرىن ئاۋستىرىيە خانىدانلىقىدىن قىز تاللاشنى ياقلىدى؛ مۇرات باشقىچە پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ماركىي ئانتوۋانت دۆلەتكە بەختسىزلىك پەيدا قىلىدۇ دېدى؛ بەزىلەر رۇسىيەدىن تاللاشنى ياقلىدى، يەنە بەزىلەر ساكسونىيە جەمەتىدىن تاللاشنى ياقلىدى. ئىمپېراتور ئۇلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ ئۆتكەندىن

كېيىن يىغىنىنى ئاخىرلاشتۇردى - دە، بەربىر ئاللىبۇرۇن كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغىنى بويىچە ئىش كۆرۈپ، شۇ ئاخشىمىلا ۋەيىنناغا مەكتۇپ ئەۋەتتى، بۇ يىغىنغا قاتناشقانلار ئىچىدە ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى ھەممىدىن ئېنىق كۆرۈپ يەتكەن بىر ۋەزىر ئىمپېراتورنىڭ رۇسىيەگە كۈيۈئوغۇل بولۇشىنى كۈچىنىڭ بارىچە تەشەببۇس قىلاتتى، ئەمما ھەقىقىي سەۋەبىنى ئاشكارا تىلغا ئالماي، ئاستىرتىن ئىزاھلاپ:

— ئىككى يىل ئىچىدە بىز قۇدىلاشمىغان ئىككى دۆلەت بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن، ئاۋستىرىيە ئۈچ دۆلەت ئىچىدە تاقابىل تۇرماق ئەڭ ئاسانغا توختايدىغان دۈشمەندۇر، — دىدى.

ئىمپېراتور چار پادىشاھقا ئەۋەتكەن خېتىدە كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى ئۇزاقتىن بۇيان چۈشەپ كەلگەنلىكىنى ھەمدە فىرانسىيە ئىمپېرىيەسىنىڭ ئوردىسىغا رۇسلارغا خاس پىراۋۇسلاۋىيە دىنىنىڭ باستىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇشۇمۇ ئەقىلگە سىغمايدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى قەيت قىلىپ ئۆتتى. ئاخىرىدا ۋاقتى بولۇشۇمچە مەلىكىڭىز ئاننا ئەمدىلا ئون بەش ياشقا كىرىپتۇ، تېخى بويىغا يەتمەپتۇ، خانىش بولۇشتەك ۋەزىپە ئېغىر كەلگۈدەك. مەن ئوغۇللۇق بولۇشقا ئالدىراپ قالدىم، مەلىكە ئاننانىڭ تامامەن بويىغا يېتىپ ئوغۇل تۇغۇپ بېرىشى ئۈچۈن يەنە ئۈچ يىل كېتىدۇ، ئۇ چاغقىچە كۈتۈپ تۇرالمايغۇدەكمەن، دەپ يېزىپ، ئاشۇنداق يوقىلاڭ سەۋەبلەر بىلەن ئەينى ۋاقىتتا ئوتتۇرىغا قويغان رۇسىيە بىلەن قۇدىلىشىش تەلىپىدىن ئەپلەپ - سەپلەپ يېنىۋالدى.

خايسىبۇرگ جەمەتى تازا ئاينىغان غول جەمەت ئىدى. ناپولېئون بولغۇسى قېيىنئانىسىنىڭ ئون ئۈچ پەرزەنت تۇغقانلىقىدىن، ئانا جەمەت بۇغۇنلىرى ئىچىدە بىرىنىڭ ئون

يەتتە پەرزەنت، يەنە بىرىنىڭ يىگىرمە ئالتە پەرزەنت
تۇغقانلىقىدىن ۋاقىپ بولۇپ، خۇشاللىقىدا ۋارقىرىۋەتتى:

— مەن ئالىدىغان ئايال دەل شۇ ئىكەن!

شۈبھىسىزكى، ئاۋستىرىيە پادىشاھى فىرانسسى فىرانسىيە
ئىمپېرىيەسىنىڭ بۇ نىكاھ تەلىپىنى قوبۇل قىلاتتى، ئون
سەككىز ياشلىق قىزىمۇ قارشى چىقىمايتتى. ئىمپېراتور
مەلىكىگە ئۆز قولى بىلەن بىر پارچە خەت يازدى، گەرچە بۇ خەت
ئىلىپ - تارتىپ يېزىلغان بولسىمۇ، بەزى جايلارنى ئوقۇغىلى
بولاتتى. گەرچە ئىمپېراتورنىڭ كاتىپى مېنىۋال بىرچەتتە
ئىمپېراتورنىڭ خېتىنى ئۈستىدىن بويلاپ تۈزەشتۈرۈپ بەرگەن
بولسىمۇ، يەنىلا ئوقۇماق تەس بولۇپ، باشلانغۇچ مەكتەپ
ئوقۇغۇچىسىنىڭ خېتىدىن قېلىشمايتتى.

سۆيۈملۈك سىڭلىم، تەبىئىي گۈزەللىكىڭىز، لاتاپىتىڭىز بىلەن
مېنى مەھلىيا قىلىدىڭىز، ئۆمرۈم بويى خىزمىتىڭىزدە بولۇشقا
رازىمەن. خان ئانتىڭىزدىن سىزنىڭ بەختىنى قولۇمغا تاپشۇرۇشنى
ئۆتۈندۈم، سىزمۇ ماڭا شۇنداق ھوقۇق بەرگەيسىز، ئەگەر مېنى
قوبۇل قىلىشىڭىز بىر خىل مەجبۇرىيەت تۈپەيلىدىن ياكى ئاتا -
ئانىڭىزغا ئىتائەت قىلىش يۈزىسىدىن بولمىغىنىدا، تولىمۇ شادلانغان
بولاتتىم. كۆڭلىڭىزدە ماڭا شۇنچىكىلا مۇھەببەت بولسا، بۇ
ئىلتىپاتىڭىزنى كۆز قارىچۇقۇمدەك قەدىرلەپ مەڭگۈ ۋاپادارلىقىڭىز
بولاتتىم، ھەر ئىشتا رايىڭىزغا باقاتتىم ھەمدە بۇنى ئۆمرۈمدىكى ئەڭ
يۈكسەك ئىش دەپ بىلەتتىم...

قايسىبىر ئۇلۇغ تالانت ئىگىسى مۇنچە ئوتۇرۇقسىز خەت
يېزىپ باققان بولغىدى؟ مەلىكىنىڭ بۇ نىكاھقا باشقا سەۋەب
تۈپەيلىدىن ئەمەس، پۈتۈنلەي ئاتا - ئانىسىغا بولغان
ئىتائەتمەنلىكى ۋە ۋاپادارلىقى يۈزىسىدىنلا قوشۇلغانلىقى

ناپولېئونغا ئايان ئىدى، ئەلۋەتتە. مەلىكىنىڭ ناپولېئونغا — ئىسمىنى ئاڭلىغانلىكى كىشى تەڭرىدىن پاناھلىق تىلەپ كېتىدىغان بۇ ئالۋاستىغا قىلچە مۇھەببىتىنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ناپولېئونغا يەنە شۇ نەرسىمۇ ئايانكى، بۇ قىزچاقنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ ئولتۇرغانغا قارىغاندا تېخىمۇ ئۇلۇغ ئىشلار كۈتۈپ تۇرماقتا ئىدى. يەنە كېلىپ، بۇ قىز خابىسبۇرگ جەمەتىنىڭ پۇشتى بولۇش شەرىپىگە مۇشەررەپ بولغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا چېچەنمۇ، چىرايلىقمۇ ئەمەس، مەردانە، مېھرى ئىسسىقمۇ ئەمەس ئىدى. ھېچقاچان ھېچكىمدىن ھېچنېمە تىلىمەيدىغان ناپولېئون ئەنە شۇنداق نازۇك مۇھىتتا مەكتۈپ يېزىشقا مەجبۇر بولغانىدى.

ناپولېئون دوستى بىرتخېرنى (ۋېيېنناغا بېرىپ ئۆزىگە ۋاكالىتەن مەلىكىگە تەلەپ قويغاچ) كېلىنچەككە ئالماس بىلەن زىننەتلەنگەن رەسىمنى ۋە قىممىتى بىر مىليون بەش يۈز مىڭ فىرانكقا يارايدىغان ياقۇتنى سۆيگۈ سوۋغىتى سۈپىتىدە ئېلىپ بېرىشقا ئەۋەتتى. خوفبورگتا ۋاكالىتەن ئۆتكۈزۈلگەن توي مۇراسىمىدا كېلىنچەكنىڭ كۆپ قېتىم ناپولېئوننىڭ قولىدا مەغلۇپ بولغان تاغىسى كىنەز چارلىز ناپولېئونغا ۋەكىل بولدى. ناپولېئون بۇ چاغدا دۆلەت ئىشلىرىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ كىيىم - كېچەك، ئۆي - جاھازىلىرى بىلەن بولۇپ كەتتى. ماري ئانتوۋاننىقا بەش مىليون فىرانك قىممىتىدە تويلىق تەييارلىدى، ماريىنىڭ قىز مېلىنىڭ قىممىتى بولسا ئاران بەش يۈز مىڭ فىرانكقا يارايتتى. ناپولېئون ئەدەپسىزلىك قىلىپ قويۇپ خابىسبۇرگ جەمەتىنىڭ كۈلكىسىگە قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ماري ئانتوۋاننىڭ فىرانسىيەگە كېلىش يولى ۋە باشقا تەپسىلاتلىرىنى ئىنچىكە تەتقىق قىلىشقا كىرىشىپ، تىككۈچىگە مودا كىيىملەرنى بۇيرۇتتى، موزدۇزغا

پىستانلىق ئاياغلارنى تىكتۈردى. ئورۇقلاش ئۈچۈن ھەدەپ ئات
 مىندى، شىكارغا چىقتى، تانسىمۇ ئۆگەندى.

كېلىنچەك فىرانسىيەگە كەلگۈچە سەپەر ئۈستىدە ئارقا -
 ئارقىدىن ئۈزۈلدۈرمەي ئىلىپ - تارتىپ يېزىلغان مۇھەببەت
 مەكتۇپلىرىنى تاپشۇرۇۋالدى، مەلىكە بۇ مەكتۇپلاردىكى «N»
 ھەرىپى بىلەن يېزىلغان ئىمزا دىن باشقا خەتنى ئوقۇيالمىتتى،
 بۇنىڭدىن باشقا يەنە ھەر كۈنى گۈلدەستىلەرنى تاپشۇرۇۋالدى،
 يەنە بىر كۈندىن كېيىن كومپىيۇتىردا ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن
 ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان قورقۇنچلۇق ئېرى بىلەن كۆرۈشتى.

توساتتىنلا ئوتتەك قىزغىنلىقى، ئىنقىلابچىغا خاس قەيسەرەنە
 ئىرادىسى ۋە باتۇرلۇقى تۇتۇپ كەتكەن ناپولېئون كۈنچە
 قاتىدە - يوسۇنلارنىڭ چۈشەنچىسىنى پىچاقلاپ تاشلاپ،
 سورۇنلۇق كىيىمنى سېلىپ، ئورنىغا كۈنچە ھەربىي فورما
 كىيىپ، بەلگىسىز تۆت چاقلىق يېنىك پەيتونغا چاققانلىق بىلەن
 سەكرەپ چىقتى - دە، كېلىنچەكنىڭ ئالدىغا چىقىش ئۈچۈن
 يۈرۈپ كەتتى. يولدا قار - يامغۇردا قالدى، ئەسلىدە
 كېلىنچەكنىڭ ئالدىدا تۇيۇقسىز پەيدا بولماقچىدى، ئات
 ئالماشتۇرۇۋاتقاندا كېلىنچەكنىڭ ھارۋىسىنى تونۇۋېلىپ:
 «ئىمپېراتور ئالىيلىرى!» دەپ ۋارقىرىۋەتتى. ئىمپېراتور
 دەرھال كېلىنچەكنىڭ پەيتونغا چىقىپ يېنىدا ئولتۇرۇۋالدى -
 دە، كېلىنچەكنىڭ كېنىزىكىنى چۈشۈرۈۋېتىپ، ئۈستىبېشىنىڭ
 چىلىق - چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكىنىگە قارىماي قاقاھلاپ
 كۈلگىنىچە چۈككىدە سۆيۈۋالدى. كېلىنچەك بۇ
 خىجالەتچىلىكتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن چېچەنلىك بىلەن:

— ئالىيلىرى، سىز رەسمىڭىزدىكىدىن كۆپ چىرايلىق
 ئىكەنسىز، — دەپ ماختاپ قويدى.

«چىرايلىق ئەمەس ئىكەن، — دەپ ئويلىدى ناپولېئون

كۆڭلىدە، — مەڭزىدە سەپكۈنى بار ئىكەن، لەۋلىرى قېلىن، كۆكۈچ كۆزلىرى پۇلتىيىپ تۇرىدىكەن، كۆكسى بەك چوڭ ئىكەن. بىراق، ھەرھالدا غۇنچىدەك ناتىۋان قىز - دە.»

شۇ كۈنى ئوردا مۇراسىمچىلىرى بىر ھەپتە تەييارلىغان مۇراسىم نومۇرلىرىنىڭ لاتىسى سۇغا چىلاشتى. كىشىلەر پادىشاھ جەمەتىدىكىلەرنىڭ مۇراسىم قائىدىلىرىگە ئېسىلىۋالماي، ئەركىن كىرىپ - چىقىپ يۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈشتى. گۈل تەقدىم قىلغۇچى قىزلارمۇ تىلەكلىرىنى قىسقارتىپ ئېيتىشقا مەجبۇر بولدى. چۈنكى، ھەممەيلەن يامغۇردا چىلىق - چىلىق ھۆل بولۇپ، سوغۇقتىن دىر - دىر تىتىرىشىپ تۇراتتى. ھاپىلا - شاپىلا تەييارلانغان كەچلىك تاماقتا كارولىنا يېڭى ئەر - خوتۇنلارغا ھەمراھ بولدى، ھەممەيلەن سەھەر ۋاقتى سائەت بىر بولغاندا ئاندىن ئارام ئېلىشتى. ناپولېئون كاردىنال تاغىسىنى چاقىرتىپ كەلدى، بۇ تاغىسى نىكاھ مەسىلىسى بويىچە مۇتەخەسسسى ئىدى. ناپولېئون ئۇنىڭدىن ماريى لۇئىسنىڭ ۋىيېننادا ۋاكالىتەن توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ قانۇنلۇق ئايالى بولغان - بولمىغانلىقىنى سورىدى.

— شۇنداق، ئالىيلىرى، ھەق - تەلەپ قانۇنغا ئاساسەن، ماريى لۇئىس سىزنىڭ ئەمرىڭىزگە ئۆتتى.

ئىمپېراتور ئەتىسى خانىشنىڭ كارىۋىتىغا ئىككى كىشىلىك ناشتىلىق بۇيرۇدى، بىرەر سائەتتىن كېيىن ھەممە كىشى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپتى.

ناپولېئون ھاياجانلىنىپ كەتكەچكە شۇنداق قىلغان ھەم بۇ ھۇجرا لەتىپىسى پەيدا بولغانىدى. بىراق، ئەنئەنىۋى قاراشلارنى خۇددى جەڭگاھلاردا دۈشمەنلىرىنى بويسۇندۇرغاندەك بويسۇندۇرغانىدى. شۇبھىسىزكى، بۇ ھال خابىسبۇرگ

خانىدانلىقنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى، بۇ ناپولېئوننىڭ دۇنيانى بويسۇندۇرغۇچى ئىستېلاچىغا خاس سالاھىيىتىگە ناھايىتى ماس كېلەتتى.

ناپولېئون ئەتىسى ياۋاش قېيىنئانتسىغا: «مارىي مېنىڭ تەلپىمنى قاندۇردى، بىز بىر - بىرىمىزگە بولغان مۇھەببەتتىمىزنى ئۈزۈكسىز ئىزھار قىلدۇق، مەجەزىمىز ناھايىتى قاتتىق قالدى... بۇ سۆيۈملۈك سوۋغىتىڭىز ئۈچۈن سىزگە ھەشقاللا» دەپ ئىككى بىسلىق خەت يازدى. تاغىسى پارىژدا ناپولېئون ئۈچۈن رەسمىي ۋە تەنتەنلىك توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئۆتكەن قېتىم يوسېفىن بىلەن توي قىلىپ سەككىز يىل ئۆتكەندە رەسمىي توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلگەنىدى، بۇ قېتىم ئاران ئىككى ھەپتىلا كېچىكتى.

بۇ كېلىنچەك ئىمپېراتورغا تولمۇ سۆيۈملۈك تۇيۇلدى.

— گېرمان قىزلىرىنى ئالساڭلار بولغۇدەك، گېرمان قىزلىرى مۇلايىم، ئاق كۆڭۈل، ئىپەتلىك، قىزلىگۈلنىڭ غۇنچىسىدەك گۈزەل كېلىدىكەن، — دېدى ئۇ ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە.

مارىي ناپولېئوننىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن ئىنتايىن چىقىشىپ كەتتى، ناپولېئون بۇ ھالدىن بەك تەسىرلەندى، ئائىلىسىنىڭ ئىناقلىقى ناپولېئون ئۈچۈن بىر يېڭىلىق ئىدى. ناپولېئون پەرداز ئۈستىلىگە كېلىپ ماريىنىڭ مەڭزىنى سىلاپ تۇرۇپ: «چىرايلىقىم» دەيتتى.

بىرقانچە ھەپتىدىن كېيىن پولشادىن ۋېيېننادىكى ئوردىدا ھامىلىدار بولغان ۋالبۇنسكا تۇغدى، دەپ خەۋەر كەلدى، بالا ئوغۇل ئىدى. ناپولېئوننىڭ قەلبىنى ئېيتقۇسىز مۇرەككەپ بىر تۇيغۇ چۇلغىۋالدى. چۈنكى، ھازىرقى ئايالىمۇ ۋېيېننادىكى ئوردىدىن كەلگەنىدى. ۋاھالەنكى، بۇ ئايالنىڭ ھامىلىدار

— بالا تەتۈر كېلىپ قالدى، ئانا - بالىنىڭ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە.

ناپولېئوننىڭ پۈتكۈل پىلاندىكى زور سۇلالە بىناسى تەۋرەپ قالدى. دوختۇر «ئانىنى ساقلاپ قالمىزمۇ ياكى بالىنىمۇ» دەپ سورىدى، پولات ئىرادىلىك ئەزمەت نېمىدەپ جاۋاب بېرەر؟ ئاۋۋال بالىنى قۇتقۇزايلى دەرمۇ؟ ناپولېئوندىن باشقا يەنە نۇرغۇنلىغان كىشىلەر بالىنىڭ يورۇق دۇنياغا كۆز ئېچىشىغا تەشنا بولۇپ تۇرۇۋاتاتتى! ماريى لۇئىس نېمىدى، ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ئىمپېراتورغا ئوغۇل تۇغۇپ بېرىش، ئىمپېراتور بۇنىڭدىن باشقىنى تاللىسۇنمۇ؟

— ئاددىي پۇقرالارنىڭ تۇغۇتىنى قانداق بىر تەرەپ قىلغان بولساڭلار، شۇ بويىچە ئىش كۆرۈڭلار، ئانىنىڭ ھاياتى مۇھىم. ئىككى سائەتتىن كېيىن بالا ئامان - ئېسەن تۇغۇلدى، ئانىمۇ ئامان - ئېسەن يەڭگىدى، پۈتۈن پارىژلىقلار ئېتىلىۋاتقان ھۆرمەت توپىنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن ساناپ تۇردى: ئون توققۇز، يىگىرمە، يىگىرمە بىر... ئەگەر توپ ئاۋازى مۇشۇ يەردە توختىسا، تۇغۇلغان بالا قىز بولغان بولاتتى. بىراق، يىگىرمە ئىككىنچى پاي توپ ئوقى ئېتىلدى، بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن پارىژ تەنتەنگە چۆمدى، شادىيانە كىشىلەر توپى قەدىمىي بوربون سۇلالىسىنىڭ ئوردىسىنى چۆرىدەپ تەنتەنە قىلىشىۋاتقاندا زەمبىرەك ساداسى توختىماي گۈمبۈرلەپ تۇردى. ئۆز ۋاقتىدىكى ياش زەمبىرەكچىلەر لېيتېنانتى شۇ تاپتا دېرىزە ئالدىدا تۇرۇپ، ئېتىلىۋاتقان زەمبىرەك ئاۋازىغا قاراپ زەمبىرەكنىڭ كالېرىنى ھېسابلىماقتا ئىدى. ناپولېئون پەستىكى كىشىلەر توپىغا قارىغىنىچە ئۆتمۈشنىڭ شېرىن ئەسلىمىسىگە غەرق بولدى، شۇنداقلا يىراق كەلگۈسىنىمۇ كۆرگەندەك بولدى، شۇ تاپتا ناپولېئوننىڭ كۆلدەك تىنچ كۆزلىرىدە ياش غىلدىرلىماقتا ئىدى.